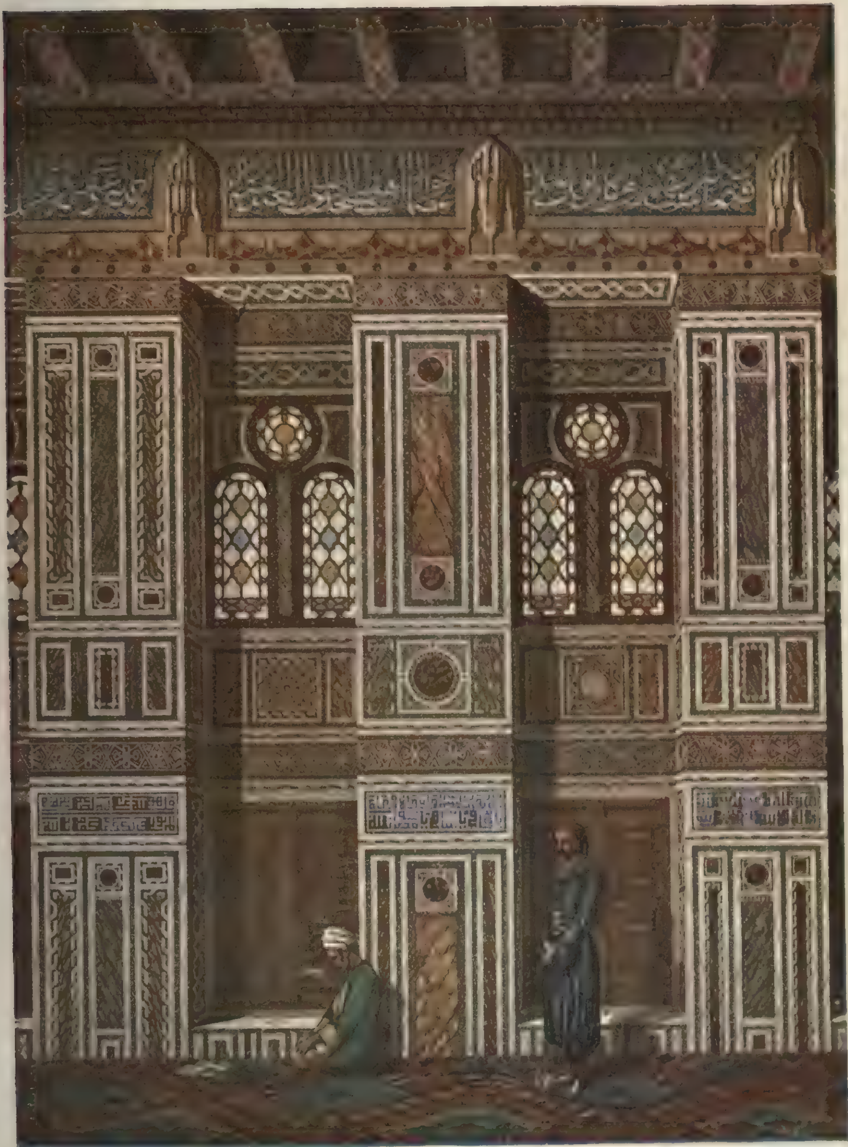
بيوك
تاريخ عمومى

استانبولده فنجانجیلر یوقوشنده آغوب ماطیوسیان مطبعه‌سنده طبع اولنمشدر

البردینی جامعنك داخلی

احمد رفيق

بيوك

تاريخ عمومی

بشريتك تكملات مدنيه، اجتماعيه، سياسيه وفكريه‌سی

بشنجی جلد

برچوق رسملری، خريطه‌لری و رنكلی لوحه‌لری جامعدر.

صاحب و ناشری

استانبول

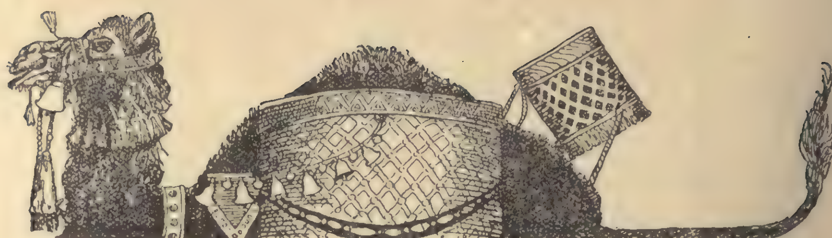
كتابخانهٔ اسلام و عسكری — ابراهيم حلمی

٤٦، باب عالی جاده‌سی، ٤٦

١٣٢٨

LIBRARY
MAR 22 1966
UNIVERSITY OF TORONTO

عبلر

برنجی فصل

قبل الاسلام عربلر

(قبل الميلاد ۳۰۰۰ – بعدالميلاد ٥٧٠)

عرب تاریخنك اهمیتی مهاجرت اقوام ختام بولدودن صوکرا ، یدنجی عصر بدایتلرینه طوغرو ، آسیانك غرب جنوبیسنده یکی بر حرکت ملیه تظاهر ایدییور، بحرسفیدك شرق وغرب طرفلرنده احوال ووضعیتی بسبتون تغییر ایده‌جك برماهیتی حائز بولونیوردی . بوحرکت، عربستاندن باشلا- مش وعربلر طرفندن اجرا ایدلمشدی .

عربلر اساسلی بر مدنیت تشکیل ایتمشلر ، عادات ملیه واوصاف قومیه‌لرینی دائما محافظه ایلمشلردی . اوروپاده عرب مدنیتی محوه ساعی جسیم ایمپراطورلقلر تأسس ایتدیکی حالده عربلر قبل الميلاد اون طقوزنجی عصرده مصر وبابلده حکمران اولمشلر، طبیعی حدودلرینی بولدقدن صوکرا فرعونلرله و آثور حکمدار- لرینه قارشی کمال موفقیتله محاربه ایتمشلر ، دارا ایله اسکندرك تابعیتنه داخل اولمیه‌رق جهانه حاکم اولان رومالیلره قارشی بیله استقلاللرینی محافظه ایلمشلردی . حضرت پیغمبر عرب قبائل مختلفه‌سی بیننده صمیمی ودائمی بر رابطه تأسیس ایدرك عربستانك بوتون قوای حیاتیه‌سنی عین مقصده ، عین فکره طوغرو توجیه ایلدیکی زمان ، عربستانده اویله معظم بر ملت وجوده کلمشدی‌که، سطوت ومدنیتی تاژ نهرندن غانژ ساحللرینه قدر ایصال ایتمش، اوروپانك قرون وسطی ظلمتلرینه غرق اولدیغی بر دورده شرق وغربی مدنیت ضیالریله تنویر ایلمشدی. بو ضیانك رونق و تأثیری ، عرب ایمپراطورلغنك انقسامندن صوکراده دوام ایتمشدی. فی‌الحقیقه عربلرك فعالیت علمیه وادبیه‌لری پك‌چوق مدت‌پایدار اولمش،

بغداد، قرطبه وقاهره مدرسه‌لری علوم ومدنیتی تعمیم ایچون هیچ برفداکارلقدن خالی قالمامشلردی. عرب حکومتی قدرت سیاسیه‌سنی غائب ایلدکدن صوکراده اپی مدت علماً ومعناً حکمران اولمشـدی. حتی عربلری ایبریا شبه جزیره‌سندن چیقاران اسپانیوللر عرب علومنی، عرب صنایعنی، عرب کشفیاتنی اقتباس ایدییورلر، آسیاده اجرای حاکمیت ایدن تورکلر وموغوللر ایسه سیفاً غالب کلدکلری عربلره علماً تابعیت صفتنی اکتساب ایلیورلردی. مع مافیه عرب عرقی بوتون بو مغلوبیتلره رغماً ینه استقلال قومیسنی محافظه‌یه چالیشمش، وبو عزمنی الی الابد محافظه ایلمشدی.

عرب تاریخی، عرقاً طبع متینه مالك برقومك آثار دهاسنی بوتون صفحاتیله احتوا ایدر. آثوریلر ایله بابلیلر قرون اولاده مدنیت وصنایعلریله نه درجه حکمران اولمشلر ایسه، عربلرده قرون وسطاده عین آثار مدنیتی اظهار ایدرك علوم وفنون ومدنیتجه بوتون اقوامه تفوق ایلمشلردی. بو طبایعك عین صورتله ابرازینه هر ایکی قومك‌ده عین عرقه، اقوام سامیه‌یه منسوب بولونماسنك پك بیوك تأثیری اولمشدی. خصوصیله اسلامیت اساسلی بر اتحاد حصوله کتیرمش، وبو اتحاد فکریله یکدیکرینه مربوط اولان ذکی قوم، تاریخده مهم برموقع اشغال ایدرك عصرلرجه پایدار اولاجق آثار علمیه ومدنیه ابداع ایلمشدی.

عربستانك احوال جغرافیه‌سی او درجه معلوم اولمادیغی حالده عرب تاریخنه دائر پك چوق مؤلفات موجوددر. مؤلفات مذکوره‌نك قسم اعظمی عربلرك بعد الاسلام وقایع تاریخیه‌سنه عائددر. قبل الاسلام احوال تاریخیه‌سی ایسه آنجق آلمان وانکلیز مستشرقلرینك کشفیاتیله، اوده بر درجه‌یه قدر، خطوط اساسیه‌سی ایله تظاهر ایده‌بیلمکده‌در. بو خصوصده آلمانلردن ادوار غلازه‌ر ایله فرانسزلردن ژوزه‌ف هالله‌وینك علم آثار عتیقه تدقیقاتی بیوك بر اهمیتی حائزدر. قبل الاسلام عرب تاریخنه عائد الك مهم معلومات آلمان مستشرقلرندن غریمك (حضرت محمد)ی ایله وه‌لهاوزه‌نك (عرب بت‌پرستلکی بقایاسی)، یاقوبك (اسکی عربستانده بدوی حیاتی)، قوـ سه‌ن‌دوپه‌رسه‌والك عربستان حقنده‌کی اثرلریدر. فقط بعد الاسلام عرب تاریخنه دائر پك مهم آثار مليه وجوده کتیرلمشدر. الك کزیده‌لری (ابن الاثیر)، (ابن خلدون)، (ابو الفدا)، (مسعودی)، (اصطخری)، (بلاذری)، (السیوطی)، (طبری)، (المقری)، (ابن هشام)، (واقدی) و(محمد بن اسحق)ك عرب تاریخنه وتراجم احوالنه دائر وجوده کتیردکلری انافس آثاردر. اوروپا مستشرقلری بو اثرلری بیوك براغتنا ایله تدقیق و تتبع ایدرك عرب مدنیتنك عوامل اساسیه‌سنی میدانه چیقارمشلردر. بو اثرلردن حیات پیغمبری‌یه عائد شپرنکه‌رك آلمانجه و موـ ئیرك انکلیزجه اثرلری ایله موللر، وایل، وه‌لهاوزن، دوزی، قره‌مه‌ر، کوستاوله‌بون، روقنکه‌لمان، قره‌مه‌ر، نولدکه، هوداس، سه‌دیللو، ووستن‌فه‌لد، ده‌وه‌رژه کبی اوروپا مستشرقلری

طرفندن عربلرك تاريخ سياسيسنه، مدنيتنه، صنايع و ترقياتنه دائر وجوده كتيريلن اثرلر ، عرب تاريخى ايچون الك مهم وثائقدن معدوددر .

عربستان

عربستان، جغرافيا نقطهٔ نظرندن آفريقا ايله آسيا بيننده رابطه تشكيل ايدر . ٢,٧٠٠,٠٠٠ كيلومتره مربعى جسامتنده بولونان بو واسع اراضينك اوچ جهتى صو ايله محاط ، بر جهتى آفريقا ايله آسيا بيننده متصلدر . شرق ، جَنوب وغرب حدودلرى بصره كورفزى ، بحر محيط هندى وبحر احمر ايله محاطدر . شمال غربيدن سويشه اتصال پيدا ايتديكى كبى شمالاً ده سوريه چولى ايله احاطه ايدلمشدر .

سبألى سيالر

عربستانك ايچ طرفلرى ازمنهٔ قديمه‌جه معلوم دكلدى . يونانيلرايله روماليلر شبه جزيره‌سنك تقسيمات جغرافيه‌سنه دائر هيچ بر فكر ايدينه‌مه‌مشلردى. حتى مصرليلرله مدياليلرك اخلاق و عاداتنه دائر برچوق معلومات جمعنه موفق اولان هه‌رودوت ، عربلره دائر آنجق بر قاچ كلمه ذكر ايده‌بيلمشدى . هه‌رودوتدن صوكرا أراسطوته‌نيس ، پلين ، استرابون وسجيلياالى ديودور اولدقجه معلومات اعطا ايتمشلر ايسه‌ده بومعلومات‌ده ناقص‌ايدى. عربستان حقنده الك‌مهم معلوماتى بطلميوس ويرمشدى. بطلميوسك بيانته كوره عربستان (آرابى پتره) ، (آرابى ده‌زه‌رت) و (آرابى أوروز) قسملرينه آيرلمشدى . فقط بو تقسيمات عربلرجه كلياً مجهولدى . انلرجه معروف اولان تقسيمه كوره عربستان شبه جزيره‌سى : حجاز . يمن ، حضرموت، مهره، عمان، الاحساونجد قسملرينه آيرلمشدى . بو قسملردن حجاز ، مكه ومدينه (يثرب)ى احتوا ايتمك حسبيله بويوك بر اهميتى حائز ايدى. مكه، حضرت محمدك مسقط رأسى ايدى. (كعبهٔ معظمه) مكه‌ده بنا اولونمشدى . بو ايكى شهر، اهاليى اعاشه ايچون جوار اراضينك محصولاتيله اكتفا ايده‌مزدى ؛ بوتون محصولاتى بحر احمر ساحلنده ايكى مهم اسكله‌دن تدارك ايدردى‌كه، انلرده (مدينه)نك (ينبغ)، مكه‌نك (جده) اسكله‌لرى ايدى . حجاز قطعه‌سنده محصولدار تپه‌لر بولونديغى ايچون اكثر قبائل بورالره التجا ايتمش، بوتپه‌لر اطرافنده شهرلر تأسيس ايلمشدى. قبيله‌لر تپه‌نك اوزرينى تحصنكاه اتخاذايدرلر، ياماجلرندن أكين، ميوه وصوخصوصنده استفاده ايدرلردى. (طائف) بوتپه‌لرك الك‌مهملرندن‌ايدى. حجازك طاغلق‌اراضيسى‌ايله دكزبيننده‌كى اراضى‌يه (تهامه) ديرلردى.

یمن قطعه‌سی، شبه جزیره‌نك جنوب قسمنی تشکیل ایدردی. یمن اهالیسی مصرلیلر، حبشلیلر و ایرانیلرله مناسبتده بولونورلر، بو سببدن ازمنهٔ قدیمه‌ده (حمیری) نامیله طانیلیرلردی. یمنلیلر موقعلرینك جغرافی وضعیتندن بالاستفاده زراعت و تجارته باشلامشلر، ایلك اول منتظم بر ادارهٔ حکومت تأسیسنه موفق اولمشلردی. یمنك باشلیجه محصولاتی قهوه، کونلك و آلتوندن عبارتدی. الك‌مشهور شهرلری (مأرب) دنیلن (سبا) و(صنعا) شهرلری ایدی. بوایکی شهر، قبل‌الاسلام عرب‌تاریخ مدنیتنده بویوك بر موقع اشغال ایلمشدی.

عربستانك اقسام سائره سندن حضرموتك اقلیمی یمن‌اقلیمنه معادلدی. (مهره) اودرجه محصولدار اولمامقله برابر بالق صیدی‌ایله تأمین معیشت‌ایدردی. (عمان)، وضعیت جغرافیه‌سی اعتباریله مهم‌بروظیفهٔ تجاریه ایفا ایلمشدی. (الاحسا) بالخاصه اینجی‌موسمنده فعالیت تجاریه اکتساب ایدر، نجد (یوکسك مملکت) ایسه عربستانك جسیم بر واحه‌سنی وجوده کتیرردی.

سبألی بر سیما

عربستانك ایچلرینه‌قدر کیرمك طبیعی موانعدن طولایی غایت مشکل ایدی. بو سببدن عربستانك اقسام مختلفه‌سی بیننده اتصالات‌مکمله موجود دکلدی. یمندن بحر سفیده یالکز ایکی یول واردی: بویوللرك الك‌مهمی مکه، مدینه، تبوك معان و شامدن کچر، دیکری‌ده تهامه‌دن عقبه، غزه و مصر دلتاسندن مرور ایدرك بحرسفیده ملاقی اولوردی. عربستانك غرب طرفلرینی شرقه برلشدیرن بری شمالده، دیکری جنوبده یالکز ایکی وادی موجوددی.

عربستان، تشکلات ارضیه اعتباریله مختلف اشکال ارائه ایلدیکی ایچون محصولات ومدنیتنده‌ده دائما تنوع موجوددی. شبه جزیره‌نك طبایع اساسیه‌سی قوراقلق وحرارتدی. الك محصولدار جهتلری، حضر موت ویمن وادیلری، چوللرله‌محاطدی. یاغمورلر آنجق شبه جزیره‌نك الك یوکسك نقطه‌لرنده قاره تحول ایدرك کونشك قیزغین حرارتلرینه قارشی مقاومت ایده‌بیلیردی. شبه‌جزیره‌ده تأثیرینی حس‌ایتدیرن روزکارلرك الك‌مهمی خمسین روزکاریدی. چوللرك قیزغین کونشی آلتنده قطع مراحل ایدن برکاروان بوروزکاری دها ایلك‌علامتلرندن استدلال ایدردی: سما، افقه طوغرو آتشین بررنك اکتساب ایدر، صوکرا بورنك تدریجاً بوزبر لون کسب ایدرك نهایت موس مور اولوردی. کونش، حزمهٔ شعاعیه‌سی مستور، خونین بر منظره ارائه ایدر، هوا غایت رقیق قوم ذراتیله طولار، ایشته او زمان خمسین، بوتون دهشتیله اسمکه باشلاردی.

عربستانك چول طرفلری بوكبی مهالكی حاوی اولدیغی حالده یمن جبالی كنیش ومنبت وادیلره مالكدی. بو حوالیده خرما، قهوه وچیویدیتشدیكی كبی هر نوع سبزه ومیوه‌ده نشو ونما بولوردی .

عربلر وبابلیلر

عربستانك بو متفرق ویكدیكریله ارتباطی حائز اولمیان منطقه‌لرنی یكدیكریله برلشدیرن، عرقی بر رابطه واردی‌كه، اوده شبه‌جزیره‌ده یاشایان بوتون‌اقوامك، برعرقه، اقوام سامیه‌یه منسوب‌اولملری‌ایدی. عربلر، اك اسكی زماندن اك صوك زمانه قدر هپ بو وحدتی محافظه ایتمشلردی .

سبألیلرده مزار طاشی

صوك‌زمانلرده اجرا ایدیلن‌تدقیقاتدن آكلاشلدیغنه كوره عربلرك تاریخی غایت اسكی ایدی . حتی بابلیلرك ایلك زمانلرنده عربستان بوتون اقوام سامیه‌نك مركزینی تشكیل ایتمش، میلاددن ٣٠٠٠ سنه اول فرات وادیلرنده حكمران اولان اقوام سامیه عربستاندن مهاجرت ایتمشلردی . عربلر، شماله طوغرو مهاجرت ایتدكلری كبی آفریقایه‌ده مهاجرت ایتمشلردی (قبل‌المیلاد ٨٠٠) . نته‌كیم حبشلیلرك اصلی عربدی . بوكا اك بویوك دلیل، شرقی آفریقا ایله جنوبی عربستانده بر چوق جغرافیا اسملرینك بربرینه مشابه اولماسی، اك اسكی حبش كتابه‌لرینك جنوبی عربستان كتابه‌لرینه طرز تحریر ولسان اعتباریله كاملاً بكزه‌مسی، قبل‌المیلاد ایكنجی عصره عائد اولمق اوزره جنوبی عربستانده بولونان بر كتابه‌ده حبشلیلرك (حبشات) عربستانده مسكون برقوم اولارق ذكرایدلمسی ایدی.

عربلر قبل‌المیلاد ٣٠٠٠ سنه اول منتظم ومكمل بر حكومت تشكیل ایتمشلردی. حتی بابل حكمدارلرندن نارام زین شمالی عربستانه، معان حكمدارینه قارشی بر سفر اجرا ایتمشدی . اسكی بابل كتابه‌لرینك شمالی عربستان حكومتلرندن بحث ایتدكلری دورده آسیا اقوام سامیه‌سنك نقطهٔ خروجنی تشكیل ایدن

جنوبی عربستان طبیعت جغرافیه‌سندن طولایی عربستانك سائر قسملرینه فائق بولونیور ، اهالیسی‌ده عربستانك اك مهم مؤثرلرندن برینی تشکیل ایدییوردی . بناءعلیه ۳۰۰۰ سنه اول شمالی عربستان حکومتلرینك موجودیتی آکلاشلدقدن صوکرا ، جنوبی عربستان حکومتنك موجود اولدیغنه هیچ شبهه اولامازدی .

مع‌مافیه عربلره دائر اك قطعی معلومات ، حامورابی زماننندن اعتباراً (قبل المیلاد ۲۲۰۰) باشلایوردی . بابلیلر بو اثناده آرامیلر (یعنی یوکسك طاغده او-طورانلر)له محاربانه باشلامشلردی که، بوقومك اسکی نجد اهالیسی اولدیغی محققدی.

عرب قبائلی عربلر آسیا یایلاسندن چوللرله آیرلمش ، فاتحلرك مهاجماتندن مصون قالمش اولدقلری ایچون عرقاً متصف اولدقلری حریتی ، غرور مردانه‌یی ، نجابت فطریه‌یی ، لسانك صفوت و نزاهتی اصلا غائب ایتمه-مشلردی . بوندن باشقه جنوب وشرق تجارتنك مرکزنده بولوندقلری جهتله هم جوار اقوامك مدنیت ومعلوماتندن‌ده مستفید اولمشلر، وضعیت جغرافیه‌لرندن بالاستفاده انلرله مناسبات تجاریه‌ده بولونمشلردی . ایشته بو سببدن عربلر بیننده پك ایرکندن تربیهٔ فکریه ترقی ایتمکه باشلامش ، دها یازی یازمغه باشلامادن لسانلری بلاغت وخطابت سایه‌سنده تکمل ایتمشدی .

عربلر جدلرینك پدرانه عادتلرینی دائما محافظه ایدرلردی . بو جسور ، قاندن اورکمز ، اعتقادات سخیفه‌یه مبتلی وعصبی قوم ، علوی بر فکرك تحت تأثرنده بولوندیغی زمان خارقه‌لر وجوده کتیره‌جك بر استعداد ابراز ایدردی . عربلر مفتون حریت ، عالیجناب ومغرور برقومدی . عین زمانده‌ده صوك‌درجه جرأتکار وحدید مزاج ایدی . سیف و بلاغت و مسافرپرورلك انلر ایچون مدار افتخار ایدی. عربلر قلیجلریله حقلرینی مدافعه ایدرلر، مسافرپرورلکلریله بشری فضیلتلرینی ابراز ایلرلر ، بلاغتلریله سیفاً حل ایدیله‌مین اختلافاتی‌ازاله ایدرلردی . عربلرك قبیله‌لره انقسامی بو حیات بدویانه‌نك طبیعی برنتیجه‌سی‌ایدی. عربلرده عادات قانون یرینه قائم اولور ، هر قبیله بر شیخه تابع بولونوردی . قبیله‌نك بوتون منافعی شیخك ألنده ایدی . فقط شیخ کندی منافعندن قبیله منافعنی تجرید ایده‌مزدی. چونکه قبیله انك عائله‌سی اولدیغی کبی کندی اسمیله‌ده مسمی ایدی . هر قبیله‌نك تشکیلاتی بر ایدی . بعضاً بر قاچ قبیله برلشه‌رك

بر قبیله تشکیل ایدرلر ، اوزمان ایچلرندن اڭ نفوذلیسنی شیخ انتخاب ایلرلردی . بعضاً برقبیله، مغلوبیتله نتیجه‌لەنن بر محاربەیی متعاقبده دیکر بر قبیله‌یه التجا ایدردی . عربلر بدوی حیاتده دوام ایتدکلری مدتجه قبیله تشکیلاتی اصلا بوزولمامشدی .

عرب مؤرخلرینڭ تدقیقاتنه کوره عربلر حضرت ابراهیم نسلندندی . شبه جزیرەنڭ بری شمالنده، دیکری جنوبنده یرلەشن ایکی بویوك قبیله واردی‌که شمالده‌کی حجاز ونجداهالیسی هاجرڭ اوغلی اسماعیل بن ابراهیم الخلیله ، جنوبده یمن و جواری اهالیسی‌ده ارفخشاد ایله سام بن نوحه منتهی اولان (قحطان) یاخود (یقطان بن عابر) نسلنه منسوب بولونیوردی . بوقبیله‌لردن شمالده‌کیلره (مستعربه) ، جنوبده‌کیلره (عاربه) ، عربستانڭ اڭ اسکی قبیله‌لرندن معدود اولان (عاد) و (ثمود) قبیله‌لرینه‌ده (بائده) دیرلردی . مستعربه‌لرڭ یعنی اسماعیلیلرڭ ساکن بولوندقلری حوالیده دائما (عاربه)لرڭ لسانی استعمال ایدیلیر . متعربه‌لر یعنی قحطانیلرڭ اوطوردقلری ممالکده ایسه حمیری لهجه‌سی قوللانیلیردی .

شمالی عربستان یازیسیله کلدانیه رسملری

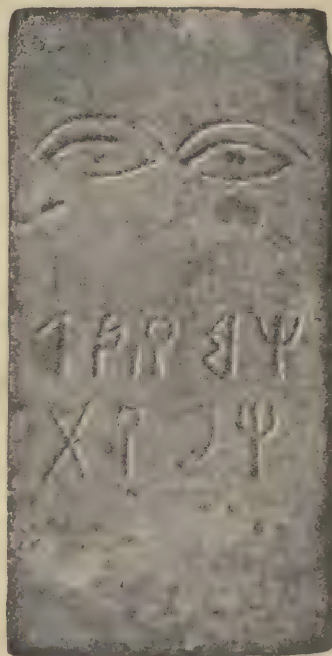
(عاد) و(ثمود) قومی حقنده‌کی معلومات ، افسانه قبیلندندی . روایته کوره بو قبیله‌لر شداد ایله لقمان زماننده عراق و هندستانه سفر ایتمشلر ، بعده مصره استیلا ایلمشلردی . هیقسوسلر بو قبیله‌لر ایله عمالقه قومندن تشکل ایتمشدی . بوتون بو قبیله‌لر ایچنده پایدار حکومتلر تشکیلنه موفق اولانلر شمالده نبطیلرله منذریلر وغسانیلر، جنوبده قحطانیلر، وسطده‌ده اسماعیلیلر ایدی .

نبطیلر، منذریلر، غسانیلر

نبطیلر، عراق وشام طرفلرنده اوطوررلردی . بو قوم ، ایکنجی بخت‌نصر زماننده فراتڭ آشاغی طرفلرینه یرلشمشدی. نبطیلر چوللرده اوطوررلر وتجارتله مشغول اولورلردی . یکانه تجارتلری ، بحر احمردن آلدقلری عطریاتی بحر سفیده نقل ایتمکدن عبارتدی. عددجه فائق بر دشمنه تصادف ایتدکلری زمان چوللر ایچنه چکرلر، آجلق وصوسزلق تأثیریله بیتاب براقەرق عقد صلحه مجبور ایدرلردی . مرکزلری (پەترا، پطرا) شهری ایدی . نبطیلر ماهرانه تعبیه‌لری سایەسنده دشمنلرینه پك کوزل مقاومت ایدرلردی.

آسيا فاتحلرينك ايلك تعرضلرينه نبطيلر هدف اولمشلردی. اسكندر عربستانی ضبط ايتمك تشبثنده بولونديغی زمان ايلك اول نبطيلرك مقاومتنه معروض اولمشدی. حتی وفاتنده بطليموس ايله سلفقوس عربستانه قارشی هيچ بر موفقيت ابراز ايده‌مه‌مشلر، روماليلرده عين فلاكته كرفتار اولنجه، مغلوب ايده‌مدكلری بو جسور قومك اتفاقندن باشقه چاره بولامامشلردی. روماليلر نبطيلره ايلك اول أليوس غاللوس اردوسی‌ايله تعرض ايتمشلر، فقط هيچ بر ثمره اقتطاف ايده‌مه‌مشلردی. دها صوكرا ماركوس آوره‌ليوس (١٧٠)، قومودوس و آلكساندر سه‌وه‌روس زماننده‌ده سفرلر اجرا ايدلمش، نهايت طرايان دورنده (په‌ترا) حواليسی رومانك ولايتلری عدادينه داخل اولمش، واوتاريخدن اعتباراً نبطيلرك نامی‌اونودلمغه باشلامشدی.

سبأليلرك مزار طاشلری

روما ايمپراطورلری بحر احمر تجارتی ألده ايتدكدن صوكرا عربستانك استقلالنه قطعياً تجاوز ايتميه‌رك عربستانی بالواسطه حمايه ايتمشلر، يالكز پارتلری مغلوب ايتمكه غيرت ايلمشلردی. روماليلرله پارتلر بربرينی محو ايدرجه‌سنه محاربه‌لرله مشغول اولدقلری صره‌ده عربلر بواحوالدن استفاده ايدرك ايكی قوتلی حكومت تشكيل ايلمشلردی كه انلرده (حيره) و (غسان) حكومتلری ايدی (١٩٥). بو حكومتلر عربستانك شمال حدودنده تأسس

ایتمشلردی. بو ایکی حکومت، جوارلرنده بولونان بویوك دولتلره خدمت ایتمشلر، ایرانیلرله بیزانسلیلر بیننده وقوعه کلن متمادی حربلره اشتراك ایتمشلردی. بوسایه‌ده طالع محاربه‌نك دائما تحول ایدن صفحاتی اثناسنده بوتون دولتلرك ضعفنی، کندیلر-ینك‌ده قوت و شوکتلرینی ادراك ایتمشلردی.

حیره حکومتی جنوبی عربستان اهالیسندن ایدی. بو اهالینك بر قسمی تهامه وبحرین جهتلرینه یرلشمش، برقسمی‌ده (کوفه)دن اوچ میل مسافه‌ده (حیره) شهرینی تأسیس ایتمشدی. حیره حکمدارلری بر مدت ساسانك اوغلی أردشیره تابع اولارق یاشامشلر ایسه‌ده، نبطیلره خلف اولان (تدمر، پالمیر) حکو-متنك روماليلر طرفندن دوچار انقراض ایدلمسی اوزرینه الجزیره‌ده بولونان بوتون قبیله‌لره حاکم اولمشلر، حتی متعدد دفعه‌لر (آنطاکیه)یه قدر کلمشلردی. حیره‌لیلر ادارۀ حکومتدن زیاده جنکاورلکله تمیز ایتمشلردی. (آل منذر) نامی آلان بو قوم، فتوحاتنی اصلا محافظه ایده‌مزدی. بو سببدن منتظم بر حربی درحال یغما کرلکه چویرر، محاربه‌یه دوام ایتمکی ایرانیلره براقیر، انلره عادتا پیشدار وظیفه‌سی ایفا ایدردی. بوسفرلر منذریلری پك زیاده زنکینلشدیرمشدی. آناطولینك بوتون ثروت وخزائنی (حیره)یه طولمش، حکمدارلرك زینت ودبدبه‌سی (خته‌زیفون) و(قسطنطینیه) ایمپراطورلرینك دبدبه وحشمتیله رقابت ایده‌جك درجه‌یی بولمشدی. حیره حکمدارلری روماليلرك دائما عداوتلرینی جلب ایتمشلر، بالآخره بیزانسلیلر طرفندن دوچار اولدقلری تعرضلره کمال موفقیتله مقابله ایتمشلردی. حیره، اك زیاده اوچنجی منذر زماننده اوج اقباله واصل اولمشدی. منذر قرق طقوز سنه (٥١٣-٥٤٢) دوام ایدن زمان حکومتنده بیزانسلیلره بویوك بر خدمت ابراز ایتمش، زماننده حیره حکومتی کاملاً ساسانیلرك اداره‌سنه انتقال ایتمشدی. نعمان، حیره‌نك صوك حکمداری اولمشدی. عراق والجزیره عربلری حیره حکمدارلرینه تابع اولمشلر (٢٧٢)، سوریه عربلری‌ده غسانیلر اداره‌سنه کیرمشلردی.

غسانیلر، جنوبی عربستان اهالیسندن (أزد) قبیله‌سنه منسوبدی. بو قبیله (مکه) جوارینه یرلشمش (١١٨)، بر مدت صوکرا (غسان) جوارینه کله‌رك (بنی غسان، غسانسه) نامنی آلمشدی. حیره‌لیلر عربستانك شمال حدودلرنده ایرانیلره خدمت ایتدکلری کبی غسانیلرده روماليلره معاونتده بولنمشلردی. غسانیلر بیزانسلیلرله

برلكده دائما ايرانيلره قارشى محاربه ايتمشلر ، دردنجى عصر اواسطنه طوغرو خرستيانلغى قبول ايتدكدن صوكرا حيره ايله‌ده نتيجه‌سز حربلرده بولونمشلردى. غسان حكمدارلرى بوخدمتلرينه مكافاتاً بيزانس ايمپراطورلرندن (پاتريجى)عنوانى آلمشلردى. غسانيلرك بيزانسليلرله مناسبتى پك صميمى‌ايدى. آل غسان، ماوريچيوس ايله اتفاق ايتدكلرى كبى هه‌راقلييوس اردوسنده‌ده خدمت ايتمشلر، حتى(يرموق) محاربه‌سنك بوتون فلاكتلرينه اشتراك ايلمشلردى. بناء عليه يدنجى عصرده شمالى عربستان ايرانيلرله بيزانسليلره تابع ايكى حكومتك اداره‌سنده بولونيور ، بونلرده برى (قسطنطينيه)يه، ديكرى (ختسفون)ه تابع اولارق سوريه، عراق والجزيره‌ده شايان دقت بر نفوذ اجرا ايليوردى .

سبأيلرك عهد طاشى

حمير ، سبا حكومتلرى

عربستانك شمال حكومتلرى ايرانيلرله بيزانسليلره خدمتله مشغول بولوندقلرى صره‌ده جنوبى عربستانده، يمن حواليسنده، حميروسبأحكومتلرى تشكل ايدييوردى . قحطانيلره منسوب اولان حميريلر ١٦٧دن ٥٢٥ سنه‌سنه قدر حكومت سورمشلر، نهايت حبشيلر طرفندن منقرض ايدلمشلردى. حمير حكومتى يمنك الك منتظم والك متمدن برحكومتى ايدى. الك مشهورشهرلرى (مأرب)، (نجران)، (عدن) و(صنعا) شهرلرى ايدى . حميريلر زراعت وتجارتله اشتغال ايدرلر، بوتون مملكتى قانالرله اسقا ايلرلردى. عطريات وكونلك تجارتى حميريلرك ثروتنى فوق العاده تزييد ايدردى. حميريلر حياتك هردرلو وسائط سعادتنه مالك اولارق ياشارلردى. اراضيلرى محصولدار، هوالرى صاف، سمالرى براق، منبعلرى كثير، نفوذوسطوتلرى يرنده‌ايدى.

حمیریلرك سطوت و شوكتی غیرمأمول بر حادثه ایله مختل اولمشدی. (مأرب) جوارنده غایت جسیم برسد واردی. بو سد او جوارده ایکی طاغك أتکنه طوپلانان صولرك آقاسنه مانع اولمق ایچون انشا ایدلمشدی. طاغلرك یچیدی بو صورتله قاپاندقدن صولر عادتا برخزینه کبی اورایه طوپلانیر، بعده ایجابنده تارلالری صولامق ایچون استعمال اولونوردی. برسنه شدتلی برفیضان (سیل عرم) بوسدی ییقمش، صولر بوتون صحرالره یاییلارق عظیم خساراتی موجب اولمشدی. اهالی بو سدی تکرار انشایه اوشندكلری کبی بونی برانتقام الهی یه‌ده‌عطف ایتمشلر، حتی سدك ییقلدیغی سنه‌یی مبدأ تاریخ اتخاذ ایلمشلردی. اهالی سدك ییقلمسی اوزرینه دائما فلاکته معروض قالدقلرندن یمندن برر برر طاغیلمشلر، بر قسمی (حیره)، بر قسمی‌ده (غسان) حکومتنی تشکیل ایلمشلردی. یمنده قالان قحطانیلر، مملکتلرینك شوکت سابقه‌سنی تأمینه غیرت ایلمشلر ایسه‌ده ضعف و پریشانی ایچنده هیچ بر شی یاپمغه موفق اولاما-مشلردی. بعدالمیلاد آلتنجی عصرده ایرانیلر ایله حبشلیلر یمنه تعرض ایلدكلری زمان مملکتی فترت ایچنده، ثروت طبیعیه‌سندن محروم برحالده بولمشلر، یمنه کمال سهولتله یرلشمشلردی. فقط برمدت صوکرا یمنلیلر بو استبداددن کندیلرینی صورت قطعیه‌ده تخلیص ایتمشلر، بلقیس زماننده بویوك بر اثر ترقی کوسترمشلردی. حتی بلقیس، بنی‌اسرائیل حکمداری حضرت سلیمانك شان وشهرتنی ایشیده‌رك (قدس)ه قدر کلش، حضرت سلیمانك سراینه داخل اولمشدی.

فنیکه‌لیلرك مزار طاشی

میلادك ٣٤٣ سنه‌سنده ایمپراطور قسطنطین طرفندن کوندریلن ته‌ئوفیلوس یمنده خرستیانلغی نشر وتعمیم ایتمك ایسته‌مش ایسه‌ده پت پرستلك مملکتك اك حاکم دینی اولارق قالمشدی. میلادك آلتنجی عصرنده حمیر حکمداری ابونواس حضرت موسانك دینینی قبول ایتمش و(نجران) خرستیانلرینی قتل ایتمسی اوزرینه بیزانس ایمپراطوری، یدنجی ژوستینیوسك تشویقی ایله حبش نجاشیسی یمنه تعرض

ایلمشدی. یمن برمدت قدر خرستیان حبشیلرك ألندهقالمش، ابرهه زماننده ایسه خرستیانلغك تعممنه صوك درجه چالیشلمشدی. ابرهه (صنعا) ده بر کلیسا انشا ایتدیره رك کعبهٔ معظمه نك اهمیتنی تنقیصه غیرت ایلدیکی کبی (کعبهٔ معظمه) یی تخریب ایچون (مکه) یه قدر تعرض ایتمش، فقط هیچ بر موفقیت استحصال ایده مه مشدی. وفاتنده یمن اهالیسی اوغللرینك استبدادینه تحمل ایده مه مشلر، فقط بو تحکمی اوزرلرندن آتاجق قدرده کندیلرنده قوت حس ایتمدکلرندن ایران حکمداری خسرو پرویزك معاونتیله حبشیلری یمندن اخراجه موفق اولمشلردی (٥٧٥).

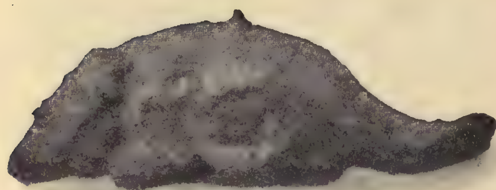
حجاز، اسماعیلیلر عربستان شبه جزیره سنده اقامت ایدن اقوامدن اسماعیلیلر یعنی (مستعربه) لر قحطانیلردن دها اسکی ایدی . عربستانك شمال وجنوب طرفلرنده کی اهالی مملکتلرینك وضعیتی ایجابی اولارق متمدن حکومتلرله مناسباتده بولونمشلر، اراضیلرینك قوهٔ انباتیه سندن استفاده ایتمشلر، منتظم واساسلی حکومت تشکیل ایده بیلمشلردی. وسطده، بویوك دولتلرله تماسدن محروم قالان اسماعیلیلر ایسه دائما حال بداوتده قالمشلردی .

کتب مقدسه نك روایتنه کوره حضرت ابراهیم هاجر ایله اسماعیلی آلوب (مکه) یه کتیردیکی زمان مکه جوارنده یمندن کلن جرهم قبیله سی متمکن ایدی . حضرت اسماعیل انلرله الفت ایتمش ، بو صورتله مذکور قبیله دن بعضلری مکه ده ساکن اولمشلردی . بعده حضرت ابراهیم تکرار (مکه) یه کلمش ، حضرت اسماعیل ایله برلکده (کعبهٔ معظمه) یی تعمیر ایتمشدی . حضرت اسماعیلك اولاد و احفادی چوغالیر چوغالماز اطرافه یاییلمشلر ، عین تشکیلاتی حائز مختلف قبیله لر تشکیل ایلمشلردی . بو قبیله لرك برقسمی مدنیتی ترجیح ایتمشلر ، برقسمی ده بدویتی موافق کوره رك چادر آلتنده امرار حیات ایلمشلردی . حجاز طرفلری جوار حکومتلردن اوزاق بولوندیغی ایچون اصلا اجنبی تحکمنه کیره مش، بوتون عرب اقوامنه امین برجای سلامت تشکیل ایلمشدی. فقط حجازده، یمنده اولدیغی کبی، منتظم بر حکومت موجود دکلدی. مملکت، کندی کندیلرینی اداره ایدن، حریتلرینی محافظه ایچون هر درلو مهالکی کوزه آلدیران قبیله لرله طولوایدی. حجاز قطعه سی بو حالی عصرلرجه محافظه ایلمشدی. حجازده بولونان قبیله لر عادت، عرق و طبیعت اعتباریله یکدیکرینه مشابه، فقط تشکیلات سیاسیه نقطهٔ نظرندن آیری بولونورلر، یکدیکریله دائما منازعه ورقابت حالنده یاشارلردی . بوتون قبائل یمن قوا و وسائطه مالك اولدقلری ایچون هیچ بری ده سائر قبیله لر آره سنده تمیز وتفرد ایده مزدی.

حجازده اك زیاده حائز اهمیت قبیله لر ، (مکه) و (یثرب) ده اقامت ایدنلردی. کعبهٔ معظمه نك محافظه سی، وقتیله یمندن کلن جرهم قبیله سنك عهده سنده ایدی. فقط میلادك ایکنجی عصرنده یمندن مهاجرت ایدن (أزد) قبیله سندن

بنی خزاعه حجازه مهاجرت ایدنجه حائز اولدقلری قوت سایه‌سنده کعبهٔ معظمه‌نك (سدانت) وظیفه‌سنی آلده ایتمشدی (٢٠٧). کعبهٔ معظمه خدمتی بنی‌خزاعه‌یه کچدکدن صوکرا بوقبیله دوچار ضعف اولمش، بالآخره اسماعیلیلر قوت بولنجه اسماعیلیلردن (کنانه) و (کنانه)‌دن‌ده قریش قبیله‌سی ظهور ایتمشدی. بشنجی عصرده قریش قبیله‌سنك رئیسی قصی بن کلاب ایدی. قصی، کعبهٔ معظمه خدمتنی الده ایتمکه موفق اولمش، اوتاریخدن اعتباراً کعبه محافظلغی قریش قبیله‌سنده قالمشدی.

سبأیلرك نذر هدیه‌لری

قصی‌نك وفاتنده یرینه اوغلی عبدمناف کچمشدی. عبدمنافك هاشم وعبد شمس نامنده ایکی اوغلی واردی. عبدمناف وفاتنده کعبه محافظلغنی هاشمه وصیت ایتمش، فقط عبدشمسك اوغلی امیه بونی چکه‌مدیکی ایچون عموجه‌سیله مسابقه‌یه کیریشمش، نتیجه‌ده غائب ایلمشدی. هاشمدن صوکرا کعبه محافظلغی حضرت پیغمبرك بویوك پدری عبدالمطلبه انتقال ایلمشدی.

عبدالمطلب حضرت اسماعیلدن قالان زمزم قویوسنی میدانه چیقارمش (٥٤٠)، بوحادثه‌دن یکرمی طقوز سنه صوکراده یمن طرفلرینه استیلا ایدن حبشیلرك کعبهٔ معظمه‌یی ییقمق ایچون مکه‌یه تعرضلری وقوعه کلمشدی (٥٤٩). ابرهه بومحاربه‌ده کمال مغلوبیتله عودت ایتمش، حتی عسکرینك اوکنده کوندردیکی فیل، مکه‌یه

کیرمیه‌رك يره‌چوکدیکی وبوحالده قریش قبیله‌سنك خلاصنه براشارت معنویه عد ایدلدیکی ایچون ، بوسنه‌یه عربلر (فیل ییلی) دیمشلردی .

بواثناده، عمالقه‌طرفندن‌بنا اولونان (یثرب) شهری‌ده یهودیلرك ألینه کچمش، میلادك ٣٠٠ سنه‌لرینه طوغرووده (أزد)یلردن أوس‌وخزرج قبیله‌سنه‌انتقال‌ایلشدی. مدینه‌ده بولونان یهودیلر کمال غیرتله تجارت ایدرلر، ثروت و سامان نقطهٔ نظرندن (مکه) ایله رقابت ایلرلردی. مع‌مافیه (مکه)نك حبش تهلکه‌سندن خلاصی بویوك بر انتباه تشکیل ایلمشدی. شهرك شو صورتله تخلیصی معبودلرك حمایه‌سنه عطف ایدلمش، (مکه)نك قیمت واهمیتی نظرلره برقات دها بویومشدی . آرتق مکه عربستانك حقیقی مرکزی عد ایدلمشدی . (مکه)ده قریشیلر حاکم بولونیور ، حجاز و نجدده اوطوران قبیله‌لر قریشیلرك نفوذ سیاسیسنی تصدیق ایتمیورلردی . بونلر کندی کندیلرنی‌اداره ایدییورلر، منافع‌مشترکه‌یی نظر اعتباره آلمیورلردی. مع‌مافیه نبطیلر، غسانیلر وحمیریلرك فلاکتی کندیلری ایچون نمونهٔ عبرت تشکیل ایتدیکی جهتله سلامتلرینی آنجق اتحادایله تأمین ایده‌جکلرینی ادراك ایلیورلردی.

عرب اتحادینی تأمین ایده‌جك سببلر، ایجاب احوال ایله حاضرلانمشدی . اولا عربلر هپ برعرقه منسوبدی. وقتیله اسماعیلیلر ایله قحطانیلر بیننده موجود رقابت آرتق کاملاً زائل اولمش، حبشیلرك استیلاسی ایکی قومی مدافعهٔ وطن ایچون تماميله یکدیکرینه تقریب‌ایلمشدی. کذا اخلاق وعاداتده بربرینك عینی ایدی. برقاچ خرستیان ویهودی قبیله‌لر استثنا ایدیله‌جك اولورسه ملتك کتلهٔ معظمه‌سی پت‌پرستلك‌اعتقاداتنه، اسکی عاداته تابعدی. بناءعلیه عربستانده متحد برملت‌وجوده‌کتیره‌جك‌اسباب‌تماميله‌موجوددی. بومعظم‌وظیفه‌یی‌ده‌اسلامیت‌ایفا ایده‌جکدی.

قبل‌الاسلام عرب مدنیتی • عربلر قبل‌الاسلام‌مدنی‌حکومتلر تأسیس‌ایتمشلردی. بو حکومتلرك محل ظهوری یمن حوالیسی ایدی. عربستانك سائر طرفلرنده قبیله‌لر متفرق بر حالده یاشادقلری حالده یمنده قبیله حسی زائل اولمامقله برابر ینه منتظم برحکومت تشکل ایتمشدی . بو حکومتده حکمدار بویوك بر موقع احراز ایدییوردی . حکمدارك نفوذی بدایتده غایت محدود اولدیغی حالده سبأ حکومتنك صوك زمانلرینه طوغرو برقات دها تزاید ایتمش، حکمدار نامنه سکه ضرب ایدلمشدی. آلتون ، باقر و کوموشدن یاپیلان بو سکه‌لرك یوزینه حکمدارك‌رسمی، آرقه‌سنه‌ده بوغا باشی وبایقوش رسمی‌یاپیلیردی. بوپاره‌لر بدایتده یونانیلره ودها صوکراده روماليلره تقلیدایدلمشدی. مع‌مافیه اوزر-

لرنده کی رسملر، یمن اهالیسنك ذوق صنعتی کوسترەجك برماهیتده ایدی. مسکوکات وسملرندن آکلاشلدیغنه کوره قبل الاسلام یمن حکمدارلری اولا صاچلرینی او. زاتمشلر، بعده روماليلره تقليداً قيصالتمشلردی .

جنوبی عربستانك طبیعت اراضیسی‌ده مدنیتنه فوق العاده یاردم ایتمشدی. بو

سبأ پاره‌لری

نبطی پاره‌لری

اراضیده غرانیت، مرمر و سما کی کثرتله موجود اولدیغی جهتله غایت متین بنالر انشا اولونور، بنالرك جسامتنه پك زیاده اهمیت ویریلیردی.

عربلرده حیات خصوصیه عرب هیأت اجتماعیه‌سنك اس الاساسنی قبیله‌حیاتی تشکیل ایدردی. اك یاشلی عائله رئیسی عین زمانده قبیله‌نك‌ده شیخی اولور، شیخلرك برچوق مواشیسی ، جنس بارکیرلری ودوه‌لری بولونوردی. شیخلر ، قبیله‌لرك الك اختیارلریله مشـاوره ایدرك قبیله داخلنده صلح وسکوتی محافظه ایدرلر، اختلافی برطرف ایدرك کنجلری جنکاورلکه تشویق ایلر. لردی. قبیله مجلسنی طوپلامق، محاربه‌ده افراده امرویرمك شیخك صلاحیتی داخلنده ایدی. قبیله‌لر محاربه‌ده خصملرینك اردوکاهنی یغما ایدرلر، قادینلرینی، چوجقلرینی

وخدمتکارلرینی قاچیررلر، سورولرینی ضبط ایدرلردی. هرقبیله یکدیکرندن انتقام آلمق حسنی دائما محافظه ایدردی. قبیله خلقی شیخلرینه اطاعت ایدرلر، متین ومردانه طاورانمنی فضیلت عد ایلرلردی. عربلر اقوام سامیه میاننده فضیلتلریله تمیز ایتمشلردی. چولده، کونشك قیزغین حرارتلری آلتنده، قوملرك حیاتسوز کردبالری آره‌سنده کچیردکلری حیات، تشکلات بدنیه‌لرینه بویوك بر صلابت بخش ایدردی. بر عرب، دشمن قبیله‌لرله حیوانات وحشیه‌نك تعرض تهلکه‌لرینه قارشی

نبطیلرك مزار کتابه‌سی

یولسز بر چول اورتاسنده نفسندن باشقه حامی کورمز، تهلکه‌یی بر طرف ایتمك ایچون سرعت ومهارتندن، بصارت وشجاعتندن، مزراغنك متانتندن باشقه چارهٔ سلامت بیلمزدی. عظیم بر قناعت وجودینی ضعیف وقورو بر حاله کتیرر، فقط عضلاتنه قوت واَلاستیقیت بخش ایدر، و بو سرت وجود ایچنده عزم ومتانتله مشحون متین برقلب ضربان ایلردی.

علوم وفنونه

عربلرده قبل‌الاسلام ظهور ایدن علوم وفنون احوالك ایجاباتیله ترقی ایتمشدی. عربلر بوعلملری نه‌تحصیل ایتمشلر، نه‌ده کتابلردن اوقومشلردی. دورجهالتده بیلینه‌ن علملر صرف علوم منتقله‌دن عبارتدی. انلرده: طبیعات، ریاضیات وکهانت نوعندن ایدی. بوعلملردن صرف عرب دهاسنك ایجاد

ایتدیکی علملر: علم انساب، شعر وخطابت ایدی. علم نجوم، علم طب، علم احوال جویه، علم الخیل، اساطیر وسائره ایسه اقوام سائره‌دن انتقال ایلمشدی.

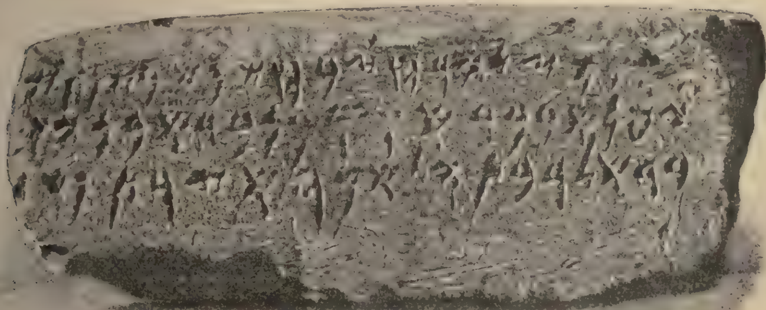
عربلر علم نجومی عربستانه مهاجرت ایدن بابلیلردن اوکرنمشلر، کلدانیلره ویا شاکردلرینه (صابئه) نامنی ویرمشلردی. کذا برجلرك اسملرینی‌ده بابلیلردن اوکرنمشلر، بونلره: حمل، ثور، جوزاء، سرطان، اسد، سنبله، میزان، عقرب، قوس، جدی، دلو، حوت نامنی ویرمشلردی. عربلر برجلری اوکرندکدن صوکرا ثابت ییلدیزلرك‌ده اسملرینی پك اسکی زمانده اوکرنمشلردی. ییلدیزلر عربلره یول بولمق ایچون رهبرلك ایتدکلری جهتله عربلر ییلدیزلرك یرلرینی بیلمکده بویوك بر مهارت کوسترلردی. کذا مواقع تعیینی ایچون روزکارلرك اسدیکی استقامتلری‌ده قوللانیرلر، بونلره (جهات) دیرلردی.

(تیما) ده معبد کتابه‌سی

عربلر علم احوال جویه‌یی ییلدیزلره تابع عدایدرلر، ییلدیزلرك افعال بشریه اوزرینه تأثیری اولدیغنه اعتقاد ایلرلردی. اکثریا بلوطلرك رنکنه باقه‌رق یاغمور یاغوب یاغمیه‌جغنی استدلال ایلرلر، کذا علم اساطیری‌ده علم نجومك بر شعبه‌سی عد ایدرلردی.

عربلرده یونانیلر کبی ییلدیزلره الوهیت صفتی ویره‌رك انلری بر معبود اتخاذ ایدرلر، بو ییلدیزلر نامنه بر چوق صنملر رکز ایلرلردی. ازجمله (لات)،

زهره نامنه رکنز ایدلمشدی. بوندن باشقه کونش، آی وشعرا ییلدیزینه عبادت ایدرلردی. کذا بابلیلر کبی کاهنلره ایناننیرلر، آره‌لرنده اختلاف وقوعنده انلرك حکمنه مراجعت ایدرلر، خسته‌لاندقلری زمان تداویلرینه مراجعتده بولونورلردی. عربلر کهانتی بابلیلردن آلمشلر، کاهنلره (خزاء) نامی ویرمشلردی. کاهن کندیسنه مراجعت وقوع بولدیغی زمان رمل اتار، افسون اوقوردی. کاهنلرك قسم اعظمی کلدانیلردن

قبریسده فنیکه کتابه‌سی

عبارتدی. کاهنلر سوزلرنی مسجع ومقفی سویلرلر، ایجابنده تأویله محل قالمق ایچون بو واسطه‌یه مراجعت ایدرلردی.

عربلرده برده علم قیافت واردی. بوعلم، (قیافت الاثر)، (قیافت البشر) نامیله ایکی قسمه آیرلمشدی. برنجیسی انسان وحیوانك قوم اوزرنده‌کی ایزلرنی تتبع ایدرك او ایزلرك صاحبنی تعیین ایلمکدی. ایکنجیسی‌ده ایکی شخصك شکل اعضاسنی مقایسه ایدرك هر ایکیسنك نسب و ولادتی آکلامقدی. بو صنعتده غایت ماهر بعض قبیله‌لر واردی. بو قبیله‌لر بر انسانك نه‌اولدیغنی آیاغنك ایزندن آکلارلر، شاملی ویا عراقلی اولدیغنی درحال کشف ایدرلردی.

عربلر علم طبی‌ده بابلیلردن آلمشلردی. هر خسته‌لغك صورت تداویسنی لوحه‌لره یازارق معبدلره آصارلردی. عربلر بر خسته‌یی ایکی درلو تداوی ایدرلردی: یا اوقویوب اوفلرلر، ویاخود علاج ویررلردی. معنوی تداوی نسخه یازمق، معبدده قربان کسمك ایدی. مادی تداوی ایسه شربت وبال ایچیرمك،

قان آلمق وداغلامق ایدی. شاشیلری تداوی ایچون دکرمن طاشنه باقدیررلردی. لقمان، عربلرك الك اسکی طبیبی وعین زمانده الك بویوك فیلوسوفی ایدی. عرب اطباسی، طبابتی ایران وروم مکتبلرنده اوکره‌نیرلر، بو اثناده بعض معلومات فلسفیه‌ده آلده ایدرلردی.

شعر وادبیات عربلر شعر سویله‌مکده فطری بر استعداده مالکدی. چولده یاشایان قبیله‌لرده شعر حیات فکریه‌نك یکانه علائم ظاهره‌سندن معدوددی. عربلرك ایلك قبیله‌لری الك اسکی شاعرلری ایدی. بوشعرلرده سرور وکدر آتشین بر حسله تصویر اولونوردی. شعرلر قبیله‌نك سرکذشتی ایله شخصی قهرمانلقلرینی تصویر ایلدیکی کبی بعضاً تربیهٔ اخلاقیه فکرینه‌ده معطوف بولونوردی. بعضاً بر متوفانك ضیاعنه تأثر ایدیلیر، بعضاً بر جنکاورك قهرمانلغی تبجیل اولونور، بعضاده قبیله‌نك محاربه‌ده کوستردیکی شجاعت وبسالت تصویر ایدیلیردی. عربلر شعرك منظوم

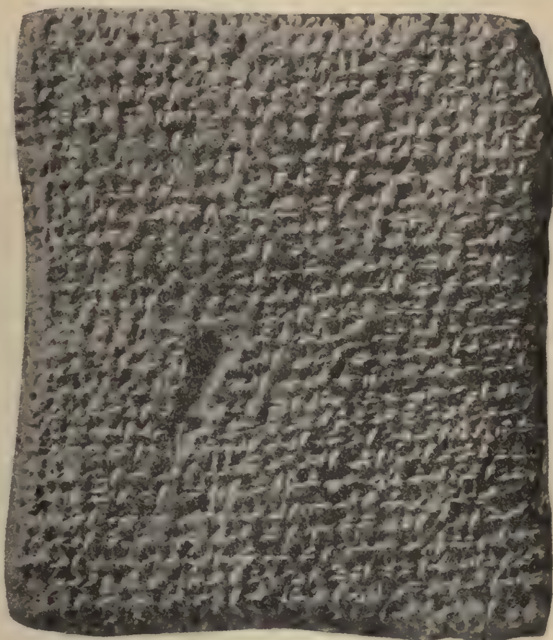

سبأیلر دورنده کویلولر

ومقفی اولماسنه اعتنا ایدرلردی. الك بویوك شاعرلری امرؤالقیس ایدی. عربلر قبل‌الاسلام پك چوق شعر نظم ایتمشلردی. حماد راویه، حروف هجا صره‌سیله هر حرفه عائد قافیه‌لرله ۲۷۰۰۰ قصیده أزبرله‌مشدی. عربلرك بودورده انشاد ایلدکلری شعرلرك قسم اعظمی غزل، مدحیه وفخریه‌دن عبارتدی؛ توصیفات وداستانه متعلق شعرلر وجوده کتیرمه‌مشلردی.

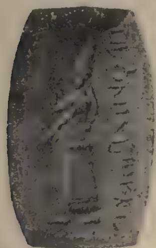
عربلرده طبیعت شعریه فطری‌ایدی. مجنونلر وخرسزلر بیله شعرسویلرلردی. کذا بر چوق شاعره‌ده یتشمشدی. شعرانك یکدیکرینه فائقیتی تعیین ایچون مجلس قورارلر، چوجقلری بیله شعره تشویق ایدرلردی. شاعرلرك قبیله بیننده پك

بویوك موقعلری واردی . قبیله‌ده یکی بر شاعر ظهور ایدنجه دیکر قبیله‌لر او قبیله‌یی تبریکه کلیرلر ، قادینلر عود چالارق اعلان شادمانی ایدرلردی ؛ چونکه هر شاعر ، منسوب اولدیغی قبیله‌نك شان وشرفنی اعلایه خدمت ایدر ، سوابق مفخرتی اخلافه نقل ایتمکه واسطه اولوردی . از جمله دور اسلامیت عربلری ، دور جاهلیت عربلرینك تاریخ ومحارباتنی صرف متروکات شعریه‌لرینه استناداً یازا بیلمشلردی . عربلر شعرایه فوق العاده حرمت ایدرلردی . حتی قبل الاسلام یتیشن شعرانك قصیده‌لرندن یدی قصیده انتخاب ایتمشلر ، بونلری آلتون یازی ایله بر قماش اوزرینه یازارق کعبه‌یه آصمشلردی .

دیب عدینك دردنجی آمه‌نوفیسه شکایتنامه‌سی

(معلقات سبع) ، ایشته بو شعرلردی . (معلقات سبع) ده شعرلری اولانلر: امرؤالقیس ، طرفه ، عمرو ، حارث ، لبید ، زهیر وعنتره ایدی .

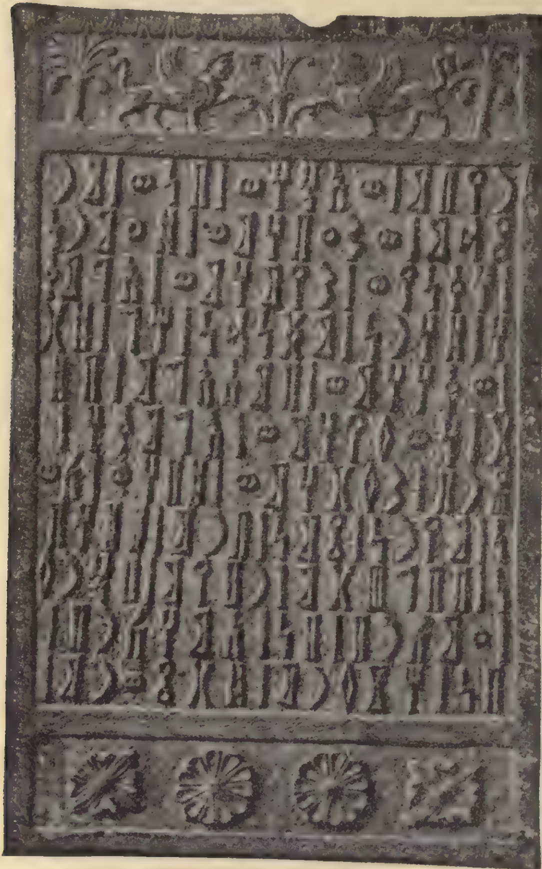

شمالی عربستان راهبی

عربلر شعرانك هجولرندن قورقارلر ، مدحلریله افتخار ایدرلر ، بوکا نائل اولمق ایچون هر درلو فداکارلغی اختیار ایلرلردی . برشاعر هرهانکی برذاتی مدح ایتسه او ذات بویوك بر شهرت قازانیر ، قیزلری بیله کندیلرینه پك چابق قوجه بولورلردی . الك چوق شاعر یتیشن طرفلر عراق حوالیسی ایدی . الك بویوك شاعرلرده ایرانیلرله اختلاط ایدنلردی .

خطابت، سوق عكاظ

عربلر غايت حساس بر قوم اولدقلری جهتله بليغ سوزلردن متأثر اولورلردی . بو سببدن خطابت عربلر بيننده مهم بر موقع اشغال ايلمشدی . عربلر خصملرينی اقناع ايتمك، كنديلرينه طرفدار پيدا ايلمك ايچون خطابتدن استفاده ايدرلردی . خطبه‌لرك اساسی حسب ونسب ، اخلاق وتربيه مفاخره‌سندن عبارتدی. خطبا باشلرينه صاريق صارارلر ، دكنكه طايانارق آياقده نطق ايراد ايدرلردی. خطبا اكثريا شعرادن اولوردی . نطقلرده غايت بليغ جمله‌لر قوللانيرلر، ايراد نطقه چوجقلقلرنده آليشيرلردی . خطيبلر اكثريا مرخص وظيفه‌سی ايفا ايدرلردی. بو سببدن هر قبيله‌نك بر قاچ خطيبی واردی . دور

سبأليلرك نذر هديه‌سی

جاهليت خطيبلرينك الك مشهوری قس بن ساعده ايدی . حضرت پيغمبر بو ذاتك زمانه يتيشمش، كنديسنی عكاظ پنايرنده بر دوه اوزرنده ايراد نطق ايدركن ديكله‌مشدی . او زمان قس بن ساعده عموم خلقه خطاباً : « ای ناس ! كليكز ، ديكله‌ييكز ، تأمل ايديكز، ياشايان اولور، اولن فنا بولور. » ديمشدی.

نطقلرده دائما مألوف لغتلر استعمال اولونور ، هر نطق اسلافدن اخلافه میراث اولەرق صاقلانیر ، حتی بونطقلره برراسم ویریلیردی .

عربلر شعر انشاد ایتمك وتعاطیٔ افكار ایلك ایچون (دارالندوه)ده طوپلانیرلر ، ویاخود (سوق ، پنایر)لرده مفاخرەلر ومسامرەلرله وقت كچیررلردی .

پنایرلر ، آلیش ویریش یاپمق ، مداولهٔ افكار ایتمك وبربرینی طانیمق ایچون هر هفته ویا آیده برقورولوردی . بر موقعك پنایری قاپاندقدن صوكرا باشقه‌موقعك پنایری باشلاردی . الكمشهور پنایر ، (طائف) ایله (نخله) ارەسنده قورولان (سوق عكاظ ، عكاظ پنایری) ایدی .

(الهجر)ده بر مزار قاپوسی

عربلر ذی‌القعده ابتداسندن یكرمیسنه قدر بوپنایرده آلیش ویریش ایدرلر ، بعده مكه‌یه كیدرك ایفای حج ایلدكدن صوكرا یرلرینه عودت ایلرلردی . عكاظ پنایری بوتون عرب قبیله‌لرینك موعد ملاقاتی ایدی . اسیرینی فدیه ایله قورتارمق ، دعوالرینی رؤیت ایتدیرمك ، انتقام آلاجغی آدمی بولمق ، یاپاجغی ایشلره عربلری شاهد طوتمق ومفاخرەده بولونمق ایستەین كیمسه ، هپ عكاظ پنایرینه كلیردی . حتی عربك الكمشهور شاعرلرندن خنساء ، عكاظ پنایرنده عربلرك الكبویوك فلاكت دیدەلرندن اولدیغنی بیان ایلدیكی زمان عقبه‌نك قیزی هند دوەسنه بینەرك عكاظه قوشوب كلمش ، كندیسنك دهازیاده فلاكتدیده اولدیغنی شعراً اثبات ایلمشدی .

عكاظ پنایرنده شعر مسابقەسی اولاجغی زمان الك بویوك شعرادن نابغه حكم انتخاب اولونور ، كندیسنه قیرمزی بر چادر قورولور ، بوتون شعرلر نظر تقدیرینه تقدیم ایدیلیردی . پنایرده هرهانكی برقصیده‌نك پارلاقلغنه حكم ایدیلیرسه ، اوقصیده كعبه دیوارینه تعلیق اولونوردی .

تجارت عربلر مصر وبابل طرفلرنده اوطورارق مدنیتدن استفاده ایدرلر، بغدای واسلحه‌کبی مواد ابتدائیه‌ایچون نیل‌وفرات وادیلرینه‌مراجعت‌ایدرلردی. کذا مصروبابل ایله تجارتده بولونورلر، بوراده‌کی فابریقه‌لره کوساله ویون کتیررلردی. فقط عربستانك الڭ‌مهم اخراجاتی عطریات وبهارات ایدی. مصرحکمداری ایکنجی رامسه‌س عربستانك جنوب سواحلنده‌کی محصولاتی بحراً ألده ایتمك‌ایچون بحر احمرده بر دونانما انشا ایتدیرمك، نیلی بحر احمره برلشدیرمك ایسته‌مشدی. عربلرك قیوداتنه کوره قبل‌المیلاد ۲۰۰۰ سنه‌اول اسماعیلیلردن برکاروان عطریات وساره‌یی حاملاً مصره کلمشدی. قبل‌المیلاد اوننجی عصرده ایسه سوریه ایله یمن بیننده تجارت بویوك بر فعالیت کسب ایتمشدی. (شام) طریقی ایله آثوریه وفنیکه ایله‌ده تجارت ایدیلیردی. حتی فنیکه‌لیلر بحر احمر تجارتنی طوغرودن طوغرویه ألده ایتمك ایچون، عقبه‌یه قدر تمدید حدود ایدن حضرت داود ایله اتفاق ایتمشلردی. بناءعلیه قبل‌المیلاد ۱۵۰۰ سنه‌لرنده جنوبی عربستانك مصر، سوریه وبابل ایله تجارتی مترقی بر حاله کلمش، عربستان عادتا بر تجارت آنتربوسی مقامنی احرازایتمشدی. الجزیره وفنیکه‌نك‌قره‌تجارتی کاملاً عربلرك ألنده‌ایدی. بوندن باشقه شرقی آفریقا سواحلندن، هندستاندن دارچین وسائره آلارق بحر سفید، نیل وفرات ساحللرینه قدر نقل ایدرلردی.

دین، کعبهٔ معظمه دور جاهلیتده عربلر پت‌پرست اولمشلردی. حمیریلر کونشه طاپدقلری کبی حجاز اهالیسی‌ده ییلدیزلره پرستش ایدرلردی. عربلر، کندیلرینه قومشو بولونان بابلیلر، اسرائیلیلر و مصریلرله مناسباتده بولوندقلرندن بونلرك دینی تأثیرلری آلتنده قالمشلر، آز بر زمان ایچنده بر چوق معبودلره پرستش ایتمکه باشلامشلردی. یالکز کعبه‌ده اوچ‌یوز آلتمش صنم‌واردی. بت پرستلك عربستانده الڭ زیاده حاکم ایدی. فقط عربلرك صنملری، یونانیلرله رومالیلرده اولدیغی کبی، مشخص برر تمثال دکلدی. عربلرحیوانات ونباتاته، طاشه وقایایه طاپارلردی. بوتون عربلر الڭ بویوك برمعبود طانیرلردی؛ اوده (الله) ایدی. فقط بعض قبیله‌لرك کندیلرینه مخصوص معبودلری واردی که هبل، لات بو قبیلدندی. (هبل) زحله‌معادلدی. بومعبودلره قربان کسرلر، هدیه‌تقدیم ایدرلردی. عربلرك بر چوق معبدلری‌واردی؛ فقط هیچ بری (کعبه) درجه‌سنده‌اهمیتی حائزدکلدی.

بوتون افسانه کعبه‌ده بولوندیغی ایچون عربلر دائما کعبه‌یی زیارت (حج) ایدرلر ، کعبه‌نك تزیيننه صرف غیرت ایلرلر ، هدیه کوندریرلردی . کعبه‌یه یهودیلر بیله حرمت ایدرلردی . کعبه‌نك محافظی قریشیلر ایدی . بو سببدن قریشیلرك عربلر بیننده بویوك بر نفوذ دینیلری واردی .

کعبه محافظی بولونان قریشیلرك وظیفه‌سی حجاجه صو تدارك ایتمك ، فقرای حجاجه یمك ویرمك ، قریشیلره حرب ظهورنده علمدارلق وظیفه‌سنی ایفا ایلمك ، قوماندانلق ایتمك ، جزای نقدیلری تعیین وتعدیل ایلمك ، اهل قریش ایله قبائل سائره بیننده بر اختلاف وقوعنده عقد مصالحه ایچون سفیر کوندرمك ، بر ایشه مباشرت اولوناجغی زمان (زلام) دنیلان قسمت اوقلرینك برینه (امر) ، دیکرینه (نهی) یازوب بر کیسه‌یه قویمق وهانکی اوق ظهور ایدرسه اوکا کوره حرکاتده بولونمق ، بین الناس دعوالری رؤیت ایتمك ، قریشیلرك کعبه‌ده صنملره وقف ایتدکلری هدیه‌لری اداره ایلمك ، خلقك ادب داخلنده حرکت ایتمسنه نظارت ایلمکدی . قریشیلرك بو وظائفی درعهده ایتمکدن مقصدلری کعبه حقنده برقات دها حرمت واحترام جلب ایلمکدی . بو سببدن عربستان خلقی (کعبه)یه مادی ومعنوی منافع طولاییسیله‌ده قلباً بویوك بر مربوطیت حس ایدرلردی .

عربستانده پت پرستلکدن ماعدا موسویلك و خرستیانلق‌ده موجوددی . یهودیلر ، آثوریلرله یونانیلر ورومالیلر طرفندن وطنلرندن طرد ایدلدکدن صوکرا اسماعیلیلر طرفندن قبول ایدلمشلر ، بوراده بر چوق کشیلری حضرت موسانك دیننه چویرمکه موفق اولمشلردی . موسویلك (خیبر) و (یثرب)ده پك زیاده انتشار ایتمشدی . کذا خرستیانلق‌ده غسانیلر واسطه‌سیله تعمم ایتمکه باشلامش (۳۳۰) ، الجزیره ، بحرین ودومة الجندل طرفلرنده ایچه طرفدار بولمشدی . (نجران) اهالیسی خرستیانلغی قبول ایتدکلری کبی حیره ملوکندن بر چوقلری‌ده خرستیانلغه قارشی مسامحه‌کار طاورانمشلردی . معمافیه بوتون بو ادیان ایچنده الك حاکمی ، پت پرستلك ایدی . پت پرستلكك یکانه مقری (مکه) ایدی . الك بویوك انقلاب دینینك (مکه)ده حاصل اولماسی ، الك متین عامللرك قریشیلر بیننده ظهور ایتمسی ایجاب ایدردی . حتی بو انقلابك ایلك علامتلری تظاهر ایدییوردی . عربلرده مختلف ادیانك موجود اولماسی تشویش افکاری موجب اولمشدی . هر کس اعتقادات وعباداتده عظیم بر ضلالت ایچنده بولونیوردی . جناب حقه عبادت ایتدکلری حالده عین زمانده صنملره‌ده قربان کسیورلردی . هر کس بر پیغمبرك ظهورینه انتظار ایدییور ، بو فکری ضلالتك صورت قطعیه‌ده ختامنی ارزو ایلیوردی . بناءعلیه عربستانده نور وحدانیت لمعان ایده‌جك ، فقط بو نور ینه قریشیلر آره‌سندن ظهور ایلیه‌جکدی .

ایکنجی فصل

حضرت محمد، اسلامیت

(قبل المیلاد ٥٧٠-٦٣٢)

عربستانده تحولات اجتماعیه عبدالمطلب (مکه) ده بویوك بر نفوذ اجرا ایلدیکی اثناده عربستانده عظیم واجتماعی بر تحول حاضرلانیوردی: عبدالمطلب وطنی حبشیلرك تعرضندن خلاص ایتمش، حمیریلرك حبشیلری یمندن طرد ایتدکلرینی کورمشدی. صوکرا اوغلی عبدالله، یثربلی وهبك کریمه‌سی آمنه‌ایله ازدواج ایتمش، بوازدواجدن حضرت محمد مکه‌ده دنیایه کلمشدی (٥٧٠ آغستوس).

حضرت محمد، عربستانده عظیم بر انقلاب اجتماعی حصوله کله‌جکی صره‌ده تولدایتمشدی. عربلر بیننده اوته‌دن بری موجود قبیله وجنس رقابتی، عمومی بر تهلکه قارشیسنده کیتدکجه زائل اولمغه باشلامشدی. عربلر شمالدن بیزانسلیلر، شرقدن ایرانیلر، جنوبدن حبشیلرك تضییق ومهاجماتنه معروض بولوندقلری ایچون متین بر اتحاد تشکیل ایتمك احتیاجنی حس ایدییورلر، صوك تجاوزلردن عبرت آلارق آره‌لرنده قومیت فکرلرینی تزییده غیرت ایلیورلردی. خصوصیله یمن اهالیسی بیزانسلیلرله اتفاق ایدن خرستیان حبشیلره قارشی ایرانیلری مسلط ایدرك ثمره‌دار برسیاست تطبیق ایلمش، بوصورتله دشمنلرینی بربرینه قارشی ضعیف دوشورمك چاره‌لرینه توسل ایلمشدی. قسطنطینیه ایمپراطورلری شمالی عربستانه صاحب بولونیورلر، (خته‌زیفون) حکمدارلری بصره کورفزی‌ایله یمن‌حوالیسنه حاکمیت اجرا ایدییورلردی. بناءعلیه ایکی طرفدن اجرا ایدیلن بوتضییقه قارشی بوتون عناصر مقاومتی صاغلاملاشدیرمق لازمدی. بونك ایچون لسانده ودینده اتحاده لزوم حس ایدیلیوردی. شاعرلر عرب لسانی ثابت بر حاله کتیره‌جك بدیعه‌لر وجوده کتیرمشلر، سائر لهجه‌لری حکمدن اسقاط ایلمشلردی. دینی اتحاد ایسه طبیعی بر صورتده حصوله کلمکه باشلایور، اسکی اعتقاداتك اساسلری برر برر سقوط ایدییوردی.

ازجمله خلق قربان کسمك، بته طاپمق، قیزلرینی دیری دیری کومك عادتلرندن نفرت ایدییورلردی.
ایشته حضرت محمد، عرب قبائلی بیننده بوحالت روحیه حکمران اولدیغی صره ده دنیایه کلمشدی.

حضرت محمد

حضرت محمدك ایلك سنه لری حزین بر حالده کچمشدی. تولدندن ایکی آی اول پدری، آلتی سنه صوکراده والده سی آمنه وفات ایدنجه حضرت محمد بویوك پدری عبدالمطلبك حمایه و کفالتی آلتنه کیرمشدی؛ عبدالمطلب کعبهٔ معظمه ده صوویبه جك توزیعی وظیفه سنی حائزدی. ایکی سنه صوکرا عبدالمطلب ده وفات ایدنجه حضرت محمد عموجه سی ابوطالبك وصایتنه داخل اولمشدی. ابوطالب، رجال قریش آره سنده غایت محترم بر ذات ایدی. تجارتله اشتغال ایتدیکی ایچون بوتون سیاحتلرنده حضرت محمدی ده برابر کوتورر، معاملات تجاریه یه تدریجی برصورتده آلیشدیرردی. حضرت محمد ایلك دفعه اولارق ابوطالبله برابر سوریه یه سیاحت ایتمش، (بصری) شهرنده بر راهب ایله مناسبت پیدا ایتمشدی. بوراهب، (بحیرا) لقبنی حائز (جورجیس، ژورژ) نامنده بری ایدی.

بر بدوی سیاسی

حضرت محمد معاملاتده استقامتی، افعالنده صدق وصفوتی ایله عمومك محبتنی قازانمش، حتی (امین) لقبنه مظهر اولمشدی. اوصره ده پك بویوك تجارت ایشلریله مشغول اولان حضرت خدیجه ده بوامنیت ومحبت سائقه سیله حضرت محمده تودیع امور ایتمش، حضرت محمد سوریه یه بر سیاحت اجرا ایده رك پك بویوك بر قازانج تأمین ایتمشدی. حضرت محمد، خدیجه نك سرمایه سیله تجارت ایدرك موفقیت قازا-

نيما طاشنك ياندن كورونشى

نيور ، خديجه‌نك بر قات دها مفتونيتنى جلب ايديوردى. نهايت خديجه حضرت محمده ازدواج تكليفنده بولونمش، حضرت محمد بو تكليفى قبول ايدرك زوجه‌سنك پاره‌سيله تجارته دوام ايلمشدى. حضرت محمد، عائله رئيسى اولدقدن صوكرا معاملات تجاريه‌ده‌كى مهارتنى واقرباسنه قارشى ابراز ايلديكى استقامت ونزاكتى سايه‌سنده بويوك بر نفوذ قازانمش ، ثروت ويسار، حرمت واحترام ايچنده مرفهاً ياشامغه باشلامشدى . خصوصيله خديجه‌نك قريشيلره ، حضرت محمدك هاشميلره منسوبيتى بو نفوذى برقات دها آرتديرمشدى .

پيغمبرلك

حضرت محمد اوصاف و فضائلى ايله عمومك حرمتنى جلب ايلمشدى . قرق ياشنه كلديكى اثناده شان وشهرتى مكه وجوارينه ياييلمشدى . حضرت محمدك نامنى بوتون عربلر بيننده اشاعه ايده‌جك هيچ بر حادثهٔ فوق العاده وقوعه كلمه‌مشدى . فقط بو اثناده كعبهٔ معظمه‌نك يكيدن انشاسنه ياردم ايتمش، شجاعت وبسالتيله‌ده تميز ايلمشدى؛ رسول اكرم پك علوى ونادر مزيتلرى حائزدى . حضرت محمد بوتون وطنداشلرى كبى تحصيلدن محروم، حتى‌اوقومه يازمه بيلمزدى. پارلاق مخيله‌سى دهاى شاعرانه‌سنه دليل اولاجق هيچ بر بديعه وجوده كتيرمه‌مشدى. اك زياده مدار تمايزى اولان اوصاف، سياحتلر اثناسنده اكتساب ايلديكى تجارب ، طبع بشره درين بر وقوف ، انسانيته بويوك بر محبتدن عبارتدى . قرق ياشلرينه طوغرو ايدى‌كه هر سنه عائله‌سى

ايله برابر مكهٔ مكرمه‌دن اوچ ميل مسافه‌ده، (حراء) طاغنه چكلمكی عادت ايد-ينمشدی. حضرت محمد، حرا طاغنك سكون انزواسی ايچنده بوتون كيجه‌لرينی عظيم بر مراقبهٔ ديندارانه ايچنده كچيرردی. حضرت محمدك بو مراقباتنه هيچ بر كيمسه واقف دكلدی؛ حتی حضرت محمد احوالنه هيچ بر كيمسه‌يی واقف ايتمز، هيچ بر كيمسه‌يه سررشته ويرمك ايسته‌مزدی. مع‌مافيه وطننی دوچار اولديغی حال وحشتدن قورتارمق ايستر، بتلره قارشی اعماق روحنده بويوك بر نفرت حس ايدر، انلری محو ايتمك ايچون چاره‌لر تحری ايلردی. حضرت محمد، موسوی وخرستيان دينك احكام اساسيه‌سنه واقفدی؛ فقط بو دينلردن هيچ برينك عربلرده بر انتباه سياسی واجتماعی حاصل ايده‌ميه‌جكنی تماميله بيليردی.

حضرت محمد ينه (حراء) طاغنه چكلديكی صره‌ده ايدی‌كه وحی‌والهام رؤياسی كور-مشدی. حضرت پيغمبر نه رؤيا كورسه بهمه‌حال عينی ظهور ايدردی. بو سفر رؤياسنی درحال زوجه‌سی خديجه‌يه آكلاتمش، كنديسنه جبرائيلك كوروندیكنی، «اقرأ باسم ربك الذی...» آيت كريمه‌سنی اوقومايی امر ايتديكنی و صوكرا جبل حرانك اورتاسنه طوغرو ايلريله‌ديكی زمان كنديسنه سمادن: «ای محمد! سن اللهك رسوليسك. بن ده جبرائيلم!» ديه بر خطاب ايشتديكنی، او زمان قلبنه خوف وخشيت كلديكنی آكلاتمشدی. حضرت خديجه‌نك ورقة بن نوفل اسمنده بر عموجه زاده‌سی واردی. بو ذات موسويلر وخرستيانلرله دوشوب قالقمش، دينلرينه كسب وقوف ايتمش، برچوق كتابلر مطالعه ايتمش، اديان حقنده‌كی تدقيقاتيله (مكه)ده بويوك بر شهرت قازانمشدی. خديجه ورقه‌نك أوينه كيده‌رك كيفيتی نقل ايتمش، ورقه حضرت موسايه نازل اولان جبريلك حضرت محمده‌ده نازل اولديغنی، بناءعليه محمدك بو ملته پيغمبر اولديغنی خبر ويرمشدی.

حضرت خديجه ورقه‌نك سوزلرينی حضرت محمده نقل ايدنجه حضرت پيغمبر بو سوزلرله متسلی اولمش، فقط خلقی اسلامه دعوته جسارت ايده‌مه‌مشدی. فی‌الحقيقه قريشی وحدانيت الهيه‌يه دعوت ايتمك، او زمانه قدر طابدقلری بتلری تحقير ايلمك، كعبهٔ معظمه‌نك اهميت معنويه وتجاريه‌سنی قيرمق ديمكدی. بوندن باشقه خلقك‌ده ايمان ايده‌جكی شبهه‌لی ايدی. بو سببدن حضرت پيغمبر اسلاميتی كيزلی كيزلی تلقين ايتمش، ايلك اول حضرت خديجه ايله ابو بكر الصديق، ابو عبيدة بن الجراح اسلاميتی قبول ايتمشلردی. دها صوكرا حضرت محمد، عموجه‌زاده‌سی علی بن ابی طالبك أوينده بر ضيافت ترتيب ايتديرمش، بو ضيافته بوتون تعلقاتنی دعوت ايتديرمشدی. حضرت محمدك بوندن مقصدی مدعوينه اسلاميتی آكلاتمق، انلره وحدانيت فكرينی تلقين ايلمكدی. ضيافتك صوكلرينه طوغرو ايدی‌كه حضرت محمده بوتون حاضرونه خطاباً: «سزی دنيا وآخرتده موجب فلاح اولاجق بر دينه دعوت ايديورم. ايچيكزده هانكيكز قارداشم، وصيم وخليفه‌م اولمق ايستر؟» ديمشدی. او زمان اطرافنده عظيم بر سكوت حاصل اولمش، حضرت علی درحال بو سكوتی اخلال ايدرك: «يا رسول الله، بن

اولاجغم. سنك ظهیرك بن اولاجق، سكا قارشی طورانلرك دیشلرینی قیراجق، كوزلرینی چیقاراجق، قارنلرینی یاراجق، آیاقلرینی قیراجغم! » دیمشدی. او زمان هر كس بو سوزلردن متأثر اولمش، حضرت محمد، جناب علینك بوینینه صاریلارق: « ایشته ایچیكزده بو بنم قارداشم، وصیم وخلیفه‌مدر » دیمش، حاضرونك استهزالرینه قطعیاً اهمیت ویرمه‌مشدی.

حضرت پیغمبر آرتق بلا احتراز بتلری تحقیر ایدییور، بته طاپانلری علناً اتهام ایلیور، فقط عموجه‌سی ابوطالبك حمایه‌سی آلتنده بولوندیغی ایچون كیمسه سس چیقارامیوردی. نهایت بر چوق كشیلر ابوطالبه مراجعت ایتمشلر، حضرت محمدك بو تشبثدن واز كچمسنی تكلیف ایلمشلر، واز كچمدیكی تقدیرده كندیسنی تلف ایده‌جكلرینی سویله‌مشلردی. ابوطالب، قریشیلرك بو تهدیداتنی حضرت محمده نقل ایتدیكی زمان، رسول اكرم عزمنده ثبات كوسترمش، حتی: «بر اللرنده كونش، بر اللرنده آی اولدیغی حالده قارشیمه چیقسالر، ینه واز كچیره‌مزلر» دیمشدی. بونك اوزرینه بوطالب. حضرت محمدك عزم وثباتندن متأثر اولمش، كندیسنی دشمنلرینه قارشی مدافعه‌یه قطعیاً عزم ایلمشدی.

مع‌مافیه اسلامیت كتدكجه انتشار ایلمشدی. عرب دهاسنك الك عالی ذكالری دعوت پیغمبری‌یه كاملاً اجابت ایتمشلردی. عثمان بن عفان، زبیر بن العوام، عبدالرحمن بن عوف، حمزه بن عبدالمطلب، عمر بن الخطاب رسول اكرم ایچون بویوك برقوت تشكیل ایدییورلردی. نهایت حضرت پیغمبرك دیكر اقرباسی كندیسنی طاتلیلقله اقناع ایتمك ایسته‌مشلر، بركون یانلرینه دعوت ایدرك آرتق بوفكردن واز كچمسنی، دینی تحقیر وتزییفدن فراغت ایلمسنی تكلیف ایدرك: « اكر بو ایشلری شان و شرف صاحبی اولمق ایچون یاپیورسه‌ك سنی كندیمزه رئیس یاپالم. پادشاهلق ایستیورسه‌ك پادشاه اتخاذ ایده‌لم.» دیمشلردی. حضرت محمد بوسوزلرك كافه‌سنی رد ایتمش، دنیاده هیچ بر ارزوسی اولمادیغنی، امراللهی‌یی تبلیغدن باشقه برشی یاپمادیغنی سویله‌مش، معارضلرینی بو تشبثلرندن ده نومید براقمشدی.

فی الحقیقه حضرت پیغمبرك ثروت و آلایشه قطعیاً احتیاجی یوقدی. ریاست وتفرد سوداسی، اذواق دنیویه‌یه رغبت احتراصی كندیسنده قطعیاً موجود دكلدی. حضرت پیغمبر من قبل الرحمن مرسل اولدیغنه، خلقی اسلامه دعوت ایچون مأمور بولوندیغنه قلباً ووجداناً قانع بولونیور، وبو قناعتنی صدق و اخلاص ایله اظهار ایدییوردی. حضرت پیغمبر هر درلو اسباب رفاهی تأمین ایلمشدی. عموم

خلقك كنديسنه حرمت ومحبتى اولديغى كبى تجارت واستقامتى سايه‌سنده بويوك برثروت صاحبی اولمغه‌ده موفق اولمشدى. بناءعليه بو تشبثى، درونى بر اطمئنانك، معنوى بر سائقك تأثيريله وقوعه كليوردى.

هجرت پيغمبرى

قريشلر بو بيهوده تشبثلردن صوكرا حضرت محمدی علناً تحقيره، منسوب اولديغى بنى هاشمه اظهار عداوت ايتمكه قرار ويرمشلردى. اهل قريشك تجاوزاتى تحملسوز بردرجه‌يه كلمش، حضرت پيغمبر حمايه‌دن محروم اولانلره حبشستانه مهاجرتى توصيه ايلمشدى. قريشلر بونك اوزرينه حبش نجاشيسنه برسفير كوندره‌رك حضرت محمد طرفدارانى قوغماسنى تكليف ايتمشلردى. فقط نجاشى انلره اسلاميتى ايضاح ايتديرمش، حضرت عيسى حقنده‌كى حسلرينه مطلع اولور اولماز جمله‌سنى حمايه ايلمشدى. بو اثناده حضرت محمد عائله‌سى ايله برابر مكه جوارنده قريشيلر طرفندن محاصره آلتنه آلنمشدى. حضرت محمد بو محاصره‌نك بوتون فلاكتلرينه، آجلغه و صوسزلغه مقاومت ايتمش، اوچ سنه عزم ومتانتنى محافظه ايلمشدى. اوصره‌ده حضرت محمدك عموجه‌سى ابوطالب وفات ايتمش، خصومت وتضييقات برقات دها آرتمشدى. قريشيلر حقارت وتجاوزى حدندن زياده آرتديرييورلردى. حضرت پيغمبرك يمكنه ملوث شيلر آتيورلر، نمازقيلاركن راحتسزايدييورلر، تزييف وتحقيرى ظلم درجه‌سنه واردييورلردى. حضرت محمد بو اذالردن خلاص اولمق ايچون (طائف)ه چكيلمكه قرار ويرمش، فقط بوراده‌ده خلقك علنى تحقيرلرينه اوغرامقدن، سوقاقلرده تزييف ايدلمكدن باشقه برشى كورمه‌مشدى. مكه‌يه عودتنده ايسه منسوب اولديغى قبيله‌يى دهازياده عليهنده بولمشدى. مع مافيه حضرت محمد، عزم وثباتنه ذره قدرخلل كتيرميوردى. وحدانيتك علويتنى اعلاندن

معبوده‌يه نذر هديه‌سى

بر لحظه خالی قالمیور، بو اثناده دعوت پیغمبری یه اجابت ایدنلر کوندن کونه آرتیوردی.
حضرت پیغمبر، ناسه قارشی کندیسنی هر درلو قوهٔ خارق العاده دن تجرید ایلیور، افکار اوزرینه بلاغت قرآن وعلویت اخلاق ایله اجرای تأثیر ایدییوردی. رسول اکرمك یکانه معجزه سی قرآن کریمك بلاغت اعجازکارانه سی ایدی. حضرت پیغمبر بو بلاغتدن باشقه معجزه یه اهمیت ویرمیوردی. حتی بر آیت کریمه ده: «جناب حق بنی سزه معجزه ایچون کوندرمدی. قانون الهیسنی وعظ وتلقینه مأمور بویوردی. سزه سویلدکلریمی قبول ایدرسه کز دنیا وآخرتده فلاح بولورسکز» بویورلمشدی. قرآن کریمك نفوذ وبلاغتی بوتون سامعه لری تسخیر ایدییور، بو جاودانی فصاحت وبلاغت اك دشمن یوره کلرده بیله فیض ایمان حاصل ایلیوردی.

حضرت پیغمبر ایفای حج ایچون مکه یه کلن یثرب اهالیسندن بر چوغنه اسلامیتی قبول ایتدیرمش، بر سنه صوکراده مکه جوارنده، (عقبه) طاغنده یثربیلرك بیعتی وقوعه کلمشدی. یثرب (مدینه) اهالیسی اساساً یهودیلرله مناسباتده بولوندقلری جهتله وحدانیت الهیه فکرینه آلیشقین بولونیورلر، حضرت محمدك تلقیناتنی دها قولای ادراك ایدییورلردی. بوندن باشقه (یثرب)ده بت پرستلکك سقوطیله تجارتك سکته دار اولماسی کبی بر محذورده یوقدی؛ بالعکس حضرت پیغمبر (یثرب)ه کلدیکی تقدیرده هر کس (مکه) یه بدل (یثرب)ی ترجیح ایده جك، قحطانیلردن اولان (یثرب) اهالیسی، اسماعیلیلره منسوب بولونان (مکه) اهالیسنه قارشی رجحان کسب ایلیه جکدی. بو سببدن یثربلیلر حضرت پیغمبری کندی شهرلرینه کلمسی ایچون تشویق ایدییورلر، کندیسنه ظهیر اولاجقلرینی وعد ایلیورلردی. قریشیلر (عقبه) بیعتندن صوکرا بوتون شدتلرینی آرتدیرمشلر، اسلاملری فوج فوج مهاجرته مجبور ایلمشلردی.
حضرت محمد بو تهلکه یه قارشی مقاومت ایتمك ایسته مش، فقط علیهنده اعدام قراری ویرلدیکنی، خانه سنك دشمنلر طرفندن احاطه ایدلدیکنی طویحه، حضرت ابوبکر ایله برابر مهاجرت ایتمش، حضرت علی ده رسول اکرمك یشیل لباسنی کییه رك عالیجنابانه بر فداکارلقله مهاجملرك نظر دقتنی اشغال ایلمشدی. حضرت محمد ایله ابوبکر (یثرب)ك عکس جهتنده کی یولی تعقیب ایدرك (ثور) طاغنه چکلمشلر، بوراده قارانلق بر مغاره ده اوچ کون قالمشلر، دشمنلرینك تعقیباتندن خلاص اولنجه آلتی کون صوکرا (یثرب) اراضیسنه، (قبا) موقعنه کله رك بوراده ایلك مسجدی تأسیس

ایلمشلردی. بو تاریخدن اعتباراً هجرت پیغمبری مسلمانلر بیننده مبدأ تاریخ اتخاذ ایدلمش، (١٦ تموز ٦٢٢) تاریخ افرنجیسی تاریخ هجرینك مبدائی عد اولونمشدی.

حضرت پیغمبر درت کون (قبا)ده قالمش، دهاصوکرا حضرت علی ده کندیسنه رفاقت ایده‌رك عظیم بر آلایله (یثرب)ه داخل اولمشدی. حضرت محمد اولا ابوایوبك خانه‌سنه مسافر اولمشدی. بعده بر مسجد وبرده عائله‌سنه مخصوص أو انشا ایتمك ایچون جسیم بر عرصه صاتین آلمشدی. حضرت محمدك مهاجرتی اوزرینه (یثرب) شهری (مدینهٔ النبی، مدینهٔ منوره) نامنی آلمش، لوای اسلام آلتنه طوپلانان ایکی قبیله‌یه، أوس وخزرج قبیله‌لرینه (انصار)، مهاجرت ایدن مکه خلقنه‌ده (مهاجرین) نامی ویرلمشدی. حضرت محمد، انصارایله مهاجرین بیننده‌صمیمی بر رابطهٔ اخوت تأسیسنی ارزو ایلدیکی ایچون مهاجریندن هر فرد انصاردن برینی قاردشلکه قبول ایتمش، بو صره‌ده سلمان فارسی‌ودها سائر ذواتك اسلامیتی قبول ایتملری شرف محمدینك آرتماسنه باعث اولمشدی. یالکز یهودی قبیله‌لری اسلاملردن ممنون اولما- دقلری ایچون غیرممنون انصارلر، (منافقین) ایله برلك اولمشلردی.

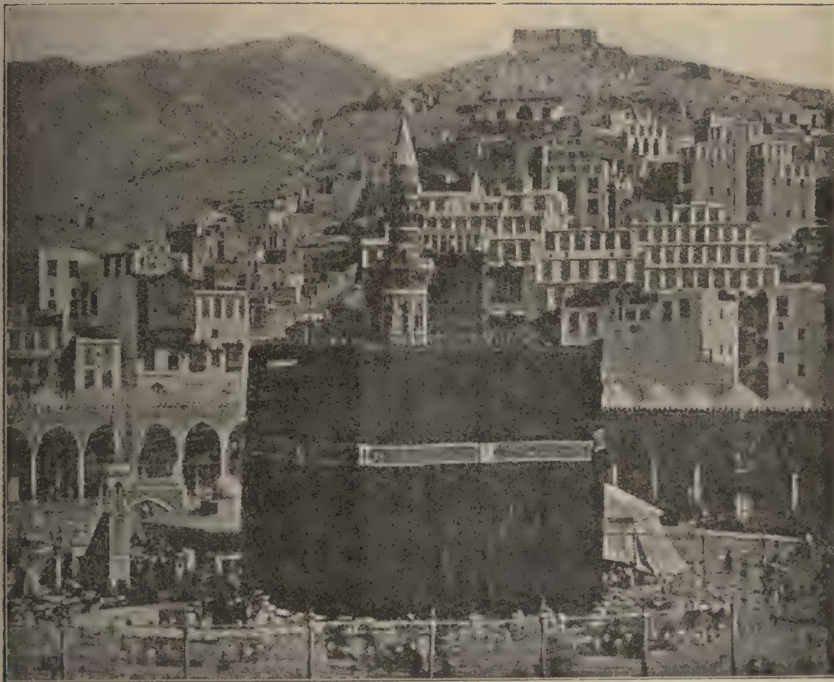
حضرت محمدك هجرتدن صوکراکی زمانلری، حیاتنك اك مشکل صفحاتندن معدوددی. بو دورلر، حضرت پیغمبرك غایت متبصرانه حرکت ایتمسنه کوستریوردی: اولا اسلامیتی ایمان تام ایله قبول ایدنلر ایله لمنفعةٍ قبول ایدنلره قارشی عین صمیمیتله معامله ایتمك، ثانیاً رسالتنك طوغرولغنی آکلامق ایچون کندیسنه صیق صیق صورولان سؤاللره مقنع جوابلر ویرمك مجبوریتنده ایدی. رسول اکرم همان هر لحظه بو سؤاللره جواب ویرمك ایچون آیت کریمه‌لر اوقیور، ذکی ومدقق عربلر حضرت پیغمبرك افعال واقوالنی قونترول آلتنده بولوندیریوردی. رسول اکرمك حیات عمو- میه‌سی بوتون خلقك نظر تدقیقنه معروض بولوندیغی ایچون هرکس امنیتنی اتمام ایتمك ویا حضرت محمد حقنده‌کی شبهه‌لرینی مصیب کورمك ایچون افعال و اقوالنده تضاد وتناقض آرامغه غیرت ایلیوردی. رسول اکرم بو عمومی تفتیشاته قارشی مصیب ومعقول حرکت ایتمکه مجبور اولدیغی کبی حضرت علی، ابوبکر، عمر وعثمان کبی اسلامیتك پیشواسی اولان دهاتی‌ده مخاصمینك انظارینه قارشی اسلامیتك بر نمونه‌سی کبی کوسترمك مجبوریتنی حس ایدیوردی.

غزوات پيغمبرى

حضرت محمد بو غيرتلى وتجربه‌لرله برسنه كچيرمش، اسلاميتى قبول ايدنلرى ايتمينلره قارشى مادتاً غالب قيلمق ايچون چاره‌لر تحرى ايلمشدى . بو چاره‌لرك الكمهمى غزالر ايدى. بوغزالرده احراز اولوناجق مظفريتلر اسلاميتك الهى بر صيانته نائل اولديغنه پارلاق بر دليل تشكيل ايليه‌جكدى. رسول اكرم درحال غزايه عزم ايتمش، اسلاميتك انتشار وتعممنى بوواسطه ايله برقات دها تسهيل ايلمشدى. اوزمانه قدر اسلاميتى قبول ايدنلر يالكز برخالقه عبادت ايده‌جكلرينى، سرقتدن وزنادن، چوجقلرينى اولديرمكدن، هم نوعنه افترا ايتمكدن اجتناب ايده‌جكلرينى، رسول اكرمك اوامر مصيبه‌سنه منقاد اولاجقلرينى تعهد ايدرلردى. شمدى بو شرائطه برده دشمنله غزا ايتمك انضمام ايلمشـدى . بوكاموفق اولمق ايچون مكه ايله مدينه بيننده‌كى رقابت تجاريه‌دن‌ده استفاده‌ممكندى. حضرت محمد (مواخاة) نامى ويريلن معاهده‌لرله اسلاملرك متقابل رابطه‌لرينى تعيين ايتمش، يهوديلره سربستئ اديان وتصرف اموال خصوصنده مساعدات لازمه اعطا ايلمش، يالكز مصارف حربيه‌نك برقسمنى ادايه انلرى مجبور ايلدكدن صوكرا غزواته مساعده ويرمشدى. فقط ايلك غزايه باشـلانمازدن اول اوروج، ذكات ، تحويل قبله واذان كبى امور دينيه‌يه متعلق خصوصات تأسيس ايدلمشدى . بو تأسـيسات سياسةً‌ده بويوك بر اهميتى حائز ايدى. خصوصيله اوزمانه‌قدر قبله (بيت المقدس)ه متوجه‌ايكن شمدى (كعبه)يه تحويل اولونماسى، مهاجرينه‌وطن اصليلرينى اخطار ايتمش، قلبلرنده مكه‌ليلره قارشى محاربه ارزولرينى اويانديرمشدى. ايلك بويوك محاربه (بدر)ده وقوعه كلمشدى.

(بدر) ومكه ايله مدينه ارەسنده ، قويولرى مبذول ، تجارقافله‌لرينك قونمالرينه مساعد بر موقعدى. هجرتدن ايكى سنه صوكرا حضرت محمد، مكه اشرافندن ابو سفيان بن حربك رياستى آلتنده بويوك بر كاروانك اوتوز كشى محافظه‌سنده اولديغى حالده شامدن كلديكنى خبر آلمش ، قافله‌يى اورمق ايچون درحال هجومه قرار ويرمشدى . ابو سفيان بو تشبثى خبر آلير آلماز (مكه) اهاليسندن امداد ايسته‌مش ، ابو سفيانه ياردم ايتمك ايچون بدر واديسنه طوغرودن قريشيلردن بيك كشى كوندرلمشدى. فقط اسلاملر قريشيلردن اول حركت ايدرك (بدر) قويولرى جوارينه يرلشمشلردى . بو اثناده ابو سفيانك آدملرندن برى امداد اردوسنه كاروانك قورتولديغنى خبر ويرمش ، او زمان بو اردو كرى دونمكدنسه آزقوتده بولونان حضرت محمد اردوسنه تعرض ايتمكى موافق كورمش ودرحال تعرضه قرار ويرمشدى. محاربه‌نك بو صفحه‌سنده حضرت محمد غايت مشكل بر موقعده بولونمشدى . بدر محاربه‌سى يا

اسلاملرك مظفریتی ایله اسلامیتك تأییدینه ، ویاخود مغلوبیتی ایله کاملاً پریشان اولملرینه سبب اولاجقدی . حضرت محمد قریشیلرك فضله بر قوتله ایلریله‌دكلرینی كورونجه بو نقطه‌یی كو-زینك اوكنه كتیرمش، جناب حقه مناجاتده بولونارق : « الهی ! بو جماعت مجاهدینی هلاك ایدرسه‌ك یریوزنده سكا عبادت ایده‌جك كیمسه قالمایاجق» دیمشدی. صوكرا مجاهدینی معنوی واسطه‌لرله تشجیع ایتمش، بدر مظفریتنك پارلاق برصورتده نتیجه‌لنمسنی تأمین ایلمشدی. بدر

كعبهٔ معظمه

مظفریتی اسلامیتك تعالیسنه بویوك بر تأثیر اجرا ایلمشدی . اسلاملرك بومظفریتندن صوكرا قبول اسلامه متمایل كورونلر میدانه‌چیقمشلر ، ایمان ایتمینلرده شبهه‌لرینك زائل‌اولدیغنی كور-مشلردی . نتیجهٔ محاربه‌ده اموال وامتعه كاملاً مجاهدینك ألینه كچمشدی . حضرت پیغمبر غنائمی بوتون افراده مساواتاً تقسیم ایتمش ، نفسی ایچون هیچ بر شی آلیقویمامشدی .

حضرت محمد بر سنه صوكرا بیك قدر مجاهدین جمعنه موفق اولمشدی . فقط بدر غزاسنك انتقامنی آلمق ایچون اوچ بیك كشی قوتنده اولدقلری حالده مدینه جوارینه استیلا ایدن قریشیلره قارشی بوقوت‌ده‌اصلا كافی دكلدی. مع‌مافیه اسلام مجاهدلرینك غیرت دینیه‌لری سایه‌سنده استحصال ظفر ایتمك ینه‌ممكندی. بدرغزاسنده ابوسفیانك حركاتنه قارشی (نجد)ده زنكین بر كاروان ضبط ایتمكله مقابله ایدلمشدی . (احد) غزاسنده ایسه احوال مشكلات

کسب ایتمش ، مجاهدین بویوك فلاکتلره معروض قالمشدی . منافقینك سوء حرکاتی ، اللی قدر تیراندازك مظفریت تأمین ایدلمدن غنائمه طوغروقوشوشماسی حضرت محمدی وخیم بر تهلکه یه معروض براقمش، رسول اکرم یوزندن یاره لانارق، قانلر ایچنده قالارق احدطاغنك چکیدلرندن برینه التجا ایلمشدی . مع مافیه اسلاملر ینه بویوك بر شجاعت کوسترمشلردی . حضرت علی محاربه نك بدایتنده خارقه آسا بر قهرمانلق کوسترمش ، حضرت ابوبکر ایله عمر یاره لانمش، حمزه ده شهید اولمشدی . محاربه نك حرارتلی زماننده قریشك بوتون قادینلری دفلر چالارق زوجلرینی تشجیع ایتمشلر ، صوکرا اسلام شهیدلرینك جسدلرینی پارچه لامق ، جکرلرینی یمك کبی امثالی نامسبوق وحشت اثرلری کوسترمشلردی .

اوکون مشرکلره ابو سفیان قوماندا ایدییوردی. خالد بن الولید، حضرت محمدمعیتنده کی عسکرلرك مغلوبیتنی ویریلن امرلری دیکله مه منك بر جزاسی عد ایتمش ، فقط احد مغلوبیتی ایله مجاهدینك جسارتی قطعیاً منکسر اولمادیغنی اثبات ایچون (حمراء الاسد)ه طوغرو بر نمایش اجرا ایلمشدی . قریشیلرك بو مظفریتی حربك غایت خونریزانه نتیجه لنمسنه سببیت ویرمشدی. بدر غزاسندن صوکرا حضرت محمد اسرایه حریت تامه بخش ایتمشدی. احد غزاسندن صوکرا ایسه اسلاملر مشرکلری قطعیاً عفو ایتمه مکه قرار ویرمشلر ، بو سببدن هر ایکی طرفده ممکن اولدیغی قدر یکدیکرینی امحادن کری طورمامشلردی . بو صره ده قبائل سائره ده قر-یشیلرك اکتساب مظفریت ایتملری اوزرینه انلره التحاق ایتمشلر ، مکه لیلرك قوتی بر قات دها آرتدیرمشلردی . بناء علیه حضرت محمد مکه لیلرله یکیدن مخاصمانه باشلامقدن اجتناب ایدییور ، اسلامیته دشمن کوزیله باقان دیکر عناصری یوله کتیرمك ارزو ایلیوردی . بو عناصردن باشلیجه سی یهودیلردی. یهودیلر حضرت محمد حقنده بویوك بر حس احترام پرورده ایتمیورلردی . بونلر اسلاملرك خالق (یهووا)دن باشقه بر شی اولمادیغنی سویلیورلر ، مبهم ومشکوك طورلرله اسلامره قارشی سوء نیت و خصومت علامتلری اظهار ایدییورلردی . حضرت محمد بو سببدن یهودیلردن بنی قینقاع ایله محاربه ایتمش ، جمله سنی ثروتلرندن محروم براقدقدن صوکرا مدینه دن طرد ایلمشدی . عین حال بنی نضیرکده باشنه کلمش، قبیله نك بوتون اموالی انصاره تقسیم ایدلمشدی. بنی قینقاع ایله بنی نضیرفلاکتی اوزرینه سائر یهودی قبیله لری اسلاملره قارشی اتفاق ایتمشلر، منفرداً پریشان اولمامق ایچون قریشیلر وبنی غطفان ایله ده برلشمکه موفق اولمشلردی. بو اتفاقه بنی قریضه ده داخل اولمشدی. حضرت محمد، بواتفاق خبرآلدیغی زمان غایت مدبرانه حرکت ایتمك ارزوایتمش ، سلمان فارسینك توصیه سی اوزرینه (مدینه) اطرافنه بر خندق قازدیرمشدی. متفقین (مدینه) اوزرینه تعرض ایتدکلری زمان، بوغیرمأمول مانع قارشیسنده موفقیتسزلکه دوچار اولمشلر ، نهایت محاصره یی رفعه قرار ویرمشلردی. بومغلوبیت، آره لرنده منعقد اتفاق ده خللدار ایتمشدی .

حضرت محمد متفقینك مادی و معنوی بوزغونلغندن بالاستفاده تعرضی اختیار ایتمش ، دشمنی برر برر تپه له مکه موفق اولمشدی . حضرت محمد اولا بنی قینقاعی مغلوب ایتمش ، معیت قوماندانلری سائر قبیله لرله مشغول بولوندقلری صره ده کندی ده اك مهم قبیله لرله اوغراشمشدی.

حدیبیه مصالحه‌سی حضرت محمد، اسلامیتك بقاسنی تأمین ایچون (مکه)نك ضبطنی مقصد اصلی اتخاذ ایلمشدی. بونك ایچون یگانه چاره، مکه‌لیلرله مناسبانده بولونمق، شهره قولایجه کیره‌بیلمك ایچون تدابیر لازمه اتخاذ ایلمکدی. حضرت پیغمبر بومقصدی تأمین ایچون حج وسیله‌سیله (حدیبیه)یه‌قدر ایلریله‌مش، بو تشبثك هنوز نابهنگام اولدیغنی آکلاینجه (حدیبیه)ده قریشیلر ایله اون سنه‌لك بر متارکه عقد ایلمشدی (٦ھ، ٦٢٨م). بو متارکه شرائطنك الك مهملری: اسلاملرك برسنه صوکرا کعبه‌یی زیارت حقنه مالك اولمالری، اسلاملردن مشرکلره دخالت ایده‌جکلرك

(احد)ده حضرت حمزه‌نك تربه‌سی

قبولی ومشرکلردن اسلاملره دخالت ایده‌جکلرك ردی ایدی. اصحاب کرام مشرکلرك بوتکلیفنی غایت آغر کورمشلر، فقط حضرت محمد: «اوت. بزدن آنلره کیدنلری الله بزدن ایراغ ایتسین. انلردن بزه کلنلر ایچونده البته جناب حق بر چاره یارادیر.» بویورمش، بونك اوزرینه شرائط مذکوره قبول ایدلمشدی. حضرت محمد بوشرائطی مکه اوکنه کلن مجاهدینك آزقوتده اولماسندن طولایی موافق کورمشدی.

رسول اکرم (مدینه)یه عودتنده جوار حکمدارلری اسلامیته دعوت ایچون سفیرلر کوندرمش، کندی‌ده (خیبر) یهودیلری اوزرینه حرکت ایلمشدی. بو حوالیده اوطوران یهودیلر حجاز ونجد تجارتنی کاملاً ألده ایتمشلردی. بو محاربه‌ده حضرت علینك قهرمانانه شجاعتی بوتون موانعی بر طرف ایتمش، خیبر قلعه‌لرینك اشغالی بوتون خزائنك اسلاملره کچمسنی تسهیل ایلمش، یهودیلرك نفوذ سیاسیلری کلیاً زائل اولمشدی. بالآخره (وادی القری) و(تیما) قبیله‌لرینك انقیادی یهودیلرك خرابیسنی برقات دها اتمام ایلمشدی. آرتق بوتاریخدن اعتباراً یهودیلر حضرت محمده تابع اولمشلردی. خیبر محاربه‌سنك دیکر بر نتیجه‌سی‌ده، حجازك تااوته‌لرینه قدر اسلامیتك انتشاری ایدی. نجد قبیله‌لرندن بر چوغی بو اثناده حضرت محمده تابع اولمشلر، بوتون محاربه‌لرده کندیسنه التحاق ایتمك طلبنده بولونمشلردی. آرتق هرکس رسول اکرمه حرمت وصداقت ایدیبور. فضیلت وعدالتنی توقیردن بر درلو کندینی آلامیوردی.

حتى قريشيلردن برى: «بن قيصر و كسرايى بوتون دبدبه و عظمتلريله كوردم. فقط اصحاب كرامك رسول اكرمه قارشى كوستردكارى حرمت و تجيلاتى هيچ بر حكمدارده كورمدم» ديمشدى. حضرت پيغمبر مسجد شريفده اصحاب كرامه وعظ و نصيحتده بولونور، فضيلت وانسانيتك اس الاساسنى تشكيل ايده‌جك دساتيرايله ذهنلرينى تنويره غيرت ايدردى. رسول اكرم بو اثناده هيچ برطور آمريت طاقينمازدى. ايجابنده مجاهدين ايله برلكده چاليشير، غيرت وفضيلتده عمومه نمونهٔ امتثال اولوردى. حضرت محمد (مدينه)ده اسلاميتى تماميله تقرير ايلدكدن صوكرا ايران حكمدارى خسروپرويز ايله بيزانس حكمدارى هه‌راقلييوسه مكتوبلر كوندرمش، مصر واليسى مقوقس ايله حبش نجاشيسندن هديه‌لر آلمشدى. خسروپرويز نامهٔ پيغمبرى ييرتمش، غسان حكمدارى ايسه اسلاميتى قبول ايتمه‌مش، يالكز يمن حكمدارى جواب موافقت ويرمشدى (٧ هـ).

فتح مكه، حنين

حديبيه مصالحه‌سندن برسنه صوكرا حضرت محمد ايكى بيك قدر اسلام ايله كعبهٔ معظمه‌يى زيارت ايلمش، بومسالمت پرورانه زيارت افكار اوزرنده بويوك برتأثير اجرا ايلمشدى. بو اثناده مشركلردن الك كزيده ذواتك اسلاميتى قبول ايتملرى دين محمدينك اعتلاسنه پارلاق بردليل عدايدلمشدى. يالكز، بيزانس ايمپراطورى هه‌راقلييوسه تابع بولونان غسانيلرك رئيسى شرحبيلك حضرت محمد طرفندن (بصرى)يه كوندريلن برمرخصى قتل ايتمسى عربلرله روملر بيننده قتالى موجب اولمشدى. بونك اوزرينه حضرت محمد (شام)ك جنوبنده كائن (موته)يه اوچ بيك كشى كوندره‌رك بيزانس اردوسنه تعرض ايتمك ايسته‌مشدى. موته محاربه‌سى اسلاملرده شجاعتك نه درجه‌لرده پارلاق، حسيات دينيه‌نك نه مرتبه پرغليان اولديغنى كوستره‌جك برطرزده وقوعه كلمشدى. محاربه‌ده سردار اولان زيد بن حارثه شهيد اولمش، يرينه كچن جعفر بن ابوطالب صوك درجه جسارت كوسترمش، حتى ايكى الى‌ده كسيلديكى حالده اسلام سنجاغنى كسيك قوللريله طوتمش، اللى يردن پاره‌لانارق فداى جان ايلمشدى. صوكرا، يرينه كچن عبدالله‌ده شهيد اولنجه، خالد بن الوليد كنديسنه خاص برشجاعتله دشمنى پوسكورتمكه موفق اولمشدى.

حضرت محمد بوتون بومظفريتلره نائل اولديغى حالده يالكز مكه‌يى فتح ايده‌مه‌مشدى. فقط اسلاميتك بت پرستلك انقاضى اوزرنده اساسلى برصورتده تأسس ايده‌بيلمسى ايچون اول امرده مكه‌نك، بت پرستلك مركزينك ضبطى لازمدى. نهايت بونك ايچونده فرصت ظهور ايتمش، مكه‌ليلر حديبيه مصالحه‌سنده حضرت محمدك عهد وامانته داخل اولان خزاعه قبيله‌سنه تعرض ايدرك متاركه‌يى نقض ايلمشلردى. حضرت محمد بوفرصتدن بالاستفاده اون بيك كشيلك برقوتله مكه اوزرينه يورومش،

بومهیب نمایش مکه خلقی اوزرنده بویوك بر تأثیر اجرا ایلمشدی. شهر بلامقاومت تسلیم اولدیغی کبی قریشك الك ایلری کلنلرندن عباس ایله ابوسفیانده درحال عرض مطاوعت ایلمشلردی (١ کانون ثانی ٦٣٠، ٨ هـ).

حضرت محمد بو پارلاق موفقیت اوزرینه طوس طوغرو کعبه‌یه کیتمش: حقیقت تجلی ایتدی، کذب اورتادن قالقسین!» دییه‌رك بوتون بتلری تخریب ایلمشدی. کعبهٔ معظمه‌یه عائد خدمتلردن پرده‌دارلق و سقالق وظیفه‌لری باقی قالمق اوزره دیکر وظائفی کاملاً لغو ایتمشدی. مع‌مافیه‌وظیفه هنوز اکمال اولونمامشدی: حتی حجازده بیله قبیله‌لردن برقاچی اسلامیتی قبول ایتمك ایسته‌مه‌مشلردی. حضرت محمد اول امرده بونکله اشتغال ایتمش، خالدبن‌الولید خذیمه قبیله‌سنی تحت انقیاده آلمقله مشغول اولدیغی صره‌ده حضرت محمدده (حنین)ده

مکه‌نك اسکی بر خریطه‌سی (١٨٣٠)

اسلام علیهنه اتفاق ایدن هوازن قبیله‌سنی مغلوب ایلمش، نهایت اوطاس محاربه‌سیله مشرکلره قارشی قطعی برمظفریته نائل اولمشدی. یالکز هوازن قبیله‌سنك متفق بولونان ثقیف قبیله‌سی (لات) عبادتنده اصرارایدرك (طائف) محاصره‌سنده مقاومت کوسترمشدی. حضرت محمد بوقبیله‌نك‌ده مرور زمان ایله اسلامیتی قبول ایده‌جکنی امید ایده‌رك طائفدن مفارقت ایتمش، کعبهٔ معظمه‌یی بر دها زیارت ایتدکدن صوکرا (مدینه)یه عودت ایلمشدی.

مکه‌نك فتحی، قریشیلرك کاملاً اسلام اولملری، هوازن قبیله‌سنك مغلوبیتی، بتلره تخصیص اولونان معبدك ییقلماسی عربلرك پت پرستلکلرینه صورت قطعیه‌ده خاتمه‌ویرمشدی. هرکون رسول اکرمه مرخصلر کلیور، برچوق کشیلرك اسلامیتی قبول ایتدکلرینی خبر ویریوردی. حضرت پیغمبره‌وقتیله تجاوزاتده بولنان شاعر کعب، (قصیدهٔ برده)سیله کندیسنی عفوایتدیریور، بنی تمیم ایسه اسلام‌شعراسنك بلاغت اعجازکارانه‌سنه مغلوب اولارق اسلامیتی قبول ایلیوردی.

تبوك، انتشار اسلام حضرت محمدك مکه فتحندن عودتنده ایدی که بیزانسلیلرایله خرستیان عربلرك سوریه حدودنده عسکر طوپلادقلری اشاعه ایدلمشدی. بونك اوزرینه جهاد امر ایدلمش، هرکس اسلامیتك اعتلای شان وشوکتی ایچون اموالنی صادارق اعانه ویرمش، بو صورتله اون بیك سواری، یکرمی‌بیك پیاده و اون ایکی بیك دوه جمعنه موفقیت حاصل اولمشدی. حضرت پیغمبر بو قوتی جمع ایتدکدن صوکرا آرقه‌سنده یشیل بر لباس اولدیغی حالده اردونك سردارلغنی درعهده ایدرك یوله چیقمشدی. فقط یولده آتشین روزکار-لردن، بی‌پایان چوللردن، تحملسوز بر حرارتدن، یاقیجی بر صوسزلقدن باشقه بر شیئه تصادف ایدلمه‌مشدی. رسول اکرم، مجاهدینك سوق وغیرتنی تحریك ایدرك (تبوك)ه‌قدر کلمش، دشمندن اثر کورولمینجه (جربا)، (اذرخ)، (ایله، آیلات) و(دومة الجندل) شهرلرینی تحت تابعیته آلمشدی. آرتق اسلامیتك سطوتی (شام) حوالیسنه قدرانتشار ایتمشدی. هرطرفدن الچیلرکلیور، طائف، بنی‌ثقیف، حمیر، مهره، حضرموت، عمان، بحرین، یمامه کاملاً اسلامیتی قبول ایدییوردی. دیکر طرفدن‌ده خالد بن الولید اسلامیته هنوز داخل اولمیان نجران اهالیسنه اسلامیتی قبول ایتدیرییوردی. آرتق اسلاملر هر طرفده مظفر اولمش، اسلامیت عموم عربستانده انتشار ایلمشدی. حضرت محمد طرفندن کوندریلن مأمورلر ولایتلرده نظام‌وانضباطی محافظه‌ایدییورلر، اهالیدن عشراستیفا ایلیورلردی. یالکز بالآخره (یمامه)ده‌مسیلمةالکذاب، یمنده‌الاسودپیغمبرلك‌ادعاسنده‌بولونمشلر، فقط اوزرلرینه سوق اولنان قوتلرله آز بر مدتده پریشان ایدلمشلردی.

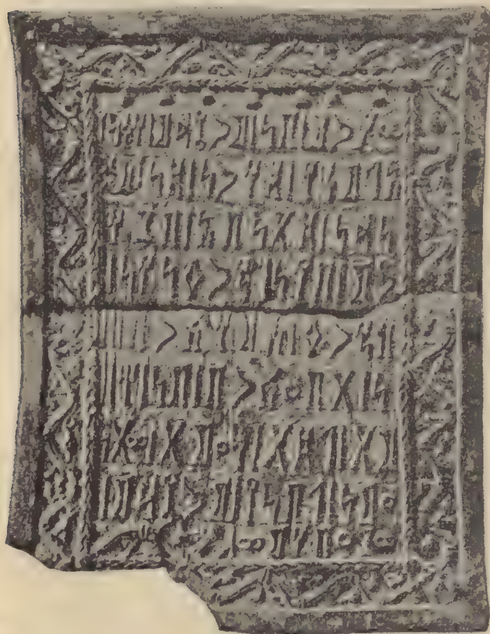
وفات پیغمبری رسول اکرم بر قاچ آیدن‌بری وجودنده راحتسزلق حس ایتمکه باشلامش، فقط خسته‌لکنه‌اهمیت ویرمیه‌رك‌ایفای حج نیتنده‌بولوندیغی

اعلان ایلمشدی؛ بو حج، حضرت محمدك صوك حجی (حج وداع) ایدی. حضرت پیغمبر مراسم حجی ایفا ایلدکدن صوکرا جماعته خطاباً غایت مؤثر بر خطبه ایراد ایتمش ، اللهك کتابنی و پیغمبرك سنتنی ناسه تبلیغ ایلدکدن صوکرا (مدینه)یه عودت ایلمشدی.

حضرت پیغمبر (مدینه)یه عودت ایلدکدن صوکرا معنی کوندن کونه تزاید ایدییوردی. مع مافیه اسلامیتك تقرری ایچون جهاددن بر لحظه فارغ اولمیور، اسامه معیتنه ویردیکی اردویی سوریه یه سوق ایچون تدارکاتده بولونیوردی. خسته لك وجودنده بویوك بر ضعف حاصل ایدییور ، بونکله برابر ینه مسجد شریفه کیدییور، حضرت علینك یاردیمی ایله بی تاب ومجال مسجد شریفه چیقیور، جماعته وعظ ونصایحده بولونیوردی . حتی صوك دفعه مسجد شریفه کلدیکی زمان بوتون اهل اسلامه خطاباً: «ای ناس! ایچیکزده کیمه طوقونمش ایسه م، ایشته آرقه م، کلسین اورسون. کیمك آلاجغی وارسه ایشته مالم، کلسین آلسون» بویورمشدی. اوصره ده یالکز بریسی رسول اکرمدن اوچ درهم دعوی ایستمش ، حضرت پیغمبرده کمال ممنونیتله تأدیه ایلمشدی . حضرت پیغمبر، خسته لکی مساعد اولدقجه مسجد شریفه چیقیور ، وظیفهٔ عبادتی ایلیوردی . فقط وفاتنه اوچ کون قاله ایدی که آرتق خسته لکی آغرلاشمش، مسجد شریفه چیقاماز اولمش ، امامتی ابوبکره تفویض ایلمشدی . حضرت پیغمبر کاه طالغین بر حالده یاتیور ، کاه برازایلك حس ایدر ایتمز مسجد شریفه کیدییور، جماعتك منتظم صفلرله نمازقیلدقلرینی کورنجه ممنون ومتبسم ایچلرینه التحاق ایدییوردی. اصحاب کرام ، حضرت پیغمبری ایچلرنده کورنجه بسبتون افاقت بولدی ظن ایدرك ممنون اولیورلردی . فقط مسجد شریفدن عودتندن بر قاچ ساعت صوکرا راحت دوشکنه یاتمش ، بوتون قواسی دوچار ضعف اولمش، بر قاچ دقیقه صوکرا حضرت عایشه نك قوللری آره سنده تسلیم روح ایلمشدی .

رسول اکرمك فراق ابدیسنی عظیم بر طوفان بکا تعقیب ایلمش ، هر کس بویوك بر خوف وتلاش ایچنده قالمشدی. حضرت علی بر جسد بی روح کبی طوریيور، حضرت عثمان دهشتندن ادارهٔ کلامه غیر قادر بولونیور ، حضرت عمر مدهوش ومتأثر قیلجنه طاورانیور، رسول اکرمك وفاتنه ایناناميوردی . حضرت ابوبکر

بو اثناده خانه‌سنده ایدی . رسول اکرمك وفاتنی طویار طویماز حجرهٔ پیغمبری‌یه کلمش، حضرت محمدك جسدبی‌روح قارشیسنده ملول ومتأثر آغلامشدی. صوکرا مسجد شریفه کله‌رك اهل اسلامی تسکین وتسلی‌یه چالیشمش، اوزمانه قدررسول اکرمدن باشقه پناه و ملاذ طانیمیان اهل اسلام شو بویوك سوزلر قارشیسنده مبهوت ومتأثر قالمشدی: «ای ناس! هرکیم محمده طاپیورسه بیلملیدرکه محمدأولدی. هرکیم اللهه طاپیورسه بیلملی درکه الله باقیدر» .

سبأیلرك نذر طاشی

حضرت محمد ، قرآن کریم

حضرت محمد متفرق بر حالده یاشایان عرب اقوامنه قرآن کریمی تبلیغ بویورمش، اسلامیتك اس الاساسنی تأسیس ایلمشدی. اسلامیت عربلر ایچون بر دور انتباه کشاد ایلمشدی. قرآن کریم عربستان خلقنی شرك و ضلالتدن خلاص ایلدیکی کبی غایت مهم، سیاسی برتأثیراجرا ایلمش ،عربستانك متفرق قبیله‌لری بیننده رابطهٔ اساسیه تأسیس ایتمشدی. قرآن کریم اجتماعی، ملکی بردستورایدی. حضرت پیغمبر احکام قرآنیه‌یی عربلره تبلیغ ایتمش، عربلرك عادات وامزجه‌سنی، حالت فکریه‌سنی دائما نظر اعتباره آلمشدی. احکام قرآن عربلرجه معلوم اولدقدن صوکرا سائر کتب مقدسه‌یه اهمیت ویرلمه‌مکه باشلامشدی. قرآن کریم، عربلر بیننده تأمین اتحاد ایچون یکانه دستور قویم اولدیغی ایچون سائر کتب مقدسه‌یه مراجعتی صورت قطعیه‌ده منع ایتمشدی. حتی حضرت پیغمبر بر حدیث شریفده : « اهل کتابدن اولانلره نه اینانکز، نه‌ده تکذیب ایدیکز . بزه و سزه نازل اولان و او امر بانیه‌یه اعتقاد

ايدرز. چونكه هپمزك اللهمز بردر.» دييكز بويورمشدى. بركون حضرت عمرك ألنده توراتدن برپارچه كورمش، بوكا صوك درجه متأثر اولەرق حضرت عمره: «بن سزه او امر الهيەيى پاك و بياض اولارق كتيرمدممى؟ حضرت موسى بر حيات اولسه ايدى بكا تابع اولمقده برآن تردد ايتمزدى.» ديمشدى.

فى‌الحقيقه‌اسلاميت غايت بسيط اساسلره ابتنا ايدييوردى. بو اساسلر دينى، اجتماعى، سياسى وعسكرى ايدى. رسول اكرم كنديسنى قطعياً خوارقدن عدايتمز، انجق برانسان و بررسول اولمق اوزره تلقى بويورردى. حضرت نبينك بوتون علويتى ايله اعلان ايلديكى وحدانيت الهيه فكرى، پت‌پرست بر قوم اورتاسنده آتشين وعلوى فكرلرى كاملاً تسخير ايده‌جك بر ماهيتى حائزدى. اسلاميت وحدانيت الهيه‌اساسنه استناد ايدييور، رافضيلك تأثيريله صفوت ابتدائيه‌سنى غائب ايدن خرستيان طريقتلرينك مغلق و قاريشيق عقائدندن ساده‌لكى وعلويتى ايله تميز ايدييوردى. اسلاميت، تورات و انجيلى‌ده تصديق ايدييور، فقط الك صوك كتب مقدسه‌دن اولمق وسائر كتب سماويه‌نك بر دوامى بولونمق اعتباريله انلرك احكامنى فسخ ايلييوردى. خرستيانلقده (تثليث) قبول ايدلديكى حالده اسلاميت بونى رد ايدييور، حضرت عيسايى الك بيوك پيغمبرلردن عد ايتمكله برابر جناب يسوعك الهى بر جوهرى حائز بولونديغنى قبول ايتميوردى. كذا حضرت مريمك‌ده علويتى تصديق اولونيور، بو سببله اسلاميت عربستانه جوار خرستيان حكومتلر داخلنده‌ده جاى احترام بولويوردى.

قرآن كريم سياسى واجتماعى احكامى جامع بولونمغله برابر دساتير اخلاقيه‌يى كاملاً احتوا ايدييوردى. قرآن كريمك غايهٔ اخلاقيسى انسانيته خدمت، بشريتى ضلا-لتدن قورتارمق، انسانلر بيننده اخلاق فاضله‌يى تأسيس ايلمكدى. حضرت پيغمبر ارثى انتقاملرى لغو ايتمش، الك مدهش دشمنلرينه بيله عفو ايله معامله ايلمشدى. حتى بدر محاربه‌سندن صوكرا حضرت عمر اسرانك قتلنى تكليف ايلديكى حالده حضرت پيغمبر بو تكليفى قبول ايتمه‌مشدى.

رسول اكرم سبأليلرك بعض عاداتنى ابقا ايتمش، بوصورتله اساسى كلياً رخنه-دار ايتمك ارزو ايتمه‌مشدى. مع‌مافيه طهارت ونظافتى اس‌الايمان عد ايلمشدى. زنا قطعياً منع ايديله‌رك تعدد زوجات امر اولونمشدى. بوصورتله غير مشروع مناسبتلرك

اوکی آلنمش، بشریتی حقوقندن، اطفالی حیثیت ونسب و وراثتدن محروم براقاجق قنالقلری برطرف ایتمك غایه اتخاذ ایدلمشدی. قرأن کریم عین زمانده حقوق حربی، اسرایه صورت معامله‌یی، تقسیم غنائمی‌ده تعیین ایلیوردی.

اسلامیتك احکامنجه ریاست روحانیه ایله جسمانیه بر فردك ألنده ایدی. انك دوننده هیچ بر صنف، هیچ برامتیاز یوقدی. بوتون انسانلر یکدیکرینه مساوی ایدی. اسلامیت، مساوات تامه و عدالت مطلقه‌یی قبول ایدییوردی. اسلامیتك علویت وابدیتی ایشته اصل بو نقطه‌ده ایدی. حکومتك وظیفه‌سی احکام اسلامیه‌یه ریاست ایلکدی. منورالافکاراولان هرفرد، قرأن کریم احکامنه توفیقاً اجرای عدالت ایده‌بیلیردی. بونك ایچون هیچ برامتیاز مخصوصه، هیچ برمجبوریته لزوم یوقدی. بو نقطهٔ نظردن تورات وانجیل ایله اسلامیت بیننده‌پك بویوك فرقلر موجوددی. توراتده‌کی قوانین ایله انجیلده‌کی احکام اخلاقیه اسلامیتده تماماً واردی. او زمانه قدر هر کسك معلومی اولان اك بویوك حقیقتلری اسلامیت‌ده تصدیق ایدییوردی. بناءعلیه اسلامیت عرب قومنك استقبالنی تأمین ایده‌جك، انلری پارلاق بر مدنیته، ذی سطوت بر حکومته نائل ایلیه‌جکدی.

حجر الاسود

حضرت محمدك حیات خصوصیه‌سی حضرت پیغمبرك حیات خصوصیه‌سی اخلاق وفضیلتك کزیده بر مثالی ایدی. رسول اکرم هر خصوصده اعتدالی محافظه ایدر، احوال صحیه‌سنه صوك درجه اعتنا ایلردی. کولر یوزلی وطاتلی سوزلو ایدی. کیمسه‌یه فنا معامله ایتمز، ملایمت وتواضعدن اصلا خالی قالمازدی. کندیسیله الفت ایدنلرده قلباً برممنونیت حاصل اولوردی.

حضرت پیغمبر متناسب انداملی ایدی. کوکسی کنیش، بوینی اوزون وموزون، بویی اوزونه قریب اورته، کوکده‌سی ایری ایدی. کوزلری قره وایری، قاشلری بربرینه یاقین، رنکی اسمر، صاچلری قولاقلرینه قدر اوزون، صقالی صیق واورته ایدی.

رسول اکرم چوق يمك يمز و چوق کولمزدی . کیجه‌لری دریدن معمول بر یاتاق اوزرینه یاتار ، دائما قناعتکارانه یاشاردی . وفاتنده آلتون وکوموش هیچ بر نقدی قالما- مشدی . یالکز بر کوموش مهری واردیکه اوزری (محمد رسول الله) دیبه یازیلی ایدی. اوطوردیغی سدیرك آیاقلری آغاجدن ایدی . دوه‌لرینك مجموعی یکرمی قدردی. بونلر مدینهٔ منوره جوارنده اوتلار ، مجموعندن ایکی قربه سوت حاصل اولوردی . بونلردن باشقه یوز قویون وآلتی یدی قدر کچیسی ایله بر قاچ سلاح و برده بیاض آتی واردی . اراضی نامنه مدینهٔ منوره‌ده بر قسم اراضی ایله (فدك) و(خیبر)ده جزئی حصه‌سی واردی . فقط بونلرك وارداتنی ایلچیلر ایله مسافرلرك ویولجیلرك مصارفنه تخصیص ایلمشدی. حضرت پیغمبر خیبرك حاصلاتندن بر قسمنی زوجه‌لرینه ، آرتانی‌ده فقرایه اعطا ایلردی. « پیغمبرلره کیمسه وارث اولاماز » بویوردیغی ایچون میراثی تقسیم ایدلمه‌مشدی .

رسول اکرم غایت ساده بر حیات امرار ایدردی . کندی ایشلرینی کندی کورر ، صدقه‌یی أليله توزیع ایدر ، زوجه‌لرینك ایشلرینه یاردم ایلردی . ارقه‌سنه کیدیکی البسه پاموقدن بیاض بر قماش ایدی . بعضاً قیرمزی و چیزکیلی بر لباس‌ده کیبردی . وجودك قوقوسنی جذب ایتدیکی ایچون یوك البسه پك نادر قوللانیردی. سیماسی دائما متفکر ایدی . ناصیه‌سنده پارلاق بر ذکا لمعان ایدردی. رحم وشفقتی بی‌پایان ایدی. هیچ کیمسه‌یی انجیتمز ، بوتون انسانیته خدمت ایلمکی مبجل بر وظیفه عد ایدردی . محاربه‌ده شهید اولان غازیلرك یتیملرینی زیارت ایدر ، رحم وشفقتله جوشان اولان تأثراتنی ضبط ایده‌میه‌رك کوز یاشلردی دوکردی .

رسول اکرمك متعدد زوجه‌لری واردی. تعدد زوجات اساساً اسلامیتدن اول‌ده اقوام سامیه‌نك بعضلرنده جاری ایدی . رسول اکرم بونی بر نظام شرعی آلتنه آلمش، مع‌مافیه‌هر زوجه‌نك عین حقوقه نائلیتنی، حتی عین حس محبته مظهریتنی تأمین ایده‌جك درجه‌ده تقیید ایلمشدی . حضرت پیغمبرك ایلك زوجه‌سی حضرت خدیجه ایدی . حضرت محمد خدیجه‌یی فوق العاده سوردی . حضرت خدیجه‌دن اولان اوغللری: قاسم، عبدالله، ابراهیم، قیزلری: زینب، رقیه، ام کلثوم، فاطمه‌ایدی. حضرت‌خدیجه‌نك وفاتندن صوکرا: سوده، عایشه، حفصه، زینب، ام سلما ، ام حبیبه ، جویریه ، صفیه ، میمونه، واسما در. حضرت‌پیغمبر یالکز عایشه‌یی باکر اولارق تزوج ایتمشدی. رسول اکرمك زوجه‌لرندن باشقه جاریه وکوله‌لری‌ده واردی .

دور پیغمبری رجالی

دور پیغمبریده پك کزیده ذوات یتشمشدی. اصحاب کرام ایچنده برچوق خطیبلر وشاعرلر بولوندیغی کبی غایت جسور سردارلر وفقیهلرده یتشمشدی . انصار ایچنده ظهور ایدن شاعرلرك الك مشهوری حسان بن‌ثابت، خطیبلرك‌ده ثابت بن قیس ایدی . فقها میاننده ابوبکر ، عمر ، عثمان، علی، عبدالرحمن بن‌عوف، ابوموسی‌الاشعری وسلمان فارسی بویوك بر موقع احراز ایلمشلردی. ابوبکر ایله‌عمر، حضرت پیغمبره عادتا وزارت ، عثمان ایله علی کتابت وظیفه‌سی ایفا ایدرلردی . بو ذواتدن باشقه حضرت پیغمبرك آیریجه کا-

تبـلری‌ده واردی . دور پیغمبرینك اك مشهور سردارلری خالد بن‌الولید، عمرو بن العاص ، عبیدة بن الجراح ایدی. بو بویوك ذاتلر امور اداره وابراز شجاعتده بوتون مجاهدینه نمونهٔ امتثال اولورلردی. دور پیغمبریده یتیشن رجال بوتون ذکا وعرفانی اسلامیتك اعتلاسنه حصر ایدر ، رسول اکرمه بوتون تشبثاتنده معاون اولمایی بویوك بر فضیلت عد ایلردی . عمومك غایهٔ آمالی بر هدفه معطوفدی . اوده اسلامیتك ترقیسی ایدی . عموم اهل‌اسلام ابراز فضیلتده یکدیکریله مسابقه ایدرلر، رسول اکرمك توجهنه نائل اولمایی یکانه سعادت عد ایلرلردی . منافع شخصیه قطعیاً موجود دکلدی . عموم بیننده مساوات تامه حکم فرما اولور ، هر کس غیرت وخدمتی نسبتنـده مکافاته نائل اولدیغنی کورردی .

غزواتك ماهیتی عربلر علم و فضیلتده تمیز ایتدکاری کبی غزالرده‌ده خارق العاده جسارتلر وفضیلتلر ابراز ایدرلردی. میدان غزا انلر ایچون بر سـاحهٔ فضیلتدی . حضرت محمد یا بالذات (غزا) ایدر ، ویاخود اعتماد ایتـدیکی سردارلردن بری معیتیله (سریه) اعزام ایلردی . غزا اثناسـنده حضرت پیغمبر شجاعت و جسارتده عمومه نمونهٔ امتثال اولوردی . غزاده یغماـ کرلك ، اسرایه ظلم وحقارت ، تقسیم غنائمده حقسزلق شدتله ممنوعدی . رسول اکرم حربك جهت حقوقیه‌سـنه عائد موادی شو صورتله تعیین بویوردیغی کبی اصول حربده‌ده بویوك برمهارت ابراز ایلمشدی. محاربه‌ده هرایکی طرف یکدیکری قارشیسنده اخذ موقع ایدر، محاربه‌یه طرفیندن میدانه چیقان کزیده ذوات بیننده وقوع بولاجق منفرد مبـارزه‌لرله باشلانیردی . بعده طرفین یکدیکرینه شـدتله هجوم ایدردی . جنتك قلیچ کولکه‌سنده اولدیغنه ایمان ایدن مجاهدین، محاربه‌ده عظیم بر تسـلیمیت دینداارانه ایله حرکت ایدر ، میدان غزاده اولمکی بویوك بر شرف عد ایلردی . بر چوق ذواتك غزایه کمال خواهشـله کیتدکلری ، محاربه میداننده سوینه سوینه فدای جان ایلدکلری کورولوردی . عربلرك بو تسـلمیت دیندارانه‌لری آنجق عدالت ومساوات ایله تأمین ایدلمش، بو ایکی دستور قویم، حضرت محمدك وفاتندن صوکراده برخیلی مدت، عرب بنیان سلطنتنك بقاسنی تسهیل ایلمشدی.

اوچنجی فصل

جمهوریت وفتوحات

(بعدالمیلاد ٦٣٢ - ٦٦١)

وفات پیغمبری، خلافت حضرت پیغمبر وفاتندن اول ارکك اولاد براقمادیغی کبی خلافتیده کیمسه‌یه وصیت ایتمه‌مشدی. بوسببدن وفات پیغمبری‌یی متعاقب بوتون احتراصلرك تظاهرایتمسی محتملدی. رسول اکرمك سکوتنی هر کس کندی منافعنه تأویل ایدییور، بر چوقلری‌ده دامادی حضرت علی‌یی ضمناً خلیفه نصب ایتمش اولدیغنی درمیان ایلیوردی. فی‌الحقیقه حضرت محمده خلیفه مهاجرین ایله انصار اره‌سندن انتخاب اولوناجقدی. مهاجرین، اقربا وتعلقاتنی براقه‌رق حضرت محمد ایله هجرت ایتدکلرینی سویلیورلر، انصارده حضرت پیغمبره ظهیر اولدقلرینی ادعا ایدییورلردی. مهاجرین ایله انصار بیننده اختلاف فوق العاده بویومش، حتی بر نزاع ومجادله شکلنی آلمشدی. نهایت حضرت ابو بکر: «امامار قریشدندندر» حدیث شریفنی درخاطر ایتدیرنجه اختلافك اوکی آلنمش، فقط تهلکه هنوز مندفع اولمامشدی. بودفعه‌ده اختلاف اکابر قریشدن هانکیسنك خلیفه انتخاب اولونماسنده ایدی. حضرت عمر بو اختلافك تفرقهٔ اسلامه بادی اولاجغنی آکلامش، حتی هر کس خلافتی کندیسی طلب ایده‌جك ظن ایدرکن درحال ابوبکره بیعت ایلمشدی (٦٣٣ م، ٥١١).

حضرت عمرك بو بیعتی بویوك بر ذکا وعرفان اثری ایدی. ایچلرنده بنی هاشمدن عم نبی عباس، عم زادهٔ نبی علی بن ابی طالب بولوندیغی حالده بنی هاشمدن اولمیان مها- جرینه، حضرت ابو بکره بیعت ایدلمسی اولا رسول اکرمك اثرینه اقتفادن ایلری کلمشدی؛ حضرت پیغمبر عموجه‌سی عباس کندیسندن بر ایشه مأمور ایدلمسنی طلب ایلدیکی زمان بوکا

موافقت ایتمه‌مشدی. ثانیاً حضرت ابوبکرك اسلامیتی قبولده صاحب قدم اولماسی ایدی . ثالثاً اك مسن واك مقتدرلرندن بولونماسی وحضرت محمدك راحتسزلغی اثناسنده طرف پیغمبریدن امامته توکیل اولونماسی ایدی . ایشته بو مشروع و معقول سببلردن طولایی خلافته حضرت ابو بکر انتخاب ایدلمش ، حضرت علینك انتخاب ایدلمه‌مسی بالآخره اسلامی تفرقه‌یه دوشوره‌جك منازعات مذهبیه‌یه زمین حاضرلامشدی .

یکی انتخاب اولونان خلیفه طبق حضرت محمد کبی اسلاملرك حضرده امیری ، محاربه‌ده سرداری، نمازده امامی ، امور اجتماعیه وشرعیه‌ده قاضیسی اولاجقدی.

حضرت ابوبکر

ابو بکر ، کندیسنه بیعت اولوندقدن صوکرا ایلك خطبه‌سی شو اولمشدی : « ای اهالی ! ایچیکزده اك لایقکز اولمادیغم حالده خلیفه‌کز اولدم . ایی حرکت ایدرسه‌م ، بکا یاردم ایدیکز . فنا حرکتده بولونورسه‌م ، طوغرولتکز . زمام اداره‌یی حائز اولانلره طوغرویی سویلمك غیرت وفداکارلقدر . کیزله‌مك ایسه اهانتدر . نظرمده ضعیف وقوی مساویدر. عمومه قارشی بی طرفانه اجرای عدالت ایتمك ایسترم . شاید اللهك ورسولك اوامرندن انحراف ایده‌جك اولورسه‌م سزده بکا اطاعت ایتمیك ! »

حضرت ابوبکرك بو سوزلری اسلامیتك مساوات وعدالته‌مستنداً ترقی‌ایده‌جکنه بر برهان ایدی . حتی بودستور، خلفلری طرفندن‌ده تطبیق ایدلمشدی. اسلامیتی تقویه ایچون بو ایکی لازمهٔ انسانیته قطعیاً لزوم واردی.

حضرت ابوبکر خلیفه اولدیغی زمان اسلامیت عظیم بر بحران ایچنده‌ایدی. دین اسلامه عقلاً وقلباً مربوط اولمیان بعض کیمسه‌لر قریش قبیله‌سنی استرقاب ایدرك پیغمبرلك ادعاسنه قالقیشمشلردی. بوصورتله ادعای خلافت ایدنلر قبیله‌لرینك مظاهرتیله حرکت ایدییورلر، برچوق قبیله‌لری اسلامیتدن آیرمغه، زکات اعطاسندن صرف نظر ایتدرمکه موفق اولیورلردی. عرب قبیله‌لرینك ارتدادی کوندن کونه آرتیور، (مدینه) یه‌طوغروایلریله‌ین مرتدار دولری اسلامیتی تهدید ایتمکه‌باشلایوردی. فقط حضرت ابوبکر، خالدبن الولیدایله عکرمةبن ابی‌جهل وعمروبن‌العاص کبی اك بویوك قوماندانلر معیتیله عسکر سوق‌ایتمش، عاصیلرله ساخته پیغمبرلری آزبرزمان ایچنده اسکاته موفق اولمشدی.

عراق سفری

حضرت ابوبکر عربستانده هردرلو اختلافاتی تسکین ایلدکدن صوکرا حضرت پیغمبرك تشبثاتنه دوام ایتمك ایسته‌مشدی . حضرت محمد وفاتندن اول سوریه‌یه اسامه قوماندانسیله برسریه اعزام ایلمشدی.

حضرت ابوبکرده ارزوی نبوی‌یی یرینه کتیرمك ایچون اسامه‌یی تکرار سوریه‌یه کوندرمش، حرکتندن مقدم کندیسنه غایت مهم تعلیمات ویرمشدی. ابوبکرك بو تعلیماتی، غزانك مقصد وغایه‌سنی تعیین ایده‌جك بر ماهیتده ایدی. اسامه سوریه جهتندن مظفراً عودت ایتدکدن صوکرا عراق حوالیسنه‌ده یکی بر سفر حاضرلانمش، بو سفرك اجراسنه عیاض ایله خالدبن الولید مأمور اولمشدی. عراق سفری بویوك بر اهمیتی حائز ایدی. الجزیره‌ده اوته‌دن بری ایرانیلرك تحت ادارەسنده بولونان عربلرك آرتق کاملاً خلاصی، عرب حکومتنك بو حوالی‌یه قدر انتشاری لازمدی. فقط خالدبن الولید بو حوالیده دوست یرینه دشمن کورمش، تصادف ایتدیکی موانعی قیلیج قوتیله قیرارق (حیره)، (انبار) و(عین التمر) موقعلرینی تسلیمه مجبور ایلمشدی. بو اثناده (ختەزیفون، مداین) بویوك بر تردد اظهار ایتمشدی.

خالدبن الولید بو مظفریتلری احراز ایلدکدن صوکرا تبدیل استقامت ایتمش، (دومة الجندل) حوالیسنده بولونان عیاضه یاردم ایتمك ایسته‌مشدی. عیاض (دومة الجندل)ی آلارق (حیره)ده خالدبن الولیدایله برلشه‌جکدی؛ فقط دشمنك مقاومتندن طولایی بو حوالیده توقفه مجبور اولمشدی. خالدبن الولید (دومة الجندل)ی ضبط ایلدکدن صوکرا (حیره)یه دونمش، طویلی قوتلریله تعرضی اختیار ایدرك (فرات)ك شرق ساحللرینه طوغرو یورومش، ایرانیلر ایله بنی تغلب عربلرینه التحاق ایدن بیزانسلیلری مغلوب ایلمشدی. بعده ایران حدودینی آشمق ایچون تدابیر لازمه ایله مشغول بولوندیغی صره‌ده حضرت ابوبکرك امری ایله سوریه‌یه مأمور ایدلمشدی (٦٣٤).

سوریه سفری حضرت ابوبکر الك زیاده سوریه جهتنه اهمیت ویرییوردی. حتی بو سببدن (اردن) و(فلسطین) حوالیسنه برقاچ قول اردوسوق ایدلمشدی. دوراستیلانك بو مهم سفری اولا پارلاق بر مظفریتله آچیلمش، فقط شام جوارنده اجرا ایدیلن محاربه‌نك عربلری موفقیتسزلکه دوچار ایتمسی اوزرینه ابوعبیدة بن الجراح قوهٔ معاونه ایله کله‌رك قوماندانلغی درعهده ایلمشدی. بو قوهٔ امدادیه میاننده ابوسفیانك اوغلی یزید ایله شرحبیل‌ده بولونیوردی.

ابوعبیدة بن الجراح (بصری)، (شام) و (طبریه) شهرلرینی عین زمانده تهدید ایتمك ایستیور، قطعاتی انقسامه اوغراتارق وسائط غلبه‌دن محروم قالیوردی. ایشته بو صره‌ده خالدبن الولید، خلیفه‌نك امری ایله (حیره)دن قالقمش، (تدمر)

و(حوران)نقطه‌لرینی اشغال ایلدکدن‌صوکرا (نهرالشریعه) و(نهرالکلب)ساحللرینه حاکم اولمشـدی . خالدبن‌الولید بوایللك آدیمی آتدقدن صوکرا (بصری)سورلری آرقه‌سنده کورونمشدی. خالدبن‌الولیدك شهری ضبط ایتمسی چوق سورمه‌مشدی. اولا شهرك والیسی رومانوس اسـلامیتی قبول ایتمش ، محافظلری‌ده عربلرك جسارت‌وشجاعتنه مقاومت ایده‌مینجه حرارتلی برمحاربه‌یی متعاقب تسلیم‌اولمشدی. شهرك تسلیمی اوزرینه خالدبن‌الولید غایت‌عاقلانه حرکت ایتمشدی: اهالینك‌اموالنی قطعیاً یغما ایتدیرمه‌مش، کندیلرینی دیناً حربراقه‌رق یالکز ویرکی طلب‌ایلمشدی.

عربلر(بصری)یی‌ضبط ایتدکدن صوکرا (شامه)ه متوجهاً حرکت‌ایتمشلردی. بیزانس ایمپراطوری هه‌راقلییوس ، بالذات (آنطاکیه)یه قدر کلمش ، (شام) ی مدافعه ایچون بش بیك کشی کوندرمش ، فقط کندیسـنه عربلردن کله‌جك تهلکه‌یی بر درلو ادراك ایده‌مه‌مشدی.

بیزانس اردوسی ایله عرب اردوسی بیننده پك‌مهم فرقلر موجوددی. عرب اردوسنده معنوی برانتظام ، بویوك بر حس فداکاری، قطعی وتسلیمیت‌کارانه براطاعت‌حکم فرما ایدی. بیزانس اردوسنده ایسه یالکزوسائط مادیه مکملدی. عربلر هرشیدن محروم، احوال اراضی‌یه غیرواقف اولدقلری حالده بیزانس‌اردوسی اسلحه‌سنك مکملیتی، قلعه‌لرینك رصانتی، ضابطلرینك تجاربی ایله هر حالده قطعی بر مقاومت ابراز ایده‌بیـلیردی . فقط هه‌راقلییوس افراطدن افراطه دوشمش ، (شـام)ك هر طرفدن محاصره اولوندیغنی خبر آلیر آلماز ایمپراطورلغنی بالذات مدافعه ایتمکی نظر اهمیته آلمامش ، اردو قوماندانلغنی جنراللرندن (وارطان)ه توديع ایلمشدی . وارطان، معیتنده بولونان قوتلره صوك درجه مغرور اولدیغی ایچون شام اهالیسی ایله محافظهٔ ارتبـاط ایتمکه هیچ‌اهمیت ویرمه‌مش، حتی‌عربلر کندی‌ورودینی خبر آلیر آلماز قاچاجقلرظننه دوشمشدی . فقط بوأثناده خالد بن الولید (شام) محصورینك غیرت‌وجسارتلرینی قیرمش، بوتون مظفریت قطعی میدان محاربه‌سنك نتایجنه معلق قالمشدی. بونتیجه (اجنادین) میدان محاربه‌سنده استحصال ایدیلنجه، عرب اردوسی ، منصور ومظفر ، (شـام)ه طوغرو ایلریله‌مشدی (٦٣٣). (شام)ده بولونان بیزانسلیلر دوچار اولاجقلری تهلکه‌یی حس‌ایتدکلری حالده ایمپراطورك دامادی طوماسـك قوماندەسی آلتنده مقاومت ابرازندن ینه خالی قالما- مشلردی. فقط اجرا ایتدکلری بوتون خروج حرکتلرنده قانلی‌قانلی‌هزیمتلره دوچار اولدقلرینی کورونجه هه‌راقلییوسـك امداد اردوسـندن قطع امید ایدرك ابو عبیدة بن الجراح ایله مذاکراته کیریشمشلردی . بو مذاکراتی اك زیاده عرب اردوسنك فضیلتی ، قوماندانلرینك حس عدالتی تسهیل ایلمشدی: بیزانسلیلر ، دوچار بولوندقلری فضایح اخلاقیه ایچنده عربلرك محاسن فطریه‌لرینی ، عدالت نجیبـانه‌لرینی دائما ایشیدیر وتقدیر ایدرلردی . حتی بر چوقلری بیزانس‌اردوسنك متفسخ واولدیریجی محیطندن قورتولمق ایچون اسلام اولورلردی. خصوصیله ابو عبیدة بن الجراحك خرستیانلر حقنده‌کی حلم ورأفتی هرکسجه مسلم ایدی. «طبایع علویه-

سنك اك متمدن عصرلره، دنیانك اك منور الافكار ملتلرینه شرف بخش ایده‌جك» برماهیتده بولوندیغنی بیلیرلردی. بیزانسلیلر بوظنلرنده خطا ایتمه‌مشلردی. فی‌الحقیقه ابو عبیدة بن الجراح (شام) اهالیسنك حیاتنی محافظه ایتمش، ترك دیار ایتمك ایسته‌ینلره ثروتلرینك بر قسمنی گو- تورمك اوزره مساعده ایلمش، بو شرائط داخلنده شهره داخل اولمشدی. حتی شهرك میدا- ننه گلدیکی صره‌ده خالد بن الولید عسکرلرینك دیگر بر قاپودن تعرض ایتدكلرینی گورونجه بوكا درحال مانع اولمش، شهرده عدالت و مرحمت تأسیسنده اصلا قصور ایتمه‌مشدی (١٣ ھ). ینه اوسنه، بیزانس ایمپراطوری هه‌راقلییوسك عربلری اشغال ایتدكلری لطیف ولایتلردن چیقارمق ایچون ایكی اردو حاضرلادیغنی خبر آلمشدی. بو اردولردن بری (آنطاكیه)دن حركت ایدرك عربلرك یورویشنی توقیف ایده‌جك، دیگری فلسطیندن حركت ایدرك خط رجعتلرینی قطع ایلیه‌جكدی. هه‌راقلییوسك بوپلانی غایت مدبرانه دوشونولمشدی. فقط بیزانس جنراللرینك اتفاقسزلغی، عرب قوماندانلرینك تدبیر و بصیرتپرورلكی یوزندن كاملاً عقیم قالمشدی. عربلر دوچار اولاجقلری مهالكی آكلار آكلاماز (نهر الشریعه) جوارینه چكلمشلر، بوراده فلسطین اردوسنه قارشی مقابله‌یه حاضرلانمشلردی. فلسطین اردوسنه هه‌راقلییوسك اوغلی قسطنطین قومانده ایدییوردی. قسطنطین (سه‌زاره) موقعنه چكلمش، معیتنده‌كی قطعاتی (غزه)دن (طرابلس شام)ه قدر ساحلی شهرلرده گیزله‌مكه غیرت ایلمشدی. بو اثناده ابوعبیدة بن الجراح ایله خالد بن الولیدده (نهر الشریعه)یه دوكولن (یرموك) نهری سواحلنه چكلمشلردی. ایشته بیزانس ایمپراطورلغنك سوریه اوزرنده‌كی حاكمیتی بو راده وقوعه گلن محاربه ایله ختام بولمشدی. بو محاربه‌ده هه‌راقلییوسك اردوسی یوز قرق بیك كشی قوتنده ایدی. اردونك باشنده غسان عربلرینك رئیسی جبله‌ده بولونیوردی. عربلر طرفنده ایسه خالد بن الولیدك شجاعت واقتداری بی نهایه برحس اعتماد تولید ایلمشدی. یرموك محاربه‌سی اوچ گون دوام ایتمشدی. عربلر اوچ دفعه رجعت ایتمشلر، اوچ دفعه‌سنده‌ده رجعی تعرضلر اجرا ایلمشلر، نهایت احراز غلبه ایتمكه موفق اولمشلردی. بو محاربه‌نك نتیجه‌سنده غسانیلر كاملاً اسلام اولمشلردی. فقط محاربه‌نك دوامی اثناسنده حضرت ابوبكرك وفاتی خبری گلمش، خالد بن الولید بو مؤلم خبری آنجق مظفریتك ختامی اوزرینه عسكره اشاعه ایلمشدی.

حضرت ابوبكر رسول اكرمك ایلك خلیفه‌سی ایدی. عفت و تقوی، فضائل اخلاقیه اعتباریله اصحاب كرامك جمله‌سنه فائقدی. كندیسنه بیت المالدن تقدیر او- لونان نفقه ایله عادی برفرد كبی یاشاردی اموال میریه‌دن بر دوه، بر كوله و برده قفتاندن باشقه برشی آلمامش، انلری‌ده بیت الماله تسلیم ایلمشدی. وفاتندن اول اصحاب كرام ایله مشاوره ایدرك حضرت عمری نامزد انتخاب ایتمش، (شام) و حوالیسنه گوندریلن اردولر حقنده لازم گلن تعلیماتی ویرمشدی.

حضرت عمر

حضرت عمرك خلافتی، شدت طبعی حسبیله، برچوق كشیلری قورقوتمشدی. حتی خلیفه انتخاب اولونمازدن اول اصحاب كرامدن برچوغی عمر الفاروقك طبع آتشیننده شكایت ایتمش، فقط حضرت

ابوبکر بر وضع حلیمانه ایله : « اونك شدتی بنم رقتمی تعدیل ایچوندر. » دیه‌جه بو حقیقتی کاملاً تسلیم ایلشلردی . فی‌الحقیقه حضرت عمر پك آتشین بر مزاجه مالکدی؛ فقط جهان انسانیتده مساوات وعدالت حسلرینی بوتون موجودیتی ایله تطبیق ایده‌جك مستثنی ویکانه بر فطرته مالکدی . مدنیتك غایهٔ خیالیسی اولان مساوات و عدالت مطلقه‌یی تأسیسه حضرت عمر بویوك بر عزم ایله تشبث ایتمش وموفقده اولمشدی.

حضرت عمر خلیفه اولور اولماز (شام) سفرینی اکماله غیرت ایتمش ، اول امرده

حلب

ابوعبیدة بن الجراحی شام اردوسی قوماندانلغنه تعیین ایدرك خالدبن الولیدی ده معاملات شدیده‌سندن طولایی ابوعبیده معیتنه ویرمشدی. حضرت عمرك بو معامله‌سی خالد بن الولیدك اصلا تأثرینی موجب اولمامشدی. بو بویوك قوماندان، خلیفه‌نك امرینه کمال تسلیمیتله تابع اولمش، اساساً فضیلت وخدماتنی دائما تقدیر ایلدیکی ابوعبیده معیتنده ایفای وظیفه‌یه دوام ایلشدی .

بومثال خلفای راشدین دورینك اك پارلاق فضیلتلرندن، اك متین اساسلرندن معدوددی. خالدبن ولیدك بو تسلیمیت مطیعانه‌سی ، انضباطه رعایت فداکارانه‌سی علو حسیاتنه بر نمونه ایدی. فقط حضرت عمرك ده، مظفر بر قوماندانك اکثریا غالبیتی

شائبه‌دار ایده‌جك معاملات شدیده‌ده بولونماسنی تجویز ایتمیه‌جك درجه‌ده مسامحه‌كار اولماسی، فكر عادلانه‌سنه پارلاق بر برهاندی.

خالد بن الولید دوچار اولدیغی معامله‌یی پارلاق مظفریتلرله تخفیف ایتمك ایسته‌مش، ابو عبیدة متصف اولدیغی حلم و اعتدال تأثیری ایله (حما)یی تسخیر ایله مشغول ایكن خالد بن الولیده (حمص) شهرینی آلمشدی. بعده عربلر (بعلبك، هه‌لیپو پولیس)ی آلمشلر، حضرت عمرك امری اوزرینه (نهر الكلب) وادیسنی تعقیب ایدرك (آنطاكیه) و (حلب) یوللرینی آچمغه موفق اولمشلردی. حضرت عمر بو اثناده سوریه فتوحاتنی اكمال فی الحقیقه ایتمك ایستیوردی. حضرت محمدك (مكه) و (مدینه) درجه‌سنده تقدیر ایلدیكی (قدس)ك ضبطی عربلر ایچون بویوك بر اهمیتی حائز ایدی. بو سببدن ابو عبیدة بن الجراح (قدس)ی محاصره ایتمش، فقط محصورینه قوماندە ایدن پطریق صوفرونیوس بالذات حضرت عمرله مذاكراته كیریشمك شرطیله تسلیمه راضی اولمشدی. حضرت عمر، پطریقك بو آرزوسی اوزرینه (قدس)ه قدر قطع مراحل ایتمش، یولجیلغی اثناسنده بویوك بر ساده‌لك، خارق العاده بر علو جناب اظهار ایلمشدی. اجرا ایدیلن مذاكره نتیجه‌سنده قدس اهالیسنه حریت وجدان بخش اولوندیغی كبی كلیسالرده حرمت ایدلمش، اهالیدن یالكز ویركی طلب اولونمشدی. حضرت عمر قدسه داخل اولور اولماز درحال حضرت سلیمان معبدینك یرینی تحری ایدرك بورایه (جامع عمری) بنا ایتدیرمشدی. حضرت عمر بو وظائفی ایفا ایلدكدن صوكرا عمر و بن العاص ایله برابر (مدینه)یه عودت ایتمش، كندیسنی مصر فتحنه مأمور ایلمشدی.

بو صره‌ده سوریه فتوحاتی پارلاق بر طریق ظفر تعقیب ایدییوردی. حضرت عمر (رمله)یی ضبطه موفق اولان خالد بن الولیده (امیر) عنوانی ویرمشدی. بو اثناده بیزانسلیلرك عرب استیلاسنه قارشی صوك بر صوات نومیدانه‌ده بولوناجقلری ظن ایدیلیوردی. اجنادین و یرموك مغلوبیتلری بیزانسلیلرك جسارت و متانتارینی قیرمش، بو صره‌ده (حلب) شهرینی ضبطه موفق اولان عرب اردولری (آنطاكیه)نك فتحی ایچون‌ده تداركات كورمكه باشلامشلردی. هه‌راقلیوسك بو شهری قولای قولای تسلیم ایتمیه‌جكی آشكار ایدی. فقط ابو عبیدة بن الجراح اردوسی (آنطاكیه)یی‌ده ضبطه موفق اولنجه بیزانس ایمپراطورلغنك سوریه‌ده‌كی حاكمیتنه آز بر زمان ایچنده نهایت ویرلمشدی (٦٣٨).

عرب اردولری مملکتک لطافتنه حیران اولدقلری ایچون عسکرلردن برچوقلری بورالرده ساکن اولمق ایسته‌مشلردی. فقط اوصره‌لرده مدهش برطاعون بوتون مملکته استیلا ایتمش، ابوعبیدة، شرحبیل ویزید بن ابی سفیان داخل اولدیغی حالده یکرمی بش بیك کشیدن زیاده تلفات وقوعه کلمشدی. خالدبن الولید بوفلاکتدن قورتولمش، بو سفر بیت المالك بر قسمنی یدتصرفنه کچیرمکله اتهام ایدلمشدی. خالدبن الولید ٦٤٢ دە وفات ایلدیکی زمان آتی، سلاحلری و بر جاریه‌سندن ماعدا ثروتی ظهور ایتمه‌مشدی.

سوریه فتوحاتی متعاقب (مەزوپوتامیا) حوالیسی‌ده ضبط ایدلمش، عربلر بو حوالی‌یه (الجزیره) نامنی ویرمشلردی. الجزیره قطعه‌سی درت قسمه آیرلمشدی: موصل، دیاربکر، رقه ونزیب بو درت قسمك مرکزلرینی تشکیل ایلمشدی. الجزیره‌ده متمکن عرب اقوامك همان کافه‌سی اسلامیتی قبول ایتمشلر، یالکز بنی تغلب خرستیانلقده اصرار کوستره‌رك ویرکی ویرمکه راضی اولمشلردی. نهایت ٦٤٠ سنه‌سی اواخرنده بلا تفریق بوتون عرب قبیله‌لری اسلامیتی قبول ایدرك برخلیفه‌نك امری آلتنده، یك‌وجود برملت تشکیل ایلمشلردی.

عربلر (مەزوپوتامیا)یی ألده ایتدکدن صوکرا ارمنستانه تعرض ایتمشلر، فقط بو طاغلق مملکتده، اوته‌دنبری قوتلی قومشولرینه قارشی کمال جسارتله استقلاللرینی محافظه ایدن بر قومه تصادف ایلمشلردی. ارمنیلر، صرف کندی قوتلرینه کووه‌نه‌رك عربلره مقاومت ایتمشلر، آره‌لرنده خصومت و رقابت وعدم اتحاد کبی ضعف وانقراض علامتلرینك بولونماسی‌یوزندن مقاومتلرینی ثمره‌دار بر نتیجه‌یه ایصال ایده‌مه‌مشلردی. عرب اردولری ارمنستانی ضبط ایدر ایتمز کرجستان ایچندن قافقاس طاغلرینه قدر ایلریله‌مشلر، بوراده تورك اقوامندن خزرلرك ثبات ومتانتی اوکنده دهازیاده ایلری یورویه‌مه‌مشلردی. مع مافیه ارمنستانی خراجکذار ایدرك آناطولی ایچلرینه قدر کیرمکه موفق اولمشلردی (٦٤٦).

مصرده عمرو بن العاص

حضرت محمد عمرو بن العاصی مصره کوندردیکی زمان بیزانسك بو آیالتلری منازعات مذهبیه یوزندن متفرق وپریشان بر حالده بولونیوردی. بو ولایتلرده یکدیکریله غیر قابل ائتلاف دائما ایکی فرقه موجود بولونوردی.

بو فرقه‌لر ، قسطنطینیه‌ده اولدیغی کبی دینی احتراصلرینی عقائد مناقشه‌لری آلتنده صاقلامازلر ، بونی دائما برملیت مسئله‌سی شکلنه صوقارلردی . ٦٣٢ ده مصر غریب برمنظره ارائه ایدییوردی: بر طرفده همان کافه‌سی اورتودوقس، بیزانسلیلر؛ دیگر طرفده بطلمیوسلر زماننده مصره حاکم بولونان اسکی اهالینك (مونوفیزیت) حفیدلری بولونیوردی. مصرك بو اسکی اهالیسی کندیلرینه (مقوقس)ی رئیس انتخاب ایتمشلردی. مقوقس غایت ماهر بر ذات ایدی. خسرو پرویزك مصره استیلاسی اثناسنده مدافعاتده بولونمش ، مملکتك بوتون وار- داتنی ألده ایدرك بویوك بر ثروت اکتساب ایلمشدی. مقوقس ، غایت حریت‌پرور ایدی . عموم خلق مقوقسی (قبط) خلقنك رئیسی صفتیله طانیردی. حتی حضرت محمد کندیسنه بر سفیر کوندرمش، مقوقس‌ده بوکامقابل رسول اکرمه هدایا تقدیم‌ایلمشدی. بناءعلیه مقوقسك بالآخره عربلره صادق بر متفق اولماسی هر زمان محتمل ایدی.

حضرت عمرك مصره مأمور ایتدیکی عمرو بن العاص‌ده بو حوالیده قطعی وقولای مظفریتلر احراز ایده‌جك اوصاف مزیاتی حائز ایدی . عمر وبن العاص شعر وغزا ایله تمیز ایتمش ، اسلامیتك انتشـاری ایچون ایلك غزالرده بویوك بر شجاعت ابراز ایلمشـدی . خصوصیله سوریه فتوحاتنك قسم اعظمنـده عمرو بن العاصك بویوك خدمتی اولمشدی . بناءعلیه کندیسنك شمدی مصر فتحی کبی تهلکه‌لی ، فقط پرشان وشرف بر وظیفه‌یه تعیینی الك مقدس ارزولرندن برینـك حصولی دیمکدی . عمرو بن العاص خلیفه‌نك امرینی آلیر آلماز درت بیك کشی ایله (غزه)دن حرکت‌ایتمش، (په‌لوزیوم، العریش) حوالیـنه طوغرو ایلریله‌مشدی.

بیزانسلیلر مملکتی مدافعه حالنه‌قویمق ایچون هیچ بر تدبیره مراجعت ایتمه‌مشلردی. خصوصیله اسکندریه پطریقنك بیزانس حکومتی نامنه عربلره خراجکذار اولمغه راضی اولماسی غرور وعزت نفسلرینه طوقونمش ، فقط بو تظاهرات مغرورا- نه‌دن صوکرا هیچ بر حرکت مردانه مشاهده ایدلمه‌مشـدی . ایمپراطور مصره یالکز بر والی تعیین ایتمکله اکتفا ایلمش، حتی عمروبن العاص مصره داخل اولدیغی زمان بیزانسلیلری سفر بر حالده بیله بولامامشدی .

بیزانسـلیلر سویش مدخلنده (المصر) موقعنده مغلوب اولنجـه ، کزیده مستحکم موقعلره چکلمشلر ، بورالرده‌ده ارزاقدن محروم قالمشـلردی . عمرو بن العاصك مظفر اردولری آرتق هیچ برمقاومتـه معروض اولمادن ایلریله‌مشلر، طریق مظفریتلری اوزرنده ایلك اول (العریش) موقعنده مقـاومت کور- مشلردی. عربلر قلعه هجوملرینه آلیشقین اولمادقلری حالده‌صرف شجاعت وقهر-

مانلقلری سایه‌سنده شهری بر آی ظرفنده ضبط ایتمشلر، بو موانعی‌ده بر طرف ایلدکدن صوکرا مصرك اك کوزل منطقه‌لرینه طوغرو ایلریله‌مکه باشلامشلردی . عرب اردوسی بو نقطه‌دن اعتباراً ایکی یول تعقیب ایده‌بیلیردی: بو یوللردن بری ساحل طریقی ایدی . بو طریقی تعقیب ایتدکاری تقدیرده (اسکندریه)یه قدر بوتون قلعه‌لری ضبط ایدرلر، مصرك دکزله مواصله‌سنی قطع ایدرك مملکته قولای قولای داخل اولابیلیرلردی . اك معقول ونتیجه‌سی پارلاق طریق‌ده، بو

برنجی شاپورك واله‌ریانی اسیر ایتمسی
(پارس کتبخانهٔ عمومیسنده‌در)

ایدی . فقط عربلر باشقه بر یول انتخاب ایتمشلردی . عرب اردولری کندیلرینه متمایل بر خلق ایچندن کچمه‌مش اولسه‌لردی، بویول مظفریتلرینی خیلی سکته‌دار ایده‌بیلیردی . عمرو بن العاص (نیل) ایله (سویش) بیننده‌کی یولی تعقیب ایدرك چوللر اورتاسندن مصر وسطی مرکزینه طوغرو ایلریله‌مش ودرحال (منفیس)ی محاصره‌یه باشلامشدی. (منفیس)ك مدافعینی ایکی صنفه آیریلابیلیردی: بری اصل قلعه‌لره حاکم اولان بیزانسلیلر یعنی روملر ، دیکری‌ده شهرده اوطوران ومقوقسك قوماندای آلتنده بولونان قبطلر ایدی . بوایکی فرقه یکدیکریله متحد بولوندقجه عمرو بن العاص دائما مشکلاته معروض قالمشدی. فقط مقوقس، عمرو بن العاص

ایله اتحاد ایدرك روملری بالاغفال قلعه‌یی تسلیمه راضی ایدنجه شهرك تسلیمی‌ده قولایلاشمش،اوزمان عمرو بن العاص اردولرینك مهاجماتی قطعی بر نتیجه‌یه منجر اولمشدی . عمرو بن العاص مقوقس ایله مذاکراته کیریشمش ، نتیجهٔ مذاکره‌ده بوتون قبط خلقنك عربلره تابع اولمالرینه، هرسنه نفوس باشنه‌بر ویرکی ویرملرینه، مراسم دینیه‌ده قطعیاً سربست بولونمالرینه قرار ویرلمشدی . عمرو بن العاص بو شرائطی قبول ایتدیردکدن صوکرا شهره داخل اولمشدی. شرائط صلحیه عربلره پك مهم منافع تأمین ایلمشدی . یالکز ایلك سنه‌نك ویرکی حاصلاتی اون میلیونی تجاوز ایتمش ، قادینلر ، اختیارلر وچوجقلر داخل اولمادیغی حالده بوتون قبط خلقنك آلتی میلیون نفوسه مالك اولدیغی تعیین ایلمشدی (٢٠ هـ ، ٦٤٠ م).

اسکندریه‌نك فتحی

عمرو بن العاص بو مظفریتی متعاقب الك مهم عنصر غالبیت اولان فعالیتندن ذره قدر کری طورمامشدی . بو سببدن شمال طرفلری استیلایه قیام ایتمش ، (اسکندریه) مدافعلرینه قارشی اون درت آی تعرض ایتدکدن صوکرا معیتی عسکرینك غیرت وثباتی سایه‌سنده شهری فتحه موفق اولمشدی (٦٤١ م) . روملر، بوهزیمت اوزرینه گمیلره التجا ایتمشلر، برقسمی‌ده کریلره طوغری‌چکیله‌رك صوك دفعه اولمق‌اوزره تجربهٔ طالع ایتمك‌عزمنه دوشمشلردی . فقط عمرو بن العاص بونلرك برلشمه‌لرینه اصلا میدان براقمامش ، بوقوتی پریشان بر حاله کتیردکدن صوکرا (اسکندریه)یه عودت ایتمشدی . عمرو بن العاص اسکندریه‌یه دونشنده ، گمیلره التجا ایدن روملرك تکرار شهره داخل اولان اسلام عسکرلرینی قایجدن کچیردکلرینی کورمش ، شهری استرداد ایچون ایکنجی دفعه تعرضه مجبوریت حاصل اولمشدی. عمرو بن العاص (اسکندریه)یی صورت قطعیه‌ده فتح ایلدکدن صوکرا خلیفه‌دن شهرك یغما ایدیلوب ایدلمه‌مسنی سؤال ایلمشدی . حضرت عمر ، عمرو بن العاصك بویله بر شیئ تخطر ایتدیکنه بیله تأسف ایتمش، قطعی بر امر کوندره‌رك عدالت وانسانیتدن اصلا انحراف ایتمه‌مسنی توصیه ایلمشدی . او زمان، بوتون مصرده عادلانه ومدبرانه بر اصول اداره بوتون خلق رفاه وسعادته نائل ایلمشدی : اولا یالکز قبطلره تحمیل اولونان‌ویرکی بوتون اهالی‌یه تعمیم ایدلمش، کذا بوشخصی ویرکیدن‌ماعدا چفتلکلری وایرادلری بولونانلرك‌ده قیمت املاکه کوره‌برمبلغ ویرملری تنسیب اولونمشدی .

قبطلر لسان وعادات محلیه‌یه وقوف اعتباریله بو وظائفی کورمکه عربلردن دها مستعد بولوندقلری ایچون بو وظیفه قبطلره توديع ایدلمشدی. مصرك ويركيلری درحال بويوك بر يكونه بالغ اولمش، پاره‌نك قسم اعظمی مملكتك امور نافعه‌سنه تخصيص اولونمشدی. ازجمله (نیل)ی (بحر احمر)ه برلشدیرن قانال تعمیر ایدلمش، عمرو بن العاص سويش قانالنی بیله آچمق ایستەمش ایسه‌ده حضرت عمر (مکه) و (مدینه) یوللرینی روملره کشاد ایتمه‌مك ایچون بوكا راضی اولمامشدی. عمر وبن العاصك شهر خارجنده (فسطاط) یعنی چادرینی قوردیغی محلده (فسطاط) شهری تأسیس ایدلمشدی. بو اثناده فیضان اولمش، نیلك صولری ارزو ایدیلن یوكسكلكی بولمامشدی. عمر وبن العاص درحال مقیاس نیلی تنظیم ایتدیرمش، خلاصه عادلانه، منورالافكارانه بر اداره سایه‌سنده مصری كاملاً احیا ایلمشدی.

اسكندریه‌ده‌كی (سه‌راپه‌ئوم) کتبخانه‌سی‌ده بو اثناده احراق ایدلمشدی. کتبخانه اساساً ٣٩٠ سنه‌سنده ته‌ئودوزیوس طرفندن تخریب ایدلمش، یالکز (رواق) دنیلن قسمی قالمشدی. عمر و بن العاص اسكندریه‌یه داخل اولدیغی زمان شهرك علماسیله كوروشمش، یوآنیس فیلوپونوسی حضورینه قبول ایلمشدی. یوآنیس اسكندریه علماسندن، فقط اعتقادات مذهبیه‌ده مخالفیندن ایدی. بركون (یوآنیس، یحیی) عمروبن العاص ایله كوروشوركن: «اسكندریه‌ده‌كی وارداتی وسائره‌یی آلده‌ایتدیكز. سزه فائده‌سی اولان بوشیلره بز قاریشمایز. فقط باری فائده‌سی اولمیان شیلری بزه ویرسه‌كز!» دیمش، بونك اوزرینه عمروبن العاصدن اسكندریه کتبخانه‌سنده‌كی آثار علمیه‌یی طلب ایلمشدی. عمر وبن العاص، كیفیتی حضرت عمره اشعار ایتمش، ورود ایدن جوابده: «بیان ایتدیكك كتابلره كلنجه : بو كتابلر احكام قرآنه مغایر شیلر ایسه مضردر. موافق ایسه، قرآن بزی انلردن مستغنی قیلمشدر. بناءعلیه یاقمالیسك.» دنیلمشدی. عمر وبن العاص بو امری آلدقدن صوكرا كتابلری اسكندریه حماملرینه طاغیته‌رق كلخانلرده یاقدیرمش، آلتی آی ظرفنده بوتون كتابلر احراق اولونمشدی. اسكندریه کتبخانه‌سنك احراقی، منازع فیه بر مسئله‌در. بعض عرب مؤرخلری عدل و حقانیتده بی نظیر اولان حضرت عمرك بویله بر امر ویرمیه‌جكنی بیان ایدرلر. دیكر بعض مؤرخین قدیمه ایسه مسئله‌یی عكسی صورتده ذكر ایدرلر. مع‌مافیه اسلامیتك ایلك دورلرنده قرآن كریمدن غیری كتابلره عطف اهمیت ایدلمسنه مانع اولمق ایچون بو تدابیره توسل ایدلمش اولماسی محتملدر. حتی حضرت عمر عین امری ایران فتحندن صوكرا سعد بن ابی وقاصه‌ده كوندرمش، ایران آثار علمیه‌سی صویه آتیلمشدی. بو حقایق تاریخیه، ابوالفرج، ابن قفطی، ابن خلدون و (كشف الظنون) مؤلفی طرفندن‌ده تصدیق ایدلمكده‌در.

نوبه‌یه طوغرو

اسكندریه فتحی اوزرینه عرب اردولری نوبه‌یه طوغرو ایلرلمكه باشلامشلردی. عربلر بو محصولدار وزنكین مملكتلری اللرینه كچیردكلری حالده صلح و مسالمت اذواقنه قطعیاً تسلیم نفس ایتمك ایسته‌میورلر،

بر أللرنده قیلیج ، دیکر أللرنده قرأن بولونديغى حالده مظفریتـدن مظفریته قوشیورلردی. مصرك فتحنی متعاقب عمروبن‌العاص (نوبه) حکمدارینی‌ده ویرکی‌یه ربط ایتمشدی. صوكرا ، مظفر اردوسنی زنجی اهالی ایله برقات دها تقویه ایدرك (کیره‌نایيك، بنغازی) حوالیسنه طالمش، خلفلرینه یکی برطریق ظفر حاضرلامق ایسته‌مشدی.اوصره‌ده (بنغازی) حوالیسی اسکی شوکت‌واقبالندن‌محروم برحالده بولونیوردی. عمروبن‌العاص بوحوالی‌یی ضبطایتدکدن‌صوکرا دهازیاده ایلریله‌مك ایسته‌مه‌مشدی . (طرابلس) ه کیرمك ایچون فوق‌العاده ذخیره‌یه احتیاج واردی ؛ ذخیره‌تدارکی ایسه مشکل اولدیغندن عمروبن‌العاص (مصر)ه عودت ایتمش، اسلا - میتك شمالی آفریقاده انتشاری ایچون لازم کلن تدابیره توسل ایلمشدی .

ایرانه سفری اسلامیت غربده شو صـورتله ترقی ایلدیکی کبی شرقده‌ده سریع وقطعی موفقیتلر استحصال ایلمشدی. فرات حوالیسی همان‌کاملاً عربلرك اداره‌سنه کچمش ، (حیره) و (انبار)ك ضبطی ایرانك‌فتحنه بر مقدمه تشکیل ایلمشدی. حتی خالدبن‌الولید (ختزیفون ، مداین) حکمدارینه تهدیدآمیز برمکتوب بیله کوندرمشدی. فقطبالآخره (دومةالجندل) محاصره‌سنه واوْرادن‌ده (سوریه)یه طرفلرینه کیتمکه‌مجبور اولنجه عراقده‌حارثه‌نك اوغلی‌مثنی‌معیتنده‌اوفاق برقطعه براقلمله اکتفا ایلمشدی.

بواثناده‌ایرانده‌فترت واغتشاش‌بوتون‌قوای حکومتی‌رخنه‌دارایتمشدی. ایران، اسکندرك وفاتنی متعاقب جنراللرندن سلفقوسك اداره‌سنه کچدکدن صوكرا (پارت) والیسی (آرشاق) طبرستانده (ره‌ی) قصبه‌سنده اعلان استقلال‌ایتمش، ایرانده (اشکانیان) نامیله برسلاله‌تأسیس ایلمشدی. بو سلاله، پارتلره منسوبدی. آرشاقك وفاتنده، یرینه کچن‌قارداشی ایکنجی تیرداد ایکنجی سلفقوسه قارشی احراز غالبیت ایدرك پارت حکومتنك اساسنی تقویه ایلمشدی.تیرداد بو مظفریتی متعاقب (بویوك حکمدار) عنوانی آلمش ، یکی ایمپراطورلغك مرکز اداره‌سنی (هه‌قاطون‌پیلوس)ده تأسیس ایتمشدی. تیرداد اوتوز یدی سنه قدر دوام ایدن زمان اداره-سنده حکومتك تشکیلات داخلیه‌سنی اصلاح و اردوسنی تنسیق ایلمشدی. خلفی (آرتابانوس، آردوان)ایسه‌أقباتان طرفلرینی ضبط ایدرك حکومتی برقات‌دها توسیع ایتمشدی. فقطاوچنجی آنطیوکوس سوریه‌دن حرکت ایدرك پارتلره غلبه ایدنجه آرتابانوس‌ده سلفکیلرك حاکمیتنی طانیمغه مجبور اولمشـدی . بو اثناده روماليلرك شرقه استیلاسی و بالخاصه سلفکیلره غلبه‌سی اوزرینه (۱۹۰) پارتلرك نفوذی آرتمش، برنجی فرهاد ایله برادری برنجی‌مهرداد زماننده سطوت ونفوذلری دورکماله واصل اولمشدی . پارت سواریلری، ایلك اول مهرداد معیتنده اولدقلری حالده (مه‌زوپوتامیا)ده طولاشمشلردی. پارتلر ، سلفکیلردن یدنجی آنطیوکوسك

اردوسنی (مەزوپوتامیا)دە مغلوب ایتمشلر، اوتاریخدن اعتباراً رومالیلرلە همحدود اولمشلردی.
بو اثنادە پارتلر آسیای وسطادن ایلریلەین تورکلرە قارشیدە مملکتلرینی مدافعەیە مجبور اولمشلردی. تورکلرك (یو-چی) قبیلەسی هییونغ-نولرك تعرضی اوزرینە چینك شمال حدودندن یوسکورتیلەرك تورکستانە کلمش (١٣٠)، بورادن شرق ایرانە داخل اولمشدی. ایکنجی مهرداد اوزون بر مجادلەدن صوکرا غربی ایرانی تورك مهاجماتندندە قورتارمشدی. بو صرەدە ارمنستان قراللغیدە یونت قراللغنك یاننده ظهور ایتمش، یونت قراللغنك اوغرادیغی تعرضە ارمنیلردە کرفتار اولنجە پارتلر اوچنجی فرهاد زماننده رومالیلرلە مصادماتە باشلامشلردی. بو مصادمەلردن برندە قراسوس بویوك بر فلاکتە کرفتار اولمش، پارتلرك نفوذی سوریەیە قدر انتشار ایتمشدی. دردنجی فرهاد دوروندن اعتباراً پارتلر رومالیلرلە مسالمتکارانە یاشامشلر، برچوقلری رومادە اسرار حیات ایدرك روما مدنیتنك، روما طرز تربیەسنك انتشارینە غیرت ایلمشلردی. خلفی اوچنجی آرتابانوس ایسە ارمنستانی ضبط ایدەجکی صرەدە تبعەسندن بر قسمی رومالیلرلە اتفاق ایدرك آرتابانوسی فرارە مجبور ایلمشلردی. خلاصە ارمنستان، پارتلر ایلە رومالیلر بیننده دائما متنازع فیە بر مسئلە شکلنده قالمشدی. نهایت پارتلر، داخلی اتحادسزلقلرندن طولایی انقراضە دوچار اولمشلر، اوچنجی بلاش (بولاغازەس) زماننده (ختەزیفون) ضبط ایدلمش، بعدالمیلاد ٢١٧ سنەسندەدە مەزوپوتامیا کاملاً رومالیلرك ادارەسنە کیرمشدی.
اشکانیان، ایراندە اجنبی بر سلالە اولمق اوزرە تلقی ایدیلەبیلیردی. معمافیە بونلر ایرانك لسانی، دینی و عاداتنی قبول ایلمشلردی. اشکانیان یعنی آرشاکیدلر زماننده ایران مدنیتی یونان مدنیتنە مستند ایدی. اشکانیان سرایلرنده یونان طرز تربیەسی جای قبول بولمشدی. سرایدە دائما یونان اطباسی و صنعتکارلری استخدام ایدیلیر، حکمدارلرك سراینده أوریپیدیسك فاجعەلری اوینانیردی. یونان علومی (بلخ) طرفلرینە قدر انتشار ایلمشدی. بونکلە برابر اشکانیان زماننده ایراندە ملیت فکرلری اویانمش، آوروپا علومی رد ایدلمش، آوروپایە قارشی ایلك حرکت ارتجاعیەیی اشکانیان حصولە کتیرمشدی. ایران، غرب ایلە هندستان بیننده دائمی بر مانعە تشکیل ایلمشدی.
اوچنجی عصردە اشکانیانك یرینە ساسانیلر قائم اولمشدی. بو خانداندە امرای عسکریەدن ساسانك اوغلی أردشیر طرفندن تأسیس ایدلمشدی. أردشیر، اشکانیاندن بشنجی بلاش ایلە محاربە ایتمش، تبعەسنی ایرانە فرارە مجبور ایلدکدن صوکرا (حکمدارلر حکمداری) عنوانی آلمشدی. ساسانیلرك زیادە برنجی و ایکنجی شاپور زماننده (٣٠٩-٣٨٠) ترقی ایتمشلر، بیزانس حکومتنە میراث قالان روما-ایران حربلرینە شدتلە دوام ایلمشلردی. ایراندە اختلافات مذهبیە ظهورینە میدان ویرن (مانی) بو دوردە ظهور ایلمشدی. رومالیلر ساسانی حکومتنی کندیلری ایچون بویوك بر تهلکە عد ایتمشلردی. ایکنجی شاپور ایرانك سطوت و نفوذینی اعلا ایلمش، رومالیلری مغلوب ایلدیکی کبی شرقدە بدوی اقوامە قارشیدە مقابلەدە قصور ایتمەمشدی. بو دوردە، بخارادە ایران مدنیتی مهم بر موقع اشغال ایلمشدی. ایکنجی یزدجرد (٤٤٢-٤٥٩) زماننده قافقاس اهالیسنك تعرضی وقوعە کلمش، بعدە ارمنستانە قارشی مخرب بر سفر اجرا ایدلمشدی. بویوك اوغلی فیروز (٤٥٩ - ٤٨٤)دە آق هونلرە قارشی محارباتدە بولونمشدی. بو تاریخدن اعتباراً ایراندە داخلی اختلالر حکمفرما اولمش، قباد (٤٨٨ - ٥٣١) زماننده

ایسه (مزدق)ك اجتماعی ودینی مذهبی ایرانده اغتشاش حصوله کتیرمشدی . قباد، قافقاسیا ولایتلرینی آلده ایتمك ایچون بیزانسلیلرله محاربه ایتمش ، ایرانیلر لازستان، کرجستان و ارمنستانده خرستیانلغی مسامحه ایدرك اولدجه برحاکمیت قازانمشلردی .

ساسانیلرك دور ترقیسی، خسرو نوشیروان زمانی ایدی (٥٣١ - ٥٧٩). نوشیروان، (عادل) لقبنی حائزدی . زماننده بیزانسلیلرله عقد مصالحه ایدلمش ، قافقاسیا کچیدلری تحکیم اولونمش ، شمالی هندستانده بیله ایران نفوذی جاری اولمغه باشلامشدی . ژوستینیانوس ویزیغوطلر ایله واندالری محو ایدرك رومانك جهان حاکمیتنی احیا ایلدیکی زمان، خسرو نوشیروانده آنسزین سوریه‌یه تعرض ایدرك (آنطاکیه)یی یغما ایلمشدی . خاقی دردنجی هرمز ایله ایکنجی خسرو زماننده بیزانس ایله محاربات دوام ایتمشدی. مع‌مافیه ساسانیلر زماننده ایرانده صنعت و ملیت فکرلری فوق العاده ترقی ایلمشدی . زردشت مذهبی انتشار ایتمش، اردو اصلاح ایدلمش، ایران ادبیاتنده مهم اثرلر وجوده کلمکه باشلامشدی . فقط شیرویه‌نك وفاتنی متعاقب داخلی اختلاللر ، تخت و سلطنت منازعه‌لری ایرانی بویوك برضعفه کرفتار ایلمشدی. بو صره‌ده عرب اردولرینك شرقی استیلایه باشلاماری ایرانیلرك قوهٔ مقاومتنی بسبتون کسر ایتمشدی . خسرو پرویزك قیزلرندن دخت زنان ایله آزرمیدختك تخت ایرانه جلوسندن صوکرا ایرانیلر عربلرك ضبط ایتدکلری یرلری بردها استرداد ایده‌مه‌مشلردی. ایشته بوصره‌ده خالدبن‌الولید طرفندن الجزیره‌ده براقیلان مثنی، معیتنده‌کی قوتك بو حوالی‌یی مدافعه ایده‌جك درجه‌ده بولونمادیغنی آکلایارق، (مدینه)دن قوهٔ امدادیه ایسته‌مشدی.

ایکنجی خسرو وزوجه‌سی شیرین

بو اثناده عربلرك نظر دقتنی جلب ایدن ولایت، کلدانیه حوالیسی ایدی . سلفکیلر ایله ایرانیلرك بوتون خزائنی بورایه جمع ایدلمشدی. خصوصیله مزوپوتامیایی اسقا ایدن دجله وفرات ساحللرینك لطافتی، جسیم خرابه‌لرك منظره‌سی عربلرك فوق العاده حیرتلرینی جلب ایلمشدی.

حضرت عمر خلیفه اولنجه ایران فتوحاتنه بویوك بر فعالیت بخش ایتمشدی. خلیفه‌نك امری ایله ابوعبیدة درحال اردونك باشنه کچمش ، مثنانك ویردیکی

معلوماته توفيق حركت ايدرك عراق حواليسنده پارلاق مظفريتلر احراز ايلمشدی. او صره‌ده (ختەزيفون) ده الڭ زياده حائز نفوذ اولان رستم ، ابوعبيده‌يه قارشی بهمنی سوق ايتمش، عرب اردوسی ايرانيلرڭ مهاجماتی قارشيسنده مغلوب اولمشدی. مثنی بو موفقيتسزلك اوزرينه اردوسنڭ دوكونتيلرينی طوپلايارق رجعت ايتمش، ايران پايتختنده ظهور ايدن اغتشاشدن طولايی ايكنجی بر فلاكته اوغرامقدن مصون قالمشدی . فقط بالآخره رستمڭ ايرانده تخت منازعه‌لريله مشغول اولماسندن بالاستفاده تعرضی اختيار ايدرك ايرانه طوغرو ايلريله‌مكه باشلامشدی . مثنی ، (كوفه) جوارنده غالب كلدكدن صوكرا (حيره)‌يه كيرمش ، (فرات)ی كچه‌رك ايرانه صادق قالان ثعلب قبيله‌سنی مغلوب ايلمشدی. بو صره‌ده معيت قوماندانلری ده هر طرفده موفقيتلر احراز ايلمشلردی.

عربلرڭ بو مظفريتی ايرانده بويوك بر عكس العمل توليد ايلمشدی. رستم ايله شريك حكومتی فيروزان ، وطنلرينڭ منافعنی منفعت ذاتيه‌لرينه فدا ايتمكله اتهام ايديلنجه آره‌لرنده‌كی اختلافی اونوتارق خسرو پرويزڭ طورونی اوچنجی يزدجردی حكمدار انتخاب ايتمشلردی . اوزمان اختلاف اورتادن قالقمش، ايرانيلر بيننده اتحاد حاصل اولمش، عربلری (عراق)دن چيقارمق ايچون صورت قطعيه‌ده قرار ويرلمشدی. بونڭ اوزرينه مثنی چوله طوغرو چكيله‌رك تدافعی بر موقع اشغال ايلمشدی.

قادسيه محاربه‌سی و نتايجی

يزدجرد حكمدار اولور اولماز رستمی عربلره قارشی سوق ايتمش، معيتنه يوز بيك كشيلك بر قوت ويرمشدی . بو صره‌ده عراق اردوسی سردارلغنه‌ده حضرت عمر طرفندن سعد بن ابی وقاص تعيين اولونمشدی . سعد بن ابی وقاص اردويی تنظيم ايتمش، مثنانڭ احوال اراضی‌يه دائر ويره‌جكی معلوماتدن محروم، بو بويوك قوماندانڭ ضياع ابديسی ايله دلخون اولديغی حالده اردويی (قادسيه) جوارينه يرلشديرمشدی. ايران دولتنڭ مقدراتی ايشته بوراده حل اولوناجقدی. ايران اردولری عربلره تصادف ايتدكلری زمان بربرینی متعاقب اوچ محاربه وقوعه كلمش ، بو محاربه‌ده عربلر ايرانيلره قارشی سوره‌كلی و يوريجی محاربه‌لر اجرا ايتمشلر ، نهايت مصادمه‌يی عرب اردوسنڭ مظفريتی ايله نتيجه‌لنديرمشلردی. قادسيه محاربه‌سنی متعاقب فوق العاده غنائم ألده ايدلمشدی. سعد بن ابی وقاص غنائمڭ بشده برينی بيت الماله آليقويدقدن صوكرا هر

سواری‌یه آلتی، هر پیاده‌یه‌ده ایکی بیك درهم قیمتنده غنیمت ویرمشدی. حضرت عمر ایسه بوتون غنائمك عسکره تقسیمنی ارزو ایلمشدی.

سعدبن‌ابی‌وقاص مظفریاتنه دوام ایدرك (حیره)یی ضبط ایتمش، بر مدت صوکراده جنوب شرقی‌یه طوغرو اوچ میل مسافه‌ده (کوفه) شهری تأسیس ایدلمشدی. بوشهر بالآخره اوحوالینك مرکز اداره‌سی اولمشدی. دها صوکرا (بصره) شهری تأسیس ایدیله‌رك هند ایله شرقی آسیا تجارتی ایچون بر آنترپو وجوده کتیرلمشدی. سعدبن‌ابی‌وقاص (دجله)نك بری طرفنده‌کی اراضی‌یی‌ده ضبط ایتمش، (بابل) جوارینی تمامیله ألده ایتدکدن صوکرا (مداین، ختەزیفون)

آهورامازدانك اردشیره حاکمیت یوزوکنی ویرمسی (نقش‌رستم‌کتابه‌سندن)

شهرینی محاصره‌یه باشلامشدی. سعدبن‌ابی‌وقاصك بومظفریتلری اثناسنده یزدجرد قادسیه میدان محاربه‌سنك نتایجی طویمش، (مداین) شهری عربلره قارشی‌مقاومت ایده‌جك اولورسه اورایه عودت ایتمك اوزره (حلوان) شهرینه چکلمشدی. فقط (مداین) بوتون‌قاپولرینی عرب اردولرینه آچدیغی کبی شهرك بوتون‌ثروت وخزائنی حتی خسروپرویزك تاج وبایراغی‌ده‌عربلرك‌ألینه کچمشدی. یزدجرد بو غیر مأمول فلاکت اوزرینه عربلرك استیلاسنه قارشی قویمق ایچون علی‌العجله براردوطوپلا-مشدی. فقط بواردو (شط‌العرب)ك شرق‌طرفلرنده، (جلولا)موقعنده مغلوب‌اولنجه

یزدجرد (اصطخر، پرسه‌پولیس) شهرینه التجا ایتمش، بو اثناده سعدبن‌ابی وقاص مظفر اردوسی ایله (بابل، عراق عرب)ی کاملاً أله ایدرك (آثوریه، کردستان) حوالیسنی، (موصل)، (تکریت) و(حلوان) شهرلرینی ضبط ایلمشدی. یزدجرد بوتون تبعه‌سندن استمداد ایدرك عربلره قارشی صوك بر مدافعه‌یه قیام ایتمش، فقط (أقباتان)ك جنوبنده وقوعه کلن (نهاوند) میدان محاربه‌سی ایرانیلرك صوك قوهٔ مقاومتنی‌ده رخنه‌دار ایلمشدی. آرتق بومظفریتی متعاقب عرب اردولری کمال سهولتله ایلریلیور، (اصفهان)، (همدان)، (قزوین) شهرلری ضبط اولونیور، عربلر ارمنستانه طوپلانان خرستیانلرله اذربایجان طرفلرنده اوطوران حزر تورکلرینك شدت و مقاومتی قارشیسنده توقف ایدییوردی. عربلر، استیلالرینی بورالره‌قدر تمدید ایلدکدن صوکرا کردستانه‌دونمشلر، (موصل)ده (دجله)یی کچه‌رك سوریه اردوسیله برلشمشلردی. بو صورتله کسب قوت ایتدکدن صوکرا خوزستان وفارسستانه داخل اولارق (اهواز)، (ششتر)، (جندیشابور) شهرلرینی‌ده ضبط ایدنجه، یزدجرد (اصطخر)دن (مه‌رو) شهرینه‌فرار ایلمشدی.

بو محاربه‌لرده ایران والیلرندن هرمزان بویوك بر بسالت کوسترمش، معیتنده بولونان عسکرلری (سوز) قلعه‌لرینه تقسیم ایتدکدن صوکرا عربلره‌شدتله مقاومت ایتمشدی. نهایت صوك راده‌یه کلنجه تسلیم اولمش‌واسلامیتی‌قبول‌ایلمشدی. هرمزان (مدینه)یه کتیرلدیکی زمان حضرت عمری شهرك سائر فقراسیله برلکده، مسجد شریفك باصاماقلری اوزرنده اویورکن کورمش، عربلرك حاکمیت عامه‌یه، مساوات حقوقه نه‌درجه‌لرده رعایت ایتدکلرینه حیران اولمشدی. عربلر یالکز هرمزاندن مقاومت کورمشلر، انك تسلیم‌اولماسی‌اوزرینه ایران ایمپراطورلغنی‌ده کاملاً ضبط ایتمشلردی.

حضرت عمر، مظفر اردولری شرق و غربی تسخیر ایله مشغول اولدقلری صره‌ده، حقوق ناسی حمایه‌ایدرك‌اصلاحات وتشکیلات ایله مشغول اولمشدی. حتی خلافت مسئله‌سی ذهننی فوق‌العاده اشغال ایتمش، بین الاسلام‌فتنه ظهورینه مانع اولمق ایچون بعض تدابیر اتخاذ ایتمك ایسته‌مشدی. حضرت عمر زماننده ثروت و یسار تزاید ایلدیکی ایچون احتراصات آرتمش، عربلری انقسامه دوشوره‌جك تفرقه‌لرك ظهورندن قورقولمغه باشلامشدی. فقط حضرت عمرك

بوتون اموالی ناسه درجه‌لرینه کوره تقسیم ایتمسی ، کندیسنك اورته حالده برمهاجر کبی کچینمه‌سی بو اختلافلرك کاملاً اوکنی آلمشدی. حتی برکون حضرت عمر خطبه ازقورکن کوملکنك اون ایکی یرندن یامه‌لی اولدیغی کورولمشدی. حضرت عمر وفاتنده براختلاف وقوعه کله‌جکنی استدلال ایتمش، کندیسنه برنامزد تعیین ایتمك ارزو ایلمشدی. حضرت عمر، خلیفه‌لك اوصافنی حضرت علیده کوریوردی. فقط بو بابده قرار ویره‌جکی صره‌ده (مدینهٔ منوره) چارشیسنده کزرکن مغیره‌بن شعبه‌نك کوله‌سی طرفندن یارالانمشدی. بونك اوزرینه صحابه‌دن عثمان بن عفان، طلحة بن عبدالله، زبیر بن العوام وعلی بن ابی طالبی نزدینه دعوت ایتمش، حضرت عایشه‌نك خانه‌سنده طوپلانارق کندیسندن صوکرا خلافته کچه‌جك ذاتی انتخاب ایتملرینی توصیه ایلمش، وبرمدت صوکرا تسلیم روح ایتمشدی (۲۳ ھ).

حضرت عمر حق و عدالتك تمثالی ایدی. اسلامیتی قبول ایتدیکی اثناده قریشك: «شمدی قومیمز ایکی فرقه اولدی» دیملری اوزرینه رسول اکرم طرفندن (فاروق) عنوانی آلمشدی. عمر الفاروق، علوی بر فکره، صارصیلماز بر حس عادلانه‌یه مالکدی. دائما ساده وقناعتکار بر حیات امرار ایدردی. عرب اردولرینك غنائم مظفریتی آره‌سنده حضرت عمرك یامالی خرقه ایله عادی بر فردکبی کزدیکی کورولوردی. خلقك سکون وآسایشنی محافظه ایچون کیجه‌لری بوتون سوقاقلری طولاشیر، هرطرفده عدالت کامله اجراسنه، مساوات مطلقه تأسیسنه چالیشیردی. حتی (قدس)ك تسلیمی ایچون مذاکراته کلدیکی زمان دوه‌یه کوله‌سیله نوبتله‌شه بینمش، (قدس)ه کیره‌جکی صره‌ده دوه‌یه بینمك نوبتی کوله‌سنه کلمش، حضرت عمر، کوله‌سی دوه‌ده، کندی یایا اولارق شهره داخل اولمشدی. (قدس) پطریقی حضرت عمرك بوفضیلتنه حیران اولمش، حضرت عمرده خرستیانلغه قارشی صوك درجه مسامحه‌کار طاورانمشدی. حضرت عمرك حریت پرورلکی پطریقك نظر حیرتنی جلب ایلمشدی. حتی حضرت عمر نماز قیلاجغی زمان کندیسنی (سن قسطنطین) کلیساسنه کوتورمش، فقط حضرت عمر کلیساده نماز قیلمقدن استنکاف ایتمشدی. پطریق بالآخره بونك اسبابنی سئوال ایتمش، او زمان عمر الفاروق: «اکر بن بو کلیساده نماز قیلمش اولسه ایدم اسلاملر درحال ضبط ایدرلر، جامع شریفه تحویل ایلرلردی» دیمشدی. حضرت عمر عدل و مساوات دستور حرکت اتخاذ ایلمشدی: غسان امیری جبله بن الایهم حضرت عمر زماننده اسلام اولمش، (مدینه) یه کلمشدی. جبله (کعبهٔ معظمه) یی زیارت ایدرکن بنی فزاره قبیله‌سندن بری اتکنه باصمش، جبله‌ده الیله او آدمك بورننه اورارق قیرمشدی. فزاره قبیله‌سنه منسوب آدم حضرت عمره شکایت ایتمش، حضرت عمر درحال جبله‌یی چاغیرارق مسئله‌یی تحقیق ایلمشدی. جبله، حضرت عمرك سئوالی اوزرینه: «یا امیر المؤمنین! بو آدم بنم اتکمه باصدی. بن ده اوردم. حتی کعبه‌یه حرمت ایتمسه ایدم، قلیجمله قفاسنی بیله قیراجقدم!» دیمش، بونك اوزرینه حضرت عمر: «جرمك اعترافکله ثابت اولدی. شمدی او آدمك کوکلنی یاپ. عکسی تقدیرده اوکا سنك بورنکی قیرماسی ایچون امر ویره‌جکم!» دیمشدی.

جبله، حضرت عمرك بو جوابندن مغبر اولارق: «یا امیر المؤمنین! بو نصل اولور؛ بن امیرم، او ایسه عوام ناسدن بر آدم.» دیمش، حضرت عمر: «اسلامیت ایکیکزیده مساوی طوتار. بر مسلم دیکرندن، تقواسی و صحتندن باشقه هیچ برشیله ممتاز اولاماز» بویورمشدی. جبله حضرت عمرك قرارندن قورتولامیاجغنی آکلاینجه (قسطنطینیه)یه فرار ایلمشدی.

حضرت عمر دائما اجماع امتله ایش کورر، بو صورتله بر نوع مجلس مبعوثان وجوده کتیرردی. حتی ینه بویله بر مجلسده مذاکره ایدرك اسلاملر ایچون بر تاریخ وضعنی دوشونمش، هجرت پیغمبری‌یی اسلاملر ایچون رأس تاریخ اتخاذ ایلمشدی (١٧ ﻫ). حضرت عمر، شرف اسلامیتی محافظه و عدالتی یرینه کتیرمك ایچون هیچ بر فداکارلقدن کری طورماز، احقاق عدل و حق ایچون اك کزیده رجالنی بیله تجزیه‌دن چکنمزدی. حتی عمرو بن العاص قوماندانلغی اثناسنده، مالك بن نویره‌یی تلف ایدرك زوجه‌سیله ازدواج ایتدیکندن طولایی کندیسنی عزل ایدرك یرینه ابو عبیده‌یی تعیین ایتمش، عمرو بن العاص محترم خلیفه‌سنك بو عدالتنه قارشی سرفرو برده اطاعت اوله‌رق یکی آمرینك معیتنده کمال خواهشله ایفای خدمت ایلمشدی.

ایکی عرب عسکر

حضرت عمر اسارتك کلیاً علیهنده ایدی. حتی عمرو بن العاصه: «انسان آناسندن حر اولارق طوغار. سز انلری نه حق کوله ایدینیورسکز؟» دیمشدی. ینه بر دفعه عمرو بن العاصك اوغلی بر قبطی‌یی دوکمش، حضرت عمر قبطی‌یه‌ده عمرو بن العاصك اوغلنی دوکدیرمشدی. حضرت عمر، غنائمدن حصه‌سندن فضله برشی آلمازدی. حتی غنائم میاننده بولونان یمن قماشلرینی مجاهدینه توزیع ایتمش، کندیسنه‌ده بر پارچه اصابت ایلمشدی. فقط بو پارچه ایله بر لباس وجوده کتیرمك قابل اولمادیغی ایچون اوغلی کندی حصه‌سنی ترك ایتمش، حضرت عمر کندیسنه بو صورتله بر انتاری دیکدیره بیلمشدی. حضرت عمرده‌ها بوکبی برچوق مناقب عالیه تشکیل ایده‌جك فضائل عادلانه ابراز ایلمش، بر خرستیان عرصه‌سنه تجاوز ایدن جامع بناسنی قیصه برامری ایله ییقدیران بو بویوك خلیفه، جهان مدنیته پك علوی بر عدالت درسی ویرمشدی.

حضرت عثمان

حضرت عمرك شهادتی اوزرینه صحابۀ کرام کندیلرندن سناً اك بویوك اولان حضرت عثمان بن عفانی خلیفه انتخاب ایلمشلردی.

حضرت عثمان (٢٤ ـ ٣٤ ﻫ) بنی امیه‌دن ایدی. بنی امیه نفوسجه قریش قبیله -

سنك اك بویوكی واك قوتلیسی ایدی . فقط اكثریسی اسلامیتی مكه‌نك فتحندن صوكرا قبول ایتمشلر ، دین اسلامی تأسیس ایچون اجرا ایدیلن غزواتك هیچ برینه اشتراك ایتمه‌مشلردی . حتی حضرت ابو بكر ، بنی امیه‌نك اسلامیته درجهٔ مربوطیتلرینی ضعیف كورر ، انلری دائما مأموریتدن اوزاق بولوندیروردی . بونكله برابر بنی امیه كندیلرینی قریش قبیله‌سنه فائق كوررلر ، زمان جاهلیتده بنی هاشم ایله آره‌لرنده موجود رقابتی دائما محافظه ایدرلردی . حضرت عثمان خلافته كچنجه بنی امیه‌نك قوتی تزاید ایتمكه باشلامشدی .

حضرت عثمان خلیفه اولدیغی زمان سكسان یاشنده ایدی . طبعاً ضعیف اولان بو خلیفه ، عین زمانده حضرت عمرك مسلك عادلانه‌سنه‌ده مغایر حركت ایتمكه باشلامشدی . حضرت عثمان بوتون مناصبی اقربا وتعلقاتنه ویریبور ، عربلره زنكین ولایتلر قازاندیران والیلری عزل ایدییوردی . رتب ومناصبه نائل اولمق ایچون مزیت ولیاقتدن زیاده خلیفه‌یه منسوبیتك تأثیری اولیوردی . حتی هاشمیلر ایله بنی امیه اره‌سنده اوته‌دن بری جاری اولان خصومت ، حضرت ابوبكرك سیاستی وحضرت عمرك متانتی تأثیرندن محروم قالنجه ، بوتون شدتیله حكم فرما اولمغه باشلامشدی .

آفریقا اداره‌سی

حضرت عثمانك خلافتندن ایلك اول آفریقا ولایتی متأثر اولمشدی . حضرت عثمان ، خلافته زنكین و واسع مملكتلر قازاندیران عمروبن العاصی جلوسنك ایلك سنه‌سی عزل ایتمش ، یرینه سودقاردشنی والی نصب ایلمشدی . بو حال ، عمرو بن العاصی صوك درجه تقدیر ایدن قبطلر بیننده شكایاتی موجب اولمشدی . بو اثناده بیزانسلیلرده فرصتدن بالاستفاده (اسكندریه) اوكنه كلمشلر ، قلعه‌یی ضبط ایدرك اسكندریه‌نك بویوكجه بر قسمی اوزرنده حاكمیتلرینی تأسیسه چالیشمشلردی . قسطنطنیه ایمپراطورینك مصره تكرار حاكم اولماسی ، قبطلره قارشی مدهش بر انتقام ایله نتیجه‌لنه‌جكی طبیعی ایدی . قبطلر بوندن اندیشه‌ناك اولارق عمروبن العاصی طلب ایتمشلر ، اصرارلری وشكایتلری ایله عمروبن العاصی تعیینه حضرت عثمانی مجبور ایلمشلردی . عمروبن العاص بیزانسلیلردن قلعه‌یی استرداد ایچون بویوك برشجاعت ابراز ایتمش ، ضبط ایدر ایتمز یرنده بر طاش بیله براقمامغه عزم ایلمشدی . فی الحقیقه عمرو بن العاص قلعه‌یی ضبط ایتدكدن صوكرا كاملاً ییقدیرمش ، یرینه (جامع الرحمة) یی بنا ایتدیرمشدی . فقط حضرت عثمان بوتون

بو مزیتلری وموفقیتلری اونوتمش ، عمرو بن العاصی تکرار عزل ایدرك یرینه سود قاردشی عبدالله بن سعدی نصب ایلمشدی. یکی والی، سلفی ایله قطعیاً مقایسه ایدیله‌مزدی . عبدالله بن سعد ، رسول اکرم زماننده کاتبلك ایتمش ، آیات کریمه‌یی طوغرو قید ایتمه‌مکله مظنون اولمشدی . شمدی آفریقا والیلگنه تعیینی ایسه صرف حضرت عثمانه قرابتی سایه‌سنده وقوعه کلمشدی .

حضرت عثمان ، عبدالله بن سعدی عین زمانده آفریقا فتوحاتنه‌ده مأمور ایتمشدی. عرب اردولری عبدالله بن سعدك قوماندەسی آلتنده (طرابلس غرب) و(غابس) شهرلرینی محاصره ایتمشلر، فقط هرایکی شهره قارشی‌ده رفع محاصره‌یه مجبور اولمشلردی . نهایت قارشیلرنده بیزانس ایمپراطورلغنك مهم بر اردوسنی کورونجه فطری شجاعتلرینی ابرازدن بر لحظه خالی قالمامشلردی .

بو اثناده عربلرك قارشیسنه چیقان دشمن اردوسی یالکز بیزانسلیلردن مرکب دکلدی. اردونك قسم اعظمی مغربیلر ایله بربریلر تشکیل ایدییوردی. بیزانسك غربی آفریقایه نصب ایتدیکی پاتریجی اوصره‌ده (برقه)دن (هرکول ستونلری) نه قدر بوتون ممالکه حاکم بولونیوردی . بوتون شهرلر کندیسنه تابع بولونیور، ایمپراطور طرفندن تعیین ایدیلان ویرکیلر منتظماً تحصیل اولونیوردی. بیزانسلیلرده بوکا مقابل اهالی‌یی مستقل مغربیلرك استیلاسندن خلاص ایدییورلردی . فقط بو استیلالر بیزانس اردولرینی خیلی ضعیف دوشورمشدی . بیزانسلیلر بودائمی مبارزه‌لرله بسبتون دوچارضعف اولاجقلرینی آکلاینجه مغربیلرله اتفاقدن باشقه چاره بولامامشلردی . شمدی تکرار یکی براستیلا ظهور ایدییوردی‌که اوده عربلرك قطعی مهاجمه‌لری ایدی. بیزانسك آفریقا والیسی غره‌غووار ، بو استیلایی خبر آلیر آلماز بوتون قوتنی طوپلامغه باشلامش، معیتنده بولونان قوجه اردویی برآووج مجاهدینك پریشان ایده‌بیله جکنی اصلا تصور ایتمه‌مشدی .

عربلرله بیزانسلیلر بیننده محاربه، (یعقوبه) موقعنده اجرا ایدلمشدی . روملر عربلرك صدمات متوالیه‌سی اوزرینه (سبیطله) موقعنه چکلمشلر ، عربلر بو محاربه‌ده بویوك بر مظفریت قازانمشلردی . عرب اردوسی آفریقاده اون بش آی قدر بر مدت قالمش ، بو اثناده‌ك مهم فتوحاته نائل اولمشدی .

عراق وتورکستانه سفرلری عرب اردوسی آفریقاده مهم مظفریتلر احراز ایلدیکی صره‌ده حضرت عثمان ایرانی‌ده زیر اداره‌سنه آلمق ایچون یکی سفرلر اجراسنه تشبث ایلمشدی . بو سفرلرده عرب اردولری قافقاس طاغلرینه قدرایلریله‌مشلر، بوراده برچوق قبائلی زیر اداره‌لرینه

آلدقلرى كبى (آراس) حواليسنىده ضبط ايدرك (اوقزوس) نهرينه قدر توسيع فتوحات ايلمشلردى . عربلر حدودلرينى بورايه قدر توسيع ايلكله‌ده قناعت ايتميورلردى . حضرت عثمان (سند) نهرى واديلرينى كشف ايچون غايت ماهر بر ذات كوندرمشدى . حضرت عثمانك بوندن مقصدى اسلاميتى بو حوالى‌يه‌ده نشر ايلكدى . فقط شرق وغربده صحراى كبير ايله توركستان چوللرى اردولرينك مشى جنكاورانه‌سنه مانع اولمش ، او زمان حضرت عثمان بحر سفيدك طالغه‌لرى اوزرنده تجربهٔ طالع ايلكه عزم ايتمشدى . حضرت عثمان (قبريس)ى فتح ايتمك ايستيوردى . بو فتحى قوه‌دن فعله كتيرمك ايچون سوريه ومصر سردار-لرى برلشمشلر ، قبريس اهاليسنى اوزون بر مقاومتدن صوكرا ويركى ويرمكه مجبور ايلمشلردى .

محاربهٔ داخليه عربلرك فتوحاتى پك زياده توسع ايدييور ، عرب قومنك اسكى رابطهٔ دينيه‌سى كتدكجه مختل اوليوردى. آرتق (مدينه)ده حضرت عمرك اجراآت عادلانه‌سى حكم فرما اولميور ، تجاوزلر وسوء استعماللر جزاسز بر حالده دوام ايدييوردى . حضرت عثمانك ضعفى ، مناصب حكومتى اقرباسنه توديع ايتمسى عمومى برخوشنودسزلق تولىدايليوردى. دين‌اسلام صفوت‌ابتدائيه‌سى ايله‌اجراى احكام ايلديكى برزمانده بويولسزلقلرك وقوعى‌بويوك تهلكه‌لرپيدا ايتمك ماهيتنى حائزدى . مظفريتلرينه مغرور ، باشلرنده دائما فداى جانه حاضر سردارلر كورمكه آليشان عربلر ، ظلم واعتسافه ، عدالتدن ذره قدر انحرافه بر درلو تحمل ايده‌ميورلردى . حضرت عثمانك غنائم حربيه‌يى كوزده‌لرينه مسرفانه تقسيم ايتمسى ، اهالينك واليلردن ظلم وتعدى كورمسى ، او زمانه قدر خليفه‌لرك متانت اخلاقيه‌سيله ازاله ايديلن سفاهت ذوقنك آرتماسى ، غيرممنونلرك مقدارينى چوغالتيور ، خلافتك مقدرات آتيه‌سى ايچون مدهش بر فلاكت حاضرلايوردى .

حضرت عثمان ، سؤ استعمالاته ميدان ويرن ضعف طبعى ايله برابر اسلاميته پك بويوك وپك علوى بر خدمت ايفا ايلمشدى‌كه اوده او زمانه قدر متفرق وحتى بعض آيتلرينك صره‌سنده اختلاف حاصل اولان قرآن كريمى جمع وتوحيد ايلمسى‌ايدى. قرآن كريم حضرت‌ابوبكر زمانىنه قدر هپ دريلر و تحته‌لر اوزرينه يازلمش و حافظ قرآن اولانلر طرفندن ازبرلنمشدى. فقط حافظلرك برچوغى محاربه‌لرده شهيد اولنجه حضرت عمرك تكليفى اوزرينه ابوبكر قرآن كريمى بريره جمع ايتمك ايستەمش، صحابه‌دن زيدبن ثابتك رياستى آلتنده بر انجمن عقد

ایدیلەرك (مصحف) وجوده کتیرلمشدی. بو مجموعەیی حضرت عمر حفظ ایتمش، وفاتندەقیزی حفصەیە قالمشدی. حضرت عثمان زماننده فی الحقیقه عراق و سوریه خلقی کندی أللرنده بولونان قرآن کریم نسخەلرینك طوغرولغنی ادعا ایدییورلر، سائر شهرلرده بوخصوصده اختلاف اوزره بولونیورلردی. حضرت عثمان بو تهلکەیی درحال کشف ایتمش، حضرت ابو بکر طرفندن جمع ایدیلەرك رسول اکرمك زوجەلرندن حفصەنك نزدنده محفوظ بولونان قرآن کریمی اساس اتخاذ ایدرك نسخەلرینی تکثیر ایتدیرمش، دیکرلرینی کاملاً یاقدیرمشدی. قرآن کریم قریش لسانیله نازل اولدیغی ایچون معناسنده اختلاف حاصل اولان کلمەلر ایچون قریش لسانی استعمال ایدلمشدی. حضرت عثمان بو سببدن (جامع القرآن) عنوانی آلمشدی.

عرب صنعتنی کوستر بر کتابه

حضرت عثمانك قرآن کریم حقندەکی بو اجراآتی مختلف صورتلرله تفسیر ایدلمشدی. برچوقلری احکام قرآنك تغییر ایدلدیکنه ذاهب اولارق خلیفەیە قارشی بویوك بر خصومت پرورده ایتمکه باشلامشلردی. بو خصومت، سائقه تصادفله بر قات دها تزاید ایلمشدی: حضرت عثمان پارماغنده بولونان خاتم نبی‌یی قضاءً قویویه دوشورمش، بو حال بسبتون غیظ و انفعالی موجب اولمشدی. رسول اکرم آوروپا و آسیا حکمدارلرینه کوندردیکی نامەلره بو مهری باصمش، دها صوکرا حضرت ابوبکر ایله حضرت عمر طرفندن دەینه بومهر استعمال ایدلمشدی. بوقیمتدار یادکارك ضیاعی غضب الهی‌یه عطف ایدیلەرك ظهور ایدەجك عصیانلره بر وسیله تشکیل ایلمشدی. ایلك حرب داخلی (کوفه)ده ظهور ایتمشدی. کوفه

اهالیسی حضرت عثمانك حقسزلقلرینه، متوالی طرفکیرلکلرینه قارشی صورت قطعیه‌ده مقاومتی کوزه آلدیرمشلر ، والینك اشعاری اوزرینه رئیسلرینك سوریه‌یه نفی ایدلدیکنی کوردکلری حالده فکرلرنده ینه ثبات ایتمشلردی . بالآخره منفیلر تکرار (کوفه)یه اعاده ایدیلنجه ، جرأت ومقاومت بر قات دها تزاید ایتمش ، افکارده حصوله کلن سکون مغفلانه درحال زائل اولمشدی . احوال بو درجه وخامت کسب ایلدیکی حالده حضرت عثمان اهالینك تهییج وانفعالنی موجب افعالی متصل توالی ایتدیرمشدی . از جمله رسول اکرمك توجهندن محروم اولدیغی حالده حضرت ابو بکر وعمرك بیله عفو ایده‌مدکلری حاکم بن العاصی منفاسندن کتیرتمش، اوغلی مروانی‌ده کندیسنه کاتب خصوصی نصب ایدنجه تهلکه بسبتون وخامت کسب ایلمشدی. مروانك هیچ برلیاقت ومزیته مستند اولمادن بومرتبه‌یه وصولی بوتون اهل اسلامی دلکیر ایلمشدی. آرتق هجولر بر برینی ولی ایدییور ، قلبلرده جایکیر اولان احتراصات بر قات دها شدت پیدا ایلیور، (مدینه) اوزرینه یورومك ایچون فرقه تشکل ایدییوردی . حتی مصر ، کوفه وبصره‌دن بر چوق خلق طوپلانمشلر ، خلیفه‌یی صورت قطعیه‌ده خلعه قرار ویرمشلردی . فقط یکی خلیفه‌نك انتخابنده بر درلو اتفاق ایده‌مه‌مشلردی . مصرلیلر حضرت علی‌یی ، کوفه‌لیلر زبیری ، بصره‌لیلر طلحه‌یی موافق کورییورلردی. نهایت بو قوت هپ بر یرده اجتماع ایدرك (مدینه)یه کلمشلر ، حضرت عثمانك وصایاسنه اهمیت ویرمیه‌رك بوتون طرفدارلرینی طاشه طوتمشلردی . حضرت عثمان بوعربده‌ایچندن پك بویوك مشکلات ایله قورتولمش، نهایت خانه‌سنه‌قاپانارق نفسنی خلاص ایده‌بیلمشدی.

(مدینه) عظیم بر غلیان ایچنده ایدی. اوچ آی دوام ایدن اغتشاش بردرلو تسکین ایدیله‌میوردی . حضرت عثمان بر مدت قدر جامع شریفه چیقا بیلمش ، نهایت خانه‌سنه قاپانمغه مجبور اولمشدی. احوال کتدکجه وخامت کسب ایتمکه باشلامشدی. ایشته بو صره‌ده حضرت علی، بوتون عداوتلری وخصومتلری اونوتارق اورتایه آتیلمش ، طبع علویسنده مکنوز فضل وعدالتله اغتشاشی بردرجه‌یه قدر تسکین ایده‌بیلمشدی. حضرت علی حضرت عثمانه بعض تکلیفاتی قبول ایتدیرمکله بو تشبثنه موفق اولابیلمشدی . از جمله مروان کاتبلك مقامندن عزل اولوندیغی کبی مصر والیسی عبدالله بن سعدك یرینه‌ده حضرت ابوبکرك اوغلی محمدتعیین‌ایدلمش،

او زمان بوتون فرقەلر يرلرينه باشلامشدی . مصرليلر يكی واليلرينك معيتنده اولدقلری حالده (سويش) استقامتنه طوغرو حركت ايتمشلردی. فقط حضرت عثمان ضعف پيری يه انضمام ايدن ضعف طبعيله بوتون مواعيدينی اونوتمش ، اهالينك صوك قافلەلری مدينەنك قايالق تپەلری كريسندن نهان اولوراولماز مروانی تكرار مأموريتنه تعيين ايلمشدی . آرتق بو سفر مروان بوتون تحكمی اجرادن خالی قالمامشدی. حتی مصره طوغرو كيدن قافله، عدالتی يرينه كتيرمكله ممنون ومطمئن يوللرينه دوام ايدرلركن آرقەلرندن واليلرينه بر پوسته كلديكنی كورمشلر، ايديلن شبهه اوزرينه پوستەيی توقيف ايدرك كتيرديكی مكتوبی اوقومشلردی: حضرت عثمان بو مكتوبی مصرك اسكی واليسی عبدالله بن سعده كونderييور، يكی والی يه ترك موقع ايتمەمسنی، معيتنده كيلری كنديسندن آيرمق ايچون لازمكلن تدابيره توسل ايتمسنی، بناء عليه مصری كيفنه كوره اداره ايلمسنی توصيه ايديیوردی. حضرت عثمانك بوحركتی، خلقك غيظ وعداوتنی برقات دها آرتديرمشدی . آرتق خلق (مدينه)يه طوغرو يورومكه عزم ايتمش ، بوتون اهل اسلامی اجتماعه دعوت ايلمشدی. بو اجتماعده اك زياده خليفەنك حقوق ناسه تجاوزندن بحث ايديیوردی. حضرت عثمان وقعەدن خبردار اولور اولماز قوشوب كلمش ، مهرينی ومروانك يازيسنی تصديق ايتمش ، فقط بويله بر فكرك كنديسندن صدور ايتميەجكنی بيان ايلمشدی. اوزمان خلق مروانك تسليمنی طلب ايتمش، حضرت عثمان استنكاف ايدرك خانەسنه چكلمشدی .

خلقك خانهٔ عثمانه تجاوزی اثناسنده ايدی كه، حضرت علی ينه امداده يتشمشدی . حضرت علی بو اثناده شخصاً هيچ بر مدافعەده بولونمامشدی ؛ ويرديكی امر اوزرينه اوغلی حضرت حسن خليفەيی مدافعه ايتمش ، زبير ايله طلحەده حضرت علی يه امتثالاً كندی اوغللرينی خليفەنك مدافعەسنه مأمور ايلمشلردی. فقط بو مدافعەلر پك بيهوده ايدی . خلق كيمسەيی طانيميور ، اك كزيده رجاله بيله تعرض ايديیوردی. حتی بواثناده حضرت حسن يارەلنمش، خلق جوار خانەلردن بری اوزرندن حضرت عثمانك خانەسنه داخل اولمشدی. بو تعرضلر هنكامنده ايدی كه حضرت عثمان آجلقدن بی تاب و بی مجال، قرآن كريم تلاوتيله مشغول بولونيوردی. جماعت، عظيم بر حدت وانفعال ايله خليفەنك اوزرينه آتيلمشلر ، خون عثمانی صحيفهٔ قرآن اوزرينه ريزان ايدرك حدتلرينی تسكين ايده بيلمشلردی (٣٥م، ٦٥٥م).

حضرت علی

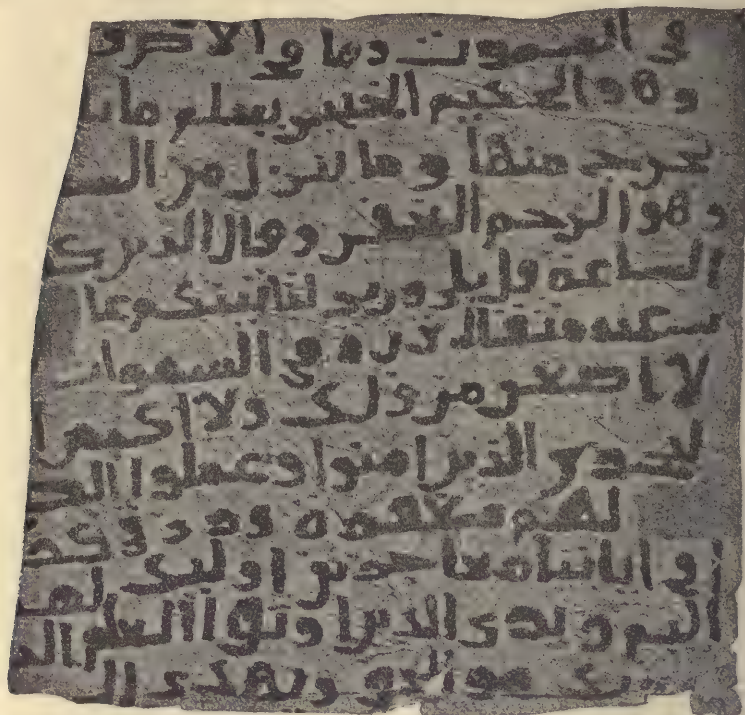
حضرت عثمانك شهادتی عرب ایمپراطورلغی اغتشاش ایچنده براقه‌جق مهلك فساد تحملری حاضرلامشدی. یالکز بو فجیع حادثه‌یی متعاقب حصوله کلن خوف وخشیت بوتون احتراصاتی بردرجه‌یه‌قدر تسکین ایتمش، (مدینه)ده اجتماع ایدن اهل اسلام، حضرت علی‌یی خلیفه انتخاب ایلمشدی. فقط حضرت علی بو منتخبلر ارەسنده ابو سفیانك احفادینه، بنی امیه‌یه هیچ تصادف ایتمه‌مشدی. فی‌الحقیقه امویلر کندیلرینی (مکه)نك حاکمی عد ایتمشلر، بر کون اولوبده عرب اقوامنه حاکم اولمق ایچون اسلامیتی قبول ایلمشلردی.

جمل محاربه‌سی

ابو سفیان، حضرت عثمان زماننده وفات ایتمش (۳۱ ھ)، فقط اوغلی، سوریه‌والیسی معاویه، باباسنك مدعیاتنه توراث ایلمشدی. حتی حضرت عثمانك شهادتی خبرینی آلیر آلماز بوتون ارزولرینی یرینه کتیرمك ایچون تدابیر لازمه‌ده اتخاذ ایتمشدی. معاویه‌نك بوتدابیرینه حضرت عایشه‌ده اشتراك ایدییوردی. حضرت عایشه، شخصنه متعلق اسبابدن طولایی حضرت علی‌یه بویوك بر خصومت باغلامش، حضرت عثمانك شهادتی وقوعه کلیر کلمز مشوقلر میاننده حضرت علینك‌ده بولوندیغنه دائر اسناداتده بولونمغه باشلامشدی. صوکرا، حضرت علی‌یه بیعت ایتدکلری حالده کندیلرینه طرفدار بولمق ایچون (مدینه)دن مفارقت ایدن طلحه و زبیر ایله برلشمش، اجماع امتله انتخاب اولونان خلیفه‌یی اسقاط ایچون خلافکیرلرله برابر چالیشمشدی. حضرت عایشه، زوجۀ پیغمبری ام سلمای‌ده بو اتفاقه داخل ایتمك ایسته‌مشدی. کزیده بر فطرته مالك اولان ام سلما احتراصات شخصیه تأثیریله وقوعه کله‌جك داخلی بر حربك اسلامیت ایچون بویوك بر تهلکه اولاجغنی، بوغدارانه تشبثدن وازکچمك لازم کله‌جکنی بیان ایلمشدی. فقط بو عاقلانه بیاناتك هیچ بر تأثیری اولمامشدی. متفقین (بصره) جوارنده، معیتلرنده‌کی عسکرلری محاربه نظامنه قویمشلردی.

حضرت علی بوتشبثی خبر آلنجه بیهوده قان دوکمه‌مك ایچون حضرت عایشه‌یه برمکتوب یازمش، فقط هردرلو ائتلافك عدیم الامکان اولدیغنی کورونجه محاربه‌یه مجبور اولمشدی. بو محاربه غایت شدتلی وقوعه کلمشدی. حضرت علی اردوسنده ماهر جنکاورلر بولوندیغی کبی متفقین اردوسنده‌ده طلحه وزبیر کبی جسور سردارلر بولونیوردی. فقط بوتون مقاومتلر حضرت علینك شخصی

شجاعتنه، عسکرلرینك قهرمانانه صولتلرینه قارشی منکسر اولمش، طلحه ایله زبیر شهید اولدقلری کبی حضرت عایشه‌ده اسیر ایدلمشدی. حضرت عایشه، محاربه اثناسنده بر دوه‌یه بینمشدی. بو سببدن (بصره) جوارنده وقوعه کلن محاربه‌یه (جمل محاربه‌سی) دنیلمشدی. حضرت علی، عایشه‌یه حرمت واحترامده قصور ایتمه‌مش، حتی کندیسنی برادری محمد بن ابو بکره تودیع ایلمش، بصره شهرینه

اونجی عصر میلادیده قرآن کریمدن بر صحیفه

داخل اولدیغی زمان فطرتنه خاص بر فضیلت مردانه‌ده ابراز ایتمشدی. حضرت علی اهالی‌یه حلم وشفقتله معامله ایدییور، فراریلری حمایه ایلیور، دشمنلرینك بیله رسم تدفینی اثناسنده حرمت واحترامدن خالی قالمیوردی. حتی طلحه‌نك محاربه میداننده قانلر ایچنده یاتان جسد بی روحنی کوردیکی زمان مرارتلی کوز یاشلری دوکمش، برقریشینك داخلی بر حرب یوزندن فدای جان ایتمسنه صوك درجه تأسف ایلمشدی. حضرت علی خلافتنی شو صورتله تحکیم ایلدکدن صوکرا اسلاملرك

پایتختنی (مدینه)دن (کوفه)یه نقل ایتمش، (مدینه)ده‌کی طرفدارلرینی براقه‌رق بلا لزوم عراق اهالیسنه اعتماد کوسترمشدی.

صفین محاربه‌سی

حضرت علی، طلحه ایله زبیرك شهادتندن صوکرا قارشیسنده هیچ بر رقیب قالمادیغنه ذاهب اولمشدی. فقط شامده معاویة بن ابی سفیان کبی صاحب نفوذ برذاتك ادعای خلافته قالقیشه‌جغنی هیچ تصور ایتمه‌مشدی.

معاویه، حضرت عثمانك شهادتی کونندن بری خلافتی أله ایتمك ایچون هیچ بر تدبیردن خالی قالمامشدی. معاویه‌نك اطرافنده قریشدن‌ده بر چوق کیمسه‌لر واردی. بونلرك کافه‌سی معاویه ایچون فدای جانه حاضر بولونیورلردی. خصوصیله رسول اکرمك هاشمیلردن ظهوری بنی امیه‌نك بسبتون عداوتنی جلب ایتمش، بو عداوت صوك زمانلره قدر دوام ایلمشدی. حضرت عثمان شهید اولنجه، بنی امیه خلافته وصول ایچون اك مهم فرصتك ظهور ایتدیکنی آکلامشلردی. معاویه حضرت عثمانك قانلی کوملکنی شام جامعنده تشهیر ایدرك خلقی انتقامه تشویق ایدییور، حضرت علی‌یی حضرت عثمانك قتلی ایله اتهام ایلیوردی. معاویه، حضرت علی ایله طلحه وزبیر بیننده محاربه وقوعه کلدیکنی خبر آلنجه حضرت علینك مغلوب اولاجغنی ظن ایتمش، فقط جمل مظفریتی معاویه‌نك بوتون احتراصاتنی غلیانه کتیرمشدی. معاویه آمال ومقاصدینه نائل اولمق ایچون عمر و بن العاصی کندیسنه جلب ایتمش، ایکی اردو بیننده وقوعه کلن (صفین) محاربه‌سنده عمر و بن العاصك حیله‌سی حضرت علی‌یی محقق بر مظفریتدن محروم براقمشدی. حضرت علی، عصاته قارشی اوچ محاربه‌ده احراز مظفریت ایتمش، فقط معاویه‌نك فراری اثناسنده عمر و بن العاصك توصیه‌سی اوزرینه عسکرك مزراقلر اوزرینه قرآن کریم آصارق محاربه‌یی طوردیرمغه غیرت ایتملری، معاویه اردوسنی بویوك بر فلاکتدن خلاص ایتمش، ایکی طرف مسئله‌نك حکم اصولیله حلنه قرار ویرمشدی.

طرفین، اختلافی بر طرف ایتمك ایچون برر حکم تعیین ایده‌جکلردی. حضرت علی طرفدارلری صحابه‌دن ابوموسی الاشعری‌یی، معاویه طرفدارلری ایسه عمر و بن العاصی حکم انتخاب ایتمشلردی. فقط بو ایکی حکم ذکا و عرفان جهتیله یکدیکرینه اصلا مقیس دکلدی. ابوموسی الاشعری ضعیف البنیه، اختیار بر آدمدی. عین زمانده‌ده حضرت علی‌یه قارشی قلباً خفی بر عداوت پرورده ایتمکده ایدی، عمر و بن العاص ایسه امور سیاسیه ایله اشتغال ایتمش، خصمنی الزام و اقناع ایده‌بیله‌جك تجربه‌لر اکتساب ایلمشدی. فی‌الحقیقه عمر و بن العاص بو ایشده حیله‌یه مراجعت ایتمش، اسلاملرك یکیدن ایستدکلری ذاتی خلیفه انتخاب ایتملری ایچون حضرت علی ایله معاویه‌نك خلعنه طرفدار کورونمشدی. ابوموسی، عمر و بن العاصك بو فکرینه قانمش، و بو مطالعه‌یه قبول ایلمشدی. عمر و بن العاص بو اساسی قبول ایتدیردکدن صوکرا ابوموسی الاشعری کندیسندن سناً وموقعاً بویوك اولمق حسبیله بو حکمی خلقه اولا کندیسنك تبلیغ ایتمسنی تکلیف ایتمشدی. بونك اوزرینه ابوموسی الاشعری عموم اهل اسلامه خطاباً: «ای اهالی! بو اختلافی حل ایتمك ایچون حضرت علی ایله معاویه‌یی خلعه قرار ویردك. خلق ایستدیکنی خلیفه انتخاب ایتسین. بن حضرت علی‌یی خلع ایدییورم. ارتق

سز ایستدیککزی خلیفه انتخاب ایدیکز» دیمش، متعاقباً حضرت عمر وبن‌العاص‌ده: «ابوموسانك دیدیکنی ایشتدیکز. ابوموسی موكلنی خلع ایدییور. بن‌ده حضرت علینك خلعنی قبول و حضرت معاویه‌یی نصب ایدییورم.» دیجه اورتاده عظیم بر ولوله قوپمش. ابوموسی خلقك تجاوزاتندن تخلیص گریبان ایدرك (مكه)‌یه التجا ایلمشدی.

حضرت علی صفین محاربه‌سنك نتیجه‌سنی عمروبن‌العاصك حیله‌سی نتیجه‌سی اولارق غائب ایدنجه عمروبن‌العاص (شام)‌ده معاویه‌نك خلافتی تبریك ایتمش، حضرت علی ایسه طرفدارانندن محروم قالارق قوتنك بسبتون دوچار ضعف اولدیغنی كورمشدی. حضرت علی‌یی مظفریت اورتاسنده، عمروبن‌العاصك حیله‌سنه اتباع ایتدیرنلر شمدی بو مؤلم نتیجه‌دن طولایی كندیسنه دشمن اولمشلر، (خوارج) نامیله حضرت علیدن بسبتون آیرلمشلردی. خارجیلرك مقصدی هیچ بر رابطهٔ سیاسیه ودینیه‌یه تابع اولمامقدی. بونلر حضرت علی ایله معاویه‌نك خلافتی قطعیاً طانیمیورلر، حتی معاویه‌دن زیاده حضرت علی‌یه قارشی بویوك برخصومت پرورده ایدییورلردی. حضرت علی خارجیلری یاتیشدیرمق ایچون مرخصلر گوندرمش، فقط بوتون مرخصلرك قتل ایدلدكلرینی كورنجه بو حقسز عاصیلری (نهروان)‌ده كلیاً مغلوب ایلمشدی.

حضرت علی و معاویه

صفین محاربه‌سی بری (كوفه)‌ده، دیكری (شام)‌ده ایکی بویوك دهانك بربرینه مخاصم وضعیتده قالملریله نتیجه‌لنمشدی. معاویه درحال عمروبن‌العاصی (مصر)‌ه والی تعیین ایتمش، عمروك موفقیاتنی تسهیل ایچون مظالم اجراسندن‌ده خالی قالمشدی. اوصره‌ده مصر والیسی، حضرت ابوبكرك اوغلی، حضرت عایشه‌نك قاردشی محمد ایدی. محمد، حضرت عایشه‌نك ابرامنه رغماً حضرت علی‌یه صداقتده قصور ایتمه‌مشدی. حتی عمروبن‌العاصه قارشی مدافعه ایچون تدابیر لازمه‌یه توسل ایتمش، فقط هر درلو معاونتدن محروم قالنجه دشمننك ألینه تسلیم اولارق دیری دیری یاقلمشدی. ایشته او زمان حضرت عایشه، حضرت علی كبی مرد وعالیجناب برخلیفه‌یه قارشی ایتدیكی فنالقلردن نادم اولمش، ظلم ایله عدالتك كیملرده تجلی ایتدیكنی ادراك ایلمشدی.

معاویه سوریه ایله مصره حاكم اولدقدن صوكرا (عراق) و (حجاز) طرفلرینه قدر ایلریله‌مشدی. معاویه‌نك بو سریع مظفریتلری حضرت علی طرفدارلرینی خوف و حیرت ایچنده براقمشدی. حضرت علی بو حالدن متولد تأثراتی خلقه

آ کلاتیور، کندیسنه قارشی ایدیلن اطاعتسزلکلردن طولایی سرزنشده بولونیور، «محاربه‌ده اکتساب ظفر ایچون، اطاعت ایتمکی بیلن عسکره قوماندہ ایتملیدر» دییوردی. بو اثناده خارجیلر آره‌سنده بویوك بر فعالیت مشاهده ایدیلیوردی. خارجیلر حکومتی قان و آتش ایچنده براقان بو اختلافه نهایت ویرمك، (نهروان) فلاکتنك انتقامنی آلمق ایستیورلردی. بونك ایچون اوچ کشی انتخاب ایتمشلردی. بونلردن بری (کوفه) یه، دیکری (شام)ه، دیکری ده مصره کیده‌جك، حضرت علی ایله معاویه وعمر وبن العاصی عین کونده جامعده شهید ایلیه‌جکلردی. بو تصور غایت مدهشدی. بونلردن (شام)ه کیدن، معاویه‌یی آنجق یارالامغه موفق اولابیلمش، عمروبن‌العاص اوکون راحتسز بولونمق حسبیله جامعه چیقمامش، حضرت علی‌یی شهید ایتمکه مأمور اولان عبدالرحمن بن ملجم ایسه، حضرت علی‌یی شهید ایلمشدی (٤٠ ھ). حضرت علی صوك دملرنده ایکی اوغلنی، حضرت حسن ایله حسینی اولوم دوشکنه چاغیرمش، انلره شفقت وفضیلت توصیه ایتمش، قاتلنه اصلا جفا ایدلمیه‌رك آنی بر صورتده اتلاف ایدلمسنی تنبیه ایلمشدی.

حضرت علی بویوك بر عرفان وکماله مالکدی. حیل و دسائسه تنزل ایتمه‌مسی، بوتون حرکاتنده مردانه طاورانماسی سیاستده غائب ایتمسنه سبب اولمش، حق و عدله قربان اولماسی نام بلندینی الی الابد حرمت وتوقیر ایله یاد ایتدیره‌جك بر نمونۀ فضیلت تشکیل ایلمشدی. حضرت علی طبعاً خلوق و عالیجناب ایدی. حقدن غیری واسطه‌یی غیر مشروع، ألیم براخلاقسزلق عدایدردی. علینك ذکا ودهاسنه یالکز احوال مساعد ظهور ایتمه‌مشدی. حتی دشمن جانی اولان معاویه حضرت علیدن بحث ایتدیکی زمان: « بن ایکی شی سایه‌سنده قازاندم: علی فکرنی آچیقدن آچیغه سویلردی؛ بن دائما کیزلردم. علی انضباطسز عسکرلره قوماندا ایدییوردی. بنم معیتده ایسه اوفاق براشارت اوزرینه حرکت ایدن عسکرلروادری» دیمشدی.

حضرت علی بالخاصه فضل و عرفان ایله تمیز ایلمشدی. حتی حضرت محمد: «بن عالمك مدینه‌سی، علی ده قاپوسیدر» بویورمشدی. طبعاً شاعر اولان بویوك ذکا، علم جفرده، صرف و نحوده تمیز ایلمشدی. حضرت علی‌یی خارق العاده بر صورتده تقدیر ایدنلر، خلافتك حضرت محمددن صوکرا علی‌یه انتقالنی مشروع عد ایتمشلر، بو سببدن اهل اسلامدن یعنی (سنیلر)دن آیریلارق (شیعی) نامنی آلمشلردی. حضرت علینك وفاتی (خلفای راشدین) دورینه نهایت ویرمشدی.

جمهوریت دورنده مدنیت عربلرك جمهوریت دورنده‌کی مدنیتلرینك اساسنی، ترقیلرینك اسابنی دین تشکیل ایدییوردی. اسلامیت بوتون قوتلره بر صلابت واتحاد بخش ایتمش، عربلری یك وجود بر ملت

حالنه قلب ایلمشدی . اسلاملر دین اسلامك صحت و احكامنه اعتقاد ایدییورلر، اسلامیتك اعلای شانی اوغورنده محاربه ایتدكلرینه ، دین محمدینك نشری ایچون جناب حقك كندیلرینی مأمور ایلدیكنه ، غزا وجهادك اخروی مكافاتنه نائل اولەجقلرینه قلباً و وجداناً ایمان ایلیورلر، دین محمدینك فیضی ایله هر درلو مشكلاتی اقتحام ایدییورلردی . حتی غایت زنكین و محصولدار یرلر ضبط ایتدكلری حالده ذوق مسالمته قطعیاً اهمیت ویرمیه‌رك بوتون سعادتی غزا و جهادده ،

الا ... تظاهرون منهن امهاتكم وما جعل
ادعیاءكم ابناءكم ذلكم قولكم بافواهكم
والله یقول الحق وهو یهدی السبیل ادعوهم
لاباىهم هو اقسط عند الله فان لم تعلموا
اباهم فاخوانكم فی الدین وموالیكم ولیس
علیكم جناح فیما اخطاتم به ولكن ما تعمدت

كوفی یازی ایله بر قرآن كریم صحیفه‌سی

غزا وجهادك اخروی مكافاتنده تحری ایلیورلردی . عربلر بو معنوی جاذبه‌لره تبعاً حرب ایدییورلر ، وطنلرندن دها محصولدار وزنكین مملكتلری فتح ایچون كندیلرنده بر انجذاب حس ایلیورلردی .

عربلرك اسباب مظفریتنی تأمین ایدن مؤثرات : طبعاً عزم متین صاحبی اولمالری ، آجلغه وصوسزلغه تحمل ایتملری ، بر انسانك أجلی كلمدن اولمیه‌جكنه اعتقاد ایتملری ، آته بینمك واوق آتمقده ماهر اولمالری ، منفرد محاربه‌لرده دشمنلرینه غلبه ایتملری ایدی . بوندن باشقه اسلاملر بیننده هر درلو فكر منفعتدن متجرد، اسلامیتك بقاسی ایچون هر درلو فداكارلغه حاضر دهالرك بولونماسی ایدی. بودهالر، اسلامیتك سرعتله انتشارینه اك بویوك سبب تشكیل ایلمشلر، هر

بری فضیلت وشجاعتده ، علم وکمالده متفرد برر قوت وجوده کتیرمشلردی .

عربلر اصول حربده بویوك بر مهارت کوسترمشلر ، روملرله ایرانیلرك ضعفندن ، هیئت اجتماعیه‌لرینك انحطاطه اوغرامالرندن استفاده ایتمشلردی. خصوصیله فتح ایتدکلری محللرده روملرله موسویلر بیننده‌کی خصومتلردن استفاده ایدرلر، موسویلری کندی طرفلرینه جلب ایدرك روملره قارشی موفقیت استحصال ایلرلردی. عربلر فتح ایتدکلری ممالکده عدالت وشفقت ابراز ایدرلر ، مغلوبلرك بوتون حقوقنی صیانت ایلرلردی . اهالی بیننده درحال مساوات حکم فرما اولور ، بوتون خلق مال وجاننك محافظه اولوناجغنه ، عدل وحقانیتدن استفاده ایده‌جکنه قانع بولونوردی. عربلرك فتوحاتی صرف بر اشغال عسکریدن عبارتدی. عربلر اهالیدن جزیه آلیرلر، جزیه‌یی حقوق ناسی صیانت ایچون صرف ایدرلردی. جزیه، عادتا حقوق ناسی حمایه ایچون بر بدل نقدیدن عبارت ایدی . غیر مسلم اهالی اسلاملرله برابر دشمنله محاربه ایدرلرسه ویرکیدن معاف طوتولورلردی . حمایه‌سی بالفعل قبول ایدلمین اهالیدن جزیه آلنمازدی . (یرموك) محاربه‌سی اثناسنده (حما) اهالیسنی حمایه ایده‌میه‌جکلرینی اکلایان اسلاملر، حمالیلردن جزیه آلمقدن اجتناب ایتمشلر ، حتی : « شمدی بز باشقه ایشله مشغولز . سزه یاردم ایده‌میه‌جکز. بناء علیه باشکزك چاره‌سنه باقیکز » دیمشلردی . حما اهالیسی اسلاملرك بو عدل مردانه‌سنه حیران اولارق : « سزك حاکمیتکز بوندن اولکی حالمزه بیك قات مرجحدر . یالکز والیکز بزده قالسین . بز روم عسکرینك تجاوزندن شهری انکله برابر مدافعه ایدرز » دیمشلردی .

ادارهٔ حکومت رسول اکرمك وفاتندن صوکرا حکومت جمهوریتله اداره اولونمشدی. فقط بو جمهوریت بر مدت موقته ایچون دکل، آرای امت خلیفه‌نك خلعنی موجب اولمادقجه، قید حیات شرطیله ایدی . ادارهٔ حکومت مساوات ، عدالت ، اخوت وهم جنسنه معاونت اساسلرینه مبتنی ایدی . بوتون قوانین، سوسیالیزم اساسنه، حاکمیت عامه قواعدینه مستند ایدی. نظر اسلامده هر فرد مساوی ایدی . خلیفه‌لر صرف اهالیی صرف اغتشاشدن خلاص ایتمك وظیفه‌سیله مکلفدی. احکام دینیه، افراد ملت آره‌سنده نظام وانتظام تأمین ایدردی. جماعتله نماز قیلمق اهل اسلامی اتحاد و اطاعته آلیشدیردیغی کبی زکاتده

(بیت‌المال)ك اساسنی تشکیل ایدردی. زنکین اسلاملرك ثروتندن برمقدار آلینیر، فقیراسلاملره ویریله‌رك بین‌الاسلام اتحاد حصولی تأمین‌ایدیلیردی. بوصورتله ضعیفه معاونت ایدیلیر، ضعیف ایله قوی مساوی‌ایدلمکه چالیشیلیردی .

هجرتك ایکنجی سنه‌سنده واردات چوغالمغه باشلامش ، حضرت ابوبکر زماننده ایسه زکات، غنائم وجزیه‌دن عبارت اولمق اوزره اوچ نوع منبع واردات حاصل اولمشدی. حضرت عمر دورنده منابع ثروت بسبتون تزاید ایدنجه حضرت عمر وارداتك بر دفتره قیدینی ، رجال حکومته لیاقت واستحقاقلرینه کوره هر سنه معین معاشلر ویرلمسنی، فضلهٔ وارداتك لزومنده صرف ایدلمك اوزره حفظنی امر ایلمشدی (۲۰ ه) . حضرت عمرك بو تشکیلاتنه (دیوان) نامی ویرلمشدی . معاش توزیعنده هر کسك اسلامیته درجهٔ خدمتی نظر اعتباره آلینیر ، واردات ومصارفات بر کاتب طرفندن قید ایدیلیردی . بالآخره واردات دولت کثرتله آرتمایه باشلاینجه حضرت عمر (مدینه)ده برده (بیت‌المال) تأسیس ایلمشدی .

حضرت عمر امور اداره‌یی بوصورتله تنسیق ایلدیکی کبی ادیان سائره‌یه منسوب عناصری بالکز عربستاندن طرد ایدرك مملکتی صرف اسلاملره حصر ایلمشدی. کذا ممالك مفتوحه‌ده‌کی اراضینك صاتیلماسی‌ده منع ایدلمش، بو صورتله اصحاب املاك ایله کویلولرك اراضیسی اللرندن چیقمامشدی . دین اسلامی قبول ایدنلرك جنسیت وملیتی نظر اعتباره آلنماز، جمله‌سی حقنده سیاناً معامله اولونوردی. دین اسلامی قبول ایتمینلر برعرب عشیرتنك دائرهٔ خدمتنه کیرمکله‌ده عرب ایدیلیردی. بونلر بالآخره اسلامیتك حائز اولدیغی رجحانی کوره‌رك کندیلکلرندن تبدیل دین ایدرلردی .

خلیفه‌لر خلیفه، دنیوی واخروی بر حاکمیتی جامعدی. خلیفه‌نك قریشدن اولماسی، علم ، عدالت ، کتابت وسلامت حواسی ایله تمیز ایتمش بولونماسی لازمدی . خلیفه مشورتله انتخاب اولونور ، صاحب لیاقت کوردیکی بر کیمسه‌یی کندیسنه خلف تعیین ایده‌بیلیردی . ازجمله حضرت ابو بکر ، حضرت عمری کندیسنه نامزد تعیین ایلمشدی . خلیفه ، نامزدلکنك قیل وقالی موجب اولاجغنی حس ایدرسه انتخابك اجراسی ایچون آیریجه بر جماعت تعیین ایدردی. انتخاب اولوندقدن صوکرا صلاحیت مطلقه‌یی حائز بولونور ، فقط حائز اولدیغی فضل وعرفان وحس عدالتله هیچ بر وقت شکایاتی موجب اولمازدی.

عربلر خليفه‌يه اطاعتلرينى، اجرا آتنه موافقتلرينى كوسترمك ايچون كنديسيله مصافحه ايتدكلرندن بو معامله‌يه (بيعت) تعبير اولونوردى. اسلاميتده ايلك بيعت، (عقبه بيعتى) ايدى. علامات خلافتده: خرقه، مهر، خطبه، سكه و طراز ايدى. خرقه، رسول اكرمك (قصيدهٔ برده) ناظمى شاعر مشهور كعبه احسان ايلديكى خرقهٔ پيغمبرى ايدى. مهر، حضرت نبينك اجنبى حكمدارلره كوندرديكى نامه‌لره باصديغى خاتم ايدى. بو خاتم، حضرت ابو بكر، عمر وعثمانه انتقال ايتمش، نهايت حضرت عثمان مهرى (اريس) قويوسنه دوشورمش، يرينه باشقه‌سنى قازديرمشدى. خطبه بدايتده حضرت پيغمبر نامنه جامعده اوقونان دعادن عبارتدى. بالآخره اسلاملر توسيع ممالك ايدنجه واليلرده خليفه‌يه دعا ايتمكه باشلامشلر، بو صورتله خطبه‌نك اساسنى وضع ايتمشلردى. سكه، خليفه‌نك اسمنى حاوى پاره، طراز ايسه خليفه‌لرك اسملرينى وعلامت مخصوصه‌لرينى حاوى اولمق اوزره كنديلرينه مخصوص اشارتلردن عبارتدى.

واليلر، قاضيلر اسلاملر بر مملكتى فتح ايتمزدن اول او مملكتى فتحه مأمور قوماندانى (والى) تعيين ايدرلر وياخود اوحوالى‌يى فتح ايتديكى تقديرده كنديسنه اورانك واليلكنى وعد ايلرلردى. واليلر عادتا فتح ايتدكلرى ولايتلرى اشغال عسكرى آلتنه آليرلر، شهرلر اطرافنده‌كى مواقع مستحكمه‌ده اردوكاه قورارلردى. (شام) حواليسنى اشغال ايدن قوهٔ عسكريه شام، حمص، اردن وفلسطينده اردوكاه قورمشلردى. عسكرلر كويلر وقصبه‌لرده اوطورمازلر، اهالى ايله اختلاطده بولونمازلردى. آتلر چايرلرده اوتلارلر، تعليم و تربيه‌لرينه ضابطلرى نظارت ايدرلردى. واليلر، وظيفهٔ امانتى ايفا ايدرلر، بولوندقلرى ولايتلرده توزيع عدالته غيرت ايلرلردى.

خليفه‌لر، تعيين ايتدكلرى والى‌يه تعقيب ايده‌جكى خط حركته دائر دائما تعليمات ويررلردى. حضرت ابو بكر، الجزيره واليلكنه تعيين ايلديكى يزيد بن ابى سفيانه غايت مهم تعليمات ويرمشدى. بو تعليمات او دورك طرز اداره‌سنى كوستره‌جك مهم بر وثيقه‌در. بو تعليماتده حضرت ابوبكر شو طرزده بيان افكار ايدييوردى:

«سنى والى تعيين ايتدم؛ شهوات نفسه و مهام امور و مشكلاته قارشى اقتداريكى تجربه و امتحان ايده‌جكم. سنى تشديره‌جكم. و سنك حقيقتكى خالقه آكلاته‌جغم. ايى ياپارسه‌ك سنى ترفيع و وظيفه‌كده ابقا ايدرم. اساتده بولنورسه‌ك عزل ايدرم. اللهه قارشى اتقاده بولك. جناب حق سنك ظاهريكى بيلديكى كبى باطنكى‌ده بيلير و كورر. اللهه يقين اولانلر، او امر

الهیه‌سنی محافظه و اوامریله عمل ایدرلر . ایشته سنی خالدك یرینه والی تعیین ایتدم . افعال جاهلیه‌دن اجتناب ایت؛ زیرا اللهك غضبنه کله‌جك کبی خلقك‌ده نفرتنه کرفتار اولورسك . اردوکاهده عسکرك یاننه کیتدیکك زمان انلره حسن معامله ایت ، بذل التفات ایله. اکرام خیرده بولن. احسانك تزیید اولنه‌جغنی انلره وعد و تبشیر ایت. اکر نصیحت ایدرسه‌ك ، نصیحتك مختصر اولسون؛ مفصل نصیحت اونودیلور. نفسکی اصلاح ایدرسه‌ك، خلق‌ده نفسنی اصلاح ایدر ، انلردن خیر کوررسین. اوقات خمسه‌ده کمال خشوع ایله ایفای صلوة ایت . دشمن طرفندن کله‌جك ایلچی‌یه اکرام ایت؛ شو قدرکه چوقلق نزدنده اوطورتمه‌که عسکریکك حالنه واقف اولمادن کیتمش اولسون. اکا هیچ برشی کوسترمه‌که، حرکات وسکناتکزه واقف اولماسین. انی اوطورته‌جغك محل، عسکرك الك کزیده‌لری ایچنده اولسون . فقط عسکره سوز سویلتمه؛ یالکز سن مکالمه ایت. اسراریکی زنهار سویلمه‌که افعالکه وحرکاتکه‌خللطاری اولماسین. استشاره ایتدیکك وقت حدیث‌شریفه‌توفیق‌حرکت ایت. طوغری سویله. استشاره‌یه باشلادیغك زمان اولا کندی کندیلریله استشاره ایلدیکك ذوات لایقیله ادراك ایلدکارینی اظهار ایتمزلرسه بالطبع حقیله بیان افکار ایده‌میه‌جکلرندن عواقب حرکاتکزده موفقیت حاصل اوله‌ماز؛ نفسکزه اهانت ایتمش اولورسکز.

صدیق اولان مقربلرکله کیجه‌لری تفتیشه چیق . معیتکده بولنان عساکرك احوال و نواقصنی، دشمنك احوال و حرکاتنی بو صورتله آکلامغه چالیش .

قره‌غوللریکی تکثیر و انلری اطرافکه تفریق ایت . وظیفه‌لرینه دقت ایدوب‌ایتمدکلرینی اکلامق ایچون آنسزین مرکزلرینه کیت، کور . آکلا. وظیفه‌لرنده تسیب و غفلت ایدنلر کوریلورسه تأدیب ایت، جزاسنی همان ویر. ویره‌جکك‌جزاده جنحه‌لری درجه‌سنده اولسون. قره‌غوللریکی متمادیاً دکیشدیر . کیجه نوبتده بولنه‌جق پوسته‌لرك برنجی طاقمنك نوبتی ، کوندوزك تقربی حسبیله، تطویل، ایکنجینککنی تقلیل ایت. عقوبتی اولانلری‌بالتحقیق‌عموم عسکر مواجهه‌سنده تشهیر ایده‌رك بلا تردد جزالرینی ویردر ؛ شوقدرکه جزاده استعجال‌ایتمه؛ بلکه بالآخره معصومیتی تبین ایدر. اوکبیلر حقنده ویریله‌جك جزا زنهار کندی رأیکله ایلماسین. انلری ارادهٔ الهیه و احادیث نبویه‌یه توفیق حرکتله جزالاندیرکه ، حقوق الله و حقوق‌رسول الله ضایع اولماسین. عسکریکك احوالنه غفلت ایتمه‌که اخلاقلری افسادایدلمسین. انلری تجسس ایتمه؛ وظیفه‌لرینه قارشی مسئول ایت. انلری تجسس ایتمك احوال خصوصیه‌لرینه تعرض ایتمك دیمکدر؛ بو ایسه یأس و محزونیتلرینی موجب اوله‌رق سندن امنیت و و محبتلرینك زائل اولمسنه سبب اولور . انلرك اسرارینی کشفه قیام ایتمه ؛ ظاهراً کورمکده اولدیغك حاللریله اکتفا ایت .

کروه اراذل ایله اوطورمه؛ انلرله‌اختلاطده ایتمه. اختلاط ایده‌جکك کیمسه‌لر وفاکار، مستقیم وصداقتدار اولسون. دشمنله ملاقی اولدیغك زمان جدیتی التزام‌ایت. طوغری سویله. زنهار انلره قارشی جبانت کوسترمه‌که عسکرك‌ده جبین اولماسین. عسکره قارشی خسیسلکدن بغایت اجتناب ایت؛ چونکه خسیسلك فقری موجبدر. انکله‌ده‌نصرت حاصل اوله‌ماز. دشمن مملکتنه کیررسه‌ك اهالی‌یه، قادین، چوجق ، رهبان، کلیسا و عبادتخانه‌لره تعرض ایتمه . الله جمله‌مزك احوالنی اصلاح ایلسین.»

کذا حضرت عمرده سعد بن ابی وقاصه شو تعلیماتی ویرمشدی:

«یا سعد! سکا رسول اللهك دایبسی و صحابیسی دیدکلرینه مغروراولمه . الله تعالی سیئاتی ایله سیئاتی محو ایلمز؛ انجق حسنات ایله سیئاتی محو ایدر . الله ایله قول بیننده طاعات و عبادتدن بشقه نسبت یوقدر. جناب حق انلرك ربی، انلرده انك قوللریدر. فقط عاقبت و خاتمه اعتباریله بربرندن افضل اولورلر. طاعات وعبادات ایله عندالله اجر ومکافات بولورلر . باق، رسول الله نه یاپدیسه سنده اویله یاپ. صبری التزام ایت : معابدی تخریب ایتمه. غالب کلیرسه‌ك غدرانه معاهده‌لر عقد ایتمه. طلب امان ایدن دشمنه قلنج یوقدر.»

قاضیلق وظیفه‌سنی خلیفه‌لر بالذات درعهده ایدرلر، بو وظیفه‌یی باشقه‌لرینه تودیع ایتمزلردی. دها صوکرا ممالك اسلامیه وسعت کسب ایدنجه ناسك دعوالرینی رؤیت ایتمك اوزره قاضیلر تعیین ایدلمشدی. ایلك قاضی تعیین ایدن، حضرت عمر ایدی. کندیسی ابوالدرداء ایله برابر مدینه‌ده، صحابه‌دن شریح بصره‌ده، ابوموسی الاشعری کوفه‌ده قاضیلق ایدردی. مصر قاضیلرینی والیلر تعیین ایدرلردی. قاضیلر شریعته کوره حرکت ایدرلر، هرکس حقنده سیاناً توزیع عدالت ایلرلردی . خلیفه‌لرده عینیله احاد ناس کبی شریعته تابع بولونورلردی. اهالینك سکون وامنیتی ضابطه معرفتیله صیانت ایدیلیر ، خلیفه‌لر بو خصوصده ایفای وظیفه ایتمکدن بر لحظه خالی قالمازلردی.

امور مالیه حضرت پیغمبرك وفاتنده اسلاملرده (بیت المال) موجود دکلدی . اسلاملرك ألینه کچن اموال: بغدای ، مواشی ، آت و بوکبی موادن عبارتدی. پاره نادر ایدی. فقط شام، ایران ومصر فتح اولوندقدن صوکرا آلتون وکوموشده کلمکه باشلامش ، اوتاریخدن اعتباراً پاره‌یه اهمیت ویرلمشدی . حتی حضرت عمر بو سایه‌ده معاش تعیین ایتمکه مجبور اولمش ، فقط اسلاملرك جهاددن کری قالماملری ایچون اموال ادخارینی، زراعتله اوغراشمایی منع ایلمشدی. ممالك مفتوحه اهالیسندن بری اسلام اولورسه اراضیسی قریه اهالیسنه قالیر ، بونلر او اراضینك خراجنی ویرمکده دوام ایدرلردی . اسلام اولان کیمسه‌یه‌ده سائر اموالی وکوله‌لری تسلیم اولونور ، اراضیسنه مقابل طرف حکومتدن معاش باغلانیردی. حضرت عمرك بو اصولی تأسیسدن مقصدی اسلاملرك اکمال جهادینه اسلام اولمیانلری مجبور ایلمکدی.

خلیفه‌لر کندی نفسلری ایچون هیچ ثروت آرامازلردی. حضرت ابوبکر وفات ایتدیکی زمان یانده حکومت پاره‌سندن یالکز بر دینار ظهور ایتمشدی که اوده بیت الماله عائد برچوالدن

دوشمشدی. ابوبکر کندی نفقه‌سنی تأمین ایچون تجارت ایدردی. فقط تجارتله اشتغالی مصالح عامه‌یی رؤیتنه مانع اولماق ایچون بالآخره کندیسنه معاش تخصیص اولونمشدی. حضرت عمر بو خصوصده جداً تمیز ایلمشدی. زماننده ثروت ویسار هر طرفدن مبذول بر صورتده کلدیکی حالده معاشندن اون پاره فضله آلماز، حتی پاره‌یه احتیاجی اولدیغی زمان بیت المالدن استقراض صورتیله آلیردی. وفات ایده‌جکی صره‌ده اوغلنه: «بیت المالدن سکسان بیك درهم اودنج آلدم. چوجقلر بنم اموالمدن أوده‌نسین. شاید یتشمزسه، بقیه‌سنی خطاب عائله‌سی أوده‌سین» دیمشدی. حضرت علی‌ده محافظهٔ حقوق و اجرای عدالتده تفرد ایتمشدی. حضرت علی: «فاطمه ایله أولندیکم زمان برقوچ دریسندن باشقه یاتاغم یوقدی. کیجه‌لین اونك اوزرنده یاتاردق. کوندوزین صو طاشیان حیوانمزه‌ده ینه اونك اوزرنده یم ویرردك. فاطمه‌دن ماعدا بکا خدمت ایده‌جك کیمسه‌م یوقدی» دیمشدی. حضرت علی چارشف بهاسی اولارق درت درهمی بولونمادیغی ایچون بازارده قلیجنی صاتدیغی اولوردی. خلیفه‌لر بو صورتله اقتصاد وعدالته رعایت ایتدکلری کبی والیلرده عین فضیلتی ابرازدن کری طورمازلردی. حضرت عمر والیلرك کندی معاشلرندن ماعدا تجارتله کسب ثروت ایتدکلرینی خبر آلیرسه، ثروتلرینك نصفنی بیت‌المال نامنه حجز ایتدیرردی. والیلر دائما خلیفه‌نك فضائلنی تقلید وتقدیر ایدنلردن انتخاب اولونوردی. خصوصیله حضرت عمر والیلر حقنده پك شدتلی طاورانیردی. روایته کوره حضرت عمر، عمیر بن‌سعدی حمصه والی تعیین ایتمشدی. حضرت عمر، تعیینندن برسنه صوکرا والی‌یی جلب ایتمش، عمیرده یالین آیاق، ألنده دکنك، صرتنده بر چوملك اولدیغی حالده حضرت عمرك حضورینه چیقمشدی. حضرت عمر والی‌یی بو قیافتده کورونجه: «بزی آلداتمقمی‌ایستیورسك؟ یوقسه بولوندیغك مملکتمی‌بو قدر فنا؟» دییه سؤال ایتمش، بونك اوزرینه عمیر، مملکتك ایی اولدیغنی، فقط کندیسی‌وظیفه‌سنی ایفادن‌باشقه برشیله مشغول اولمادیغنی، زکات وجزیه‌یی غیر مسلملردن آلارق فقراومساکینه‌طاغیتدیغنی، بناءعلیه کندیسنه فضله برشی قالمادیغنی، قالمش اولسه اونی‌ده برابر کتیره‌جکنی‌سویله‌مش، بونك اوزرینه‌حضرت عمر: «پك ایی، اویله ایسه تکرار والیلککه کیت!» دییه امر ایتمشدی.

ایلك خلیفه‌لر پاره‌ادخار ایتمزلر، بوصورتله اساس حاکمیتدن، احتیاج‌زماننده صرف ایدیله‌جك قوتدن محروم اولورلردی. بوده خلافتی برحاکمیت سیاسیه عد ایتمه‌ملرندن ایلری کلیردی. حتی بوسببدن حاکمیتلری چوق مدت دوام ایتمه‌مش، جمهوریت دوری ختام بولمادن فطرت بشریه احکامنی اجرا ایدرك جمع ثروت ایدلمکه باشلانمشدی. پاره جمع وادخاری حضرت عثمان زماننده باشلامشدی. حضرت عثمان زماننده امویلر پاره‌یی آلت اتخاذ ایتمشلر، حتی بوسایه‌ده تأمین‌قوت ایتمکه موفق اولمشلردی. بوتون سوء استعمالات بو دورده باشلامشدی. غنائمك بیت‌الماله ویریله‌جك خمسنی حضرت عثمان مروان‌بن‌الحکمه ویره‌رك کندیسنه‌داماد ایدیمش، والیلردن حساب صورولماسنی قالدیرمش، والیلری اقرباسندن تعیین‌ایتمش،

انلرك جمع ثروت حرصنی برقات دها تزیید ایلمشدی. بوتون سوء استعمالات (شام)ده بیزانسلیلرله تماس حاصل اولدقدن صوكرا انتشار ایتمشدی . ازجمله شام والیسی معاویه برچوق معیت قوللانارق اسرافاته باشلامش ، حضرت عثمان‌ده اقرباسی اولمق حسبیله بونی مسامحه ایتمشدی . معاویه دها ایلریسنه کیده‌رك بر قاچ کویك وارداتنی طلب ایتمش، حضرت عثمان بو ارزوبی‌ده اسعاف ایدنجه معاویه بوکویلر اوزرینه وضع ید ایلمشدی. معاویه‌نك بوحرکتی سائر والیلر طرفندن تقلید ایدلمش، بوصورتله جمع ثروت حرصی کتدکجه تزاید ایتمشدی. بو اثناده حضرت عثمان‌ده بر چوق ثروت ادخار ایتمش ، وفاتنده خزینه‌دارینك یاننده ۱۵۰۰۰۰ دینار ، ۱۰۰۰۰۰۰ درهم بولونمشدی . بو تاریخدن اعتباراً اسلاملر املاك و اراضی صاحبی‌ده اولمغه باشلامشلردی.

اردو و دونانما ایلك اسلام اردوسی بوتون اهل اسلامدن مرکبدی . اردو ، خلیفه‌نك اداره‌سی آلتنده محاربه ایدردی. ممالك اسلامیه توسع ایتدیکی زمان عسکر مواقع مخصوصه‌ده اقامت ایدر ، هر قبیله‌یه آیری آیری اقامتکاهلر تخصیص اولونوردی. اسلاملرك ایلك و یکانه مشغولیتی عسکرلك ایدی . حتی جهادك ترك ایدلمه‌سی ایچون زراعت منع ایدلمشدی . عسکر ، حربه کوکللی اولارق کیدردی . حضرت عمر طرفندن (مدینه)ده تأسیس ایدیلان (دیوان) دفترنده عسکرك کنیه‌سی ایله معاشی مقید بولونور ، معاشات نسب و قدمه کوره تعیین اولونوردی . معاشات ، حضرت پیغمبر زماننده ، ألده ایدیلان غنائمه کوره توزیع ایدیلیردی. حضرت پیغمبر غنائمك بشده برینی کندی آلیر، بشده دردینی صحابه‌یه تقسیم ایدردی. حضرت ابوبکرده بو صورتله حرکت ایتمش، فقط حضرت عمر (دیوان)ی تأسیس ایلدیکی زمان نسب وقدمی نظر اعتباره آلمشدی. مثلا بدر وقعه‌سنده بولونان مهاجرین وانصاردن هر برینه ۵۰۰۰، بولونمیانلره ٤۰۰۰ ، حضرت پیغمبرك زوجه‌لرینه وعموجه‌سی حضرت عباسه ۱۲۰۰۰ دینار ویرلمشدی . بر دینار بش غروش اعتبار ایدیلیرسه دور اسلامده اك بویوك ذاته ویریلن پاره، سنوی ۲۵۰ لیرا قدر بر شی طوتیور دیمکدی .

نفرك معاشی منسوب اولدیغی قبیله‌نك موقعنه، شجاعت و جسارتنه نظراً اولمق اوزره ۳۰۰:۵۰۰ درهم ایدی . ضابطانك معاشی‌ده ٤۰۰۰: ۵۰۰۰ درهم

راده‌سنده ایدی. ضابطلرك زوجه‌لرینه و چوجقلرینه آیریجه معاش ویرلدیکی کبی (جریب)دنیلن ۳۶۰۰ ذراع مربعنده برده اراضی پارچه‌سی ویریلیردی.

اسلام اردوسنك قوتی حضرت پیغمبر زماننده اك چوق ۳۰۰۰۰ پیاده و۱۰۰۰۰ سواری‌یه بالغ اولمش ، حضرت ابوبکر و عمر زماننده یوز اللی بیکی تجاوز ایلمشدی. قطعات اون کشیدن مرکب (عریف)لره آیریلیر ، هر عریفی شایان اعتماد بر ذات اداره ایدردی. عسکر کچید رسمی اجرا ایدر ، صفلرك انتظامنه صوك درجه دقت اولونوردی. حتی (بدر)غزاسندن صوکرا حضرت محمد عسکره کچید رسمی یاپدیرمش ، هپسنی صف صف دیزدیرمشدی.

اونجی عصرده عرب سواریسی
(عرب طرز ترسیمی)

عرب اردولرنده قوللانیلان بایراغه (عقاب) نامی ویرلمشدی. بایراغه (عقاب، قره قوش) نامی ویرملری رومالیلردن اقتباس ایتمش اولمالرندن ایدی . بدر غزاسنده بری بیاض ، ایکیسی سیاه اوچ بایراقلری واردی . فقط هر سنجاغه (عقاب) نامی ویرلمزدی . (عقاب) سیاه رنکده ایدی. بایراقدارلق وظیفه‌سنی کاه امیه ، کاه عبدالدار اوغللری ایفا ایدرلردی . عسکر جهاده‌سوق اولوناجغی زمان سنجاق تودیعی مراسمی اجرا اولونوردی . حضرت عمر سنجاق تودیع ایتدیکی زمان عسکری تشجیع وتشویق ایچون بر نطق ایراد ایدر ، اردونك عدالتدن قطعیاً آیرلمامسنی توصیه ایلردی . والیلره سنجاق تودیع ایتمك عادتدی. والیلر عین

زمانده قوماندان اولدقلری ایچون سنجاق تسلیمی عینیله جهاده گیدن بر اردویه اولدیغی کبی ایفا اولونوردی.

عسکرلرك قوللاندیغی سلاح : قیلیچ ، قارغی ، یای وقالقاندن عبارتدی . عربلرك بو سلاحلری استعمالده‌کی مهارتلری خارق العاده ایدی . حضرت محمد، اهل اسلامی اوق آتمایه و بینیجیلکه تشویق ایدر : « بر مؤمن یالکز اوچ شی ایله وقت کچیرملیدر: آتنه تعلیم ایتدیرمك، محاربه ایچون اوق آتمق ، زوجه‌سیله خوش کچینمك . جناب حق کندی اوغورنده اوق آتانی ، یالکز بر اوقدن طولایی جنته ادخال ایدر » بیووردی . خلفای راشدین‌ده حضرت محمدك اثرینه تابع اولمشلر ، اهل اسلامی بینیجیلکه وتیراندازلغه تشویقدن خالی قالمامشلردی .

عربلرك قوللاندقلری قیلیچلر یمن ، هندستان ، شام وخراسان قیلیچلری ایدی . اك مشهور قیلیچلر حضرت علینك (ذوالفقار)ی ایله عمرو بن معدی‌کربك (صمصامه)سی ایدی . قارغیلر اکثریتله آت اوزرنده استعمال اولونوردی . عربلر بو اسلحه‌دن ماعدا سلمان فارسینك توصیه‌سی اوزرینه محاصره آلاتی‌ده قوللانمشلر، ازجمله (طائف) محاصره‌سنده منجنیق استعمال ایتمشلردی . بوندن باشقه (دبابه) دنیلن متحرك قوله‌لر و (کبش) دنیلن قوچ باشلری‌ده قوللانیرلردی .

عربلرك تعبیه‌سی صف تعبیه‌سندن عبارتدی. بو تعبیه آیت وحدیثلرله‌ده تعیین ایدلمشدی. حضرت پیغمبر بوتون افراده یناشیق نظامده محاربه ایتملرینی توصیه ایدردی. اهل اسلام نمازده نصل صف تشکیل ایدییورلرسه محاربه‌ده‌ده او صورتله صف تشکیل ایدرلر، دشمن اوزرینه یکپاره بر کتله حالنده یورردی. عسکر بر ویا ایکی صف اوزرینه ترتیب اولونوردی. خلفای راشدین زماننده اردونك قوتی تزاید ایدنجه عسکرده سلاحلرینه کوره متعدد صفلره آیرلمشدی . عسکرك آلاجغی محاربه نظامی نطقلرده بیان اولونوردی . ازجمله حضرت علی (صفین) محاربه‌سندن اول عسکره بر نطق ایراد ایدرك: «صفلرکزی بر بنا کبی صقیلاشدیریکز. زرهلیلری اوکه، زرهسزلری آرقه‌یه قوییکز. دیشلریکزی غجیردانیکز. قارغیلره اکیلمکز، سنجاقلریکزی طوغرو طوتیکز. انلری بهادرلریکزه تودیع ایدیکز. صدق و ثبات ایله محاربه ایدیکز . نه قدر ثبات کوسترسه‌کز او نسبتده مظفریته نائل اولورسکز.» دیمشدی . بوندن باشقه محاربه‌ده (شعار، پارولا)ده استعمال اولونوردی. حضرت محمد مهاجرین ایله انصار ایچون آیری آیری شعار قبول ایلمشدی. خلیفه‌لر اردولرینی محاربه‌یه صورت منتظمه‌ده آلیشدیردقلری کبی ضبط ایتدکلری ممالکی‌ده تحکیم ایدرلر، حدودلره (عواصم) نامی ویررلردی.

عربلر اسلامیتدن اول دکز سفرلرندن قورقارلردی . اسلامیتك ظهورندن صوکرا شام حوالیسی ضبط اولوندقدن صوکرا بیزانسلیلرك دکز محاربه‌لرینی کور-

مشلر، بحرآده محاربه‌لر اجراسنه باشلامشلردی. اسلاملردن ایلك اول دكز سفری اجرا ایدن، علاءالدین بن عبداه الحضرمی ایدی. علاءالدین، حضرت عمر زماننده بحرین والیسی تعیین اولوندیغی صره‌ده بصره كورفزینی گچه‌رك ایرانی ضبط ایتمك ایسته‌مش ایدی ایسه‌ده موفق اولامامشدی. حضرت عمر دكز سفرلرندن هیچ حظ ایتمزدی. حتی علاءالدینك بلا استیذان اجرا ایلدیكی بو تشبثدن مغبر اولدیغی كبی معاویه‌نك دكز سفری اجرا ایتمسنه‌ده مانع اولمشدی. نهایت معاویه پك زیاده اصرار ایدرك بو سفرلر یوزندن بر چوق غنائم ألده ایدیله‌جكنی بیان ایدنجه حضرت عمر، مصر والیسی عمرو بن العاصدن دكز سفرلری حقنده معلومات ایسته‌مش، عمرو بن العاص‌ده: «ای امیر المؤمنین! دكزی غایت بویوك، اكا راكب اولانلری غایت كوچوك كوردم. دكزده بولونانك اطرافنده صو وسمادن باشقه بر شی یوقدر. دكز طورغون اولورسه قلبه ملال ویرر. آزارسه انسانك عقلنی باشندن آلیر. دكزده نجاتدن زیاده نجاتسزلك اندیشه‌سی واردر. دكزده بولونانلرك حالی طبق بر دال اوزرنده طوران قورتلرك حالی كبیدر. دال أكیلیرسه بوغولمق محققدر» دیمش، بونك اوزرینه حضرت عمر: «هیچ بر اسلامك بویله بر تهلكه‌یه آتیلماسنه راضی دگلم» دییه‌رك مكتوبی عیناً معاویه‌یه كوندرمشدی. فقط بالآخره حضرت عثمان خلیفه اولنجه، معاویه‌نك ابرامنه طایانامش، ویریلن مساعده اوزرینه (قبریس) آطه‌سی فتح اولونمشدی (٧٨ ه). بناءعلیه قبریس سفری، اسلاملرك ایلك دكز سفری ایدی.

علوم وفنونه

عربلر اسلامیتك ایلك دورلرنده صرف فتوحات ایله اشتغال ایدرك علوم وفنونه اهمیت ویرمه‌مشلردی. یالكز قرآن كریمك احكامنی نشر ایله اكتفا ایتمشلر، ریاضت بدنیه‌و آته بینمكله مشغول اولمشلردی. بو دورده اك زیاده رواج بولان علملر: قرآن كریم، تفسیر وروایت حدیثدن عبارتدی. علمك یازی ایله تدوینی منع ایدیلیردی. حتی عم زادهٔ نبی ابن عباس علمك یازی ایله تدوینی منع ایدرك: «سزدن اول یازی ایله علومی تدوین ایدنلر هپ طوغرو یولدن چیقمشلردر» دیمشدی. بونكده سببی قرآنك یازی ایله ضبط ایدیله‌رك حفظ قرآنك ترك اولونماسنه مانع اولمقدی. صحابه‌نك قسم اعظمی هپ بو فكره تابع اولورلردی. بناءعلیه بوتون علوم، نقلیاتدن عبارتدی. اسلامیت

انتشار ایتدکدن صوکرا فتنه‌لرك ظهوری ، اختلافلرك باش کوسترمسی اوزرینه فقه ایله علوم قرآنیه‌نك‌ده ضبط وتدوینه لزوم کورمشلر ، « علمی یازی ایله بند ایدیکز » ، « علم بر أودر ، یازی‌ده بوقاغیدر » حدیث شریفلرینك احکامنی تطبیق ایلمشلردی. بونکله برابر علومك حفظندن ینه وارسته قالمق ارزو ایدلمزدی.

یازی عربستانده ایلك یازی، شمالی وجنوبی عربستانده کورولمشدی. شمالده (خط نبطی) ، جنوبده (حرف مسند ، حمیری) استعمال اولونوردی . حجازده بولونانلرده بو ایکی خطی اوکره‌نه‌رك عربجه‌یی صرف نبطی ، سریانی وعبرانی ایله یازمغه باشلامشلردی . بو خطلردن خط نبطی ایله سریانی اسلامیتك ظهورندن صوکراده عربلرجه استعمال ایدلمش، برنجیسندن (نسخ) ، ایکنجیسندن‌ده (کوفه) شهرینه نسبتله (کوفی)ظهور ایلمشدی. خط کوفی‌یه (حیره) شهرینه نسبتله (خط حیری) نامی‌ده‌ویریلیردی . بوندن باشقه سریانیلرك (خط سطرنجیلی) نامیله بر نوع خطلری دهااوردی‌که بو خط عربلرده(انبار) اهالیسی واسطه‌سیله انتشار ایلمشدی. بناءعلیه عربلر هجرتدن اول (خط نبطی)یی شامه تجارت ایچون کیتدکاری اثناده ، (خط کوفی)یی‌ده عراق طرفلرنده اوکرنمشلردی .

عربلر سریانیلرك کتب مقدسه‌لرینه تقلیداً قرأن کریمی (خط کوفی) ، مراسلات ومکاتباتی‌ده (خط نبطی) ایله یازارلردی . بناءعلیه اسلامیتك ظهورنده حجازده یازی بیلنلر موجوددی . باشلیجه‌لری علی بن ابی طالب، عمر بن الخطاب، طلحه بن عبدالله ، عثمان بن سعید ، یزید بن ابی سفیان ، العلاء بن الحضرمی، ابو سفیان بن حرب، معاویه‌ودها سائرذوات ایدی. دها صوکرا خلفای راشدین زماننده دیوان کاتبلری وقرأن‌مبیضلری یتشمشدی. بو دورك اك مشهورخطاطی قطبه ایدی.

اسلامیتك ایلك زمانلرنده قرأن کریم یالکز حفظ ایدیلیر ، وطوغرو اوقونوردی . بالآخره یازی ایله ضبط ایدیلنجه حرکه‌سز ونقطه‌سز یازلمغه باشلامش، فقط ابوالاسود الدؤلی طرفندن حرکه ایجاد ایدلمشدی . بو صورتله تدوین اولونان قرأن کریملر هپ جیلان دریسی اوزرینه یازلمشدی .

معماری، حیات اجتماعیه عربلرك ایلك دورلرنده معماریلری برقاعدهٔ مخصوصه‌یه تابع دکلدی . مکه‌ده کعبهٔ معظمه‌دن ماعدا قیمت معماریه‌یی حائز بنالره نادر تصادف ایدیلیردی. خانه‌لرك اك مهملری طاش وطوغله‌دن

انشا اولونوردی . أولر بش قاتلی ، اورتالرنده بر آولو وبرده قاپو اولمق اوزره بنـا ایدیلیردی . حضرت عمر زماننده اجنبی معمارلرینك تأثیریله عربلرده‌ده بر طرز معماری ظهوره ایتمکه باشلامش ، مکه ایله مدینه‌ده طاش ومرمر بنالر انشا ایدلمشدی . حضرت عثمانك سرایی اولدقجه جسیم ومحتشمدی . زبیر بن العوامك غایت بویوك أولری واردی .

اهالینك حیات اجتماعیه‌سی غایت ساده ایدی. مکه‌لیلرك زیاده تجارتله، مدینه اهالیسی‌ده زراعتله اشتغال ایدرلردی. مکه‌لیلر ذوق وسفاهته منهمك اولدقلری حالده مدینه‌لیلر غایت جدی برصورتده یاشارلردی. مکه‌نك سقوطندن صوکرا بورا اها-لیسی‌ده قواعد اسلامیه‌یه رعایته‌مجبور اولمش، فقط حضرت عثمان زماننده اسکی ذوق سفیهانه‌یه مباشرت ایلمشدی . بو سفاهت الك زیاده بنی امیه‌ده ایدی . حتی امیه‌نك برادرزاده‌سی برده قمارخانه آچمشدی. مدینه‌ده ایسه هر کس علم ومعرفتله مشغول اولور، خلیفه‌لرك وعظلرینی دیکله‌مکده بویوك برلذات بولوردی. موسیقی منع ایدلمدیکی ایچون حیاتك مرارتلری شرقی سویله‌مك وعود چالمقله تخفیف ایدیلیردی . مدینه قادینلری آره‌سنده پك لطیف خواننده‌لر واردی. اکثریا حضرت عمر بیله لطیف برلحنك حزین نغمه‌لرینی دیکله‌مکدن نفسنی منع ایده‌مزدی.

زنکینلرك أولری بالخاصـه ایران وشام فتوحاتندن صوکرا خالیلرله تفریش ایدلمشدی. خالیلرك اوزرینه مندرلر وسدیرلر قونور، أو صاحبلری ایله مسافرلر بونلرك اوزرینه اوطورردی. یمك، دریدن بر اورتو اوزرنده ینیردی . یمکدن اول وصوکرا أل ییقامق عادتدی. یمکی پارمقله یرلردی.

قیافت غایت ساده ایدی. ارککلر طوپوقلرینه قدر اوزون بر کوملك کییه‌رك بللرینه مشین برکمر باغلارلردی. اکثریا بو کوملکك اوزرینه دوه تویندن معمول بول برعبا، محاربه زمانی‌ده کوملك ایله برابر شالوار کییرلردی . باشلرینه اوزون بر مندیل قورلر، بو مندیلی دوه قیلندن بر شرید ایله باغلارلردی . قادینلر علی العموم کنیش بر شالوارله کوکسی آچیق بر کوملك کییرلر ، باشـلرینه مندیل باغلارلردی. قبل الاسلام تستر اولمادیغی حالده دور پیغمبریده قادینـلرك اوزون بر جار ایله سوقاغه چیقمالری امر ایدلمشـدی . قادینلر ارککلر ایچنده سربستجه کزه‌بیلیرلر ، جامعه کیدرلر ، درسـلره دوام ایدرلردی . عربلر آره‌سـنده

تعدد زوجات موجود اولدیغی کبی عائله رئیسیده بویوك بر نفوذه مالك ایدی .

صنوف اهالی

عربلرده عین عرقه منسوب اهالی بیله برقاچ صنفه آیرلمشدی . صنوف تقسیماتی خلقك اسلامیته درجهٔ خدمتنه کوره ایدی .

کوفی یازی ایله قرآن کریم صحیفه‌لری

اك مهم صنفلر : مهاجرین وانصاردن مرکب صحابه ایله اهل بدر، اهل قادسیه، اصحاب الجمل کبی اسلامیتك مظفریتی ایله نتیجه‌له‌نن محاربه‌لرده بولونان ذواتدن عبارتدی.

بوندن باشقه نسبده نظر اعتباره آلینیر، حضرت پیغمبرك منسوب اولدیغی قبیله‌یه الك یاقین نسبلر الك شرفلی نسبلردن معدود طوتولوردی.

عربستانده بو اهالی صنفلرندن ماعدا حرب اثناسنده اسیر ایدیلن کوله‌لرده واردی. کوله‌لر، هر محاربه‌یی متعاقب بویولرینه مهر باصیلارق حصه حصه تقسیم ایدیلن اسیرلر ایدی. اسیرلره حسن صورتله معامله ایدیلیر، رفق وشفقت ابرازندن اصلا خالی قالنمازدی. حتی حضرت محمد اسیرلر ایچون: «سزدن بر کیمسه، کوله‌م و جاریه‌م دیمه‌سین، اوغلم و قیزم‌دیسین» بویورمشدی. فتوحات اثناسنده ألده ایدیلن اسیرلر خرستیان، یهودی و مجوسیلردن عبارتدی. اسیرلرك وظیفه‌سی دوه و مواشی کودمك، یای یونتمق، اوق آتمق، محاربه‌لرده یره دوشن اوقلری طوپلامق، شعر حفظ ورروایت ایتمك، قرآن ویا حدیث حفظ ایلمك ایدی. هر کوله‌نك قیمتی، بیلدیکی صنعته ویا حائز اولدیغی مهارته کوره ایدی. کوله‌لر اسلامیتی قبول ایتدکلری زمان اکثریا افندیلری طرفندن برای مکافات آزاد ایدیلیرلر، اوزمان (آزادلی، مولی) نامنی آلیرلردی. موالی، عربك غیری اولانلر ایدی. موالی، آیریجه برصنف تشکیل ایدرلردی. بر افندینك مولاسی یعنی آزادلیسی انك عادتا اقرباسی مثابه‌سنده ایدی. افندیسی آنی نه قدر سورسه اوده افندیسنه قارشی او درجه برحرمت واعتماد بسلردی. حرب ظهورنده آزادلیلر افندیلرینك بایراغی آلتنده طوپلانیرلردی. عربلر کندیلری ریاست وسیاستله‌مشغول اولدقلری ایچون موالی‌یی تفسیر، لغت و سائر علملرله مشغول ایدرلردی. موالی‌یه مناصب دولتدن بر چوغی توجیه ایدیلیر، فقط کندیلری عربلرك دوننده عد ایدلدکلری ایچون قاضیلق و سائره کبی عالی منصبلر توجیه ایدلمزدی. حتی ایچلرندن حدلرینی بیله‌رك بوکبی مناصبی قبول ایتمینلرده ظهور ایدردی.

جمهوریت دورینك ماهیتی عربلرك جمهوریت دورلری تاریخده مثلنه نادر تصادف اولونور مستثنی بر دور ایدی. بو دور، اسلامیت تأثیریله یکی برحیات اکتساب ایدن عرب قومنك بوتون طبایعنه جلوه‌کاه اولمشدی. جمهوریت ویا خلفای راشدین دوری، عربلرك (دور فضیلت)ی ایدی. بو دورده قرآن کریمك احکام اخلاقیه‌سی غایت واسع برمقیاسده تطبیق ایدلمش، نافع ثمره‌لر ألده ایدلمشدی. فقط بو ثمره‌لرك توالی ایتمسی خلفای راشدینك شخصلریله قائمدی. خلقك دائره عدل ورفاه ایچنده یاشاماسنه حضرت ابوبکر، عمر وعلی کبی دهاتك پك بویوك تأثیرلری اولمشدی. بو بویوك داهیلرك اطوار ومشوارینی تعقیب ایدن خلق، انلرده‌کی فضل وکماله، عدل ورأفته حیران اولمشلر، بویوك بر اعتماد تأثیرینه تابع اولارق خلیفه‌لرینه اطاعتده اصلا قصور ایتمه‌مشلردی. بو دورك الك بویوك سیاسیسی، حضرت عمر ایدی. حضرت عمر قبیله اداره‌سنی حکومت اداره‌سنه

تحویل ایتمش ، تشکیلات وتنسیقات ملکیه‌سی، عدالت وانتظام پرورلکی ایله عرب اتحادینه غیرت ایلشدی . حضرت عمر اسلاملری یالکز عسکرلکله مشغول ایتمك ، ممالك مفتوحه‌دن آلنه‌جق ویرکیلرله عمومك معیشتنی تأمین ایلك، افرادی جهاددن کری قویماق ایچون زراعته مانع اولمق کبی تدابیره توسل ایلشدی .

بودورده اك زیاده تجلی ایدن مؤثرات : عدالت ، شجاعت و اعلای اسلامیته غیرت ایدی. دین، بوتون فضیلتلرك، بوتون سائقلرك اس الاساسنی تشکیل ایدییوردی. دینك مکافات اخرویه‌سنه بوتون موجودیتلریله ایمان ایدن خلیفه‌لر، اثر نبوی‌یه امتثالدن بر آن خالی قالمیورلردی. حضرت ابوبکر قوجه برملتك خلیفه‌سی اولدیغی حالده قویون صاغمقدن فارغ اولمیور، حضرت عمر، آرقه‌سنده یامالی البسه، مظفر بر اردونك نتیجهٔ غالبیتی تعیین ایچون (مدینه)دن قطع مراحل ایدرك کوله‌سی دوه‌ده، کندی یایا اولارق (قدس)ه کیرییور ، حضرت علی قاضی حضورنده مدعیٔ علیه ایله یان یانه طورارق، خرماسنی طاشیمق ایسته‌ین بر ذاته: «برعائله پدری انیدها زیاده طاشیمغه صلاحیتداردر» طرزنده جوابلر ویره‌رك مثلی نامسبوق فضیلتلر ابراز ایدییوردی. بو دورده عرب دهاسنك وجوده کتیردیکی مأثر کمالات ، بو پارلاق و امثالسز فضیلتلردن معدوددی. یالکز فکر صنعت، ادبیات، و آثار عمران مفقود اولدیغی کبی واسع بر سیاستدن ده اثر کورولمیوردی . حضرت عمر دکزلر حقنده ایلك معلوماتی عمروبن العاصدن آلیور، دولتك قوهٔ مالیه وثروت عمومیه‌سنی تأمین ایچون اتخاذ تدابیره لازم کورولمیوردی . بو سببدن عربلرك جمهوریت دورلری صرف دین وفضیلت اوزرینه مؤسس برخلافت دورندن عبارتدی. بو خلافت اخلاق وفضیلت نامنه خارقه‌لر تولید ایدییور، فقط عمران مملکت، ترقیٔ صنعت، سیاست دولت نقطهٔ نظرندن بویوك ثمره‌لر حاصل ایده‌میوردی. بناءعلیه مملکت وسعت کسب ایتدکجه جوار حکومتلرله تماس آرتمش ، اوزمان ادارهٔ مملکتی تأمین ایچون خلافتی سیاسی برحاکمیت شکلنه تحویله لزوم کورولمشدی.

دردنجی فصل

امويلر، فتوحات دوری، شرق وغرب خلافتی

(٦٦١ - ٧٥٠)

امويلر و خلافت معاويه دشمنك خنجرندن يقاسنی قورتاردقدن صوكرا حضرت علينك شهادتنی خبر آلمش ، فقط بوحادثه‌نك اوته‌دن بری دوام ايدن فاجعه‌يه صوك برخاتمه اولماديغنی آكلامشدی. فی‌الحقيقه اوصره‌ده عراق اهاليسی حضرت علی حقنده‌كی حرمت وصداقتلرينی محافظه ايدرك بويوك اوغلی حضرت حسنه بيعت ايتمشلر، حقوق خلافتی مدافعه ايچون هر درلو فداكارلغه حاضرلانمشلردی. عراق اهاليسنك بو حالت فكريه‌سندن استفاده ايچون طبع متين صاحبی ، شديد العزم بر خليفه لازمدی . فقط حضرت حسن بو شدتلردن تماماً بری ايدی . حضرت حسن غايت حليم وساكن ايدی . قان دوكمه‌مك ايچون خلافتی بيله ترك ايتمكه راضی اولمشدی . اعماق روحنده فقرا وضعفايه قارشی عميق بر حس شفقت موجوددی. بوتون ثروتنی محتاجينه توزيع ايدردی. قارداشی حضرت حسين ايسه باباسی امام علينك طبع آتشيننه توارث ايتمشدی . حضرت حسن معاويه‌يه بعض شرائط درميان ايتمش، كافه‌سی قبول ايدلمك شرطيله خلافتی‌ده تركه راضی اولمشدی . حضرت حسنك تكليف ايتديكی شرطلر : كوفه خزينه‌سنده بولونان پاره‌لر ايله ايران ولايتندن آلنان خراجلرك كنديسنه ويرلمسی وفيمابعد باباسی حضرت علی حقنده روا كورولن تحقيراتدن واز كچيلمه‌سی ايدی . معاويه بو شرطلرك برنجيسی ايفا ايتمش ، ايكنجيسی ، بالآخره نقض ايتمك اوزره، وعد ايلمش ، بونك اوزرينه حضرت حسن معاويه‌يه خلافتی تسليم ايتمشدی .

معاويه‌نك خلافتى أله ايتمك ايچون اجرا ايلديكى تشبثات يالكز بوندن عبارت دكلدى. امويلر اوته‌دن برى خلافته كوز ديكمشلر، قبائل عرب بيننده تميز ايلكى غايه اتخاذ ايلمشلردى. بنى اميه اساساً بنى هاشمك ازلى بر رقيبى ايدى. معاويه‌نك جدى حبيب بن اميه‌يه منتهى اولان بنى اميه بويوك برنفوذ و شوكته مالكدى. اسلاميتك ظهورى اوزرينه حضرت محمدك منسوب اولديغى بنى هاشمك كسب اعتلا ايتمسى بنى اميه‌نك حسدينى تحريك ايتمشدى. (بدر) غزاسندن صوكرا قريشيلرك مقدارى تلفات يوزندن تناقص ايدنجه بنى اميه، ابى سفيانك رياستى آلتنده اولدقچه اوزره (مكه)ده شرفلى وممتاز بر موقع قازانمشدى. امويلر بو موقعلرينى دائما نظر اعتباره آليرلر، خلافتى أله كچيرمك ايچون فرصت آرارلر، مهاجرين وانصاردن آنساغى طوتولدقلرى ايچون شكايتده بولونورلردى. حضرت عثمانك شهادتى امويلرك سرفرازى بولونان معاويه ايچون مهم برفرصت تشكيل ايلمشدى. معاويه بو فرصتدن استفاده ايچون عمرو بن العاصه مصر واليلكنى وعد ايدرك كنديسنه طرفدار اتخاذ ايتمش، خلقى كنديسنه بيعت ايتديرمكه چاليشمشدى. معاويه‌نك توسل ايتديكى ديكر مؤثر بر واسطه‌ده پاره ايدى. حضرت على حقدن باشقه واسطهٔ لياقت بيلمديكى ايچون بوكبى غير مشروع واسطه‌لره تنزل ايتمز، قورنازلق و حيل سياسيه كبى اسبابه توسل ايلمزدى. حتى خلافتى تماميله أله ايتديكى زمانلر، مغيره ايله ابن عباس، خلافتى أله ايدنجيه قدر زبيرايله معاويه وطلحه‌يى واليلكدن عزل ايتمه‌سنى تكليف ايتدكلرى حالده حضرت على بو مطالعاته اهميت ويرمه‌مش، عربلرك بوكزيده رجالنى كنديسنه دشمن ايدرك (جمل) و (صفين) محاربه‌لرينه سببيت ويرمش، خلافتك امويلره انتقالنى تسهيل ايلمشدى.

معاويه معاويه (٤١ ــ ٦٠ هـ) امويلرك ايلك خليفه‌سى ايدى. خلافتى حضرت حسنك فراغتندن صوكرا باشلاديغى حالده حاكميتى برقاچ سنه اول ارمنستان طرفلرنده، بحرسفيد حوضه‌سنده تأثيرينى حس ايتديرمشدى. معاويه (قبريس) آطه‌سنى ضبط ايتدكدن صوكرا (قوص)، (رودوس) و (كريد) آطه‌لرينى‌ده فتح ايتمشدى. حتى (رودوس) فتحى اثناسنده مشهور هيكلك طونج اقسامى قالديرلمشدى. معاويه بودكز مظفريتندن بسبتون جسارتلنه‌رك (طرابلس شام) ليماننده بر دونانما تدارك ايتمش، بويكى قوتله (ليكيا) ساحلنده ايكنجى بر مظفريت احراز ايلمشدى. فقط بو اثناده حضرت عثمانك شهادتى وحضرت علينك خلافتى مسئله‌سنده امور خارجيه‌دن زياده داخليه ايله مشغول اولمش، خلافتى أله ايدر ايتمز بوتون امللرينى موقع فعله قويمغه باشلامشدى.

معاويه ايلك دفعه اولارق آفريقاده تجربهٔ سلاح ايتمش، بيزانسليلرك مظالمندن شكايت ايدن آفريقا خلقنه معاونت ايچون بر قطعه سوق ايلمشدى. بوقطعه (القرن) موقعنه قدر بوتون ساحلى شهرلرى ضبط ايتمش، بيزانس اردوسنى مغلوب ايدرك (جلولا)

مهم موقعلرك فتحنه موفق اولمشـدی . معاویه‌نك آفریقا سفری فتوحات اعتباریله بویوك براهمیتی حائز دكلدی. فقط نتیجه‌سی آفریقانك آتیسی ایچون بویوك برتأثیر اجرا ایلمشدی.اوزمانه‌قدر مصرك غرب طرفلرنده‌كی اراضی یالكز اردولرك كسب

ایران معمولاتی اوزرنده ایكنجی خسرو (پارسده‌در)

ثروت ایتملرینه‌یارار، بورالری یغما ایدن اردولرظفرغنیمتلرینی مصرده‌ودهاسائرممالك اسلامیه‌ده‌یمكله‌وقت كچیررلردی. معاویه‌اسلاملرك آرتق آفریقایه‌كاملاً یرلشمك عزمنده بولوندقلرینی كوسترمش، بوحوالی‌یه شجاعت‌ولیاقتی، اموار اداره‌ده‌كی اقتداریله‌تمیز ایدن‌عقبه‌بن‌نافعی والی تعیین ایلمشدی.عقبه‌بن‌نافع اولا(تونس)جوارنده،بیلانلر ووحشی حیوانلرله‌مسكون برموقعی تمیزلته‌رك(قیروان)شهرینی تأسیس ایلمشدی. بوشهربالآخره آفریقاده‌محتشم برمدنیته‌مركزاولمش، مدرسه‌لرنده علوم‌وفنون كمالیله‌ترقی ایتمشدی.

قسطنطنیه‌نك محاصره‌سی معاویه‌نك آفریقا اردوسی شمالی آفریقادن (سجیلیا) یه قدر ارائهٔ سطوت ایلدیکی اثناده شرق اردوسی‌ده بیزانس حدودلرندن تخریبات اجرا ایدییوردی. معاویه آناطولیده اوفاق تفك موفقیتسز-لکلره دوچار اولنجه، بونك آجیسنی چیقارمق ایچون (قسطنطنیه)یه برقوت سوق ایتمك ایسته‌مش، سفیان بن عوف قوماندهسنده بردونانما ترتیب ایدرك آطه‌لردکزندن (قسطنطنیه) سورلرینه قارشی کوندرمشدی (٦٧٢). عربلرك بو حرکتی بیزانسلیلر ایچون بویوك برتهلکه ایدی. عربلر (مرمره، پروپونتید) ساحلنده قره‌یه چیقدقدن صوکرا دونانمالری (یالدیزلی قاپو)دن اعتباراً (سرای برونی) نه قدر بوتون ساحلی آبلوقه ایتمش، بری اردوده (آیوانسرای) جهتلرنده‌کی سور قسمنی زورلامغه باشلا-مشدی. عربلر (قسطنطنیه) محاصره‌سنده اولدیغی قدر شجاعت وغیرتی هیچ بر محاربه‌ده کوسترمه‌مشلردی. (قسطنطنیه)نك فتحی حقنده‌کی حدیث شریف بوتون عرب اردوسنك جسارت عسکریه‌سنی تزیید ایدییور، بوتون اردوده تبشیرات پیغمبری‌یه نائلیت ارزوسی اویاندیرییوردی. فقط بو اثناده (هه‌لیوپولیس)لی قاللینیکوسك (آتش رومی)ی ایجاد ایتمسی عربلری یکی برسلاح مدافعه قارشیسنده بولوندیرمش، محاصره‌نك سنه‌لرجه تمادیسنه سبب اولمشدی. قسطنطنیه محاصره‌سی تمام آلتی سنه دوام ایتمشدی. عربلر قیشین (سیزیك) شهرینه چکیلیورلر، ایلك بهار اولور اولماز اولانجه شدتلریله تعرض ایدییورلردی. نهایت محاصره‌یه معاویه‌نك بویوك اوغلی یزید ایله حضرت پیغمبرك علمداری ابو یوب انصاری‌ده اشتراك ایتمش، ابو یوب بو تعرضلردن بری اثناسنده شهید اولمشدی.

قسطنطنیه محاصره‌سی سنه‌لرجه دوام ایدییوردی. مهاجمین بویوك برشجاعت ابراز ایتدکلری حالده شهرك ضبطی بردرلو میسر اولامیوردی. بیزانسك مقاومتنی اك زیاده تأمین ایدن عناصر، شهری احاطه ایدن قالین دیوارلر ایله آتش رومی ایدی. عربلر بو تدافعی وتعرضی وسائط حربیه قارشیسنده احراز موفقیت ایتمك عدیم الامکان اولدیغنی آکلامشلر، آتش رومینك مخرب تأثیرلرندن قورتارابیلدکلری کمیلره بینه‌رك چناققلعه بوغازندن کچوب کیتمشلردی. بو اثناده اردوده سوریه‌یه متوجهاً عودت ایلمشدی. دونانما اثنای عودتنده (پامفیلیا) ساحللرنده خساره اوغرامش، اردوده رجعتی اثناسنده پك چوق مشکلاته تصادف ایتمشدی. نهایت

عربلر بوموفقیتسزلك اوزرینه بیزانسلیلره مساعد شرائط داخلنده مصالحه عقدینه مجبور اولمشلردی.

معاویه شرقی روما ایمپراطورلغنه قارشی موفقیتسزلکه دوچار اولدیغی حالده بوزیاننی (تورکستان) حوالیسنده مع زیادة تلافی یه موفق اولمشدی. بو اثناده (خراسان) والیسی سعیدبن عثمان (اوقزوس) نهری کچه‌رك (سمرقند)ه قدر ایلریله‌مش، اهالی ایله منتظم محاربه‌لره کیریشه‌رك (اوقزوس) اوزرنده (تمرد) شهرینی ضبط و (بخارا) یه استیلا ایلمشدی.

معاویه و اصول حکومت

اسلام اردولری تورکستان حوالیسنك ضبط و اداره‌سیله مشغول اولدقلری صره‌ده معاویه‌ده (شام)ده حکومتنك آتیسنی تأمین ایله مشغول اولیوردی. معاویه‌نك یگانه مقصدی، سلفلرینك ، حضرت عثمان ایله علینك، دوچار اولدقلری فلاکته اوغرامامقدی . بونك ایچون عربلرك اك متنفذ رجالنی ألده ایتمکه چالیشیور ، بو خصوصده هیچ بر فداکارلقدن کری طورمیوردی . معاویه‌نك تأمین مقصد ایچون فکر ودهالرندن استفاده ایتدیکی اوچ ذات واردی که‌انلرده : عمروبن‌العاص ، زیاد بن ابیه ، مغیره بن شعبه ایدی . عمرو بن العاص ، ترتیب ایتدیکی حیله ایله اسلامیته تفرقه دوشوره‌رك معاویه‌نك ترویج آمالنه خدمت ایتمش ، فقط ذکا ودهاسی ، درایت مردانه‌سی ، قوماندانلقده‌کی مهارتی ، فضائل سائره‌سی ایله دهات عرب میاننده جداً تمیز ایلمشدی. زیادبن‌ابیه ایسه اموراداره‌ده‌کی فطانت واقتداری وبالخاصه فصاحت وبلاغتیله شهرت بولمشدی. حتی عمرو بن العاص ، حضرت عمرك زمان خلافتنده زیاده بر مجلسده تصادف ایتمش : « بو چوجق قریشی اولسه ایدی بوتون ملتی عصاسیله اداره ایدردی » دیمشدی . زیادك بر قصوری وارسه اوده (باباسنك اوغلی) اولماسی ایدی . ابو سفیانك زمان جاهلیتده سمیه اسمنده بر قادینله مناسبات غیر مشروعه‌سندن تولد ایدن بو بویوك ذات ، والده‌سنك خطاسنی دائما طاشیمش ، فقط اقتدار وکمالاتیله تمیز ایدنجه معاویه طرفندن قاردشلغی تصدیق ایدلمشدی . مغیره بن شعبه ایسه خلافتك سلطنته تبدیلنه سبب اولان ، اوغلی یزیدی کندیسنه خلف ایتمکه معاویه‌یی تشویق ایله‌ین ذات ایدی. عرب مؤرخلرندن بری معاویه ایله بواوچ رفیق شجیعنی توصیف ایتدیکی صره‌ده : « معاویه قدر حلم وتأنی صاحبی انسان کورمدم . عمرو بن العاص کبی حیاتنی تهلکه‌یه آتارق

طوپلو قوتلره غلبه ایدن کیمسه‌یه تصادف ایتمدم . زیادکی‌ده ایلچی طینتنه اویغون آدمه نادر تصادف ایدیلیر . مغیره‌یه کلنجه : بو آدم سکز قاپولی بر شهرده بولونسه‌ده او قاپولرك هیچ برندن حیله‌سز چیقمق قابل اولماسه ، او بو سکز قاپونك هپسندن‌ده بر حیله‌یه چیقمغه مقتدردر» دیمشدی .

ایشته معاویه زماننده موفقیتی تسهیل ایدن ذوات ، هپ بودهالردی . بونلردن عمروبن‌العاص قوماندانلغی ، زیادبن‌ابیه امور اداره‌ده‌کی مهارتی ، مغیره‌بن‌شعبه‌ده سیاستی ایله تمیز ایدییوردی . معاویه ، مغیره‌نك سیاستنی جداً تقدیر ایدرك اوغلی کندیسنه خلف تعیین ایتمکه صورت قطعیه‌ده قرار ویرمشدی . فقط قارنداشلکی زیادك توصیه‌سی اوزرینه بوفکرینی برقاچ سنه تأخیر ایتمش ، زیادك وفاتی متعاقب (٥٣ هـ) تصورینی قوه‌دن فعله کتیرمکه چالیشارق یزیده بوتون سوریه اهالیسنی بیعت ایتدیرمشدی . یالکز حضرت علینك اوغلی حسین ، عبدالله‌بن‌عباس ، عبدالله‌بن‌زبیر ، عبدالله‌بن‌عمر بیعت ایتمه‌مشلردی . معاویه ، (مدینه)یه والی تعیین ایلدیکی مروان‌بن الحکمدن مکه‌لیلرك عدم اجابتی خبر آلنجه بومقاومتی بالذات قیرمق ایسته‌مش ، (مکه)یی زیارت بهانه‌سیله (مدینه)دن کچمشدی . بودرت ذات معاویه‌یی کمال صمیمیتله استقبال ایتمشلر ، فقط اوغلی یزیده بیعت ایتمکدن صورت قطعیه‌ده اجتناب ایلمشلردی . حتی معاویه کندیلرینه وراثت حقنده بیان مطالعه ایلدیکی زمان ، اکا خلفای راشدینك مسلکنی نمونه اولارق کوسترمشلردی . معاویه ، مکه‌دن قطع امید ایدرك (شام)ه عودتنده اوغلی یزیده عبدالله‌بن‌زبیرك قیزی ام حاکمی تزویج ایتمکه وبو صورتله رقیبلرینی آزالتمغه تشبث ایتمش ، عبدالله‌بن‌زبیرك قطعی بر صورتده جواب ردی اوزرینه یالکز سوریه خلقنك بیعتی ایله اکتفا ایلمشدی . فقط مکه‌ده‌کی مخالفینك آتیده چیقاره‌جقلری اختلافلری‌ده قطعیاً نظر دقتدن دور طوتمامش ، حیاتنك صوك زمانلرنده اوغلی یزیده بعض نصایحده بولونارق بو درت ذاتدن توقی ایتمسنی توصیه ایلمشدی .

معاویه حضرت حسنك خلافتی ترك ایتمسندن صوکرا اون‌طقوز سنه حکومت سورمش ویتمش‌بش یاشنده وفات ایلمشدی . وفاتنده اوغلی یزید (حمص) جوارنده (حوارین) مرقعنده بولونیوردی . باباسنك وفاتی کندیسنه سریع بر صورتده تبلیغ ایدلدیکی حالده جنازه‌سنده بولونامامشدی . فقط (شام) اهالیسنك صداقتی سایه‌سنده

غیبوبتندن هیچ برمحذور تولد ایتمه‌مش ، یزید بلا مشکلات باباسنه خلف اولمشدی
(٦٠ ھ، ٦٨٠ م) .

معاویه‌نك سیاستی

معاویه، عربك اك بویوك داهیلرندن ایدی. شجاعت و جسارتی، اداره ممالکده‌کی نفوذ نظر واقتداری ایله تمیز ایدن بو ذات، عین زمانده بصیرتکار برفکر سیاسی‌یه مالکدی. معاویه، سیاستنی ترویج ایچون هیچ فداکارلقدن کری طورمازدی فضائل دینیه اوزرینه تأسس ایدن خلافتی سلطنت دنیویه‌یه تحویل ایچون بوتون مساعیسنی صرف ایدن بویوك ذات، مقاصد ذاتیه‌سنی ترویج ایچون وسائط مادیه‌یی مؤثرات معنویه‌یه ترجیح ایلمشدی . خلفای راشدین زماننده اداره حکومتك اساسی عدالت وحقانیت ، فضیلت و مساوات ، انسانیته قارشی بویوك بر رحم وشفقتدی. معاویه ایسه بو اساسلری ترهیباته ، اخلاقی افساد ایده‌جك مؤثراته، پاره‌یه واحسانلره تحویل ایلمشدی. معاویه ایچون اساس حاکمیت مادی عناصردن عبارتدی. معاویه، سعادت اخرویه‌دن زیاده دنیویه‌یی دستور اتخاذ ایلمشدی.

معاویه مقصدینی یرینه کتیرمك ایچون بویوك بر صبر ومتانت کوسترر ، دشمنلرینك تجاوزاتنه بیله حلم ایله معامله ایدردی. بنی هاشمدن بری کندیسنی زیارته کلدیکی زمان فوق‌العاده التفات ایدر، هر ایشلرینی ترویجه چالیشیردی. حتی قان دوکمه‌دن پاره و سیاست سایه‌سنده خلافتی اوغلنه قالمق اوزره ارثی بر شکله صوقدقدن صوکرا ، سلطنتی غصب ایتدیکندن بحث ایدنلره بیله سکونتله مقابله ایدردی . معاویه بو صورتله اداره افکار ایدنلری کندیسنه طرفدار ایتمکه موفق اولوردی . حتی حضرت علینك برادری عقیل ایله ابن‌الزبیری بو صورتله اَلده ایتمش، بونلره بیله بیله آلدانمش، کافه‌سنی ادعای خلافت ایچون یوزلری طوتمیه‌جق بر حاله کتیرمك سایه‌سنده خلافتی ارثی برشکله قویمغه موفق اولابیلمشدی.

معاویه، سیاستنی تطبیق ایچون صاحب نفوذ اولان کیمسه‌لره دائما لطف ایله معامله ایدردی: احنف بن قیس (صفین) محاربه‌سنده حضرت علی ایله محاربه ایتمش، معاویه خلافتی احراز ایلدکدن صوکرا برکون زیارتنه کلمشدی. معاویه ، بحثی صفین محاربه‌سندن آچارق : «والله احنف! بو صفین وقعه‌سنی تخطر ایتدجکه قلبمده‌ابدی بر تأثر حس ایدییورم» دیمش، بونك اوزرینه احنف: «اوت. سندن نفرت ایدن یوره‌کلریمز حالا کوکسمزده ، سکا قارشی چارپیشان قلیجلریمزده حالا قینلرنده‌در» دیه مقابله ایتمشدی. احنف، حضوردن چیقنجه احنفك بو سوزلرینی ایشیدن معاویه‌نك همشیره‌سی برادرینه بو درجه تهدیدکارانه اداره کلام ایدن آدمك کیم اولدیغنی سئوال ایتمش، معاویه همشیره‌سنك سئوالنه قارشی: «بو اویله بر آدمدرکه

بر کره غضبه کلدیمی تمیم قبیله‌سندن یوز بیك کشی اونك نه ایچون غضبه کلدیکنی سئوال بیله ایتمدن غضبه کلیر» جوابنی ویرمشدی. کذا عبدالله بن الزبیر حقنده‌ده عین‌صورتله‌معامله ایتمشدی . عبداه بن الزبیر معاویه‌نك همشیره زاده‌سی عبدالرحمن ابن ام الحکمك تعقیباتندن فرار ایدرك معاویه‌یه التجا ایتمش ، عبدالرحمن‌ده ابن الزبیرك أونی یاقمشدی. ابن الزبیر بو حالدن معاویه‌یه شکایت ایدرك خانه‌سنك یاقیلدیغنی سویله‌مش، معاویه بدلنی سئوال ایدنجه ، یوزبیك درهم دیمشدی. حتی بونی اثبات ایچون شاهدده کتیرمش، معاویه، ابن‌الزبیرك خانه‌سی قامشدن برشی اولدیغنی بیلدیکی حالده بو پاره‌یی ویرمش، فقط کندیسنك بیله‌بیله آلداندیغنی‌ده مجلسده بولونانلره اثبات ایچون : « انلر سویلرلر، بردیکلمرز. انلر بزی آلداتیرلر ، بزده آلدانیرز» دیمشدی .

معاویه، خصماسنی لطف واحسان ایله مغلوب ایده‌مینجه وسائط‌شدیده‌یه‌مراجعت ایدر،ایجابنده دشمنلرینك‌وجودلرینی ازاله‌یه‌غیرت‌ایلردی. حتی خالدبن‌الولیدك اوغلی عبدالرحمانك (شام)ده اکتساب ایلدیکی نفوذدن اندیشه‌یه دوشمش ، عبدالرحمانه طبیب ابن‌الاثال واسطه‌سیله بال شربتی ایچیره‌رك زهرله‌مشدی . کذا (صفین) محاربه‌سنده فوق‌العاده غیرت وشجاعت ابراز ایدن اشترنخعی‌یی‌ده بوصورتله تلف ایتدیرمشدی : معاویه، خصمی حضرت علی طرفندن اشترنخعینك‌مصره والی تعیین ایدلمسندن قورقمش، بوراده اشترك نفوذ واقتداری سایه‌سنده بوتون اهالینك کندیسنه مقاومت ایده‌جکنی آکلامشدی . معاویه ، اشترك ازالهٔ وجودی ایچون خراج رئیسنی مأمور ایتمش، ینه بال شربتی‌ایله بومقصدینه نائل اولمشدی. حتی اشترك خبر وفاتنی ایشتدیکی زمان : «علینك ایکی صاغ قولی واردی : بری عمار بن‌یاسرکه (صفین)ده ؛ دیکری یعنی اشترده بو کون قطع ایدلمشدر» دیدیکی کبی عمربن‌العاص‌ده : « اللهك بالدن‌ده اردوسی وارمش! » طرزنده بیان ممنونیت ایلمشدی.

معاویه ، خلفای راشدین دورینك فضیلت وسادکیسندن صوکرا نظر دقتی جالب برآلایش دوری آچمشدی. معاویه‌نك شخصنی حمایه ایچون (حرس) دنیلن محافظلری واردی. سوقاقده کزر ویا جامعه کیدرکن بونلر اللرنده حربه‌لر اولدیغی حالده کندیسنی محافظه ایدرلردی. معاویه شخصنه مخصوص محتشم برسرای انشا ایتدیره‌رك تخت‌سلطنت تأسیس ایتمش، سراینك‌قاپوسنده یاورلر وتشریفاتجیلر استخدام ایلمشدی . معاویه حضرت علی‌یه وقوع بولان سوءقصددن قورقدیغی ایچون جامعده کندیسنه مخصوص بر محفل یاپدیرمش ، بیزانسلیلره تقلیداً ایپکلی

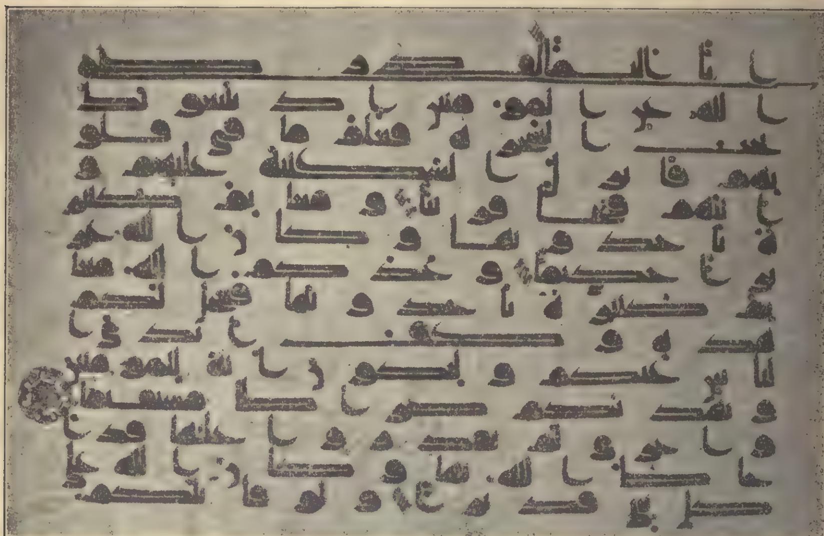
وقدیفه‌لی البسه‌لر کیمکه باشلامشدی. مع‌مافیه‌متصف اولدیغی ذکا وسیاستله مقصدینی کاملاً قوه‌دن فعله کتیرمش، خلافتی سلطنته تحویل ایچون هردرلو مقابله‌لره، هر درلو زورلقلره تحمل ایلمشدی.

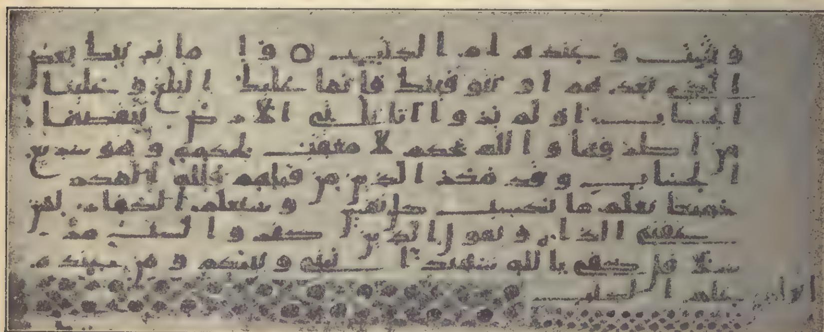
برنجی یزید وابن الزبیر یزیدك بویوك بر اختلال وقوعه کلمدن امویه تختنه جلوسنه احوالك ده‌یاردیمی اولمشدی. معاویه‌وفاتندن اول شامده خاندانك نفوذ وحاکمیتنی قبول ایده‌جك بر محیط حاضرلامشدی. فقط حجازده حضرت محمدك تأثیراتی هنوز زائل اولمامشدی؛ بوراده نسل پیغمبری مهم بر نفوذ اجرا ایدییوردی. بو سببدن یزید حکمدار اولور اولماز نظر دقتنی ایلك اول (مدینه)یه عطف ایتمش، مدینه والیسی مروان بن الحکمك یرینه اقربادندن ولید بن عتبه‌یی تعیین ایدرك خلقك بیعتنی استحصاله غیرت ایلمشدی. یزیدك بو صورتله اتخاذ تدابیر ایتمسندن مقصد، (مدینه)ده اك‌زیاده حائز نفوذ اولان حضرت حسین ایله عبدالرحمن، عبدالله بن عمر وعبدالله بن‌الزبیرك کندیسنه قارشی ادعای خلافت ایتملرینه مانع اولمقدی. حتی یزید بونلرك ایجابنده محوی حقنده تعلیمات‌ده ویرمشدی. یزید ایچون اك زیاده اندیشه‌یی موجب اولان، عبدالله بن الزبیر ایدی. عبدالله بن‌الزبیر اوته‌دن بری خلافت فکریله چالیشیور، فقط معاویه‌نك لطف واحسان پولیتیقه‌سنه قارشی بردرلو قیامه جسارت ایده‌میوردی. حتی یزیدك والیسی ولید، عبدالله ابن الزبیری دعوت ایدرك یزیده بیعت تکلیفنده بولوندیغی زمان ابن الزبیر بو تکلیفی رد ایتمش: «بن یزیدك باباسنی بیله صاغلغنده خلیفه اولارق طانیمامشدم. یزیدك بکا بوسببدن عداوت باغلادیغنه هیچ شبهه‌م یوقدر. بناءعلیه شمدی بیعتده ایتمش اولسه‌م بو عداوتی ینه تخفیف ایده‌میه‌جکم. بقالم صباح اولسون. جماعتی طوپلایالم. بیعت اولاجقسه پارلاق برمراسم یاپالم.» دیه جواب ویرمشدی. صوکرا یزیدك آمالنی، حقلرنده‌کی تدابیرینی حضرت حسینه آکلاتمش، ولیدك خفیه‌لرینه کورونمه‌دن حضرت حسین ایله برابر (مدینه)یه فرار ایلمشدی. فقط حضرت حسینك (مکه)ده بولونشی عبدالله بن الزبیره پك آغر کلیوردی. عبدالله بن الزبیر خلافتی ألده ایتمك ایستیور، نسب پیغمبری‌یه منسوبیتی ولیاقت وفضیلتی جهتیله بوتون اسلاملرك رأینی قازاناجنی طبیعی اولان حضرت حسینك رقابتندن اندیشه‌یه دوشیوردی. مع‌مافیه بو آمالنی غایت کیزلی طوتیور، حتی بعضاً حضرت حسینك

یانڼه کیدییور، کندیسنه حرمت واحترامده قصور ایتمیور، وصایاسنی کمال اهمیتله تلقی ایلیوردی. تام بو صره‌لرده کوفه اهالیسی ده حضرت حسینی کندیسنه بیعت ایچون (کوفه)یه دعوت ایتمشلردی. بوتون کوفه خلقی حضرت حسینه بیعت ایده‌جکدی. حضرت حسین بو جاذب وعدلرك تأثیریله کوفه اهالیسنك دعوتنه اجابت ایتمك ایسته‌مش، حتی بو ارزوسنی عبدالله بن الزبیره آچدیغی زمان ابن الزبیر: «کوفه‌ده سنك قدر طرفدار بولاجغمی بیلسه‌م، بو شهردن هیچ بر یره قیملدامام.» دیمشدی. عین زمانده حضرت حسینك‌ده شبهه‌سنی دعوت ایتمه‌مك ایچون: «فقط حجازده قالمق و موقع ریاستی احراز ایتمك ایسترسه‌ك بنی کندیکه بر رقیب دکل، بر مدافع کبی کوررسك» دییه علاوه ایتمشدی. حضرت حسین، ابن الزبیرك مقصدینی تمامیله کشف ایتمش، حتی یانندن چیقدیغی زمان مجلسده حاضر بولونانلره: «ایشته بر آدم‌که، بوتون ارزوسی بنی حجازدن چیقارمق. چونکه افکار عامه‌یه قارشی بنمله رقابت ایده‌میه‌جکنی آکلایور. بن کیدرسه‌م کندیسنه میدان بوش قالاجق ظن ایدییور» دیمشدی. بونکله برابر ینه ارزوسندن واز کچمه‌مش، عبدالله بن عباسك کوفه سیاحتنك تهلکه‌لرندن بحث ایتمسنه قارشی‌ده فکرنده قطعی بر اصرار کوسترمشدی.

حضرت حسین وکربلا حضرت حسنك معاویه طرفندن زهرلنه‌رك وفاتی اوزرینه حضرت علی طرفدارلرینك یعنی علویلرك بوتون امللری حضرت حسینه معطوف اولمشدی. کوفه اهالیسی کندیلرینه ریاستی حضرت حسینده کورییورلردی. ذاتاً حضرت عثمان زماننده کوفه علوی، شام اموی، جزیره خارجی، حجازسنی اولمشدی. شهرلر بیننده فرقه اعتباریله بویوك بر فرق واردی. حضرت حسینك عراق اهالیسنك مظاهرتنی تأمین و خلافتی تحصیل ایچون (عراق)ه طوغرو حرکتنده اسلاملر اوچ فرقه‌یه آیرلمشدی: بونلردن حجاز ابن الزبیره، عراق حضرت حسینه، شام ومصرده یزیده طرفدار بولونیوردی. حضرت حسین بو طرفدارلردن استفاده ایچون (کوفه) ایله مخابراتده بولونمش، فقط بو تشبثی درحال یزید طرفندن خبر آلنمشدی. یزید اساساً خلافت مسئله‌سندن طولایی حضرت حسینه قارشی بویوك بر اندیشه ایچنده اولدیغی کبی حضرت حسنك باباسنه ترك خلافت ایتمسنه مانع اولماسی، زوجه‌ندن تطلیق ایتدیره‌رك آلمق ایستدیکی حسنا بر قادینی

کندیسنه تزویج و فقط فراش ازدواجنه داخل اولمادن زوج مشروعنه تسلیم ایتمسی یزیدك بسبتون خصومتنی جلب ایلمشدی. یزید کوفه‌لیلرك بویله قوتلی بر اتحاد تشکیل ایتدکلرینی خبر آلیر آلماز کوفه والیسی نعمان بن بشیری عزل ایدرك یرینه

خط کوفی ایله قرآن کریم صحیفه‌لری

ابی سفیانك ولدغیر مشروعی یعنی عموجه‌سی، زیادك اوغلی عبیدالله‌ی تعیین ایلمشدی. یزیدك مقصدی کوفه اتحادینه مانع اولارق سلطنتنی حقیله تأمین ایلمکدی. حتی بو بابده عبیداللهه اوامر قطعیه‌ده اعطا ایتمشدی. عبیدالله ایسه باباسی زیادك شجاعت ومتانتنه جداً توارث ایتمشدی. عبیدالله تهلکه کوردکجه جسارتی تزاید ایدن انسانلردندی. بو سببدن وظیفه‌سنی ایفاده بویوك بر شدت کوسترمش، پاره ایله خفیه‌لر تعیین

ایده‌رك اتحاد رئیسلرینی ألده ایتمش، هر برینك شخصی منفعتلرینی اوقشایارق حدتلرینی تسکین ایلمش، کوفه عصیانی آنجق آنی برفوران تأثیرینی کوستره بیلمشدی.

بو اثناده حضرت حسین، عراقده طرفدارلر بولاجغنه مطمئن، اوفاق بر مفرزه ایله فرات ساحللرینی تعقیب ایدرك عراقه طوغرو ایلریلیوردی (٦٠ ﻫ، ٦٨٠ م). قادینلردن، چوجقلردن، فداکار خدمتکارلردن ترکب ایدن بو کاروان، سهیل بر مظفریته طوغرو کیتدیکنه ذاهب اولیور، حقیقتده محقق برفلاکته، فجیع بر موته طوغرو شتاب ایدییوردی. فقط حضرت حسینك قافله‌سی فرات ساحللرینه تقرب ایلدیکی زمان اسکی خیاللردن هیچ اثر قالمامشدی. بو کوچوك قافله، اطرافلرینك بر سواری قطعه‌سیله چویرلدیکنی کورمش، صوکرا یانلرینه کلن برقاچ وفاکار اهالیدن یزیدك تدابیرینه، کوفه‌نك احوالنه دائر معلومات آلیر آلماز بوتون امیدلری محو اولمشدی. اوزمان حضرت حسین، یاننده کیلرك حیاتنی قورتارمق ایچون حقوقندن واز کچمکه قرار ویرمش، عبیدالله‌ه ایچلرندن برینی کوندره‌رك یا کندیلرینك عربستانه دونملرینه مساعده ایتمسنی، یاخود معیتنده کیلری صالیویره‌رك کندیسنك یزیده کوتورلمسنی ویاخود یزیده تابع حکومت وسیعه حدودینك بر کوشه‌سنه مأمور ایدیله‌رك اوراده اسلامیت دشمنلرینه قارشی محاربه ایتمسنه مساعده اولونماسنی طلب ایلمشدی. عبیدالله بو تکلیفلرك هیچ برینی قبول ایتمه‌مشدی؛ اونك مقصدی بوتون قافله‌نك بلاقید وشرط تسلیم اولماسی ایدی. حضرت حسین بو جواب رد قارشیسنده قالنجه، أولنجه‌یه قدر مقاومته قرار ویرمشدی. ایشته اوزمان عراقك قیزغین چوللرنده تاریخك اك فجیع صحنه‌سی، بشریتك اك أليم جریحه‌سی پیدا اولمشدی. بو بر آووج عرب، حضرت محمدك طورونی فدای جان ایدنجیه قدر مدافعه‌یه عزم ایتمشلر، خلافتی تدویر سیاسته ألده ایتدکدن صوکرا جهان معلومك نصفنه یاقین ایمپراطورلقلره صاحب بر حکمدارك قوت وسطوتنه محرومیتلر ایچنده مقابله ایلمشلردی.

حضرت حسین، دشمنلرینك تعرضلرندن اول کاروانی تشکیل ایدن چادرلری بتیشدیرمش، اطرافلرینی آغاج، چالی وقامشلرله طولو برخندکله احاطه ایتمش، معیتنده‌کی خلقی صباحه قدر بکله‌مشدی. او درجه‌ده‌که، کیجه‌نك ظلمتلری ایچنده دشمنك بولوندیغنی استقامته متوجه نظرلری اویقوسزلقدن بیتاب قالمشدی. صباحه طوغرو ایدی که عمر بن سعد قوماندا‌سنده بولونان درت بیك کشی حضرت حسین معیتنده‌کی بر آووج قافله‌یه تعرض ایلمشدی. حضرت حسین مشکل بر وضعیتده ایدی. بونکله برابر ثبات و متانت ابرازندن ینه خالی قالمیور، حتی دشمنلری بیله

بو فضیلتنی تسلیم ایدرك حضرت حسین معیتنه التجا ایدییوردی . عبیداللهك اردوسی فرات ساحللرینی طوتمش ، حضرت حسین کونشك قیزغین حرارتلری آلتنده، چوللرك آتشین ساحه‌سی اوزرنده صوسزلقدن بیتاب قالمش، روحنی یاقان حرارتی سوندیره‌جك بر طامله صو بولمغه موفق اولامامشدی. حضرت حسینك بو حالی عبیداه اردوسنك عسکرلرنده‌ده حس مرحمت اویاندیرییور، برچوقلری حضرت محمدك فضیلتلی حفیدینه قارشی تعرض ایتمکه جسارت ایده‌میوردی. نهایت ایچلرندن شمر، اردوده بو ترددی کورونجه نتیجه‌نك و خیم اولاجغنی آکلامش، ایلك اوق کندیسی آتارق محاربه‌یی کشاد ایلمشدی. عبیداه اردوسنده بولونان سردارلری اك زیاده اندیشه‌یه دوشورنشی، اردولرنده بولونان کوفه‌لیلرك حضرت حسین طرفنه منجذب اولمالری ایدی. حتی بر مدت، عبیداه اردوسنك غالبیتی بیله مشکوك برحاله کلمشدی. بونك اوزرینه کوفه‌لیلردها اوزاغه چکیله‌رك حضرت‌حسینك قرارکاهنه‌طوغرویاغمور کبی اوق یاغدیرمغه باشلامشلردی . حضرت حسینك معیتی ، چولغی چوجغی، صباحدن بری تلفاته دوچار اولمشلردی . حضرت حسین،اولادلرینك و همشیره‌لرینك کوزلری اوکنده یرلره سریلدیکنی کورییور، انلرك قانلی جسدلری قارشیسنده جناب حقدن استمداد ایدییوردی . آرتق محاربه بسبتون شدت کسب ایلمشدی . حضرت حسینی احاطه ایدنلر بوتون متانتلریله مدافعه ایدییورلر ، فقط عبیداه اردوسنك اوقلری آلتنده بونلرده بر بر دوشیورلردی. برزمان اولمشدی که حضرت حسین هر درلو مدافعه‌دن محروم ، بی روح جسدلر اورتاسنده یاپ یالکز قالمش ، اقربا و تعلقاتنك قانلی جسدلری نومید نظرلری اوکنده‌حزین برسپرتشکیل ایلمشدی . بو اثناده دشمنلری بیله آرتق کندیسنه اورمغه جسارت ایده‌مه‌مشلردی . فقط‌شمر،بوسفرده عظیم بر اعتدال‌ایله ایلری‌یه فیرلامش، حضرت حسینك اوزرینه یورویه‌رك قلیجنك برضربه‌سیله باشندن یارالامشدی.او زمان حضرت حسین باشندن قانلر آقارق، اطرافنده انسان جسدلرندن باشقه برشی کورمیه‌رك مدافعه‌دن واز کچمش، کوچوك اوغلی‌قوللری آره‌سنه آله‌رق‌چادرینه‌چکلمشدی. فقط صوك نخبهٔ املنك‌ده براوق ضربه‌سیله مجروح‌اولدیغنی کورونجه کمال‌تأثرله مناجاته‌باشلامشدی. اوصره‌ده‌کونش غربه‌طوغرو ایلریلیور، محاربه‌صباحدن بری دوام ایدییوردی. حضرت حسین کونشك حرارتندن، صوسزلقدن، کدر و اضطرابدن بیتاب قالدیغنی حس ایدنجه بر قاچ دامله صو ایچمك ایچون فرات ساحلنه طوغرو کیتمش ، اوراده نهرك ساحللری اوزرنده شهید ایدلمشدی. حضرت حسینك‌باشی (کوفه)یه کتیرلمش، جسدی عبیداه اردوسنك آتلری آلتندە چیکننمشدی .

حضرت حسینك بو مقابلهٔ شجیعانه اثناسنده شهادتی ایرانده عظیم بر غیظ ونفرت اویاندیرمش ، بو قانلی فلاکتدن یالکز حضرت حسینك اوغلی زین العابدین قورتولابیلمشدی . حتی بوفاجعه‌دن یزیده متأثر اولمش ، حضرت محمدك نسلنه حرمت ایتمدیکندن طولایی عبیداللهی تکدیر ایتمشدی ؛ فقط حضرت علی طرفدارلرینی قهر وخصومت آلتنده أزمکدن ینه‌فارغ اولمامشدی . یزیدك محافظهٔ سلطنت ایچون میدان ویردیکی بوفاجعه، حضرت‌علی طرفدارلرینك اعماق روحنده

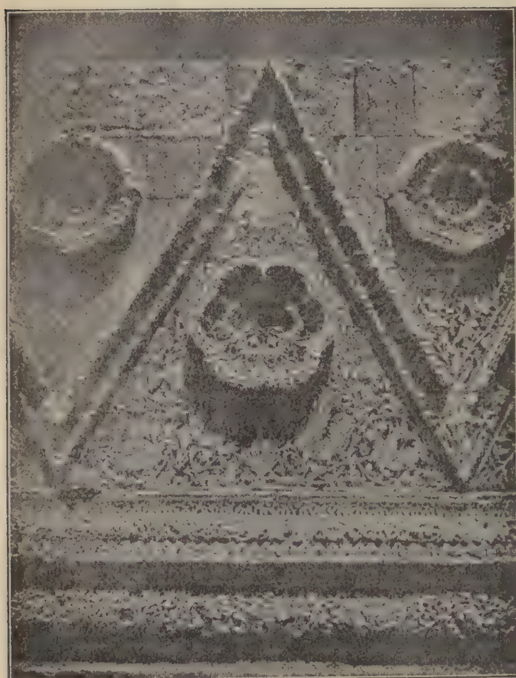
زوال ناپذیر بر حس ماتم اویاندیرمش ، وقعه‌نك تاریخ وقوعی اولان (١٠ محرم) بوتون علویلر ایچون یوم ماتم عد ایدلمشدی. حتی بو غیظ ونفرت امویلرك حقنده خصومتك آرتماسنه سبب اولمش ، بالآخره بنی امیه دولتنك انقراضنه سیاسی بر سبب تشکیل ایلمشدی . کربلا فلاکتی (مدینه)ده شایع اولور اولماز بویوك بر قیام حاصل اولمش ، بو قانلی فجیعه بنی امیه طرفدارلرینی بیله دلخون ایتمکه باشلامشدی . بونك اوزرینه یزید ، داخلی حربلر تأثیریله عصبیت کسب ایدن افکاری یاتیشدیرمق ایچون چاره تحری ایتمش، عربلرده ذوق فتوحاتی ایقاظه غیرت ایلمشدی.

آفریقاده عقبه بن نافع

یزید ، کربلا حادثه‌سنی اونوتدیرمق ایچون خراسان والیسی سالم بن زیادی ماوراءالنهره ، معاویه‌نك وفاتی اوزرینه آفریقادن جلب ایدیلن عقبه بن نافعی‌ده تکرار اسکی مأموریتنه تعیین ایلمشدی . عقبه بن نافعك وظیفه‌سی او زمانه قدر اسلاملره تابع اولمیان بیزانس اراضیسنی ضبط ایلمکدی. عقبه قوتلی براردوایله مصروبنغازیدن کچه‌رك (قسطنطین) شهرینه قدر کلمش، بربریلری اردوسنه الحاق ایدرك بیزانسلیلری مغلوب ایتمشدی. بعده مظفراردوسی ایله (طنجه) یه‌قدرایلریله‌مش، بوراده‌ژولیه‌ن‌اسمنده بر رومدن اسپانیا حقنده معلومات آلمشدی . دها صوکرا جوار قبائلی اطاعت آلتنه آلارق بحر محیط آطلاسی ساحللرینه قدر کلمشدی . عقبه، مشی جنکاورانه‌سی اوکنده بحر محیطك نهایتسز طالغه‌لرینك مانع اولدیغنی کورونجه، دوه‌سنی دکزه طوغرو سورمش ، کوزلرینی دریای وسیعك‌مائی افقلرینه دیکه‌رك: «یارب ! ایشته کوروپورسك . شو بحر بیکران مانع سیرانم اولماسه‌ایدی، اسم جلالکی دها اوزاقلره کوتوره‌جکدم!»خطابنده بولونمشدی .

عقبه بن نافع آرتق قارشیسنده هیچ بر دشمن براقمیه‌رق عربلرك سطوت عسکریه‌سنی بحر محیط ساحللرینه‌قدر ایصال ایلدکدن صوکرا (قیروان)ه‌دونمشدی. فقط یولده وقتیله کندیسنه تابع اولدیغی حالده‌بعض آغیر معامله‌لرندن دلخون‌اولان بر بربه‌لی بر رئیسك انتقامنه اوغرامشدی: عقبه بن‌نافع، خلیفه‌نك توجهندن‌دوشوبده کری چاغیرلدیغی زمان یرینه ابوالمهاجر تعیین اولونمشدی. ابوالمهاجر عقبه‌یه‌دائما بو بربریه‌لیدن احتراز ایتمسنی توصیه ایتمش، فقط عقبه بن‌نافع رقیبنك بوتوصیه‌سنه قطعیا اهمیت ویرمه‌مشدی . بو سفر تکرار آفریقا والیسی تعیین اولوندیغی زمان

سلفنی حبس ایتدیرمش، نصایحنی اصلا نظر اعتباره آلمامشدی. فقط فاس مظفریتنی متعاقب قیروانه دوندیکی صره‌ده، بربریه قبائلنك اطرافنی احاطه ایتدکلرینی کورونجه ابوالمهاجره حق ویرمش، کندیسنی محبسده بولوندیرمقدن فراغت ایدرك: «آرتق سن کیت، اهل اسلامه نظارت ایت! بن بوراده شهید اولاجغم!» دیمشدی. فقط ابوالمهاجر بر وضع مردانه ایله عقبه‌نك تکلیفنی رد ایدرك: «سکا اولاجق شی بکاده اولسون!» دیمشدی. نهایت بو ایکی مجاهد قلیجلرینك قینلرینی پارچه‌لایارق دشمن اوزرینه آتیلمشلر، قهرمانانه برصورتده فدای جان ایلمشلردی. عقبه‌نك بو صورتله فدای جان ایتمسی اردوسی ایچون بیوك بر فلاکت تشکیل ایلمشدی. سردارك ضیاعی، محاربه‌ده فضله تلفات وقوعی، بربریلرك قوهٔ معنویه‌سنی آرتدیرمشدی. حتی عقبه‌نك یرینه کچن زهیر بن قیس بردرلو محافظهٔ موقع ایده‌مه‌مش، (قیروان)ه چکلدیکی حالده داخلی و خارجی تعرضلرله بسبتون ضعفه دوچار اولارق (برقه)یه قدر کریله‌مکه مجبور اولمشدی. او زمان اهالی، استقلالنی قورتارمغه موفق اولارق، بربریه رئیسنك اداره‌سی آلتنه کیرمشدی.

عرب صنایعندن برنمونه

یزید بو ألیم مغلوبیتك انتقامنی آلمق ارزو ایتمش ایسه‌ده بربریه رئیسندن دها مدهش بر رقیب ایله اوغراشمغه مجبور اولدیغی ایچون بو فکردن صرفنظر ایلمشدی.

عبداه بن الزبیر، کعبه نك محاصره سی عبداه بن زبیر خلافتی آلده ایتمك ایچون اوتەدن بری بویوك برارزو بسلیوردی.

بو سفر حضرت حسینك شهادتی ابن زبیر ایچون مهم برفرصت تشکیل ایلمشدی: اوزمانه قدر حضرت حسین، ابن الزبیر ایچون مشروع و صاحب نفوذ بررقیب ایدی. عموم اهل اسلامك حضرت حسینی ترجیح ایده جکی شبهه سزدی. شمدی حضرت حسینك شهادتی، عبداه بن زبیری کاملاً سربست براقمش، بو فجیع وقعه نك امویه خاندانته قارشی قلبلرده اویاندیردیغی غیض ونفرت ابن زبیرك خلافتی ایچون مساعد بر زمین حاضرلامشدی.

بوندن باشقه، امویلرك (مکه) و (مدینه) یی براقوب (شام) ی مرکز اتخاذ ایتملرینی ده حجاز اهالیسی بردرلو عفو ایتمه مشدی. بنی هاشمه قارشی تدویر ایدیلن سیاست ایسه خلقك بسبتون نفرتنی جلب ایلمشدی. ابن الزبیر، بو حالت روحیه دن بالاستفاده مکه اهالیسنی کندیسنه بیعت ایتدیرمش، بوخبر مدینه والیسی ولید بن عقبه واسطه سیله درحال یزیده تبلیغ ایدلمشدی. یزید بوخبری آلدیغی زمان عبدالله بن زبیری مدعیاتندن واز کچیرمك ایچون اوفاق بر نمایشك کافی کله جکنی ظن ایتمش، کندیسنه سوریه اهالیسندن اون کشی کوندره رك (شام) ه دعوت ایلمشدی. ابن الزبیر بو دعوته اجابت ایتمینجه یزید بو جسور رقیبنی سلاح قوتیله امرینه منقاد ایتمك ارزوسنه دوشمشدی. فقط عبدالله بن زبیره قارشی کوندردیکی ایکی بیك کشیلك قوت فنا حالده پوسکورتولمشدی. امویلرك بو مغلوبیتی (مدینه) ده شایع اولور اولماز، اهالی اوتدن بری بسله دکلری عداوت تأثیریله بنی امیه منسوبلرینی شهردن طرد ایتمشلر، مکه ومدینه اهالیسی ده عبدالله بن زبیره بیعت ایلمشلردی. بوخبر یزیدی فوق العاده متأثر ایتمشدی. یزید بویله مشکل بر وضعیتده قالنجه، وقتیله حضرت حسینه قارشی کوندردیکی عبیدالله بن زیاده مراجعت ایلمشدی. اوزمان عبیدالله (عراق) والیسی ایدی. عبیدالله اساسا حضرت حسینه قارشی اجرا ایلدیکی سفردن متأثر بولوندیغی ایچون شمدی مکۀ مکرمه اوزرینه یورومکی اصلا ارزو ایتمه مش، خسته لکنی بهانه ایدرك بو مأموریتدن قورتولمغه موفق اولمشدی. بونك اوزرینه یزید، مکه ومدینه اوزرینه یورویه جك اردو قوماندانلغنی مسلم بن عقبه یه تودیع ایلمشدی. مسلم، (مدینه) یی محاصره ایتدیکی زمان قریشیلر ایله برابر شهرده بولونان عسکرلر شدتلی بر خروج اجرا

ایدرك موفقیت ألده ایتمشلر ، فقط بالآخره رجعته مجبور اولارق (مدینه) یه چكلمشلردی. مسلم، بوغالبیت اوزرینه (مدینه)یه داخل اولمش، شهری قانو آتش ایچنده براقمشدی (٦٣ ه، ٦٨٢ م).

مدینه فلاکتی (مکه)ده خبر آلنیر آلنماز عبدالله بن زبیر طرفدارلری عظیم بر اندیشه ایچنده قالمشلردی. فقط بو اثناده مسلم یولده وفات ایدنجه مدینه مظفریتنك نشئهٔ غالبیتی اسکی حرارتنی غائب ایلمشدی. یکی قوماندان ایسه عسکرك اودرجه اعتمادینی جالب برذات اولمادیغی کبی سردارك وفاتی اردونكده یورویشنی تأخیر ایتمشدی. بو سببدن عبدالله بن زبیر (مکه) یه ارزاق وذخیره آلمق ، شهره حجاز قبائلنی طوپلامق ایچون وقت بولابیلمشدی . بر مدت صوکراده مکه محاصره‌سی باشلامشدی. سوریه‌لیلر تمام برآی مکه سورلرینی آلات حربیه ایله دوکمشلر، متمادی تعرضلر اجراایتمشلر، فقط اهالینك قوهٔ معنویه‌سنی صارصمغه موفق اولامامشلردی. سوریه‌لیلرك حرب آلتلرینی یرلشدیردکلری محل، (ابوقبیس) تپه‌سی ایدی . بو آلتلری برحبشی اداره ایدییور، کعبه اوزرینه آتشلر یاغدیرییوردی . بو صره‌ده عبدالله بن زبیرك وضعیتی فوق العاده مشکلات کسب ایلمشدی .

ایکی آی دوام ایدن بو محاصره عبدالله بن زبیری امیدسزلکه دوشورمش، فقط ابن زبیر بو اثناده چولدن کلن برعربدن یزیدك وفاتنی طویار طویماز کنیش برنفس آلمشدی. فی الحقیقه یزید وفات ایتمش، طرفین بیننده عقد اولونان مذاکره‌یی متعاقب سوریه اردوسی‌ده (شام)ه متوجهاً حرکت ایلمشدی.

یزیدك احوال وطبایعی یزید، اوچ بچق سنه قدر (٦٠-٦٤ه) حکومت ایتدکدن صوکرا اوتوز اوچ یاشنده ترك حیات ایلمشدی. زمانی حرص سلطنتله کچیرن بو حکمدار، سیماسیله متناسب بر اخلاق و طبیعته مالکدی . یزید اوزون بویلی، چیچك بوزوغی ایدی. سیاه وپارلاق کوزلری ذکاسنه، قیویرجق ومتناسب صقالی ظرافتنه دلالت ایدردی والده‌سی بنی کلبدن میسون ایدی. یزید، چوجقلغنك برقسمنی والده‌سیله برابر بدوی عربلر آره‌سنده کچیرمش، انلرك صفوت لسانیه‌سنی، سهولت بلیغانه‌سنی اکتساب ایلمشدی. او زمان چوللر، مدنی عربلر ایچون برمکتب عرفان ایدی. خصوصیله بنی کلب ذوق شعرده ممتاز برموقع احراز ایلدیکی ایچون بوخاصه یزیدده‌ده تماميله موجوددی.

حتی والده‌سنك (شام) سرایندن اخراجنه ، قبیله‌سنه خاص اولان انشاد شعر مراق سبب اولمشدی : معاویه بر کون زوجه‌سنك بر شعر اوقودیغنی طویمش ، بوشعرده بدوی حیاتنك ذوق وجاذبه‌سی وبدویلرك موزون قامتلری ایله مدنیلرك صنعی ذوقلرینك مقایسه‌وشهرده اوطوره اوطوره وجودلری بوزولماسنك تصویر ایدلمسی کندیسنه حمل ایتمش ، یزیدك آننه‌سنی منسوب اولدیغی قبیله‌یه کوندرمشدی. بوحال یزیدك تأثرینی موجب اولمشدی. حتی بوسببدن شاعر جریرك شفقت پدردن محروم برچوجغك شکایاتنی متضمن انشاد ایتدیکی منظومه‌یی دائما اوقوردی . یزید، پدرینك یرینه جلوس ایتدیکی زمان جریر ، یزیدك سراینده جای قبول بولاجغنی امید ایدرك مراجعت ایتمشدی . یزیدك آدملری جریرك کندیسنی کورمسنه مانع اولمشلر ، حتی : « خلیفه ، اثرلرندن حظ ایتدیکی شاعرلردن غیریسنی قبول ایتمز» دیمشلردی. او زمان جریر : « دها ایی یا . سز امیر المؤمنینه سویلیکز . باباسی طرفندن متروك بر چوجغك شکایاتنی یازان شاعر حضوربکزه کلمك ایستیور ، دییکز » دیمش ، بونك اوزرینه یزید شاعری قبول ایدرك انواع التفاته ، عطایایه مظهر ایلمشدی. فقط یزیدك یکانه اوصافی، منسوب اولدیغی قبیله‌یه خاص ذوق شعر ایله شاعرلر حقنده‌کی سخاوتندن عبارت قالمشدی .

زماننده حضرت حسینك شهادتی،حضرت علی طرفدارانك محاسنه‌چالیشماسی، مکه ومدینه‌نك تخریبی کندیسنه بین الاسلام سوءشهرت قازاندیرمشدی. یزیدصرف مادی دوشونور ومادی قوتلردن باشقه واسطهٔ موفقیت بیلمزدی. حتی بو سببدن حضرت حسینه قارشی هر درلو نفوذ معنوی‌یی استحقار ایدرك حرکت ایتمش ، (شام) ایله (مدینه) بیننده دائمی برخصومت احداثنه سببیت ویرمشدی.

یزید قادینلره قارشی بویوك بر انجذاب حس ایدردی . باباسی معاویه‌نك صاغلغنده عراقك صاحب نفوذ مأمورلرندن عبدالله بن سلامك زوجه‌سی ارینب ایله ازدواج ایچون پدرینی هردرلوحیل ودسایسه اجبار ایتمش ، نهایت بابا ایله اوغلك بو حرکتلری حضرت حسینك مردانه فضیلتی قارشیسنده بوتون چپلاقلغی ایله عیان اولمشدی.

یزیدك خلفی

یزیدك وفاتندن صوکرا یرینه اوغلی ایکنجی معاویه حکمدار اولمشدی . ایکنجی معاویه اولا کنج، ثانیاً صوك درجه عفت اخلاق صاحبی ایدی. حلم وشفقتی حکمدارلق وظیفه‌سنی ایفایه مساعد دکلدی. بوسببدن جلوسنك اوچنجی آینده ترك خلافته قرارویرمش، حکومتك اك ایلری کلن ذواتنی طوپلایارق: «بن ترك خلافته قرار ویردم. فقط ابوبکر قدر طالعلی اولمادیغم ایچون کندیمه عمر کبی بر خلیفه بولامادم. کذا عمر قدرده مسعود اولمادیغم ایچون اطرافمده حکومته رئیس انتخاب ایده‌جك انسانلر کوره‌مدم . بوسببدن بووظیفه‌یی سزلره

براقیورم. کندیکزه سز برحکمدار انتخاب ایدیکز» دیمش، بوصورتله ترك خلافت ایدرك سراینه چکلدکدن برمدت صوکرا وفات ایلمشدی. اوزمان ابوسفیان عائله سنه قارشی محافظهٔ صداقت ایدن سوریه‌لیلر حضرت عثمانك کاتبی مروان بن الحکمی خلیفه انتخاب ایتمشلردی.

مروان بن الحکم مروان، عبدالله بن زبیرك خلافته چکمك ایچون ابراز مساعی ایتدیکی صره‌ده (مدینه) ده والی بولونیوردی. حتی بوقارغشه‌لق اثناسنده فرار ایتمش، جلوسنده عبدالله بن زبیره قارشی فوق‌العاده خصومت کوستره‌جکی ظن ایدلمشدی. عبدالله بن زبیر ایسه یزیدك وفاتیله کندیسی ایچون یکی بردور کشاد ایدلدیکنه قائل اولمشدی. ابن زبیر طوغرودن طوغرویه خلیفه عنواننی آلمش، مکه‌نك اك صاحب نفوذ اولانلری کندیسنه بیعت ایدرایتمز بومثاله (مدینه) ده اقتفا ایلمشدی. او زمان عبدالله بن زبیرك خلافتی عراق، یمن، مصر ایله سوریه‌نك برقسم اهالیسی طرفندن تصدیق ایدلمش، امویه خاندانی عادتا محو اولمق درجه‌لرینه کلمشدی. مروان، امویه تختنه جلوس ایتدیکی زمان بو تهلکه‌یی آکلامشدی. فقط کندیسی اساساً اختیار اولدیغی کبی نتیجه‌سی مشکوك بر محاربه‌یی‌ده کوزینه آلدیرمامش، بر چوق کشیلرك قانی بهاسنه محافظه ایده‌بیلدیکی بر حکمدارلغی ترکه بیله قرار ویرمشدی. اوغلی عبدالملك ایله بصره والیسی عبیدالله بن زیادك بنی‌امیه حقوقنی محافظه‌دن اجتناب ایتمسی کندیسی ایچون بویوك برعیب تشکیل ایده‌جکنی سویله‌ملری اوزرینه مروان رقیبی عبدالله بن زبیرایله محاربه‌یه قرار ویره‌رك اون اوچ بیك کشی قدر بر عسکر طوپلامشدی. بو صره‌ده ابن زبیرك طرفدارلری‌ده ایجه بر قوت تشکیل ایدییورلردی. نهایت ایکی طرف (شام) جوارنده (مرج راحت) موقعنده چارپیشمش، مظفریتی مروانك عسکرلری احراز ایلمشدی. مروان بو مظفریت اوزرینه (شام) ه کیرمش، یزیدك سراینه نازل اولمش، طول قالان زوجه‌سنی تحت نکاحنه آلمش، ابوسفیان عائله‌سنی کاملاً کندیسنه جلب ایتمك ایچون یزیدك خالد اسمنده یتیم قالان اوغلنی عبدالملکه ترجیحاً کندیسنه خلف انتخاب ایده‌جکنی وعد ایلمشدی. بنی‌امیه، مروانك جلوسنی غیرمشروع عد ایدییوردی. فقط مروان بو حرکتی ایله هرکسی کندیسنه ایصیندیرمش، بو اثناده موقعنی تحکیم ایچون عبدالله بن زبیرك والیسنه قارشی مصرده پارلاق بر مظفریت احراز

ایتمك ایستەمشدی. فی الحقیقه مروان مصره كیرمش، (فسطاط) محاربەسنی متعاقب بویوك بر مظفریتله مصرك مركزینه داخل اولمشدی. مروان كندیسنه بیعت ایتمك ایستەمین قبیلەلری قیلجدن كچیرمش، شهرده بویوك بر اغتشاش وجوده كلمشدی. بو اغتشاش اثناسنده عمروبن‌العاصك اوغلی عبدالله وفات ایتمش، جنازەسنی قالدیرمغه وقت بولونمادیغی ایچون اوطوردیغی خانەبه دفن ایدلمشدی. مروان، كوچوك اوغلی عبدالعزیزی مصره والی تعیین ایتدكدن صوكرا اهالی‌یه دائما حلم وشفقتله معامله ایتمسنی توصیه ایدرك سوریه‌یه عودت ایلمشدی. بو اثناده مروانك رقیبی عبدالله‌بن‌زبیر حجازده اجرای خلافت ایدییوردی.

عبدالله‌بن‌زبیر، مروانك مصره طوغرو حركتی اثناسنده حجازدن قطعیاً آیرلمامشدی. حتی یزیدك وفاتی اوزرینه عبدالله‌بن‌زبیرك (سوریه) اوزرینه یورومسی، بوراده برچوق طرفدارلر قازانماسی امویلرك نفوذینی كلیاً رخنەدار ایده‌بیلیردی. ابن‌زبیر ایسه یالكز (مكه) و (مدینه)‌یه حاكمیتی كافی كوریور، بوتون حكومتی الده ایتمدكجه بویرلرك‌ده الندن آلنه‌جغنی تصور ایتمیوردی.

عبدالله‌بن‌زبیر، مروانك مشغولیتندن بالاستفاده كعبهٔ معظمه‌یی تعمیر ایتمك ایستەمشدی. ابن‌زبیرك فكری كعبه‌نك انقاضنی بسبتون ییقارق یرینه یكی بر بنا انشا ایلمكدی. فقط اهالی بومقدس دیوارلره ال سورمكه بردرلو جسارت ایده‌میوردی. بوسببدن ابن‌زبیر یالكز باشنه ایشه باشلامش، برمدت صوكرا تعصبلرینك بی‌سود اولدیغنی كورن خلق، عبدالله‌بن‌زبیره یاردم ایتمكه كلمشدی. نهایت كعبهٔ معظمه مرمر ستونلرله غایت ظریف بر صورتده بنا ایدلمش (٦٦ ﻫ، ٦٨٥ م)، او سنه مروان‌بن‌الحكم‌ده تلف اولمشدی. مروان، تخت سلطنتی یزیدك اوغلی خالده ویره‌جكنی وعد ایدرك والده‌سیله ازدواج ایتمش، فقط احراز ایلدیكی مظفریتلرله كسب قوت ایلدیكنی كورنجه بوفكرندن صرف نظر ایلمشدی. حتی وفاتندن اول اوغلی عبد الملكی كندیسنه خلف اتخاذ ایتمسی زوجه‌سنك صوك درجه اغبرارینی موجب اولمش، مروانی بركیجه یاتاركن یاصدیقلر آلتنده بوغمشدی. مع‌مافیه بو جنایت، فاعللرینه هیچ برفائده تأمین ایتمه‌مشدی. سوریه و مصر اهالیسی مروانك بویوك اوغلی عبدالملكه بیعت ایتمشلردی. او تاریخدن اعتباراً عرب ایمپراطورلغی اوچ مستقل حكمدارك النده قالمشدی: عبدالملك آفریقا، مصر و سوریه‌ده حكمران

اولیور، عبدالله بن زبیر عربستانده اجرای خلافت ایدییور، عراق اهالیسی ده علویلر ایله حضرت حسینك منتقمی صفتیله اورتایه چیقان مختارك تشویقاتنه تابع اولارق عبدالملك ایله عبدالله بن زبیرك خلافتنی تصدیق ایتمیوردی.

مختارك بوجرأتی کندی نامنه دکلدی؛ ابن حنفیه نامنی آلان امام محمد بن علی نامنه ایدی. ابن حنفیه، صلابت دینیه‌سی ایله مشهوردی. حتی بوذات، ابن زبیرك خلافتنی ده تصدیق ایتمه‌مشدی. فقط ابن زبیر، محمد بن حنفیه‌یی بر حج اثناسنده یاقالاتمش، کندیسنه زورله بیعت ایتدیرمك ایسته‌مش، ارزوسنه موفق اولامانجه زمزم قویوسی یاننده اوفاق بر اوه قاپاتمش، ایکی آی ظرفنده بیعت ایتمدیکی تقدیرده دیری دیری یاقمغه قرار ویرمشدی. ایشته بوصره‌ده محمد بن حنفیه، عراقدن امدادینه مختاری چاغیرمش، مختارك (مکه)یه آتی برصورتده تعرضی اوزرینه بو فلاکتدن خلاص اولمشدی.

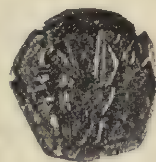
عبدالملك بن مروان

عبدالملك (٦٥ – ٨٦) حکمدار اولور اولماز اول امرده بوایکی رقیبندن، مختار ایله عبدالله بن زبیردن قورتولمق ایسته‌مشدی. فقط بو ایکی خصمنه قارشی کوندردیکی اردو (موصل) جوارنده مختارك عسکرینه مغلوب اولمشدی. مختار، اوصره‌ده (کوفه) عصیانی باصدیرارق بویوك برنفوذ اکتساب ایدنجه، عبدالله بن زبیرك فکری بسبتون دکیشمکه باشلامشدی. بو صره‌ده مختارك دشمنلرینه قارشی حلم ایله معامله ایتمسی حضرت علی طرفدارلرنجه شکایاتی موجب اولمش، بونك اوزرینه مختار (کربلا) محاربه‌سنه اشتراك ایدنلرك اسامیسنی طوپلاتمش، کافه‌سنی قیلجدن کچیرمشدی. بومدهش قتالدن تخلیص کریبان ایده‌بیلنلر، عبدالله بن زبیرك قاردشی مصعبك یاننه فرار ایتمشلردی. اوزمان مصعب، قاردشی نامنه بصره والیلکی ایدییوردی. مصعب قادینلره قارشی بویوك برتسلیمیت کوستردی. طلحه‌نك قیزی عایشه، حضرت حسینك قیزی سکینه کبی زماننك فکراً وحسناً ممتاز ایکی بدیعهٔ جمالیله ازدواج ایدن بوذات، زوجه‌لری اوغورنده هردرلو اسرافاتده بولونوردی. بونلردن سکینه، بالخاصه حسن مستثناسی، بلاغت ظریفانه‌سی ایله تمیز ایدردی. سکینه‌نك خانه‌سی ادبا وشعرا محفلی ایدی. مصعبك سکینه‌دن برقیزی اولمشدی. مصعب، قیزینك اوزرینه اینجیلر سرپر: «بو اینجیلری قیزیمك اوزرینه نیچون سرپیورم؟ قیزیمك حسنی یاننده اینجیلرك پارلامادقلرینی کوسترمك ایچون.» دیردی. مصعب ینه برکون زوجه‌سی عایشه‌یی اویورکن کورمش، سینه‌سنه

عبدالملکك مسکوکاتی
(آلتون)

انجیلر سرپمشدی. عبدالله بن زبیر، قاردشنك بو اسرافنی بیلدیکی ایچون والیلکدن عزل ایتمش، فقط (بصره)نك ألدن کیده‌جکنی آکلایجه تکرار قاردشنی تعیینه مجبور اولمشدی. ایشته بو صره‌ده مختارك مظالمندن قاچان کوفه‌لیلر، مصعبك حمایه‌سنه التجا ایتمشلردی. مصعب کوفه احوالی حقنده قاردشنه معلومات ویرمش، ابن زبیر بو فرصتدن استفاده ایدرك کوفه‌نك ضبطی ایچون براردو سوق ایتمشدی. بو اردو، مختارك اردوسنی شدتلی برصورتده تضییق ایلمشدی. حتی مختار، اردونك محاصره‌سندن قورتولامیه‌جغنی آکلایارق مدهش برخروج حرکتی اثناسنده تلف اولمشدی. بو تاریخدن اعتباراً کوفه و عراق اهالیسی عبدالله بن زبیرك خلافتنی تصدیق ایتمشلردی. ابن زبیر، قاردشنی مظفریاتنه مکافاتاً عراق والیسی تعیین ایتمش، کوفه اداره‌سنه‌ده حارثی مأمور ایلمشدی. ابن زبیر مختاردن، بو مدهش رقیبدن‌ده قورتولنجه حجاز وعراق اوزرنده بویوك برنفوذ اکتساب ایلمشدی.

عبدالملکك پاره‌سی

عبدالملك وعبدالله بن زبیر

عبدالملك بوتون عراق اهالیسنك عبدالله بن زبیره بیعتنی، ابن زبیرك عراق مظفریتنی نظر اندیشه ایله کورمشدی. عبدالملك، حکومتنده وحدت حصوله کتیرمك ایستیور، مصعب بن زبیرك مظالمندن شکایت ایدن خلقك تشویقاتی ایسه بو ارزوسنی قوه‌دن فعله کتیرمك ایچون بر سبب تشکیل ایدییوردی. عبدالملك بو مقصدی استحصال ایچون اولا (بصره)ده مصعبك تلفی ایله نتیجه‌له‌نن بر محاربه‌ده احراز مظفریت ایتمش، بوتون عراقی کندیسنه بیعت ایتدیرمشدی (٧٢ ﻫ). بو مظفریتی متعاقب (کوفه)یی‌ده ألده ایتدکدن صوکرا سوریه‌یه عودت ایتمشدی. عبدالملکك عراق وکوفه حوالیسنی ضبط ایتمسی، بو حوالینك هر درلو احواله کوره متبدل، پرغلیان اهالیسنی ألده ایتمسی بویوك بر موفقیتك مقدمه‌سی ایدی. عبدالملك دائما عصیان واختلال حالنده بولونان عراق حوالیسنی یاتیشدیردقدن صوکرا رقیبنك مرکز خلافتنه، (مکه) اوزرینه بوتون قوتی ایله یورویه‌بیلیردی. ذاتاً اوده بو نقطهٔ نظری اساس اتخاذ ایتمش، سوریه طرفلرنده وسائط سفریه‌سنی اکمال ایتدکدن صوکرا (مکه) اوزرینه یورومشدی.

فی الحقیقه (مکه)نك عبداه‌بن‌زبیر ألنده بولونماسی عبدالملك ایچون بویوك بر زیان ایدی. بو زیان مادی ومعنوی تأثیراتی جامعدی. هرسنه حج موسمنده کعبهٔ معظمه‌یی زیارت ایدن خلق، عبداه‌بن‌زبیرك عبدالملك حقنده‌کی تحقیراتنی ایشتدکجه حقنده‌کی حرمتلرینی ضایع ایدییورلردی. حتی عبدالملك بو محذوری ازاله‌ایچون (قدس)ی یکی بر کعبهٔ معظمه حالنه‌قویمغه چالیشمش، فقط (مکه) ایله (مدینه)یی أله کچیرمدکجه‌حقیله صاحب نفوذ اولامیه‌جغنی آکلامشدی. بوسببدن عبداه‌بن‌زبیری مغلوب ایتمك ایچون بوتون قوتنی صرفه قرار ویرمشدی.

حجاج، مکه محاصره‌سی

عبدالملك مکه اوزرینه حرکت ایده‌جك اردو قوماندانلغنه حجاج‌بن‌یوسفی تعیین ایلمشدی. حجاج سوریه‌دن حرکت ایتمش، (مدینه)یه هیچ برضرر ایراث ایتمدن کچمش، برمدت (طائف)ده قالمشدی. صوکرا بوتون قوتنی بو نقطه‌یه جمع ایدرك (مکه) جوارینه آقینلر اجراسنه باشلامشدی. بو آقینلرده حجاجك عسکرلری دائما موفقیت قازانمشلردی. حجاجك بوندن مقصدی بلدهٔ مبارکه جوارنده حرب ایتمکدن تحاشی ایدن عسکرلرینك توهماتنی ازاله‌ایتمك، قلبلرنده اساسلی برقوهٔ معنویه حاصل ایلدکدن صوکرا طوغرو(مکه)اوزرینه یورومکدی. فی الحقیقه حجاج، عسکرلرنده بو قورقویی‌تماميله ازاله ایتمش، (طائف)دن حرکت ایدرك (مکه)یی محاصره ایلمشدی.

حجاج، محاصره آلتلرینی کاملاً (ابو قبیس) تپه‌سنه یرلشدیرمشدی. بو تپه‌دن کعبه ایله جوار محلاته متمادیاً طاش یاغدیرییوردی. او درجه‌ده‌که، حج‌موسمی اولدیغی حالده‌حاجیلر وظیفهٔ طوافی ایفا ایده‌میورلردی. حجاج، ایدیلن شکایت اوزرینه بر مدت قدر انداخته فاصله ویرمش، فقط عقیبنده کعبه‌یی تکرار طاشه طوتمغه دوام ایلمشدی. بر قاچ آیدن بری دوام ایدن محاصره اثناسنده‌کعبه‌نك قسم‌اعظمی خراب اوُلمش، شهرده کوندن کونه قحط وغلا پیدا اولمغه باشلامشدی. محصورینك بر قسمی محاربه‌دن، بر قسمی آجلقدن تلف اولیور، بر قسمی‌ده حجاجك اردوسنه التحاق ایدییوردی. عبدالله بن زبیر مشکل بروضعیتده ایدی. حجاج بو فرصتدن استفاده ایچون ابن زبیره تسلیم تکلیفنده بولونمش، بو تکلیف کمال شدتله رد ایدلمشدی. شهرده آجلق وسفالت کوندن کونه تزاید ایدییوردی. عبدالله بن زبیر آتنی کسدیرمش، آتی آرقداشلرینه طاغیتمغه مجبور اولمشدی. بعض مؤرخلرك روایتنه کوره بوتون انبارلری ارزاق و ذخیره ایله طولو اولدیغی حالده بونك کافه‌سنی عسکرلرینه توزیع ایتمه‌مش، آنجق قارنلرینی طویوراجق قدرینی طاغیتمش، کویا آنبارلر طولو بولوندقجه آرقداشلرینك جسارتنه خلل کلمیه‌جکنه اعتقاد ایتمشدی. عبدالله بن زبیرك مقاومتی بیهوده ایدی: معیتنده بولونان افرادك قسم اعظمی حجاج اردوسنه فرار ایدییوردی.

آرتق عبدالله بن زبیر بر قاچ رفیقی ایله یاپ یالکز قالمشدی . ابن زبیر بو یالکزلق ایچنده ینه جسارتنی غائب ایتمەمش ، (کعبه)یه چکیلەرك مدافعەیە قرار ویرمشدی . عبدالله بن زبیرك بو مدافعەسی جداً مردانه ایدی . کعبه هر طرفدن سوریه ومصر عسکریله احاطه اولونیور ، طاشلر مدهش بر سیلابه کبی اطرافه یاغیوردی . ایشته بو صرەده عبدالله بن زبیرك باشنه برطاش اصابت ایتمش، یوزی قانلر ایچنده قالمشدی. بوجریحه ابن زبیری شجاعت ابرازندن ینه آلیقویەمامشدی . بوتون قاپولردن یوزلرجه دشمن هجوم ایدییوردی . نهایت عبدالله بن زبیر انلر اوزرینەدە آتیلمش ، فقط یاغمورکبی یاغان طاشلر آلتنده بی تاب قالارق یره سریلمشدی . ابن زبیرك ایکی کولەسی ، اوزرینه قاپانارق افندیلرینی مدافعه ایتمك ایستەمشلردی . بو تهاجم اثناسنده جرأتکار بر عرب ، ابن زبیرك باشنی کسمش ، حجاجه تقدیم ایلمشدی . حجاج ، خصمنك بو قانلی باشی اوکنده کوزلرینی آسمانه دیکەرك حمد ایتمش، سریعاً (شام)ه کوندرلمك اوزره (مدینه)یه یوللامشدی . آرتق (مکه)ده مدهش بر قتال حکم فرما اولیوردی . عبدالله بن زبیرك طرفدارلری کاملاً قیلجدن کچیریلیور ، ابن زبیرك شایعۀ وفاتی دشمنلرینك قلبنده سرور و شادمانی اویاندیرییوردی . سوریه عسکرلری بو حوادثی طویار طویماز : « الله اکبر ! » صدالریله مکه آفاقنی ولولەلر ایچنده براقیورلردی . حضرت عمرك اوغلی عبدالله او اثناده (مکه)ده اوطورییوردی . خلفای راشدین دورینك بو کزیده سیماسی،علیل وسقط هیچ بر یره قیملدایامیوردی . فقط سوقاقلرده جوشان اولان بو آوازۀ شادمانی انك‌ده نظر دقتنی جلب ایتمش ، علیل نظرلرینی بر طور استفهامکارانه ایله دیکەرك اسبابنی سؤال ایلمشدی. نهایت بوتون بونشەلرك ابن زبیرك وفاتی اوزرینه حکم‌فرما اولدیغنی ایشیدنجه : « هیأت ! نه غریب حال . وقتیله ابن زبیرك ولادتنی عین سرور ایله آلقیشلایان اهل اسلام ، بو کون شهادتنی ایچون شنلکلر یاپیور ! » دییه بیان تأثر ایلمشدی (۷۳ ه ، ۶۹۲ م) .

ابن‌زبیرك مکه محاصرەسی اثناسنده شهادتی عبدالملکی آرتق بسبتون رقیبسز براقمشدی . عبدالله بن زبیر طقوز سنه خلافت ایتمش ، بو مدت ظرفنده اسلام حکومتنك اتحادینی تأمین ایدەجك ، رقیبسز بر صورتده اجرای خلافت ایتمسنی تسهیل ایلیەجك بر چوق فرصتلر الده ایتمش، بونلرك هیچ برندن استفاده ایدەمەمشدی . عبدالله بن زبیر شجاعت وبسالتی ، ثبات ومتانتی ایله جداً تمیز ایلمشدی ؛ فقط سیاستده بویوك بر اقتدار کوسترەمەمشدی . ابن زبیرك موفقیتسزلکنه الك مهم سبب ، امویلر پاره قوتیله کندیلرینه طرفدارلر پیدا ایتدکلری حالده کندیسی خستتی مثل سائر حکمنه کیرەجك درجەده ایلری کوتورمسی ایدی . عبدالله بن زبیرك قاردشی مصعب عراق رجالنك معاونتیله مختاره غلبه ایتدکدن‌صوکرا عراق قطعەسنی برادری نامنه اداره ایتمش، عراق اکابر رجالنی قاردشنك یاننه کتیرەرك بونلره برر معاش تخصیص ایتمسنی تکلیف ایلمشدی . او زمان عبد

الله بن زبیر ، امویلرك موفقیتی تأمین ایدن واسطه‌یی اهمال ایتمش ، انلره بر پاره ویره‌میه‌جکنی سویله‌مشدی . عراقلیلر بو معامله‌دن دلگیر اولارق عبدالله بن زبیرك علیهنده عبدالملك ایله اتفاق ایتمشلر ، مصعبه اهانتده بولونارق ابن زبیرك

خراج کاغدی (۱۹۶ ھ، ۸۱۲ م)

فلاکتنه سبب اولمشلردی . ابن زبیر (مکه) محاصره‌سی اثناسنده آنبارلری ذخیره ایله طولو اولدیغی حالده کندیسنی مدافعه ایدنلره توزیع ایتمه‌مش، خستتدن بویوك بر فلاکته کرفتار اولمشدی . روایته کوره بر کون ابن زبیر ابوجهمه بیك درهم کوموش ویرمش ، ابو جهم بو لطفدن طولایی کندیسنه تشکر ایتدکدن صوکرا جناب حقه‌ده حمدوثنا ایتمشدی. ابن زبیر بوندن حیرته دوشه‌رك: «جانم، ایشتمشدم که معاویه سکا یوز بیك درهم کوموش ویرمش ، او زمان سن بو عطیه‌یی هیچ قبیلندن عد ایدرك ، حتی ممنون بیله اولمامشدك . شمدی بویله بیك درهمه قارشی

نەدن بو قدر ممنونیت کوستریبورسك ؟» دیمش ، ابو جهم : « اوت . یوز بیك درهم معاویەنك یاننده هیچدر. فقط سنك ایچون بیك‌درهم کوموش خارق‌العاده برشیدر.» جوابنی ویرنجه‌ابن‌زبیر باشنی‌اوکنه اکمش، برهیچ جواب ویرەمەمشدی.

ابن‌زبیرك شهادتندن صوکرا (مکه) ایله (مدینه)نك اهمیت سیاسیەسی ضایع اولمشدی . مراسم حج هر سنه‌منتظماً ایفا ایدلمش ، فقط حکومتك بوتون قوت وسیاستی (شام)ه انتقال ایتمشدی . آرتق عربستان شبه جزیرەسی وظیفهٔ تاریخیه‌سنی ایفا ایتمش، اسلامیت قوتیله تشکل ایدن قوتلی اردولر باشقه ساحه‌لرده جولان ایتمکه باشلامشدی .

حجاج وعبدالملك حجاج (مکه)یی ضبط ایتدکدن صوکرا (کعبهٔ معظمه)نك تعمیریله مشغول اولمشدی . بووظیفهٔ دینیه‌یی ایفا ایلسی بك بویوك بر شهرت قازانماسنی تأمین ایتمشدی. حجاج الکعادی بر طبقەدن الکیوکسك برمرتبهٔ رفعته واصل اولمشدی. خصوصیله‌خلافتی صرف‌امویلره حصرایتدیرەرك حکومتی‌رقیبسز بولوندیرمغه موفق اولماسی، حجاجك‌امویه خاندانه ایتدیکی خدمتلرك الك بویوکی ایدی . حتی زمانتك الك بویوك شاعری جریر، حجاجك تبجیل مظفریاتی ایچون بر قصیده یازمش ، بو پارلاق مدیحه عبدالملکك صوك درجه جاننی صیقمشدی . حجاج ، عبدالملکك بوحسنی ازاله ایچون جریری اوغلی محمد واسطه‌سیله عبدالملکك حضورینه کوندرمش، عبدالملك جریره قارشی صوك درجه بارد معامله‌ده بولونمشدی . جریر خلیفەنك هیچ بر مکافاتنه نائل اولاماـیشنی کندیسی ایچون بویوك برفلاکت عد ایتمشدی. فقط اوچنجی دفعه‌چیقیشنده عبدالملکك خوشنه کیدەجك بر قصیده اوقور اوقوماز کندیسنی احسان والتفاته نائل ایتمشدی . مع مافیه عبدالملك، حجاج کبی مقتدر بر قوماندانی بسیط برفکر رقابته فدا ایتمیەجك درجه‌ده دور اندیش ایدی . بو اثناده حجاز قطعەسی کاملاً سکونت بولمش ، عبدالملك عراق ، خراسان وسجستان کبی دائما اغتشاش حالنده بولونان ولایتلره حجاجی تعیین ایتمشدی . حجاج بو یکی مأموریتلرنده بویوك بر اقتدار عسکری ، خارق العاده بر شدت کوسترمشدی . بصره وکوفه اهالیسنك متحول و اختلالجویانه فکرلرینی جبر وشدتله یاتیشدیردقدن صوکرا امویلر علیهنده حرکت ایدن شیعیلری‌ده تأدیب ایتمشدی .

آفریقا سفری

حجاج ، ایمپراطورلغك شرق حدودلرندەکی عصیانلری باصدیر-مقله مشغول ایکن عبدالملك نظرینی غربه توجیه ایلمشـدی . فی الحقیقه سـوریه خلیفەسنك بوتون قوتلری مکه خلیفـەسی عبداه بن زبیر ایله مشـغول اولدیغی صرەده آفریقادەکی بیزانسلیلرله بربریلرده اعلان اسـتقلال ایتمشلردی . عبدالملك بوطرفلرده حاکمیتنی تأیید ایچون حسن بن نعمانی بویوك بر قوتله آفریقایه سوق ایتمشدی . حسن ، (قیروان) و(قارطجه)طرفلرینی تسخیر ایتدکدن صوکرا اهالیسنی سجیلیاواندلسه قاچیرمش، بعده بربریلری تشویق واداره ایدن کاهنەیه قارشی حرکت ایلمشدی. حسن، کاهنەیه قارشی ایلك حرکتندەمغلوب اولمش، فقط عبدالملکدن آلدیغی قوۀ امدادیه ایله تکرار حرکت ایتمشدی . کاهنه اسلام اردوسنك بودفعه قطعی برعزم ایله ایلریلەدیکنی خبر آلمشدی. بونك اوزرینه بربریلری طوپلایارق جملەسنه عربلرك مقصدلرینی آکلاتمش : «عربلرك بزدن ایستدکلری شی، شهرلریمزی اشغال ایتمك، خزینەلریمزی آلمقدر. بزه ایسه قیرلردن ومرعالردن باشقه برشیئك لزومی یوقدر. بز بو حریص آدملرك مملکتمزه کوز دیکمەلرینه مانع اولمق ایچون بو شهرلری کاملاً تخریب ایتملی یز!» دیمشدی.صوکرا بربریه قبائلی شهرلره طاغیلمشلر ، أولری خراب ، آغاجلری قطع ایتمشلردی. بو سـببدن شمالی آفریقاده اوطوران روملرك کافەسی بو تخریباتدن دلکیر اولارق عربلره التجا ایلمشلردی. کاهنه عربلره قارشی بویوك برمتانت کوسترمشدی. حتی محاربەدن اول چوجقلرینی حسنك یاننه کوندرەرك حیاتلرینی اکا تسلیم ایتمش ، صوکرا عربلرله مدهش برمحاربه اجرا ایدرك تلف اولمشدی. بومحاربەده عربلر غالب اولمشلر، بربریه حوالیسنی کاملاً ضبط ایتمشلردی. بو میانده روماليلرك اسکی (تیسدرا) تیاترو بناسیده ضبط ایدلمشدی. کاهنه بو محتشم بنایی کندیسنه التجا کاه عدایلمشدی.

اردو آفریقاده امویه نفوذینی تأسیس ایله مشغول اولدیغی صرەدەعبدالملكده (شام)ده اصلاحات ایله مشغول اولیوردی. بو اصلاحات جملەسندن اولمق اوزره اصول مسکوکات بسبتون تبدیل ایدلمشدی. اسلاملر اوزمانەقدر کندیلرینه لزومی اولان آلتون وکوموش مسکوکاتی بیزانسلیلرله ایرانیلردن آلیرلردی . دها صوکرا عرب وبیزانتەن اولمق اوزره پاره ضرب ایدلمش ، عبدالملك ایسه یالکز اسـلام

علاماتنی حاوی اولمق اوزره اسلام مسکوکاتی ضرب ایتدیرمشـدی . بو صره‌ده قسطنطینیه‌ده ایکنجی ژوستینیانوس ایمپراطور بولونیوردی.

بیزانسلیلرله اختلاف عبدالملکک ملی مسکوکات احداث ایتمسی بیزانس حکومتی ایله بویوک براختلافی بادی اولمشدی. بیزانسلیلر عربلره ویردکلری ولایتلره مقابل آلاجقلری پاره‌یی بو مسکوکات ایله قبول ایتمه‌مشلر ،

کوفی یازی ایله بر قرآن کریم صحیفه‌سی

خلیفه‌یه قارشی اعلان حرب ایتمشلردی .اواثناده کیلیکیایه یرلشدیریلان اسلاوونلر ایله برابر ژوستینیانوس اردوسی (سه‌باست) ده طوپلانمشدی . کذا عبدالملک‌ده بویوک براردو طوپلایارق قوماندە‌سنی قارداشی محمدبن مروانه‌ویرمش،ایکی اردو بیننده وقوعه کلن مصادمه‌ده بیزانس اردوسی مغلوب اولمش ، ایمپراطور مرمره سا- حللرینه طوغرو فرار ایلمشدی . بومحاربه‌ده بیزانس اردوسنك بوزغونلغنه اسلا- وونلرك اردویی ترك ایتملری سبب اولمشدی . ژوستینیانوس اسـلاوونلردن بونك انتقامنی آلمش، چولقلرینی چوجقلرینی طوپلایارق (ازمید) کورفزنده جسیم بر قایا اوزرندن دکزه دوکدیرمشدی. عربلر ایسه کندیلرینه معاونتلری سبق ایدن اسلاوونلره اراضی ویرمشلر، بونلردن یدی بیك کشیسنی (آنطاکیه) و(قبریس) آطه‌سنه یرلشدیرمشلردی.

عبدالملك آناطولی مظفریتی اوزرینه بیزانسه ویریلن پارەدندە قورتولمش، آفریقایی کاملاً تسکین ایتمش، زماننك الك ذی سطوت بر حکمداری اولمشدی. امویه حکومتی بو درجه وسعت کسب ایدنجه عبدالملك برده تحریر نفوس اجرا ایتدیرمش، حکومتنك وارداتنی آ کلامق ایچون انسان، آغاج، حیوان، هرنه وارسه جملەسی تحریر ایدلمشدی. تحریر نفوس اجرا ایدلدکدن صوکرا غیرمسلملر اوزرینەخراج وضع ایدلمش، بوندن یالکز قادینلر، اسیرلر، چوجقلر، علیل وسقط اولانلر استثنا ایدلمشدی. عبدالملك، عبداللہ بن الزبیرك وفاتندن صوکرا اون درت سنه قدر یالکز باشنەخلافت ایدەرك آلتمش یاشنده وفات ایتمشدی (٨٦ هـ، ٧٠٥م).

عبدالملكك سیاست و اجراآتی عبدالملك امویه حکومتنك بانیٔ ثانیسی اطلاق اولونمغه لایقدی. امویلرك بومقتدر حکمداری اصلاحات واجراآتی ایله تمیز ایتمشدی. عبدالملك زمانه کلنجیه قدر عرب ایمپراطورلغی تشکیل ایدن ولایتلرده اوولایتلرك لسانیلەتکلم ایدن مأمورلر قوللانیلیردی. مصر دوائر حکومتندە امور حکومت قبطلرك، شامده رومجەیە واقف یرلی خرستیانلرك، عراقدەدە لسان فارسی‌یە آشنا اولانلرك ألندە ایدی. عبدالملك دوائر حکومتدە کاملاً اسلام مأمورلر استخدام ایتمش، عربجەیی مملکتك لسان رسمیسی حالنه قویمشدی. ادارۀ حکومتدە بو اصلاحاتی یاپدیغی کبی مراسم سلطنتدەدە طرازی قبول ایتمش، بالخاصه ملی بر پاره ضرب ایتدیرمك، خلافتی صرف بر شخصدە تمثیل ایتدیرمك کبی دولتی دائمی اختلاللردن، رقابتلردن قورتاراجق موفقیاته نائل اولمشدی. عبدالملك بو موفقیاتی قسماً حجاج سایەسندە وقوعه کلمشدی. حجاج، ظالمدی؛ فقط سیاست وادارۀ امورده بویوك براقتداره مالکدی.

عبدالملك، حکمداراولونجیه قدر بالخاصه درایت وفطانت، قوانین واعتقاداتە رعایتله تمیز ایتمشدی. حکمدار اولدقدن صوکرا ذوق سلطنت اخلاقندە بویوك بر تبدل حصوله کتیرمشدی. خلافتی احراز ایتمزدن اول غایت متدین و احکام شرعیتەصوك درجه تابع کورونورکن خلیفه اولوراولماز دینه قارشی حرمتسزلك ایتمکه باشلامشدی. حتی قرآن کریم اوقودیغی صرەدە کندیسنه خلافتك انتقالی تبلیغ ایدلمش، عبدالملك درحال قرآن کریمی قاپایارق کلام قدیمه خطاباً: «آرتق سنکله بوصوك مناسبتمدر!» دیمشدی. عبدالملك قرآن کریمه قارشی بوحرمتسزلکی

کوستردیکی کبی کعبهٔ معظمه‌یی منجنیق ایله دوکدیرمك، مسلحاً کیرلمسی آداب دینیه‌یه کلیاً مخالف، مقدس بر محلده عبداه‌بن‌زبیرك باشنی کسدیرتمك کبی جنایتلر ایقاع ایتدیرمشدی. عبدالملك غایت مادی دوشونور، دینی معنوی بر واسطه‌دن باشقه برشی تلقی ایتمزدی. حتی عبداه‌بن‌زبیرك شهادتی اوزرینـه مدینه‌یه کلدیکی زمان (٧٥ ه) ایراد ایلدیکی برنطقده: «بن، ادارهٔ حکومتده عاجز برخلیفه اولمادیغم کبی مداهن وریاکار برخلیفه‌ده دکلم. عقلسزوتدبیرسز خلیفه‌یه هیچ بکـزه‌مم. بوملتك اطاعتنی تأمین ایچون قوللاناجغم بر علاج وارسه اوده قیلجدر. سز، مهاجرینك مناقبنی حفظ ایدییورسکز؛ فقط انلر کبی هیچ ایش کورمیورسکز. بزه تقوی وصلاح توصیه ایدییورسکز؛ فقط کندیکز بووصایاایله عامل اولمیورسکز. ایشته اللهه قسم ایدرك سویلیورم‌که، بو آندن اعتباراً ایچکزدن هرکیم بکا تقوانك لزو- بحث ایدرسه قفاسنی‌اوچوراجغم!» دیمشدی. عبدالملکك دینه قطعیاً رعایتی‌یوقدی. دینی، مقصـده وصول بر چاره عد ایدر، کندیسنی نبوتك فوقنده بر امتیـازه مالك عد ایلردی. عبدالملکك والیسی حجاج، بو فکری ایلك‌دفعه اولارق اظهار ایتمش، عبدالملکه (خلیفةالله) دییه خطاب ایلمشدی. حجاج دییوردی‌که:«ارض‌وسما آنجق خلافتله قائمدر. نزد ربانیده خلیفه، ملائکه، انبیاومرسلینه فائقدر؛ چونکه جناب حق حضرت آدمی کندی ألیله یاراتمش، ملائکه‌یی اوکا سجده ایتدیرمش، جنتده اسکان ایتمش، صوکرا ارضه ایندیره‌رك خلیفه یاپمش، ملائکه‌یی‌ده رسل قیلمشدر.» حجاجك بو تأویلاتی عبدالملکك فوق‌العاده خوشنه کیدردی. حسیات دینیه‌یه عدم متابعت، عبدالملکك صرف مادی، بی‌رحمانه حرکت ایتمسـنه سببیت ویرردی. عبدالملك قطعیاً سوزنده طورماز، عفو ایتدیکی بر کیمسه‌یی بیله ظلم ایله اولدیرردی. حتی امراسندن عمر وبن‌سعید سلطنته کوز دیکدیکـندن طولایی عبدالملك کندیسیله محاربه ایتمش، نهایت عقد صلح ایدرك امان ویرمش ایسه‌ده بر مدت صوکرا حیله‌ایله‌حضورینه کتیره‌رك اعدام ایلمشدی. عبدالملك زماننده قوت دائماحقه غلبه ایدییوردی. عبدالملکك بوتون جبارلغنی آرتدیران، مظالمنی تشدید ایدن‌برمعاونی واردی‌که اوده حجاج‌ایدی. حجاج ١٢٠٠٠٠ کشی اعدام‌ایتدیرمش، وفاتی اثناسنده حبسخانه‌ده ٥٠٠٠٠ ارکك و ٣٠٠٠٠ قادین بولونمشدی. حجاجك بومظالمی، عبدالملکك عین‌طبایعه مالك اولماسی حسبیله برقات‌دها وسعت‌بولمشدی.

عبدالملك جبارلغی ایله برابر شعرایه پك بویوك احسانلرده بولونوردی. عربك اك بویوك شاعرلرندن احطل ایله فرزدق و جریر، عبدالملك زماننده یتشمشلردی. بو شاعرلر نفیس و بدیع شعرلریله عرب لسانینی کزیده افکار ایله تزیین ایتدکاری کبی سیاسته‌ده شایان دقت بر وظیفه ایفا ایلمشلردی. عبدالملك بونلردن اك زیاده احطلی ترجیح ایدردی. احطل خرستیان اولدیغی ایچون خلیفه نزدنده حائز اولدیغی اعتبار دیکر اسلاملرك حسدینی جلب ایدردی. احطل غایت ظریف ایپك البسه کییر، بوینته ایری ویوارلاق آلتونلرله مزین بر قوردون طاقار، هیچ کیمسه‌یه خبر ویرمدن صقالنده دامله دامله شراب بولوندیغی حالده خلیفه‌نك دائره‌سنه کیرردی. احطل، عبدالملكك اوغلی هشامه بر مدحیه اوقومش، هشام‌ده مکافات اولارق بش یوز درهم کوموش ویرمشدی. احطل بو مکافاتی غایت اهمیتسز بولدیغی ایچون درحال طیشاری چیقمش، تکمیل پاره ایله آلما آلارق چوجقلره طاغیتمشدی. احطل خلیفه نزدنده بو درجه حائز اعتبار اولدیغی حالده کندی دیننك انضباطنه رعایت ایدر، رئیس روحانیسنك اوامرینه انقیاد ایلردی. حتی بردفعه‌سنده کلیساده حبس ایدلمشدی.

ولید بن عبدالملك

عبدالملكك خلفالری، ولید عبدالملكك وفاتنده برچوق اولادی قالمش، فقط بونلردن یالکز دردی حکومت سورمشدی. اك بویوکاری، ولید، پدری طرفندن خلف نصب ایدلدیکی جهتله عبدالملك کوزلرینی قاپارقاپاماز ولیده بیعت اولونمشدی. ولید، پدری قدر ذکا واوصافه مالك دکلدی. فقط زمانی اسلامیتك اك پارلاق دور فتوحاتنی تشکیل ایلمشدی. اسپانیا، ولیدك امریله ضبط اولونمشدی. ولید، حکمدار اولور اولماز ایلك ایشی آفریقا ایله مصرك اداره‌سنی برلشدیرمك اولمشدی. او صره‌ده مصر ولیدك عموجه‌سی عبدالعزیز بن مروانك اداره‌سنده ایدی. بربریه فاتحی حسن بن نعمان (شام)ه طوغرو کلیرکن مصره اوغرامش، بربریه فتوحاتندن کتیردیکی غنائمك قسم اعظمی عبدالعزیز طرفندن غصب اولونمشدی. حسن بن نعمان (شام) ه عودتنده ولید طرفندن قبول ایدلمشدی. ولید مصر والیلکنی حسن بن نعمانه ویرمك ایسته‌مش، فقط جواب رد آلنجه آفریقا والیلکنه موسی بن نصیری تعیین ایلمشدی. بو توجیهات، بویوك بر دور فتوحاته مقدمه تشکیل ایلمشدی.

موسی بن نصیر، طارق بن زیاد موسی بن نصیر آفریقا والیلکنه تعیین اولوندیغی دورده اسپانیاده غوطلر بویوك بر اغتشاش

ایچنده ایدی. حکومت عصیان رئیسلرینك ألینه کچیور، حرص انتقام بوتون اسپانیایی آتش ایچنده براقیوردی. ازجمله تەئودوریقك اوغلی رودریق، معیتنه برچوق طرفدارلر طوپلایارق تخت حکومتی ویتیچادن آلمش، فقط بو مخلوع حکمدارك اوغللری‌ده کندیلرینه‌متین برقوت تشکیل ایدرك رودریقدن انتقام آلمق ایسته‌مشلردی. بو متفقلر آره‌سنده اوزمانه قدر عربلره قارشی مقاومت‌ایدن (سوتا) والیسی ژولیه‌ن‌ده بولونیوردی. ژولیه‌ن، رودریقدن انتقام آلمق ایچون عربلرك سطوتنه استناد ایتمك ایسته‌مش، سیاسی احتراصلرله آتیسنی کشفه مقتدر اولامیارق موسی بن نصیردن معاونت طلب ایلمشدی. یالکز بوطلب، بوتون اسپانیانك عرب استیلاسنه معروض اولماسنه سببیت ویرمشدی. موسی بن نصیر عمیق بر فکر سیاسی‌یه مالکدی. کندیسنه مراجعت واقع اولور اولماز درحال مذاکراته کیریشمش، دیکر طرفدن (شام)ه برمکتوب یازارق اقلیمی سوریه کبی لطیف، طوپراغی یمن کبی برکتلی، هندستان کبی معطرنباتاتی حاوی، طاغلری خطای کبی معدنلرله مملو بر مملکت فتح ایده‌جکنی بیان ایلمشدی. موسانك بوجاذب تکلیفنی رد ایتمك پك مشکلدی. بونکله برابر ولید، آفریقا والیسنه کوندردیکی تعلیماتده اهانته دوچار اولمامسنی، یداقتدارینه تودیع اولونان اهل‌اسلامك حیاتنی تهلکه آتمامق ایچون ایچه دوشونمه‌سنی تکلیف ایلمشدی.

موسی بن نصیر خلیفه‌نك تعلیماتنی آلدقدن صوکرا اسپانیا طرفلرنده کشف اجرا ایتمك ایچون معیتی ضابطانندن بربریه‌لی طارق بن زیادك معیتنه اوفاق برقوت ایله‌درت قدر کمی ویرمش، طارق بواوفاق قوتله اسپانیانك جنوبنده، (الجزیره) موقعنده قره‌یه چیقمشدی (۹۲ ه، ۷۱۰ م). طارق بن زیاد، قره‌یه چیقار چیقماز کمیلرینی یاقمش، عسکرلرینك رجعت امیدلرینی کسر ایتدکدن صوکرا شجیعانه ایلریله‌مکه باشلامشدی. صوکرا، بواوفاق قوتله الجزیره‌نك جنوبنده، یوکسك قایالر جوا- رنده اردوکاه قورمش، مظفریاتنه طبیعی وسرمدی بر آبدهٔ ظفر تشکیل ایدن بو یوکسك قایالغه (جبل‌الطارق) نامی ویرلمشدی.

بواثناده قرال رودریقك اندلس والیسی، تەئودمیر اسمنده برغوط ایدی. بوذات، معیتنده عربلرككندن آزبرقوت بولوندیغی حالده‌مدافعه‌یه قرار ویرمش، مخلوع حکمدار ویتیچانك اوغللرینی تسکین ایله مشغول بولونان رودریقدن‌امداد

طلب ایلمشدی. رودریق واقعا بویوك برقوت كوندرمشدی. فقط اساساً اتحاددن محروم، تخت وسلطنت حرصیله یكدیكرینه دشمن عسكرلردن مركب بولونان بوقوت، چول قهرمانلرینه قارشی مقاومت ایده‌مه‌مش، طارقك صوك وقطعی بر تعرضی اسلاملرك مظفریتنی تأمین ایلمشدی. بو اثناده رودریق تلف اولمش، سرمقطوعی دلیل ظفر اولمق اوزره ولیده كوندرلمشدی.

طارقك بو آنی وقطعی مظفریتی موسانك قلبنده عمیق بركین وحسد اویاندیرمشدی. موسی هیچ اولمازسه غنائمدن حصه‌سنی آلمق ایچون درحال اسپانیایه كچمشدی. موسانك معیتنده‌كی قوت ١٠٠٠٠ سواری و ٨٠٠٠ پیاده‌دن مركب اولدیغی كبی ایچلرنده برچوقده قریشی بولونیوردی. موسی اسپانیا شبه جزیره‌سنه آیاق باصار باصماز ایلك ایشی طارقك ایلری یورویشه دوام ایتمه‌مسنی امر ایتمك اولمشدی. طارق بوامری آلیر آلماز موسانك نه‌كبی حسیاته تابع اولدیغنی درحال آكلامشدی. فقط بولوندیغی وضعیت غایت مشكلدی: امره اطاعت ایدیسه، مظفریتنك بوتون ثمره‌لرندن محروم اولاجق، قوتلرینی طوپلایوب كندیسنه قارشی طورمق ایچون غوطلره وقت قازاندیراجقدی. ایتمسه، خلیفه‌نك وكیلنه قارشی انضباطه مغایر حركت ایتمش بولوناجقدی. طارق، اك زیاده مظفریتی تأمین ایتمك جهتنی ترجیح ایتمش، فقط بوحركتنه قسماً عسكرلرینی‌ده تشریك ایتمك ایسته‌مشدی. بوسببدن عسكرلرینی جمع ایدرك فكرلرینی آكلامق ارزوایتمش، فقط درین برسكوتدن باشقه جواب آلامامشدی. اوزمان قونت ژولیه‌ن سیاسی خصملرینه قارشی عداوتنی بر درلو یكه‌میه‌رك اسلام عسكرلرینه طوغرو ایلریله‌مش، تشجیع آمیز برایكی سوز سویلر سویله‌مز بوتون اردو غلیانه كلمشدی. طارق ایچون شمدی بوحالت فكریه‌دن استفاده ایتمك لازمدی. بوش یرده وقت كچیرمك، خلیفه‌نك منافعنی پایمال ایلمكدی. بو سببدن طارق بن زیاد اردوسنی درحال اوچ قوله آییرمش، برقولی (آلویرا)، دیكرینی (قوردو، قرطبه)، دیكرینی‌ده (طوله‌د، طلیطله)یه، غوط قراللرینك پایتختنه طوغرو سوقه قرار ویرمشدی.

اسلاملرك بو یورویشی اثناسنده ایلك ضبط ایتدكلری شهر (قیسه‌نیل)ك غربنده (أچیبا) شهری ایدی. اولجه (غوا دال مه‌ت) محاربه‌سنده طارقك شدتلی هجوملرندن فرار ایدن غوطلر بورایه التجا ایتمشلردی. شهر غایت مستحكم اولدیغی

ایچون اسلاملرك تعرضنه اپی مدت طایانمشدی . اسلاملر شهرك بومتانتنی کورنجه غریب برحیله‌یه مراجعت ایتمشلردی : روایته کوره عربلر دشمنلرینی خوف ودهشت ایچنده براقمق ایچون محاربه میداننده قالان انسان جسدلرینی پیشیره‌رك کویا انلری ییه‌جکلرمش کبی طاورانمشلر، اسیرلرینك قارشیسنده بوصورتله حرکت ایتدکدن صوکرا صالیویرمشلردی . بو آدملر کوردکاری منظره‌دن دوچار دهشت اولارق محصورینه عربلری فنا برحالده تصویر ایدنجه بویله هیچ بر زمان ذخیره صیقنتیسنی چکمه‌ین بردشمنه قارشی مقاومت ایده‌میه‌جکلرینی آکلایارق تسلیم اولمشلردی . فقط اهالینك وحشی ظن ایتدیکی اسلاملر، کندیلرینه او درجه حلم وشفقتله معامله ایتمشلردی که اسلاملرك بو عدل ورأفتنه قارشی (مالاغا) و (ألویرا) شهرلری کندیلکلرندن قاپولرینی آچمشلردی.

امویه مسکوکاتی

ایکنجی قول، عربلرك (وادیٔ الکبیر، غوادلکویر) تسمیه ایتدکلری (بەتیس) نهری ساحللرینه کله‌رك (قرطبه)یی محاصره ایلشدی . اهالی تسلیم اولمقدن امتناع ایدییور، رومالیلردن قالمه قالین دیوارلر کریسنده مدافعه‌یه چالیشیوردی . فقط عربلر دیوارلردن برقسمنك نهرك جریانیله ییقلدیغنی خبر آلمشلر، بوفرصتدن درحال استفاده ایدرك اوطرفه طوغرو یاناشمشلردی . کیجه قارانلق باصار باصماز هرسواری نفری ارقه‌سنه برپیاده آلارق نهری یوزه یوزه کچمشلر ، قارشی ساحله بوصورتله کچه‌رك نوبتجیلری کسدکدن صوکرا شهرك قاپولرینی اردولرینه آچمشلر، صباحلین فجرله برابر شهری‌ده ضبطه موفق اولمشلردی. عربلر شهری هجوم ایله ضبط ایتدکلری ایچون نظاماً یغما ایتملری لازم کلیرکن اهالی‌یه بونی‌ده باغیشلامشلردی.

(طلیطله)یه کیدن قولك قوماندانلغنی طارق بن زیاد درعهده ایلشدی. اسپانیانك دیکرجهتلرندن فرارایدن خلق هپ بورایه‌التجا ایتمشدی. فقط طارقك یاقلاشدیغنی ایشیدیلیر ایشیدلمز بوتون غوط رؤساسی قسماً پیره‌نه‌طرفلرینه، قسماً‌ده کمیلره بینه‌رك ایتالیایه التجا ایلشلردی. اسلاملر (طلیطله) اوکنه کلدکلری زمان شهر همان مدافعه‌دن عاری برحالده ایدی . (طلیطله) تاژ نهری کنارنده، متین بر ایچ قلعه ایله

مجهزدی. بناءعلیه اسلاملره قارشی بویوك برمانع تشکیل ایده‌بیلیردی. فقط غوطلرك قوهٔ معنویه‌سی پك فنا قیرلمشدی. بونلر دائما ظفردن ظفره قوشان اسلام اردو-لرینه قارشی هیچ بروقت غالب كله‌میه‌جكلرینی آكلامشلر، ایلك تكلیف واقع اولور اولماز آتلرینی وسلاحلرینی تسلیم ایتمشلر، جزیه‌یی قبول ایدركماللرینی قورتارمغه موفق اولمشلردی. اسلاملر بونك اوزرینه غوط حكومتنك پایتختنه مظفراً داخل اولمشلردی (۷۱۲ م). طارق بن زیاد، ثروت ومجوهرات ایله مالی بر شهرألده ایتدكدن صوكرا یكی موفقیتلر پیشنده قوشمشدی. طارق، شمالده (القلعه) موقعنی ضبط ایلدیكی صره‌ده موسی بن نصیرده طارقك عزم غالبانه‌سنه مانع اولا-میه جغنی آكلایارق (سه‌ویل، اشبیلیه) و(قارمونا) موقعلرینی ضبط ایلمش، (لوزیتانیا)یه طوغرو حركت ایتمشدی. فقط غوادیانا نهری ساحلنده، (مه‌ریدا) سورلری قارشیسنده توقفه مجبور اولمش، بونك اوزرینه آفریقاده كندیسنه توكیل ایلدیكی اوغلی عبد العزیزدن امداد طلب ایلمشدی. موسی بن نصیر بومدت ظرفنده هیچ بوش طورمیور، محصورین ایله آره‌صره محاربه‌لر اجرا ایدییوردی. حتی بردفعه‌سنده قوتنك برقسمنی جوارده‌كی مغاره‌لردن برینه صاقلامش، دشمنی خروج حركتی اثناسنده مغاره‌نك اوكنه قدر جلب ایدرك شدتلی بر چویرمه حركتی اجرا ایتمش، عبدالعزیزك امداد اردوسی كلیر كلمز شهری ضبطه موفق اولمشدی. موسی بن نصیر اهالیدن اوقدرچوق رهن آلمشدی كه، بونلر میاننده متوفی رودریقك زوجه‌سی أژیلو-ناده بولونیوردی.

موسی بن نصیر (مه‌ریدا)دن حركت ایدرك (طلیطله)ده طارق بن زیاد ایله بر-لشمشدی. فقط طارقك حركتنی بردرلو عفو ایده‌میوردی. طارق، كندیسنك صرف اسلامیت وخلیفه اوغورنده چالیشدیغنی بیان ایلدیكی حالده بوغالبانه اعترافلر موسی بن نصیرك عداوتنی اصلا تسكین ایده‌مه‌مشدی. موسی، طارقی قوماندانلقدن عزل ایتدیكی كبی حبس‌ده ایتدیرمش، فقط طارق (شام) سراینده كندیلریله مناسبتدار اولدیغی ذواتك دلالتیله اسكی موقعنی احرازه ینه موفق اولمشدی.

موسی بن نصیرك چكلمسی اوزرینه (مه‌ریدا)ده قالان عبدالعزیز (اشبیلیه)ده وقوعه كلن عصیانی یاتشدیرمغه مأمور اولمشدی. عبدالعزیز، (مورسی) طرفلرنده اعلان استقلاله چالیشان ته‌ئودمیره قارشی حركت ایتمش، بو جسور

غوطی (اوریهوئه‌لا) موقعنه چکلمکه مجبور ایلشدی . ته‌ئودمیر قادینلره مغفرلر کیدیره‌رك سورلر اوزرینه دیزدیرمش، بوصورتله مدافعینك قوتنی فضله کوسترمك سایه‌سنده تأمین موفقیت ایتمك ایسته‌مشدی. ایسه‌ده نتیجه‌ده جزیه‌یی قبول ایتمکدن باشقه چاره بولامامشدی . بو اثناده طارق بن زیاد ایله موسی بن نصیر اسپانیا استیلاسنی اکاله مأمور اولمشلردی . طارق شرقه ، موسی شماله طوغرو ایلر- یلیوردی. بوایکی سردار پیره‌نه اتکلرینه قدر کلدکدن صوکرا (ساراغوس)ده برلشمشلر ، سلسلهٔ مظفریتلرینك صوك نقطه‌سنی بوراده ختامه ایردیرمشلردی . اوچ سنه ایچنده بوتون اسپانیا شبه جزیره‌سی کاملاً فتح ایدلمشدی . حتی روا- یته کوره موسی بن نصیر ، بو موفقیتی دها بویوك بر مظفریته مقدمه عد ایتمك ارزو ایلمشدی . موسانك فکری غول و آلمانیایی ضبط ایدرك قسطنطنیه‌اوزرندن سوریه‌یه دونمك ، بو صورتله بحر سفید حاکمیتنی تمامیله اسلاملره تأمین ایلمکدی. فقط موسی بوفکرینی قوه‌دن فعله قویمغه موفق اولامامشدی . ولید ، موسی ایله

امویه مسکوکاتی .
(موزهٔ همایونده)

طارق بیننده‌کی ضدتی بیلمیور ، طارق ایله موسانك ، صرف شخصی خصومت یوزندن بوتون مظفریتلری اخلال ایتملرندن قورقیوردی . بو سببدن ایکیسنه‌ده عودت امری ویرمش ، انلری مظفریت یوللری اوورنده ، وقتسز بر زمانده طوردیرمشدی . بو ایکی سردار خلیفه‌لرینك امرینه کمال صمیمیتله انقیاد ایتمشلردی. طارق، امیرالمؤمنین ایچون هدیه‌لری، موسی اسیرلری و خزینه‌لریله خلیفه‌نك سراینه داخل اولمق ایچون یوله چیقمشلردی . بوصره‌ده ولیدك عراق والیسی حجاج‌ده شرقده، تورکستان وهند طرفلرنده پارلاق موفقیتلر الده ایتمشدی .

تورکستانه و هنده سفرلری

ولید جداً بختیار بر خلیفه ایدی . کندیسی (شام)دن طیشاری چیقمادیغی حالده سطوت ونفوذی شرق وغربه استیلا ایدییوردی . قاردشی مسلمه بیزانس ایمپراطورلغنده حرکت ایدرك (قاپادوقیا) طرفلرینی ضبط ایله مشغول ایکن عراق و لیسی حجاج‌ده فتو- حاتنی (سند) نهری ساحللرینه‌قدر تمدید ایلیوردی. عبدالملك وفاتندن اول حجاجی

(غرناطه)ده الحمرا جامعنك قاپوسی

یکانه خادم حکومت اوزره اوغلنه توصیه ایلمشدی. حجاج، بو توجهه لیاقتنی
اثبات ایچون (اوقزوس) جوارینه بر اردو کوندره‌رك بخارا، خوارزم وطاشکند

طرفلرينى ضبط ايتديرمش ، اسلام اردولرى (كابل) ، (سجستان) و (مكران) طرفلرنده مظفرانه جولان ايتمكه باشلامشدى . حجاجك هندستان فتحنه مأمور ايتديكى اردو، اقرباسندن محمد بن قاسمك قومانداسنده ايدى . بو اردو (شيراز)دن حركت ايتمش، هندستان حواليسنى متوالى مظفريتلر نتيجه‌سنده ضبط ايلمشدى . محمد بن قاسم ثروت وغنائم ايچنده چينه طوغرو ايلريله‌مك عزمنى كوستردیكى صره‌ده خراسان واليسى قتيبه قومانداسنده بولونان ديكر بر اردوده حجاجك امرى ايله ماوراءالنهره طوغرو ايلريله‌مش ، بخارا ، فرغانه ، نخشب ، سمرقند وكاشغر حواليسندن لچه‌رك چين حدودلرينه طايانمشدى. حجاج ، چينى ايلك اول كيم فتح ايدرسه بوجسيم مملكتك واليلكنى اوكا توديع ايده‌جكنى وعد ايتمش اولديغى ايچون هر ايكى سرداردە بر آن اول چينه كيرمك ارزوسنه قاپيلمشدى . احتمالكه ابن زبيرك بو مدهش غالبى اوزاق منطقه‌لرده بر استقلال ارزوسى‌ده پرورده ايدييوردى ؛ چونكه حجاج غايت مادى دوشونور، طالعك مساعد جلوه‌لرينه اعتماد كوسترمزدى . خصوصيله خليفه‌نك ولى عهدى سليمان ايله اره‌سنك بوزوق اولماسنى دوشونه‌رك پارلاق بر استقبالدن‌ده اميد وار اولامازدى . حجاج، وليدك وفاتنى خبر بيله آلمش اولسه‌لر طريق مظفريتلرندن اصلا دونمه‌ملرينى سردارلره اخطار ايلمشدى . فقط او صره‌ده وليددن اول كندى وفات ايتمش ، عرب ايمپراطورلغنك وحدتنى صارصاجق تدابير اتخاذينه وقت بولامامشدى .

بو اثناده طارق بن زياد مظفرانه (شام)ه داخل اوليور، اسلاملرك شعشعهٔ سطوتى شرق وغربده حكم فرما اوليوردى. اسلام اردولرينك هر طرفده استحصال ايلدكلرى ظفر خبرلرينى وليده كتيرن پوسته‌لر (شام)ه كلمك ايچون كرهٔ ارضك نصف محيطى قدر بر مسافه‌يى قطعه مجبور اوليوردى . وليدك يالكز بيزانس ايمپراطورلغنه قارشى موفقياتى پارلاق دكلدى؛ فقط مسلمه‌نك (قاپادوقيا) طرفلرينى آلماسى بيزانسليلر اوزرنده بويوك برتأثير اجرا ايلمشدى. امويلرك عبداه بن الزبير ايله مشغوليتندن استفاده ايدن بيزانسليلرشمدى عظيم برخوف واندیشه ايچنده قالمشلردى . بو دهشتك الك بارز تأثيرنى ، اوتوز قدر عرب مجاهدينك آناطولى‌يه قطع ايدرك (خريسوپوليس ، اسكدار)ه قدر كلرى، اهالى‌يى قيلجدن لچيره‌رك ليمانده

طوران کمیلری یاقالری ، صوکرا هیچ برنفرك برونی قانامادن اردولرینه التحاق ایتلری ایدی . دیکر طرفدن مسلمه‌ده (آماسیه) حوالیسنی ضبط ایدییور، (طربزون)ه مظفراً داخل اولیوردی . خلاصه طارق بن زیادلر ، موسی بن نصیرلر ، حجاجلر ، محمد بن قاسملر وقتیبه‌لرك غیرت وفداکاریسی ، حس جنکاورانه‌سی سایه‌سنده ولیدك اردولری هر طرفده منصور ومظفر، بوتون قلبلره استیلای جهان حسنی القا ایدییوردی . اسلام اردولری شرق وغربی ظفر ولوله‌لریله طولدیردقلری صره‌ده ولید قرق ایکی یاشنده اولدیغی حالده وفات ایتمش ، اون سنه دوام ایدن زمان حکومتنی هپ ظفر ، نصرت ، غالبیت نشئه‌لریله کچیرمشدی (۹۶ ھ ، ۷۱۵ م) .

سلیمان ، موسی بن نصیر ولیدك وفاتنده قاردشی سلیمان (رمله)ده بولونیوردی . یکی خلیفه ، برادرینك خبر وفاتنی طویار طویماز (شام)ه کلمش ، دنیانك الك بویوك ایمپراطورلغنك خلیفه‌سی صفتیله سلاملانمشدی . سلیمان غایت حلیم ، نطوق وبلیغ بر خلیفه ایدی . فقط بوتون اجرا آتی ظاهری بر سلسلهٔ ظلمدن ، عدالتسزلکدن عبارت اولمشدی . ولید تسلیم روح ایتدیکی صره‌ده موسی بن نصیر، پیشنده عظیم بر سلسلهٔ غنائم، (شام)ه داخل اولیوردی . موسی بن نصیر واقعا طارقك شان وظفرینه حسد ایتمش ، بالکه الك قیمتدار مجوهراتی نفسنه حصر ایتمکله اتهام ایدلمشدی ؛ فقط اسپانیا فتوحاتنده اساسلی بر پلان تعقیب ایدرك استحصال ایدیلن مظفریاته صوك درجه یاردم ایتمشدی . سلیمان ، بو خدمتلری قطعیاً نظر اعتباره آلمامش ، موسی بن نصیره قارشی ظالمانه حرکت ایتمشدی : او صره‌ده اسپانیا فاتحی یتمش یاشنده ایدی . فقط سن وسالی، خدمت وصداقتی قطعیاً نظر اعتباره آلمیان سلیمان ، بو امکدار سرداری محقرانه دوکدیردکدن (شام)ده قیزغین کونش قارشیسنده تشهیر ایتمش ، یوز بیك مثقال آلتونه محکوم ایتمشدی . موسی بن نصیر بوجزایی ویردکدن صوکرا عظیم بر فقر وضرورته کرفتار اولمش، اسپانیانك بوتون ثروت وخزائنی ألده ایدن بو بویوك سردار، عربستان چوللرنده قبیله قبیله طولاشارق رزقنی تدارکه مجبور اولمشدی.

بو صره‌ده موسانك اوغلی عبدالعزیزده (اشبیلیه)ده مملکتی قوانین اسلامیه‌یه موافق صورتده تنسیق ایتمك اوزره بر دیوان تأسیس ایتمشدی. عبدالعزیز ، رودریقك طول زوجه‌سی

أژيلونانك حسن جاذبه‌دارينه مسحور اولمش، بوظريف قادينله ازدواجنى تأمين ايچون مسلملرك غير مسلملرله ازدواجنى و فقط زوجه‌لرك بنه كندى دينلرنده قاللرينى تسهيل ايده‌جك تدابيره توسل ايلمشدى. عبدالعزيزك بوندن ديكر بر مقصدى‌ده اهالئ غير مسلمه ايله مسلملر بيننده احتماعى بر رابطه تأسيس ايلمك، مملكتك استيلاسنى قطعى برصورتده تأمين‌ايتمكدى. فقط بو تشبث، كنديسنى احكام شريعته مغاير حركت ايتمكله اتهام ايتديرمشدى. بو اتهامات (شام) سراينده بسبتون تأويل ايدلمش، عبدالعزيزك استقلال داعيه‌سنده اولديغى، حتى زوجه‌سنك هر صباح باشنه تاج اويديرمقله مشغول بولنديغى، مجلس شورادن ايچرى كيرنلرك، قارشيسنده باشلرينى أكه‌رك‌كيرمه‌لرى ايچون مجلس‌قابوسنى غايت آلچاق ياپديرديغى‌بيان‌ايدلمشدى. سليمان، موسى بن نصير عائله‌سنه قارشى پرورده ايلديكى بغض وعداوت حسنه تابع اولارق عبدالعزيزك قتلنى امر ايتمشدى. بو امر، (اشبيليه)يه بر سرعت برقيه‌ايله كلمشدى. بدبخت‌والى‌يه تجاوز ايدن قاتللر، بوتون عربلرك خليفه امرينه نه درجه صادق اولدقلرينى اثبات ايچون قاتلى باشنى‌درحال (شام)ه كوندرمشلردى. او زمان سليمان، ظفر ونصرت پيشنده صاچلرينى آغارتان اختيار و عليل سردارى چاغيرتمش، مياننك صوك دملرنده اولادينك كسيلمش باشنى كوسترەرك مجروح قلبنه صوك ضربه‌يى اورمق ايسته‌مشدى. فقط موسى، فقر وسفالت ايچنده‌ده بوتون متانت روحيه‌سنى محافظه ايلمشدى. حتى‌سليمان، عبدالعزيزك باشنى كوستره‌رك: — نصل، سيماسنى طانيدكمى؟ ديه سئوال ايلديكى زمان، موسى بن نصير بلا فتور: — اوت، طانيدم. كنديسنك قتلنى امر ايدن كيمسه‌نك سيماسنه بيك كره فائق، مرد وفداكار برانسان سيماسى..» ديه‌رك سرايدن چيقمش، سفالت واضطرابنى حجازك ساكن افقلرى آلتنده تسليه ايچون چول يولنى طوتمشدى.

قسطنطينيه محاصره‌سى سليمان، كويا اسلام ايمپراطورلغنك‌شوكت وسطوتنه‌خدمت ايدنلرى كافهٔ حقوقندن محروم ايتمكى غايه اتخاذ ايتمش كبى، محمدبن‌قاسم ايله قتيبه‌ده حجاجك خلفى ويكى عراق واليسى صالح بن‌عبدالرحمن طرفندن عزل ايدلمشدى. سليمانك شمدى يكانه‌مقصدى بوتون قوتيله (قسطنطينيه) اوزرينه يورومكدى. سليمانك امرى ايله لبنان طاغلرندن جسيم سدره آغاجلرى كسيليور، اسكندريه ليماننده كميلر ياپيليور، (بيزانس) محاصره‌سى ايچون عظيم بر فعاليت ابراز ايديليوردى. بو اثناده برى اردوده مسلمه‌نك قومانده‌سنده اولديغى حالده آناطوليدن كچيوردى. بر مدت صوكرا ايدى‌كه مدهش بر اردو (بيزانس) سورلرى اوكنه طايانمش، بيزانس خلقى او زمانه قدر سورلرى اوكنده بو درجه مدهش بر اردو كورمه‌مشدى (١٥ آغستوس، ٧١٧).

اردونك چادرلرى خليجدن مرمره دكزينه قدر اولان ساحلى اشغال ايدييور، بوتون بوغاز اون سكز كمى ايله آبلوقه ايديليوردى. قسطنطينيه‌يى وقتيله خلاص ايدن آتش رومى بو سفرده تأثيرينى اجرا ايدييوردى. آتش رومى ايله طولو آتش قايقلرى مساعد روز-

کارلر ظهورنده صالیویریلیور، سورلر اوززندن آتیلانلریله عربلرك حرب آلتلری یاقیلیوردی. عربلر بو مخرب آتشك تأثیرندن مأیوس اولارق بر مدت ایچون شهری جبراً آلمقدن صرف نظر ایلمشلردی. فقط رجعت‌ده اتمك ایسته‌میورلر، اقوام موجوده ایچنده یگانه دشمنلری اولان بیزانسلیلرك مغلوبیتنی خلیفه‌نك‌ده کورمسنی ارزو ایدییورلردی. فی‌الحقیقه سلیمان، بو مشهور محاصره‌ده بولونمق ایچون یوله چیقمش، (بعلبك) جوارنده وفات ایدنجه، کندیسنه خلف تعیین ایلدیکی عمر بن العزیز بن مروان مقام خلافتی احراز ایلمشدی. خلیفه‌نك ایلك ایشی، قسطنطینیه‌یه قارشی ارزاق واسلحه ایله طولو درت یوز کمی سوق اتمك اولمشدی. فقط دونانما آتش رومیدن احتراز ایلدیکی ایچون اردویه قدر یاناشامامش، (بی تینی، خداوندکار) ساحللرنده طولاشمشدی. اسلاملر بواثناده بویوك بر اهانته معروض قالمشلردی. عرب دونانماسی مرتباتنك قسم اعظمی مصرلی ایدی. بونلر وقتیله بیزانس اداره‌سنده بولونان تبعه‌دن ایدی. مصرلیلر (قسطنطینیه) جوارینه کلیر کلمز بر کیجه قایقلره بینمشلر، «یاشاسین روم ایمپراطوری!» دییه باغیرارق (قسطنطینیه)یه کیرمشلردی. بیزانسلیلرده بو حرکتی برخدعه عدایدرك مصرلیلرك قایقلرینی آتشه طوتدقری کبی بوفرصتدن بالاستفاده عرب دونانماسنی‌ده یاقمغه موفق اولمشلردی. مسلمه قوماندانسنده‌کی عربلر بوصورتله ارزاق وذخیره‌دن‌ده محروم قالمشلردی. دیکر طرفدن قحط وغلا حکم فرما اولمغه باشلاینجه اردوده رجعته مجبور اولمشدی. عربلرك بو رجعتی عمر بن عبد العزیزی پك متأثر ایتمش، سلفلری ایمپراطورلقلر فتح وتسخیر ایتدکاری حالده بو مغلوبیت کندیسنه پك کران کلمشدی.

عمر بن عبد العزیز عمربن‌عبدالعزیز (۹۹-۱۰۱) امویه خلیفه‌لری ایچنده فضائل احلاقیه ایله تمیز ایدییوردی. سلفی سلیمان ایسه بسبتون باشقه بر خلقده ایدی. سلیمانك اطوار واوضاعنده برظرافت واردی. فقط او درجه اوبور ایدی‌که، قسطنطینیه محاصره‌سنه کلیرکن یولده بر سپد یمورطه‌ایله بر سپد انجیر یمسی موتنه سبب اولمشدی. عمربن‌العزیز ایسه هر شیده اعتدال وعدالت طرفداری ایدی. دیندار، اعتیاداتنده ساده‌کی‌یه رعایت ایدر، حضرت عمرك مسلکنی دستور اتخاذ ایلردی. بو سببدن (خلیفة‌الصالح) عنوانی آلمشدی. عمر بن‌عبدالعزیز حقوق ناسی کوزه‌تمش، زوجه‌سنك مجوهراتنی خزینۀ ملته هدیه ایتمشدی. بو بویوك خلیفه، سلفلرینك حقسزلقلرینی برربرر تعمیره غیرت ایتمش، خرستیان‌وموسویلردن حقسز یره‌غصب اولونان‌کلیسا وسیناغوغلری اعاده‌ایلمشدی. یکانه‌غایه‌سی، توسیع ممالکدن زیاده اعمار بلده وتأمین رفاه ایدی. عمربن‌عبدالعزیز بو یولده والیلرینه بیاننامه‌لر کوندریردی. حتی کوفه والیسنه کوندردیکی بر بیاننامه‌ده: «بیلملیدسك‌که دینك اك‌بویوك رکنی عدالت وخیرخواهلقدر. اداره‌ده بولونان اهالی‌یه تحمل‌فرسا تکالیفده بولونما. هر کس قدرتنه کوره ویرسین. خلقك

رفاه وسعادتنی هرخصوصده رهبر حرکات اتخاذ ایت. دائما لطف و مروتله ایش کور. هرنه‌نام‌ایله اولورسه اولسون هدیه قبول ایتمه.» دیمشدی.

مقام خلافته جلوسنده جریر وفرزدق کبی شاعرلر تبریك ایچون سراینه کلمشلردی. فقط عمر بن عبدالعزیز ملته بارکران اولان شاعر معاشلرینی کسمك ارزو ایتدیکی ایچون جریر ایله فرزدق قبول ایتمه‌مك ایسته‌مشدی. جریر نهایت استرحام ایدرك حضورینه قبول ایدلمش، درحال عمر بن عبدالعزیزه بر قصیده اوقومغه باشلامشدی. جریر بو قصیده‌سنده عمر بن عبدالعزیزك جلوسنی بوتون مملکت ایچون بر سعادت عد ایدییور، صوکرا: «نیجه طول وبیکس قادینلر، صاچلری پریشان، سوقاقلرده طولاشیورلر. برچوق یتیملر، ضعیف سسلری، محزون نظرلریله سزدن تمنئ لطف ایلیورلر..» دییوردی. بو حزین مصرعلر عمر بن عبدالعزیزی او درجه متأثر ایتمشدی‌که شاعری تلطیف ایتمك ایسته‌مش، فقط بیت المالە قطعیاً أل سوره‌میه‌جکی ایچون کندیسنك یکانه ثروتی اولان قرق دینار ایله، دکیشدیره دکیشدیره کیدیکی ایکی قات أثوابدن برینی ویرمك ایسته‌مشدی. او زمان جریر، خلیفه‌نك حقوق ناسی حمایه امرنده‌کی فضیلتنی تقدیر ایتمش، بو هدیه‌لری قطعیاً قبول ایتمه‌مشدی. جریر، عمرك حضورندن چیقدیغی زمان طیشاریده بکلەین دیکر شاعرلر، یکی خلیفه‌نك کندیسنی نه صورتله قبول ایتدیکنی سؤال ایتمشلردی. اوزمان جریر: «عمر، فقرا دوستی، شعرا دوستی دکل. مع‌مافیه بن کندیسندن پك ممنون اولدم» دیمش، دوه‌سنه بینه‌رك چول یولنی طوتمشدی. جریر، خلیفه‌نك بو فضیلتنی هرکسه آکلاتمشدی. حتی قبیله‌سنه کلدیکی زمان: «شامده اویله بر دوستکز وارکه سزه غایت متین وناقابل زوال رابطه‌لرله مربوط، او درجه‌ده‌که، شعرك ساحرانه تأثیری بیله اوزرنده هیچ براثر حاصل ایده‌میور» دیمشدی.

عمرعبدالعزیز، زهد وعدالته رعایت ایدردی. حتی بنی امیه‌نك جامع منبرلرنده حضرت علی‌یه لعنت ایتملرینی آداب اسلامیته منافی کورمش، بو سقیم عادتك ترك ایدلمسنی امرایتمشدی. عمربن‌العزیزك بوحرکتی امویه خاندانجه خوش کورونمدیکی کبی امویلری صاحب املاك اولمقدن منع ایتمسی‌ده آیریجه کندیسنه عداوت جلب ایلمشدی. عمربن‌العزیز، معاویه ایله عبدالملکك مادی سیاستنی تعقیب ایتمك ایسته‌میوردی. بو سببدن بنی امیه‌نك منافعنه طوقونمش، حرص ثروتله حرکت ایدن بنی‌امیه، نهایت عمربن‌عبدالعزیزی زهرلیه‌رك منفعتلرینی خلاص ایده‌بیلمشدی.

یزید بن عبد الملك عمروبن‌عبدالعزیزك عاقبت فجیعه‌سی اوزرینه، یرینه سلیمانك وفاتندن اول تعیین ایلدیکی قارداشی یزید بن عبدالملك خلیفه اولمشدی. ایکنجی یزید(۱۰۱—۱۰۵)ایلك زمانلرینی خراسان والیسی یزیدبن‌مهلبك تشویقیله خراسانده ظهورایدن عصیانی باصدیرمقله کچیرمشدی. یزیدبن‌مهلب خراسانده برچوق طرفدار پیدا ایتمش، بو صورتله کسب قوت ایدرك اعلان استقلاله قیام ایلمشدی. یزید،

بو عصیانی باصدیرمق ایچون مسلمه‌یی کوندرمش ، (بصره) جوارنده وقوعه کلن محاربه‌ده یزید بن مهلب تلف اولدیغی کبی (سند) نهرینه طوغرو فرارایدن قاردشلری‌ده شدتله تعقیب ایدیله‌رك (خراسان) عصیاننه نهایت ویرلمشدی .

پیره‌نه طاغلرینی تجاوز

بو اثناده عربلر اسپانیایه تماميله حاكم اولمشلردی . انلر ایچون پایپلاجق برشی وارسه اوده فرانسه‌نك جنوب طرفلرینه طوغرو ایلریله‌مکدی. فی الحقیقه فرانسه‌نك بوقسمی عربلره قارشی سوره‌کلی برمقاومت اجرا ایده‌بیله‌جك حالده دکلدی . فرانسه او زمانلر (تنبل قراللر) طرفندن اداره اولونیوردی. مملکتده سرای ناظرلری ایله حکمدار بیننده نفوذ رقابتی حکم‌فرما اولیور ، عربلرك جنوبدن ایلریله‌ملرینه کیمسه اهمیت ویرمیوردی. ایشته تام بوصره‌ده عربلرك کزیده سردارلرندن شمح، (لانغ دوق)دن ایلریلیه‌رك (ناربون)ی محاصره ایتمشدی. شمح بو مستحکم شهری ضبط ایتدکدن صوکرا (طولوز) استقامتنده ایلریله‌مشدی . فقط طولوز محاصره‌سی اثناسنده قونت ئودك قوای موجوده‌سیله امداده کلسی ایکی اردو بیننده مدهش بر مصادمه‌یه سببیت ویرمش، بو مصادمه‌ده شمح بویوك بر شجاعت کوستره‌رك، قهرمانلر کبی چارپیشارق فدای جان ایلمشدی. اسلاملر، سردارلرینك شهادتی اوزرینه رجعت ایتمکه مجبور اولمشلر ، شمحك یرینه کچن عبد الرحمانك قوماندەسی آلتنده اسپانیایه چکلمشلردی (٧٢١) .

یزیدك مسکوکاتی (کوموش)

اسلام اردوسی پیره‌سنه طاغلرنده مظفریت پیشنده قوشدیغی صره‌ده یزیدده صوك درجه سودیکی ایکی جاریه، سلامه و حبابه ایله مشغول بولونیوردی. بو ایکی حسن جاذب ، یزیدك بوتون موجودیتنه حاکم اولمشدی. حتی برادری مسلمه یزیده نصیحت بوللو : «عمر بن عبد العزیز کبی عادل بر خلیفه‌دن صوکرا تخته کچدك . دولت ایشلرینی براقوبده هپ بو جاریه ایله مشغول اولیورسك.» دیمش، یزید برقاچ کون قدر حبابه ایله کوروشمه‌مشدی. فقط حبابه، یزیده ابتلا درجه‌سنده مربوطدی. حتی برجمعه کونی یزید نمازه چیقاجغی زمان کندیسنه خبر ویرملرینی جاریه‌لرینه تنبیه ایتمش، جامعه کیده‌جکی صره‌ده قارشیسنه چیقارق ألنده بر عود اولدیغی حالده برقطعه ترنم ایتمشدی . حبابه ، حزین بر صدا ایله ترنم ایلدیکی بو قطعه‌ده : «عاشق آواره‌یی بوکون حسسز طوردیغی ایچون مؤاخذه ایتمه. زواللی نه یاپسین ، تحمل

ایده‌میبور.» دیبوردی. یزید، بو روحی خطابه قارشی طایانه‌میه‌رق اللرینی یوزینه طوتمش: «آمان، یابمه!» دییه‌حبابه‌یه یالوارمشدی. فقط حبابه ترنماتنه دوام ایدرك: «حیات، کوکلك لذت بولدیغی، ارزو ایتدیکی شیدن عبارتدر. ایل‌نه دیرسه دیسین، سن‌اوکا باقمه» دیبوردی. یزید، بو استرحامه بردرلو تحمل ایده‌مه‌مش، حبابه‌یه یافلاشه‌رق: «چوق طوغرو-ویلیورسك. سنی سودیکم ایچون بنی موأخذه ایدنلر قهر اولسون.» دیمش، صوکرا یاننده‌کی کوله‌یه: «هایدی مسلمه‌یه سویله، اهالی ایله نمازی قیلسین» دیدکدن صوکرا کندیسی حبابه قاپانوب عیش ونوشه دالمشدی. یزید، حبابه‌نك وفاتنه قدر بو حالده دوام ایتمشدی. حبابه أولنجه جنازه‌سنی اوچ‌کون قالدیرتمامش، سوکیلیسنك بی‌روح جسدینی اوپه‌رك، قوقلایارق صارلمش، اون بش کون صوکراده قهرندن وفات ایدرك حبابه‌نك یانی باشنه دفن ایدلمشدی (١٠٥).

هشام، غولده اسلاملر

یزیدك وفاتنده قاردشی هشام (١٠٥ - ١٢٥) خلیفه اولنجه اسلاملرك غول فتوحاتنه یکیدن کرمی ویرلمشدی. حتی هشامك جلوسی کونی عربلرك مقتدر سرداری عنبسه (پیره‌نه) طاغلرینی آشارق فرانسه‌ده قطعی بر سفر اجراسنه عزم ایتمشدی. عنبسه اردوسی (قارقاصون) و (نیم) شهرلرینی آلیور، بومهم ایالتلرك وارداتنی ایکی مثلی آرتدیرییوردی. بو جولان مظفرانه عنبسه‌نك وفاتی (٨٢٥) اوزرینه‌ده هیچ بر سکته‌یه دوچار اولمامش، اسپانیادن قوهٔ معاونه کلیر کلمز دها زیاده شدتله دوام ایدرك (آلبیژووا)، (رونه‌رغ)، (ژه‌ووودان) و (وه‌له‌ی) شهرلری عرب استیلاسنه معروض اولمشدی. بو استیلا، (لیون) و(بورغونیا) حوالیسنه قدر توسع ایلمشدی.

غولده اسلام اردوسنه اك بویوك موفقیتلر تأمین ایدن ذات، عبدالرحمن اولمشدی. عبدالرحمن، شمحك وفاتنده یرینه والی تعیین ایدلمشدی. اسلامیتك تعالیسندن باشقه غایه کوزه‌تمین بوبویوك ذات، حرص ثروت وارزوی منفعتدن قطعیاً تجرید نفس ایتمشدی. عبدالرحمانك یکانه املی، موسی بن نصیرك افکارینی تطبیق ایتمك، غربی کاملاً تسخیر ایلمکدی. عبدالرحمن بلاغت لسانیله عسکرلرینی تسخیر ایدییور، بو مهم وظیفه‌یی ایفا ایچون الزم خواصك کافه‌سنی اظهار ایلیوردی. حتی بر قاچ آی قدر مصر، آفریقا ودیار مغربدن بر چوق قوت طوپلادقدن صوکرا (رونص دو) کچیدندن (غاسقونیا)یه داخل اولمش، غارون نهری ساحللرنده دوق‌ئود قوماندا‌سنده بولونان آکیتانیالیلر وواسقونلرله محاربه

ایدرك غالب کلمشدی . عبدالرحمن بو مظفریت اوزرینه (بوردو) شهرینه کیرمش، بو بویوك فلاکت غول حوالیسنده وخیم بر تأثیر حاصل ایلمشدی . آرتق هر کس اسلاملرك خرستیان حکومتلری محو ایده‌جکلرینه ذاهب اولیور ، طاغلردن بر سیلابهٔ مدهش حالنده اینن اسلام اردولری قارشیسنده فراردن باشقه چاره بولامیوردی. عربلرك اسمر سیمالری ، عصبی طورلری، پارلاق وسیاه کوزلری، بوتون سلاحلره مقابله ایدن اکری قیلاجلری، فکرقدر جوال وچالاك چول آتلری متین یوره‌کلرده بیله حس هراس اویاندیرییوردی.

شارل مارته‌ل، پوواتیه قونت ئود، قوتنك عربلره قارشی قویاجق درجه‌ده جسیم اولمادیغنی آکلاینجه درحال شارل مارته‌له مراجعت ایتمشدی؛ او زمان شارل مارته‌ل (اوسترازی) ایله (نوستری)یی اداره ایدییوردی . فرانسه سه‌نیورلری عربلرك استیلاسندن دوچار دهشت اولارق شارل مارته‌له مراجعت ایتدکلری زمان کندیسنه تهلکه‌نك وخامتنی آکلاتمشلر، بویله هر درلو آلات

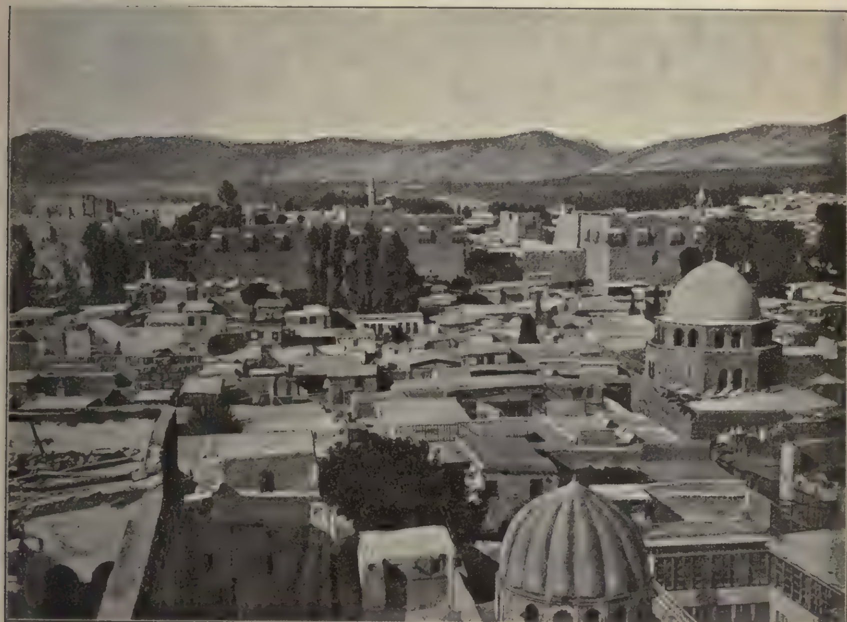

هشامك مسکوکاتی (کوموش)

حربیه‌دن محروم عسکرلره قارشی زرهلرله مسلح عسکرلرك مقاومت ایتمه‌مسنی بویوك برعیب تلقی ایتمشلردی. اوزمان شارل مارته‌ل: «براقیکز، ایلرله‌سینلر. شمدی جرأتلرینك الڭ صوك حدنده بولونیورلر. انلرك راست کلدکلری شیئ ییقوب دویرن سیلدن فرقلری یوقدر. انلر ایچون شوق وغیرت الڭ بویوك زره، جسارت الڭ متین قلعه یرینی طوتار . فقط برکره اللری غنائمله طولسون، کوزل سرایلره، راحت یاشامایه آلیشسینلر، رئیسلرینك قلبنی احتراص، عسکرلرینك فکرینی نفاق قاپلاسین . ایشته او زمان مظفریتدن امین اولارق قارشیلرینه هرزمان چیقابیلیرز. » دیمشدی .

بواثناده عبدالرحمن (طور) جوارینه کلیور، عسکری (سن مارته‌ن) کلیساسنی یغما ایدییوردی . بو اوزون و موفقیتلی سفرده آلنان غنائم اردونك یوروشنی اشکال ایدییوردی. ایشته بواثناده شارل مارته‌ل آلمان، بورغونیالی وغول عسکریله (پوواتیه) جوارینه کلمش، بواراده عبدالرحمانك عربلرو بربریلردن مرکب اردوسیله محاربه ایتمشدی . ایکی طرف محاربه‌دن اول هفته‌لرجه بر برینك قوتنی کشفه چا-

لیشمشدی. نهایت عبدالرحمان، نومیدیالی سواریلرینه شدتلی برتعرض اجرا ایتدیر-
مشدی . شرقك غرب ایله وقوع بولان بو مصادمه‌سی پك مدهش اولمشدی :
عربلر بو محاربه‌ده بویوك برجسارت کوسترمشلردی. فقط عربلرك خفیف بور-
نوزلری، آتلرینه باغلادقلری دوه قیلندن صارغیلری شارل مارته‌ل عسکرلرینك
کسکین بالطالرینه ، دمیر سلاحلرینه مقاومت ایده‌مه‌مش ، آقشاملره قدر

شام

دوام ایدن محاربه نتیجه‌سنده عربلرك رجعت حرکتی شارل مارته‌لك مظفریتنی تأمین
ایلمشدی. عبدالرحمن، محاربه‌نك بوالیم صفحه‌سنده عسکرلرینی طوپلایوب صوك بر
مقاومت کوسترمك ایسته‌مش، بوصوك مقابلهٔ شجیعانه اثناسنده فدای جان ایلمشدی
(١١٤ ﻫ، ٧٣٢ م). اسلاملرك بر عصردن بری سلسلهٔ موفقیات اوزرنده جوشان
اولان سیلابهٔ ظفری (پوواتیه)ده آنی بر صدمه ایله توقف ایتمشدی . عربلر
(پوو آتیه) مغلوبیتی اوزرینه (لانغدوق) یولنی طوتارق (پیره‌نه‌یه)یه طوغرو
چکلمشلردی .

بوخبر فلاکت ممالك اسلامیه‌ده شایع اولنجه، آفریقا والیسی عبداه‌بن‌الحباب درحال عبدالملك‌بن‌قطنی سردار تعیین ایدرك اسپانیایه کوندرمش، اردونك متباقی قوتلریله شدتلی بر رجعت تعرضی اجرا ایتمسنی امر ایلمشدی. فقط بو صره‌ده آفریقاده بربریلرك عصیانی خارجی مظفریتلری تعطیل ایتمش، بوتون نظر دقت امور داخلیه‌یه انعطاف ایلمشدی.

بربره، ایتالیا سفرلری

غربده اسلام اردولری فرانسه ایچلرینه طوغرو ایلریله‌دکلری صره‌ده ایدی‌که هشامك آفریقایه یکی تعیین ایلدیکی والی، عبداه‌بن‌الحباب تونس شهرینی تزیین ایدییور، ترسانه‌لر انشا ایتدیرییور، آفریقانك ایچلرینه طوغرو اراضی أله ایتمکه چالیشیوردی. عبداه‌بن‌الحباب بو مقصدی تأمین ایچون حبیب بن ابی‌عبیده‌یی کوندرمش، حبیب مغرب سفرندن مظفریتله دونجه (سجیلیا، صقالیه) فتحنه‌ده، أمور اولمشدی. حبیب، فی‌الحقیقه (سیراکوزه) اوکارینه کله‌رك شهردن کلیتلی ویرکی آلمش، اطراف و جوارینی یغما ایلمشدی. فقط بو اثناده (طنجه)ده‌کی بربریلرك آغرویرکیلردن طولایی عصیان ایتملری اوزرینه (سجیلیا)دن چاغرلمش، بو اثناده عصیان‌ده فوق‌العاده توسع ایلمشدی. حبیب، شهرت سلاحنه کووه‌نه‌رك بربریلره قارشی حرکت ایتمش، فقط هیچ بر موفقیته نائل اولامامشدی. کندیسنه خلف اولان قوماندانلر ایسه بو جسور اهالی‌یه قارشی اجرای نفوذ ایده‌مه‌مشلردی. حتی آفریقا عصیانی اسپانیایه‌ده سرایت ایتمش، اسپانیالیلرده آفریقا قبیله‌لرینه تقلید ایتمشلردی. اسپانیا و آفریقا عصیانی هشام اوزرنده بویوك بر تأثیر اجرا ایلمشدی. هشام، بو عصیانلری باصدیرمق ایچون اك تجربه‌دیده سردارلرینی تعیین ایدییور، وقوعه کلن مصادمه‌لر اردونك مغلوبیتی، سردارلرك شهادتی ایله نتیجه‌لنیوردی. بو سردارلردن اسپانیایه فرار ایده‌بیلنلرده اندلس والیسنه قارشی تحریکاتدن خالی قالمیورلردی. فقط بو اثناده یکی بر تهلکه، امویه خاندانینك تخت سلطنتنه قارشی وخیم بر تعرض، هشامك نظر دقتنی جلب ایتمش، بوتون غیرت وهمتی شرقه حصر ایتمسنه سببیت ویرمشدی.

هشامی شرقده اك‌زیاده مشغول ایدن تهلکه، حضرت علی طرفدارلرینك قیامی ایدی. علویلر ممکن اولدیغی قدر یاتیشدیرلمش، فقط کاملاً مغلوب ایدلمه‌مشدی. عراق وحجازده حضرت پیغمبرك حفیدلرینه قارشی بویوك بر حرمت پرورده ایدیلیوردی. هشام جلوسندن اول بو آثار احترامی بالذات مشاهده ایتمشدی. هشام، باباسی عبدالملکك صوك زمانلرینه طوغرو

ايفاى حج ايدركن حجراسودى زيارت ايتمك ايستەمش . غلبەلكك ارەسندن بر درلو چكمكه موفق اولامامشدى. بونكاوررينه اوزاقده، يوكسك برسد اوزرينه چيقارق غلبەلكى سيره باشلامشدى . بو اثناده حضرت حسينك اوغلى امام زين العابدين، نجيب بر سيما ، وقور بر طور ايله اوراقدن كورونجه خلق ارەسنده فوق العاده آثار احترام حاصل اولمش ، زين العابدين كمال سكونتله حجراسودى زيارته باشلامشدى . هشامك ياننده طوران بر سوريەلى، بو آثار احترامه حيرت ايدرك بو ذاتك كيم اولديغنى سؤال ايتمش ، هشامده خاندانته دشمن بر عائلەيه ايديلن احترامك سوريه اهاليسى بيننده شايع اولماسندن قورقارق: « بيلميورم! » ديه جواب ويرمشدى . او زمان ، هشامك ياننده طوران شاعر فرزدق درحال ايلرى آتيلمش ، اولاد پيغمبرينك تبجيل فضائلى ايچون ارتجالاً : « بو اويله بر ذاتدركه وادئ بطحى آنك آديملرينى طانير. بو معبدلر، مقدس محللرده آنى بيلير. بو ذات، خدام كبريادن اك نجيبنك اولاديدر . ديندار وصاف ، عالم وفاضلدر . قريشيلر آنى كوردكلرى زمان : ايشته نمونۀ فضيلت! ديه كوسترلر » مآلنده اوزون برقصيده اوقومش ، او زمان هشام صوك درجه حدتلنەرك فرزدقى حبس ايتديرمشدى . زين العابدين بو وقعەدن خبردار اولنجه شاعره اون ايكى بيك درهم كوندرمش ، فرزدق: « بن كنديلرينى هديه آلمق ايچون دكل، ثواب ايشلەمك ايچون مدح ايتدم » ديمش؛ فقط زين العابدين: « بن اويله برعائلەيه منسوبم كه بو عائله اصلا ويرديككنى كرى آلماز ! » ديجه فرزدق هديەيى قبوله مجبور اولمشدى .

ايشته او زماندن برى حضرت على عائلەسى بين العرب مظهر اولدقلرى احترامك پك وخيم جزاسنه دوچار اولمشلردى . زين العابدينك اوغلى محمد وفات ايتمش (١١٢ هـ) ، قارداشى زيدكوفەليلرك دعوتى اوزرينه خليفه انتخاب اولونمشدى . فقط حضرت على وحسينك شهادتلرينه سببيت ويرن كوفەليلر ، عين طبايعى زيد حقندەده اظهار ايتمشلردى .

كوفەليلر بوسفردەمتلون برمشرب ابراز ايدەرك زيدك شهادتنه سبب اولمشلردى . حتى باشى هشامه كوندريلەرك (شام) قاپوسنده بر چيوى‌يه آصيلمشدى . امويلرك بو تلاشى‌ده كوستريوردى‌كه علويلره قارشى اوتەدن برى بويوك بر خصومت پرورده ايديليوردى.

هشام،منافع سلطنتى تأمين ايلدكدن صوكرا آفريقا بوزغونلقلرينك آجيسنى چيقارمغه قرار ويرمشدى. اسپانيايه كوندريلن عسكره امرلر هپ آفريقا طريقى ايله كوندرلديكى ايچون بو حوالينك محافظەسى صوك درجه الزمدى. هشام،مصر واليسى حنظلەبن‌صفران الكلبى بو وظيفەيه مأمور ايتمش، نتيجەده بويوك برغالبيت احراز ايلمشدى. بعده هشامدن آلديغى امر اوزرينه اندلسەده يكى بر والى كوندر- مشدى. بو والى (قرطبه)يى مركز اتخاذ ايدرك سوريەليلرى بوتون شهرلره طا- غيتمشدى. حتى سوريه اهاليسنك شهرلرينه كوره اسپانيا شهرلرينك‌ده اسملرينى دكيشديرمش، مثلا (مالاغا) يه (أردن)، (قسەرەس)ه فلسطين، (اشبيليه)يه(حمص) نامنى ويرمشدى.

رومیلر و خزرلرله محاربه

اسپانیا، غول و آفریقا موفقیاتی احراز اولوندیغی صره‌ده هشام هنوز بیزانسلیلره قارشی جدی بر موفقیت احراز ایده‌مه‌مشدی. جلوسنك ایلك کونلری روم ممالکنه طوغرو ایلریله‌مش، فقط شامه کمال مغلوبیتله عودت ایدنجه اوغلی معاویه (ازنیق) شهرینی محاصره ایتمشدی. مع مافیه محصورینك شدتله مقاومتی اوزرینه عربلر بو شهری‌ده ضبطه موفق اولامیه‌رق نظر دقتلرینی دها آز قابل مدافعه منطقه‌لره طوغرو توجیه ایتمشلردی.

او صره‌لرده ارمنیلر، روملرله عربلره قارشی استقلاللرینی اوزون مدت مدافعه ایتمشلر، نهایت عربلرك تابعیتنه کیرمکه مجبور اولمشلردی. حتی حکمتمه‌وبرکو ویرییورلر، خلیفه طرفندن نصب اولونان والی‌یه‌ده اطاعت ایدییورلردی. بو سببدن ارمنستان حوالیسی عربلر ایله تورك نسلندن حزرلر بیننده‌کی مصادمه‌لردن طبیعی بر صورتده متأثر اولاجقدی. حزرلر قافقاس طاغلرینه یرله‌شن تورکلرك اك جسورلرندن ایدی. بونلر ارمنستانی عربلره ویرمه‌مك ایچون برچوق مصادمه‌لرده بولونمشلر، قافقاس أتکلرنده ویا آراس ساحللرنده متعدد دفعه‌لر غالب و مغلوب اولمشلردی. هشام، جلوسنده قاردشی مسلمه‌یی ارمنستانه کوندرمش، حزر خاقاننك قوتلی بر اردو ایله حرکتی اوزرینه مسلمه اردوسی مغلوب اولمشـدی. مسلمه‌دن صوکرا حزرلرله محاربه‌یه جراح مأمور اولمش ایسه‌ده حزر حکمدارینك ارمنستانه استیلا ایدرك مدینایه‌قدر ایلریله‌مسی اوزرینه جراح تلفات کلیه ایله مغلوب ایدلمش، حزرلر هرطرفه دهشت القا ایدرك (موصل)ه قدر ایلریلمشـلردی. بونك اوزرینه هشام، سعید اسمنده بر سردار کوندره‌رك حزرلری قافقاس طاغلرینه قدر تعقیب تعقیب ایتدیرمشـدی. فقط حزرلر سرعت ومهارتلری سایه‌سنده تلفاتسز بر رجعت حرکتی اجرا ایتمشلردی. بونك اوزرینه عربلر (دربند)ی ضبط ایدرك بورایه ۱٤ بیك سوریه‌لی اسلام یرلشدیرمشلردی. بوتون بو موفقیتلر، سعیدك معیتنده‌کی قطعاته مسلمه‌نك قوای معاونه ایله امداد ایتمسی سایه‌سنده استحصال ایدلمشدی. مسلمه، حزرلره قارشی دوچار اولدیغی موفقیتسزلکی تلافی ایچون قاپادوقیایه کیرمش، برمدت صوکرا تکرار حزرلره قارشی حرکت ایتمش ایسه‌ده بو سفرده هیچ بر موفقیت احراز ایده‌مه‌مسی اوزرینه یرینه مروان بن محمد بن مروان ارمنستان والیسی

تعیین اولونمشدی. بو ذات ارمنستان حوالیسنده عربلرك قدرت ونفوذینی تأسیسه پك زیاده صرف غیرت ایلمشدی.

بو صره‌ده هشامك ایكی اوغلی، معاویه ایله سلیمان (قسطمونی) حوالیسنه داخل اولارق پارلاق بر مظفریت احراز ایتمشلر، حتی بالآخره بیزانس تختنه جلوس ایدن اوچنجی لئون ایله برمعاهده عقدایتمشلردی. لئون، قسطنطینیه‌یه

قاهره‌ده بنی طولون جامعی

طوغرو تقرب ایدن عرب تهلكه‌سنی آتلاتدقدن صوكرا بیزانس تختنه جلوس ایتمش، فقط بالآخره عربلره قارشی وقوع بولان تعهداتنی یرینه كتیرمه‌مشدی.

هشامك صوك سنه‌لری موفقیتسزلكله كچمشدی. هشام، غایت ذكی وفن حكومته واقف بر خلیفه ایدی. زماننده اسلام فتوحاتی هیچ ترقی ایتمه‌مشدی. ولیدزماننده عرب ایمپراطورلغنك حدودی شرقاً سند نهرینه، غرباً پیره‌نه طاغلرینه‌قدر توسع ایلمشدی. هشام ایسه بو حدودی اصلا توسیع ایده‌مه‌مشدی. هشام زماننده عربستاندن شرق و غربه طوغرو آچیلان استیلا یوللری آنی مانعه‌لره تصادف

ایلمشدی. بو جسیم ایمپراطورلغی اداره وتنسیق ایتمك، عمومی مرکزی بر اداره‌یه توجیـه ایتمك لازمدی؛ فقط امویه خاندانی بوکا مقتـدر دکلدی. امویلر، پاره وسیاستله ألده ایتـدکلری خلافتی او زمانه قدر صرف فتوحات قوتی ایله محافظه ایده‌بیلمشلر، احراز ایتدکلری بونجه موفقیتلرله حقلرینی تسلیم ایتدیرمکه موفق اولمشلردی. فقط شمدی بوجاذب خیال کاملاً زائل اولمش، قارشیلرینه کندیلرینی اساسندن دویره‌جك دشمنلر چیقمغه باشلامشدی.

هشاملك خلفلری

هشامدن صوکرا امویه خاندانندن برقاچ ذات اجرای خلافت ایتمشلردی؛ فقط بونلرك زمانی امویه خاندانك صوك دورلری ایدی. بو دورده بویوك مقیاسده برمبارزه حاضرلانیور، مقام خلافتی ألده ایتمك، امویلری دویرمك ایچون مختلف فرقه‌لر ظهور ایدییوردی.

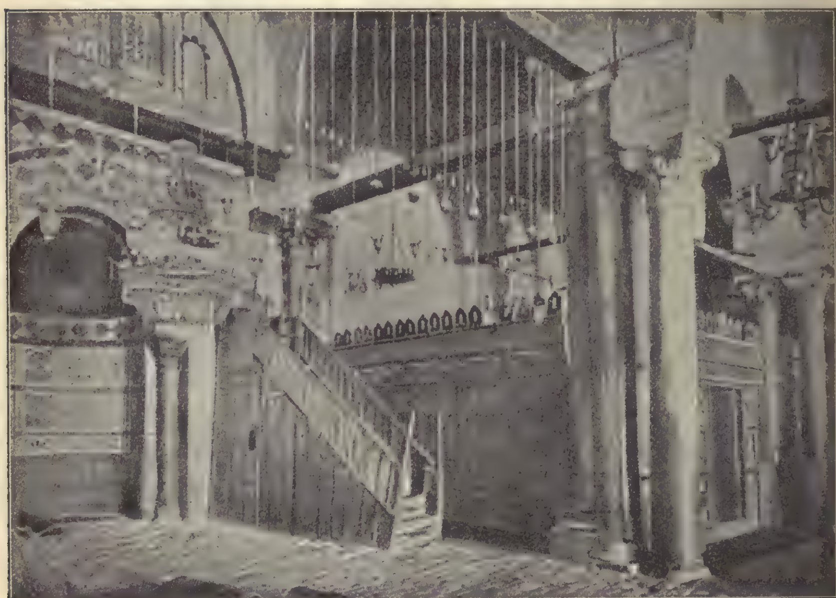
امویه خاندانـه باشلیجه ایکی فرقه اوته‌دن بری اجرای خصومت ایدییوردی. بونلردن بری حضرت علی طرفدارلری ایدی‌که بوفرقه اوته‌دن بری سلاح بدست اولارق حقوقنی مدافعه ایلمش، برقاچ دفعه‌لر میدان مبارزه‌یه آتیلمشدی. علویلر خلافت اوغورنده پك‌چوق قربان ویرمشلردی. طمارلرنده جولان ایدن‌خون پیغمبری، خصوصیله حضرت‌علینك فضائلی، اوغلی حسینك فجیع بر صورتده شهادتی هرکسك نظر دقتنی بو عائله اوزرینـه جلب ایدییور، بوتون اسلاملرك قلب وقوتی انلرك لهنه سوق‌ایلیوردی. فقط بونجیب عائله، دائما حیل‌ودسائسه کرفتار اولیور، ایچلرندن اك کزیده رجالك افنا ایدلدیکنی کورمك آجیسنه قاتلانیوردی. علویلرك بو موفقیتسزلکلری هپ کندی خطالرندن ایلری کلیوردی. علویلر فضیلتی رهبر حرکت اتخاذ ایتدکلری حالده هیچ بر زمان متحداً حرکت ایتمیورلردی. بوتون عائله برقاچ شعبه‌یه آیرلدیغی حالده بو شعبه‌لرك هر بری یالکز باشنه خلافت ادعاسنده بولونیور، حضرت علی خاندانك بوتون قوتلریله حرکت ایتدکلری کورولمیوردی. واقعا بو اثناده قسماً موفقیت احراز ایدیلیوردی؛ فقط بوموفقیت آنجق بر ولایتك ضبط واشغالندن عبارت قالیوردی. بناءعلیه علویلر، ایفاایده‌جکلری وظیفه‌یه حقیقی برلیاقت کوستره‌میورلردی. بعضاً دشمنلرینی بیله تقدیر خوان ایده‌جك فضیلت‌ابرازایدییورلر، فقط‌بوموفقیتلردن استفاده ایتمه‌نك یولنی بیلمیورلردی.

خلافتی ألده ایتمك ایسته‌ین دیکر برعائله‌ده عم‌نبی حضرت عباسه منسوب اولان عباسیلرایدی. عباسك اوغلی عبداه بویوك برفضیلت صاحبی ایدی. بوذات حضرت علینك‌شهادتی اوزرینه مکه‌ده اختیار اقامت ایتمش، امویلره دائما غاصب نظریله باقمشدی. حتی عبدالله بن‌زبیرك، خلافتی صرف نفسی ایچون استرداده قیام ایتمسنی بردرلو عفوایتمه‌مشدی. عبدالله امویلرك خلافتنه قطعیاً اهمیت ویرمزدی. وفاتنده اوغلی علی، امویه خلیفه‌سنك سراینده فوق العاده اعتباره مظهر اولورکن حائز اولدیغی حرمتدن طولایی نظر استرقابی جلب ایتمش، نهایت دوه‌یه ترس بیندیریله‌رك شام‌سوقاقلرنده تشهیر ایدلمك، هرکون قیزغین کونش آلتنه کتیریله‌رك

تپه‌سنه زیتون یاغی دوکولمك کبی جزالره کرفتار ایدلمشدی. علی، هشام زماننده وفات ایتمش، اوغلی محمدبن علی، امویلردن باباسنك انتقامنی آلمه قطعیاً قرار ویرمشدی. فقط عباسك اوغللری اسلاملرك اك کزیده‌ذواتندن مرکب اولدقلری حالده ادعای خلافته کندیلرنده حق کورمیورلردی. بو حق دائما حضرت علی سلاله‌سنده‌ایدی. بو سببدن عباسیلر، اررولرینه رنك مشروعیت ویرمك ایچون حضرت علی احفادندن برینك کندیلرینه امامتی ترك ایتدیکنی ادعا ایدییورلردی: حضرت علینك، محمد نامنده بر اوغلی واردی. بو ذاتك والده‌سی (حنف) قبیله‌سندن اولدیغی ایچون کندیسنه (ابن‌حنفیه) لقبی ویرلمشدی. محمد، بین‌الاسلام بویوك براعتباری حائزدی. کربلا فلاکتندن صوکرا حضرت حسینك شهادتندن بالاستفاده امامت ادعاسنده بولونمش، فقط حضرت حسینك اوغلی زین‌العابدینه قارشی بو ادعاسی آچیقدن آچیغه اظهاره جسارت ایده‌مه‌مشدی. واقعا محمد، حضرت علینك حفیدی ایدی. فقط والده‌سی یاباجی برقبیله‌دن اولدیغی ایچون حضرت علینك دیکر حفیدی زین‌العابدین ایله رقابت ایده‌مزدی. بو سببدن محمدبن‌حنفیه کندی لهنه بر انقلاب وجوده کتیرمکه جسارت ایده‌میوردی. اوغلی ابو هاشم ایسه پدرینك فضائلنه وارث اولمادیغی کبی حیاتنی ذوق وسفاهت ایچنده کچیرردی. ایشته بو ذات، خلافتی عباسیلردن محمدبن‌علی‌یه ترك ایتمشدی. واقعا بو سلاح عباسیلر ألنده بویوك بر قوت تشکیل ایده‌مزدی. فقط بوکا قوت وحیله‌ده انضمام ایدنجه اولدقجه برتأثیر اجرا ایدییوردی. هشام، بوتون بو تشکیلاتك فرقنه وارمش، محمدبن‌علی‌یی اسکی بربورج بهانه‌سیله محبسه آتمشدی. محمد محبسده طرفدارلریله مخابراتده بولونمش، عباسی طرفدارلرندن ابوموسی نامنده برسراجك چراغی ابومسلم‌ده بوخصوصده توسط ایلمشدی. نهایت ابوموسی، محمدك بورجنی اوده‌مش، محمد محبسدن خلاص اولدقدن صوکرا ابوموسی ابومسلم ایله برابر عراقه متوجهاً حرکت ایلمشدی. محمد، حیاتنده هیچ بر حرکتده بولونامادن وفات ایتمش، فقط امامتی اوغلنه براقارق عباسیلرك احتراصاتنی بسبتون سوندیرمه‌مشدی.

ولید بن یزید ایکنجی یزیدك اوغلی ولید (١٢٥—١٢٤) هشامه خلف اولنجه عموجه‌سنك تختنه بلامشکلات جلوس ایتمشدی. ولیدك زماننده عباسیلر علویلرله أل أله ویره‌رك کیزلی کیزلی چالیشیورلر، امویلرك بنیان سلطنتنی تملندن زیروزبر ایده‌جك تدابیره توسل ایدییورلردی. ولید ایسه بو فلاکتلره قارشی حکومتی تقویه ایده‌جك خواصه مالك دکلدی. هشام، ولی عهدی بولونان ولیدی دائما سرایدن اوزاق یاشاتمش، امور اداره‌یه قاریشدیرمامشدی. ولید امویه تختنه جلوس ایدر ایتمز کندینی بسبتون یکی بر وظیفه قارشیسنده بولمش، دم شبابنده کچیردیکی ذوق وسفاهتدن بر درلو تجرید نفس ایده‌مه‌مشدی. ولید چالیشمقدن قطعیاً حظ ایتمزدی. وقتنی دائما ذوق و اکلنجه ایله کچیرر، عیش وعشرتی کندیسنه یکانه مشغولیت عد ایدردی. خصوصیله اسلامیته رعایت، آداب دینیه‌یه حرمت، ولیدك بسبتون مجهولی ایدی. ولید، پدرنده آو کوپکلری اولدیغی حالده مکه‌یه کیرر،

یانده کتیردیکی قادینلرله علی‌ملاءالناس ملاطفه‌لر ایدر، آغوشندن چیقاردیغی جاریه‌لره بلاغسل امامت ایتدیرمکه چالیشیردی. حتی بر کیجه، ألنده‌کی مصحفی آچدیغی زمان تصادفاً: «واستفتحوا وخاب کل جبار عنید الخ...» آیت کریمه‌سنی کورمش، درحال کلام قدیمی آصدیرمش، اوقنی ویاینی آلمش، متصل اوق آتارق قرآن کریمی پارچالامش، صوکرا: «سن هر عنادجی جباری تهدیدمی ایدییورسك؟ ایشته بن او عنادجی جبارم. یوم محشرده کیت، ربکله ملاقی اولدە ولید بنی پار-

قیروانده سید عقبه جامعی

چالادی دییه شکایت ایت!» مآلنده برقطعه اوقومشدی. ولیدك بوبدمستانه، مغایر آداب حرکتلری بوتون یوره‌کلری کندیسندن صوغوتمشدی. حتی اقرباسندن یزید، خلقك ولید حقنده‌کی توجهسزلکندن بالاستفاده (شام) اوزرینه یورومش، ولیدك منتظم عسکرلری قارشیسنده هیچ بر موفقیت احراز ایده‌مه‌مشدی. ولید، بوموفقیت ایله سوءتوجهه لایق اولمادیغی کوسترمشدی؛ فقط اخلاق ومسلکندن دلکیر اولان عسکرلری کندیسی یاپ یالکز براقمشلردی. اوزمان ولید برقلعه‌یه چکیله‌رك مدافعه‌ده بولونمش، نهایت سلاح بدست اولارق ترك حیات ایلمشدی.

ولیدك باشی (شام)ه كتیرلمش، بر مزراق اوجنه طاقیلارق سوقاق سوقاق كزدیرلمشدی.

انقراضه علامتلری

ولیدك وفاتی ، سؤ حركاتیله تولید ایلدیكی اغتشاشلری بر درلو تسكین ایده‌مه‌مشدی. بوتون ولایتلر عصیان آتشلری ایچنده ایدی. عبدالرحمن بن حبیب آفریقایی آیاقلاندیریيور ، اسپانیاده هر امیر اعلان استقلاله چالیشیور، خراسانده آلتدن آلته چالیشان عباسیلر آرتق امویلره قارشی آچیقدن آچیغه اظهار خصومت ایدییورلردی. ولیدك وفاتی اوزرینه یزیدك شامده خلافتی اعلان اولونمشدی. فقط حمص اهالیسی شدتلی بر اختلال چیقارارق شامه یورومشلر، فلسطینده كندیلرینه التحاق ایده‌جك قوتلری بكله‌مدن حركت ایتمشلردی. حمصلیلر یزیده انقیاد ایتدكلری صره‌ده فلسطین اهالیسی‌ده عصیان ایتمشلر، یزیدك اقرباسندن یزید بن سلیمانی خلیفه اعلان ایلمشلردی. بو ذات، یزیدك بویوك رجالندن سلیمان بن هشامك دسائس سیاسیه‌سیله مغلوب اولنجه یزید حقوق سلطنتی محافظه‌یه موفق اولمش، درحال بر چوق والیلر عزل ایدرك یرلرینه مقتدر كیمسه‌لر تعیین ایلمشدی.

او صره‌ده خراسان والیسی نصر بن سیار، عراق والیسی‌ده خلیفه مروانك احفادندن مروان بن محمد ایدی. یزید، خراسان والیسی نصر بن سیاری‌ده دكیشدیرمك ایسته‌مشدی. فقط بو ذات جاهل وسفیه حكمدارلرك مشئوم سیاستلری یوزندن امویلرك انقراض بولاجغنی آكلامشدی. بو سببدن خلیفه‌نك امرینی دیكله‌مه‌مش، مروانی ادعای خلافته تشویق ایلمشدی. مروان، (شام)ه یورویه‌جكی صره‌ده یزید وفات ایتمش، یرینه قارداشی ابراهیم جلوس ایلمشدی.

ابراهیمك خلافتی پك موقت (١٢٦ - ١٢٧) اولمشدی. بو اثناده مروان ایلریلیور، سوریه خلقنی كندیسنه جلب ایدییور ، (محاره) و(قنسرین) اهالیسی طرفندن كمال ممنونیتله استقبال ایدیلیوردی. نهایت مروانك اردوسی‌ایله ابراهیمك حقوقنی مدافعه ایدن سلیمان بن هشام اردولری یكدیكریله مصادمه ایتمشلر، غالبیتی مروانك عسكرلری احراز ایلمشلردی. مروانك عسكرلری شامه كیردكلری صره‌ده ابراهیم‌ده او زمانه قدر سرایده بولونان خلیفه ولیدك اوغللرینی تلف ایتدیرمش ، انلرك قاتلی جسدلرینی چیكنیه‌رك فرار ایلمشدی. مروان بو پارلاق مظفریتی متعاقب (شام)ده خلیفه اعلان اولونمشدی. امویه حكومتی آرتق عزم

قطعی صاحبی بر خليفه‌یه مالك اولمشدی ؛ فقط حكومت او درجه پارچه‌لانمش ، داخلی ضعفلر او درجه آرتمشدی كه انقراضك بو سیر سریعنه قارشی طورمق امكان خارجنده ایدی. مروان مشكل بر وضعیتده بولونیوردی: كندیسنده فطری بر ذكا ودرایت موجود اولدیغی حالده سلفلرینك بارگران سیئاتی آلتنده محو اولمق تهلكه‌لرینه معروض قالاجقدی. مروان بر مدت قدر صلح وسكونتك تأسس ایده‌جكنه قائل اولمش، فقط علویلر ایله عباسیلرك فعالیتی خاندانك تبدلنه شدتلی بر لزوم حاصل ایلمشدی. بو اثناده داخلی بر حرب ، تهیج وغلیان ایچنده بولونان افكاری تسكین ایده‌بیلیردی ؛ حیفا كه ممالك مفتوحه‌نك بر بر الدن چیقمغه باشلادیغی بر صره‌ده یكی فتوحاته آتیلمق عدیم الامكان ایدی. وقتیله مروانك جلوسنه یاردم ایدن حمصلیلر شمدی عصیان ایدییور ، شام جوارنده اختلاللر وقوعه كلیور ، مروان بو اختلاللرك كافه‌سنی باصدیرمغه موفق اولیوردی . بر زمان اولمشدی كه مروان آرتق مملكتك سكون وصلاح كسب ایتدیكنه قائل اولارق عراقه طوغرو كیتمك ایسته‌مش ، بو سفرده سلیمان بن هشامی یاتیشدیرمغه مجبور اولمشدی . مروان بو عصیانلری باصدیردقدن صوكرا علویلرله عباسیلرك تشبثاتنه قارشی اوغراشمغه قرار ویرمشدی .

عرب عسكری

بو صره‌ده عباسیلر امامتك كندیلرینه ترك ایدلدیكنی ایلری سوره‌رك علویلردن بر قسمنی مقصدلرینه خادم ایتمكه موفق اولمشلردی . علویلر، عباسیلرك غیرتلرینی كندی منفعتلرینه موافق ظن ایدییورلردی. فقط بالآخره حقیقتی آكلامشلر ، جدلرینك قاتللرینه تابع اولمقدنسه عباسیلره خدمت ایتمكی تجویز

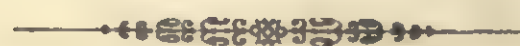
ایتمشلردی . ١٢٨ سنه‌لرینه طوغرو ایدی‌که بو اتفاق خفینك بوتون رئیسلری آرتق وقت مناسبك حلوانه قانع اولمشلر ، یوزلرنده‌کی ستره‌یی بسبتون آتارق علناً ترویج مرامه باشلامشلردی . اتفاقك مرکزینی خراسان تشکیل ایدییوردی. مروانك خراسان والیسی نصر بن سیار، اتفاقك صوك درجه ایلریله‌دیکنی خبر آلمش ، مروانه بر آن اول تبلیغاتده بولونمش ، فقط قارشیسنده‌کی بوتك کثرتی کورونجه بو بویوك قوتی کسره چالیشمشدی. نصر بن سیارك انزیاده دوشوندیکی شی ، ابو مسلمی وعدلر ، رجالر ونصیحتلرله عباسیلردن آییرمقدی . ابو مسلم بو رجالره قطعیاً اهمیت ویرمه‌مش ، عزمنی یرینه کتیرمکده صوك درجه اصرار کوسترمشدی. عباسیلرك بوتون قوتی امام ابراهیم بن محمد نامنه حرکت ایدن ابومسلم اطرافنده تجمع ایدییوردی . امام ابراهیمك بوتون وسائطی خراسانده ایدی . کندی ایسه سوریه‌نك جنوب حدودلرنده اوطورییوردی . مروان خراسان اختلالنی خبر آلیر آلماز امام ابراهیمی حبس ایتدیرمشدی . امام ابراهیم ایسه محبسدن ابومسلمه کوندردیکی برمکتوبده کندیسنی سردار نصب ایلمشدی. آرتق بو تاریخدن اعتباراً ابو مسلم (مرو) اوزرینه یورومش ، بو پارلاق مظفریت ابراهیمك قتلنه سببیت ویرمشدی . امام ابراهیم وفاتندن اول امامتی قاردشی ابوالعباسه ویرمش ، بو صورتله حرصی انتقام صاحبسز براقلمامشدی . امام ابراهیمك قتلی بوتون عباسیلر اوزرنده ألیم بر تأثیر حاصل ایلمشدی . عباسی طرفداری اولانلر قافله قافله خراسانه کیدییورلر ، ابو مسلم اردوسنه التحاق ایدرك مروانه قارشی یورییورلردی . بو یورویش پارلاق برمظفریتله نتیجه‌لنمش، ابوالعباسك خلافتی مدبدب بر صورتده اعلان ایدلمشدی مروان، امام ابراهیمی قتل ایتدیردیکی زمان بوتون عباسیلر علامت ماتم اولمق اوزره سیاهلر کیمشلردی. شمدی بوعلامتی احتوا ایدن سیا بایراق عباسیلرك سرایی اوزرنده تموج ایدییوردی.

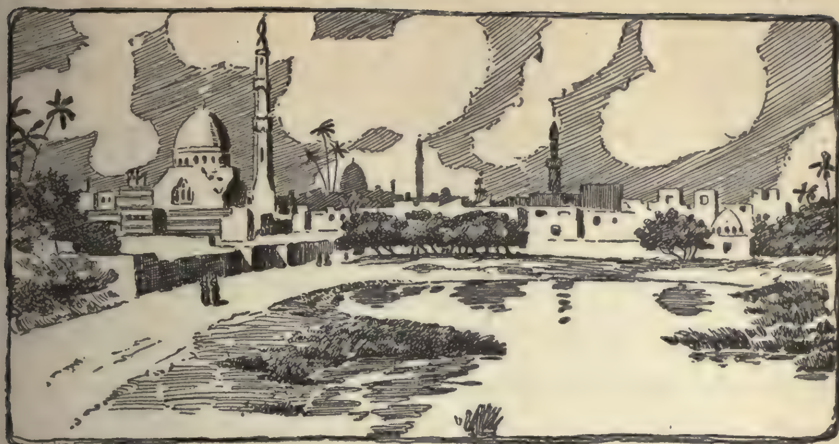
یکی خلیفه بو بویوك انقلابی متعاقب مروانك اوزرینه یورومك ، امویلری صورت قطعیه‌ده محو ایتمك ایسته‌مشدی . ایکی اردونك مصادمه‌سی بویوك بر خاندانك انقراضنی تأمین ایده‌جکدی . مروان اردوسی (زاب) صوینی کچمش ، ابوالعباسك عموجه‌سی عبداله بن علی قوماندانسنده‌کی عباسی اردوسی مروانی بویوك برانهزامه دوچار ایلمشدی (١٣٢) . مروان بوفلاکت اوزرینه (موصل) و(حران)

طرفلرینه قاچمش ، کندیسنه ظهیر اولاجق بر قبیله ، برشهر ، برولایت آرامش، نهایت فلسطین یهودیلری مروانی حضرت پیغمبر سلالەسنه منسوب اولمادیغی ایچون مدافعەیه قیام ایتمشلردی . فقط عباسیلرك منتظم وقوتلی اردولرینه قارشی مقاومتدن عاجز قالان مروان نهایت بر قبط کلیساسنه التجا ایدرك حیاتنی قور- تارمق ایستەمش ، اوراده ، کلیسا محرابلری اوکنده مزراقلرله تلف ایدلمش ، باشی (کوفه)یه کوندریلەرك یکی خلیفەیه تقدیم اولونمشدی .

انقراضه کونلری

مروانك وفاتی اوزرینه ، عباسیلرك خلافتی حکم فرما اولمغه باشلامشدی . فقط بو دورك ایلك صفحاتی قان و انتقام ایله آچیلمش، منقرض دولتك سوابق مفاخرینه قطعیاً رعایت اولونمامشدی. امویلر، ظلم وغدر ایله برابر، عرب ایمپراطورلغنه سیاسی برشکل ویرمشلردی. امویلردن اول حضرت محمد بوتون عربلری مدنیلشدیرمش، انلره آداب مدنیتی اوکرەتمشدی. فقط عربلرك یاشادقلری ایصسز چوللرده مدنیتك آنجق فتوحات ایله تقرر ایده- جکنه قائل اولمشدی. حضرت پیغمبرك خلفلری بواساسی تعقیب ایتمشلر، امویلر ایسەغصب ایتدکلری خلافته برشکل مشروعیت ویرمك ایچون فتوحات ایلەخدمت ایتمکی دستور اتخاذ ایلمشلردی. شمدی بو وظیفه عباسك اوغللرینه، رسول اکرم سلالەسنه توجه ایدیوردی. بو یکی سلاله خلافتی حق مشروع اولارق طانیور، بو سببدن عرب قومنی احرارانه وفعالانه اداره ایلمکی، حیات اجتماعیه و علمیەیی اصلاح ایتمکی درعهده ایدییوردی. فقط بوپارلاق ومدنی دورەنك ظهورندن اول قانلی برصفحه باشلامشدی. بواثناده امویلردن هشامك طورونی عبدالرحمن، انتقام قیلجندن یقاسنی قورتارارق اسپانیایه قاچمش ، اوراده، (قرطبه) شهرنده یکی بر غرب خلافتی تأسیس ایلمشدی . اوزمان عرب ایمپراطورلغنك بوتون قوتی ایکی مرکزه، بغداد ایله قرطبەیه انتقال ایتمش ، شرقده عباسیه ، غربده اندلس دولتی حکمران اولمغه باشلامشدی.

بشنجی فصل

عباسیلر، بغدادك دور اقبالی

(۷۵۰ - ۱۲۵۸)

ابوالعباس، انتقام دوری عباسیلر ، سنه‌لردن بری تشکیل و ترتیب ایتدکاری فرقه‌لر واختلال جمعیتلریله خلافتی استرداد ایتدکدن صوکرا قانلی ارتجاعلرله اوغراشمغه مجبور اولمشلردی . حتی عباسیلرك ایلك خلیفه‌سی ابوالعباس ، بو سببدن طولایی (سفاح) عنوانی آلمشدی . ابوالعباس امویلری مغلوب ایتمش ، مروانك شخصنی اورتادن قالدیرارق بو سلاله‌نك تملنی ده تخریب ایلمشدی . فقط امویه خاندانندن اثر براقامق ایچون بو غدارانه اجراآتی مروانك اوغللرینه ، اقربا و تعلقاتنه‌ده تشمیل ایلمشدی . عباسیلرك بو قانلی موفقیتلری شاعرلر طرفندن‌ده تبجیل اولونیوردی . حتی شعرادن بری: «بو ظاهری انقیاده آلدانما . بو آدملرك سینه‌سنده اویله بر فنالق کیزلیدرکه انی هیچ بردوا شفایاب ایده‌مز . قیلجیکی براق ؛ فقط آلیکه قیرباج آل. آیقلریمز آلتنده چیکنه‌دیکمز طوپراقلر اوزرنده تك بر اموی قالمایخیه قدر انلری پریشان ایت ! » دییوردی . ایشته یالکز شو بر قطعه ، هشامك حفیدی سلیمانك قتلنه سببیت ویرمشدی. ابوالعباس بو جنایتی ایقاع ایلدیکی صره‌ده عموجه‌سی عبداه بن‌علی‌ده

اهانتی الك وحشيانه مظالمله اجرا ايديوردی. امويلرك قتل عامه دوچار ايدلدكلری صره‌ده (شام)ده امويلردن طقسان كشی عبدالله‌ه التجا ايتمشلردی. عبداه بونلری كمال نزاكتله قبول ايتمش، بر كون سفره‌سنه‌ده دعوت ايلمشدی. مسافرلر تام يمك ييرلركن شبلی ابن عبداه اسمنده بر آزادلی بر شعر اوقومغه باشلايارق بوتون حاضرونك قلبنی طوكديرمشدی. شبل بو قصيده‌ده امويلرك مظالمندن بحث ايديور، حضرت جعفر ايله حضرت علی وحسينك شهادتلرينی ياد ايليوردی. قصيده‌نك صوك مصراعلری ختامه ايرديكی صره‌ده اللرنده ايپلر وقيرباجلر اولديغی حالده جلادلرده ايچری كيرمشلر، مسافرلرك بويونلرينه ايپلر طاقارق هپسنی برر برر بوغمغه، سرايی ايكيلتيلر، فريادلر، انينلرله طولديرمغه باشلامشلردی. امويلر قيرباج ضربه‌لری آلتنده ايكليور، بی‌تاب وناتوان يرلره سريليوردی. نهايت عبداه بو مدهش تشبثدن صوكرا، قانلر ايچنده تتره‌ين جسدلر اوزرينه كنيش بر كچه سرديرمش، نديملرينی اطرافنه طوپلايارق حالت احتضارده چيرپينان انسانلر اوزرنده ذوق وعشرت ايتمكه باشلامشدی. عباسيلر بو مدهش انتقاملرله‌ده اكتفا ايتميورلردی. مزارلری قازيورلر، طاشلرينی قيرييورلر، معاويه‌نك، يزيدك، عبدالملكك كميكلرينی سوقاقلره آتيورلردی. يكی تلف ايديلنلره كلنجه، انلرك جسدلری كوپكلر وآق بابالره مأكل اوليوردی. ايشته ابوالعباس، تخت سلطنتنه بوقانلی باصامافلر اوزرندن صعود ايتمشدی.

بو اثناده مروانك سرداری عباسيلره قارشی طورمق ايستيور، فقط خليفه‌نك عموجه‌سی عبدالله بن علينك متانت عازمانه‌سی قارشيسنده پريشان اوليوردی. امويلردن بيكلرجه انسانلر، قادينلری وچوجقلريله نفی ايديليورلر، خليفه‌نك قاردشی عبداللهك مظالمی آلتنده پريشان اوليورلردی. ابوالعباس بو اجراآته ختام ويردكدن صوكرا ولايتلرينی تنسيقه باشلامشدی. ابوالعباسك بو تشبثدن مقصدی بوتون والیلری عباسيلردن تعيين ايتمك، بو صورتله بوتون خاندانك مساعيسنی بر نقطه‌يه توجيه ايلمكدی. ابو العباس عراق، آذربايجان وارمنستان واليلكنی قاردشی ابو جعفر منصوره؛ حجاز، يمن ويمامه واليلكنی عموجه‌سی داوده، سوريه واليلكنی عبداه بن‌عباسه، بصره، بحرين وعمان طرفلرينی سليمانه، مصر واليلكنی‌ده ابو عون بن‌يزيده توديع ايلمشدی. خراسان ايله عراقك

طاغلق اقسامی‌ده ابو مسلمه ویرمشدی. خلیفه، یکنلرینی ودها سائر اقرباسنی‌ده نظر دقتدن دور طوتمیور، آفریقا ایله اسپانیا قطعه‌لری همان بسبتون الدن چیقمش اولدیغی ایچون بورالرله مشغول اولامیوردی. ابوالعباس، بو صورتله بر قاچ سنه قدر (هاشمیه)‌ده اجرا آت وتشکیلات ایله مشغول اولمشدی. بعده فرات ساحللرنده (انبار) شهرینی مرکز اتخاذ ایتمش، اوراده ترک حیات ایلمشدی (١٣٦).

ابوجعفر المنصور

ابو جعفر خلیفه انتخاب اولوندیغی زمان مکه‌ده بولونیوردی. فقط خلافتی خبر آوبده فرات ساحللرینه طوغرو یاقلاشدیغی صره‌ده قارشیسنده مدهش بر رقیبك خلافت مجادله‌سنه قالقدیغنی کورمشدی. بو رقیب، عموجه‌سی، سوریه والیسی عبدالله بن علی ایدی. ابومنصور بو وخیم تهلکه‌یه معروض اولنجه، حقوقنی مدافعه‌یه ابو مسلمی مأمور ایلمشدی. ابو مسلم، عباسیه تختنی بویوك بر رقیبدن قورتارمش، فقط بوموفقیت کندیسنك مبدأ فلاکتنی تشکیل ایتمشدی: ابوجعفر، ابومسلمك بو غیرتنی کورنجه کندیسنه مکافات اولمق اوزره عبدالله بن علیدن قالان سوریه ولایتنی ویرمك ایسته‌مشدی. ابومسلم ایسه خراسانك قایالق طاغلرینی شامك نظر ربا باغچه‌لرینه ترجیح ایلیوردی. ابومسلم، خراسانده کندیسنه پك زیاده طرفدار پیدا ایتمش، عمومك حرمتنی جلب ایلمشدی. بوسببدن خلیفه‌نك امرینی نظر اعتباره آلمامش، ابومسلمك بوحرکتی استقلال فکریله تأویل ایدلمشدی. بونك اوزرینه ابوجعفر ابومسلمی اورتاردن قالدیرمغه قرار ویرمشدی. فقط بونك ایچون خدعه ایله حرکت لازمدی: ابومسلم، خلیفه ایله مذاکره ایچون (مداین)ه دعوت ایدلمش، فقط بیك درلو بهانه ایله بودعوتی رد ایتمشدی. نهایت خلیفه‌نك مکتوبلری بربرینی ولی ایدنجه طایانامامش، خلیفه‌نك سراینده بویوك براستقباله مظهر اولمشدی. ابوجعفر، خائنك بو جسور مدافعنی بر ایکی کون قدر التفاته مظهر ایتمش، نهایت پارچه پارچه ایتدیره‌رك (دجله) نهرینه آتدیرمشدی (١٢٧ هـ، ٧٥٤ م)

آفریقا اختلالی

عباسیلرك ظهوری عرب ایمپراطورلغنك اسپانیا و آفریقادن کف ید ایتمسنه سبب اولمشدی. ابوجعفر خلیفه اولدیغی زمان کندیسنه بیعت ایتمسنی آفریقا والیسنه تکلیف ایتمشدی. آفریقا والیسی عبدالرحمن بن حبیب ایسه خلیفه‌یه پك عادی هدیه‌لر کوندرمش، آرتق آفریقا کاملاً اسلام اولدیغی و بالخاصه

جهاداجرا ایدلمدیکی ایچون اسرا تقدیم ایده‌مدیکنی بیان ایلشدی. فقط دها صوکرا جامعه کله‌رك ابوجعفرك خلافتنی تصدیق ایتمك ایسته‌مشدی. عبدالرحمانك بو حرکتی،

عباسیلر دورنده عرب حیاتی

بیوك برفلاکتله نتیجه‌لنمشـدی. قاردشی الیاس، عبدالرحمانك عصیانندن استفاده ایدرك آفریقا والیلکنی کندی ألده ایتمك ایسته‌مش، زوجه‌سنك شخصی عداوتلرینه تسلیم نفس ایدرك قاردشنی تلف ایتمکی کوزه آلدیرمشدی. دها طوغروسی احراز

موقع ایچون قان دوکمك ، عباسیلرده واسطهٔ موفقیت یرینه قائم اولمشدی .
الیاس، اولا قاردشی علیهنده برفساد جمعیتی ترتیب ایتمش، صوکرا (تونس)ه کیتمك

عباسیلر دورنده عرب حیاتی

ایچون مساعده آلاجغم دییه‌رك قاردشنك سراینه کیرمشدی. الیاس قاردشنی اولدیرمك
ایچون اولا تردد ایتمش، فقط حرص منصب کوزلرینی بورویه‌رك اوزرینه آتیلمش،
اوموزندن اوردیغی خنجرله عبدالرحمانی تلف ایلمشدی . بو جنایتی ارتکاب

ایدوك طیشاری چیقدیغی صره‌ده شریك جنایتی اولانلر -: نه یاپدك؟ دیه سؤال ایتمشلر، الیاس بویوك بر اعتدالدم ایله: ـ اولدیردم! دینجه، ارقداشلری: — اویله ایسه کیت ، دون! باشنی قوپار. اهالی‌یه کوستره‌لمکه هرکس عاصینك تلف اولدیغنی آکلاسین! » دیمشلردی .

الیاس بوجنایتی متعاقب عبدالرحمانك اوغلنی‌ده تعقیب ایتدیرمش، فقط آفریقا والیسنك بوجسور اولادینه مغلوب اولمشدی . او زمان عباسیلر برچوق زمانلر آفریقاده اجرای نفوذایده‌مه‌مشلردی. حتی الیاسك قارداشلری بربریلرك یاردیمی ایله (قیروان)ه کیرمشلر، عباسیه خلیفه‌سنك حاکمیتنی بوندن آفریقاده اعلانه موفق اولمشلردی. بو صره‌ده عبدالرحمن بن معاویه‌ده اسپانیاده بویوك برقوت اکتسابنه باشلامشدی.

روملرله محاربه، خراسانده احوالی

ابوجعفر المنصور آفریقا واسپانیایی کاملاً ألدن چیقارنجه بوضیاعی بیزانسلیلردن تلافی ایتمك ایستیوردی. ابوجعفرك مقصدی سوریه‌نك اناختاری مثابه‌سنده بولونان (مه‌لیته‌ن) شهرینی ضبط ایتمك ایدی. اسلام اردوسی بویوك بر قوتله بوشهری ضبط ایتمش، بعده کیلیکیایه داخل اولارق (پامفیلیا)یه قدر ایلریله‌مك ایسته‌مش ایسه‌ده خراسانده ظهور ایدن عصیان اوزرینه بوتشبثدن صرف نظر ایتمکه مجبور اولمشدی. فی الحقیقه بو اثناده خراسانده (راوندی) نامیله بر طریقت ظهور ایتمشدی. بو طریقت، ابومسلمك اتلافندن متأثر اولانلر طرفندن تأسیس ایدلمشدی. ابوجعفر راوندیلرك حرکاتنی خبرآلیر آلماز رؤساسنی حبس ایتدیرمش، فقط بو تشبث، عصیانی تعجیل ایتمکدن باشقه برشیئه خدمت ایتمه‌مشدی. حتی راوندیلر طوپلانمشلر، محبسلری آچمشلر، خلیفه‌یی سراینده محاصره ایتمشلردی. ابوجعفر بومحاصره اثناسنده بویوك بر نجابت ابراز ایلمشدی. عباسیلرك بوجسور خلیفه‌سی عصیانه قارشی تردد کوستره‌جك یرده بونلرك قارشیسنه چیقمش، هپسنه بر نطق ایراد ایتمش، باشلیجه مشوقلری ألده ایتدکدن صوکرا راوندیلری شهردن چیقارمغه موفق اولمشدی.

هاشمیه اهالیسنك بو عصیانه اشتراك ایتملری ابوجعفرك پك زیاده اغبرارینی موجب اولمش، هاشمیه‌یی ترکه قطعیاً قرار ویرمشدی. ابوجعفر اولا (کوفه)ده یرلشمك ایسته‌مش، فقط کوفه‌لیلرك اختلال پرورانه طبیعتلرینه واقف اولدیغی ایچون (عراق)ی ترجیح ایلمشدر. ابوجعفرك مرکز خلافت اولمق اوزره انتخاب ایتدیکی نقطه، دجله ساحللرنده اسکی (سلفکیه)

نك موقعی ایدی. ابوجعفر، شهرك مركزینه اقامتگاهنی تأسیس ایتمش، مركزدن محیطه عین زمانده یتیشه بیلمك ایچون اطرافنی دائروی انشا ایتدیرمشدی. ابوجعفرك تأسیس ایلدیکی (بغداد) شهری اوتاریخدن اعتباراً اهمیت کسب ایتمکه باشلامشدی. ابوجعفر، خسروك (طاق میدان)ده‌کی سراینی بورایه نقل ایتمك ایستەمش، فقط ایران اکابرندن خالدبن برمك بوكا مانع اولمشدی.

ابوجعفر (بغداد) شهرینك تزیینی ایله مشغول اولدیغی اثناده مهم بر اختلال باش کوسترمشدی: عباسیه خاندانی تأسیس ایدیله‌جکی صره‌ده ابومسلم حضرت علی احفادینی آلداتمش، لهلرینه خدمت ایدییور کبی کورونه‌رك معاونتلرینی تأمین ایلمشدی. شمدی علویلر کندیلرینك بسبتون اغفال اولوندقلرینی آکلایجه سلاح بدست اولارق اعتراضه قیام ایلمشلردی. ارباب قیامك باشنده بولونان ذات، حضرت حسینك احفادندن محمدمهدی ایدی. بو ذات، مدینه‌ده کندیسنه بر چوق طرفدار طوپلامغه موفق اولمشدی. ابو جعفر بو عائله‌یی برطرف ایتمك ایچون اردولر سوق ایتمش، نهایت محمد مهدی ایله قارداشی ابراهیمی تلف ایتدیره‌رك احراز غالبیت ایلمشدی. فقط اوچ سنه صوکرا مدینه‌ده حضرت علی احفادندن امام جعفر بن محمد وفات ایدنجه حضرت علی طرفدارلری بویوك برقوت ضایع ایتمشلردی. امام جعفر وفاتندن اول امامتی بویوك اوغلی اسماعیله ترك ایتمشدی. اسماعیل، کندیسندن اول وفات ایدنجه، اسماعیلك چوجقلرینی نظر اعتباره آلمیه‌رق امامتی یوسفر کوچوك اوغلی موسایه ویرمش، ایشته اوزمان حضرت علی عائله‌سی ایکی فرقه‌یه آیرلمشدی: بو فرقه‌لردن اسماعیلیلر، امامتك طوغرودن طوغرویه بابادن اولاده انتقال ایده‌جکنی ادعا ایدییورلر، دیکرلری‌ده موسی بن جعفری ترویج ایلیورلردی. حال بوکه عائله‌رینك قوت بولماسنه چالیشان بوفرقه‌لر، اطرافلرینی احاطه ایدن دشمنلری نظر اعتباره آلمایارق بربرینی پارچه‌لایورلردی حضرت علی طرفدارلری بوعائله منازعه‌لری ایله اوغراشیرلرکن ابوجعفرده آفریقا والیسی هزارمرد واسطه‌سیله بربریه عصیانی تسکینه موفق اولیوردی. ابوجعفر، هزارمردك فداکارلغنی نظر اعتباره آلمیه‌رق یرینه یزیدبن خاتمی کوندرمش، هزارمرد دشمن صفلرینه آتیلارق فدای جان ایلمشدی. فقط خلفی یزید، هزارمردك انتقامنی آلمش، بربریه عصیانی تماميله یاتیشدیردقدن صوکرا مملکتك تشکیلاتیله مشغول اولمشدی. بو اثناده ابوجعفرده حجه کیتدیکی صره‌ده وفات ایلمشدی. (۱۵۸ هـ)

ابو جعفر غایت ظریف برسیمایه، پك پارلاق اوصافه مالكدی. یكانه نقیصه‌سی، خست وطمعكارلغی ایدی. حتی خدمتكارلرینه یكی البسه كیدیرمز، اسكی البسه‌لرینی تعمیر ایتدیرمك ایچون ترزیلرله اوزون اوزادی پازارلقلر ایدردی. بردفعه ابو جعفر ترزی ایله پازارلق ایدركن اوغلی مهدی اوزرلرینه كلمش، خدمتكارلرك البسه‌سنی بدننده یاپدیراجغنی سویلیه‌رك پدرینی محجوب ایتمك ایسته‌مشدی. فقط ابو جعفر بونی صحیح ظن ایتمش، خدمتكارلرینك البسه‌سنی كاملاً اوغلنه یاپدیرتارق اون پاره بیله یارده ایتمه‌مشدی. خلیفه‌نك پاره‌یه قارشی

بغدادده پازار حیاتی (مقامات حریریدن)

كوستردیكی بو طمع، شان وشهرتنی نقیصه‌دار ایتمشدی. حتی حج اثناسنده حاجیلردن برینك ظلمدن وعدالتسزلكدن، طمعدن وخستدن شكایت ایتدیكنی ایشتمش، بو ذات ابو جعفر زماننده عدالتسزلك اجرا ایدلدیكنی ده سویلیه‌رك كندیسنه كوزل بردرس اخلاق ویرمشدی. ابوجعفر بو حاللردن هیچ متأثر اولمامش، پارلاق جسارتنی، كزیده اوصافنی صرف بو طبیعتی ایله لكه‌دار ایتمشدی.

المهدی

مهدی، باباسنك وفاتی اوزرینه (بغداد)ده خلیفه اولدیغی زمان پدرینك شدت وخستنك بسبتون عكسی اولارق ملایمانه و عالیجنابانه حركت ایلمشدی. مهدی محبسلری كاملاً آچدیرمش، عین زمانده باباسنك نفوذ

واقتدارینی سوء استعمال ایدن والیلری‌ده تبدیل ایلمشدی . خلیفه‌نك بو عمومی اصلاحاتی پك چوق غیر ممنونلر چیقماسنه بادی اولمشدی . بونلردن بری ، خراسان والیسی یوسف بن ابراهیم ایدی . بو ذات ، یکی خلیفه‌نك جلوسی اوزرینه کندیسنه‌ده نوبت کله‌جکنی آکلایارق بوتون ولایتی آیاقلاندیرمشدی . مهدی بو عصیانی یاتیشدیرمغه یزید بن مزیدی مأمور ایتمشدی. یزید ، بوتشبثده بویوك موفقیت احرازایتمش، یوسف بیك درلوحقارتلر، اشکنجه‌لر ایچنده اتلاف ایدلمشدی.

مهدی بر سنه صوکرا پك پارلاق بر حج مراسمی اجرا ایلمشدی . مهدی ، ایکی اوغلندن ، هارون‌الرشید ایله هادیدن ایکنجیسنی (بغداد)ده وکیل براقمش ، هارون‌الرشیدی یاننه آلارق مدبدب بر آلایله مکهٔ مکرمه‌یه داخل اولمشدی . مهدی کعبه اهالیسنه پاره‌لر توزیع ایتدیکی کبی (مدینهٔ منوره) جامعنی بویولتمش ، انصار کرام احفادندن بش یوز کشی جمع ایدرك بونلردن بر خاصه عسکری تشکیل ایتمش ، کندیلرینه عراقده اراضیلر تخصیص ایلمشدی . مهدی بو اوزون یولجیلق اثناسنده بیچاره حجاجك نه درلو مشقتلره کرفتار اولدقلرینی بالتجربه آکلامش ، فرات ایله حجاز بیننده بر چوق آثار خیریه وجوده کتیرمشدی . بغداددن مکه‌یه کیدن یولی تنظیم ایتدیردیکی کبی مختلف منزللرده‌ده حاجیلرك اقامتنه مخصوص کاروانسرایلر ، بر چوق نقطه‌لره قویولر وصهرنجلر انشا ایتدیرمشدی . بوندن باشقه مدینه ایله مکه ومکه ایله یمن بیننده مواصلات ومخابراتك تأسیسی وامور حکومتك تسهیلی ایچون پوسته‌لرده تأسیس ایدلمشدی .

خراسانده وبیزانسده احوال مهدی ، مدنیت‌پرورانه وانسانیتکارانه فکرلرله حرکت ایدیبور ، حکومتی غایت منتظم ومسالمت پرورانه اداره ایلیوردی . بونکله برابر اهالیدن برقسمی سیاسی ودینی تأثیرلره تابع اولارق اختلال چیقارمقدن خالی قالمیوردی. بواختلاللرك مرکزی خراسان ایدی . خراسانده ابو مسلمك خاطراتندن استفاده ایچون یکی یکی طریقتلر ظهور ایدیبوردی . مهدی ، بوطریقتلرك ظهوره کتیردکلری عصیانلری باصدیرییور، قلعه‌لر محاصره ایدیلیور، قان و آتش ایچنده انسان تلف اولیوردی. فقط دینی واسطه‌لرله وقوع بولان بو قیاملر اسلام دولتنی کوندن کونه ضعفه دوچار ایدیبوردی. آرتق عربلرده اسلامیتك ایلك دورلرنده‌کی شدت عازمانه‌دن اثر کورولمیوردی . عربلرك بوتون فعالیتنی دینی‌اختلافلر، سیاسی انتریقه‌لراشغال ایدیوردی . دینه رعایتسزلك ، غزاده شهادته عدم اعتقاد اسکی غیرت جنکاورانه‌یی کاملاً سوندیرییوردی . خصوصیله ثروت ورفاهك آرتماسی حیاتك قیمتنی تزیید

ایدییور، بر زمانلر (سند) نهری ساحللرندن جبل‌الطارقه قدر کرهٔ ارضك نصف محیطی اوزرنده جولان ایدن فداکار اردولردن شمدی اثر کورولمیور، اسکی اردولرك اون مثلی جسامتنده اردولر بیله بیزانسلیلرك ضعیف قوتلرینه قارشی قطعی مظفریتلر احراز ایده‌مییوردی.

مهدی، بیزانسده دردنجی لهٔون ایله عین سنه‌ده حکمدار اولدیغی زمان درحال فیریکیایه بر قوت سوق ایتمشدی. لهٔون بو استیلایی خبر آلنجه، طوغرو-دن طوغرویه محاربه‌یه کیریشمکدن اجتناب ایتمش، اسلاملرك ارزاق قافله‌لرینی ازعاج ایتمکله اکتفا ایدرك مقصدینه نائل اولمشدی. اسلام اردوسی بو موفقیتسزلك اوزرینه سوریه‌یه چکلمش، بر سنه صوکرا مهدی خراساندن کلیتلی عسکر جمع ایدرك بیزانس ممالکنه تعرض ایتمشدی. مهدی، حرکات سفریه‌یه باشلامازدن اول بویوك اوغلی موسی‌الهادی‌یی کندیسنه وکیل تعیین ایتمشدی. بعده عراقدن کچه‌رك حلبه کلمش، بوراده طریقت ستره‌سی آلتنده سیاسی قوتلر تشکیل ایدن کیمسه‌لری شدتلی بر صورتده تأدیب ایلمشدی. مهدی (کیلیکیا)ده (پیرام) مو-قعنده اردوکاه قورارق اوغلی هارون معیتنده بر قوت سوق ایتمش، فقط هارون غایت کنج بر سنده اولدیغی ایچون معلم و مربیسی یحیی بن خالد برمکی‌ده برابر کوندرمشدی.

یحیی بن خالد، برمکیلرك اك مهم رجالندن ایدی. بو ذات درایت و بصارتی، فضائل و کمالاتیله تمیز ایتمشدی. برمکیلر، عباسیلرك ایلك دورلرنده پك بویوك خدمتلر کورمشدی. برمکیلر اساساً خراسانده (بلخ) شهرندن ایدی. هجرتك ایلك عصرینه طوغرو بو عائله‌نك رئیسی شام سرایلرینه داخل اولمش، هشام زماننده اسلامیتی قبول ایدرك عبداه نامنی آلمشدی. او تاریخدن اعتباراً شامده بویوك بر درایت ابراز ایتمشلر، ثروتلری، علم و معرفتلریله اك بویوك مقاملری اشغال ایلمشلردی. برمکیلر اك زیاده عباسیلر زماننده خلفانزدینه داخل اولمشلردی. خالد بن برمك ابوالعباسه وزرات وظیفه‌سنی ایفا ایلدیکی کبی المهدی‌ده وزارتی خالدك اوغلی یحیایه تودیع ایلمشدی.

بیزانس ایله محاربه

هارون الرشیدك ایلك سفرندن عودتنده ایدی که پدری کندیسنی آذربایجان و ارمنستان والیلکنه تعیین ایتمش، فقط بو صره‌ده بغداد ایله قسطنطنیه بیننده بویوك بر اختلاف حاصل اولمشدی. او صره‌ده بیزانسده دردنجی لهٔون وفات ایدرك یرینه قسطنطین پورفیروکه‌نه‌طوس ایمپراطور اولمشدی. فقط قسطنطین غایت کوچوك اولدیغندن ادارهٔ حکومتی والده‌سی

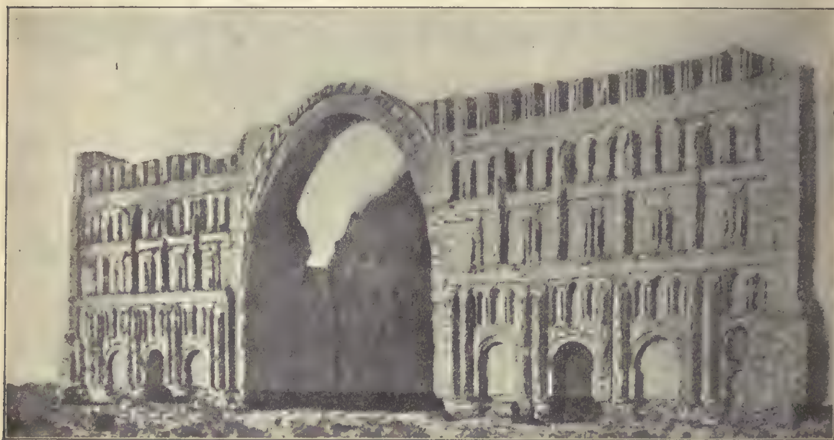
ایره‌ن درعهده ایلمشدی. ایره‌ن، بیزانس ایمپراطورلغنك دوچار اولدیغی ضعفدن متأثر اولمش، ایمپراطورلغك غائب ایتدیکی یرلری تلافی ایچون عربلرله محاربه‌یه قیام ایلمشدی. مهدی، ایره‌نك بو تشبثاتنه مقابله ایچون بر اردو کوندرمش، فقط کیلیکیا حوالیسنده وقوع بولان محاربه‌ده موفقیتسزلك حاصل اولمشدی. بونك اوزرینه اوغلی هارون‌الرشیدی آذربایجاندن دعوت ایدرك اردو قوماندانلغنه تعیین ایلمشدی. عباسیلرك کیدکلری سیاه البسه‌دن کنایه اولارق بیزانسلیلرك (ماورو فوروس، سیاه البسه‌لیلر) تعبیر ایتدکلری عرب اردوسنك هدف الحرکاتی (قسطنطینیه) ایدی. هارون‌الرشید، بیزانسلیلرك نیکه‌طاس معیتنده‌کی اردولرینی مغلوب ایلدکدن صوکرا (قسطنطینیه)یه طوغرو ایلریلیور، برمدت صوکرا واسیلیسا ایره‌ن (ولاکه‌رنا) سراینك پنجره‌سندن هارون‌الرشیدك بوغازایچی ساحلنده‌کی اردوکاهنك ایشیقلرینی کوریبوردی. بواثناده هارون الرشیدك (لیدیا) طرفلرنده‌کی بیزانس قوتنه قارشی سوق ایتدیکی مفرزه‌ده احراز غالبیت ایدنجه، بو ألیم مغلوبیت قسطنطینیه‌ده بویوك بر اندیشه‌یی موجب اولیوردی. بناءعلیه عقداولونان شرائط صلحیه موجبنجه بیزانس ایمپراطورلغی سنوی یتمش بیك دینار ویرکی ویره‌جك، عرب اردوسنك عودتنی تسهیل ایچون ارزاق و قلاغوز تدارك ایلیه‌جکدی.

داخلی محاربه‌لر المهدی بیزانسه قارشی امویلرك بسله‌دکلری انتقامی آلدقدن صوکرا سلطنتك صوك کونلرینی هپ داخلی اختلاللر، طریقت مجادله‌لریله کچیرمشدی. اسلامیتی انقسام تهلکه‌سنه معروض بولوندیران بو رافضیلر باشلیجه ایکی قسمه آیریلیوردی: بونلردن برقسمی کندیلرینی مرسل عد ایدرك نبوت ادعاسنه قالقیشیورلر، دیکر قسمی‌ده قرآن کریم احکامنی افکار واحترا-صلرینه اویدیرمغه چالیشیورلردی. مهدی بورافضیلرله خیلی مدت اوغراشمش، حیاتنك صوك زمانلرینه طوغرو‌ده کندیسنه خلف تعیینی مسئله‌سیله اشتغال ایلمشدی.

مهدینك کندیسنه خلف اولمغه اك زیاده لایق کوردیکی ذات، کوچوك اوغلی هارون الرشید ایدی. او صره‌ده بویوك اوغلی موسی‌الهادی طبرستان اختلالنی باصدیرمقله مشغول بولونیوردی. مهدی ۱۶۸ سنه‌لرینه طوغرو (۷۸٤ م) ایدی‌که هارون الرشیدك خلافتنی اعلان ایچون اوغلی موسی‌الهادی‌یی‌ده بغداده دعوت ایلمشدی. فقط موسی‌الهادی، باباسنك باشقه برفکرده بولوندیغنه ذاهب اولارق بودعوته اجابت ایتمه‌مشدی. بونك اوزرینه مهدی، عاصی اولادینك اوزرینه بالذات یورودیکی صره‌ده (مازندان)ده، ابن‌الاثیرك روایتنه کوره، کنج

بر قیز طرفندن رقابت حسیله زهرلنمش ، بر روایتـه کورەده آوده قوشارکن دوشەرك وفات ایلمشدی .

مهدی، عباسیه خلیفەلری ارەسنده عدالت وحق شناسلقله تمیز ایلمشـدی . بو بویوك ذات ، هر کسی حضـورینه قبول ایدر ، بوتون بیچارکانك شـکایتلرینی دیکلردی . والیلرك نفوذلرینی سوء استعمال ایتملرینه میدان ویرەمەمك ایچون والیلری صیق صیق دکیشدیرردی. ایلك (محتسب) المهدی زماننده تعیین ایدلمشدی . محتسبك وظیفەسی بازار محلنی تفتیش وضابطه وظیفەسنی ایفا ایلمکدی . محتسب بازارلرده طولاشیر ، درهملری معاینه ایدر ، هرکسك محافظهٔ حقوقنه غیرت ایلردی. مهدی، دینه حرمتله تمیز ایلدیکی ایچون مکه ومدینه جامعلرینی

(مداین) ده طاق کسرا

تزیین و تعمیر ایتدرمشدی . سوقاغه چیقدیغی زمان اهالی‌یه پاره طاغیدیر ، بو عطیەلری کیسەسندن تأدیه ایدردی. بو قدر عدالت وجومردلکی ایله برابر ینه ندیملرینك حسد واحترا-صاتنه کرفتار اولمقدن قورتولامازدی . از جمله نصر بن سیـارك کاتبی ایکن بالآخره مهدینك وزیری اولان یعقوب بن داود، غرض وحسد یوزندن افترایه اوغرامش، مهدی‌یی تشـویقات نتیجەسی اولارق عدالته مغایر بر صورتده حرکت ایتمکه سوق ایلمشدی .

مهدی،حیاتنده کوچوك اوغلی هارون‌الرشید خلیفه تعیین ایدەمدیکی ایچون علی‌الاصول موسی‌الهادی (بغداد)ده خلیفه اعلان اولونمشدی . موسانك خلافتی، سنەلردن بری اوزایان ، عرب حکومتنی ضعفه کرفتار ایدن برمسـئلەنك یکیدن آلولنمسی‌ایچون فرصت‌حاضرلامشدی بومسئله، علویلرك حق‌خلافتی مسئلەسی‌ایدی. اوصرەده علویلردن حسین‌بن‌علی مدینەده‌اوطوریبوردی. بوذات، وقتیله‌معاویه‌بن‌ابی سفیانه‌خلافتی ترك‌ایدن حضرت‌حسنك طورونی ایدی. حسین‌بن‌علی، حقیقی‌خلیفه

كنديسى اولديغنى بيان‌ايدرك موسانك واليسنى رد ايتمش، مدينه‌ده خلافتنى اعلان ايلمشدى. ايشته موسانك ايلك ايشى بو خلافت دعواسنى فصل ايتمك اولمشدى. مع‌مافيه بو اختلاف‌ده عباسيلرك موفقيتى ايله نهايت بولمش، حضرت على طرفدارلرى بو محاربه‌ده‌ده مغلوب اولارق مشوقلرينك ضياعيله دلخون اولمشلردى. يالكنز حسينك اقرباسندن ادريس بن‌عبدالله آفريقايه، مغرب‌الاقصايه فرار ايدرك بوراده بويوك بر قوت تأسيسنه موفق اولمشدى.

موسى‌الهادى باباسنك وفاتندن صوكرا اون درت آى قدر ياشامشدى. بو مدت ظرفنده بوتون مساعى، مهدينك ارزوسى خلافنه اولارق، خلافتى موسانك اوغلى جعفره تأمين ايچون صرف ايدلمشدى. خليفه بو مقصدك حصولى ايچون پاره، نوازش، تلطيف، هرشيئى ابذال ايتمشدى. موسانك بو تشبثاتنه يالكنز بركشى قارشى قويمشدى؛ اوده برمكيلردن يحيى بن‌خالد ايدى. يحيانك قلبى، هارون‌الرشيده قارشى بر معلمك شاكردى حقنده بسله‌ديكى حس تقديرايله مشحون ايدى. بوندن باشقه، مهدى كبى الطاف وانعامنه نائل اولديغى برذاتك نفوذ وحيثيتى‌ده يرينه كتيرمك ارزو ايديوردى. بو سببدن هارون‌الرشيدك خلافتى تأمينه چاليشمانى وظيفه عدايديوردى. حتى موسى‌الهادى برچوق دفعه‌لر يحيايى چاغيرارق اوغلنك خلافتنه ياردم ايتمسنى تكليف ايلمش، يحيى موسى‌الهادى‌يه غايت عاقلانه وصايده بولونارق بو فكردن واز كچمه‌سنى، ايمپراطورلغك بقاسنى تأمين ايچون خلافتك هارون‌الرشيده ويرلمسى مناسب اولاجغنى سويله‌مشـدى. يحيى بن‌خالدك بو مقاومتى، موسى‌الهادينك جانتى صيقمش، آرتق بردها رأينى آلمامغه قرار ويرديكى كبى كنديسنى محبسه آتديرارق اتلافنه قرار ويرمشـدى. فقط او كيجه، روايته كوره، زهرلنه‌رك كندى وفات ايلمشدى (١٧٠ هـ، ٧٨٦ م) . موسى‌الهادى مقصدينه نائل اولامامش، وفاتنده عباسيه تختنه هارون‌الرشيد جلوس ايدرك اسلام مدنيتى الى‌الابد رونقدار ايده‌جك موفقيتلر ابراز ايلمشدى.

هارون‌الرشيد شرق وغرب تاريخ ادبياتنده بك‌جاذب خاطره‌لر براقان هارون الرشيد خليفه اولديغى زمان يكرمى ايكى ياشنده ايدى. جعفرك قارداشى وجعفر ايله برابر هارون الرشيده وزيرلك‌ايدن فضل بن يحيى‌ده، هارون الرشيددن بر هفته اول طوغمشدى. بو سببدن هارون الرشيد ايله فضلك آناسى

اوغللرنی مشترکاً أمزیرمشلردی. معمافیه برمکیلری موقع اقتداره کتیرمك ایچون یکی خلیفه‌نك چوجقلق خاطراتنی دوشونمسنه لزوم یوقدی؛ یالکز، تحصیل وتربیه‌سنه یحیی بن برمکك نه‌درجه‌لرده غیرت ایتدیکنی، خلافتی کندیسنه تخصیص ایتدیرمك ایچون هردرلو تهلکه‌لری کوزینه آلارق موسی‌الهادی‌یه نه درجه‌لرده قارشی طوردیغنی تخطر ایتمسی کافی ایدی. یحیی بر کیجه خلافتی کندیسنی تبشیر ایتدیکی زمان هارون‌الرشید یحیایی کندیسنه وزیرنصب ایتمش، زمان سلطنتنی پارلاق موفقیتلرله کشاد ایلمشدی.

فی‌الحقیقه برمکیلر، هارون‌الرشید دورینك یکانه واسطهٔ اجرائیه‌سی ایدی. بر عرب مؤرخنك دیدیکی کبی «برمکیلر هارون‌الرشید عصرنده، ناصیه‌ده‌برزینت، باشده‌برتاج مقامنده‌ایدی. برمکیلرك عالیجنابانه‌حرکتلری‌مثل‌سائرحکمنه کیرمشدی». حتی شاعر ابونواس بر شعرنده: «ای برمکیلر! جهان سزی غائب ایتدی ایده‌لی، فجردن غروب شمسه قدر یوللرده یولجیلر کورولمز اولدی» دیمشدی. یحیی، وزارتی احراز ایتدیکی کوندن اعتباراً حدودلری تحکیم و مملکتك امنیتنی تأمین ایلمشدی. بو بویوك ذکا، حکومتك بوتون ایشلرینی یالکز باشنه تدویر ایلر، علو جنابی، حس عادلانه‌سیله هرکسی مسحور ایدردی.

روایته کوره هارون‌الرشید سلطنتك صوك زمانلرینه طوغرو برمکیلری قهره اوغراتدیغی صره‌ده بوعائله‌نك انقراضنه دائر مرثیه سویلنمسنی قطعیاً منع ایلمشدی. برکون هارون‌الرشیدك خاصه عسکرلرندن بری خراب بر بنا اوکندن کچرکن برآدمك آیاقده طورارق بر کاغد اوقودیغنی کورر. اوقونان شعرك برمکیلر حقنده برمرثیه اولدیغنی آکلار آکلاماز آدمی یاقالایارق هارون‌الرشیدك سراینه کتیریر، مسئله‌یی مأمورلره آکلاتیر، نهایت آدجغز خلیفه‌نك حضورینه کتیریلیر. هارون‌الرشید، کندیسنك برمکیلر حقنده شعر اوقونماسنی منع ایتدیکی حالده امرینه نه سببدن اطاعت ایتمدیکنی سؤال ایدنجه، آدجغز یحیادن پك‌زیاده ایلك کوردیکنی، حتی کندیسنه جسیم برأو ایله أوك ادارەسنه مخصوص واردات تأمین ایتدیکنی، بناءعلیه برمکیلر حقنده آخر عمرینه قدر مرثیه اوقوسه ینه شکرانی ایفا ایده‌میه‌جکنی سویله‌مش، بونك اوزرینه هارون‌الرشیدك مظهر عفوی اولمشدی.

یحیی، ایکی اوغلی جعفر وفضل ایله برابر، هارون‌الرشیده کمال صمیمیتله خدمت ایتمشلردی. معمافیه امورحکومت بوناموسکار وعادل أللره توديع اولوندیغی حالده هارون‌الرشیدك ایلك زمانلری ینه صارصینتیسز برحالده کچمه‌مشدی. حضرت علی احفادینك تجمیع عاقبتلری، بوعائله‌نك سینه‌سنده یاشایان حس انتقامی اصلاسوندیرمه‌

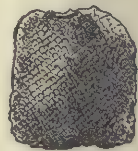
مشدى. بو سفرده، علويلرك صوك موفقيتسزلكلرى اوزرينه (ديلم)ه چكيلن يحيى بن‌عبدالله اعلان خلافته قيام ايلشدى (١٧٦ ه، ٧٩٢م). هارون‌الرشيد بوعصيانى تسكينه فضلى مأمور ايتمش، فضل بويوك برقوت وجسيم برمبلغله حركت ايتمشدى. يحيى بن‌عبدالله وعدلره وتهديدلره قارشى طورامامش، هارون الرشيدك ألندن عفونى مبين‌برسند آلدقدن‌صوكرا فضل‌ايله برابر (بغداد)ه عودت ايلشدى. هارون الرشيد، خلاصكارى ايله رقيبنه قارشى پارلاق بررسم استقبال اجرا ايتمش، بيهوده يره قان دوكولمديكى ايچون پك زياده ممنونيت كوسترمشدى. حتى يحيى بن عبدالله ايچون (بغداد)ه غايت مكلف بر قصر تخصيص ايدرك سراى حيات و اذواقندن انى‌ده حصه‌دار ايلشدى. فقط برمدت صوكرا يحيى‌خلافتى استردادايچون ترتيباتده بولنيور ديه افترايه اوغرامش، هارون الرشيد بو افترايه ايناناررق و ياخود منافع سياسيه‌يى حس عدالته ترجيح ايدرك يحيى‌بن‌عبداللهى محبسده اولديرتمشدى.

هارون‌الرشيد بو تاريخدن اعتباراً علويلرى بويوك برتهلكه عد ايتمكه‌باشلامشدى. بوسببدن ابوجعفرالمنصور زماننده باباسندن امامت آلان موسى بن‌جعفره قارشى‌ده‌امين اولمق ارزو ايتمشدى. هارون‌الرشيد، موسى‌بن‌جعفرك اهل‌اسلامدن عشر آلديغى، كنديسنى حقيقى امام عد ايلديكنى ايشتمشدى. بو روايتلر بر قات دها مبالغه ايديله‌رك نقل ايديلنجه هارون‌الرشيد (مدينه)يه كلمش، موسى‌بن‌جعفرى قبالى بر سديه‌يه قويارق (بغداد)ه كوندرتمشدى. موسى بغداد سراينده بر مدت قدر حرمت واحترامه مظهر اولمش، نهايت حضرت علينك بو طالعسز حفيدى‌ده سلفلرينك عاقبتنه كرفتار اولارق زهرلنمش، هارون‌الرشيدك صحيفه‌شان و شهرتنده قانلى برلكه براقشدى. هارون بو جنايتدن نفسنى تبرئه ايچون چوق چاليشمش، فقط علويلرك كندى حقنده‌كى ظن وعداوتنى بر درلو تسكين ايده‌مه‌مشدى.

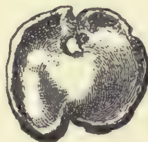
هارون‌الرشيد، خلافت وسلطنتنك دشمنلرينه قارشى ظالمانه حركت ايتمكله برابر كنديسنه تابع اولان‌اهالينك حقوقنى تماماً محافظه ايدييوردى. زماننده مملكت خارجاً وسعت بولمغه باشلاديغى كبى داخلاً ده منتظم برصورتده تنسيق اولونيوردى.

هارون الرشيد و بيزانس هارون‌الرشيد بيزانس‌ايمپراطورلغندن ويركى آلديغى حالده عربلرك بيزانس حدودنده‌كى نفوذينك ينه آزالديغنى كوريبوردى. واقعا بوطرفلرده آره صره اوفاق تفك آقينلر اجرا

ایدیلیوردی. فقط تشکیلات عسکریه‌نك بوزوقلغی هیچ بر موفقیت تأمیننه مدارا-
لامیوردی. او صره‌ده بیزانس ایله عرب ایمپراطورانی بیننده‌کی حدود، کیلیکیاده
ایدی. بوحوالی (قنسرین) والیسنه تابع بولونیور، موقعنك اوزاقلغی حسن صورتله
اداره‌سنه مانع اولیوردی. هارون الرشید بوراده یکی بر ولایت تشکیل ایدرك
(عواصم) نامنی ویرمشدی بوتون قلعه‌لر تحکیم ایدلمش، هر زمان مدافعه ایدیله-
بیله‌جك بر حاله کتیرلمش، خراساندن عسکر کتیریله‌رك لوازم تدافعیه بر قات دها
اکمال اولونمشدی. هارون الرشید بوعاقلانه تدبیرلری اتخاذ ایتدکدن صوکرا بیزانس
ایمپراطورلغنه قارشی دائما غالب کلمکه باشلامشدی. هارونك قوماندانی اسحق بن

قورشون تمغالر (٨٥٤ م، ٢٣٢ ه)

قورشون تمغالر (٩٠٠ م، ٢٧٨ ه)

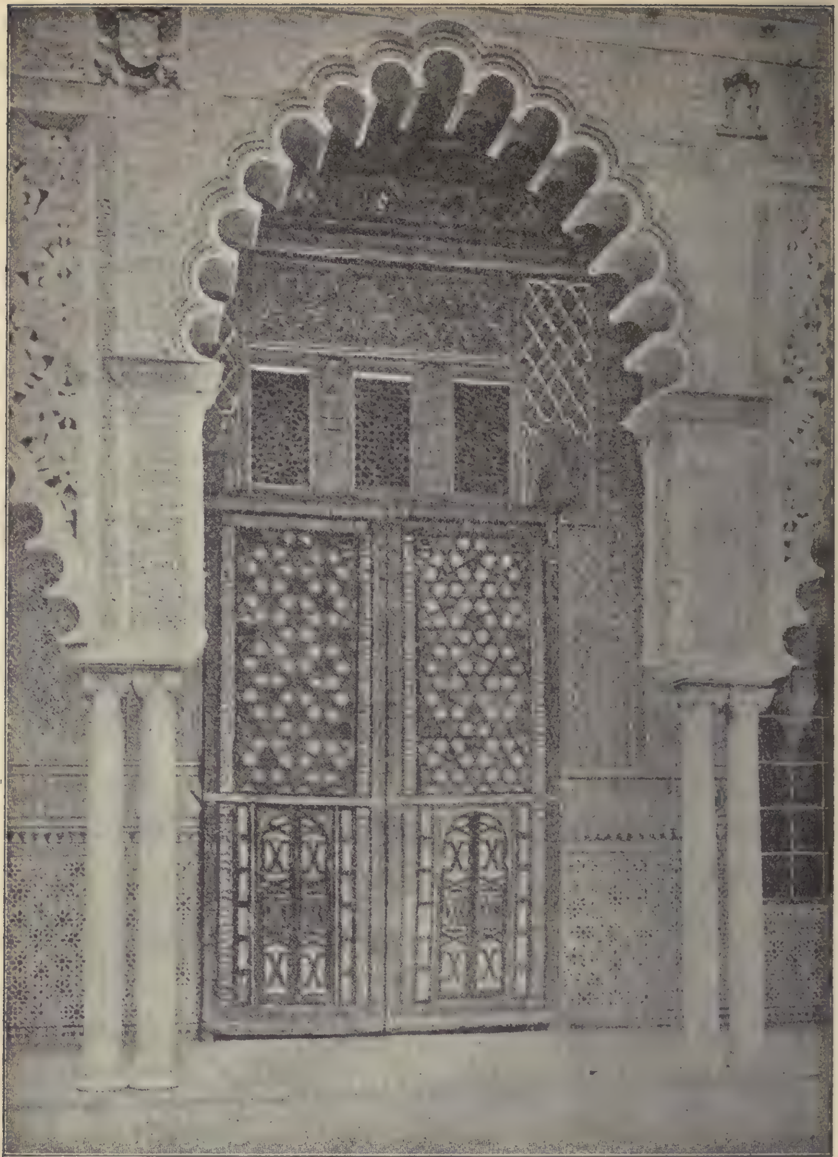
سلیمان (فریکیا) حوالیسنه یورویور، اسلام دونانماسی (قبریس)ی محاصره ایدرك
(پامفیلیا) ساحللرنده بیزانس دونانماسنی پریشان ایلیوردی. حتی بو محاربه‌ده اسیر
ایدیلن ضابطلردن ته‌ئوفیلوس (بغداد)ه کتیرلمش، بوراده اهانته قالقیشدیغی کورو-
له‌رك اعدام ایدلمشدی. دونانما بو مظفریتلری احراز ایلدیکی کبی اردوده اسحق
بن سلیمانك معیتنده بویوك بر فعالیت ابراز ایدییوردی. هارون الرشید، اردوسنك
فعالیتنی بالذات کورمك ایسته‌مش، آناطولی‌یه کله‌رك بر قاچ موفقیت احراز
ایلشدی. هارون الرشیدك بو حرکتی واسیلیسا ایره‌نی بویوك بر اندیشه‌یه دوچار
ایلشدی. ایره‌ن، عقد صلح ایچون درحال مرخصلر کوندرمش، (طرسوس) جوارنده
عقد ایدیلن مصالحه نتیجه‌سی اولارق یالکز اسیرلر مبادله ایدلمشدی. فقط بر سنه
صوکرا عربلر اوچ قولدن ایلریلیه‌رك (قسطنطنیه)، (چناق قلعه بوغازی) و(لیدیا)
طرفلرینه تعرض ایتمشلردی. قسطنطنیه اوزرینه کلن قول ایمپراطوریچه‌نك بوغاز
ایچنده‌کی اخورلرندن بارکیرلرینی قالدیراجق درجه‌ده آثار فعالیت کوسترمشدی.
فقط بو اثناده شرقده حزرلرك تعرضی آناطولی سفرینی عقیم براقمشدی.

هارون‌الرشید، حزرلرك ارمنستانه وقوع بولان استیلاسنی‌ده برطرف ایتدكدن صوكرا، (بغداد) سراینده صنعت وادبیاتك ترقیسنه خدمت ایلمشدی.

هارون الرشید موفقیات ومظفریات ایله خارجاً دولتك موقعنی تأمین ایلدكدن صوكرا حاكمیت ملیه‌نك اساسی اولان صنایع وادبیاتی‌ده حمایه‌یه غیرت ایلمشدی. عباسیلرك بویوك بویوك خلیفه‌سی ادبا وشعرایی تلطیف ایدییور، صرفیون وفقهایه حرمت ایتمكدن اصلا خالی قالمیوردی. هارون الرشید ایچون اك بویوك سعادت، افعال واجرآتنی شاعرلرك مدح ایتملری ایدی. بونی، مملكت اوغورنده صرف ایتدیكی مساعینك اك لطیف بر مكافاتی عد ایدییوردی. هارون‌الرشید صرف مدایحه اهمیت ویرمز، بعضاً افعالنك تنقید اولوندیغندن‌ده حظ ایدردی. روایته كوره هارون الرشید بر كون ندیملرینه بر ضیافت ویرییوردی. ضیافت صالونی نظر رباچیچكلرله سوسلنمش، قوقولرله تعطیر ایدلمشدی. ازهارك روایحی ، چالغیلرك آهنكی بوتون حضاری سرمست ایدییوردی. ایشته بو صیراده شعرادن بری آیاغه قالقمش، بو مجلس ذوق وصفابی تصویر ایتمك ایستیه‌رك بر قصیده اوقومغه باشلامشدی. شاعر بو قصیده‌سنده : «كمال ذوق ایله اوزون مدت معمر اول! محتشم سرایلرینك قبابی آلتنده صحت وسلامتله یاشا! صباح اولور، اقشام حلول ایدركن معیتنده بولونانلر ارزولریكی ایفادن باشقه برشی دوشونمه‌سینلر» دیمش، هارون بو مصرعلری دیكلدكدن صوكرا: — چوق خوش! بقالم آرقه‌سی نصل كله‌جك؟ دیه ممنونیت كوسترمشدی. بونك اوزرینه شاعر : — « فقط تنفسك منقطع اولارق موتك ضربانه قارشی بی‌تابانه مجادله ایتدیكك كونده بوتون سعادتك بر خیالدن عبارت اولدیغنی آكلا ! » دیمشدی . هارون الرشید بومصرعی ایشیدیر ایشتمز كمال تأثرله آغلامش ، وزیری فضل خلیفه‌نك كوز یاشلری دوكدیكنی كورونجه شاعری آزارلامق ایسته‌مشدی. فقط هارون‌الرشید بوكا درحال مانع اولارق: — خیر ، چوق‌ایی یاپدی . حتی بوندن طولایی تقدیره بیله شایاندر. چونكه كورییوركه هپ غفلت ایچنده یاشایورز. انك ایچون بزی ایقاظ ایتمك ایستیور» دیمشدی .

هارون‌الرشید ، عصرینك رجالنی لیاقتلرینه كوره تقدیر ایدر، حتی سودكلرینك شخصنه احترامده قصور ایتمزدی . هارون‌الرشید بلیغ وفصیح اولمقله برابر اعتقادات دینیه‌یه‌ده رعایت ایلردی . اكثریا اوغلی امین ومأمون ایله برابر حجه كیدر، برمكیلری‌ده برابرنده كوتوره‌رك بوتون خلقه عطیه‌لر توزیع ایدردی.

آفریقا، بنی اغلب عباسیلرك جلوسی هنكامنده آفریقاده بربریلر عصیان ایتمش، بو عصیانی باصدیرمق ایچون كوندریلن عسكرلردن تمیم قبیله‌سنه منسوب اغلب، بویوك بر اقتدار كوسترمشدی. بو ذات خلیفه‌نك نفوذینی آفریقاده تأسیسه موفق اولدیغی ایچون آفریقا والیلكنه تعیین اولونمشدی. بو تاریخدن اعتباراً آفریقا والیلكی بنی‌اغلبه انتقال ایلمشدی. فی‌الحقیقه هارون‌الرشید خراسان ، عراق وسوریه‌دن كوندریله‌جك والیلرك احوال محلیه‌یه وقوفسزلقلری حسبیله مملكتی ایی اداره ایده‌میه‌جكلرینی آكلامش، جلوسنده آفریقا والیلكنه

الحمراده بر قاپو

بنی اغلبدن ابراهیم بن‌اغلبی تعیین ایلمشدی. او زمان آفریقا والیلکی ارثی بر حاله کلمش، بنی‌اغلب آره‌سنده بابادن اولاده انتقال ایتمشدی.

هارون الرشید بوطرز اداره‌یی تأسیس ایلدکدن صوکرا آفریقاده درحال متعدد شهرلر تأسس ایتمش، (قصر القدیم) کبی برچوق مبانی انشا ایدلمشـدی. قیروانده مرمردن جامعلر بنـا اولوندیغی کبی کوپرولر یاپیلمش، سرایلرك باغچه‌لرینه هرجنسدن نظربا آغاجلر دیکلمشدی. تونســده ایکی بویوك صهریج انشا ایدیله‌رك بوراده بحر سفیدك اك کوزل بالقلری یتشدیرلمشدی. بو اثناده مملکتك مدافعه‌سی‌ده اهمال ایدلمه‌مشدی. سورلری ییقیلان شهرلرك اطرافنه دیوارلر انشا اولونیور، مغرب حدودینه قلعه‌لر یاپیلیور، آتش تلغرافلری واسطه‌سیله بر کیجه ایچنده جبل الطارق بوغازندن مصره امرلر کوندریلیوردی. بوندن باشقه حکومتك اك اوزاق نقطه‌لریله‌ده اتصالات تأمین ایدلمشدی. پوسته نظارتی حکومتك اك مهم مأموریتلرندن معدودایدی. اکثریا مواصلات ایچون کوکرجینلردن استفاده اولونیور، اك مهم خبرلر خلیفه‌یه بو واسطه ایله ارسال ایدیلیوردی.

هارون الرشید وونراسی

هارون الرشید زمانی اسلاملرك دور اقبالی ایدی. بودورده قبیله‌لر بیننده صلح ومسالمت حکم فرما اولدیغی ایچون تجارت ترقی ایدییور، وبرکیلرك معتدل ومنتظم اولماسی سایه‌سنده زراعت ایلریلیور، بوصورتله مملکتك منابع حیاتیه‌سی تکمل ایدییوردی. اوزمانه قدر آفریقا قطعه‌سی امویلر وعباسیلر ایچون اك مضر برولایتدی. هرسنه مصردن قیروانه یوزبیك آلتون کوندریلیر، بغداد خلیفه‌سنك نفوذ وسطوتی آفریقاده بو سایه‌ده ادامه ایدیلیردی. هارون الرشید آفریقا والیلکنه ابراهیم بن اغلبی تعیین ایتدیکی زمان ابراهیم بو اعانه‌دن صرف نظر ایتمش، حتی بغداده هر سنه قرق بیـك دینار کوندرمکی تعهد ایلمشدی. اودرجه‌ده‌که، آفریقا اصلاح ایدلدکدن صوکرا ایکی مثلی واردات وجوده کتیرمشدی. آفریقانك ارثی وفوق العاده برواییلك حالنه قونولماسی بغداد خلیفه‌لری ایچون نافع اولمش ایســه‌ده جنوبی اوروپاده اوطوران خرستیانلر ایچون مضرت تولید ایلمشدی: سجیلیایی ضبط ایدن اردولر هپ آفریقادن کوندرلمش، عربلر بو جزیره‌یه تمام ایکی یوز سنه حاکم اولمشلردی. کذا طقوزنجی و اوننجی عصرلرده یونان دکزندن جنوه کورفزینه‌قدر بوتون سواحلی تاراج ایدن سریع السیر کیلرده هپ آفریقا ساحلندن حرکت ایلمشدی. فقط هارون الرشید دوری اوروپایه‌قارشی هیچ بر زمان مخربانه بر ماهیتی حائز اولمامشدی.

هارون‌الرشید آوروپا حکمدارلری ایله مناسبات دوستانه تأمیننه چالیشیوردی. اوروپادن ایکی فرانسز مرخصی ایله برابر (بغداد)ه کلن بر هیئت شارلمانك سلام واحترامنی تبلیغ ایله برابر خرستیان زوارك قدسه کمال امنیتله کیتملرینه مساعده اولونماسنی رجا ایدییوردی. هارون الرشید، شارلمانك بو مرخصلرینه قارشی کمال نزاکتله مقابله ایلدیکی کبی عودتلرنده هدیه‌لرده تقدیم ایلمشدی. بو هیئت بغداددن عودتنده (تونس)ه اوغرامش، بورادده ابراهیم بن اغلبدن پك بویوك احترام کورمشدی. بعده هارون‌الرشیدك بر فیل، جسیم بر ایپك بایراق، عطریات، هر ساعتی چالار بر ساعتدن عبارت هدیه‌لرینی آلارق اوروپایه عودت ایتمشدی. شارلمانك (ئه‌قس‌لاشاپه‌ل) ده اوطوران سرای ارکانی بو هدیه‌لری کورنجه حیرت ایتمشلر، عربلرك مدنیتی حقنده بویوك بر فکر بسله‌مکه باشلامشلردی.

ایشته بو انتالرده هارون‌الرشیدك نامی آسیای وسطی یایلالرندن جرمانیا ایچلرینه قدر عکس انداز اولیوردی. هارون‌الرشید بویوك بر نفوذی حائز اولدیغی کبی وزراسی، برمکیلرده صوك درجه براقتداره مالك بولونیورلردی. هارونك جلوسندن بری یحیی، فضل وجعفر، عربستان ایمپراطورلغنك اداره‌سنی مشترکاً ایفا ایدییورلر، بوتون ایشلره دائر معروضاتی خلیفه‌یه تصدیق ایتدیرییورلردی. هارون‌الرشید ناظرلرینه بویوك براعتماد کوستریبور، سوزلرینی دیکلیور، انلری کندیسنه بررفیق وفاکار عدایدییوردی. ازجمله جعفر، خلیفه‌یه هرایسته‌دیکنی یاپدیرابیلیوردی: برکون جعفر قوناغنه قاپانمش، ذوق وصفا ایله مشغول اولیوردی. قاپوجیلره هیچ کیمسه‌نك ایچری صالیویرلماسی تنبیه ایدلمشدی. جعفر ورفقاسی عیش‌ونوش ایدرك آهنك وطرب بردوام بولوندیغی صره‌ده ایدی که ایچری‌یه خلیفه‌نك اقرباسندن برذات کیرمشدی. بو ذات، زهدو تقواسیله مشهور، سلالهٔ عباسیه‌دن عبدالملك بن صالح بن علی ایدی. جعفر، عبدالملکی کورر کورمز بوتون نشئه‌سی قاچمشدی. فقط عبدالملك هیچ سس چیقارمادن انلرك ذوقنه اشتراك ایتمش، ضیافتك ختامنده جعفره مراجعت ایدرك کندیسندن اوچ رجاسی بولوندیغنی سویلمشدی. عبدالملکك رجالرندن بری برملیون درهمه بالغ اولان بورجنك أوده‌نمسی، دیکری اوغلنه مهم والیلکاردن برینك ویرلمسی، دیکری‌ده بو مأموریته نائل اولدقدن صوکرا خلیفه‌نك قیزینه نامزد اولماسی ایدی. جعفر عبدالملکك بو ارزولرینی قبول ایتمش، خلیفه نزدنده حائز اولدیغی اعتبار سایه‌سنده جمله‌سنی ایفا ایلمشدی.

هارون الرشید وزراسنه بو درجه صمیمیت کوستردیکی حالده بو مناسبت بردنبره منقطع اولمشدی. ابن‌الاثیرك روایتنه کوره جعفرك هارون الرشید نظرندن ساقط اولماسی، همشیره‌سی ایله مناسباتده بولونارق بر چوجق دنیایه کتیرمسی، ابن خلدونك روایتنه کوره‌ده برمکیلرك خلیفه نزدنده حائز اولدقلری اعتباردن بالاستفاده نفوذلرینی سوء استعمال ایتملری ایدی. فی‌الحقیقه برمکیلر خالقه قارشی بویوك بر سخاوت ابراز ایدییورلردی. هر طرفده برمکیلرك سخاوتلرندن بحث اولو- نیور، بو حال هارون الرشیدك نظر دقتنی جلب ایدییوردی. بوتون سرای، بر- مکیلرله طولمشدی. بغداد جوارنده‌کی لطیف ومستثنی محللرهپ برمکیلر ألنده‌ایدی.

سراى جوارينى خليفه‌نك اقامتكاهندن زياده ندما سورولرى اشغال ايلمشدى. هارون الرشيد (بغداد)ده (قصر الخلد)ده، برمكيلرده (دجله) نهرينك قارشى يقه‌سنده اوطوررلردى. سراى ايله برمكيلرك قوناقلرى بيننده يالكز بر نهر كنيشلكى قدر مسافه واردى. هارون الرشيد برمكيلرك قوناقلرينه بوتون خلقك اوشوشديغنى پنجره‌سندن سيرايدر، كاه امور حكومتك برمكيلر ألنده بولونماسى حسبيله ممنون اولور، كاه بوكا زياده جانى صيقيليردى. حتى بر كون ينه بويله پنجره‌دن باقاركن برمكيلرك قوناقلرى اوكنه برچوق خلقك بيغلديغنى كورمش: — يحيى بوتون امور حكومتى ألينه آلدى. بكا همان هيچ برشى براقمادى. دها طوغروسى بنم يالكز اسمم خليفه؛ اصل خلافتى او اجرا ايديور.» ديمشدى. بوتون بوحاللر هارون الرشيدك برمكيلرده خفى مقصدلر كشف ايتديكنى اثبات ايدييوردى. ينه او صره‌ده هارون الرشيد علويلردن برينك قتلنى جعفره امر ايتمش، جعفر ايسه كرك بو طالعسز خاندانه محبتندن، كرك بالآخره اكتساب ايده‌جكلرى نفوذى نظر اعتباره آلماسندن، هارون الرشيدك بو امرينى اجرا ايتمه‌مش، او تاريخدن اعتباراً برمكيلر بسبتون نظردن سقوط ايتمشدى. اودرجه‌ده‌كه، سنه‌لردن برى سلطنته ياقين بر نفوذ اكتساب ايدن بو عائله، صعود ايتديكى مرتبهٔ رفعتدن سريع برصورتده سقوط ايتمش، ماللرى حجز، چولقلرى وچوجقلرى محبس كوشه‌لرنده تلف ايدلمشدى (١٧٨ هـ، ٨٠٢ م). هارون الرشيد، اون يدى سنه‌دن برى حكومتى اداره ايدن برمكيلرى محو ايتدكدن صوكرا بونلرك يرينه ابو جعفر، المهدى والهادى زماننده مابينجيلك ايتمش اولان فضل بن ربيعى تعيين ايلمشدى.

فضل بن ربيع غايت ماهر برنديم ايدى. افنديسنك طبيعتنى آكلار، ذوقنه كوره ادارهٔ كلام ايدر، موقعنى محافظه ايچون لازم كلن تدابيره توسل ايلردى. بو سببدن فضل بن ربيع وزير اولور اولماز، هارون الرشيد دورينى شعرلرى وقصيده‌لريله تبجيل ايدن شاعرلرى، عالملرى واديبلرى اطرافنه طوپلامشدى.

هارون الرشيد وبيزانس برمكيلرك سقوطى سنه‌سنده ايدى‌كه قسطنطينيه‌ده مدهش براختلال وقوعه كلمش، بيزانس تاج ايمپراطوريسى حس اخلاق ومتانتدن محروم، نيكه‌فوروسك ألينه كلمشدى. يكى ايمپراطور قوتنه پك فضله كووه‌نديكى ايچون اولمالى‌كه ايره‌نك وقتيله اسلاملره قارشى قبول

ایلدیکی ویرکیدن خلاص اولمایی دوشونمشدی. بو صره‌ده اسلام اردولری متادیاً آناطولی طرفلرینی، بیزانس اراضیسنی طولاشیوردی. حتی صوك بر سفرده خلیفه‌نك اوغلی القاسم بن الرشید مهم موفقیتلر استحصال ایلمشدی. نیکه‌فوروس حکمدار اولور اولماز خلیفه‌یه بر مکتوب یازمشدی. بو مکتوبده سلفی ایره‌نك

بر عرب کاروانی (مقامات حریریدن)

ضعیف القلب بر قادین اولمق حسبیله ویرکی ویرمکه راضی اولدیغنی، فقط الیوم تخت حکمداریده بولونان برارککك بو پاره‌یی ویرمك ذلتنده بولونامیه‌جغنی بیان ایدییور، هارون الرشیده آچیقدن آچیغه میدان اوقیوردی. هارون الرشید بو مکتوبی آلیر آلماز صوك درجه حدت ایتمشدی. بناءعلیه نیکه‌فوروسه قارشی پك مختصر جواب یازمش، کوندردیکی نامه‌نك آرقه‌سنه: «مکتوبکی اوقودم. ویره‌جکم جوابی طویمایه‌جقسك. کوره‌جکسك» دییه یازارق کندیسنه اعاده ایتمشدی. هارون الرشید مکتوبی اعاده ایدر ایتمز مدهش بر اردو طوپلایارق آناطولی‌یه کیرمش، (هراقله)یی محاصره ایتمش، بیزانس ممالکنی

یاقش ییقمش ، نیکه‌فوروس ویرکی ویرمکه راضی اولوبده عقد صلح ایچون یالوارنجیه قدر بو تخریباته دوام ایلمشدی .

هارون الرشید، سلاحنك سطوتنی بو صورتله کوستردکدن صوکرا سوریه‌یه چکلمشدی . او سنه قیش بوتون شدتیله حکم فرما اولمش ، ایمپراطور طاغلرك کچیلمز بر حاله کلمسندن بالاستفاده ویرکی ویرمکدن امتناع ایلمشدی . هارون الرشید بونقض عهد اوزرینه تکرار کیلیکیا کچیدلرندن مرور ایدرك ایمپراطوردن جبراً ویرکی آلمغه موفق اولمشدی .

اوسنه خراسان عصیانی‌ده یکیدن باش کوسترمشدی (۱۱۹ هـ ، ۸۰٤ م). خراسان والیسی، علی بن‌عیسی‌ایدی. بوذات‌ذوق وسفاهت‌اوغورنده هیچ برشی‌اسیرکه‌مز، مع‌مافیه اهالی‌یه اذا وجفادن‌ده اصلا خالی قالماردی . نهایت جبارانه حرکتلریله بوتون خلقی اوصاندیرمشدی. هارون‌الرشید، اوغللری معیتنه آلارق بومهم ولایتی بالذات اصلاح ایتمك ایسته‌مش، فقط علی بن عیسی هارون الرشیدك حدتنی تسکین ایچون هردرلو تدابیره توسل ایلمشدی: بو ذات ندیملره ، کاتبلره وحتی خلیفه‌نك اوغللرینه اودرجه هدیه طاغیتمشدی‌که هارون، علی بن عیسایی

هارون الرشیدك مسکوکاتی

مأموریتنده ابقا ایدرك دونمکه مجبور اولمشدی . هارون الرشید (ری)ده درت آی قالدقدن صوکرا (بغداد)ه دونمشدی . فقط یولده، دجله ساحللرنده جعفر برمکینك پریشان کمیکلرینه تصادف ایتمشدی . بو کمیکلر ایکی سنه‌دن بری خلقه تشهیر ایدیلیوردی . بو حزین منظره خلیفه‌نك قلبنده هیچ بر تأثیر حاصل ایتمه‌مشدی . حتی هارون الرشید ، کندیسنه دوستلق ومستشارلق ایدن محترم بر ذاتك کمیکلرینی بر مدفنه قویدیراجق یرده آتشده یاقدیرارق تارمار ایتدیرمشدی . ذاتاً برمدت صوکرا فضل ایله یحیی‌ده محبس کوشه‌لرنده ترك حیات ایتمشلردی . هارون الرشید (بغداد)دن کچه‌رك (رقه)یه کلمش وبر دها (بغداد)ه عودت ایتمه‌مشدی . روایته کوره هارون الرشید (بغداد)دن بحث ایدرکن : « فی‌الحقیقه شرقدن غربه قدر بوتون شهرلر ایچنده بغداد قدر زنکین بر شهر تصور ایده‌میورم . بوتون حوزهٔ حکومتم داخلنده بنی عباسه اقامتکاه اولابیله‌جك اندن مکمل بر شهرده بیلمیورم . بوتون اجدادم هپ بو شهرك مدح وثناسیله مشغول اولمشلردر. فقط ایشته بن بوشهری ترك ایدرك اویله بر شهره چکیلیورم‌که اطرافده اختلافدن ، تفرقه‌دن ، عصیاندن واهانتدن باشقه برشی کوره‌میه‌جکم » دیمشدی .

هارون‌الرشید خراسان عصیانی باصدیرمقله مشغول اولدیغی صره‌ده‌ایدی‌که بیزانس ایمپراطوری نیکه‌فوروس تکرار نقض عهد ایدرك سوریه اوزرینه یورو-مشدی (۱۹۰ هـ). فقط بوسفر جرأتنك پك بویوك جزاسنی کورمش ، تکلیف

ایدیلن شرائط صلحیه میاننده ویرکیدن ماعدا خراجده طلب ایدلمشدی. اسلاملر خراجی ممالك اسلامیه‌ده متمکن خرستیانلردن آلدقلری حالده شمدی بونك بیزانس ایمپراطورینه وعائله‌سنه تطبیق ایدلمسی بویوك برحقارتدی. هارون‌الرشید، ایمپراطوره بو آغر تکلیفده بولوندیغی کبی نیکه‌فوروسك اوغلنه نشانلی اولدیغی حالده (هراقله) محاصره‌سنده اسیر ایدیلن برروم قیزینی اعاده ایتمك علو جنابنده‌ده بولونمشدی. نیکه‌فوروس بو شرائطی قبول ایلدیکی حالده بالآخره تکرار نقض عهد ایتمش، بو سفر بیزانسه قارشی بری و بحری حرکات اجرا ایدیله‌رك آناطولیده عظیم تخریبات ایقاع ایدلمشدی. برطرفدن اسلام دونانماسی (رودوس) ی محاصره ایدییور، بری اردوده کیلیکیا ساحللرنده موفقیتلر احراز ایلیوردی.

هارون الرشیدك صوك کونلری

هارونك اردولری آناطولیده موفقیتلر احراز ایلدیکی صره‌ده کندیسی عربلرك آفریقاده کوندن کونه تزاید ایدن نفوذلرینه مانع اولمق ایستیوردی. المهدی زماننده بربریلره التجا ایدن ادریس بو حوالیده بویوك بر نفوذ اکتساب ایلمشدی. هارون‌الرشیدادریسی برحیله ایله اولدیرتمك ایسته‌مشدی. فی‌الحقیقه آفریقایه کوندردیکی مأمور ادریسی زهرله‌مکه موفق اولمش، فقط اوصره‌ده حامل بولونان زوجه‌سندن طوغان چوجق، ادریسك کوله‌سی طرفندن بویودیله‌رك بوصورتله حضرت علی سلاله‌سنك محافظه‌سنه غیرت اولونمشدی. نهایت بوسلاله آفریقاده بنی‌ادریسی وجوده کتیرمش، بوواسطه ایله‌فاس حوالیسنه تماماً حاکم اولمشدی. عباسیه خلیفه‌لری بوطالعسز سلاله‌یی بسبتون سوندیرمکه موفق اولامانجه، حقلرنده مفتریاته باشلامشلر، ادریسك چوجغنی غیرمشروع کوسترمك ایسته‌مشلردی.

هارون‌الرشید قرق آلتی یاشنده اولدیغی حالده کندیسنده بویوك برضعف حس ایدییوردی. خراسانده یکیدن اختلال‌ظهوری ایسه بوضعفك بوسبتون آرتماسنه سبب اولمشدی. هارون‌الرشید بو عصیانی باصدیرمق ایچون بالذات حرکت ایتمکه قرار ویرمشدی. (رقه) ده اوغلی قاسمی وکیل براقمش، (بغداد)ك اداره‌سنی‌ده امینه براقه‌رق حرکت ایتمش، فقط بو سفر کری‌یه دونمك نصیب اولمادن ترك حیات ایلمشدی (١٩٢ﻫ، ٨٠٨ م).

امین

هارون‌الرشیدك وفاتنده اون ایکی اوغلی ایله اون بش قیزی قالمشدی. فقط هارون، وفاتندن آلتی سنه اول، بر حج اثناده وصیتنامه‌سنی کعبهٔ معظمه‌یه تعلیق ایتمش، بو وصیتنامه‌ده امینی کندیسنه خلف تعیین ایلشدی. امیندن صوکرا قاردشی مأمون خلیفه اولاجق و حکومتك شرق قسمنه مالك بولوناجقدی. هارون‌الرشید (طوس)ده وفات ایدنجه وزیری فضل بن‌ربیع بوتون عسکری طوپلایارق (بغداد)ه، یکی خلیفه‌نك معیتنه داخل‌اولمق ایسته‌مشدی. فقط بو حرکت، حکومتك شرق طرفلرینه صاحب اولمسی وصیتنامه‌ده محرر اولان مأمونك حقوقنه تجاوز دیمکدی. فضل بن‌ربیع خلیفه نزدنده مظهر اعتبار اولمق ایچون هردرلو حقوقی پایمال ایتمش، فی‌الحقیقه اکتساب ایلدیکی نفوذ وقدرت سا-یه‌سنده مأمونك حقوقنی غصبه موفق اولمشدی. فضل بن‌ربیع اوتاریخدن‌اعتباراً مأمونه قارشی بویوك برخصومت باغلامش، بو خصومتنه خلیفه‌یی‌ده تشریك‌ایدرك ایکی قاردش بیننده قانلی محاربه‌لر وقوعنه میدان ویرمشدی.

ایشته بوسببدن هارون‌الرشید وفات ایدنجه، متحدبر کتله تشکیل ایدن‌عرب ایمپراطورلغی‌ده اختلاف تهلکه‌لرینه معروض اولمشدی. بوکاده سبب، هارون الرشیدك حکومتی اوغللری بیننده تقسیم ایتمسی ایدی. مع‌مافیه مأمون یکی‌خلیفه‌یه بیعت ایتمش اولدیغی کبی خلیفه‌ده قاردشنك خراسانده‌کی حاکمیتنی تصدیق‌ایلشدی.

ایکی قاردش بیننده حاصل اولان بو ائتلاف اوزون مدت دوام ایتمه‌مشدی. هارون الرشید بغداد سراینده‌کی اشیاوخزائنك کافه‌سنی‌مأمونه براقمشدی. امین‌ایسه وزیرینك تشویقاتنه قاپیلارق بو وصیتنامه‌یی نظر اعتباره آلمامش، قاردشنی اولا عسکرندن وخزائنندن، دها صوکراده نفوذ واقتداردن محروم براقمغه قرار ویر-مشدی. فقط امین ایله مأمونك اصول وطرز اداره‌لری بیننده پك بویوك فرقلر واردی: امین وظیفهٔ خلافتی حقیله ایفا ایتمه‌مکله برابر ایمپراطورلغنك بو-تون اداره‌سنی وزیری فضل بن ربیعه براقدیغی حالده مأمون عدالت وسخاوتله ادارهٔ حکومت ایدییور، عمومه قارشی عالیجنابانه حرکت ایلیوردی. اودرجه‌ده‌که، مأمونك خراسانده احراز ایلدیکی صیت وشهرت درحال فضل بن ربیعك نظر دقتنی جلب ایلشدی. فضل بن‌ربیع مأمونك اصول اداره‌سنه تماميله وقوف حاصل ایتمشدی. فقط بواصولی تقلید ایده‌جك یرده بالعکس مأمونك محوینه یورومش،

قاردشنی حق خلافتدن محروم ایتمسنی امینه توصیه ایلمشدی . بو مشئوم توصیه، سرای رجالنك بر چوقلری طرفندن قبول ایدلمشدی . نهایت خلیفه، مأمونی حق خلافتدن محروم ایتمش، مأمون قاردشنك قوت وسلطنتی قارشیسنده بوتون عجزینی تصدیق ایتمكله برابر حق وعدالته كووه‌نه‌رك استرداد حقوقه قیام ایلمشدی. امین، اوغلی موسایی كندیسنه خلف ایتمش، عین زمانده‌ده دیكر قاردشی معتصمی

بر كاروان (مقامات حریریدن)

پدرندن منتقل امارتدن محروم ایتمشدی . امینك بو حركتی مأمونك كسب قوت ایتمسنه مدار اولمشدی . امین، اولا قاردشی مأمونی دعوت ایدرك وجودینی ازاله ایتمك ایسته‌مشدی. مأمون ایسه بودسائسه كسب وقوف ایدنجه خراسان‌ایله بغداد بیننده براردو طوپلامش، اوزمان بوتون مناسبات منقطع اولمشـدی. مأمون، بو اثناده خراســان خلقنك معاونتنه مظهر اولمش، آچیقدن آچیغه خلافت ادعاسنه قالقیشارق قاردشنه اعلان حرب ایلمشدی .

امین، قاردشنك بو حركتندن خبردار اولنجه بویوك براردو طوپلامشدی. بو اردو، او زمانه قدر (بغداد) سورلرندن چیقان اردولرك اك جسیمی ایدی . امین ، قاردشنه قارشی سوق ایدیله‌جك اردولره ایكی قوماندان نصب ایتمشدی. بوقوماندانلردن علی‌بن‌عیسی حركتندن مقدم امینك والده‌سی زبیده‌یه وداع ایچون كلمش، زبیده خاندانك نفوذ ونجابتنی اثبات ایده‌جك وصایاده بولونمشـدی . زبیده ، اوغلی مأمونه قارشی حركت ایده‌جك اردو قوماندانته

شو توصیه‌ده بولونمشدی : «واقعا خلیفه بنم اولادمدر، قلبمك یگانه محبوبیدر؛ فقط مأمونك اوغرادیغی حقارت‌ده قلبمی جریحه‌دار ایتمشدر . اوغلم هر نه قدر خلیفه ایسه‌ده ، قارداشی حق خلافتدن محروم ایدرك عدالته مغایر حرکت ایلمشدر. مأمونه ، نسبنك حقوقنی آکلات. سکا بر توصیه‌م وار : اوده قولاً کندیسنه هیچ فنالق ایتمه‌مکدر . چونکه سن اونك کفوی دکلسك. مأمونه اسیر معامله‌سی ایدرك زنجیرلرله باغلامقدن اجتناب ایت . خدمتنده بولونانلری قطعیاً یانندن آییرما . بولده نه یانندن ، نه‌ده اوکندن کیت . سنك وظیفه‌ك اوکا اوزنکیسنی تقدیم ایتمکدر . حتی سنی تکدیر بیله ایتسه ینه تحمل ایتملیسك . » دیمش، بعده کوموش برزنجیر ویره‌رك: « شاید اسیر ایدرسه‌ك بونکله باغلا» دییه توصیه‌ده بولونمشدی .

قوماندان علی بن عیسی بو امرلری حرفیاً اجرا ایده‌جکنی وعد ایلمشدی .

ایکی اردو (ره‌ی) جوارنده چارپیشدقلری زمان فضیلت واتحاد قوته غلبه ایتمش، بومدهش قارغشه‌لق ایچنده امینك اك مهم سردارلرندن علی بن عیسی تلف اولمشدی. اردونك بوخبر انهزامی (بغداد)ه کلدیکی زمان خلیفه اوزرنده هیچ بر تأثیر حاصل ایده‌مه‌مشدی . بواثناده امین ، سرایی جوارنده‌کی قانالردن برنده بالق طوتارق اکلنیوردی . بو خبر فلاکت کندیسنه تبلیغ اولوندیغی زمان جانی صیقلمش : «شمدی ذوقمی بوزمایکز. آزادلیم ایکی بالق طوتدی. بن حالا بردانه طوتامادم!» دیمشدی. آرتق بویله برخصمه قارشی مأمونك احرازغالبیت ایده‌جکی شبهه‌سزدی. مأمون، امینك اردوسنه غلبه ایتمش، شمدی خلافتی‌ده تأمین ایچون حرکاتنه دوامه باشلامشدی. بوتون احوال، مأمونك احرازمظفریت ایتمسنه مساعد کورونیوردی. قوماندانك مهارتی، خلیفه‌نك لیاقتسزلکی، (بغداد)ی قانلر ایچنده براقان اختلافلر، مأمونك مظفریتنی تشکیل ایده‌جك اك مهم اسبابدن معدوددی . امین، مأمونك مظفرانه ایلریله‌ین اردولرینه قارشی بویوك برقوت کوندرمش ، بو اردویه تعیین ایتدیکی سردارلر بیننده نفاق حاصل اولماسی طالع مظفرتی مأمونك اردوسنه تأمین ایلمشدی. بو اثناده مأمونك اردولری کوندن کونه قوۀ معاونه ایله ، ظفرله کسب قوت ایدرك ایلریلیور، امینك سردارلری ایسه عصیان ایدییوردی . حتی بونلردن حسین بن علی (بغداد)ده عصیان ایتمش، اهالینك خلیفه حقنده‌کی عداوتندن استفاده ایدرك امینی خلع ایتدیرمشدی. امینك خلعی ایله برابر ما مونك‌ده خلیفه‌لکی اعلان اولونمشدی. امینك سریر خلافتی محبس کوشه‌لرینه تحویل ایلسی اهالیدن بر چوقلرینك رقتی جلب ایتمش، (بغداد)ده مدهش بر ارتجاع حاضرلانمشدی . او زمان حسین بن علی بو ارتجاعه قارشی حرکت ایتمش، فقط امینك محبسدن فور-

تولارق متزلزل بر تخت اوزرنده دها بر قاچ کون قدر اجرای سلطنت ایتمسنه مانع اولامامشدی. (بغداد)ده بو عصیانلر وقوعه کلدیکی صره‌ده مأمونك سردار- لری، هرثمه ایله طاهر، پایتخته طوغرو ایلریلیورلردی. نهایت بواردو (بغداد) سورلرینه تقرب ایتمش، امین بو صره‌ده بویوك بر ضعف اثری کوسترمشدی. طاهرك سور جوارینه یاقلاشدیغنی خبر ویردیکی زمان امین شطرنج اوینامقله مشغول ایدی. بو خبر فلاکت انده هیچ بر تأثیر حاصل ایتمه‌مش، حتی امین اویونی بیله ترکه راضی اولمامشدی.

(بغداد) محاصره‌سی اولانجه شدتیله باشلامشدی. صو، آتش، دمیر هر طرفده تخریبات اجرا ایدییور، شهرك احتشام و تزییناتندن اثر قالمیوردی. خلیفه، والده‌سنی و چوجقلرینی طوپلایارق شهرك غرب طرفنه فرار ایدییور، اهالی اولرینی براقه‌رق قاچمغه چالیشیوردی. فقط مأمونك سرداری طاهر، عموم اهالینك حیاتی محافظه اولوناجغنی اعلان ایدر ایتمز، هرکس فراردن صرف نظر ایتمش، مأمونك خلیفه‌لکی کمال دبدبه ایله اعلان ایدلمشدی. بغداد محاصره‌سی هنکامنده طاهرك عسکرلری معاش ویرلمه‌مسندن طولایی عصیان ایتمك ایسته‌مشلردی. طاهر بو محذورك‌ده چاره‌سنی بولمش، هرثمه‌ایله برلشه‌رك مأمونك التجا ایتدیکی محله تعرض ایتمشدی. طاهرك بو شدتلی حرکتلری مأمونی پك زیاده اورکوتمشدی. مأمون تسلیم اولمق ایستیور، فقط طاهردن حسن قبول کوره‌میه‌جکی ایچون هرثمه‌یه تسلیم اولمنی ترجیح ایلیوردی. طاهر ایسه غالبیتنك بو پارلاق نتیجه‌سنی بالذات أل‌ده ایتمك ایستیوردی.

امین، طاهرك حقارتندن قورتولمق ایچون هرثمه‌یه قاچمغه قرار ویرمشدی. فقط کیجه‌لین هرثمه ایله برابر (دجله) نهرینی قایقله کچه‌جکی صره‌ده طاهرك عسکرلری طرفندن تعرضه دوچار اولمشدی. بو تعرض امینك فلاکتی ایله نتیجه‌لنمشدی. طاهر، امینك راکب اولدیغی قایغی باتیرمش، امینی سفیل و پریشان، اسیر ایدرك برچادره کتیرمشدی. چادرك بوتون اشیاسی ایکی یاصدق ایله بر سدیردن عبارتدی. امین کیجه‌یی بوراده کچیرمشدی. فقط نصف اللیله طوغرو ایدی‌که ایران عسکرلرندن مرکب برقطعه مسلحاً چادرك اوکنه کلمش، امین بو عسکرلری کورنجه باشنه کله‌جك فلاکتی آکلامشدی. امینك تلفی غایت حزین اولمشدی: عسکرلر اولا امینك باشنه و بوکرینه اورارق قانلر ایچنده یره‌دویرمشلر، صوکرا باشنی کسه‌رك طاهره کوتورمشلردی. طاهر، خلیفه‌نك قانلی باشنی بوتون اهالی‌یه تشهیر ایتدکدن صوکرا، نتیجهٔ غالبیت اولمق اوزره مأمونه تقدیم ایلمشدی.

امين، هنوز اوتوز ياشنده وفات ايتمشدى. فقط ذوق وسفاهته انهماك، انى كنج ياشنده اختيارلاتمشدى. امينك دورى، محتشم برماضى ايله پارلاق برآتينك خط فاصلى ايدى. فقط كندى، پدرينك سوابق مفخرتى ايله قارداشنك اميد استقبالنى موازنتده بولونديراجق هيچ بر فضيلتى حائز دكلدى. امينك زماننده خلافت، ضعف وصباوتله قاريشيق بر استبداده تحول ايتمشدى. امينك يكانه مشغوليتى عيش وعيشرت، ذوق وسفاهت ايدى. خزينهٔ ملت ندما و وزرا الٔنده قالمش، اهالى فقر وضرورتدن پريشان اولمق درجه‌لرينه كلمشدى. امين، بو كبى ضعف طبع ايله برابر حياتنك صوك زماننده بويوك بر جسارت كوسترمش، سرير خلافت اوزرنده قادين كبى ياشايان بو خليفه جلادلر الٔنده اركككلر كبى فداى جان ايلمشدى.

مأمون امينك وفاتى اوزرينه مأمون (بغداد) ده ايكنجى دفعه خليفه اعلان ايدلمشدى. مأمونك خلافتى عمومك ارزوسى ايله اولمشدى. بو سببدن داخلى حربلره نهايت ويريله‌جكى، اسلام ممالكنك صلح وسكونتدن مستفيد اولاجغى ظن ايدلمشدى. بو ظن بوشه چيقمشـدى. واقعا صـوك زمانلرده علوم وفنون، صنايع وادبيات پارلاق برصورتده ترقى ايتمشـدى؛ فقط ايلك زمانلرى قانلى اختلاللردن، صدمه انكيز فورتنه‌لردن خالى قالمامشدى.

مأمون، خلافته طاهرك غيرت ومساعيسى ثمره‌سى اولارق نائل اولمشدى. بو سببدن سوريه ايله عراق حواليسنك اداره‌سنى صلاحيت مطلقه ايله طاهره توديع ايلمشدى. برقاچ سنه صوكرا ايسه بوولايتلرك اداره‌سى عادتا ارثى برشكله كيرمشدى. مأمونك بوحركتى بويوك برخطاى سياسى ايدى. مأمون، احتمالكه قارداشنى فجيع بر صورتده قتل ايتديرن بر سردارى دائما كوزى اوكنده كورمك ايسته‌ميوردى. فقط انك بوحركتى، عباسيلرى هرزمان انديشه‌ناك ايده‌جك متين برسلاله‌نك تشكلنه ميدان ويره‌جكدى. مأمون، طاهره بو امتيازى ويرديكى كبى ديكر سردارلرندن فضل بن سهله‌ده حكومتنك ادارهٔ ملكيه‌سنى، وفضله اولارق‌ده عباسيه خليفه‌لرينك هيچ بر وزيره ويرمدكلرى صلاحيتى بخش ايلمشدى. مأمونك بو حركتى حسد واستر قاب يوزندن برچوق عصيانلرك ظهورينه سببيت ويرمشدى: بر طرفدن عراقده عصيان اماره‌لرى پيدا اوليور، ديكر طرفدن علويلرك هر تبدل سلطنت وقوعنده قيامى مأمونك دور سلطنتنه خونين بر صفحه حاضرلايوردى.

بو سفرده علویلر نامنه عصیان ایدن، ابن طباطبا ایدی. بوذات ، فضل بن سهلك خلیفه‌یی بازیچه ایتدیکندن شکایت ایدییور، بوتون هاشمیلری کندیسنه جلب ایلیوردی. ابن طباطبا مقصدینی استحصال ایچون کندیسنه اشقیالقله معروف ، مرکبجیلکدن یتشمه برآدمی، ابوالسرایایی انتخاب ایلمشدی. فی‌الحقیقه ابوالسرایا، خلیفه‌نك عسکرلرینه غلبه ایتمش، حتی ابن‌طباطبایی زهرلیه‌رك علویلردن محمد بن

شام جواری

محمدی کندیسنه رئیس اتخاذ ایلمشدی. فقط هرثمه‌نك تکرار صحنهٔ حربده ظهوری حربك صفحاتنی بسبتون دکیشدیرمش، (کوفه) سورلری اوکنده وقوع بولان محاربه‌ده ابوالسرایا مغلوب اولمش، سرمقطوعی بغدادده تشهیر ایدلمشدی . او زمان، رئیسلرندن محروم قالان عاصیلر کاملاً انقیاد ایتمشلردی. اودرجه‌ده‌که، بر مدت صوکرا عراق حوالیسی کاملاً خلیفه‌نك نفوذی آلتنه کیرمشدی (٢٠٠ هـ، ٨١٥ م) .

داخلی اختلاللر علویلر دجله ساحللرنده مغلوب ایدلدکلری حالده، جنوبده (مکه) ده ینه بویوك بر فعالیت ابراز ایدییورلردی . بو اثناده مأمون (مرو) شهرنده بولونیور، هرثمه بوتون بو وقایعه سببیت ویرن احوالی مأمونه

عرض ايچون خليفه‌نك نزدينه كليوردى . فقط مأمون ، هرثمه حقنده وزراسى طرفندن سويله‌نن تزويراته اينانمش، خلافت وسلطنتنى قورتاران بو بويوك قوماندانى زندان كوشه‌لرنده اولدير تمشدى. خليفه بو عدالتسزلكلرله نفوذينى كسر ايتديكى صره‌ده بغدادده شقاوت ياتاغى حالنه كليوردى . اهالينك جرأتى او درجه‌يى بولمشدى كه برطرفدن يغما كرلكه دوام ايديورلر، ديكرطرفدن قادينلر واوغلانلرله بيك درلو رذالتى ارتكاب ايليورلردى . بر مدت صوكرا (بغداد) اغتشاشىده ياتشمش، بوسفر علويلرك يكى بر قيامى بوتون دهشتيله باشلامشدى. مأمون، سنه‌لردن برى عباسيه تختنى صارصان بو قياملره آرتق نهايت ويرمك ايسته‌مشدى . مأمونك بو بابده اتخاذ ايتديكى تدبير پك صلحپرورانه ايدى . مأمونك فكرنجه مادامكه علويلر خلافتى كنديلرى ايچون مشروع بر ميراث عد ايديورلردى ؛ او حالده بونلردن برينى كنديسنه خلف انتخاب ايده‌جك ، بو مديد وقانلى غائله‌يه شوصورتله اولسون نهايت ويره‌جكدى. مأمون بوسياستى، هيچ شبهه‌سز، علويلره طرفدار اولان وزيرى فضل بن سهلك تشويقاتيله تعقيب ايتمش ، فقط بو تشبث يوزندن بويوك برفلاكته معروض اولمشدى . مأمون (مەرو) شهرنده علويلردن امام على بن موسانى حرمت واعزاز ايله قبول ايلديكى صره‌ده (بغداد) ده اهالى طرفندن خلع ايدلمش، يرينه خليفه انتخاب اولونان ابراهيم بن المهدى خلافتنى سلاح قوتيله محافظه ايچون (كوفه) اوزرينه يورومشدى.

بو صره‌ده مأمونك هيچ بر شيدن خبرى يوقدى . فضل بن سهل سياسى خبرلرك خليفه‌يه ويرلمسنه مانع اوليوردى . فقط خليفه ، بغداد وقايعندن خبردار اولور اولماز فضل بن سهلك بوتون دسائسنه‌دە واقف اولمش ، بو ذى‌نفوذ وزير ايله على بن موسانك وجودلرينى ازاله ايتدكدن صوكرا احواله تماميله حاكم اولمايه موفق اولمشدى. مأمون، بو موفقيت اوزرينه (بغداد)ه كيرمش، يكى خليفه ايسه غالبك انتقامنه اوغرامقدن قورقارق چكلمكه مجبور اولمشدى. آرتق بو تاريخدن اعتباراً مأمون دائما موفقيت احراز ايديور، علويلرك عصيانى باصديرمغه موفق اوليوردى . مأمون ، خلافتى تهلكه‌يه القا ايده‌بيله‌جك بوتون موانعى بر طرف ايتمش، وزراسنك وصايتندن قورتولمغه موفق اولمش، كندى كنديسنه دوشونمكه، كورمكه، حركت ايتمكه باشلامشدى . مع‌مافيه مملكتده حكم فرما اولان فترت

واغتشاشی ینه‌بردنبره تسکینه موفق اولامامشدی. دها بر طرف ایدیله‌جك برچوق مجادله‌لر، قاپاناجق دها بر چوق جریحه‌لر واردی. بر طرفدن مدهش بر حرکت ارض خراسان حوالیسنی پریشان ایدییور، دیکر طرفدن طاهرك قوت و نفوذی کیتدکجه تزاید ایلیوردی. مأمون ایسه کندیسنه دشمن تلقی ایتدیکی بو آدمك نفوذینی تنقیص ایده‌جك یرده وزیری احمدبن‌ابی‌خالدك توصیه‌سی اوزرینه کندیسنه خراسان والیلکنی‌ده تفویض ایدییوردی. طاهر، خلیفه‌نك بو توجیهنی سؤتوجهه عطف ایتمش، ایکی سنه قدر جدی بر حاضرلقده بولوندقدن صوکرا خلیفه‌نك نامنی خطبه‌لردن حذف ایتدیره‌رك علناً اعلان عصیان ایلمشدی. مأمون بو ألیم خبری طویار طویماز اوزون بر مجادله قارشیسنده بولوناجغنی آکلامشدی: طاهر غایت ماهر بر سردار اولدیغی کبی خلقك‌ده بویوك برتوجهنی قازانمشدی. خلیفه ایسه داخلی حربلردن بیقمش اوصانمش، بو سببدن مسئله‌یی قان دوکمکسزین حله قرار ویرمشدی. مأمون بومقصدی تأمین ایچون وزیری احمدبن‌ابی‌خالدی صیقیشدیرمش، نهایت طاهری زهرلتمکه موفق اولدقدن صوکرا (٢٠٧ ﻫ) شو صورتله بویوك بر دشمندن خلاص اولمشدی. فقط بو صره‌ده ارمنستان و آذربایجان جهتلرنده یکی بردشمن، بابك ظهور ایتمشدی. تأسیس ایتدیکی طریقتله بویوك برقوت تشکیل ایدن بوذات، مأمونی خیلی مدت اشغال ایلمشدی.

خلیفه (بغداد)ده اقامته باشلادیغی کوندن بری عراقده سکونت حکم فرما اولمغه باشلامشدی. بو اثناده ابراهیم المهدی زمینك احتراصاتنه مساعد اولوب اولمادیغنی آکلامق ایچون قادین قیافتنه کیره‌رك (بغداد)ه کلمش، خلیفه بوجرأتکار حریصی حسن بن سهلك قیزی بورانك رجاسی اوزرینه عفو ایتمشدی. خلیفه بو اثناده بوران ایله ازدواج ایتمش، دوکون مراسمی پارلاق بر صورتده اجرا اولونمشدی. ابوالفدانك روایتنه کوره بورانك بویوك والده‌سی طورونك باشنه بیکلرجه اینجی سرپمشدی. حسن ایسه بر چوق اوق یاپدیرارق اوزرلرینه مالکانه‌لرندن برینك اسمنی یازمش، بو اوقلردن هر بری کیمه اصابت ایدرسه او ذاته اوزرنده یازیلی اولان مالکانه‌یی هدیه ایتمشدی. روایته کوره دوکون مصرفی ٥٠٠٠٠٠٠ درهمه بالغ اولمشدی. دوکونده خلیفه‌نك اوطوراجغی محله صیرمه‌دن اورمه، اوزری اینجیلی بر حصیر قونولمشدی.

بودور، مأمونك دور اقبالی ایدی. حکومتك هر طرفنده صلح وسکونت حکم فرما اولمغه باشلامشدی. مأمون، یکی برخطاسیله تکرار بوسکونتی اخلال ایده‌جك بروضعیتده بولونمش، فقط بو خطاسی او درجه عظیم بر تأثیر حاصل ایتمه‌مشدی: مأمونك حضرت علی خانداننه بویوك بر احترامی واردی. بو سببدن یکی بر قانون نشر ایدرك معاویه‌یه لعنت

ایدلمسنی ، معاویه‌یی مدح ایدنلرك شدتله جزالاندیرلماسنی امر ایتمشدی . دها صوکرا حضرت علی خاندانٛك علویتنی اعلان ایلدیکی کبی قرأنٛك‌ده ابدی اولمیوب مخلوق اولدیغنی خلقه اعتقاد ایتدیرمك ایسته‌مشدی . مأمونك بو حرکتی پك تهلکه‌لی ایدی . مأمون ، قرأن کریمك رسول اکرم طرفندن وجوده کتیرلدیکنی ادعا ایتمکله قرأنك ابدیتنه تجاوز ایدییوردی . مأمونك بو حرکتی آسیاده بویوك بر تأثیر براقمش ، آفریقاده ایسه اسلامیت کوندن کونه ترقی ایتمکه باشلامشدی . (سجیلیا، صقالیه) کاملاً اسلاملرك ألنده ایدی. آفریقاده هارون الرشید زماننده بری بویوك بر نفوذ اکتساب ایدن بنی اغلب ، عرب نفوذینك تزایدینه صوك درجه خدمت ایلمشدی . آفریقا والیلری او تاریخدن اعتباراً صیق صیق دکیشدیر-لدکلری ایچون ادارهٔ حکومت دائمی ومنتظم بر صورتده جریان ایتمشدی . بوصورتله اسلا-میت آفریقاده یکی بر مرکز حیات ، یکی بر نقطهٔ اتساع بولمشدی (۲۱۱ ھ) .

سجیلیاده عربلر مأمون دورنده سجیلیایی صورت دائمه‌ده اشغال ایدن عرب اردولری هپ آفریقادن چیقمشدی. اوزمانلر سجیلیا آطه‌سی بیزانس ایمپراطورلری طرفندن کوندریلن والیلرله اداره اولونیوردی. بو والیلردن قسطنطینك قوهٔ بحریه‌سنی اداره ایدن أوفه‌مییوس، دوچاراولاجغی جزادن قورقارق عصیان ایتمش، آفریقاده عربلره التجا ایدرك ألده ایده‌بیلدیکی قوتله سجیلیا سا-حللرینه کلمشدی . بو صره‌ده عرب دوننماسنه اسعد قومانده ایدییوردی . اسعد ، أوفه‌مییوسك دلالتیله متوالی موفقیتلر احراز ایتمش ، حتی قسطنطینیه‌دن کوندریلن دوننمایه قارشی‌ده غالب کلدکدن صوکرا (مازارا) و (آغریکه‌نت) شهرلرینی ضبط ایلمشدی . بو موفقیتلر اثناسنده اسعد (پالرمو)ده وفات ایتمش ، یرینه کچن سردارلرایسه پك بویوك موفقیتلره نائل اولامامشلردی. فقط بوصره‌ده آفریقا واندلسدن کلن قوای امدادیه بیزانس دوننماسنه تفوق ایدنجه اسلاملر درحال تعرضی اختیار ایتمشلر، (پالرمو)یی ضبط و(قصریانی)یی ألده ایدرك بیزانسلیلری طرده موفق اولمشلردی (۲۲۰ ھ).

عربلر سجیلیایی ضبط ایتدکدن صوکرا غایت صلحپرورانه براداره تأسیس ایلمشلردی. خرستیان المراجرای آیین ایچون طوپلاناجقلر ، راهبلر رسمی البسه‌لریله سوقاغه چیقابیله‌جکلردی. (مسینا)ده عمومی آیینلر اجرا اولوندیغی زمان ایکی بایراق بولوندیریلوردی . بری اسلاملرك بایراغی ایدی‌که یشیل زمین اوزرینه سیاه بر قوله‌یی حاوی ایدی . دیکری‌ده قیرمزی زمین اوزرینه بر صلیبی حاوی خرستیان بایراغی ایدی . سجیلیاده اسلامیت حکم فرما اولدیغی صره‌ده قاتولیکلك‌ده باقی قالمشدی . آطه‌نك بالآخره تدریجی بر صورتده اشغالی ایسه جبراً وقوعه کلمشدی . اسلاملر ایستدکلری شهره تسلیم تکلیفنده بولونورلر ، تسلیم اولمادیغی تقدیرده جوارینی یغما ایلرلر ، تارلالری تخریب ، قادینلری اسیر ایدرلردی . اهالیدن طلب

ایتدکلری شی ، یا اسلامیتی قبول ویا جزیه ویرمکدن عبارتدی . آطه‌یی ضبط ایتمزدن اول
استیلایی تسهیل ایچون کوستردکلری شدتی استیلادن صوکرا هیچ بر وقت کوسترمه‌مشلردی.

الحمرا سراینده : ستون باشلغی

اسلاملر بوتون آطه‌یی احوال جغرافیه‌سنه کوره اوچ قسمه آییرمشلردی . هر قسم متعدد
ناحیه‌لره آیریلیر ، هر ناحیه بر مأمور طرفندن اداره اولونوردی . بیزانس ایمپراطورلری

طرفندن وقتیله تعیین اولونان قوماندانلق وحاکملك رتبه‌لری ابقا ایدلمش ، حتی صلاحیتلرینه ذره قدر خلل کتیرلمه‌مشدی .

عربلر سجیلیایی ضبط ایتدکدن صوکرا زراعتده فوق العاده ترقی‌ایتمشدی. سجیلیایه سوریه‌دن پاموق ، طرابلسدن شکر قامشی کتیرمشلردی . دیش بوداق وفیستق آغاجلری سجیلیاده عرب استیلاسندن صوکرا نشو ونما بولمغه باشلامشدی . عربلر سجیلیاده سیفونلی صوکمرلری تطبیق ایتدکلری کبی صنایعی‌ده فوق العاده حمایه ایلمشلردی . مأمونك آسیا عربلری اوزرنده حاصل ایلدیکی نفوذ ، سجیلیاده‌ده عکس تأثیر حاصل ایتمش ، آسیا علوم وفنوننده‌ن بورالری‌ده حصه‌مند اولمشدی .

بیزانسلیلرله محاربه اسلاملر، سجیلیایی ضبطایتدکدن صوکرابیزانس ایله‌یکیدن مجادلاته باشلامشلردی. بیزانس ایمپراطوری ته‌ئوفیلوس ایله مأمون بیننده وقوعه کلن بو مبارزه‌یه مأمونك ارباب علم و فنه محبتی سبب اولمشدی: مأمون، محاربه‌لردن برنده اسیر ایدیلن بر بیزانسلینك علم و کمالنه حیران اولمش، بومعلوماتی کیمدن اوکرندیکنی سؤال‌ایتدیکی‌زمان، بیزانسده‌له‌ئون اسمنده برعالمدن اوکرندیکنی خبر آلمشدی . مأمون، درحال له‌ئونه برمکتوب یازمش ، (بغداد)ه کلدیکی تقدیرده کندیسنه بویوك برثروت تأمین ایده‌جکنی وعد ایلمشدی . له‌ئون بر مکتوبدن ممنون اولاجغنه خرستیانلره دشمن بر کیمسه‌دن مکتوب آلمق تهمتیله اتهام ایدلمسندن قورقارق مکتوبی ته‌ئوفیلوسه تقدیم ایتمشدی . ته‌ئوفیلوس له‌ئونك (بغداد) سرایلرینه کیتمسنی قیصقاندیغی ایچون کندیسنه معاش تخصیص ایتمش ، مأمونك مکرراً یازدیغی مکتوبلره هپ له‌ئونی تلطیف‌ایله مقابله‌ایدنجه، مأمون درحال‌سلاحه صارلمشدی. مأمون (طرسوس)جوارندن بیزانس اراضیسنه داخل اولدقدن صوکرا برچوق قلاع واستحکامات ضبط ایتمش، قیشی (شام)ده کچیرمشدی . بو صره‌ده ته‌ئوفیلوس مصالحه طلبی ایچون مأمونه مراجعت ایتمش ایسه‌ده اسمنی خلیفه‌نك اسمندن اول یازمش بولونماسی حربك تمادیسنه سبب اولمشدی. بیزانس حربی هرایکی طرفك غالبیت ومغلوبیتیله نتیجه‌لنمش، فقط‌قطعی اولارق هیچ برنتیجه حاصل اولمامشدی (۲۱۸ھ،۸۳۳).

بواثناده (بغداد)ده قرآنك مخلوق اولوب اولمادیغی مسئله‌سنك حلی‌بویوك مجادله‌لره میدان آچمشدی. مأمون (بغداد)ده بوتون فقهایی طوپلاتمش، قرآن کریمك مخلوق اولدیغنی تصدیق ایتدیرمك ایسته‌مشدی. بوذواتدن بر چوقلری تهدید ایله، تجزیه ایله تصدیق ایتمشلردی . یالکز احمدبن حنبل ایله محمدبن نوح تصدیق ایتمدکلرندن

زنجیرلره باغلانارق (طرسوس)ه، خلیفه‌نك یانه کوندرلمشلردی . فقط بو اثناده مأمون وفات ایتمش، قرأن کریمك مخلوق اولدیغنی تصدیق ایتدیرمك خصوصنده‌کی تشبثنده موفق اولامامشدی (٢١٨ه، ٨٣٣) .

مأمون وفاتندن اول خلافتی قاردشی معتصمه ترك ایتمش ، حضرت علی

عرب صنعت ترسیمی (مقامات حریریدن)

خاندانه کمال انسانیتله معامله ایتمسنی، طریق ضلالته صاپدقلری تقدیرده خطالرینه نظر عفو ایله باقماسنی کندیسنه توصیه ایلمشدی .

مأمون جسارت ومتانت ، صفوت اخلاق وسخاوتله تمیز ایتمشدی . بالخاصه سخاوتده پك زیاده ایلری کیتمشدی. روایته کوره بیزانس حربی اثناسنده شامده پاره‌سز قالمش، معتصمدن پاره طلب ایلمشدی. معتصم درحال اوتوزمیلیون درهم کوندرمشدی. خلیفه بو پاره‌نك قسم اعظمنی اهالی‌یه توزیع ایتدکدن صوکرا کندیسی بر درهم بیله آلمامش، متباقیسنی عسکرلرینه توزیع ایتدیرمشدی . مأمون بوکبی فضائل ایله تمیز ایتمکله برابر پدری هارون الرشید کبی ایجابنده سلاحه صاریلارق مدافعهٔ وطن ایچون بالذات صرف غیرت ایتمزدی. بومقصدینی دائما قوماندانلری واسطه‌سیله استحصال ایدر ، فقط بو خصوصده‌ده حسن انتخابه مالك اولدیغنی اثبات ایلردی.

مأمون ، طبعاً حلم وشفقتله مألوف ایدی . حتی بعضاً : « بنم عفو ایتمکدن طویدیغم ذوق حس ایتسه‌لر ، هر کس قباحتنی کندی کندینه کلوب اوکمده اعتراف ایدر» دیردی. مع‌مافیه

بعضاً خودپسندانه بر تدبیره ویا بر ارزویه تابع اولارق بو حس شفقتی اونوتور ، او زمان ضعف طبعی کندیسنی عدالتسزلکه ، عدالتسزلکده ظلمه سوق ایدردی . مثلا هرثمه‌نك قتلی مأمونك صحیفهٔ حیاتنده قانلی بر لکه تشکیل ایدر . معمافیه شو بر قاچ خطا ایله برابر مأمون ینه اسلاملرك اڭ بویوك حکمدارلرندن معدوددی . هارون الرشید ایله مأمون، عباسیه خلافتنی پارلاق بر دوره‌یه ایصال ایلمشلردی . دها طوغروسی بو ایکی دور بربرینك متممی ایدی. برنجی دوره‌ده، هجرتك ایلك ایکی عصری ظرفنده فتح اولونان اسلام ممالکی تنسیق وتشکیل ایدلمش ، ایکنجی دوره‌ده ایسه بو وظیفه کمال موفقیتله اتمام اولونمشدی . هارون الرشیدك غلبهٔ سلاح ایله تأمین ایلدیکی دائمی ومنتظم اداره ، مأمون دورینك ترقیات عالیه وفنیه‌سی ایله سرمدی بر رونق اکتساب ایلمشدی . مأمون دوری غربك دور انتباهنه مقدمه تشکیل ایلمشدی . بو تاریخه کلنجیه قدر عربلر علوم صحیحه و طبیعیه خصوصنده پك ابتدائی بر حالده بولونیورلردی . مأمون ، عرب انتباهنك بو نقصانی‌ده ازاله ایتمش ، سرایی بوتون علما وادبانك صمیمی برمحفلی حالنه کلمشدی. ابوالفدانك روایتنه کوره: «مأمون بوتون علمایه عقل ومحاکمه‌یی تکمیل ایچون من طرف الله منتخب انسانلر نظریله باقار . انك فکرنجه علما ، کائناتك نوار بر مشعله‌سی ، نوع بشرك صادق رهبرلری ایدی . علما اولمازسه ، کائنات دهشت ایچنده قالیردی . » مأمون ، بوتون ممالك متمدنه علماسنی طوپلامق ایستر، بو خصوصده اعلان حربی بیله کوزه آلیردی. مأمون دورنده بویوك برفعالیت علمیه حکم فرما اولمشدی . علم هیئته ، هندسه‌یه ، ریاضیه‌یه ، طبابت وفلسفه‌یه متعلق بر چوق کتابلر یونانیجه‌دن اولا سوریه لسانته ، بعده عربجه‌یه ترجمه ایدلمشدی. اوزمانه کلنجیه قدر صرف رجال مهمه‌یه خاص اولان علوم وفنونه شمدی بوتون خلق آشنا اولمغه باشلامشدی. شهرلرده عمومی درسلر آچیلیور ، نظریات عملیات ایله مزج ایدیلیور، (شام) و (بغداد)ده هیئت تجربه‌لری یاپیلیور ، ارضك محیطی مساحه اولونیوردی . اڭ مهم مسائل فنیه حقنده ویریلن قونفرانسلرده مأمون‌ده بالذات حاضر بولونیوردی . مأمون غایت ذکی ، تحریٔ حقایقه جداً مفتون ایدی . بو سببدن آز بر زمان ایچنده پك درین معلومات ایدینمش ، بالخاصه علم هیئتده جداً اختصاص کسب ایلمشدی . فقط بو ابتلاسی یوزندن حقیقت ریاضیه‌یی خیالات فکریه‌یه قاریشدیره‌رق علم نجومه‌ده اینانمغه باشلامشدی .

مأمونك زمان حکومتی باشلیجه اوچ دوره آیریلابیلیر : برنجی‌دور، امینك قتلی ایله باشلارکه بو دور متوالی اغتشاشلردن ، داخلی حربلردن و عصیانلردن عبارتدی . خلیفه بو اثناده حضرت علی طرفدارلرینی التزام ایدرك عصیانلرك اوکنی آلمق ایسته‌مش ، علویلرك تخت حکومت حقنده‌کی آرزولرینی اسعاف ایتمك جهتنه میل ایتمشدی. فقط بو تشبث، اختلافاتی تسکین ایتمکدن زیاده بر مدت دها آلولندیرمکه سببیت ویرمشدی .

عباسیه حکومتنی اڭ زیاده تقویه ایدن، المنصور وهارون‌الرشید دورلری اولمشدی. بو دوره‌ده عباسیه خاندانی مملکتده اساسلی برصورتده یرلشمش، مقام خلافت عباسیه خاندانننده تقرر ایلمشدی . ایکنجی دوره‌ده حکومت ثروت وقدرت اکتساب ایدرك متین بر أل ایله اداره اولونمشدی . مغلوبلر بوتون ثروتلرینی خلیفه‌نك خزینه‌سنه طولدیریور ، بو سایه‌ده زینت ودبدبه ، صنایع وادبیات ، علوم وفنون ترقی ایدیبوردی . بغداد سرایی آسیا وآو-

رویا علماسنك مقر کمالاتی اولمشدی . ذوق‌صنعتله پیرایه‌دار اولان فکرلر قابا اخلاقدن، مغلق فکرلردن ، وحشیانه طرزلردن اجتناب ایدیور ، هرکس حکمدارك ذوق سلیمنی نمونه اتخاذ ایلیوردی . بو دورده یونان آثاری عربجه‌یه ترجمه ایدیلیور ، فلسفی فکرلرك نشو ونما بولدیغی کورولیوردی . فقط اوچنجی دور . بر صفحهٔ انقراض وجوده کتیرمشدی. بو دورده ازمنهٔ قدیمه افکار ونظاماتنك تدقیق سربست دوشونلردن مرکب بر مکتب علمینك ظهورینه سبب اولمش، قرأن کریمك ماهیتنه دائر خلیفه‌نك اجرا ایلدیکی تدقیقات عرب قوتنك عقدهٔ اساسیه‌سنی صارصمشدی. عربلرقرأن کریمك فکرلرده حاصل ایلدیکی انضباط سایه‌سنده جهانی استیلا ایلمشلردی ؛ بو انضباط مختل اولوبده مناقشات دینیه ترقی ایدر ایتمز بویوك بر ضعف وانقسام حس ایتمشلر ، او زمان اسکی نفوذلرینی‌ده ضایع ایلمشلردی .

معتصم، واثق، متوکل مأمون قاردشی معتصمی کندیسنه خلف انتخاب ایدرك هارونك وصیتنامه‌سی موجبنجه حرکت ایلمشدی .

یکی خلیفه‌نك جلوسی اردوده بویوك بر ممانعته هدف اولمشدی . فقط اردونك التزام ایتدیکی ذواتك حس فداکاریسی هر درلو اغتشاشه مانع اولمش ، معتصم کمال سکونتله عباسیه تختنه جلوس ایتمشدی . اردونك اعتراضی ، مأمونك اوغلی عباسی خلف انتخاب ایتمه‌مسنه قارشی دکلدی ؛ مأمونك بو انتخابنه قارشی‌طورمق، آندن معنوی برانتقام آلمق ایچوندی. چونکه مأمون، سلطنتنك صوك زمانلرنده خلقك توجهنی ضایع ایتمش ، انتخاب ایده‌جکی خلیفه‌یه ایسه کیمسه‌نك اعتمادی قالمامشدی . فی‌الحقیقه معتصم خلیفه اولدیغی زمان قاردشنك قرأن کریم حقنده‌کی افکارینی تعقیب ایتمکه صوك‌درجه عزم ایلمشدی. معتصم‌ده، مأمون کبی کندی فکرینه تابع اولمیانلره اذا وجفایه باشلامشدی . واقعا مأمونك فکری نشو ونمایه مساعد بر ساحه بولابیلمشدی ؛ فقط بو فکرك علیهنده بولونانلر اسلامیتك بویوك بر ضرر کوره‌جکنی آکلایورلر و بو سببدن مقاومت کوستریورلردی . معتصمك جهالتی ایسه انلرك بو جرأتنی بر قات دها آرتدیریوردی. فی‌الحقیقه، مأمون نه‌قدر عالم ایدیسه معتصم‌ده اوقدر جاهلدی. معتصمك بو فکری تعقیب ایتمسی کندی اعتقاد وجدانیسندن زیاده قاردشنك افکارینه حرمتندن ایلری کلیوردی . مع‌مافیه خلیفه‌نك بو فکرینه ممانعت ایدیلیور ، بو خصوصده امام احمد بن حنبل بویوك بر جسارت مدنیه اظهار ایدییوردی (٢١٩ ﻫ). معتصم اول‌امرده امام حنبلی اَلده ایتمك ایسته‌مش، کندیسنی حضورینه دعوت ایتمش ، فکرینی چلمك ایچون دلیللر وتهدیدلرله قاریشیق مکالماتده بو-

لونمش ، فقط احمد بن حنبلدن مقاومتدن باشقه بر شی کورمه‌مشـدی . او زمان خلیفه، پرکین وغضب ، احمد بن حنبلی قیرباجلر آلتنده ایکلتمش ، او درجه‌ده‌که اعتقاد وجدانیسنی بویوك بر شجاعتله مدافعه ایدن بو ذاتك اوموز أتلری پارچه پارچه اولمشـدی .

صوکراء احمد بن حنبل بو قانلی یاره‌لرله محبسه ، خلیفه‌نك فکرینه‌موافقت ایتمین سـائر فقهانك یاننه کوندرلمشدی . معتصمك بو جبارلغی اهالینك صوك درجه عداوتنی موجب اولمشدی .

معتصمك عزت نفس ملی‌یی الك زیاده جریحه‌دار ایدن اجراآتی، نفسنی محافظه

صنایع اسلامیه‌دن : قندیللر

ایچون تورکلردن مرکب برخاصه عسـکری تشکیل ایتمسی ایدی . بو عسکرلرك شهرده جبارانه حرکتلری خلقك عدم ممنونیتنی موجب‌اولمشدی. بالآخره خلیفه طرفندن حمایه والتزام اولونمالری‌ایسه عمومی برعصیانه سببیت‌ویره‌جك بردرجه‌یی بولمشدی. معتصم بواثناده فنا بر وضعیتده قالمشدی: بوانضباطسز وسرکش‌اردویه سوز دیکلتمك غایت مشکل اولدیغی کبی پایتخت اهالیسـنك محق حدتلرینه قارشی قویمق‌ده امکان خارجنده ایدی. بو سببدن معتصم (بغداد)ی ترکه قرار ویرمش، شهردن اون ایکی فرسخ مسافه‌ده (سامرا) شهرینی تأسیس ایلمشدی (۲۲۰هـ) . معتصم (سامرا) شهرنده اوطورمغه قرار ویرمش ، بغدادك اداره‌سنی‌ده اوغلی واثقه تودیع ایتمشدی.

بابك مسئله‌سی

معتصم جلوسنك ایلك سنه‌لرینی استبداد وحقسزلقلرله كچیردیكی صره‌ده، یكرمی سنه‌دن بری ایران وارمنستان طرفلرینی خراب وپریشان ایدن بابك، نظریات دینیه‌سنی بورالرده‌ده تعمیم ایدییوردی. بابكك بو تشبثاتنه آرتق صورت قطعیه‌ده نهایت ویرمك لازمدی. خصوصیله بیزانسلیلرله پك صیقی مناسباتده بولونماسی، اسلام حكومتنك بو لطیف ومسنثنی ولایتلرینك‌ده الدن چیقماسنه میدان ویره‌بیلیردی. اسلام سردارلرینك متوالی مهاجماتنه رغماً بابك بو ایكی ایالتده اولدقجه بر نفوذ اكتساب ایتمش، حتی معتصمك ایلك زمانلرنده (بغداد) اوزرینه یورومك تهدیدینی كوسترمكه باشلامشدی.

خلیفه بو قریب الوقوع تهلكه‌دن خبردار اولدیغی زمان بابك اوزرینه بر اردو سوق ایتمشدی. بو اردونك قوماندانی توركلردن حیدر ایدی. حیدر، بابكی تنكیل ایچون آذربایجانه كیتمش، حركاتی تدبیرسزجه تشبثلرله اخلال ایتمه‌مك ایچون اولا احوال وموقعی كشف ایتمش، صوكرا بابكله بویوك بر میدان محاربه‌سی اجرا ایدرك بابك اردوسنی مغلوب ومنهزم ایتمكه موفق اولمشدی. حیدر، عظیم بر متانتله بابكی تعقیب ایتمش، نهایت ارمنستان والیسنه التجا ایدن بو سركرده‌یی كمال موافقیتله اسیر ایلمشدی (٢٢٢ ه، ٨٣٧ م). بابك، مذهبنه سالك اولان ٣٣٠٠ كشی ایله برلكده (بغداد)ه كتیرلمشدی. بابك (بغداد)ه كیردیكی زمان شهرده عظیم بر شنلك اجرا ایدلمشدی. بو صره‌ده بابك بر فیل اوزرنده ایدی. بوتون خلق بابكی تحقیر ایدییوردی. نهایت بابكك اللری وقوللری جلادلر طرفندن كسیلمش، جسدی دجله كوپروسی اوزرنده تشهیر ایدلمشدی. بابكك اتلافی اوزرینه طرفدارلری‌ده طاغیلمغه باشلامشلردی. فقط نظریات مذهبیه‌سی اپی مدت دوام ایتمش، برچوق رافضی طریقتلرك ظهورینه میدان ویرمشدی.

معتصم وبیزانسلیلر

مأمونك وفاتی اوزرینه بیزانس ایله اسلام حكومتی بیننده موجود مخاصمات‌ده بردنبره منقطع اولمشدی. بو صره‌ده عراقده بابك مسئله‌سی ظهور ایدنجه ایمپراطور تهٔوفیلوس اسكی مغلوبیتلرك آجیسنی چیقارمغه قرار ویرمش، آتش حرب یكیدن آلولنمغه باشلامشدی. بو سفر دارالحربی قاپادوقیا حوالیسی تشكیل ایلمشدی. فقط بیزانسلیلر بو دفعه‌ده قانلی بر هزیمته دوچار اولمشلردی. حتی تهٔوفیلوس، جنراللرندن ایمانوئه‌لك غیرت وجسارتی سایه‌سنده

حياتنى قورتارمغه موفق اولمشدى. ايمانوئەل بر مدت صوكرا ايمپراطورك نظرندن دوشنجه معتصمك سراينه التجا ايتمش، بوراده شجاعت و جسارتنك پك بويوك مكافاتنه مظهر اولمشدى. معتصم، كنديسـنه التجا ايدن بو ذاتك قيمت واهميتنى تقدير ايتمش، قاردشى مأمونك علما وادبا حقندەكى التفاتنى ايمانوئەل حقندە ابذال ايتمكه باشلامشـدى. فى‌الحقيقه بيزانس جنرالى خليفەنك كندى حقنده پرورده ايتديكى توجهاتى بوشه چيقارمامشدى. او صره‌لرده (خراسان) عصيانلرى ينه باش كوسترمشدى. ايمانوئەل، معيتنه آلديغى برقوتله بو عصيانى باصديرمغه موفق اولديغى كبى ماوراءالنهرده ظهور ايدن حيوانات وحشيه تخريباتنەده نهايت ويرمشدى. فقط ايمانوئەلك بوخدماتى معتصمك تعقيب ايتديكى امللرك بسبتون خارجندە ايدى. خليفەنك ارزو ايلديكى شى، بيزانسليلره قارشى اجرا ايديله‌جك محاربەده بيزانس جنرالنك خدماتندن استفاده ايدى. ديكر طرفدن بيزانس ايمپراطورى تەئوفيلوس‌ده كنديسنه برچوق خدمتلر ايفا ايتدكدن صوكرا شمدى مضرت ايقاع ايتمكه چاليشان بومقتدر جنرالى ألده ايتمك ايستيوردى. ايشته بو سببدن ايمپراطور بيزانس اسيرلرينك بدلنى ويرمك بهانەسيله (بغداد)ه برمأمور كوندرمش، بغداد سراينده‌كى مأمورلرك كافەسنى هديه‌لرله جلب ايتمك ايسته‌مشدى. خليفه معتصم، ايمپراطورك مقاصدندن هيچ شبهه ايتمه‌مشدى. حتى تەئوفيلوسك بوسخاوتنى كنديسيله برنوع مسابقه‌عدايدرك بيزانس اسيرلرينك كافەسنەذى قيمت البسه كيدرمش، جمله‌سنه برضيافت ويره‌رك ايمپراطورك سفيرينه «مادامكه سز صاتين آلمق ايستيورسكز، بن سزه هديه ايدييورم. آليكز، حكمداريكزه كوتوريكز» ديمشدى. معتصمك بوحركتى تەئوفيلوسك غرورينه طوقونمش، اوده بالمقابله بوتون اسلام اسيرلرينه اثوابلر كيديره‌رك خليفه‌يه اعاده ايلمشدى. بواثناده تەئوفيلوسك مأمورى، بو آنيس، برچوق مأمورلر واسطه‌سيله ايمانوئەل ايله كوروشمش، ايمپراطورك خفى مقصدلرينى آكلاتمشدى. ايمانوئەل، بيزانس مأمورينك عودتنى متعاقب خليفەيى تشويق ايدرك واثق ايله برابر بيزانس اوزرينه يورومش ايسه‌ده اردو (قاپادوقيا)يه كلير كلمز قسطنطينيه‌يه دونمك ارزوسنى اظهار ايتمش، بونك اوزرينه واثق اسلام اردوسى ايله برابر يالكز باشنه قالمشدى. تەئوفيلوس بو فرصتدن بالاستفاده سوريه‌يه طوغرو يورومشدى (۲۲۲ ﻫ). بيزانس اردوسى هر طرفده خسارات ايقاع ايدييور، فرات ساحللرينه

قدرایلریلیوردی. نهایت اردو معتصمك مسقطرأسی اولان (زوزوپه‌ترا، ذوبصری) شهرینی محاصره ایلمشدی. معتصم، مسقط رأسنك بیزانس اردوسی طرفندن تهدید ایدلدیکنی کورنجه ته‌ئوفیلوسه بر مکتوب یازارق: «بوراسی بنم مسقط رأسمدر. بنجه برولایتدن زیاده دکرلیدر. شوراسنی اونوتمایکنزکه بوکون بن آنسزین دوچار تعرض اولدم. فقط یارین شدتله انتقام آلیرم» دیمشدی. ایمپراطور خلیفه‌نك بوتهدیدینه رغماً محاصره‌یی بر قات دها تعجیل ایتمش، شهری ضبط ایدر ایتمز چولق چوجق بوتون اهالی‌یی قیلجدن کچیرمشدی. بیزانس اردوسی بومو- فقیت اوزرینه (مه‌لیته‌ن، ملاطیه) اوزرینه ایلر- یلیور، ته‌ئوفیلوس ظفر آلایی یاپمق ایچون (قسطنطنیه)یه عودت ایدییوردی. فقط ته‌ئو- فیلوسك بو مسرتی چوق دوام ایتمه‌مشدی. معتصم، جمع ایتدیکی بویوك بر اردو ایله حرکت ایدرك

قاهره‌ده بر مناره

بیزانسك اك مهم شهرلرندن (آرموریپورم، آناموریه) اوزرینه یورومشدی.

معتصم عزم وقرارینی اثبات ایچون هر نفرك قالقانی اوزرینه (آناموریه) اسمنی یازدیرمشدی. اردو، خلیفه‌نك اك کزیده عسکرلرندن مرکبدی. قوماندانلرك

قسم اعظمى توركلرك اكبنام رجالندن معدوددى . (فيريكيا)ده (دازيمه‌ن)موقعنده ايكى اردو بيننده وقوعه كلن محاربه غايت مدهش اولمشدى. بومحاربه‌ده خليفه‌نك معيتنده بولونان عربلر رجعت اماره‌لرى كوستردكلرى حالده توركلر بويوك بر شجاعت ابراز ايديورلر ، بيزانس اردوسنه ياغديردقلرى اوقلرله دشمنى تلفات كليه‌يه دوچار ايليورلردى. توركلر محاربه‌يه او درجه شدتله دوام ايتمشلردى‌كه كيجه‌نك حلولى اوقلرك اصابتنه مانع اولماسه ايدى محاربه‌ده ايمپراطورك بيله‌تلف اولماسى محققدى. اسلاملر بوموفقيت اوزرينه (آناموريه) اوزرينه يورومشلردى. بوحربده توركلر اوق انداختنده، عربلر آلات‌حربيه استعمالنده بويوك برمهارت كوسترمشلردى. بيزانسليلر ايسه اسلام اردوسنى آتش رومى انداختى‌ايله دوچار ضعف ايتمكه چاليشمشلردى. نهايت اسلاملر شهره كيرمكه موفق اولمشلر،شرقك بوك‌مهم شهرينى آتشلر ايچنده براقه‌رق بيزانسليلردن شوصورتله انتقام آلمشلردى. فقط‌انتقام بونكله‌ده قالمامشدى. معتصم، شرائط صلحيه‌يى‌ده غايت آغر برطرزده تكليف ايديوردى . شرائط مذكوره موجبنجه بابكك طرفدارلرندن اولوب قسطنطينيه سراينه التجا ايدن نصر ايله ايمانوئه‌ل تسليم ايديله‌جك ، بوتون اسيرلر ايچون ايكى بيك درت يوز آلتون تأديه اولوناجقدى. ته‌ئوفيلوس بو آغر شرطلره قارشى بوتون ضعفنى حس ايتمش ، اوزمان غرب حكمدارلرينه ، فرانسه‌يه مراجعت ايدرك امداد ومعاونت طلب ايلمشدى.

ته‌ئوفيلوسك سفيرلرى فرانسه سراينده حسن صورتله قبول ايدلمشلردى . خصوصيله لوئى لوده‌بونه‌ر بيزانس ايمپراطورينه معاونت ارزوسنده بولونمش، فقط بو ايكى ايمپراطورك همان عين زمانده وفاتى مذاكراته نهايت ويرمشدى . معتصم بوغالبيت اوزرينه يالكز بيزانس اسيرلرينه دكل، قورقاق وحسود طبيعتنه اجراى تأثيرايدن هرفرده قارشى‌ده ظلملر اجراسندن خالى قالميوردى . بالخاصه يكنى عباسه قارشى دائما منتقدارانه حركت ايلكى كنديسى ايچون بار عد ايديور ، بو بارى اوزرندن آتمق ايچون فرصت آرايوردى . نهايت بو فرصت كنديلكندن ظهور ايلمشدى : معتصم (آناموريه)دن دونوشنده (بغداد)ده عباس لهنده بر جريان حاصل اولديغنى طويمش ، او زمان عباسى درحال توقيف ايتديرمش، بر قاچ كون صوكراده صوسزلقدن وفات ايتديكنى خبر آلمشدى (٢٢٣ ه) . اختلالك باشليجه مشوقلرى ايسه خليفه‌نك ظلم واعتسافى آلتنده مختلف جزالرله اتلاف ايدلمشلردى . بر سنه صوكرا طبرستانك بر قسمى عصيان ايتمش ، بو عصيان طاهرك اوغلى عبداﷲ طرفندن باصديرلمشدى . خليفه بوعصيانلره بويوك بر اهميت ويرييور، كنديسنه خدمت ايدن سردارلرى اتهام واتلاف ايتمكدن باشقه بر شى [illegible] ميوردى .

معتصم قرق سکز یاشنده وفات ایتمشدی (۲۲۷ ﻫ). ظلم وسخاوتی ایله تمیز ایدن بو خلیفه‌نك سکز اوغلی، سکز قیزی، سکز بیك اسیری، سکز میلیون دیناری وسکسان میلیون درهمی واردی؛ بو سببدن کندیسنه (مثمن) عنوانی ویرلمشدی. معتصم، کندی عنوانته اسم ربانی یی تردیف ایدن ایلك خلیفه ایدی؛ معتصمه (معتصم بالله) دیرلردی. بو عادت اولا خلفلری، بعده آفریقا، اسپانیا وعربستان حکمدارلری طرفندن تعقیب ایدلمشدی. معتصم، قوهٔ جسمانیه‌سی وبالذات حسن وآنی ایله مشهوردی. اوصاف معنویه‌سی محاربه‌ده جسارت وپك فضله بر سخاوتدن عبارتدی. معتصم صوك درجه جاهلدی. حتی یازیدن بیله پك آز آکلاردی. معتصمك جهالتیله برابر مأمونك مسلکنی تعقیب ایدرك قرآن کریمك ماهیتنی تعیین ایتدیرمکه قالقیشماسی حکومت ایچون بویوك بر تهلکه تشکیل ایلمشدی. بو صورتله رافضیلرك مقداری چوغالمش، وحدت اسلامیه‌یه خلل طاری اولمغه باشلامشدی. اسلام حکومتنك انقراضنی حاضرلایان بو اسبابدن ماعدا، عین درجه‌ده حائز اهمیت دیکر سیاسی بر سبب‌ده ینه معتصم طرفندن احضار ایدلمشدی: اوده اولا خدمات خصوصیه‌سنه، بعده خدمات عمومیه‌یه اجنبیلرك قبول ایدلمسی ایدی. مأمون، وفاتندن اول اوغلی مهدی‌یه وصیت ایتدیکی زمان آزادلیلره یعنی موالی‌یه حسن معامله ایتمسنی سویله‌مشدی. معتصم بو وصیتی کویا کندیسنه ایدلمش کبی تمامی تمامنه طوتمشدی. معتصم زماننده تورك موالیسی بویوك بر نفوذ اکتساب ایتمشلردی. مأمون تورکلری بوتون ولایتلرده عربلرك یرینه تحصیلدار مقامنده استخدام ایلمشدی؛ معتصم ایسه تورکلری مجلس وکلاسنه قدر قبول ایتمشدی. بو صورتله بر طرفدن عقائد دینیه‌نك صارصیلماسی، دیکر طرفدن حکومتك الك بویوك مقامنه اجنبی عنصرلرینك اصعاد ایدلمسی اسلام ایمپراطورلغنك انقراضنی حاضرلایان الك مهم سببلری وجوده کتیرمشدی.

معتصمك بویوك اوغلی ابوجعفر هارون الواثق بالله (بغداد)ده خلیفه اعلان اولوندیغی زمان عصیان ومظالم بربرینی ولی ایدییوردی (۲۲۷ ﻫ). مأمونك قرآن کریم حقنده‌کی فکرلری خلفلرینك‌ده ذهننی اشغال ایلیوردی. بو فکر عادتا میراثنك آیرلماسی غیرقابل بر جزؤی مقامنه قائم اولمشدی. معتصمك عن جهل تعقیب ایلدیکی فکرلری واثق بالله کمال عزم ایله مدافعه‌یه قرار ویرمشدی. واثق،

مقام خلافته کچر کچمز مأمونك قرأن کریم حقنده‌کی افکارینه دائر بر فرمان نشر ایتمشدی. قرأنك احکام اساسیه‌سنه قارشی وقوع بولان بو تجاوز یکی مقاومتلره معروض قالمش، واثق بالله ایسه صرف وجدانی اولان بو عصیانلری ظلم واعتساف ایله بوغمغه چالیشمشدی.

ابوالفرجك روایتنه کوره بیزانس ایمپراطوری تئوفیلوسك وفاتندن صوکرا اوچنجی میخائل زماننده بیزانس حکومتی ایله بر محاربه وقوعه کلمشدی. بو محاربه‌یی متعاقب اسیرلرك مبادله‌سنه قرار ویرلمشدی. واثق بالله اسیرلرك مبادله‌سی أثناسنده معتزله‌دن اولمیانلرك مبادله ایدلمه‌مسنی صورت قطعیه‌ده امر ایتمشدی. خلیفه‌نك تبعه‌سنه قارشی وقوع بولان شو مجادله‌سی، صوکنده پك مضر نتیجه‌لر تولید ایلمشدی. آفریقا عربلری سجیلیایی، اسپانیا عربلری (کرید)ی فتح ایدییوردی؛ آسیا عربلری ایسه دیناً پك بویوك ظلملره هدف اولدقلری ایچون بیزانسلیلره قارشی بیهوده تعرضلرله وقت کچیرییورلردی. موسمك شدتی، دشمنك آتشی انلری برقات دها پریشان ایدییوردی. عسکرلردن بر چوغی دها سفره کیرمدن تلف اولیور، بر قسمی (طرسوس) جوارنده پریشان اولیور، دمیر و آتشدن قورتولانلرده کیلیکیا چکیدلرنده تباه اولوب کیدییوردی (۲۳۱ هـ).

واثق بالله ذوق وسفاهت اوغورنده وفات ایلمشدی. عباسیلرك بو کنج خلیفه‌سی شعرلر انشاد ایدر، عظمت ودبدبه خصوصنده بوتون اسلافنه تفوق ایلردی. زماننده مکه ایله مدینه بویوك بر اهمیت کسب ایلمشدی. حتی ابوالفدانك روایتنه کوره مملکتده هیچ بر دیلنجی قالمامشدی. واثق، سلفی مأمون کبی علویلری دائما حمایه ایتمش، خرستیانلر ایله معتزله‌دن اولمیانلره قارشی مظالم اجراسندن خالی قالمامشدی.

متوکل علی الله واثق هیچ بر خلف تعیین ایتمدن وفات ایتمشدی. حکومتك الك مهم رجالی، اولا واثقك اوغلنی انتخابه قرار ویرمشلر، فقط کنجلکی ایله برابر امور حکومته عدم وقوفنی نظر دقته آلارق قارداشی متوکل علی اللهی خلیفه انتخاب ایلمشلردی (۲۳۲ هـ). متوکل علی اللهك ایلك اجرا آتی قاردشنك دور حکومتنده کندیسنه ضرر ایقاع ایدن وزیر محمد بن عبدالملکی اولدیرمك اولمشدی. متوکل علی الله، محمدی اولا حبسه آتدرمش، بعده قیزغین شیشلر چاقیلی بر فرونه آتدرارق تلف ایتدیرمشدی. محمد، عظیم بر عذاب واضطراب ایچنده تلف اولمش، خلیفه بو مشئوم مجازاتی بالذات تماشا ایلمشدی. بو آغر جزالر، متوکل علی اللهك یگانه اجرا آتندن معدود اولمشدی. متوکل، پیغمبرلك ادعاسنده بولونان محمد بن فرج ایله توابعنیده توقیف ایتدیرمش، جمله‌سنی مؤبداً حبسه محکوم ایلمشدی. فقط حبسه قویمازدن اول محمدك توابعنی چاغیرمش، هر برینه

خلیفه‌نك قفاسنه اون یومروق اوردیرمش ، محمد توابعنك یومروقلری آلتنده تسلیم روح ایلمشدی.

متوكلك یكانه مقصدی خلافتی كندی عائله‌سی ایچون ارثی برحاله كتیرمكدی. جلوسنك ایلك سنه‌سی مكه ومدینه والیلكنی اوغلی منتصره تودیع ایلمشدی. صوكرا منتصری كندیسنه خلف انتخاب ایتمش، اندن صوكراده دیكر اوغللرینی، معتز ایله مؤیدی خلف تعیین ایلمشدی . بعده ارمنستان ، ایران ، خراسان وطبرستان والیلكی ایله بوتون حكومتك مالیه امورینی معتزه تودیع ایتمش، حتی كندی نامنه پاره باصدیرماسنه بیله مساعده ایلمشدی . فلسطین ، شام وحمص والیلكنی مؤیده ، ایمپراطورلغك شرق قسمی‌ده منتصره ویرلمشدی . متوكلك بو تدبیری سلفلرینك حضرت علی سلاله‌سنه قارشی پرورده ایلدكلری حس احترامه ضمناً اعتراض عداولونابیلیردی. فی‌الحقیقه متوكل ، علویلرك مدهش بردشمنی ایدی . بو سببدن علویلرك خلافت امیدینی صورت قطعیه‌ده محو ایتمك ارزو ایدییوردی.

بر قبیله رئیسی

متوكلك علویلر حقنده‌كی عداوتی پك شدتلی تدابیر ایله تظاهر ایدییوردی . متوكل، (كربلا) ده حضرت حسینك مزارینی تخریب ایتدیریبور ، شیعیلرك بو مقامی زیارت ایتملرینه شدتله مانع اولیوردی . صوكرا علویلرك حریت اموالنه تعرض ایتمكله قالمیور ، اعتقادلرینه‌ده تجاوز ایدییوردی .

متوكل بر طرفدن حضرت علی طرفدارانته مظالم اجرا ایلدیكی كبی حكومتنده‌كی موسوی و عیسویلری‌ده هر درلو مظالمه كرفتار ایدییوردی . حتی خرستیانلرك مركب ایله قاطردن باشقه حیوانه بینملرینی منع ایتمش ، خرستیان

اولرینك قاپوسـنه كوپك ومایمون رسملری یاپدیرمشـدی. خرستیانلر حكومت مأموریتندن كاملاً چیقارلدقلری كبی البسه كیملری‌ده منع ایدلمشدی.

متوكل، احتمال‌كه بوشدتلی تدابیره ارمنستان عصیانی اوزرینه توسل ایلمشدی. فی‌الحقیقه ارمنسـتان والیسی عاصیلر طرفندن تلف ایدلمش ، متوكل معیتنده‌كی توركلردن بوغایی بو حوالی‌یه كوندره‌رك عصیانی تسكینه موفق‌اولمشدی. بر مدت صوكرا مصره‌ده قوهٔ‌معاونه كوندرمكه مجبوراولمشدی: اوزمانه قدر عربلرطرفندن ازعاج ایدیلمن بیزانسلیلر بو سفر مصر سواحلنه قدر ایتمشلر، (دمیاط) وجوارینی احراق ویغما ایلمشلردی (۲۳۸ هـ) . بیزانسلیلر اسلام قادینلرینی قالدیرییورلر ، یغما كرلكدن خالی قالمیورلردی . متوكل ، بوفلاكتی متعاقب (دمیاط)ی تحكیم ایتدیرمش ، بر قاچ سنه صوكراده اقامتكاهی اولان (سـامرا)دن مفارقت ایدرك بحرسفید سواحلنی‌دهاایی ترصد ایده‌بیلمك ایچون (شام)ده اقامته قرارویرمشدی.

متوكلك خارجدن مهاجماته معروض اولدیغی صره‌ده تورك عسـكرلرینك مطالباتی، صیق صیق عصیان و اختلالی‌ده بویوك بر تهلكه تشـكیل ایتمكه باشلا- مشدی. متوكل بو جسور وسركش عـسكرلری اویالامش ، صولت وجسارتلرینه ساحهٔ تطبیق بولمق ایچون آناطولیده حرب ایتمكه قرار ویرمشدی. فی‌الحقیقه‌او اثناده (ملاطیه) والیسی عمر ، بیزانسـلیلری هیـچ بر زمان راحت براقمیوردی. بو جسور ویورولمق بیلمز قوماندان قاپادوقیا، طربزون و كیلیكیا طرفلرینی عادتا خرابه‌زاره چویرییوردی. اوزمانلر بیزانس ایمپراطوری بولونان اوچنجی میخائل بو مهاجماته نهایت ویرمك ایسـته‌مش ، بر قاچ سنه‌دن بری كوشهٔ انزوایه چكیلن ایمانوئه‌لی دعوت ایدرك عربلرله محاربه‌یه مأمور ایلمشدی. ایكی اردو (آماسیه)ده (ایریس) صویی جوارنده محاربه ایتمشلردی. فقط بو محاربه ینه بیزانسلیلرك مغلو- بیتی ایله نتیجه‌لنمشدی. بیزانس اردوسنده بولونان ماكدونیالی عسكرلر ، توركلرك صولتی قارشیسـنده مغلوب اولدقلری كبی كنج ایمپراطورده فراردن باشقه چاره بولامامشدی. برمدت صوكرا بیزانسلیلر شـدتلی بر تعرض رجعی اجرا ایتمشلر، اسلام‌اردوسنی‌اوزاقلاشدیرمغه موفق‌اولدقدن صوكرا كندیلری‌ده فرار ایلمشلردی.

متوكل، بیزانسـلیلرله اجرا ایلدیكی محاربه‌دن صوكرا اقامـتكاهنی تكرار (شام)دن (سا- مرا)یه نقل ایلمشدی. متوكلك (سامرى)ده (جعفریه) نامیله‌برسرایی واردی. بوسرای (حیره) حكمدارلرینك سرایی بیچمنده انشا ایدلدیكی ایچون (حیره)ده دنیلیردی . (رواق) تعبیر اولو-

مان تخت صالونی زینت وثروت اعتباریله نامسبوق بر درجه‌ده ایدی. تخت صالوننك صاغنده، وصولنده دیکرایکی صالون دهاواردی‌که بونلردن بری‌مصارفات، دیکری خزینه اوطه‌سی‌ایدی. خلیفه‌نك بو دبدبه واحتشامی، اجرا ایلدیکی مظالمك فکرلرده تولید ایلدیکی الیم تأثیرلری بر درلو ازاله ایده‌مه‌مشدی. خصوصیله حضرت علی خاندانته قارشی کوستردیکی بغض وعداوت عمومی بر ممنونیتسزلکی موجب اولمشـدی. مملکتده وقوعه کلن آفات سماویه هپ متوکلك شئامتنه عطف ایدیلیوردی. حرکت ارضلر وقوعه کلیور، (بغداد)ی صولر باصیور، خلق بو حاللردن توحش ایدرك متوکل حقنده عمیق بر عصیان حس ایدییوردی. مع‌مافیه خلقك بو نفرتی پك عندی ایدی: متوکل علوم وفنونی حمایه ایدییور، اهالینك بوتون احتیاجاتنی نظردقته آلیوردی. حتی‌مصرده، روضه آطه‌سنده برمقیاس نیل انشا ایتدیرمشدی. متوکل، ضعفا وفقرایه قارشی حلم ورأفت کوسترمکله برابر رجال حکومتله سرای ارکاننه قارشی یوقدن یره مظالم اجرا ایدییوردی. متوکل اکلنجه‌لرده بیله قبالق ابرازندن خالی قالمازدی. مثلا سراینه بر چوق ذواتی دعوت‌ایدر، تام ضیافت اثناسنده صالونه حیوانات وحشیه صالیویرر، خلقك سیماسـنده حاصل اولان خوف وخشیتدن محفوظ اولوردی. اوغلی منتصر، افکار دینیه‌سیـله متوکلك توجهندن محروم اولدیغی ایچون بوظالمانه اکلنجـه‌لره پك چوق دفعـه‌لر هدف اولمشـدی. خلیفه اکثریا اوغلنی زورله سرخوش ایدر؛ مقصـدینه نائل اولور اولماز طاپاقلر وحقارتلر آلتنـده بی‌تاب براقیردی. فقط متوکلك اك جدی واك تهلکه‌لی دشمنی تورکلردن وصیف ایدی. متوکل، وصیفـك بر چوق مالکانه‌سنی آلارق وزیری فتاح بن خاقانه ویرمش، وصیف بو محرومیتك انتقامنی آلمغه قطعیاً عزم ایتمشدی. وصیف خلیفه‌دن انتقام آلمق ایچون حتی بر جمعیت تشکیل ایلمشدی. بو جمعیت، تورکلرك ایلری کلن رؤساسندن متشکلدی. وصیف بو جمعیتی تأسیس ایتدکدن صوکرا برکیجه متوکلك سراینه هجوم ایتمش، خلیفه‌یی اوغلنك یاننده وزیری‌ایله برابر قتل ایلمشدی (٢٤٧ ه، ٨٦١ م). خلیفه‌نك اوغلنی صیانتدن مقصدی وصیفی جمعیتك مشوقی کبی‌کوسترمك، جنایتنه بروسیله اتخاذ ایلمکدی. حقیقت حالده ایسه کندی انتقامنی یرینه کتیرمکدی.

تورك خاصه عسکرینك بو تشبثی وخیم حادثه‌لره مقدمه تشـکیل ایلمشدی. بو جرأتکار عسکرلر آرتق رومالیلرك پره‌طووار عسـکری کبی تختی و حکومتی اللرینه آلمشلر، قانلی اختلاللرله عباسیه دولتنی صـارصمغه، حکومتك انقراضنی حاضرلا‌مغه باشلامشلردی. متوکل بو سرکش عسکرلر الٔنده تلف اولدیغی زمان بش اولاد براقمشدی. انلرده منتصر، معتز، مؤید، معتمد، موفق ایدی.

منتصر بالله متوکلك قتل اولوندیغی کیجه اوغلی منتصر بالله خلیفه انتخاب اولونمشدی. خلیفه، باباسنك قتل‌اولوندیغی سرایده اختیار اقامت‌ایتمش، تورك خاصه عسکرلرینك الٔنده بازیچه اولمقدن باشقه ایش کورمه‌مشدی. منتصر تورك‌خاصه قومانداندلرندن کوچوك بوغاایله بویوك بوغانك وصایاسنی دیکله‌مش، کندیسنه

قارشى باباسـنك متفق صفتيله اورتايه آتيلان معتز ايله مؤيدى خلافتدن محروم ايتمكه قالقشمشـدى. فقط بونلر، منتصرك اسـتفاده ايتديكى قوته قارشى بر شى ياپاميه‌جقلرينى آكلادقلرى ايچون خلافتدن كندى كنديلرينه واز كچمشلردى.

منتصر باباسنك تعصبى ايله علويلره قارشى كوسـترديكى عدم مسـامحه‌يه دائما معارض بولونمشدى. خليفه اولديغى زمان بو عدم مسامحه‌نك تأثيرينى ازاله‌يه چاليشمش، حضرت على ايله حسينك مزارلرينى احيا ايتديرمشدى. حتى علويلرك زيارتلرينه‌ده مساعده ايدلمش، بوبدبخت عائله‌يه طرفداراولانلره قارشى‌اجرا ايديلن مظالمه نهايت ويرلمشـدى. بو دورك يكانه آثارى‌ده بو اجراآتدن عبـارت اولمشدى. منتصر بر طرفدن مدهش حاميلرينك قلبنه القا ايتـدكلرى دهشتدن هراسان اوليور، ديكر جهتدن كنديسنى انلره ربط ايدن جنايته اشتراك حسلرى روحنده أليم برعذاب وجدانى حاصل ايدييوردى. بوسببدن منتصر وظيفهٔ‌خلافتى حقيله ايفا ايده‌ميوردى. حتى (جعفريه) سراينك سكون محتشمى قلبنده مشئوم حسلر توليد ايتديكى ايچون بو سرايى ترك ايدرك (سامرا)‌يه نقل ايتمشدى. منتصر (سامرا) سراينده اعماق روحندن قوپان عذاب وجدانى‌يى ذوقلر، سـفاهتلر ايله تسكينه چاليشمش، فقط بو موقت تدبيرلردن هيچ برفائده كوره‌ميه‌رك كنج بر ياشده وفات ايلمشدى. منتصر، اوغلى عبدالوهابى خلف انتخاب ايتمك ايسته‌مش ايسه‌ده بو مقصدى‌ده حاصل اولمامش، كنديسندن صوكرا مقام خلافته مستعين‌بالله كچمشدى.

مستعين بالله

مستعين‌بالله معتصمك طورونى ايدى. تورك خاصه عسـكرى بو ذاتى خليفه انتخاب ايتمك ايسته‌مشلر، متوكلك اوغللرندن معتز ايله مؤيدك، منتصرك اوغلى‌عبدالوهابك حقوقنى قطعياً نظراعتباره آلمامشلردى. بونك‌ده سببى، متوكلك طوغرودن طوغرويه خلفلرينى انتخاب ايدرك شـدتلى انتقاملره معروض اولمامق ايدى. بوسببدن متوكلك احفادينه مقام خلافتى سد ايتمكى‌سياسى بر تدبير اولمق اوزره اتخاذ ايلمشلردى. يكى خليفه‌نك انتخابى بر نوع مبادلهٔ منافعدن عبارت اولمشدى. مستعين احراز ايتديكى خلافت تختنه مقابل متوكلك قاتلى ارزولرينى اسعاف ايده‌جكدى. عربلر او زمانه قدر بويله بر معامله‌يه قطعياً آليشقين دكللردى. مستعينك بو حركتى عربلر بيننده بويوك بر هيجانى موجب

اولمش، بو هیجانك ایلك علائمی (حمص)ده تظاهر ایلمشدی. بوراده بر قاچ كون متمادیاً قان دوكولمش ، والینك اتلافی عاصیلرك غضب وعداوتنی بر درجه‌یه قدر تسكین ایده‌بیلمشـدی . فقط بو اغتشاش ، مستعینك دور حكومتی قانلر ایچنده براقان اختلالارك اوفاق بر مقدمه‌سی اولمشدی .

بیزانس اموالی

داخلده بو عصیانلر وقوعه كلدیكی صره‌ده دشمن خارجینك تكرار علائم حیات كوسترمسی داخلی عصیانلری درحال یا- تیشدیرمشدی. بوصره‌ده (ملاطیه) والیسی عمربن‌عبداه قره‌دكز ساحلنه‌طوغرو

قدسده جامع عمر

ایلریلیوردی . اوچنجی میخائل بو خبر فلاكتی آلیر آلماز قاردشی پترو‌ناسی (آیاثلوغ)دن كتیرتمش، بویوك برقوتله عربلره قارشی سوق ایلمشدی . ماكدونیا- لیلرله تراكیا عسكرلرندن مركب اولان بو قوت (آماسیه)ده عرب اردوسنه تصادف ایتمشدی . (آماسیه) جوارنده عرب اردوسنك بولوندیغی وادی‌یه اوچ كچیدله كیریله‌بیلیوردی: پترو‌ناس اسلام اردوسنی تماميله احاطه ایچون بوكچیدلری اوچ‌مفرزه ایله اشغال ایتدیرمشدی. عمربن‌عبداه دوچار اولدیغی تهلكه‌یی آكلامش، فقط بو خطایی تصحیح ایچون هیچ برچاره قالمامشدی. مع‌مافیه بو جسورسردار

قوۀ معنویه‌سنی ینه محافظه ایتمش، تشویق آمیز سوزلرله معیتی عسکرینك شجاعتنی آرتدیرارق دشمنه تعرض ایلمشدی. عمربن‌عبدالله‌ك بو تعرضلرندن هیچ بر ثمره حاصل اولمامشدی. عمر بوتون مساعیسنك بوشه چیقاجغنی آكلاینجه، پتروناسك بولوندیغی نقطه‌یه تعرض ایتمش، بوسفرده دشمن‌اوقلریله یارالانارق تلف‌اولمشدی. بواثناده عمرك (خالیاس) نهرینی كچن اوغلی‌ده بیزانسلیلر طرفندن اسیر ایدلمشدی. بیزانس عسكری بو ایلك مظفریتك تأثیریله عراق حدودینه قدر ایلریله‌مشدی. حتی عرب سردارلرندن بری خلیفه‌نك امریله عمرك انتقامنی آلمغه مأمور اولمش، ارمنستانده قوتلی بر اردو طوپلامش، فقط اوده سلفی كبی بیزانس قیلیجی ایله تلف اولمشدی. پتروناس عمرك باشنی قسطنطنیه‌یه كتیره‌رك (هیپودروم)ده بیوك بر ظفر آلاینه نائل اولمشدی. بیزانسلیلر بو مظفریت اوزرینه اسلام ممالكنك ایچلرینه طوغرو ایلریله‌مكه باشلامشلردی.

داخلی اختلاللر عرب ایمپراطورلغی خارجی دشمنلرك تجاوزاتنه آرتق كاملاً آچیق قالمشدی. واقعا بو اثناده تورك عسكرلری غیرتلری وشجاعتلری، فداكارلقلری ومتانتلریله‌ایمپراطورلغی خارجه قارشی هرزمان محافظه ایده‌بیلیرلردی؛ فقط رئیسلری مملكتك سلامتنی دوشونه‌جك یرده سرای رقابتلری، احتراصلر ومجادله‌لر ایچنده امرار حیات ایدییورلردی. حتی مستعین، والده‌سی‌ایله خادم آغالردن شهیقك نفوذینه تابع اولمش، توركلردن آقامشه وزارت رتبه‌سیله برابر صلاحیت مطلقه اعطا ایلمشدی. آرتق او تاریخدن اعتباراً دولتك بوتون خزائنی، بوتون واردات واداره‌سی بو اوچ ذاتك ألنده قالمشدی. حكومتی اشخاص معدوده ألنده بولوندیران بو طرز اداره تورك رؤساسندن باغر ایله بوغا ووصیفك پك زیاده تأثرینی موجب اولمشدی. بونلر خلیفه‌یی كندیلری ایچون نصب‌ایتمشلردی. مستعینك باشقه ألللرده آلت اولماسی‌ایسه انلرك بوتون منافعنی‌زیرو زبر ایدییوردی. بو سببدن خلیفه‌نك كوزه‌لرینی اورتادن قالدیرمغه صورت قطعیه‌ده قرار ویرلمشدی. تورك رئیسلرینك بو حركتنه شمدی اهالی ایله‌اردوده ظهیر اولاجقدی. فی‌الحقیقه او زمانه قدر تورك عسكرلرینك جبارلغندن شكایت ایدن خلق دائما انلر علیهنده حركت ایدییوردی. فقط بوسفر خزینۀ ملتی پایمال ایدنلره قارشی انلره معاونت ایتمكه قرار ویرمشدی. (سامرا) عظیم بر فترت

ایچنـده ایدی. آقامش قتل ایدیلیور، سرایی یغما اولونیـوردی. دجله نهری اوزرنده کوپریلر یاقیلیوردی.

عباسیه خاندانینك بو اختلاللره معروض اولمالری فرقه احتراصاتی ایچون مساعد بر زمین حاضرلامشدی. (سامرا) شهری عصیانلرله چالقاندیغی صره‌ده علویلردن ابوالحسین یحیی (کوفه)‌یی ضبط ایدرك خلافتنی اعلان ایلمشدی. فقط طاهرك طورونی درحال بو عصیان آتشنی باصـدیرمش، یحیانك باشنی خلیفه‌یه کوندرمشدی. علویلر بو اختلال اثناسنده اك زیاده طبرسـتانده موفقیت احراز ایلمشلردی.

علویلره منسوب حسن (طبرستان) ایله (جرجان) حوالیسنی عباسیلردن تماماً استرداد ایلیوردی. حکومتك همان هر کوشه‌سنده عصـیان علامتلری تظاهر ایدییوردی. (حمص) تکرار والی علیهنده عصیان ایدییور، بوغانك بویوك اوغلی، (حمص) جوارنده عاصیلره قارشی احراز غلبه ایلیوردی. فقط بر مدت صوکرا، حکومتی یداداره‌لرنده بولونانلر بیننده‌ده سوء تفهم حاصل اولمغه باشلامشدی. باغر، وصیف ایله کنج بوغایه حسد ایتدیکی ایچون بونلرك ازالهٔ وجودینی تصور ایتمشدی. فقط بو تصوری کشف ایدیلنجه، درحال خلیفه‌نك سراینده حبس ایدلمشدی. تورك عسکرلری ایسه بو حوادث اوزرینه باغری التزام ایتمشلردی. مستعین بوغا ایله وصیفك وصایاسنی دیکلیه‌رك باغری تلف ایتدیرمش، قانلی باشنی عاصیلرك اوکلرینه فیرلاتارق انلری بوصورتله تسکین ایتمك ظننده بولونمشدی. فقط او زمان خلقك بسبتون غلیانه سببیت ویرمش، یوتون تورکلر مستعینك سراینی احاطه ایتمشلردی. مستعین، چوروك برقایغه بینه‌رك (بغداد)ه التجا ایلمشدی. تورکلر خلیفه‌نك فرارینی خبر آلنجه، نفوذ معنویسنی قیرمق ایچون یکی بر خلیفه انتخابنه قرار ویرمشلر، معتزی محبسـدن چیقارارق خلیفهٔ مسلمین اعلان ایتمشلردی. صـوکرا معتزك قاردشی موفق ۵۰۰۰۰ کشـیلك بر قوتله (بغـداد)ی محاصره ایتمش، بر آی دوام ایدن مدهش بر محـاربه اثناسنده نصیحتجیلرینك طرف غالبه کچدکلرینی کورمش، اوزمان بومأیوسیت حالنده متانتنی اصلا ضایع ایتمیه‌رك ینه غیرت کوستر-مشدی. مستعین صوك راده‌یه کلنجیه قدر خصملرینه مقابله ایتمشـدی. فقط فائق قوتلره قارشی هیچ برواسطهٔ موفقیته نائل اولمادیغنی حس ایدنجه علامات خلافتی

درحال قاردشنه کوندرمش، بو فداکارلغه مقابل حیاتنی بیله قورتارمغه موفق اولامامشدی. معتز، قاردشنك معیتنه بر قوۀ محافظه ویره‌رك (بصره)‌یه کوندرمش، فقط یولده طایاق آلتنده تلف ایدلمش، سرمقطوعی یکی خلیفه‌یه تقدیم اولونمشدی.

معتز بالله

معتزبالله، بر مدت اول کندیسنی تخت خلافتدن محروم ایدنلرك آرزوسیله خلیفه اولور اولماز تورکلرك وصایتندن قورتولمغه قراروبرمشدی. فقط تورك عسکرینك حاکم ومستولی نفوذندن خلاص اولمق ایچون بویوك بر عزم ومتانته، صادق وفداکار قوتلره احتیاج واردی. خلیفه ایله بونلرك کافه‌سندن محرومدی. معتز، قاردشلری حقنده سیاسته مغایر، ظالمانه برخط حرکت تعقیب ایلمشدی. اولا مؤیدك حق وراثتنی تصدیق ایتمش، صوکرا غیرمحق شبهه‌لره تسلیم نفس ایدرك مؤیدی حبس واتلاف ایتدیرمشدی. دها صوکرا قاردشی موفق، ظفر وغالبیتی ایله تخت وتاجنی تأمین ایتمش ایکن اوده سعی وغیرتنك مکافاتنی منفا کوشه‌لرنده سورونمکله کورمشدی. خلیفه‌نك شو حرکتی، کندیسنی ایکی متین استناددن محروم ایتمشدی. بوسببدن معتزك تورك رؤساسنه قارشی تشبثلری هپ کندی علیهنه ظهور ایلمشدی. معتز تورکلرك محوینه تشبث ایتمکله مظنون اولدقدن صوکرا تصوراتنی کتم ایچون تورکلره بی‌پایان امتیازلر بخش ایتمکه باشلامشدی. فقط تورك عسکرلرینك طبع آتشیننی بو امتیازلرله تسکین ایتمك قابل اولامامشدی.

اردویه درت آیدر معاش ویرلمیوردی. عسکر، معاشنی آلمق ایچون عصیان ایتمش، وصیف بو عصیانی باصدیررکن تلف ایدلمشدی. صوکرا، رفیقی بوغا (موصل)‌ه فرار ایتمش، عاصیلری جزاالندیرمق ایچون کندیسنده بر آز قوت حس ایدر ایتمز عودت ایلمشدی. بو سفر عاصیلرك سرکارنده اصل خلیفه‌یی کورمشدی. معتز تورك رؤساسنك ضعفندن بالاستفاده بوغایی اولدیرتمکه موفق اولمش، فقط بوایکی ذاتك ازالهٔ وجودی ایله هیچ برشی قازانمغه موفق اولامامشدی (٢٥٣ﻫ). برسنه صوکرا تورکلر، ایچلرندن وصیف ایله بوغانك اوغللرینی، صالح ایله محمدی انتخاب ایتمشلر، وزیرك سراینی یغماء، خلیفه‌نك سراینی محاصره ایلمشلردی. تورکلر متداخل معاشلرینی طلب ایدییورلر، کندیلرینه اللی بیك دینار ویرلمسنی ارزو ایلیورلردی. فقط خزینهٔ دولت بو پاره‌یی ویره‌بیله‌جك ثروته مالك دکلدی؛ حکومتی بو فلاکتدن خلاص ایده‌بیله‌جك صاحب ثروت یالکز برفرد واردی؛

اوده معتزك والده‌سی ایدی. بو قادین اوغلنی تورکلرك دهشتندن هر زمان خلاص ایده‌بیلیردی؛ فقط ایتمدی. اوزمان عسکرلر بوردلردن، اصرارلردن بسبتون شدت کسب ایدرك سرایه هجوم ایتمشلر، خلیفه‌یی یاقالایارق دوکمشلر، صوکرا چیرچیبلاق صویارق سوقاغه، کونشك آلتنه کتیرمشلر، خلافتدن صرف نظر ایتمکه اجبار ایلمشلردی. معتز، وقتیله سلفنك یاپدیغی کبی، خلافتدن واز کچمکله حیاتنی قورتاریرم زعمنه دوشمشدی. فقط جبری برفراغتدن صوکرا مدهش برموتك بوتون فجایعنه کرفتار اولمقدن تخلیص نفس ایده‌مه‌مشدی. عسکرلر معتزی حبسه قاپاتمشلر، آجلقدن وصوسزلقدن اولدیره‌رك ظلمنك جزاسنی شو صورتله چکدیرمشلردی (۲۵۵ هـ).

تورکلر معتزی خلع ایدر ایتمز (بغداد)دن واثقك اوغللرندن برینی درحال کتیرتمشلر، مهتدی‌بالله نامیله مقام خلافته اصعاد ایتمشلردی. مهتدی جلوسندن اول فضائل اخلاقیه‌سیله تمیز ایلمشدی. بو سببدن هر کس یکی خلیفه‌نك اخلاق وفضائلی ایله مملکتی خلاص ایده‌جکنی امید ایدییوردی. فقط حکومتك نظامات وتشکیلاتی او درجه تفسخ ایتمشدی‌که بونی یالکز بر فردك اوصاف ومزایاسیله احیا ایتمسی امکان خارجنده ایدی. مهتدی، خلافتی احراز ایدر ایتمز معتزك مسلکنه قطعیاً سالك اولمامشدی. نفوذ واقتدارینی تحکیم ایچون رقیبنی اولدیرمکه تنزل ایتمه‌مش، حتی معتز ایله تورك خاصه عسکرینك آره‌سنی بولمغه چالیشمش، فقط بو اثناده مؤثرات طبیعیه حیاتنه خاتمه چکمشدی.

مهتدی حلم وتأنی ایله ایشه باشلادقدن صوکرا عمومی براصلاحات اجراسنه تشبث ایلمشدی. یکی خلیفه پك کوزل ادراك ایتمشدی‌که اهل اسلامك سنه‌لردن بری ضایع ایلدیکی شوکت ورفاهی تأمین ایچون یکانه واسطه، اعتقادیاتی صفوت اصلیسنه ارجاع ایتمك، احکام قرأنیه‌یه تمامیله رعایت ایلمکدی. خصوصیله عربلرده عظمت ملیه‌نك صفوت اخلاق ایله برابر پریشان اولدیغنه واقف بولوندیغی ایچون اول امرده قمار، عشرت ودبدبه کبی حیاتی مادی ومعنوی دوچار ضعف ایدن مؤثراتی اورتادن قالدیرمغه قیام ایتمشدی. حتی اوامر قرأنیه‌یه امتثالده ایلك اول کندی نمونه اولمش، خلفلری زماننده عرب سرایلرینی طولدیران، خلیفه‌لری ذوق ورخاوت ایچنده یاشاتان اویونجیلری، چالغیجیلری وحقه‌بازلری کاملاً قوغمشدی.

مهتدينك الك زياده نظر دقته آلديغى نقاط ، عدالت وانتظامدن عبارتدى. خليفه، حاكملرك قرارلرينى بالذات تدقيق ايدييور، هفته‌ده ايكى كون، بازار ايرتسى وپنجشنبه كونلرى، اهالى‌يى قبول ايليور، هركسك ارزولرينى وشكايتلرينى ديكليوردى . خزينهٔ حكومتك وارداتى دائمى ومدققانه بر قونترولە تابع بولونديغى كبى سرايده زينت ودبدبه‌نك حد معقولنه ارجاعى‌ده ويركيلرك يارم مثلى آزالدلماسنه مدار اوليوردى. حكومتده نظر دقته چارپان بوتون اجراآت يكى بردور رفاه و سعادتك

قدسده مسجدالاقصى

حلولنى تبشير ايدييوردى . فقط مملكتده فترت واغتشاش ، تطهيرى غير قابل درجه‌ده درين كوكلر پيدا ايلمشدى. مهتدى ايسه حكومت اسلاميه‌نك سعادتنى تأمين ايده‌ميه‌جك درجه‌ده كچيكمشدى. تورك خاصه عسكرلرى بومقتدر خليفه‌يه بوتون اجراآتنك جزاسنى چكديرمك ايچون اوفاق بر فرصته، بر بهانه‌يه انتظار ايدييورلردى. حتى وزيرى، بوتون ارزولرينك واسطهٔ اجرائيه‌سى صالح، قدرت ونفوذينه حسد ايدن تورك رؤساسندن برى طرفندن اولديرلمشدى . او زمان خليفه متهمى جزالانديرمق ايسته‌مش، فقط بو حركتى ايله تورك عسكرينك عداوتنى جلب ايدرك درحال سرايى محاصره اولونمشدى. مهتدى، تورك عسكرلرينه قارشى اولانجه شدتيله

مقاومت ایتمش، قاتلك قفاسنی کسەرك اوکلرینە فیرلاتمشدی. او وقت (سامرا) قاتلی بر اختلالە جولانگاه اولمشدی. نهایت عصیان بسبتون وسعت کسب ایتمش، خلیفە مشوقلرك اْلینەدوشونجە کندیسنەخلافتدنواز کچمسی تکلیف اولونمشدی. مهتدی بو تکلیفە اولانجە شدتیلە مقاومت ایتمشدی. فقط طایاقلە، حقارتلە اجبار ایدلمش، آیاقلر آلتندە، ظلم وقهرایلە چیکنەنمش، بوتحملفرسا مظالم آلتندە برخنجر ضربەسیلە ترك حیات ایتمش، فقط خلیفە اولارق وفات ایلمشدی (٢٥٦ ﻫ).

مهتدینك خلفلری تورك عسکرلری کرك ندامتلرندن، کرك حس ایتدکلری ضعفدن طولایی بو منفور ظلملردن بر مدت قدر واز کچمشلردی. ازجملە مهتدی‌یە خلف اولان معتمدعلی‌الله (٢٥٦-٢٧٩) هیچ بر متانت طبع ایلە تمیز ایتمدیکی جهتلە خلفلرینك دوچار اولدقلری فلاکتدن تخلیص گریبان ایدەبیلمشدی. فقط عرب ایمپراطورلغی انك زماننده انقسامە اوغرامش، هر ولایت مستقل بر حکومت تشکیل ایتمك استعدادینی کوسترمشدی. ازجملە شرقی ایران ایلە مصر (بغداد) خلافتندن آیرلمش، شرقی ایران صفاریلرە، مصردە (بنی‌طولون)ە التحاق ایلمشدی.

بونلردن صفاریلرك رئیسی، یعقوب بن لیث اسمندە بر قازغانجی ایدی. بو ذات جسارتندن زیادە طبعنك نجابتی وعلوجنابی سایەسندە بویوك بر شهرت قازانمشدی. یعقوب بن لیث کویلردن برندە قازغانجیلق ایدرکن بو صنعتی درحال ترك ایتمش، کندی کبی عزم قوی صاحبی افراددن مرکب بر قطعە باشنە کچەرك شعشعۀ سلاح ایلە کسب شهرت ایتمکە قیام ایلمشدی. یعقوبك مهارت ودرایتی، وبالخاصە رفقاسنە قارشی سخاوت وفداکارلغی آز زمان ایچندە بویوك برشهرت قازانمسنی تأمین ایتمشدی. حتی صالح بن نصر اسمندە برامیر، یعقوبك منقبۀ فضائلندن متأثراولارق یعقوبی خدمتنە قبول ایتمش (٢٣٧ ﻫ)، بنی‌طاهردن (سیستان) طرفلرینی آلمق ایچون بو نجیب قوتدن استفادە ایلمشدی. صالحك وفاتندن صوکرا یعقوب عسکرلرینك اتفاق آراسی ایلە خلف انتخاب اولونمش، فقط بو حقوقنی عدالتلە تأمین وسلاح قوتیلە تأمین ایتمکە قرار ویرمشدی. اوأثنادە عباسیە دولتنی تفرقەیە دوچارایدن عصیانلردن، اختلاللردن بالاستفادە خراسان طرفلرینە هجوم ایدرك بنی طاهردن محمدی حکمدارلغنی تصدیقە اجبار ایلمشدی (٢٥٣ ﻫ). یعقوب (کرمان) طرفلرندەدە سریع مظفریتلر احراز ایدنجە خلیفە معتمدده مسامحەکارانە حرکتە مجبور اولمش، او زمان یعقوب (کابل) و (خراسان) طرفلرینە تعرض ایدرك طاهریلرك خاندانینە خاتمە چکمشدی (٢٥٩ ﻫ). یعقوبك بو مظفریتلر اوزرینە طبرستانە یورومسی خلیفە معتمدی اندیشە ایچندە براقمشدی. معتمد، یعقوبە ضبط ایتدیکی ولایتلری توجیە ایتمدیکی کبی کندیسنی دشمن عمومی عد ایدرك خلقی علیهنە تشویق ایلمشدی. او زمان یعقوب، معروض بولوندیغی تهلکەلرك کافەسنە مقاومت ایتمشدی. خلیفە،

قاردشی موفق قوماندەسیله بر اردو سوق ایتمش ، یعقوب بو اردویه قارشی مغلوب اولمش ایسەدە جسارتنی ینه غائب ایتمەمشدی . حتی تکرار بر اردو جمع ایدرك مرکز خلافته طوغرو یورومش ، فقط یولده خستەلانمش ، خصمندن انتقام آلمغه موفق اولامادن وفات ایلمشدی . قاردشی وخلفی عمرو ایسه حکمدارلغنی خلیفەیه تصدیق ایتدیرمکه موفق اولمش، بو صورتله (بنی لیث) حکومتی تشکل ایلمشدی .

عباسیه خلیفەلری کرمان ، خراسان ، طبرستان ، فارزستان واهواز طرفلرینی غائب ایتمزدن اول ولایتلرینك اك لطیفنی ، مصری‌دە آلدن چیقارمشلردی . بورادە معتز زماننده مصره والی اولارق کوندریلن احمد بن طولون عباسیه دولتنك دوچار ضعف اولماسندن بالاستفادە عادتا حکومت سورمکه باشلامش ، خلیفه معتمد زماننده ایسه سوریه‌یه تعرض ایدرك شام ، حمص ، حما ، حلب وانطاکیه‌یی ضبط ایتمشدی . احمد بن طولونك فتوحاتی (طرسوس)ە قدر امتداد ایلمشدی (۳٦٤ ھ) . احمد بن طولون دها زیادە ایلریلیەجکدی ؛ فقط خلیفەنك قاردشی‌موفقك تشویقی‌ایله معیتی‌ارکانندن لؤلؤنك عصیان ایدرك بعض ولایتلری ضبط ایتمسی دها زیادە ایلریلەمسنه مانع اولمشدی . احمد بن طولون مظفریته آلیشمغین بولندیغی ایچون بو ضیاعدن متأثر اولمش، فلاکتنه سبب مستقل اولان موفقدن انتقام آلمق ایچون حرکت ایتمشدی . احمد بن طولونك بو حرکتی موفقیتله نتیجەلنمش ایسەدە بو اثنادە کندیسی وفات ایتمش ، فقط یکی بر سلاله (بنی طولون) تشکیلنه موفق اولمشدی .

خلیفه، حکومتك بو انقسامنه قارشی نظردقتنی آلدن چیقان ولایتلره توجیه ایدەجك یردە قاردشی موفقك وصایتندن قورتولمق ایستیوردی. بواثنادە موفقك وفاتی معتمدی قورتارمش (۲۷۷ ھ)، فقط امور حکومتی کندیسی ایچون‌بارعظیم عد ایدن بو خلیفه یکی بر وصینك، یکنی معتضدك نفوذی آلتنده کیرمکدن قورتولامامش، وفاتنده یرینه معتضد خلیفه اولمشدی.

معتضد (۲۷۹-۲۸۹) حضرت علی سلالەسنی التزام ایدن خلیفەلر کبی دائما طرفکیرانه مناقشەلره هدف اولمشدی. فقط بو مناقشەلر صرف احتراصات‌مذهبیه تأثیریله اجرا ایدلمشدی. حقیقتده ایسه معتضد، امور حکومته واقف‌برخلیفەایدی. زماننده واقعا بنی‌طولونك استقلالی تصدیق ایدلمشدی؛ فقط کلیتلی بر ویرکی‌اعطاسی شرط اتخاذ اولونمشدی . بوندن باشقه عربستان، سوریه ومصر حوالیسنی قانلره بویایان قرمطیلرایله صفاریلرك خاندانی‌دە محوایدلمشدی. معتضد، مهتدینك‌اصلاحات پرورانه اجرا آتنه دوام ایتمش ، ویرکیلری آزالتەرق اهالینك رفاهنی تأمینه چالیشمشدی . معتضد زماننده قوانینه اطاعت، انضباطه رعایت تأمین اولونمشدی . معتضد قرمطیلرك تعرضی‌اوزرینه مکەنك دوچاراولدیغی‌خساراتی تعمیرایتدیرمش، علوم وفنونك مثبت بر طرزده ترقیسنه خدمت ایلمشدی.

معتضدك وفاتنده یرینه اوغلی مكتفی بالله (۲۸۹-۲۹۵) خلیفه اولمشدی. یکی خلیفه باباسنك اوصاف وفضائلنه تماميله مالكدی. عباسیه دولتنك پارلاق وسكونتلی زمانلرنده مكتفینك متانت طبعندن، نیات معقوله‌سندن استفاده مأمول ایدیله‌بیلیردی. فقط هارون الرشیدك خلفلری بو دورده اویله بر دزكیه سقوط ایتمشلردی كه خلقی كندی دوراندیشانه فكرلری، عزم و مرامله اداره ایتمیورلر، بالعكس افرادك تأثیرینه دوچار اولیورلر، حاكمانه امرلری آلتنده بولوندیراجقلری اسیرلرك وصایاسنه تابع بولونیورلردی. مكتفی، خلیفه اولور اولماز سلاح بدست اولارق عصیانلر باصدیرمغه باشلامش، قرمطیلرك شقاوتلرینه نهایت ویرمك ایچون سوریه‌یه بر اردو كوندرمشدی. حقوق وقوانینی پایمال ایدرك قادینلره

اشبیلیه قوله‌سنك قسم سفلاسی

وارنجیه قدر اشتراك منافع قبول ایدن بو مذهب اربابی، ایلك حمله‌ده خلیفه اردوسنی مغلوب ایتمشلردی. فقط بالآخره مغلوب وپریشان اولمشلر، بر مدت قدر ایقاع شقاوت ایتمكدن صرف نظر ایلمشلردی. مكتفی قرمطیلرك بو سكونندن بالاستفاده مصری (بنی طولون)دن ضبط ایتمش، بو مظفریت چوك موفقیتی

تشكيل ايلمشدى (٢٩٥هـ، ٩٠٨م) مكتفينك عزم وفعاليتى عباسيه دولتنك شرف عسكريسنى بر مدت قدر اعلا ايتمشدى . فقط بو عظمت پك چابق زوال بولمش ، دولتك اضمحلالى سريع ومتمادى جريانى تعقيب ايلمشدى .

مقتدر بالله

مقتدر (٢٩٥-٣٢٠) خليفه اولديغى زمان اون اوچ ياشنده ايدى . خليفه‌نك كوچوك ياشده بولنماسى (بغداد)ده شدتلى بر اختلاف حصولنه سبب اولمشدى. او صره‌ده پك زياده كسب قوت ايدن بر فرقه ، اوفاق بر چوجغه اطاعتى مخل شرف عدايدرك معتزك اوغلى عبداللهه بيعت ايتمش، فقط غلبه كنج خليفه‌نك طرفدارلرنده قالمشدى . بو اثناده عبداللهك وفاتى وخليفه طرفدارلرينك جسارتى ايسه خلافتك مقتدرده تقرر ايتمسنى تأمين ايلمشدى . مقتدر، سلفلرينك فضائلندن كلياً بى‌بهره ايدى. مكتفى نه‌درجه متانت طبع اظهار ايتمش ايسه، مقتدر اودرجه ضعف طبع وخاوتله وقت كچيرمشدى. قادينلر وخادم آغالرى ألنده بازيچه‌اولان بوخليفه، حكومتك صوك دورۀ احتضارينى ذوق وسفاهت ايچنده تماشا ايده‌جكدى . بواثناده بيزانسليلر عراقه تعرض ايدييور، قسطنطينيه‌يه قافله قافله اسيرلر كوتورييوردى . بيزانس ايمپراطوريچه‌سى زوئينك بلغارلر طرفندن تعرضه دوچار اولماسى اسلام حكومتنى بويوك فلاكتلردن قورتارمشدى. زوئى اسيرلرك صاتين آلنماسنى مذاكره ايچون خليفه‌يه بر هيئت مرخصه كوندرمش، بو هيئت خليفه طرفندن پارلاق بر صورتده استقبال ايدلمشدى.

عرب مؤرخلرينك روايتنه كوره رسم استقبال ايچون يوز آلتمش بيك كشيلك براردو احضار ايدلمشدى . دها صوكرا خليفه‌نك سراى اركانى كليوردى‌كه انلرده درت بيك آق آغا، اوچ بيك حرم آغاسى واوچ يوز قاپوجيدن عبارتدى. دجله نهرى سراپا قايقلرله طولو ايدى. اسيرلرك سوقاقلرده كزديردكلرى ايرى ومهيب آرسلانلر رسم استقباله باشقه بر غرابت بخش ايدييوردى . سرايك جسيم بر صالوننده ياريسى آلتون ، ياريسى كوموش بويوك بر آغاج ديكلمشدى . بو آغاجك ظريف ونظر ربا ميوه‌لرى (بيك بر كيجه) نك الك لطيف حكايه‌لرينى اخطار ايدييوردى . خليفه ، بيزانس مرخصلرينك كوزلرينى قاماشديرمق ايچون بوتون خزينه‌سنى اسراف ايتمشدى .

بيزانس ايله مصالحه عقداولوندقدن صوكرا قرمطيلر سوريه‌ده تكرارشقاوت ايقاعنه باشلامشلردى . بو اثناده خليفه‌نك عطالت ورخاوتى هر كسى كنديسندن صوغوتمشدى . حتى او زمانه قدر عزم و متانتى و شدت طبعى ايله خليفه‌يى التزام ايدن خادم آغالردن مونس ، خليفه عليهنده بولونانلرك سركارينه كچمش ،

مقتدر خلع ایتدیریله‌رك یرینـه قاردشی قاهربالله‌ك خلافتی اعلان اولونمشـدی. فقط قاهربالله‌ك اوته‌دن بری هر جلوسده عسکره ویرلمسی معتاد اولان بخششی اعطادن امتناع ایلمسی یکی بر عصیانك ظهورینه سبب اولمشدی. اوزمان بوتون عسکرلر اوچ کون اول ذلت وحقارت ایچنده زندان کوشه‌لرینه آتدقلری مقتدری حرمتلر و آلقیشلرله خلافت مقامنه اجلاس ایتمشلردی. فقط بو متوالی اختلاللر حکومتی کوندن کونه ضعفه دوشوریبور، (موصل)ده نصرالدوله اعلان استقلال ایتدیکی کبی قرمطیلرده یکی بر رئیسك اداره‌سنده اولدقلری حالده حجاجی کسیورلر، جسدلرینی زمزم قویوسنه طولدیریبورلر، کعبه‌یی خراب، حجرا سودی حجز، بیت مقدس اطرافنده بیك ذرلو رذالتلر ایقاع ایدیبورلردی. بغداد خلیفه‌سی، مکهٔ مکرمه‌یی بو فلاکتلردن خلاص ایده‌میوردی. ذاتاً پایتخت متمادی عصیانلر و اختلاللر ایچنده چالقانیوردی. عسکر، ویرلمین معاشلرینی ایستیور، شهرك بوتون محله‌لرینی خوف ودهشت ایچنده براقیوردی. بو عصیانلرك خارجه‌ده عکس تأثیری کورولیور، ازجمله ایرانك بر قسمی طریقت مؤسسلرینك ألینه کچیوردی.

بو اثناده بغدادده داخلی انتریقه‌لره جولانکاه اولمشدی. سرایده بویوك بر نفوذه صاحب اولدیغی حالده خلیفه‌نك نظرندن سقوط ایدن مونس، شمدی بویوك بر عصیان اردوسی ایله (بغداد)ی محاصره ایلمشدی. خلیفه بوتهلکه‌یی کورر کورمز علما وفقهاسنك سوزلرینه اویمش، بوتون علما ألّلرینه برر مصحف آلارق مونسك اردوسنه طوغرو حرکت ایتمشلردی. خلیفه‌نك معنویات اوزرینه اجرای تأثیر ایچون اتخاذ ایتـدیکی بو تدابیردن هیچ بر نتیجه حاصـل اولامایجه مقتدر فراری اختیار ایتمش، فقط آفریقالی عسکرلر ألینه اسیر دوشمشدی. خلیفه آرتق دوچار اولاجغی فلاکتی آکلامشدی. مقتدر، حیاتنی قورتارمق ایچون عسکرلرك قوهٔ معنویه‌سنه طوقونمق ایستیوردی. مقتدر عسکرلره: «خلیفه‌یه رعایت ایدیکز. خلیفه رسول اکرمك بر یوزنده وکیلیدر» دیمش، فقط خلافتی بوتون مادی معنا-سیله تلقی ایدن عسکرلر: - بز سنی پك‌ایی بیـلیورز. سن رسول اکرمك دکل، شیطانك وکیلیسك!» دیمشلر، مقتدری اوراده، بی‌رحمانه تلف ایتمشلردی. مقتدرك قادینلر وحرم آغالر سلطنتندن عبارت اولان دورحکومتی ده بوصورتله نهایت بولمشدی. مقتدر، سلفلرینك اجراآت اصلاحات پرورانه‌سنی کاملاً براقمش، بوتون اموری

قادین نفوذینه توديع ايلمشدی. محاکم جنائیه‌یی بیله قادین تأثیرینه تابع بولونديران بوخلیفه، خزینهٔ دولتی اسراف وپریشـان ایتمشدی. مقتدر، هارون‌الرشيدك بوتون دور سلطنتنده طوپلادیغی پاره‌دن دها زیاده برمبلغ ، یتمش میلیون آلتون صرف ایتمشدی. صوکرا ایمپراطورلغك داخلی اداره‌سنی تأمیندن ، حتی سرای اغتشاسنی بیله تسکیندن عاجز قالمش ، ضعف طبعی ، فسـاد اخـلاقی ایله هر درلو احتراصاته مساعد بر زمین حاضرلامشـدی . بر چوق شهرلر وولایتلر ، اعلان استقلاله جرأت‌بولان رؤسانك حاکمیتنی تصدیقه مجبور اولمشلردی. حتی‌عباسیلرك انحطاطنی صوك درجه تسریع ایدن فاطمیلرده بو اثناده کسب قوت ایتمشلردی .

فاطمیلردن ایلك دفعـه ادعای خلافت ایدن ذات ، عبیـدالله ابو محمد ایدی . بو ذات حضرت علینك احفـادندن اولدیغی ایچون تأسیس ایتـدیکی خاندانه حضرت علینك زوجه‌سی وحضرت محمدك کریمه‌سی فاطمه‌نك اسمنه نسبتله (فاطمی) نامنی ویرمشدی . فاطمیلرك حضرت علی سلاله‌سنه منتهی اولدیغی مشکوك ایدی . حتی فاطمیلردن معزه کندیسـنك حضرت محمده قرابتی حقنده نه‌کبی دلائله مالك بولوندیغی سؤال ایدلمش ، معز کمال غرور ایله آلینی قلیجنك قبضه‌سنه کوتوره‌رك : « سلسله‌مك مؤسسی بو ! » دیمش، صوکرا اورتایه برآووج آلتون فیرلاتارق : « نسبمك عنوانی‌ده بونلردر ! » دییـه‌رك خاندانك منشائنه قطعیاً اهمیت ویرمدیکنی کوسترمشدی. فاطمیلرك مؤسسی عبیداه ، مقتدرك ضعف طبعندن استفاده ایدرك تزیید قوت ایتمکه باشلامشدی. عبیداللهك باباسی ، قرأن کریمده خبر ویریلن مهدینك کندی اولدیغنی اعلان ایتمش ، اوغلی‌ده بو فرصتدن بالاستفاده (تونس) جوارنده (مهدیه) شهرینی تأسیس ایدرك کندیسنه پایتخت اتخاذ ایلمشدی. اولا (مهدی) ، بعده (امیرالمؤمنین) عنوانی آلدقدن صوکرا اساسلی ومنتظم بر اداره تأسیسنه موفق اولمش ، خلیفه مقتدردن (برقه) شهرینی ضبط ایدرك مصره طوغرو یورومشدی. فقط بوارزوسنه نائل اولامیه‌رق مقتدردن ایکی سنه صوکرا وفات ایتمشدی . عبیداه ، اوغلنه قوتلی بر حکومت براقمش ، بو حکومت قوت وانتظامی ایله اسپانیاده‌کی امویلری ، بغدادده‌کی عباسیلری ، بحر سفید ساحلنده‌کی خرستیان حکمدارلری اپی مدت صارصمغه موفق اولمشدی .

عباسیلرك صوك خلیفه‌لری

مقتدر باللهك وفاتی اوزرینه قاردشی قاهر بالله خلیفه اولمشدی. بر زمانلر مقام خلافتی احراز ایتدیکی حالده تکرار خلع ایدیلن بو خلیفه اول امرده وصـایتدن قورتولمق ایسته‌مشدی. یکنی ابوالعباسك احتراصاتنه میدان ویرمه‌مك‌ایچون حبس ایتدیرمش، والده‌سنی پاره حرصیله تلف ایلمشدی . قاهرباللهك بو ایکی جنایتی، سرای ارکانی اندیشه ایچنده براقمشدی. مع‌مافیه بواندیشه، ظالم برخلیفه‌نك مملکتی دوچارایده-

جکی مظالمدن قورقو حسی ایله حاصل اولمیور، اوتەدن بری خلافتی اسارتە تبدیل ایدن خلیفەلرك تحکمدن قورتولمق عزمنی اظهاره باشلاملرندن ایلری کلیوردی. بونك ایچون قاهر باللهك درحال خلعنە قرار ویرلمش، بر دها مقام خلافتە کچمك امیدینی محو ایتمك ایچون کوزلری اویولارق حبسە قویولمشدی. قاهربالله ایکی سنە صوکرا عفو ایدلمش، سوقاق کوشەلرندە اکمك دیلنەرك، جامع قاپولرندە تسأل ایدرك سفیلانە بر حیات امرار ایلمشدی. قاهربالله اکثریا جامع قاپولرندە طورور، نمازە کیدن اهالی‌یە یالواریر: «بر وقتلر خلیفەکز ایکن بوکون صدقە دیلەنن بو بدبخت اختیارە آجییکز!» دیردی.

سرای ارکانی، عموجەسی قاهربااللهی خلع ایتدکدن صوکرا ابوالعباسی محبسدن چیقارارق (راضی بالله) عنوانیلە خلیفە اعلان ایلمشدی. راضی‌بالله، ارتقاسنە خدمت ایدنلرە دائما مطاوعت ایتمشدی. سلفلرینك ألیم عاقبتلری خلیفەیە تمامیلە آکلاتمشدی‌کە بو مطاوعت اظهار ایدلمدکجە حیات وخلافتی محافظە ایتمك امکان خارجندە ایدی. بوسببدن خلیفە نفوذ وامتیازات اعطاسندە سخاوت کوسترمش، (امیرالامرا) منصبنی احداث ایدرك ابوبکر محمدبن‌رایقی کوفە، بصرە وهمان بوتون عراق عرب حوالیسنە والی ودها طوغروسی حکمدار نصب ایلمشدی.

ابوبکر محمد، مأموراولدیغی ولایتك ادارۀ ملکیە وعسکریەسنی ایفاایدەجك، امور روحانیەدە خلیفەیە وکالت ایلیەجك، خطبەلردە خلیفەدن صوکرا کندی اسمنی ذکر ایتدیرەجکدی. شو حالدە نفوذ خلافت انقسامە اوغراياجقدی. راضی، امیرالامرا رتبەسنی احراز ایتدکدن صوکرا وزارت رتبەسی بر مدت‌قدر دوام ایتمش، صوکرا کاملاً ایکی رتبەیە منقلب اولمشدی. کذا خلافت‌دە آرتق حکمدن ساقط اولمشدی. نتەکیم راضی‌بالله، جامعلردە خطبە اوقویان صوك خلیفە ایدی. قوت ونفوذ سرای ناظرلرینك ألندە قالمش، بوحال عباسیە دولتنك انقراضنی بر قات دها تسریع ایلمشدی.

قرمطیلر قاهر باه ایله راضی باه زماننده اولانجه شدت أجرأتلرینی کوسترمکه باشلامشلردی. امیرالامرا حج ایتمك ایچون قرمطیلره اجرت ویرمکه مجبور اولمشدی. خلافت دعواجیلری کوندن کونه چوغالیور، شقاوتی اختیار ایدن هر فرد سلاح بدست اولارق اورتایه آتیلیور، حکومتدن کندیسنه بر حصه آییرمغه چالیشیوردی. آرتق بغداد خلیفەسنه هیچ برشی قالمامشدی. وقتیله بغداد خلیفەسنه تابع بولونان جسیم ولایتلر شمدی

یکی یکی خاندانلر ألنده بولونیوردی. خراسان، کرمان وماوراءالنهر سامانیلره انتقال ایتمشدی. ایرانك بویوك بر قسمی مرداوجك قاردشنه انتقال ایتمش ، قسم دیکری‌ده عمادالدوله‌نك ألینه کچمشدی. عمادالدوله بورادە، باباسی (بویه)نك نامنه اضافتله (آل‌بویه)یی تأسیس ایلمشدی.
عربستان ایسه کاملاً قرمطیلرك ألنده ایدی . ابو محمد الحسن (موصل)ده حمدانیه حکومتنی تأسیس ایتمش، ابن‌رایقه خلف اولان تورکلردن بحکم، خلیفه ایله برابر (موصل)ه کله‌رك حسنی فراره مجبور ایلمشدی .

راضی‌بالله، ذوق وسفاهتنك قربانی‌اولنجه بحکم‌ده خلیفه‌نك قاردشی‌ابواسحق ابراهیمی (متقی‌الله) نامیله خلیفه اعلان ایلمشدی. فقط کندیسی متقینك جلوسندن برقاچ کون صوکرا کردستانده قتل ایدلمش ، او زمان یکی احتراصلر تظاهر ایتمکه باشلامشدی : بر طرفدن بحکمك معیتی ارکانندن توزون یکی خلیفه‌نك انتخابنه سلاح بدست اولارق اعتراض ایدییور ، بغداد یکیدن تهدید ایدیلیوردی . مصر والیسی اخشید خلیفه‌یی حمایه ایتمك ایستیور ، او زمان توزون خلیفه‌نك کندی نفوذی آلتندن چیقماسنه راضی اولمایارق خلیفه‌یی چادرینه جلب ایدییور ، قا- دینلری وحرم آغالری قارشیسنده کوزلرینی اویدیرییوردی . توزون بو اثناده او درجه ظالمانه حرکت ایتمشدی‌که خلیفه‌نك طیشاریدن سسی طویولمامق ایچون زیللر چالدیرمشدی. توزون بو صورتله تأمین موفقیت ایتدکدن صوکرا مکتفینك اوغلی مستکفی بالله خلیفه اولمشدی . فقط بوذات‌ده سلفلری کبی وزرا ألنده بازیچه اولمشدی. یکی برامیرالامراء ابن‌شیرزاد، حرص وطمعی ، جبرومظالمی ایله بغداد اهالیسنی او درجه تضییق ایلمشدی‌که نهایت اهالی آل‌بویه‌دن استمداداتمکه باشلامشدی . بونك اوزرینه آل‌بویه‌نك اوچنجی حکمداری معزالدوله (بغداد)ه کیرمش، امور اداره‌یی ابن‌شیرزاددن استرداد ایتمش ، اوزمان خلیفه مستکفی‌باللهه یکی‌برافندی کلمشدی. مستکفی، کوزده‌لرندن برینك وصایاسنه تابع اولارق‌وزیری علیهنده حرکت ایتمش ایسه‌ده هارون الرشیدك بو عزمسز خلفی بر سرای اختلالنی بیله ترتیبه موفق اولامامشدی . مستکفینك بوتون قصورلری میدانه چیقمش، نهایت کندیسنك کوزلری اویولمش، نصیحتجیسنك‌دیلی کسیلمشدی. او اثناده بغدادده، مخلوع وکوزلری‌اویولمش‌اوچ‌خلیفه واردی: متقی، قاهر، مستکفی. بونلردن ایلك ایکیسی برقاچ سنه فاصله‌ایله وفات ایتمش، مستکفی ظلمت‌وفلاکت ایچنده یکرمی سنه دها امرار حیات ایتمك بدبختلغه دوچار اولمشدی.

معزالدوله، اولا حضرت علی خاندانندە خلافت عنوانتی ویرمك ایستەمش ، فقط عباسیە خاندانی ألندە هیچ برنفوذ واقتداری جامع اولمیان حکومتك علویلر ألندە بویوك بر نفوذ کسب ایدەجکنی آکلامشدی . خصوصیلە مقتدرك اوغلی فضلك هیچ برطبع متینە مالك اولمامسنی کندیسی ایچون وسیلۀ قوت عدایدرك بو بدبخت خلیفەزادەیی محبسدن چیقارمش ، (مطیع‌لله) نامیلە خلیفە اعلان ایلمشدی .

قاهرەدە خلیفە مزارلری

خلیفەلر ضعف طبع اربابندن انتخاب اولوندقجە امیرالامرالرك نفوذیدە تزاید ایلمشدی . حقیقتدە خلافتی امیر الامرالر اجرا ایدییوردی . امیرالامرا (بغداد)دە غیر محدود برنفوذ وصلاحیتە مالك اولدیغی کبی آسیادە عباسیە دولتنك انقاضی اوزرندە تشکل ایدن بوتون حکومتلرکدە رئیس روحانیسی صفتنی حائز بولونیوردی. اصل خلیفە مطیعە کلنجەاونكهیچ برنفوذی قالمامشدی. معزالدولە مطیعك معیتنە عادی بر کاتب ، کندیسنەدە بر معاش تعیین ایتمش ، صوکرا کندیسندن نفوذ حکومتی استردادە قالقیشان موصل حکمداری ناصرالدولە ایلە اوغراشمشدی. فقط نتیجەدە ویرکی ویرمکە مجبور اولمشدی. معزالدولەنك یکانە مقصدی خلافتی حضرت علی سلالەسنە انتقال ایتدیرمکدی. بو سببدن جامع قا-

یوللرینه کاغدلر یاپیشدیرارق معاویه یه و خلفلرینه لعنت ایتدیرمشدی. خلقك سنی خلیفه لره قارشی لعنت ایتملری شو صورتله ایلك دفعه واقع اولیوردی. بو حال (بغداد)ده عمومی بر ممنونیتسزلك حصولنه بادی اولمشدی. فقط تام بویوك بر اختلال ظهور ایده جکی صره ده معزالدوله وفات ایتمش، امیرالامرالغی اوغلی عزالدوله یه براقمشدی. معزالدوله امور حکومتی متین اساسلره ابتنا ایتدیرمش، فقط حکومت مأموریتلرینی صاتارق، خلیفه یی کندیسنه اسیر ایدرك یاشامشدی. حتی بعض مؤرخلرك روایتنه کوره حرص وطمعنی تسکین ایچون خلیفه یه سراینك دوشه مه لرینی صاتدیرارق بو صورتله ۴۰۰۰۰ درهم قدر بر پاره آلدەایتمشدی.

(بغداد)ده عباسیه دولتی سفیلانه منقرض اولمقده ایکن فاطمیلر دردنجی خلیفه معزالدین الله زماننده شان وشوکتك مرتبهٔ بلندینه ارتقا ایتمشلردی. بودورده یکانه خلیفه، معزالدین الله ایدی. بو ذات حجازده وقوعه کلن اختلافلری نفوذی سایه سنده ازاله ایدییور، یکدیکرینه رقیب قبیله لرك بینلرینی اصلاح ایلیوردی. بر قاچ سنه صوکرا دەخلافت مسئله سنده بویوك بر وظیفه ایفا ایدییوردی. معز بوتون سلفلری کبی فتوحاتنه هپ مصری هدف اتخاذ ایلیوردی. معز، بو اثناده مصرده ظهور ایدن اختلافاتدن استفاده ایتمش، (فسطاط)جهتندن شهره داخل اولارق مرامنه نائل اولمشدی. معزك سرداری جوهر، مصری فتح ایتدکدن صوکرا مظفریتنه سرمدی بر آبده اولمق اوزره (القاهره) شهرینی تأسیس ایتمشدی. صوکرا مصرده عباسیلرك نفوذ واقتدارینه دلالت ایده جك هیچ بر اماره براقمامغه عزم ایتمش، خطبه لروسکه لردن عباسیه خلیفه لرینك اسمی قالدیرمشدی. عباسیلرك علامتی اولان سیاه رنکك یرینه فاطمیلرك علامتی اولان بیاض رنك قبول ایدلمشدی. بغدادده خلافتك طوغرودن طوغرویه وارثلری بولوندیغی صره ده، دکل یالکز مصرده، حتی بوتون عربستانده انتظام وقوت، ضعف ومساوی یه غلبه ایتمشدی. آرتق مصر کاملاً ضبط ایدلمشدی. یمنده، حجازده هپ حضرت علی احفادینك نامنه خطبه اوقونیوردی. جوهرك معیت قوماندانلرندن بری سوریه وفلسطین طرفلرینه یورومش، فقط بوراده قرمطیلردن حسن شدتلی بر مقاومت کوسترمش، سنه لردن بری عباسیه دولتنی پارچه لامق ایچون قواللندیغی قیلاجله شمدی اودولتی قورتارمق ایستیه رك خلیفه مطیع لله تکلیفاتده بولونمش، خلیفه نك لاقیدیسی اوزرینه اهانتله مغلوب اولمشدی.

مطیع لله مدهش برفلجه کرفتار اولدیغی ایچون خلع ایدلدیکی زمان یرینه اوغلی طایع بالله خلیفه اولمشدی. بو ذات سلطنت سورمکدن زیاده سکونتله امرار حیات ایلمشدی. طایعك خلافتی اویله برزمانه تصادف ایتمشدی که او اثناده خلافتك هیچ اهمیتی قالمامشدی. هر کسك ارزو ایتدیکی مسند، خلافتدن زیاده امیرالامرالقدی.

بوصره ده آل بویه دن یتیشن امیرلر خلافتی بینلرنده تقسیم ایچون اوغراشیورلر،

ایچلرندن بعضلری (شهنشاه) عنوانی احراز ایدرك حكمران اولیورلردی. ازجمله آل بویه‌دن بهاءالدوله ، خلیفه طایعی اموال خزینه‌دن بر قسمنی كندیسنه كوستر-مه‌مكله اتهام ایدرك توقیف وضرب ایتدیرمش ، كوز یاشلرینه قطعیاً اهمیت ویر-میه‌رك خلافتدن واز كچیرمكه موفق اولمشدی (۳۸۱ ه).

سلجوقیلر و عباسیلر

طایعدن صوكرا حكمدار اولان قادربالله ایدی . مقتدرك بو ضعف طبعه مالك حفیدی آل بویه‌نك وصایتی آلتنده ۴۱ سنه خلیفه‌لك ایتمش، خلافتی صرف روحانی بر ماهیتی حائز بولونمشدی .

قاهره شهری

(بغداد)ده عباسیلرك فساد اخلاق ایچنده متانت طبعنی غائب ایدن احفادینه بو مغرورخاندان وصایت ایتدیكی صره‌ده، ایرانده ابوالقاسم محمودغزنوی ده (غزنوی) حكومتنی تأسیسه موفق اولمشدی . هندستانده براهما ویابودا مذهبی ایله ایرانك آتش‌پرست اهالیسی بیننده تأمین سلطنت ایدن محمود غزنوی سلاح قوتیله اسلا-میتی احیایه چالیشمشدی . محمود غزنوی (كابل)، (ماوراءالنهر) و(كجرات) طرفلرنده فتوحات عظیمه‌یه نائل اولمش، فقط بوتون بوموفقیاتی قادربالله اوزرینه اجرای تأثیر ایده‌مه‌مشدی. محمود غزنوی وفات ایتدیكی سنه قادربالله‌ده ترك حیات

ایتمش، آل بویه بویوك ونامحدود بر نفوذ وصلاحیت براقمشـدی. فقط بونفوذك آرتق صوك دوره‌لری حلول ایلمشدی. قادربالله‌ك خلعنی متعاقب خلیفه اولان قائم بامرالله زماننده تورك سلچوقیلرینك ترقیاتی آسیاده بویوك بر انقلاب حاضرلامغه باشلامشدی.

سلچوقیلر تورك نسلندندی. چینلیلرك وتاتارلرك تضییقی ایله آسیای وسطادن چیقمشلر، بر قاچ سنه اول سلچوقك معیتنده اولارق (سیحون) نهری جوارینه یرلشمشلردی. سلچوقك یرلشدیکی محل اساساً تورك بکلرینك اداره‌سنده بولوندیغی ایچون بونلر سلچوق ایله برلشه‌رك سامانیلری مغلوب ایتمشـلر، بوراده سلچوق حکومتنی تأسیس ایلمشـلردی. بعده سلچوقك حفیدی طوغرول بك سلچوق حکومتنی بحق تأسیس ایدرك ایران طرفلرینی ضبط ایتمش، بو اثناده قائم بامرالله‌ك استرحامی اوزرینـه کندیسنه معاونت ایلمشدی. طوغرول بك بو استرحامی وسیله ایدرك (بغداد)ه کیرمش، خلیفه‌نك شکایت ایتـدیکی امیرالامرایی اسیر ایتمش، آل بویه‌نك بو صوك امیرالامراسی ایله بوتون نفوذی ده مضمحل اولمشدی. اوزمان وصایت وظیفه‌سی سلچوقیلره انتقال ایتمشدی. سلچوقیلر (بغداد)ده او درجه عظیم بر نفوذ اکتساب ایتمشلردی که طوغرول بك خلیفه‌نك قیزی ایله ازدواج ایلمشدی. بر مدت صوکرا وفاتنده اوغلی آلپ آرسلانه (سلطان) عنوانیله برابر مترقی بر حکومت، قونترولسز برنفوذ صلاحیت میراث براقمشدی. قائم بامرالله کلنجه، بو اقتدارسز خلیفه، تاریخ وفاتـنه قدر آلپ آرسلان ایله ملکشاهك وصایتی آلتنده کمال سکونتله اجرای خلافت ایلمشدی (۴٦۷ ﻫ).

قائم بامرالله‌ك طورونی مقتدی بالله، عربستانده‌کی نفوذ معنویسنی محافظه‌یه آنجق ملکشاهك نفوذ وسطوتی سایه‌سنده موفق اولابیلمشدی. مکه و مدینه‌ده اوقونان خطبه‌لرده فاطمیه خلیفه‌لرینـك یرینه کندی اسمی اوقونمغه باشلامشدی. فقط بر غرور بی سوددن باشـقه بر شیئه خدمت ایتمین بو موفقیتك صلاحیت جسمانیه اوزرینه هیچ بر تأثیری اولمامشدی. مقتدی آرتق تمامیله سلچوقیلرك نفوذی آلتنه کیرمشدی. وقتیله سلفی قیزینی سلطان طوغروله ویرمك ایچون اوزون مدت تردد ایتدیکی حالده، مقتدی ملکشـاهك قیزی ایله ازدواج ایلمکی کندیسی ایچون بر شرف عد ایلمشدی. فقط ایکی حکمدار بیننده صمیمانه رابطه‌لر تأسیس

ایده‌جکی ظن اولونان بو ازدواج بالعکس اوزمانه‌قدر آره‌لرنده جایگیر اولان حسن امتزاجی‌ده ازاله ایتمشدی. خلیفه، زوجه‌سنك کچمسز حاللرندن اوصانوب باباسنك أوینه کوندرمش، اوزمان ملکشاه، پرکین وغضب، خلیفه‌یی تهدید ایتمش، بویوك اوغلنك یرینه کندی قیزندن اولان چوجغی خلف نصب ایتمسنی تکلیف ایلمشدی. صوکرا مقتدینك (بغداد) دن چیقوب (بصره)ده اختیار اقامت ایتمسنی طلب ایتمش، فقط بو اثناده هم کندینك، هم ده دامادینك وفاتی بو اختلافاته نهایت ویرمشدی.

مقتدینك خلفی مستظهربالله زماننده برنجی صلیب محاربه‌سی اجرا ایدلمش، (قدس)ك غودوفرووا دوبوییونك ألینه کچمسی (بغداد)ده عظیم بر تلاشی موجب اولمشدی. فقط عباسیلرك ألنده اسلامیتی قورتاراجق هیچ بر واسطه قالمامشدی. عباسیلرله فاطمیلر بیننده‌کی اختلاف، سلچوق بکلرینك بر بریله مجادله‌سی خرستیانلرك ترقیسنی خیلی مدت تسهیل ایلمشدی. مستظهر، سلچوق حکمدارلرینك وصایتی آلتنده ترك حیات ایلدکدن صوکرا یرینه کچن اوغلی مسترشدبالله

صلاح‌الدین ایوبینك دیناری
(برلینده‌در)

اجدادینك شرف عسکریسنی احیایه غیرت ایلمشدی. جسارت وذکاسیله تمیز ایدن بو خلیفه، عباسیه دولتنك پارلاق زمانلرنده مملکته جدی خدمتلر ایفا ایده‌بیلیردی. فقط آرتق انقراض اولانجه شدتیله حکمفرما اولمغه باشلامشدی. مقام خلافت، نفوذ وحیثیت سابقه‌سنی کاملاً ضایع ایتمشدی. بونك ایچون یکی قوتلره، یکی عنصرلره احتیاج واردی. مسترشد، سلطان مسعوده قارشی بوعناصری ألده ایتمك، خلافته نفوذ سابقنی اعاده ایتدیرمك اوغورنده فدای جان ایتمش، یرینه کچن راشدبالله‌ده عین مسلکی تعقیب ایتمك ایسته‌مشدی. فقط برسنه‌قدر حکمران اولدقدن صوکرا خلع ایدلمش، یرینه عموجه‌سی مقتفی لامرالله خلیفه اولمشدی.

مقتفی زماننده سلچوقیه دولتی انقسامه دوچار اولمشدی. ملکشاهك وفاتی اوزرینه سلچوقیلر درت قسمه ایرلمشلر، بو درت قسم کرمان (١٠٤٠ م)، حلب (١٠٧٨ م)، روم (١٠٨٤ م) وشام (١٠٨٥ م) سلچوقیلری نامیله حکمران اولمشلردی. ایشته بو انقسام اوزرینه حاصل اولان اختلافلر، مسعودك وفاتی، عموجه‌سی سنجارك اسارتی، مقتفی ایله خلفی مستنجده بر آزنفس آلدیرمشدی.

مستضیءبنورالله زماننده (٥٦٦ — ٥٧٥) اسلاملر بیننده موجود تفرقه کاملاً زائل اولمشدی. فاطمیلر محو ایدلمش، مصر (بغداد) خلیفه‌لرینك معنوی نفوذلری آلتنه کیرمشــدی. بو فتوحاته، اك بویوك کورد سردارلرندن صلاح الدین ایوبی موفق اولمشدی (٥٤٧ ه، ۱۱۷۱ م). صلاح‌الدین مصرده (ایوبی) خاندانی تأسیس ایتمش، بو خاندانك نفوذی مستضیئك خلفی ناصرالدین‌الله طرفندن‌ده تصدیق ایدلمشــدی. صلاح‌الدین نفوذ خلافتی محافظه ایتمش، وفاتنــده عباسیه خاندانی خوارزمیلردن تکشك خلفی محمد علاءالدینك تعرضــاتنه هدف اولمشــدی. محمد علاءالدین بوتون ایرانده خلیفه‌لکنی اعلان ایتمش، هر طرفده نامنه خطبه‌لر اوقوتمشــدی. صوکرا (بغداد) اوزرینه یورومش، خلیفــه ناصر موسمك شدتی، جنکیزك غربه طوغرو صولتی سایه‌سنده سلامتی بولابیلمشدی.

عباسیلرك صوك کونلری

ناصرالدین‌الله، جنکیزك خوارزمیلر اوزرینه یورودیکنی خبر آلدیغی زمان ممنــون اولمش، حتی بو بابده جنکیزه تشویقاتده‌ده بولونمشدی فقط ظهورینه کمال ممنونیتله انتظار ایتدیکی جنکیز فورتنــه‌سی، نهایت کندی سلطنتنی پریشــان ایلمشــدی. ناصرلدینــك خلفلرندن ظاهر ایله مستنصربالله زماننده موغول استیلاسی فوق العاده وسعت کسب ایتمشدی. جنکیزخان ماوراءالنهر ایله خراســان طرفلرینی بالذات ضبط ایتمش، جنراللرندن بری هندستانه یورومش، دیکر بر اردو آذربایجان، بر اردوده قبچاق حوالیســنه استیلا ایلمشدی. عباسیه خلیفه‌لری، آسیای وسطاده وقوعه کلن بو بویوك انقلابدن آنجق جنکیزك وفاتیــله بر مدت ایچون تخلیص کریبان ایده‌بیلمشلردی. جنکیزك احفادی بابالرینك فتوحاتنی اکماله باشلادقلری صره‌ده (بغداد)ده عباسیه تختنه مستعصم بالله جلوس ایتمشدی (٦٤٠ ه).

یکی خلیفه حلم وتواضع وضعف طبع ایله متصفدی. مستعصمده اویله اوصاف وفضائل واردی‌که حیات‌خصوصیه‌سی ایچون ایچون بلکه‌مدارافتخاراولور، فقط بر حکومتی اضمحلاله سوروکله‌مك ایچون اك وخیم بر نقیصــه عد اولونابیلیردی. مستعصمك، وزیری مؤیدالدین بن علقمی‌یه صوك درجه‌اعتماد کوسترمسی حکومتك محوینه سبب اولمشدی؛ چونکه بو وزیر، بویوك بروطن خائن‌ایدی. علقمی شیعه مذهبنده ایدی. خلیفــه‌نك اوغلی ابو العباس احمدك بعض نظریات

مذهبیه‌سنی عزت نفسنه قارشی بر تجاوز عد ایتمش ، بغدادك قاپولرینی دشمن اردولرینه آچارق وطننه اهانتله انتقام آلمق ایسته‌مشدی . علقمی مقصدینه قطعی بر صورتده نائل اولمق ایچون اردونك آنجق یوزبیکه بالغ اولان مقدارینی آزالتمش، کندیلرندن شبهه ایتدیکی ذواتی‌ده اوزاق یرلره تعیین ایتدیرمشدی . صوکرا موغول حکمدارینه خفیه‌لر کوندره‌رك (بغداد) اوزرینه یوروملرینی توصیه ایلمشدی . او صره‌ده موغول حکمداری هولاکو ایدی. هولاکو ذاتاً عباسیلرك محونی دوشوندیکی جهتله علقمینك بو تکلیفی موغول حکمدارینك مقرراتنه یکی بر شی علاوه ایتمه‌مش ، فقط علقمینك وطننه اهانتی بو فلاکتی بر قات دها تسریع ایلمشدی .

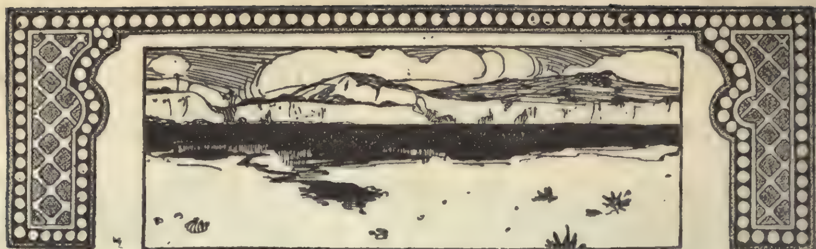
بو اثناده خلیفه، مغفلانه برامنیت ایچنده یاشایور ، کندیسنه برچوق وصایا واخباراتده بولونولدیغی حالده وزیرینك صداقتندن شبهه‌ایتمیوردی. مستعصم آنجق موغول اردوسنك بغداد سورلرینه طوغرو تقرب ایتدیکنی سراینك پنجره‌سندن کوردیکی زمان اینانابیلمشدی . فی‌الحقیقه موغول اردوسی مدهش بر قوتده ایدی . هولاکو، خلیفه‌لرشهرینی ضبط ایتمك ایچون آناطولیده وارمنستانده بولونان سردارلرك کافه‌سنی طوپلامشدی. موغول ایمپراطورلغنه‌خراج ویرن بکلرك کافه‌سی أللرنده بولونان قوتلری کوندرمشلردی . مستعصم بو مدهش قوت قارشیسنده بوتون اعتدالنی غائب ایدرك هلاکونك‌ارزولرینه‌منقاد اولمق ایسته‌مش، یالکز بغداد ایله نفوذ خلافتك محافظه‌سنی طلب ایلمشدی. فقط خلیفه‌نك سفیری کمال حقارتله کری کوندرلمشدی . خلیفه ایچون یاپاجق آرتق ایکی شی قالمشدی: یا موغول حکمدارینك عادی بر تبعه‌سی درکه‌سنه اینمك ویاخود قوهٔ سلاح ایله صوك‌دفعه اولارق تجربهٔ طالع ایلمکدی . خلیفه بو درکهٔ ألیمه دوشونجه کندنده بر آز قوت حس ایتمکه باشلامشدی . بو اثناده هولاکونك الك مشهور جنرالی باتو شهری محاصره ایدییور ، اهالی شدتلی خروجلر اجرا ایدرك دشمنی کری‌یه پوسکورتیوردی . خلق بو اوفاق موفقیتله سرمست اولارق قوماندانلرینی دیکله‌مه‌مشلر ، او کیجه‌یی شهر خارجنده، اردوکاهده کچیرمشلردی. فقط موغوللر دجله قانالرندن برینی ییقارق اسلاملردن بر چوغنی صولر ایچنده بوغمشلردی . بو فلاکتدن جانی قورتارانلر درحال شهره التجا ایتمشلردی .

بو صره‌ده هولاکونك ورودی اورتالغه بویوك بر دهشت القا ایتمشدی. خلیفه، هولاکویه تکرار سفیرلر کوندرییور، کافه‌سنك زنجیرلر آلتنده عودت ایتدکلرینی کورییوردی. محاصره حرکاتی کوندن کونه ترقی ایدییوردی.

بر طرفدن مدافعین تلفاتدن پریشان اولیور، دیکر جهتدن زاد و ذخیره بیتیور، دیوارلر چوکیوردی. نهایت موغوللر بو ییقیق سورلردن آتلامشلر، هولاکونك بایراغنی (بغداد)ك اك یوکسك بر قوله‌سنه رکز ایتمشلردی. آرتق بوتون شهر، بوتون سرایلر وجامعلر آتشلر ایچنده یانیور، سوقاقلر قان و آتش ایچنده قالیوردی. (بغداد)ك اك زنکین کتبخانه‌لری یغما ایدیلیور، دجله نهرینه آتیلان کتابلردن کوپرولر تشکیل ایدیلیوردی. بو اثناده علقمی وظیفهٔ خائنانه‌سنی اکمال ایتمکدن خالی قالمیوردی. علقمی، خلیفه مستعصمی قاندیرمش، وزیرینك بوتون دسائسنه قربان اولان خلیفه فرار ایده‌جك ایکن قادینلری و خرم آغالریله هولاکونك اردوکاهنه کیتمشدی. هولاکو، خلیفه‌یی حبس ایتدیرمش، برقاچ کون صوکرا بو مخوف محبس خلیفه‌یه ألیم برمزار تشکیل ایلمشدی (۶۵۶هـ، ۱۲۰۸ م).

مستعصمك وفاتیله شرق خلافتی کلیاً منقرض اولمشدی. حضرت محمدك وفاتندن اعتباراً ۶۲۶ سنه دوام ایدن بو خلافت ۵۰۸ سنه مدت عباسیه خاندانانك ألنده قالمشدی. اوچ سنه صوکرا عباسیلرك (بغداد) فلاکتندن تخلیص کریبان ایدن ابو العباس بن مستضی، مصره، سلطان بیبرسه التجا ایتمش، معیتنه آلدیغی برقوتله (بغداد) اوزرینه یورومش ایسه‌ده اجرا ایتدیکی بر محاربه‌ده وفات ایلمشدی. صوکرا عباسیلرك دیکر برحفیدی، سلطان بیبرسك معاونتیله حاکم بامرالله عنوانیله خلیفه اولمش، مصرده قورو بر نام آلتنده اجرای خلافت ایتمشدی. حاکم بامراللهك احفادی مصر عثمانلیلر طرفندن فتح ایدیلنجیه قدر خلافتی محافظه ایتمشلر، نهایت مصرك فتحی اثناسنده خلافتی یاوز سلطان سلیمه تودیع ایلمشلردی. شرق خلافتی شو صورتله دوچار انقراض اولدیغی صره‌ده غربده، اندلس امویلری‌ده صوك دورهٔ حیاتیه‌لرینی یاشامغه باشلامشلردی.

التنجی فصل

اندلسده امویلر ، قرطبه ، غرناطه

(٧٥٥-١٤٩٢)

اسپانیاده عربلر عربلر ایبریا شبه جزیره‌سنی فتح ایتدکلری زمان ، اوروپانك ظلم ووحشتی ایچنده پارلاق ونافع برمدنیت تأسیس ایلمشلردی. اودورده اوروپالیلرك جهالت وتعصبی یاننده عربلرك علم وعرفان وکمالاتی ظاهری برتضاد تشکیل ایدییوردی . خرستیان اوروپاده بلا استثنا قوت و تغلب حکم فرما اولدیغی صره‌ده اسپانیا عربلری متانت جنکاورانه‌لرینی محافظه ایتمکله برابر صلح ومسالمت ایشلریله‌اوغراشیورلر، ذکاوکمالاته‌رعایت‌ایدییورلردی. اسپانیاعربلری‌علوم وصنایعه رغبت ایدییورلردی ؛ فقط بو رغبت شارلمانك نفوذ حاکمانه‌سنه تبعاً فرانقلرك یاپدقلری کبی جبری دکلدی ؛ غایت طبیعی ومبرم بر احتیاج سائقه‌سیله ایدی. اهالی خلیفه‌یه تابع اولمقدن زیاده، خلقك ذوق صنعتکارانه‌سنه‌خلیفه‌لر تابع اولیورلردی. ادبیاتی، صنایع وتجارتی تشویق ایدییورلر، اهالی ایسه بوتشویقاتك قیمتنی تقدیر ایدرك حسن صورتله تلقی ایلیورلردی.

عربلرك فتوحات تأثیریله اکتساب وادامه ایتدکلری نظامات سایه‌سنده‌ایلك مدنیت تخملری فیضناك بر صورتده نشو ونما بولمغه باشلامشدی. واقعا موسی بن نصیر ایله طارق بن زیادك فتوحاتندن صوکرا داخلی حربلر مملکتك تشکیلات سیاسیه‌سنی اولدقجه رخنه‌دار ایتمشدی . فقط امویه خاندانندن برنجی عبدالرحمانك عباسیلر ألندن قورتولارق اسپانیاده غرب خلافتنك اساسنی قورماسی بو أليم مبارزه‌لره نهایت ویرمش، (قوردو)ده حریص مستبدلرك آمال وهوساتنی زیروزبر

ایدرك یرینه قانون وعدالتی اقامه ایلمشدی. او زمان عادلانه و خیرخواهانه بر اداره آلتنده خلقك رفاه وسعادتی كمال سرعتله ترقی ایتمشدی. امور اداره‌نك امویه خاندانند‌ه قالماسی اسپانیاده صلاح حال پیدا ایلمشدی. آرتق آفریقاده اولدیغی كبی اسپانیاده قانلی رقابتلر، خاندان سلطنت منازعه‌لری، امور اداره‌نك برخاندانی‌دن اوبر خاندانه انتقالی كبی اختلافاتی موجب حاللر قالمامشدی. كذا شبه جزیره‌نك هیچ بر كوشه‌سنده دین ومذهب اختلافلری ده موجود دكلدی. هر طرفده مدنی وعلمی ترقیات باشلامش، شرقك متفسخ محیطنه قارشی غربده سكون وآرامش حكم فرما اولمشدی.

برنجی عبدالرحمن عبدالرحمن (١٣٥-١٦٧) اسپانیاده (امیر) عنوانیله اداره‌ٔ حكومتی درعهده ایتدیكی زمان عربستان ایله مناسباتی كسمك، عربلرك بوتون فعالیتنی شبه جزیره‌یه حصر ایتمك ایسته‌مشدی. بو سببدن (قرطبه)ده غایت ظریف ومحتشم بر جامع انشا ایتدیرمشدی. جامعك ظرافت و مزیناتی او درجه خارق العاده ایدی كه هر سنه بر چوق جماعت بو مزین آبده‌ٔ صنعتی حرمت ومفتونیتله زیارته كلیرلردی. عبدالرحمن غایت مدقق واحوال روحیه‌یه واقفدی. بو سببدن رسول اكرمك بوتون عنعناتنه رعایت ایدر، خلقده اعتقادات دینیه ایله برابر عرقه محبت حسلری تولید ایلردی. بناءعلیه نه عباسیلر، نه ده علویلر تعصبی آلت ایدینه‌رك چیقاردقلری اختلاللری بوراده ایقاع ایده‌مه‌مشلر، آسیایی قانلره بویایان آمال حریصانه‌یه بر مساعد زمین بولامامشلردی. امویلرك بو نقطهٔ نظردن هیچ قورقولری قالمامشدی. واقعا اسپانیاده‌ده بعض طریقتلر ظهور ایتمشدی؛ فقط بونلر دائما سیاست خارجنده قالارق اخلاق وفلسفه دائره‌سندن خارجه چیقمامشدی. اسپانیایه اك زیاده حاكم اولانلر سنیلر ایدی. بوتون مجادلات مذهبیه، دساتیر دینیه‌نك تفسیری خصوصنده بعض اوفاق تفك مشكلاته منحصر قالیوردی. واقعا بو راده‌ده بویوك اختلافلر وقوعه كلمشدی، فقط بو اختلافلرك هیچ بری شدتلی بر رافضیلك درجه‌سنه وارمامشدی.

اسلاملرك اسپانیاده حاكمیتلرینه باشقه بر مؤثرده اجرای تأثیردن خالی قالمامشدی: امویلر اره‌سندن اسپانیاده پك بویوك ومقتدر ذاتلر یتشمشدی. ازجمله برنجی عبدالرحمن سیاستده سالم بر نفوذ نظره مالك اولدیغی كبی عظیم بر متانت طبعیه‌ده حائزدی. بو فعال وجسور حكمدار، عدالتی اك برنجی فضائلدن عد ایدن بر قوم اره‌سنده عادل عنوانیله مظهر اولمشدی. عبدالرحمن زینت واحتشامه میال اولمقله برابر آلتونلر ومجوهرلرله طولو تزییناتدن

ایران حکمداری برنجی شاپورك ظفر آلایی (نقش رستم دیوار رسملرندن)

زیاده حسیاتی اوقشایان آثار صنعتی ، اعلای فکره یارایان محصول فکرتی تقدیر ایدردی . مقام حکمداری‌یه کلدکدن صوکراده چوجقلق خاطراتنی محافظه ایتمش ، مسقط رأسنه نجیب بر محبتله ربط قلب ایلمشدی . عبدالرحمن (قرطبه)ده‌کی باغچه‌لرینه چولدن بر خرما آغاجی کتیرته‌رك دیکدیرمشدی . امویلرك بو صادق اولادی اکثریا آغاجك سایه‌سنده اوطورر ، شو قصیده‌یی اوقومقدن بر درلو منع نفس ایده‌مزدی : «کوزل خرما آغاجی! سن‌ده بنم کبی بو یرلرك غریبیسك . فقط غرب روزکارلری سنك داللریکی نازلی نازلی اوقشایور ، کوکلرك برکتلی بر طوپراق بولیور ، ذروه‌ك صاف بر هوا ایچنده اعتلا ایدیور . آه! بنده‌کی کدرلر سنده اولسه ، کیم بیلیر نه کوز یاشلری دوکه‌جکسك ! طالعك نحوستندن سنك هیچ بر قورقوك اولاماز. بن‌ایسه دائما انك تجاوزلرینه معروض بولونیورم. بدبخت طالع ، عباسیلرك غضبی ، بنی سوکیلی وطنمدن جدا دوشوردیکی زمان ، فرات ساحللرینی تزیین ایدن خرما آغاجلرینی کوز یاشلرمله صولادم . نه خرما آغاجلری ، نه‌ده نهر، هیچ بری کدرلریمك خاطره‌سنی محافظه ایده‌مدی . سن، ای کوزل خرما آغاجی، وطنکدن آیرلدیغك ایچون ألم چکمه !»

عبدالرحمانك خلفلری، اوچنجی عبدالرحمن برنجی عبدالرحمانك وفاتنده یرینه کچن اوغلی برنجی هشام (۱۶۷-۱۷۹ ھ) حلم وشفقت کبی اوصاف ایله تمیز ایلمشدی. هشامك بواوصافی کندیسنی خلق بیننده فوق‌العاده مرغوب ایتمشدی . هشام، اهالینك رفاه وسعادتنی تأمین ایچون هردرلو فداکارلغی اختیار ایدردی. فقرایه کمال سخاوتله صدقه‌لرطاغیتدیغی کبی برچوق بنالر انشا ایدییور، اهالی‌یه ایش بولارق نفقه‌لرینی تأمین ایلیوردی. هشامك اولوم دوشکنده اوغلی حکمه ویردیکی نصایح، سراپا حکمتله مالی ایدی. هشام اوغلنه شو وصایاده بولونمشدی: «اوغلم، حکمرانلق یدالهیده‌در. ایستدیکنه ویرر ، ایستدیکندن آلیر . مادامکه جناب حق بزی اسپانیا تختنه نائل ایتدی ، اللهه حمد وثنا ایده‌لم. ارزوی الهی‌یه تابع اولمق ایچون انسانلره دائما ایلك ایده‌لم. جناب حق بزه انجق بوندن طولایی بویوك براقتدار بخش ایلمشدر. زنکینه وفقیره توزیع عدالت ایت. عسکرلریکه لطف ایله معامله ایله. عسکرلرك مملکتك مدافعی اولسونلر، ظالملری اولماسینلر. چیفتجیلری حمایه ایت، بزانلرك ایشلریله بسله‌نیرز. تارلالرینی و محصوللرینی دائما کوزه‌ت . خلق ، تختك سایه‌سی آلتنده مسعود اولسون. حیاتك اذواق وسعادتندن کمال امنیتله حصه‌مند اولسون» .

هشامك خلفی واوغلی حکم (۱۷۹-۲۱۷ ھ) غایت جسور ومعلوماتلی اولدیغی حالده جبارانه بر شدتله بو اوصافنی لکه‌دار ایلمشدی. حکم ، دائما مستقل یاشامق

ارزو ایدردی. طبیعت وحشیانه‌سنده ألیم بر مغمومیت موجوددی. حکم اکثریا بو حسیاته تابع اولور، انتقام آلمق ایچون جنایتلر ایقاع ایدردی. صوك زمانلرینی هپ وجدان عذابلری ایچنده کچیرمشدی. خلفی ایکنجی عبدالرحمن (۲۰۸-۲۳۸) مأمون ایله معاصر ایدی. عبدالرحمن، پك اوزون سوره‌ن دور حکومتنده سلفنك قباحتلرینی بر درجه‌یه قدر اونوتدیرمشدی. عبدالرحمن، جدی هشام کبی حساس اولمقله برابر ادبیات وصنایعه بویوك بر مفتونیت وستررردی. ایکنجی عبدالرحمن دائما شاعرلر وموسیقی‌شناسلر آراسنده یاشار، عربلرك طبایعنده بر نزاهت‌وظرافت تولیدینه غیرت ایدردی. عبدالرحمن سوکیلی بر کوزده‌سنه جزا ایتمك ایچون بر اوطه‌یه قاپاتمش، قاپوسنی کوموش پاره‌لر ایله اوردیرمش، سوکیلیسنی بیقوب چیقمقده مختار براقمشدی.

ایکنجی عبدالرحمانه خلف اولان دیکر اوچ‌ذات، برنجی محمد (۲۳۸-۲۷۲)، منذر (۲۷۲-۲۷۵) و عبدالله (۲۷۶-۲۹۱) کندیلرینه تودیع اولونان نفوذ حکمداری‌یی سوء استعمال ایتمیه‌رك کمال حیثیتله ایفای وظیفه ایلمشلردی. فقط متوالی بر صورتده ظهور ایدن داخلی اختلاللر مملکتی ارزولری وجه ایله ترقی ایتدیرملرینه مانع اولمشدی. اوچنجی عبدالرحمن زماننده (۲۹۱-۳۳۹) ایسه بو حاللر کاملاً زائل اولمشدی. عبدالرحمانك یارم عصره یاقین دوام ایدن ایام حکومتی اسپانیاده عرب سلطنتنك اك پارلاق دوری ایدی. اقرباسندن المظفر بر طرفدن داخلی اختلافلری تسکین ایدرك خرستیانلره قارشی مملکتك تمامیتنی محافظه‌یه چالیشیور، دیکر طرفدن باشقه بر سردار آفریقاده مغرب الاقصایی ید ضبطنه کچیریوردی. عبدالرحمن ایسه اجدادینك (قرطبه)ده ابراز ایتدکلری مساعی‌یه دوام ایدرك پایتختی واسپانیانك مهم شهرلرینی تزیین ایدییور، اسپانیایه (بغداد) مکتبنك علوم وفنونی دخال ایلیوردی.

عبدالرحمن زماننه کلنجیه‌قدر (۳۱۷هـ) اسپانیاده حکمران اولانلر (امیر) لقبنی آلیرلردی. عبدالرحمن بو عنوانی (خلافت)ه قلب ایتمشدی. عبدالرحمن‌ده زنده ادبیات وصنایع فوق‌العاده ترقی ایلمشدی. (قرطبه) جوارنده سوکیلیلرندن بری ایچون (مدینة الزهرا)یی انشا ایتدیرن، بوخلیفه‌ایدی. بوسرایك زینت واحتشامی خارق‌العاده‌ایدی. عبدالرحمن هردرلو اسباب سعادته مالکدی؛ فقط شخصاً صوك درجه بدبختدی.

اوغللرندن بری مقام خـلافته کچمك ایچون متوالی تشویقلر واختلاللرله آسایش عمومی‌یی اخلال ایتمش، اوزمان عبـدالرحمن اوغلنی اعدامـه محکوم ایتمش ، بو مجازات طالعك کندیسنه بخش واحسان ایلدیکی رفاه وسعادتی کلیاً پریشان ایلمشدی. وفاتنده، اوراقی آره‌سنده شو سوزلر ظهور ایتمشدی: «خلیفه اولالی اللی سنه اولیور. ثروته، شان وشرفه، ذوق وسعادته، هرشیئه نائل اولدم ، هپسندن بیقدم .

الحمراده: بر آولو

رقیبم اولان حکمدارلر بکا حرمت وحسد ایدییورلر، بندن قورقیورلر. انسانلرك ارزو ایتدکاری شیلری جناب حق بکا کاملاً احسـان ایتدی. بو مدید سعادت کونلری ایچنده حقیقةً مسعود اولدیغم کونلری صایدم . مجموعی آنجق اوندردہ بالغ اولدی. فانی انسانلر! ایشته عظمتی، جهانی وحیاتی بوکا کوره قیاس ایدیکنز».

ایکنجی حکم و هشام ایکنجی حکم (۳۴۰-۳۵۵) عبدالرحمانه جداً خلف اولابیله‌جك بر لیاقتده ایدی. شان وشرفه اودرجه حریص اولمیان بومقتدر خلیفه، اهالیسنك سعادتنه صوك درجه صرف غـیرت ایدردی .

ایکنجی حکم ساده یاشامقله قناعت ایلدیکی ایچون عاقلانه براقتصاد سایه‌سنده ویر-کیلری آزالتمانك چاره‌سنه باقار، منافع عامه‌یه متعلق آثاری چوغالتمغه غیرت ایدردی. عدل ورأفتی مثل سائر حکمنده ایدی.

روایته کوره خلیفه‌نك باغچه‌لری یاقیننده، فقیر بر قادینك باغچه‌یه بتیشیك بر تارلاسی واردی. حکم بورایه بر کوشك انشا ایتدیرمك ایسته‌مش، مقصدینی اداره مأمورینه آکلاتارق بو تارلایی صاتین آلماسنی امر ایتمشدی. اداره مأموری قادینك أوینه کیتمش، قادیندن آلدیغی جواب رد اوزرینه تارلایی استملاك ایتمش، حتی اوزرینه کوشکی‌ده بنا ایتدیرمشدی. بیچاره قادین عدالت وقانونه کلیاً منافی اولان بو حرکت اوزرینه (قرطبه) قاضیسنه مراجعت ایدرك شکایتنی آکلاتمشدی. قاضی بشیر، قادینك شکایتلرینی دیکله‌دکدن صوکرا عدالتك بهمه‌حال یرینی بولاجغنی سویله‌مشدی. خلیفه بر کون یکی کوشکنده بر آز استراحت ایتمکده ایکن قاضی بشیر بر مرکب اوزرنده، بوش بر طوربه ایله خلیفه‌نك او کندن کچمشدی. بشیرخلیفه‌نك یانته یاقلاشارق ألنده‌کی طوربه‌یه اولا طوپراق طولدیرلماسنی رجا ایتمش، بعده صوك بر لطف اولمق اوزره‌ده مرکبه یوکله‌مسنی استرحام ایلمشدی. خلیفه، بو ایشك صوکنده هر حالده بر شی وار دییه‌رك قاضینك بوتون ارزولرینی ایفا ایتمك ایسته-مش، فقط طوربه غایت طولو اولدیغی ایچون بر درلو قالدیرامامشدی. اوزمان قاضی، کمال وقار ایله خلیفه‌یه خطاباً: «یا امیر المؤمنین! باق بو طوربه تبعه‌کدن برینك ألندن زورله غصب ایتدیکك تارلانك آنجق بر جزؤندن عبارتدر. سن بو کون بوقدرجق بر طوپراغی قالدیرامازسه‌ك یارین آخرتده او قوجه تارلایی ناصل قالدیراجقسك!» دیمش، خلیفه بو سوز-لردن متأثر اولارق مسئله‌یی ایضاح ایتدیرمشدی. نتیجه‌ده خطاسنی آکلار آکلاماز تار-لایی قادینه اعاده ایتدیردیکی کبی اوزرنده‌کی کوشکی‌ده برلکده احسان ایلمشدی.

افعال وفضائلیله تمیز ایدن حکم، اون بش سنه حکومت سوردکدن صوکرا وفات ایتمشدی. یرینه کچن ایکنجی هشام ایسه عادتا چوجقدی. هشامك زماننده اندلس دولتنك قانلی اختلاللرله پریشان اولماسی محتملدی. فقط بواثناده برصاحب دها، المنصور ظهور ایتمش، (حاجب) رتبه‌سنی احرازایدرك امور حکومتی‌درعهده ایلمشدی. وفاتنده اوغلی عبدالملك عین نفوذ و صلاحیتی حائز اولمق اوزره عین عنوان ایله ادارهٔ حکومت ایتمشدی. او زمان ایکنجی هشام یالکز باشنه ادارهٔ حکومت ایتمکه مجبور اولنجه دشمنلرینه قارشی مقاومت ایده‌مه‌مش، او آنه‌قدر بویوك برقوت ونفوذ ابراز ایدن امویه خاندانی بوخلیفه‌نك رخاوت وضعف طبعی یوزندن سقوط ایتمکه باشلامشدی.

امویلرك سیاستی ایکنجی هشام زماننه کلنجیه قدر امویلر اندلسده اوچ عصر مدت حکمران اولمشلردی. بو دور ظرفنده مشهود اولان

اصول اداره غایت عاقلانه ایدی. اندلس امویلری اسپانیانك وارداتنی اوزاق سفرلر ایچون صرف ایتمیورلر، عائله‌لرینی محو وپریشان ایدن عباسیلره قارشی عداوتلرینی اعماق قلبلرنده صاقلایورلردی. امویلر عراق خلیفه‌سی نامنه ادارهٔ حکومت اره‌زوسنه دوشن امیر یوسفی مغلوب ایلدکدن صوکرا متفق بولونان قیروان والیسنی دفع ایتمکله اکتفا ایلمشلر، آرتق اوندن اوته‌یه تعرضی هیچ برحرکت اجرا ایتمه‌مشلردی. بیزانس ایمپراطورلری برچوق دفعه‌لر، ۸۲۳، ۸۴۱ و۸۴۹ده، عباسیلره قارشی اتفاق ایتمکه تشبث ایلمشلردی. فقط قرطبه خلیفه‌لری بو تکلیفلری دائما باردانه تلقی ایلمشلر، حتی ایتدکلری وعدلری اصلا موقع اجرایه قویمامشلردی.

اندلس امویلرینك آزچوق مؤسسات وجوده کتیرمکی دوشوندکلری یر، آفریقا ایدی. مغرب الاقصایه عسکر سوق ایتمك کندیلرینه پك قولای کلدیکی ایچون اك زیاده بورالرده فتوحاته رغبت ایتمشلردی. اندلس امویلرینك بوموفقیتلری (۹۲۱) ألّلرنده موجود قوتلرك درجه‌سنی تماميله کوسترمش، او زمانلر عظیم بر شوق جنکاورانه‌یه تابع اولارق فاطمیلرك اسپانیایه استیلا ایتمك خصوصنده‌کی فکرلرینی کاملاً عقیم براقمشدی.

امویلر خارجاً بو طرز سیاستی تعقیب ایتدکلری کبی داخلاً ده نفوذلرینه هرکسی مجبور تعظیم ایتمشلر، بوتون عصیان تشبثلرینی کمال موفقیتله تسکین ایلمشلردی. عطالت عربلرك طبع جوالانه‌سنه مغایر اولدیغی ایچون بو مدت ظرفنده عصیانلر واختلاللرده بر برینی ولی ایلمشدی.

وراثت حربی بو اثناده بوتون امور حکومت برألده اجتماع ایتمشدی. مرکز حکومت اولان (قرطبه) هیچ بر زمان نفوذ وفائقیتنی غائب ایتمك تهلکه‌سنه معروض اولمامشدی. عرب شهرلرندن هیچ بری بومزین و محتشم پایتخته قارشی احراز فائقیت ایتمك ادعاسنده بولونمامشدی. فقط سکزنجی عصردن اعتباراً اسپانیاده‌ده برووراثت حربی باشلامش، بوحرب اندلسده‌کی امویه‌خاندانینك آتیسنی مظلم وتهلکه‌لی برحاله کتیرمك استعدادینی کوسترمشدی. برنجی عبدالرحمن، وفاتندن اول کوچوك اوغلی برنجی هشامی کندیسنه خلف تعیین ایتمشدی. بو ذات اخلاق و فضائلی اعتباریله امویه تختنه جداً لیاقت کسب ایلمشدی. فقط دیکر ایکی بویوك قاردشی، سلیمان ایله عبدالله، عزت نفسلرینه طوقونان بو انتخابدن

پك متأثر اولمشلردی. خاندانلرینك عاداتنه، عربلر بیننده جاری تعامله مغایر اولدیغی حالده سلاحه صارلمشلر، قاردشلرینی تخت حکومتدن اسقاط ایتمك ویا هیچ اولمازسه (مه‌ریدا) و (طلیطله) ایالتلرنده کندیلرینه بر نوع استقلال تأمین ایتمك اوزره او- لانجه غیرتلرینی صرف ایتمشلردی (۷۸۹). ایکی قاردش، ایکی سنه بی فائده مجادلاتدن صوکرا (بولش)ده خلیفه‌یه، (لورقا)ده اوغلی حکمه مغلوب اولمشلر، نهایت عرض انقیاده مجبور اولارق قاردشلرینك عالیجنابانه بر عفوینه مظهر اولمشلردی. هشام وفات ایدنجه (۷۹٦) بوفکرلرینی تکرار قوه‌دن فعله کتیرمکه چالشمشلردی. بونلر اسپانیانك صورت عمومیه‌ده تقسیمنی ارزو ایدییورلردی. سلیمان ایله عبداللهك بوادعالری اوزرینه والیلر ایله قائدلردن‌ده بر چوغی عصیان بایراغی آچمشلردی. حکم بو مبارزه‌لر اثناسنده (موروسی) صحرالرنده غالب کلمش، سلیمان محاربه‌ده تلف اولمش، عبدالله ایکنجی دفعه عفو ایدلمشدی (۸۰۰). فقط عبدالله بردرلو اصلاح نفس ایده‌میوردی. احتراصاتنه صوك درجه مغلوب اولان بوذات، اولا (طنجه)یه چکلمش ، حکمك وفاتی خبر آلیر آلماز (۸۲۱) معیتنه جلب ایتدیکی بر چوق آفریقالی ایله اسپانیایه کچمش، (والانسیا)ده تحکیماته ابتدار ایلمشدی. فقط یکی خلیفه ایکنجی عبدالرحمن، عبداللهك دهازیاده توسیع قوت ایتمسنه فرصت براقما- مشدی. خلیفه درحال (والانسیا) اوکنه کلمش ، شهری محاصره ایتمش ، حقوق خلافتنی تصدیق ایتمدیکی تقدیرده محاربه‌یه باشلامسنی عبدالله‌ه تکلیف ایلمشدی. وقوع بولان محاربه‌ده عبدالله‌ینه اسیر اولمشدی. عبدالرحمن، بوسفرده‌سننه حرمةً عبداللهی عفوایتمش، حتی اموالنه بیله ال‌سورمه‌مشدی. ایشته اون برنجی عصرده امویه خاندانی بیننده تفرقه حصولنه بادی اولان یکانه حرب، بو وراثت حربی ایدی. واقعا بالآخره عبدالله (۸۹۵) ایله اوچنجی عبدالرحمن (۹٤۹) زماننده‌ده بعض اوفاق تفك عصیانلر اولمشدی ؛ فقط مملکتك حیات عمومیهٔ سیاسیه‌سی اوزرنده بونلرك اودرجه بویوك بر تأثیری اولمامشدی.

والیلرك عصیانی اندلسده امویه خلیفه‌لرینك نفوذ وحاکمیتنه قارشی الك زیاده والیلر تهلکه‌لی بر مقاومت ابراز ایتمشلردی. بونلر واقعا (قرطبه)دن آلدقلری امرلری ایفا ایدییورلردی ؛ فقط قسم اعظمی حس وظیفه ایله حرکت ایتمکدن زیاده اللرنده بولونان نفوذی محافظه حرصیله چالیشیورلردی.

قلبلرنده‌کی احتراصی آچیقدن آچیغه میدانه‌قویاجق درجه‌ده کندیلرنده قوت حس ایدر ایتمز درحال استقلاله عزم ایدییورلردی. والیلرك بوتمایلاتنه قارشی خلیفه‌لرك متین بر صورتده حرکت ایتملرینه لزوم کورولیوردی. خلیفه‌نك اوفاق بر مغلوبیتی اون والینك بردن عصیان ایتمسنه بادی اولابیلیردی. اندلس والیلری ایچنده اسلامیته اك‌زیاده مشکلات ایدنلر (قرمونه)، (باعضه)، (طرطس)، (مه‌ریدا)، (طلیطله) و(هوه‌سقا) والیلری ایدی. بونلر تمام قرق‌سنه اسپانیانك شمال ووسط طرفلرینی اختلال آتشلری ایچنده براقمشلردی. بو والیلر ایچنده اك زیاده شدت ومتانت کوسترنلری عمربن‌حسن ایله اوغلی غالب ایدی. شبه جزیره‌نك حیات سیاسیه‌سنده بوایکی نام، تمام یارم عصره یاقین بر مدت بویوك نفوذ اجرا ایلمشدی. عمر ایله غالب، خرستیانلر ایله مسلمانلر آره‌سنده، هیچ برطرفه تمایل ایتمیه‌رك بی‌طرف بر حکومت تأسیس ایلمشلردی. بونلرك حکومتلری داخلنده اسلاملر ایله خرستیانلر عین حقوقه مالك بولونورلردی. عمربن‌حسن والیلر ایله قاندلردن بر چوغنك معاونتنه مظهر اولمش، سنه‌لرجه حال شقاوتده امرار حیات ایلدکدن صوکرا (آراغون)ك اك‌بویوك برقسمی اوزرنده تأسیس حاکمیت ایلمشدی(٨٦٣-٨٦٦). صوکرا بویوك مغلوبیته دوچار اولارق (پیره‌نه) طاغلرینه چکلمش، بورادە غایت‌جسور وانضباطلی برقطعه تأسیسنه‌غیرت ایلمشدی. عمربن‌حسن ناوارا قرالنك معاونتیله پیره‌نه طاغلرندن (أبر)نهرینه‌قدر بوتون اراضی‌یی ضبط ایتمش، بعده‌مغلوب وتلف اولارق انتقامنی اوغلی غالبه براقمشدی. غالب خلیفه‌منذردن دوچار اولدیغی تعرضلره کمال متانتله مقابله ایتمش، بعض احوال مساعده‌دن استفاده ایدرك واسع برنفوذ قازانمشدی. عمرك‌اوغلی براختلال نتیجه‌سی اولارق (طلیطله)و(کونه‌نزا) شهرلرینه داخل اولدقدن صوکرا هر طرفده خلقی خلیفه علیهنه تحریك ایدرك (غوادیانا) و(غوادالکویر) ساحللرینه قدر ایلریله‌مشدی (٨٨٨-٩٩٠). خلیفه عبدالله ایسه کندی اوغلنه قارشی محاربه ایله مشغول بولوندیغی ایچون غالبك اوزرینه کافی قوتده عسکر سوق ایده‌مه‌مشدی. بو اثناده غالب (تاژ) حوضه‌سنده، آراغونه، قاتالونیانك بر قسمنه و (طرطس)دن (مورسی)یه‌قدر بوتون سواحله حاکم اولمشدی. غالب آرتق اسلاملر طرفندن هیچ بر تعرضه دوچار اولمایجه خرستیانلره قارشی حسن‌معامله ایتمکدن صرف نظر ایلمشدی. فقط قوتنه‌حدندن

زياده اعتماد ايتمش، (زامورا) محاربه‌سنده بويوك بر انهزامه كرفتار اولمشدى (٩٠١). بو مغلوبيت، فلاكت واضمحلالنه بر مقدمه تشكيل ايلمشدى. اوزمان لەئون قراللرى ايله خليفه، متفقاً عليهنه تعرض ايتمشلردى. حتى اوچنجى عبدالرحمن (كوئه‌نزا) ده بويوك برغالبيت احراز ايتمش، اسپانيانك شرق قسمنى كاملاً ادارەسنه كچيرمشدى. بر آى ايچنده ايكى يوزى متجاوز مستحكم شهر بلامقاومت تسليم اولمشدى. غالبك ألنده (طليطله) ايله آراغونك بعض مستحكم موقعلرندن باشقه بر شى قالمامشدى. كنديسنك بر قضا نتيجه‌سى اولارق وفاتنده ايسه طرفدارلرى كاملاً محو اولمشلردى. يالكز (طليطله) براز مقاومت كوسترمش، آجلق و صوسزلغك بوتون فلاكتلرينه معروض اولدقدن صوكرا خليفه‌نك نفوذينى تصديقه نهايت مجبور اولمشدى (٩٢٧).

طليطله شهرى اسپانيانك بوتون شهرلرى ايچنده اسلام حاكميتنه قارشى الك زياده قارشى قويان بر شهردى. بلده‌نك غايت كثرتلى بولونان نفوسى، حكومت عليهنده، يهوديلردن وخرستيانلردن مركبدى. غوطلرك بو اسكى پايتختى (قرطبه)نك بويوك برنفوذ اكتساب ايتمسنى دائما نظر رقابتله كورمشدى. اهالى بدايتده ايسته‌ميه‌رك اسلاملرك نفوذى آلتنه كيرمشدى. فقط شمدى هر درلو نفوذ سياسيدن محروميتنى نظر دقته آلارق بو نفوذى اكتسابه چاليشيور، بونك ايچون اسكى مغلوب فرقه‌يه مركز وظيفه‌سى كورمك ايستيوردى. دها غالبله محاربه‌يه باشلامازدن اول حكم (٨٠٠)، ايكنجى عبدالرحمن، برنجى محمد بو شهر خلقنى جبراً اطاعت آلتنه آلمغه مجبور اولمشلر، شهرى منتظماً محاصره ايتمشلردى. خليفه‌لر او زمان شهرك بوتون استحكاماتنى تخريب ايده‌بيليرلردى. فقط كنديلرينى متين برخط مدافعه‌دن محروم ايتمه‌مك ايچون بو تشبثدن صرف نظر ايتمشلر، بوجسيم قلعه‌لرك دشمن بر اهالى ايچنده كنديلرينه هيچ بر فائده‌سى طوقونامیه‌جغنى ادراك ايده‌مه‌مشلردى.

طليطله عصيانلرى سائر شهرلر، مثلا (مه‌ريدا) و(ألويرا) عصيانلرى كبى دكلدى. بو عصيانلر صرف ويركى تحصيلنده كوستريلن شدت نتيجه‌سى اولارق ظهور ايدر، بناءعليه اوزون وقانلى نتيجه‌لر توليد ايتمزدى. ازجمله حكم زماننده (٨١٧) وقوعه كلن (قرطبه) عصيانى بويله اولمشدى. حكم، معيتنه طوپلادیغى خاصه

عسکرینه فضله مصارف ایتمك ایچون دهشتلی ادخالات رسمی وضع ایتمشـدی. خلق بو ویرکیدن شکایت ایتمش ، خلیفه‌نك امرینه کیمسـه اطاعت ایتمه‌مشدی .

اشبیلیه‌ده بر بنا مدخلی

حکم، امتناع ایدنلره مجازات ایتمك ایسته‌مش، اوزمان اهالی خاصه عسکرلرینك او- زرینه آتیلمش، برچوغنی تلف ایتمش ، متباقیسنی سرایه چکلمکه اجبار ایلمشدی.

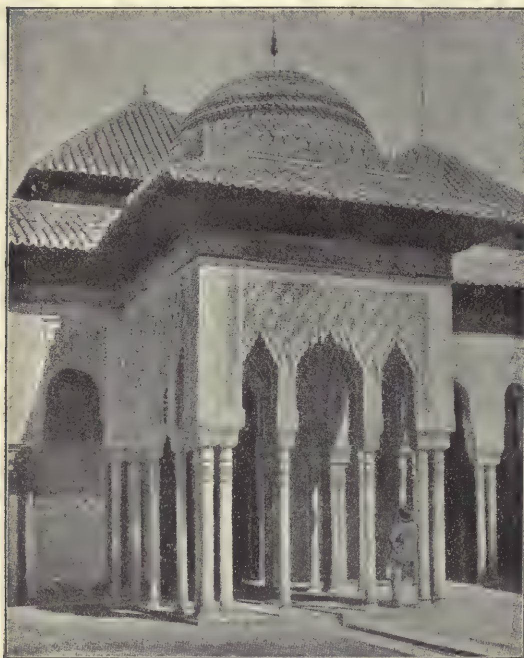
خلیفه بو عصیاندن متأثر اولارق بالذات سواریلرینك باشنه کچمش ، عصیان ایدن اهالینك اوزرینه یورومشـدی . قرطبه اهالیسی خلیفه‌نك بو تشبثی قارشیسنده مغلوباً رجعت ایتمشلردی. او زمان واروشلرده‌کی أولر یغما، کندیلری‌ده عائله‌لریله برلکده ترك وطن ایتمکه اجبار ایدلمشدی. بومنفی اهالیدن برقسمی (فاس)شهرینه کلمش، بوراده ادریس طرفندن حسن صورتله قبول اولونمشدی. دیکر برقسمی‌ده قورصانلغه سلوك ایتمش، ۸۲۰ده (اسکندریه)یی یغما ایتدکدن صوکرا (کرید) آطه‌سنی ضبط وبوراده(قندیه) شهرینی تأسیس ایلمشدی.

اندلس خلیفه‌لری شخصلرینی محافظه ایچون دائما برمیلیس عسکری بولوندیرمشلردی. بو عسکرلرك قسم اعظمی (قسطنطینیه)دن جلب اولونان اسلاوونلر ایدی. عربلر بو عسکرلره تعلیم اوکره‌تیرلر . انلری غایت صادق وفداکار بر محافظ حالنه کتیررلردی. خلیفه‌لر بو خاصه عسکری سایه‌سنده عربلر ایله مغربیلر بیننده وقوع بولان اختلافلری تسکین ایدرلردی . بوندن باشقه غالبك اردوسنده آلتمش بیکدن زیاده بربریه‌لی واردی. اسلاوون خاصه عسکرینه کلنجه، اندلس امویلرنده خلیفه نفوذی غایت اساسی اولدیغی ایچون بو عسکرلر شرقده اولدیغی کبی وخیم نتیجه‌لر تولید ایتمه‌مشدی . عسکرلرك سیاسی وظیفه ایفا ایتملری آنجق امویه خاندانینك انقراض دورلرنده ، اون برنجی عصردن اعتباراً باشلامشدی.

اندلس امویلری وخرستیانلر اسپانیا عربلری بو داخلی عصیانلر واختلاللردن ماعدا دها وخیم و دها تهلکه‌لی بر دشمن قارشیسنده بولونیورلردی. انلرده آستوریا وغول حوالیسنده اوطوران خرستیانلردی. عربلر برطرفدن کندیلرینك (پیره‌نه) طرفلرینه، (سه‌پتیمانی) حوالیسنه یرلشدکلرینی چکه‌مین فرانقلره قارشی طورمغه مجبور اولدقلری کبی دیکر طرفدنده (اوویه‌دو) قراللغنده‌کی جنکاور اهالی‌یه قارشی بوتون مهاجمه‌لرینك عقیم قالدیغنی کوریورلردی. دها برنجی عبدالرحماندن اول کلن امیرلر زماننـده غوطلردن پهلاژ (غالیسیا) حدودلرنده اوفاق بر خرستیان پرنسلك تشکیلنه موفق اولمشدی. پهلاژك خلفلری ایسه شبه جزیره‌ده وقوعه کلن عصیانلرك کافه‌سندن استفاده ایتمشلر ، اسلاملرك حاکمیتنه تحمل ایده‌مین خرستیانلرك کافه‌سنی اطرافلرینه جمع ایتمشلردی. عبدالرحمن خلیفه اولدیغی زمان بو اوفاق قراللغك (مینهو) نهری شمالنده تمامیله تأسس ایتدیکنی مشاهده ایلمشدی. بوندن باشقه پیره‌نه طاغلیلری‌ده هیچ بر تشکیلات سیاسیه‌یه مالك اولمدقلری حالده عرب قطعه‌لرینك (قاتالونیا)دن (سه‌پتیمانی)یه کچملرینه مانع اولیورلر، بو صره‌ده فرانقلرله قیصه په‌پن هردرلو معاونتدن محروم قالان (ناربون)

شهرینی محاصره ایدییورلردی. عبدالرحمن بونك ایچون اولا (اوویه‌دو) قراللرینه مراجعت ایتمش، جسیم تدارکات حربیه‌ده بولونارق انلری تخویف ایلمش ، بونك اوزرینه کلیتلی پاره ومهمات عسکریه آلمغه موفق اولمشدی (۷۵۹). فقط بوموفقیتی استحصال ایلدیکی صره‌ده (ناربون) شهرینك تسلیمنی وبوتون (سه‌پتیمانی) قطعه‌سنك ضیاعنی خبر آلمشدی. یالکز پیره‌نه طاغلرندن کچه‌مه‌مك مسئله‌سی عبدالرحمانك فرانقلره مغلوب اولماسنه سببیت ویرمشدی.

بر قاچ سنه صوکرا شارلمان خرستیانلغك مدافعه‌سنی درعهده ایدرك اسکی روما تبعه‌سنی جرمان نسلنه مزج ایتمك ارزو ایلدیکی زمان (قاتالونیا) ایله (آراغون) طرفلرینه استیلا ایتمشدی. فرانقلر ایلك سفر اثناسنده (ابر) نهری ساحللرینه قدر ایلریله مشلر، بوتون مملکتی خراب ایتمشلردی. فقط عربلره التحاق ایدن ناوار وواسقون رؤساسنك اهاتی اوزرینه پیره‌نه طاغلرندن کچه‌جکلری صره‌ده قانلی بر هزیمته دوچار اولمشلردی. شوالیه‌لك رومانلرنده بویوك بر شهرت براقان (رولان) بو اثناده تلف اولمشدی.

الحمراده آرسلانلر آولوسی

اوزمان عبدالرحمن، (ژیرون) مستثنی اولمق اوزره، قاتالونیا ایله آراغونك بوتون شهرلرینی ضبط ایتمشدی. (ژیرون) ده اوغلی هشام طرفندن فتح ایدلمشدی (۷۹۳). هشام (سه‌پتیمانی) یی کاملاً استرداد ایتمك ارزو ایدییوردی. بونك ایچون بویوك بر اردو کوندره‌رك (ناربون) ی ضبط ایتمکه موفق اولمشدی. فقط هشامك بو

موفقیتی نا پایدار ایدی . شارلمان بو استیلایی خبر آلیر آلماز اوغلی آکیتانیا قرالی لوی‌بی عربلری توقیفه مأمور ایلمشدی . تمام اون آلتی سنه (۷۹٦-۸۱۲) پیره‌نه حدودلرنده اوزون بر حرب وقوعه کلمش ، نتیجه‌ده ناوار ایله قاتالونیانک برقسمی آکیتانیا قونتلری طرفندن اداره ایدلمشدی .

فرانقلر عربلره قارشی اجرا ایتدکلری حرکتلرده هپ آستوریا خرستیانلریله مشترکاً حرکت ایتمشلردی. بونلر کندیلرینک حمایه ایدیله‌جکلرندن امین اولدقلری ایچون ویرکی ویرمکدن امتناع ایدرک کمال جسارتله سلاحه صارلمشلردی. بواثناده ایسه اسلاملر قوتلرینی آییرمغه مجبور اولمشلر، والیلرایله قائدلرک متوالی عصیانلری اوزرینه مدافعه‌ده قالمق مجبوریتنی حس ایتمشلردی . اوویه‌دو قرالی ایکنجی آلفونس‌ده بو احوالدن استفاده ایدرک اجدادینک اراضیسنی فوق العاده توسیعه موفق اولمشدی .

شارلمانک وفاتی وایمپراطورلغنک انقسامه اوغرامسی عربلرک نفوذنی ینه تحکیم ایده‌مه‌مشدی . اسپانیول مارشلرنده اوطوران اهالی کاملاً اعلان استقلال ایتمشلر، کافه‌سی‌ده دیناً کندیلرینه دشمن اولان اسلاملره قارشی مهاجماتده قصور ایتمه‌مشلردی . بواثناده ناوار قوتی‌ده قرال عنوانتی آلمشدی. بوتاریخدن اعتباراً خرستیانلر ایله اسلاملر بیننده مدهش بر صلیب محاربه‌سی وقوعه کلمش ، هرایکی قوم ، قانلره غرق ایتمدکجه یکدیکرینه بر قاریش یر براقمامغه عزم ایتمشدی . خلیفه‌لر ایله خرستیان پرنسلر بر چوق متارکه‌لر عقد ایتدکلری حالده حدودلرده هیچ بر زمان مصادمه اکسیك اولمامشدی . هرایکی طرفك الڭ جسور عسکرلری بورالرده یکدیکریله چارپیشمشلردی .

بو اثناده (۸۷۲ ، ۸۷۸) ایکی بویوك میدان محاربه‌سی وقوعه کلمشدی : بری (صاحاغون) نهری ساحلنده ، دیکری‌ده (زامورا) صحراسنده. برنجیسی نا-وار وله‌ئون قراللرینك متفقاً حرکت ایتملریله حاصل اولمش، فقط قطعی برنتیجه‌یه منجر اولمامشدی. ایکنجیسنده ایسه اوچنجی آلفونس غالب کله‌رك (زامورا) ایله (تاژ) حوضه‌سنی الده ایتمکه موفق اولمشدی. ایشته اوزمان غالیسیالیلر (لامه‌غو)، (قوآمبرا) و(سالامانق) حوالیسنه تعرض ایتمشلر، قاستیل قونتلری‌ده عمربن حسن ایله غالبك عصیانلرندن استفاده ایدرك نفوذ وحاکمیتلرینی تزیید غیرت ایلمشلردی

(٨٨٢-٩٠٠). خلیفه‌لر داخلی منازعه‌لرله مشغول اولدقلری ایچون بو ترقیاته بر درلو مانع اولامامشلردی. فقط او صره‌ده خرستیانلر بیننده حصوله کلن تفرقه‌دن کمال موفقیتله استفاده ایتمشلردی. قاستیل قونتلریله ناوار وله‌ئون قراللری اوفاق بر اراضی پارچه‌سی ایچون بربریله منازعه‌یه باشلامشلر، مشترك دشمنلرینه قارشی یکدیکریله بر درلو اتحاد ایده‌مه‌مشلردی.

اوچنجی عبدالرحمن داخلی عصیانلری باصدیردیغی زمان، شوکت سلاحنی‌ده اعلا ایتمکی تصور ایلمشدی. بوصره‌ده ایکنجی رامیر، غالبك اوغللری طرفندن وقوع بولان تشویقاته تابع اولارق (طالاوارا)یه قدر ایلریله‌مش، بو حوالی‌یی قان و آتش ایچنده براقمشدی. خلیفه بو فلاکتك انتقامنی آلمق ایچون (غالیسیا) ایله (له‌ئون) قونتلغنه بویوك بر قوت کوندرمش، هیچ بر قلعه محاصره ایتمیه‌رك آچیق شهرلرینی کاملاً تخریب ایتملرینی سردارلرینه امر ایلمشدی. خلیفه‌نك امری حرفیاً اجرا ایدلمشدی. بوندن باشقه‌له‌ئون قرالی‌ده اسلام اردوسنك رجعتی اثناسنده قارشی طورمغه تشبث ایتمش، بو یوزدن آغر بر مغلوبیته دوچار اولمشدی (٩٢٩). دها صوکرا (لوزیتانیا) و (لیزبون) اوکلرینه قدر ایلریله‌ین خرستیانلر عربلرك فائق قوتلری قارشیسنده کریله‌مکه مجبور اولمشلردی (٩٣٤). خلیفه‌درت سنه صوکرا جهاد مقدس اعلان ایدرك بویوك براردو باشنده اولدیغی حالده (دورو) نهرینی کچمشدی. بو اثناده (زامورا) موقعی دشمن طرفندن تحکیم ایدلمش، اطرافنه یدی قاتلی برسور انشا اولونمشدی. ایکنجی رامیر، عسکرلرینك جسارتنه کووه‌نه‌رك اسلاملری آنسزین باصمق ارزو ایدرك آچیق صحراده محاربه‌یه جرأت کوسترمشدی. فقط (سیرانقا)ده اولکی مغلوبیتندن دها قانلی ودها مدهش برمغلوبیته کرفتار اولمشدی. بومغلوبیت اوزرینه (زامورا) شهری هردرلو معاونتدن محروم قالنجه هجوم ایله ضبط ایدلمشدی. اسلاملر شهرك سورلرندن بر قسمنی ییقه‌رق، اوکلرنده هیچ بر مانع ظهور ایتمیه‌جکنه قانع اولارق ایچری کیرمشلردی. فقط قارشیلرنده کنیش بر خندك کورونجه، متحیر اولمشلر، خندکدن کچمکه چالیشدقلری صره‌ده اسپانیول مرمیلریله خیلی تلفات ویرمشلردی. نهایت بویوك برمرام، خارق‌العاده بر فداکارلق نتیجه‌سنده قارشی ساحله کچه‌رك شهره داخل اولمغه موفق اولمشلردی.

عربلرله خرستیانلر بیننده‌کی مخاصمات دها ایکی سنه دوام ایتمش ، بو مدت ظرفنده بوتون فائقیت اسلاملر طرفنده قالمشدی. نهایت ایکنجی رامیر بش سنه مدتله‌متارکه طلبنه مجبوراولمش،بومتارکه ایکنجی حکمك وفاتنه قدر (۹۷۶) دوام ایلمشدی. اواثناده خرستیانلر له‌ئون قراللغنده قاستیل قوتی ایله ناوراقرالنك تولید ایتدکلری داخلی قاریشیقلقلرله دوچار ضعف اولارق مخاصماته دوام ایده‌مه‌مه‌مشلردی. عبدالرحمن ایسه کندیسنه مقاومت ایده‌جك دشمنلرك کافه‌سنه مقابله ایلیه‌جك اقتداره مالك اولدیغی حالده صلح ومسالمتدن استفاده‌یی دها معقول کورمشدی. صوکرا قاستیل قرالی سانشوایله غایت‌صمیمی دوست اولمش، سانشو برحیات اولدقجه اسلاملرله اصلا مجادله ایتمه‌مشدی.

محمد المنصور و فتوحاتی هشامك‌جلوسیله برابر عربلرله خرستیانلر بیننده‌مجادله تکرار باشلامشدی. یکی خلیفه اون ایکی یاشنده، بر قادینك وصایتنده ایدی. عموم خلق امیرمحمدبن‌علینك زمام حکومتی ید اداره‌سنه آلماسنی مناسب کورمشلردی. فی‌الحقیقه امیر محمد اندلسده شجاعت واقتداری ایله تمیز ایلمشدی. محمد، اندلس خلقنك صوك‌درجه توجهنی جلب ایلمشدی. بو سببدن محمد جهاد مقدسی اعلان ایدر ایتمز بوتون اهالی فوج‌فوج معیتنه التحاق‌ایلمشدی. محمد اسپانیایی استرداده قرار ویردیکنی خلقه اعلان ایتمش، صوکرا، طبق آنیبال کبی، دیننك دشمنلرندن انتقام آلمق ایچون ایدی برکین طوتاجغنه یمین ایلمشدی. محمد بو مقصدینه نائل اولامامشدی ؛ فقط یمینی طوتمقدن اصلا خالی قالمامشدی. محمد هر سنه عسکرینك‌باشنه کچه‌رك له‌ئون، غالیسیا، قاستیل، حتی ناوار وقاتالونیا طرفلرینه تعرض ایدییوردی. مظفریاتی بو صورتله اوزاقلره قدر توسیع ایلدکدن صوکرا مبذول بر غنیمتله دونیور، ثمرهٔ غالبیتندن کمال رفاه ایله استفاده‌ایلیوردی. محمد۹۷۸ده (غاصیدا)یی خراب ومحاربه میداننده (المنصور)عنوانی احرازایلدکدن صوکرا (قاتالونیا)یه کچمش، (بارسلون) سورلرینه وارنجیه‌قدربوتون‌حوالی‌یه ایصال دهشت ایلمشدی. بو اثناده خرستیانلر قلعه‌لره ویاطاغلره التجا ایدییورلر ، آچیق شهرلرده اوطورمغه ویا صحرالرده مقاومت ایتمکه بردرلو جسارت ایده‌میورلردی. ۹۷۸دن ۹۷۳ه‌قدر خرستیانلر مغلوبیتدن وهزیمتدن باشقه بر شی کورمه‌مشلردی. منصور، ۹۸٤ده قاتالونیاده اجرای حاکمیت ایدن بارسلون قوتی اوزرینه

یورومش، بوره‌لی بارسلون سورلری داخلنه التجا و دها صوکرا فراره مجبور ایلدکدن صوکرا بوتون اهالی‌یی خراجه باغلامشدی. منصور بر چوق دفعه‌لر (۹۸۶-۹۹٤) غالیسیایه داخل اولمش، بو سفرلردن برنده (قومپوسته‌ل)ه قدر ایلریله‌رك خرستیانلرجه فوق‌العاده مشهور و معتبر اولان (سن ژاق) کلیساسنی یاقمشدی. کلیسانك چانلرینه هیچ طوقوندیرتمه‌رق قرطبه جامعنك آولوسنه قویدر-

غرناطه حکمدارلری (الحمرا سراینده)

مشدی. دها صوکرا (قاستیل)ده قونت غارچی فرنانده‌زی‌ده مغلوب ایتمش، بو موفقیتلر و مظفریتلری متعاقب فتوحاتنی توسیع ایتمکی تصور ایلمش ایسه‌ده آفریقاده‌کی زناتیلرك عصیاننی باصدیرمغه مجبور اولماسی کندیسنی بو املندن محروم ایتمشدی.

منصور چکیلیر چکیلمز خرستیانلرده تعرضی اختیار ایتمشلردی. حتی، بار-سلوندن طردایدیلن بوره‌ل، فرانسه‌ده‌کی خرستیانلرك یاردیمی ایله بوتون اراضیسنی ألده ایتمکه موفق اولمشدی. منصور تکرار سلاح فتوحاته صارلمش، بو سفر (چه‌روه‌را) محاربه‌سنده غالب کلمشدی. اوزمان خرستیان پرنسلر بو متوالی، مخرب فلاکتلردن بسبتون حدتلنه‌رك مدهش دشمنلرینه قارشی بوتون قوتلریله قارشی طورمغه قرار ویرمشلردی. بویوك سانشو، له‌ئون قرالی بشنجی آلفونس، کاملاً

اتفاق ایدرك (قلعةالنصر) جوارنده بویوك بر محاربه اجرا ایتمشلردی. بو محاربه صباحدن آقشامه قدر دوام ایتمش، فقط هیچ بر نتیجه‌یه منجر اولمامشدی. نهایت دمیرلرله مجهز خرستیان سواریلری عرب طابورلرینی یارمشلر، محاربه‌میدانـ نده ثبات ومقاومت کوسترن اسلاملری فجیع برصورتده قتل ایتمشلردی. منصور ایرتسی کون، شفقله برابر رجعته باشلامشدی. خرستیانلرایسه صوك درجه‌بی تاب اولدقلری جهتله جدی بر تعقیب اجرا ایده‌مه‌مشلردی (۱۰۰۱ م).

بو محاربه، منصورك غائب ایتدیکی ایلك محاربه ایدی. بو مغلوبیت، جنك وظفرله یاشایان روحنده ألیم بر اضطراب حاصل ایلمشدی. منصور، بو مغلوبیت اوزرینه آرتق یاشامق ایسته‌میوردی. حتی محاربه‌ده آلدیغی جریحه‌لری قصداً تداوی ایتدیرمه‌مش،، بوتون مظفریتلرینك هبا اولدیغنه، پارلاق نامنك عارمغلوبیتله لکه‌ـ لندیکنه تأسفلر ایدرك، کوز یاشلری دوکه‌رك ترك حیات ایلمشدی. منصورك خبر وفاتی شایع اولدیغی زمان اردوده عظیم بر مأیوسیت حاصل اولمشدی. بو تأثیر او درجه ایدی‌که، منصورك وفاتیله برابر، عربلرك مدافعهٔ شان و شرفی‌ده محو اولمش ظن ایدیله‌بیلیردی. فقط منصورك اوغلی عبدالملك زماننده عربلر بو فلاـ کتك انتقامنی آلمشلر، تمام یدی سنه (۱۰۰۱-۱۰۰۸) قاتالونیا وله‌ئون صحرالرینی قانلی مصادمه‌لره معروض قیلمشلردی. بو قانلی محاربه‌لر، ایبریا شبه جزیره‌سنده عصرلردن بری دوام ایدن اوزون مخاصمه‌لرك صوك صفحه‌سنی تشکیل ایلمشدی. دها صوکرا ایسه داخلی حربلر اسلاملر بیننده قانلی براختلاف حاصل ایده‌جك، الك بویوك رجالك ضیاعنه سببیت ویره‌جك، خرستیانلره قطعی منافع تأمین ایلیه‌جکدی.

بو اثناده خرستیانلر عسکرلکجه اسلاملره فائق بولونیورلردی. منصورك بوتون مظفریتلری کندیسنك لیاقت ومزیتی، عسکرلرینی طرز اداره‌ده کوستردیکی ثبات وغیرتله حاصل اولمشدی. یکانه قوتی سواریسنده ایدی. منصورك سواریلری قارشیسنده ثبات ومقاومت امکان خارجنده ایدی. اسپانیوللر زرهلری ودمیرتجهیزاتی قبول ایدرایتمز عربلره قارشی مدهش بر سلاح ألده ایتمشلردی. قوماندانلری بوتون کنجلکلرنده مزراق و قیلیج تعلملری یاپارلر، دها صوکرا عربلره قارشی اجرا ایتدکلری محاربه‌لرده بو غیرتلرندن استفاده ایدرلردی. عربلر ایسه اسکی جنکاورانه عادتلرینی زراعت وتجارت ایشلرینه، مترقی بر مدنیتك ازواق وحظوظاتنه اصلا ترجیح ایتمزلردی. خرستیان حکومتلرده هرکس خدمت عسکریه ایله مکلفدی. سه‌نیورلر بوتون سفرلرده حکمدار ایله برابر کیدرلر، تابعلرینی‌ده پیشلرنده سوروکلرلردی. عربلرده هرکس افعال وحرکاتنده سربست ایدی. خلیفه‌لر، لزوم کوردکلری عسکرلری پاره‌

الحمراده : باشلق وکمرلر

ايله تدارك ايدرلردى. اهالى يالكز جهاداعلان اولونديغى زمان سلاح آلتنه كليرلردى. بوده آنجق معين بر زمان ايچوندى. اسپانيوللرك بوتون تشكيلاتى عسكرلك اوزرينه مؤسسدى. محاربه‌ده آرتق بوتون فائقيتى انلرك قازانملرى طبيعى ايدى. اسپانيوللر دكزده عربلرله هيچ بر وقت بوى اولچوشه‌مزلردى ؛ چونكه عربلرك مدهش بر قوهٔ بحريه‌سى واردى. (قاديقس) (الجزيره) ، (المنقار) ، (المريه)، (طرطس) و (طاراغون) ليمانلرنده خليفه‌نك پك چوق سفائنى موجوددى . بو ليمانلرك صوك اوچنده غايت منتظم، آلات وادواتى مكمل ترسانه‌لر واردى. هر سنه (قارطجه) و(اشبيليه) دستكاهلرنده انشا اولونان كميلر دكزه ايندريليردى. اهاليدن بر چوغى تجارت كميلرى ياپديررلر ، شرقك امتعه‌سنى اسپانيايه كتيررلردى . ديكر بر قسم قورصانلرده دشمن مملكتلرينه آقينلر اجرا ايدرلر ، بو اثناده اسپانيا شبه جزيره‌سنك ساحلنده‌كى خرستيانلردن ماعدا فرانقلرى وايتاليانلرى ارعاج ايتمكدن اصلا خالى قالمازلردى .

بحر سفيدده عربلر

عربلر بحرسفيدده (باله آر) آطه‌لرينه يرلشمشلر (٨٢٠) ، صوكرا (قورسيقه)يى‌ده ضبط ايتمشلردى . بو آطه تمام اون سنه (٨٤٠—٨٥٠) مستقل بر حالده قالمشدى . عربلر (آرل) و (مارسيليا) جوارينى متعدد دفعه‌لر يغما ايتمشلردى. طقوزنجى عصرك اواخرنده (٨٨٩) اسلاملر (سن طروپه‌ز) جوارنده غايت مساعد برموقع بولمشلردى. بوموقعدن (پرووانس)ك كافهٔ نقاطنه حركت ايتمك قابل اولديغى ايچون بوراده (فراقسينه) موقعنى تأسيس ايلمشلردى. عربلر اونجى عصرده بو موقعى دائمى صورتده اشغال ايلمشلردى . ايچلرندن برقسمى زراعتله اشتغال ايتمكده‌ايكن ديكرقسمى فرانسه ايچلرينه آقينلر اجرا ايدرك خلقى اسلام ايتمكه چاليشمشلردى . ازجمله ٩٣٥ده فرانسه ايله ايتاليا بينده‌كى مواصلات برمدت ايچون قطع ايدلمش، (طارانته‌ز)، (واله) و(اسويچره)يه آقينلر اجرا ايدلمش، (فره‌ژوس) و(طولون) اهاليسى مهاجرته مجبور ايدلمشدى .

بواثناده اسپانياده باربار اسقانديناوياليلرك تعرضنه دوچار اولمشدى. ٨٤٣ده نورتمانلر اللى درت قدر كمى ايله لوزيتانيايه كلمشلر ، (ليزبون)ى آنسزين باصمق ايسته‌مشلردى . والى بو استيلاكار قومى چيقارمق ايچون قومشولرندن امداد ايسته‌مكه مجبور اولمشدى. بونك اوزرينه اسقانديناوياليلر دكزه آچيلمشلر، بوسفر (الغرب) شهرى جوارنده تعرضه اوغرامشلردى . اوبر سنه (٨٤٤) (اشبيليه) شهرينه قدر (غوادالكوير) نهرينى تعقيب ايدرك ايلريله‌مشلر، (اشبيليه)نك بوتون واروشلرينى خراب ايتمشلردى . حتى بورايه اساسلى بر صورتده يرلشمك ارزو ايتمشلر، فقط جوارده بولونان شيخلرك قبيله‌لريله برلكده تعرضلرى اوزرينه كرى

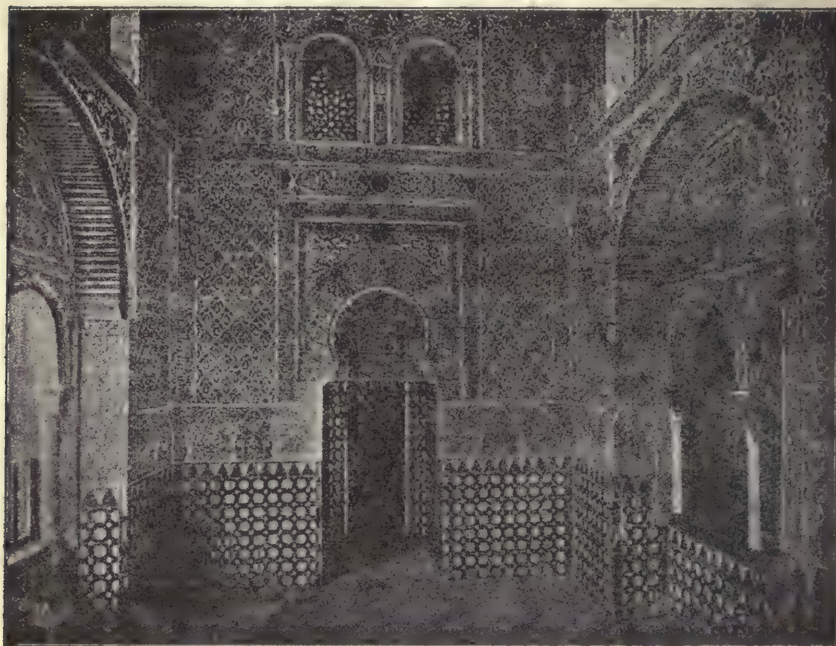
چكلمكه مجبور اولمشلردی. صوكرا ٨٦٠ده (مالاغا) و (قارطجنه) جوارینه چیقمشلر، (الجزیره) جامعنی یغما ایتمدن كری چكلمه‌مشلردی. آرتق بو قدر خسارات خلیفه‌لرك نظر تیقظنی تماميله آچمشدی. اوزمان، شبه جزیره‌نك بوتون ساحللرینی حمایه ایچون مهم نقطه‌لرده كمیلر بولوندیرلماسی امر ایدلمشدی. حتی نورتمانلری یاقالامق ایچون برده فیلو سوق ایدلمشدی. بو فیلو اوقدر اوزاغه آچیلمشدی كه (لووار) نهری منبعنده بیله اهالی قوجه‌برعرب كمیسی مشاهده ایتمشلردی.

امویلرك ضعف علامتلری ایكنجی هشامك لیاقتسزلكی، منصور ایله اوغلی عبدالملكك بوتون ذكالرندن استفاده ایتملرینی تأمین ایتمش، ١٠٠٨ تاریخنه كلنجیه قدر كافهٔ تشبثات هیچ بر نتیجهٔ حسنه‌یه منجر اولمامشدی. بو تاریخدن اعتباراً هر درلو احتراصاته، هر درلو فرقه آمالنه مساعد بر زمین پیدا اولمش، بوحال امویلرك سقوطنی احضار، عربلرك اسپانیاده انقراضه دوچار اولمالرینی تسریع ایلمشدی.

منصورك ظفروغالبیتی اسلاملر اوزرنده غایت شدید برتأثیر اجرا ایلمشدی. بونلر نفوذ حكومتك منصور احفادنده قالماسنی ارزو ایدییورلردی. ایكنجی هشامك ایسه هیچ اوغلی یوقدی. بوسببدن، عبدالملكك قارداشی عبدالرحمانی كندیسنه خلف انتخاب ایتمسی ایچون اهالی تضییقاته باشلامشدی. امویه خاندانی بو ألیم سقوطه هیچ بر مقاومت كوسترمدن راضی اولامازدی. بناءعلیه منصورك طرفدارلرینه قارشی بویوك بر مقاومت ابراز ایدلمشدی. بو مقاومتی اك زیاده تسهیل ایدنلر اسلاوونلردن مركب خاصه عسكرلری ایدی. بونلر منصورك مغربدن كتیردیكی زناتیلره رقابت ایدییورلردی. نهایت بوعداوتلر ورقابتلر لجیع برحرب داخلی‌یه منجر اولمش، آلتی سنه دوام ایدن قانلی محاربه‌لر اثناسنده امویه تختنه محمد المهدی (١٠٠٨ - ١٠١٠)، آفریقالیلرك رؤساسندن سلیمان، ایكنجی هشام (١٠١٠ - ١٠١٢) ودها صوكرا تكرار سلیمان مقام خلافتی احراز ایلمشلردی. حرب داخلینك اك مدهش مصادمه‌لری (قرطبه) جوارنده وقوعه كلمش، مختلف فرقه‌لره آیریلان اسلاملر طرفندن شهر متعدد دفعه‌لر یغما وخراب ایدلمشدی.

سلیمانك جلوسیله بوحربلرك نهایت بولامیه‌جغی طبیعی‌ایدی. چونكه سلیمان، حكمدار اولمق ایچون مشروع ومعقول هیچ برماهیتی حائز دكلدی. بونك ایچون

داخلی حربلر ایکی سنه صوکرا تکرار باشلامش، یکی بر عائله‌نك، بنی حمودك ظهوری اوزرینه احوال بسبتون قاریشمشدی. یکی قبیله‌نك رئیسی علی بن حمود ایدی. بو ذات ایکنجی هشام طرفندن مغرب والیلکنه انتخاب اولونمشدی. بنی حمود، ادریسیلر طولاییسیله حضرت فاطمه‌یه منسوبدی. علی بن حمود ایسه بولوندیغی ولایتده کاملاً مستقلدی. کندیسندن هیچ بر کیمسه حساب صورمیوردی.

الحمرا جامعنك ایچ طرفی

علی، وارداتندن برچوق پاره آرتدیرمش، کندیسنه عسکر تدارك ایلمشدی. خصوصیله عربلر، مغربیلر ویا بربریلر ایچنده کندیسنه غایت صادق عسکرلرده بولمشدی. عین زمانده آفریقا ایچلرندن زنجیلر کتیره‌رك مدهش بر سواری قطعه‌سی تشکیل ایلمشدی. علی بن حمود تدارکاتنی اکمال ایدر ایتمز اسپانیایه متوجهاً حرکت ایتمشدی. قاردشی (مالاغا) و (الجزیره) والیسی قاسم عسکرك قردیه چیقماسنی قولایلاشدیرمشدی. بو اثناده هر کس سلیماندن نفرت ایتدیکی ایچون بو ذات بر لحظه‌ده خلع ایدلمش، فقط امویلرك صوك خلفلری علی بن حموده الی الابد

دشمن اولمشلردی . علی بن حمود حکومتی ید اقتدارینه آلدیغی حالده بوتون اندلس قطعه‌سی امویلره ابراز صداقت ایدییوردی. فقط ایچلرندن یتیشن دردنجی عبدالرحمن (۱۰۱۷ - ۱۰۲۳) ، بشنجی عبدالرحمن (۱۰۲۳) ، ایکنجی محمد (۱۰۲۳-۱۰۲۵) ، هشام بن محمد (۱۰۲٦-۱۰۲۹) کبی حکمدارلر آره‌لرنده قارداش مجادله‌لرینه باشلایارق صوك منبع قوتلرینی‌ده کندی کندیلرینه محو ایتمشلردی. مع‌مافیه بنی حموده بو مشئوم احتراصاته تقلید ایدرك اك مساعد فرصتلری قاچیرمش، علی بن حمودك وفاتی اوزرینه قارداشی قاسم ایله اوغلی یحیی ایکی مخاصم فرقه حالنده آیریلارق اسپانیایی فترت ایچنده براقمشلردی (۱۰۲۹) . خلاصه ایکنجی هشام دورنده باشلایان داخلی حربلر هیچ بر ادارهٔ مرکزیه ظهورینه مدار اولامامشدی . بالعکس او زمانه قدر عربلره تابع بولونان مختلف ولایتلر یکدیکرندن کاملاً آیرلمشلر، هر بری مستقل برر حکومت وجوده کتیرمشلردی.

فی‌الحقیقه منصوریلر ایله حمودیلرك وامویلرك شوصورتله اوچ فرقه‌یه آیرلماسی والیلر ایچون مهم برفرصت تشکیل ایلمشدی. برچوق والیلر بو فرقه‌لردن هرهانکی برینه التحاق ایده‌جکنی بیان ایدرك تکلیف ایتدیکی شرطلری قبول ایتدیرمك ایستیور ، قید حیات شرطیله ، حتی ارث بر عنوان ایله والیلك ایتمك ارزو ایدییوردی. حتی والیلر امویلر ایله حمودیلری اجبار ایتمشلر، کندیلرینه خفیف بر تابعیت شکلنده صداقت ایدرك ولایتلرك استقلالنی تأمینه موفق اولمشلردی . شو حال، اسپانیاده دره‌بکلك اصولنك تأسیسندن باشقه بر شی دکلدی .

اسپانیاده فکر استقلال بسله‌ینلر یالکز والیلر دکلدی ؛ وزیرلرده اجرای امور ایتدکلری اراضیده کندیلرینی حاکم مطلق عد ایلیورلردی . قائدلر ایسه شهر داخلنده کندی نفوذلرینك جاری اولماسنی ارزو ایدییورلردی. بوتون بو حریص جاه‌رجال مملکت، بینلرنده موجود نفاقدن، کوزلرینی بوروین احتراصدن خرستیانلرك استفاده ایتدکلرینی دوشونمیورلردی. بو أليم ، خودپسندانه مبارزه‌لر اورتاسنده منافع عمومیه قطعیاً نظراعتباره آلنمیوردی . عربلر، مرکزیت‌اداره‌یی محو ایتدکدن صوکرا اوفاق اوفاق حکومتلر حالنده اتحاد ایدلك خرستیانلره قارشی دواملی بر مقاومت ابراز ایده‌بیلیرلردی ؛ ذاتاً خرستیانلرده یکدیکرینه غیرتابع برقاچ قراللق حالنده یاشایورلردی . مثلا خلیفه‌لر طرفندن تأسیس اولونان

قرطبه، طليطله، مريدا، ساراغوس وبونلره بالآخره التحاق ايدن مورسى ووالانسيا حكومتلرى كندى حدودلرينى محافظه ايتمش اولسه‌لر اسپانيا عربلرينك انقراضى بوقدر سريع ، اضمحلالى بو درجه عمومى اولامازدى . ۱۰۲۹ ده يالكز اندلسده، درجۀ ثانيه‌ده بر چوق اوفاق بكلردن ماعدا هر برى قراللق مرتبه‌سنى حائز آلتى حكومت تشكل ايتمشدى . بونلر : قرطبه ، اشبيليه ، قرمونه، اسيبه، مالاغا، الجزيره وغرناطه حكومتلرى ايدى . طليطله‌ده آيرى بر حكومتك پايتختى اولمشدى. (الغارو) ايله (لوزيتانيا)نك قراللرى ليزبون وبادايوز شهرلرنده اوطورولردى. يالكز (المريه)نك شرق ساحلنده اوچ حكومت واردى. انلرده :(المريه) ايله(سه‌كورا) نهرى آره‌سنده(مورسى)، (ده‌نيا) و(والانسيا)حكومتلرندن عبارتدى. شمال ولايتلرينه كلنجه، بونلرده (ساراغوس)، (طرطس) و(هو‌ئه‌سقا) حكومتلرينه انقسام ايتمشلردى.

كذا واليلر خليفه‌لره انقياد ايتمه‌مكله برابر آره‌لرنده بر هيئت متحده‌ده تشكيل ايده‌بيليرلردى . اوزمان هر برى آيرى آيرى استقلالنى محافظه ايدرلر، رقابتلردن كلياً تجرد ايدرك خرستيانلره قارشى غلبه‌سى غير ممكن بر مانع وجوده كتيره‌بيليرلردى. فقط بونلرك كافه‌سى عمومى بر حاكميت طلب ايديورلر، يكديكرينه تعرضدن خالى قالميورلر، كنديلرينى تهديد ايدن دشمن سيلابه‌سنه قارشى اوقدر بر قوتى حائز بولونمادقلرى برزمانده عرب عنصرينك بوتون قوۀ مقاومتنى قيرارق عرب سلطنتنه بر ضربه‌ده كنديلرى اوريورلردى .

حاكميت مجادله‌لرى اسپانيا امويلرينك بو انقراضى دورنده خلافتك احياسنه الك زياده غيرت ايدنلر ، هيچ شبهه‌سز (اشبيليه) و (طليطله) حكمدارلرى ايدى. قومشولرى بولنان (ساراغوس) و(بادايوز) حكمدارلرى ايسه يالكز كنديلرينه جوار اولان (آراغون) و(آلغارو) شهرلرينه قارشى ابراز حاكميتله اكتفا ايتمشلردى . فقط اشبيليه حكمدارلرى تعقيب ايتدكلرى مقصده تماماً نائل اولمشلردى . بونلر الك زياده انقسامه اوغرايان بر ولايتك اورتاسنده بولوندقلرى ايچون توسيع حدود ايتمكه پك قولاى موفقيت حاصل ايتمشلردى. صوكرا اللرنده بولونان پايتختك‌ده بو خصوصده دخل كليسى اولمشدى. شهرك وضعيت جغرافيه‌سى مكمل، منافع ثروت وعظمتى مبذول ايدى. بوراده اجراى حكومت ايدن ذوات،

ماهرانه برسیاست تعقیب ایدرك ، مؤسسلرینك ، بن‌عبادك بوتون پلاننی تطبیق ایلمشلردی . بن‌عباد ، وقتیله ایکنجی هشامك (اشبیلیه) اوکنه قدر کلدیکنی وکندیسنی (قرطبه) خلیفه‌لرینك خلفی اولارق طانیدیغنی اشاعه ایتمشدی. بن‌عبادك خلفلری اندلسده‌کی کوچوك امیرلرك داخلی مجادله‌لرله دوچار ضعف اولمالرینه انتظار ایلمشلر ، صوکرا الك مناسب فرصتلردن استفاده ایدرك میدان مجادله‌یه آتیلمشلر، (جبل الطارق)، (نیبله) امیرلرینی تحت انقیاده آلدقلری کبی (قرمونه)

قرطبه جامعنك ایچی

نی‌ده ضبط ایلمشلردی. بعده (طلیطله) و(قرطبه) حکمدارلرینك داخلی ایشلرینه مداخله ایتمشلردی. (قرطبه) امیری پایتختی داخلنده محاصره ایدلمش، اشبیلیه حکمداری برنجی معتضد هرنه‌قدر امدادینه قوشمش ایسه‌ده، دشمنلرینی دفع وطرد ایتدکدن صوکرا قرطبه امیرینی اسیر ایدرك حکومتنی کندی ضبط ایلمشدی. اشبیلیه امیری بو موفقیتله‌ده اکتفا ایتمه‌مشدی. صوکرا (مالاغا) و (غرناطه) نی‌ده الده ایتمك ایسته‌مشدی . مالاغا امیری حموده منسوب اولدیغی کبی اقرباسندن مغرب امیری ایله‌ده مناسباتده بولونیوردی . بو سببدن اشبیلیه امیرینه قارشی کثرتلی ، جنکاور عسکرلر چیقارارق بوتون تشبثلرینی عقیم براقمشدی .

صوکرا ایکنجی معتضد، بدایتده او درجه بر موفقیت اکتساب ایده‌مه‌مش، حتی حکومتنك الك مهم شهرلرندن ایکیسنك، (قرطبه) ایله (اشبیلیه)نك طلیطله امیری طرفندن ضبط ایدلدیکنی بیله کورمشدی. او اثناده طلیطله امیرینه قاستیل حکمداری آلتنجی آلفونس معاونت ایتمشدی. فقط اهالینك کندیسنه اولان محبتی حسبیله، بو شهرلری استرداد ایتمش، بونك اوزرینه (طلیطله) حکومتنك انقراضنی برقات دها تسریع ایلمش، بعده (مورسی) شهرینی ضبط ایتمکه موفق اولمشدی. بن‌عباد فتوحاتنی (مالاغا) و(الجزیره) طرفلرینه قدر تشمیل ایدرك ادریسیلری (طنجه) ویا (سوته)یه قدر چکلمکه مجبور ایلمشدی (١٠٧٩).

ساراغوس و بادایوز امیرلری بن‌عبادك بو موفقیتلرندن متأثر اولارق بن‌عباده قارشی مدهش بر اتفاق عقد ایتمشلردی. بن‌عباد بو تعرضه قارشی درحال خرستیانلردن امداد ایسته‌مش، قاستیل قرالی آلتنجی آلفونس ایله معاهده عقد ایدرك احراز مظفریت ایتدکلری تقدیرده بادایوز، غرناطه والمریه شهرلرینی مشترکاً اداره ایتمکه وطلیطله‌دن صرف نظر ایلمکه قرار ویرمشدی. فقط اجرا ایدیلن محاربه نتیجه‌سنده یالکز طلیطله ضبط ایدیلنجه، آلفونس درحال شهره بایراقلرینی رکز ایتمشدی. بو حوادث اوزرینه بوتون اندلس بن‌عباده قارشی عصیان ایتمش، اسلاملر ألنده بولونان اراضینك دشمن طبیعیلری بولونان خرستیانلره تسلیمنی انتاج ایدن برسیاستدن واز کچمه‌سنی بن‌عباده تکلیف ایلمشدی. فی‌الحقیقه طلیطله‌نك ضبطی، پك ألیم وپك فجیع داخلی حربلره سببیت ویرمشدی. آرتق بوتون آثار صلح ومسالمت، صنایع بشریه نامنه اکتساب اولونان بوتون ترقیات زیروزبر اولیور، کویلر پریشانلق ایچنده قالیور، شهرلر مدهش مهاجمه‌لره معروض بولونیوردی. قرطبه‌نك شوکت وعظمتی منخسف اولیور، بونك یرینه (اشبیلیه)ده قائم اولامیوردی. بوتون بو داخلی حربلر خرستیانلرك مظفریتنی تسهیل ایدییور، اسکی فلاکتلرینی تعمیر ایلیوردی. حتی خرستیانلرك تدریجاً شبه جزیره‌نك وسطنه طوغرو ایلریله‌ملرینی تسهیل ایدییوردی. حتی ١٠٠٨ سنه‌لرینه طوغرو قاستیل قونتی ایله بارسلون قونتی، محمد المهدی ایله سلیمانی کندیلرینه غایت مهم موقعلر ترك ایتدیرمکه موفق اولمشلردی. بو پرنسلرك (کینتوس) ودها سائر محاربه‌لرده اسلاملری التزام ایتدکلری، حتی اوچ پسقپوسك اسلام صفلری آره‌سنده محاربه

ایتدکلری کورولمشدی. بونکله برابر عربلر ینه حدود قلعه‌لرینی ضایع ایتمکدن کندیلرینی قورتاراماملردی. دها صوکرا امویلر ایله علویلر بیننده اختلاف حاصل اولدیغی زمان، له‌ئون قرالی بشنجی آلفونس پورتکیزك (دورو) نهری جنوبنده‌کی قسمنی ضبطه تشبث ایلمشدی. فقط (ویزو) محاربه‌سنده تلف اولمش (١٠٢٦)، بوفتوحاتی اوغلی اوچنجی برموده براقمشدی. موداولا ناوار قرالنی ضعفه دوچار ایتمك ارزو ایلمشدی؛ چونکه بوذات قاستیل قونتلغنی کندی حکومتنه الحاق ایتمش، برمود

قصر الامارده بر دیوار رسمی (عرب صنایعندن)

ایچون تهلکه تشکیل ایتمکه باشلامشدی. ١٠٣٥ده اسپانیانك خرستیانلر الندە بولونان قسمی یکی برانقسامه اوغرامشدی: آراغون وقاستیل قراللقلری صرف اسلاملره قارشی محاربه ایده‌جکلردی. غایت طار حدودلر داخلنده قالان ناوار قسمی، عادتا بر احتیاط قطعه‌سی شکلنی آلمشدی. له‌ئون قراللری قاستیله الحاق ایدلمش، خرستیانلغك ایلری قره‌غول وظیفه‌سنی ایفا ایدییوردی. بو اثناده برنجی فردیناند (آستوریا)، (غالیسیا)، (بیسقای)، (له‌ئون) و (قاستیل)ه کاملاً حاکم اولمش، پورتکیزده (ویزو)، (له‌مه‌غو) و (قو آمبرا) شهرلرینی ضبط ایدرك اسلاملره قارشی مدهش بر دشمن وضعیتی آلمشدی (١٠٣٥ — ١٠٤٤).

بو اثناده ایسه آراغون قرالی بارسلون قونتیله برلشه‌رك (ساراغوس)

و(هوئه‌سقا) حکمدارلرینی صفیشدیرییور، انلری خراجکذاراتیمکه چالیشیوردی.
ایشته عربلر بیننده وقوعه کلن مجادلات بو نتیجه‌یه منجر اولمشـدی. عربلر آنجق قاستیلده یدی سنه مدت (١٠٦٦ - ١٠٧٣) دوام ایدن داخلی محاربادن استفاده ایدرك کندیلرینه برچارۀ سلامت بولا بیلمشلردی. بواثناده فردینانده اوچ اوغلی بابالرینك میراثی بر درلو پایلاشامیورلردی. الك بویوکلری، سانشو ، اولا ایکی قاردشنی ، غارسی ایله آلفونسی (غالیسـیا) و (له‌ئون)دن چیقارمش ، برینی اشبیلیه امیری معتضـده ؛ دیکرینی‌ده طلیطله امیری مأمـونه التجایه مجبور ایلمشـدی. فقط کندیسی (زامورا) محاربه‌سـنده تلف او-

قصرالاماره‌ده بر دیوار رسمی (عرب صنایعندن)

لنجـه مقام حکومته آلفونس دعوت ایدلمشـدی (١٠٧٣). آلفونس طلیطله امیرندن پك زیاده ایـلك کوردیکی ایچون اکا قارشی دائما منتدارلق ابراز ایتمك ایستـه‌مشـدی. حتی بو ذاته عساکر معاونه بیله کوندره‌رك (قرطبه) ایله (اشبیلیه)نك ایکنجی معتضـدن آلنماسنی تسهیل ایلمشدی. آلفونس، متفقی معتضدك وفاتندن صوکرا اسلاملره قارشی صلیب محاربه‌سی اجراسندن اصلا خالی قالمامشدی. آلفونسك غایت تجربه دیده عسکرلری واردی. خصوصیله سید ، (رودریغ دوبیوار) عربلره پك وخیم ضربه‌لر ایندیرمکه موفق اولمشدی. بومشهور قهرمان ١٠٨١دن ١٠٨٥ه قدر اسکی قاستیلدن (تاژ) نهری سـواحلنه قدر امتداد ایدن بوتون صحرالری خراب ایتمکدن خالی قالمامشـدی. آلفونس طلیطله‌یی‌ده محـاصره ایتمش ، بن‌عبادك معاونتنه، اهالینك تسهیلاتنه نائل اولارق شهرك آناختارلرینی آلمغه موفق‌اولمشدی. جامعلری محافظه ایتدیکی کبی محاکم شرعیه‌یی‌ده حالیله ابقا ایلمشدی. طلیطله‌نك مخلوع حکمدار-ینه کلنجه ، بو ذات بوتون ثروت وزادکانیله برابر (والانسیا)ده اختیار اقامت ایتمشـدی. طلیطله‌نك ضبطی اسپانیوللر ایچون پك بویوك بر اهمیتی حائزدی. (تاژ) نهرینك بری طر-فندن بوتون استحکاملر ، (ماکه‌دا) ، (مادرید) ، (غودالاقصارا) ، (قوریا) ، هپ تسلیم

اولمشلردی . (غوادیانا) حوضه‌سی کاملاً استیلایه معروض اولمش ، اندلس قطعه‌سی تفرقه وعدم انتظام یوزندن معروض اولدیغی تهلکه‌لری ، خرستیان پرنسلرك کتدجه ایلریله‌دکلرینی کمال دهشتله کورمکه باشلامشدی .

بحر سفید مغلوبیتلری اسلاملر یالکز اسپانیاده ضایعاته دوچار اولمامشلردی . بحرسفیدده‌ده برچوق یرلرألدن چیقارمغه باشلامشلردی. ازجمله جنوه‌لیلر ایله پیزه‌لیلر (ساردنیا) آطه‌سنه چیقارق والی‌یی طرد ایتمکه موفق اولمشلردی . عربلرك آطه‌یی استرداد ایچون وقوع بولان تشبثلرینه پیزه‌لیلر مانع اولمشلر ، (قاغلیاری) جوارنده آفریقا اسلام اردوسنك بر قسمنی مغلوب ایلمشلردی . دها صوکرا جنوه‌لیلر اندلس قورصانلرندن (قورسیقه)یی ضبط ایتمشلردی . بو قورصانلر اسپانیا اسلاملرینك معاونتنه نائل اولامایجه آفریقا حکمدارلرینه مراجعت ایتمشلر ، فقط بونلردن‌ده هیچ برنتیجه ألده ایده‌مه‌مشلردی.

مع‌مافیه عربلر ایتالیایه آقینلر اجراسندن خالی قالمامشلردی . بعده ۱۰۰۰ سنه‌لرینه طوغرو (ساله‌رن)ده یکی بر دشمنه ، نورماندیا سرسریلرینه تصادف ایتمشلردی. او زمانه قدر (طارانت) أللرنده ایکن بو سفر اوراسی‌ده نورمانلرك یاردیمی ایله یونانیلر طرفندن آلنمشدی (۱۰۳۲) . عربلر او اثناده (سجیلیا)ده تعرضه دوچاراولمشلردی. عربلر بیننده قطعیاً اتحاد موجود دکلدی. حتی یونانیلرایله نورماندیالیلر بیننده‌ده اختلاف اولماسه ایدی،اوصره‌ده کاملاً سقوط ایده‌جکلردی.

(باله آرا) آطه‌لرینه کلنجه ایتالیا جمهوریتلری بوآطه‌لری هنوز ألده ایده‌مه‌مشدی. آطه‌لر وقتیله قورصان مرکزی ایکن اسپانیا والیلرندن بری طرفندن ضبط ایدلمشدی . آفریقا عربلرینك بو اثناده اسپانیا وبحرسفید حوضه‌سنده حقیقی بر تأثیر اجرا ایده‌مه‌ملری، آره‌لرنده غایت قانلی اختلافلر موجود اولماسندن ایلری کلمشدی. هرسنه آفریقانك بللی باشلی شهرلرنده عصیان ظهور ایدییور، نتیجه‌سی برمستبدك یرینه دیکر برینی اجلاس ایتمکدن عبارت قالیوردی. (عشیر)و(بوژی) طرفلرنده اوطوران بنی‌حمود اکثریا کندی اراضیلرینی بویولتمك ایچون قومشو-لرینك اراضیسنه تجاوزایدییوردی. فاطمیلرا کثریا (طرابلس)ی تهدید ایتمك ایچون قاهره‌دن اردولر کوندرییورلردی. کذا چولده اوطوران قبیله‌لرده ویرکی ویرمکدن امتناع ایتدکلری کبی کتدکجه ساحله یاقلاشارق اره‌صره ایقاع ایتدکلری خساراتی برقات دها تشدید ایدییورلردی .

مرابطلر شرق اسلاملری بو اثناده آفریقا واسپانیایی قطعیاً دوشونمیورلردی . او اثناده اسلامیتك یكانه مدافعلری مغرب چوللرنده، آفریقا قبیله‌لری آره‌سنده بولونیوردی . بو قبیله‌لردن ایكیسی عبدالله بن تاشفین طرفندن تشویق ایدیله‌رك كندیلرینك من‌طرف‌الله شان اسلامیتی اعلایه مأمور اولدقلرینه اعتقاد ایتمشلردی. بونلره (اهل‌الله) معناسنه اولمق اوزره (مرابطلر) نامی ویرلمشدی. بو نام اسپانیوللر طرفندن (مارابوط) و(موراوید) شكلنه قلب اولونمشدی. عبداللهك بو قبیله‌لری تشویقدن مقصدی قلبلرنده حسیات دینیه اویاندیرمق ، بو صورتله یكی یكی فتوحاته نائل اولمقدی . مرابطلر شمالی آفریقاده بر چوق یرلر ضبط ایتمشلر، نهایت (آطلس) طاغلرینی لچه‌رك دكز ایله طاغلر بیننده (اغمات) شهرینه یرلشمشلردی. عبدالله بونلرك اداره‌سنه ابوبكری مأمور ایتمشدی. ابوبكر (اغمات) شهرینك اكتساب ترقی‌یه مساعد اولمادیغنی كورمش ، آفریقاده تأسیس حكومت ایدن خاندان مؤسسلری كبی اوده بر شهر، (مراكش) شهرینی تأسیس ایلمشدی. صوكرا، عموجه‌زاده‌سی یوسف بوتون نفوذ حكومتی ید اقتدارینه لچیرمشدی . یوسف بن تاشفین، جسور، عالیجناب، زهد وتقوی ایله متصف، ادارهٔ اموره واقف بر ذاتدی. كندنده اطاعتی جالب بر وقار موجود اولدیغی كبی اقوامی پیشنده سوروكلیه بیله‌جك اوصاف وفضائله‌ده مالكدی.

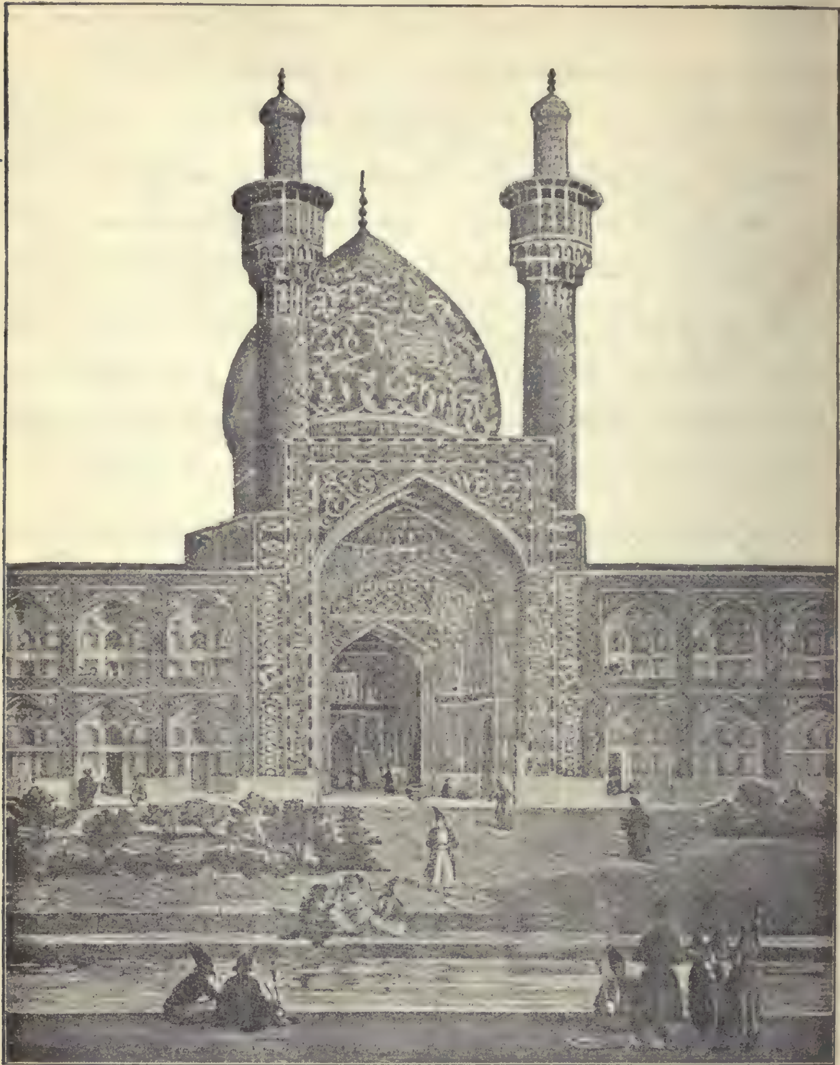
بو ذات آز بر زمان ایچنده مرابطلر طرفندن رئیس انتخاب ایدلمشدی . یوسف، (كینه) سواحلندن صاتین آلدیغی زنجیلرله اندلسدن كتیردیكی اسیرلردن مركب قوتلی بر اردو تشكیل ایدرك (فاس) و (مكینه) شهرلری اوزرینه یورو. مشدی . او زمان بو ایكی شهر عرب وبربریه عائله‌لرینك آلنده ایدی . یوسف بو شهرلری آلده ایتدكدن صوكرا مدهش سواریلرینه هیچ بر شی مقاومت ایده. مه‌مشدی . بو عسكرلردن بر قسمی قلیجی صابانه تبدیل ایتمشلر ، دیكر قسمی ایسه یوسفك مظفریاتنه اشتراك ایدرك (سوتا) ، (طنجه) و (ساله) شهرلرینی آلا. رق بنی حمودی فراره مجبور ایلمشلردی . آرتق بوتون مغرب حوالیسی یوسفك اداره‌سی آلتنه كیرمشدی (١٠٨٤) .

اسپانیاده مرابطلر اسپانیا عربلری ، دوچار اولدقلری فلاكت اوزرینه ، مرا. بطلردن استمداده باشلامشلردی. اشبیلیه ، غرناطه وباداپوز

امیرلری خرستیانلره قارشی مرابطلردن امداد طلب ایلشلردی . یوسف ، بوتون احتراصاتنه واسع بر میدان آچاجق اولان بو تکلیفی اصلا رد ایتمه‌مشدی. درحال اسپانیا ایچون برسفر حاضرلامش، معتضددن (الجزیره)یی آلدقدن‌صوکرا شبه جزیره‌یه قوتلی براردو اخراج ایلشدی (۱۰۸۶). یوسفك اسپانیایه چیقماسی بوتون اندلسده غایت عمیق بر ممنونیت حصوله کتیرمشدی . بونکله برابر مرابطلرده تعصب وجسارتلرندن بکله‌نن امیدلری قوه‌دن فعله‌کتیره‌مه‌مشلردی . مرابطلر (زلاقه) محاربه‌سنده مظفراولدقلری‌حالده غالبیتلرینك ثمره‌سندن هیچ استفاده ایده‌مه‌مشلردی . او زمان آلتنجی آلفونس ایله آراغون قرالی سانشوده سفره کیریشمشلردی . سید (مورسی)یه قدر ایله‌رلك موفقیتلر احراز ایتمش ، سانشو (هوئه‌سقا) شهرینی هجوم ایله ضبط ایتدیکی کبی آلتنجی آلفونس‌ده (طلیطله)دن (غوادیانا) ساحللرینه قدر مخربانه آقینلر اجرا ایلشدی (۱۰۹۰).

بواثناده اسلاملر ایچون الك برنجی شرائط مظفریت، اندلسلیلر ایله آفریقالیلرك متحداً حرکت ایتملری ایدی . فقط بوایکی مملکت خلقی بیننده اتحادسزلق یك چابق باش کوسترمشدی . یوسف اسپانیانك لطیف صحرالرینی کورر کورمز کندیسنده درحال بورالری أله کچیرمك آرزوسی اویانمشدی . اندلسلیلر ایسه یوسفك مقصد وارزوسنه نفوذ ایدرك انلری عقیم براقمغه غیرت ایتمشلردی . فقط بو غیرتدن هیچ بر ثمره حاصل اولمامشدی . یوسف بردنبره کیزلی مقصدلرینی میدانه چیقارمش ، درت سنه (۱۰۹۰ - ۱۰۹۴) ایچنده جنوبی اسپانیاده مرابطلرك نفوذندن باشقه نفوذ جاری اولامامشدی . (قرطبه) ، (قرمونه) ضبط ایدلمش ، (المریه) ، (مالاغا) و (غرناطه) هیچ بر مقاومت کوسترمدن اسلاملرك فائق قوتلرینه قارشی تسلیم اولمشدی . ایکنجی معتضدك اقامت ایتدیکی (اشبیلیه) شهری‌ده یوسفك ألینه کچمش ، معتضد کندیسنی وعائله‌سنی فدا ایلشدی. بو اثناده یوسفك قوماندانلری‌ده (قساتیوا) ، (دەنیا) و (والانسیا) شهرلری ایله (الغارو) و(لوزیتانیا) حکمدارلرینی کندیلرینه تابع ایتمشلردی. یالکز(ساراغوس) شهری استقلالنی محافظه ایده‌بیلمشدی (۱۰۹٤) . یوسفك بو قولای وسریع استیلاسی‌ده کوستریبوردی که اندلسلیلراسکی شهرت ومتانتلرینی ضایع ایلشلردی. احتمالکه اندلس اهالیسی ، یوسفك آفریقا واسپانیا ایالتلرنده‌کی وسائط ومنابعدن

استفاده ايدرك خرستيانلره قارشى كنديلرينى دها زياده حمايه ايده‌جكنه ذاهب اولمشلردى. فقط برمدت صوكرا ايش تماماً اكلاشلمشدى. يوسفك اسباب وحركاتى

اصفهانده بر جامع

صرف دينى برتأثيرله حاصل اولمامشدى. يوسف، سيدك (والانسيا)ده يرلشمسنه قارشى هيچ بر تشبثده بولونمامش ، بر چوق سنه‌لر جنبشلر وسفاهتلرله وقت كچيرمش،

اسلامیتك كرفتار اولاجنى مهالكى نظر اعتباره آلمايارق (قرطبه)دن (فاس)ه، آفريقادن اسپانيايه سياحتلر اجرا ايلمشدى . بونك اوزرينه عربلر ، دينك بقاسنه مدار اوجنى جهتله، يوسفك حاكميتى آلتنده بولونمايى ترجيح ايده‌جك يرده بوتحكمدن قورتولمايى دوشونمكه باشلامشلردى. (والانسيا) جوارنده‌كى واليلردن برچوقلرى سيدك زوجه‌سى‌شيمه‌نك اطرافنه طوپلانمشلر ، مرابطلر طرفندن تهديد ايدلمكده اولان (والانسيا) شهرينى مدافعه‌يه عزم ايتمشلردى. حتى مرابطلره قارشى اودرجه عداوت بسله‌مكه باشلامشلردى كه شهرك خرستيانلر ألنده قالماسنى بيله ترجيح ايلمشلردى . بوحسيات، شبه جزيره‌نك سائر اقسامنده‌ده تظاهر ايتمشدى . بوتون خلق آرتق خرستيانلردن قورقيورلر ، مملكتلرينه كلن يابانجيلرى دفع واخراج ايتمك ايستيورلردى . يوسف وفات ايدنجه (١١٠٧) اوغلى على، آلتنجى آلفونسه قارشى‌احراز ايلديكى‌مظفريتله برمدت‌قدرطرفدارلرينك قوتنى ادامه‌ايده‌بيلمشدى. على ، سارغوس واندلس اميرلرينه تعرض ايتمش ، صوكرا خرستيانلرله برلشه‌رك مهم مظفريتلر ألده ايتمش ، اسپانياده عرب نفوذينى مدافعه ايده‌جك يكانه حكمدار اولارق اثبات وجود ايلمشدى . على ايله خلفى تاشفين بن علينك نفوذى بويوك بر تأثير اجرا ايده‌مه‌مشدى . مرابطلر الك زياده (قرطبه)يى مركز اتخاذ ايتمشلر ، اهالى‌يه ممالك مفتوحه اهاليسى كبى معامله ايلمشلردى . بو سببدن ، ظهور ايدن عصيانلرى بك كوچ باصديرمغه موفق اولمشلردى . علينك باباسى يوسف ، جبراً ألده ايتديكى امارتى مشروع كوسترمك ايچون بغداد خليفه‌سندن اسپانيا حكمدارلغنى استحصال ايتمشدى . اوغلى على ايسه شبه جزيره‌يه بر چوق آفريقا قبائلى كتيرمش ، بونلرى اسكى عرب عائله‌لرينك انقاضى ايله زنكينلشديرمش، اسپانياده ايكى مخالف فرقه‌نك ظهورينه ميدان ويرمشدى.

مرابطلرك سياسهٔ مضر حركتلرى خرستيانلرك تكرار محاربه ميدانته آتيلمالرينه سبب اولمشدى . مرابط استيلاسندن برى خرستيانلر همان دائما مدافعه‌يى اختيار ايتمشلردى. شمدى انلر ايچونده تجاوزه باشلامق زمانى حلول ايتمشدى . او صره‌ده اوروپاده صليب محاربه‌لرى اجرا ايديليوردى. اسلامله قارشى حرب مقدس اجرا ايتمك ايسته‌ين بر چوق شواليه‌لر اسپانيايه قوشمشلردى . بونلردن بورغونيالى ره‌يموند ايله به‌زانسونلى هانرى خرستيانلره او درجه بويوك خدمتلر ايفا ايلمشلردى‌كه قرال آلفونس تقدمهٔ شكران پروزانه اولمق اوزره انلره قيزلرينى تزويج ايتمشدى . بونلردن ره‌يموند قاستيل قراللغنه ، هانرى‌ده پورتكيز قونتلغنه يعنى لوزيتانيانك اساساً ضبط ايدلمش اولان قسمنه نائل اولمشدى .

اسپانیوللر ١١٢٠ده (طلیطله)دن (أبر) نهرینه قدر بوتون اراضی‌یه حاکم بولونیورلردی . آراغونلی آلفونس یکی موفقیتلر تخیل ایدرك (والانسیا)یی تهدید ایتمش، کندیسنه قارشی اتفاق ایدن آفریقالی والیلری مغلوب ایلمشدی. بومظفریت کندیسنه اندلس وادیلرینی کاملاً آچیق بولوندرمشدی . آلفونس دها صوکرا (مورسی)یه تعرض ایتمش (١١٢٥) ؛ بوسفرك نتیجه‌سی امید ایتدیکی کبی چیقمامشدی. فقط دها ایلریلره حرکت ایدرك (غرناطه) صحراسنی‌ده یغما ایتمش ، بونك اوزرینه مرابطلرك حکمدارلری حدود خرستیانلرینك اسیرایدلمسنی‌معیت قوماندانلرینه امرایلمشلردی. بوامرغایت شدتلی برصورتده اجرا ایدلمشدی. او درجه‌ده‌که ، حدودده‌کی خرستیانلر اسیر ایدلدکاری کبی بوتون مالليرینی صاتمغه اجبار ایدلمشلر ، بر قسمی آفریقایه کتیرلمشلردی . مع‌مافیه بو شدتلی تدبیرلر ، قاستیل وله‌ئون قراللغنی احراز ایدن آلفونس ره‌یموندك قوتلی بر اردو ایله اندلسه قدر ایلرلمسنه مانع اولامامشدی (١١٣٣). آلفونس ره‌یموند (اشبیلیه) وحتی (قادیقس) واروشلرینی کاملاً تخریب ایلدیکی کبی بو سفرلر نتیجه‌سنده (ایمپراطور) عنواننه‌ده استحقاق کسب ایلمشدی. بو اثناده پورتکیز قوتی آلفونس هانریکه‌زده (آلغارو) حوالیسنی ضبط ایچون برسفر اجرا ایتمشدی. بو سفرده (بادایوز)، (بەیا) ، (راوه‌را) ، (ألواز) والیلریله محاربه ایتمش، (اوریق) تپه‌لری جوارنده بر مظفریت احراز ایدرك قدرت و نفوذینی تحکیم وقراللق موقعنی احراز ایلمشدی (١١٤٣) .

سجیلیاده اسلاملرك مغلوبیتی

مرابطلرك اسلاملره یکانه خدمتلری ، اسلام حکومتلرك انقراضنی برمدت دها تأخیرایتمکدن عبارت اولمشدی . مرابطلر اسپانیا شبه جزیره‌سندن طیشاری چیقمادقلری کبی باله آراطه‌لرندن ارته‌یه هیچ بربحری سفراجرا ایتمه‌مشلردی. بو آطه‌لری‌ده ١٠٩٦ده اندلس والیلرندن ضبط ایتمشلردی . او اثناده قندیه شهری عربلردن وندیکلیلر طرفندن ضبط ایدلدیکی حالده بورانك‌ده استردادینه قیام ایتمه‌مشلردی. بو صره‌ده سجیلیاده نورماندیا شوالیه‌لرینك ألینه کچمشدی. بو شوالیه‌لر (آوه‌رسا) و(قاپوآ) جوارینه یرلشدکدن‌صوکرا جنوبی ایتالیاده مستقل برحکومت تشکیل‌ایتمشلردی. عربلردن پالرمو، پیرانه‌ز ، مسینا ، طراپانی وپاتتی امیرلری حاکمیت منازعه‌سنه باشلامشلردی . نورماندیالیلردن روژه ، اولا عربلرك مسائل داخلیه‌سنه قاریشیر کبی کورونمش، صوکرا بو ضعفدن استفاده ممکن اولدیغنی آکلاینجه ، مقصدینی میدانه قویمش، اسلاملردن آیریلارق‌بوتون سجیلیا خرستیانلرینی‌اطرافنه طوپلامشدی (١٠٦٨). بو محاربه پك اوزون سورمشدی. روژه، قاردشی‌روبه‌رك معاونتندن محروم قالنجه (مسینا)ده مدافعه‌یی اختیار ایتمش ، عربلرك آفریقادن کلن فائق قوتلری قارشیسنده مغلوب اولمق درجه‌لرینه کلمشدی. فقط برادرینك

قوای امدادیه ایله ورودی ایشك رنكنی بسبتون دكیشدیرمشدی. (قاتانیا) ایله (پالرمو) سقوط ایتدیکی کبی اسلام اردوسی‌ده رجعت ایتمش، آطه کاملاً نورمانده‌یالیلرك ألینه كچمشدی. عربلرله مغربیلر آطه‌ده قالمق ایستینلره تأمینات قطعیه ویرلمشدی. غالبلر آطه‌ده زراعت وصنایع ترقی‌ایتدیرن عربلرك كیتمه‌سیله آطه‌نك فقر وضرورت ایچنده قالاجغندن قورقارق بو تأميناتی اعطا ایتمشلردی. عربلره سربستی ادیان، محافظهٔ عنعنات کبی امتیازات ویرلمش، ایکی عصر صوكرا آطه‌ده اسلاملردن اثر قالمامشدی. روژه، سجیلیایی بحری برحکومت حالنه كتیرمش، بحر سفید حاکمیتی عربلردن استرداد ایتمك ایسته‌مشدی. روژه عربلری اولا (مالطه)ده تعقیب ایتمش، بعده‌اوغلی ایکنجی روژه آفریقایی تهدید ایدرك ساحل جوارنده‌کی آطه‌لری ضبط ایلمشدی (۱۱۲۵-۱۱۴۳). روژه، اسلاملر بیننده ظهور ایدن تفرقه‌لردن استفاده ایدرك (طرابلس) اوکلرینه قدر کلمشدی. شهراولا آمیرال جورجی‌یه شدتله مقاومت ایتمش، فقط اسفاقس، سوزا، مهدیه، قیروان، تونس کاملاً ضبط ایدلمشدی (۱۱۴۸). عربلر یوزیتمش یدی سنه‌دن بری (۹۷۱-۱۱۴۸). حاکمیتلری آلتنده بولونان شهرلری خرستیانلر ألنده براقارق کری چکلمکه مجبور اولمشلردی. بناءً علیه اون ایکنجی عصر میلادیده اسلامیت غربده انقراض بولمق اوزره ایدی. بحر سفید حاکمیتی اسلاملرك ألندن کاملاً چیقمشدی. اسلاملر ایبریا شبه جزیره‌سنده متصل کریله‌یورلردی. کذا آفریقانك بر قسمی‌ده أللرندن‌چیقمغه باشلامشدی. فقط بو‌سفریکی مدافعلر اورتایه آتیلمشدی. بونلرده مرابطلر کبی مغربدن ظهور ایتمشلر، آفریقا و اسپانیا حوالیسنه موقت بر شعلهٔ ظفر ایصال ایتمکه باشلامشلردی.

موحدلر

مرابطلر طرفندن انقیاد آلتنه آلنان اقوامدن بعضلری بو حاکمیته حسد ایتمشلر، یوسف ایله علینك مرابطلره تأمین ایلدکلری ثروتی کندیلری آلمق ایسته‌مشلردی. اسپانیاده جاری اولان بو فکردن یالکز بر ذات استفاده ایتمشدی که، اوده حکیم شهیر امام‌غزالینك شاکردی محمدبن‌عبدالله ایدی.

محمدبن عبداه (قرطبه) جامعی مستخدمیننده برینك اوغلی ایدی. محمد، علوم ابتدائیه‌یی تحصیل ایتمش، بعده شرقه کیدرك (بغداد)ده امام غزالیدن اقتباس کمالات ایلمشدی. ذکا وعرفانی پك آز بر زمانده اظهار ایدن بوذات، هیأت اجتماعیه‌یی اداره ایچون دینك بویوك بر تأثیر اجرا ایده‌جکنی آکلامش، صرف عرفان وذکاسنك قوتیله مرابطلری دویرمکه عزم

غرناطه‌ده الحمرا

کتابخانهٔ عسکری، ابراهیم حلمی

ایلمشدی . محمد اولا مرابطین رئیسلرینك احکام قرآنیه‌یه مغایر حرکتلرینی مناقشه ایتمشدی . بعده علینك زوجه‌لرینی یوزلری آچیق سوقاغه چیقدقلری ایچون موآخذه ایتمش، بو حرکتندن طولایی (مراکش)دن طرد ایدلمشدی. بونك اوزرینه اهالیدن استفاده‌یی دوشونمش ، خلیفه اخلاق وفضائله، اوامر پیغمبری‌یه رعایت لازم کله‌جکنی تلقین ایتمکه باشلامشدی. محمدك حیل ودسائسی یالکز اهالی‌یه تلقیناتده بولونمقدن عبارت قالمامشدی . بومشکل وظیفه‌ده کندیسنه یاردم ایتمك ایچون اطرافنه بر چوق فعال ومستعد ذاتلرده طوپلامشدی . بو مهم ذوات پك آز بر زمان ایچنده ذکالرینك آثارینی کوسترمکه موفق اولمشلردی . (مراکش) و (آغمات) شهرلرنده طوپلانان بر چوق خلق بو دعوته اجابت ایتمش ، انلرك اصلاحات تصورلرینی کال صمیمیتله آلقیشلامشدی. مرابطلرکندیلرینی تهدید ایدن بوتهلکه‌یی پك کچ آکلایابیلمشلردی. حتی تهلکه‌نك اوکنی آلمغه قیام ایتدکلری زمان ، محمد بن عبداللهك کندیسنه قوتلی برفرقه تشکیل ایلدیکنی کورمشلردی .

عبداه مملکتده موجود بوتون حکمدارلرك کندیسنه نصب انظار ایتدکلرینی کورمشدی . بونك اوزرینه (تیخال) شهرینه چکیلمش ، طرفدارلرینی بورایه طوپلایارق جمله‌سنه (موحدلر) نامنی ویرمشدی. عبداه، طبیعةً غایت مستحکم اولان بوموقعه آیریجه برقلعه انشا ایتدیرمش، (مهدی) عنوانتی آلارق بویوك برنفوذاجرا ایلمشدی. بعده تلمیذلرندن اون کشی انتخاب ایدرك بونلردن برشورا مجلسی، کذا یتمش کشیدن مرکب آیریجه برعمومی مجلس تشکیل ایلمشدی. عبداه، آزبرزمان ایچنده مرابطلرك نه‌قدردشمنلری‌وارسه‌کافه‌سنی‌اطرافنه طوپلامغه موفق‌اولمشدی. عبداه، معیتنه‌التحاق‌ایدن‌قوتلرك درجهٔ کفایه‌ده‌اولدیغنی‌کوررکورمز سفره‌مباشرت‌ایتمشدی (۱۱۲۰). اجراایلدیکی اوچ‌محاربه‌نك کافه‌سی‌ده، معیتی افرادینك تعصب وجسارتی سایه‌سنده، مظفریتله نتیجه‌لنمشدی. عبداه بومظفریتلردن صوکرا آرتق (مراکش)ده اوطورابیله‌جکنه ذاهب اولمش ، آفریقاده مرابطلرك حقیقی‌مرکزینی تشکیل‌ایدن (مراکش)شهری‌اوکنه کلمشدی. عبداه بدایتده‌غالب کلمش، فقط‌بالآخره قانلی‌برهزیمته کرفتار اولمشدی (۱۱۲۵). حتی بر مدت کندی‌ده استقبالندن مأیوس اولارق مجادله‌لردن فراغت ایتمك ایستمشدی . فقط شورا مجلسی ارکانندن عبدالمؤمنك دها وفعالیتی کندیسنه یکی‌یکی منابع احضار ایلمشدی. عبداه ، شوق وجسارتلری قیریلان طرفدارلرینی تدریجی بر صورتده تشجیع ایتمش، بش‌سنه صوکراضایعاتنی کاملاً تلافی ایلمشــدی . بعده بر دفعه دها تجربهٔ ســلاحه قیام ایدرك بو سفر عبدالمؤمنك دهاسی سایه‌سنده مسعودانه بر محاربه اجرا ایلمشدی. عبداه، وفاتندن درت کون اول عبدالمؤمنی کندیسنه خلف انتخاب ایتمشدی.

عبدالمؤمن، عبداللهك تعقیب ایتدیکی مقاصدی حقیقةً قوه‌دن فعله کتیره‌جك بر اقتداری حائزدی. کندیسی عبداه درجه‌سنده شدت طبعه مالك اولمقله برابر اندن دها زیاده ادارهٔ حربه مقتدردی. عزم وثباتده همان فرید اولان بو ذات، لیاقت ومزیتیله عمومی ارزوسنه فرمانبر ایده‌بیله‌جك بر خاصه‌یه مالکدی. فکری الك جرأتکارانه تشبثلری احاطه‌ایده‌بیله‌جك بر جوالیته مالك بولونیور، بوتون تشبثلری قوه‌دن فعله کتیره‌جك خصائصی ابراز ایدییوردی. عبدالمؤمنك حکمدارلغی موحدلر آلقیشلرله استقبال ایتمشلردی. عبدالمؤمن‌ده نادر وقیمتدار اوصافی ایله بو امیدلری اصلا بوشه چیقارمامشدی. عبدالمؤمن آز بر زمان ایچنده مرابطلرك تأسیس ایتدکلری حکومتدن دها واسع بر حکومت تشکیلنه موفق اولمشدی.

عبدالمؤمن، مقر حکومتدن، (تیخال) شهرندن باشلایارق (ساله) یه قدر امتداد ایدن بوتون اراضی‌یی ضبطه موفق اولمشدی (۱۱۳۲). بعده (فاس)شهرینه کیرمشدی. بواثناده علی بن یوسف وفات ایتمشدی یرینه کچن تاشفینك اداره‌سنده، فاسه جوار بر قاچ ولایت ایله (اوران) و (تلمسان) موقعلرندن باشقه اراضی قالما-مشدی. ایشته آفریقانك مقدراتی (تلمسان) اوکنده وقوع کلن بویوك بر مظفریت نتیجه‌سنده تعین ایلمشدی.

عبدالمؤمن ماهرانه تدبیرلری سایه‌سنده احراز موفقیت ایلمشدی. بو ذات بوتون قطعاتندن قلعه نظامنده بر طابور تشکیل ایتمشدی. طابورك اوك صره‌سی اوزون مزراقلرله مجهز، غایت جسور افراددن متشکلدی. افراد کندیلرینی دشمن اوقلرندن قالقانلرله محافظه ایدییورلردی. دها صوکرا اوقجیلرله صاپانجیلر کلیور، سواری‌ده قلعه نظامنك اورتاسنده بولونیوردی. مرابطلر عددجه فائق بر قوتی حائزاولدقلری حالده محاربه نظامنی یارمغه بر درلو جسارت ایده‌مه‌مشلر، نهایت مقهوراً رجعت ایتمکه مجبوراولمشلردی. عبدالمؤمن شاشقین، مأیوس بر حالده (تلمسان)ه قدر رجعت ایتمشدی. صوکرا (اوران)ه کلمش، بوراده بر قضا نتیجه‌سی اولارق وفات ایدرك مرابطلری بویوك بر دهادن محروم براقمشدی (۱۱۴۵). آز برزمان صوکرا، او آنه قدر عبدالمؤمنك نفوذ وحاکمیتنی قبول ایتمین شهرلرده انقیاد ایتمکه مجبور اولمشلردی. روایته کوره عبدالمؤمن قلعه‌لردن برندن کوردیکی شدتلی بر مقاومتدن حدتلنه‌رك جسیم بر سد انشا ایتدیرمش، نهرك صولرینی سددن آشیرارق محاصره

ایتدیکی شهری صویه غرق ایلشدی . ١١٤٦ده مرابطلرك ألنده (مراکش)دن باشقه یرقالمامش، بوراسیده هجوم ایله ضبط ایدلمشدی. اوتاریخدن اعتباراً مرابطلر بوتون مغرب حوالیسنه حاکم اولمشلردی.

عبدالمؤمن، یوسفك میراثنی ألده ایتدکدن صوکرا هیچ وقت ضایع ایتمدن اسپانیا ایشلرینه قاریشمشدی . فقط عبدالمؤمنك حرص وطمعی بونکلهده تسکین ایدیلهمهمش ، بنی اغلبك آفریقادهکی حاکمیت قدیمهسنی اعادهیه تشبث ایتمشدی.

اندلس سرایلرنده بر دیوار رسمی (عرب صنایعندن)

حتی بو مقصدی استحصال ایچون (بنغازی) طرفلرینه طوغرو ایلریلهمش، بوتون اسلاملری عین فکره ، عین امله خدمت ایتدیرمکه غیرت ایلشدی . عبدالمؤمنك مدید وپارلاق حیات سیاسیهسی هپ ظفر وغالبیتله تتوج ایتمشدی. ١١٤٦دن ١١٥٨ تاریخنه قدر (اوران) ایله (تلمسان) بیننده کی قبیلهلری دائرهٔ اطاعته آلمش، بنی حمودی محو ایتمش ، صوکرا آفریقایه یرلهشن نورماندیالیلرله چارپیشمشدی . عبدالمؤمن بو اثناده (ساله)دن (تونس)ه قدر پارلاق بریورویش اجرا ایلشدی. عبدالمؤمنك بو سفری (تونس)، (طرابلس)، (سفاقس)، (مهدیه)، (غابس) و(قیروان) مظفریاتیله نتیجهلنمشدی.

موحدلر بر کره آفریقایه حاکم اولدقدن صوکرا بو فتوحاتی محافظه ایچون متمادی برسعی ابراز ایتمشلردی. موحدلره قارشی آفریقایی الهگچیرمک ایچون برچوق دشمنلر واردی. ویرکیدن قورتولمق فکریله متمادی صورتده عصیان ایدن قبیله‌لرله سجیلیا قرالندن ماعدا، موحدلرک مرابطلردن‌ده دشمنلری موجوددی. حتی مرابطلردن بری سجیلیادن قالقارق (غابس) و (اسفاقس) شهرلرینی الده ایتمش، بغداد خلیفه‌سی نامنه خطبه اوقوتمشدی. کذا موحدلر مصر سلطانی صلاح الدینک تعرضنه‌ده اوغرایارق (طرابلس)ی الدن چیقارمشلر (١١٧٢)، شرقده صوک درجه حائز نفوذ اولان ایوبیلردن اصلا انتقام آلامامشلردی. فقط مرابطلردن ضبط ایتدکلری شهرلری استرداد ایتدکلری کبی انلری (باله آر) آطه‌لرینه قدرده تعقیب ایلمشلردی.

مرابطلر و اسپانیا اسلاملری آلفونس هانریکه‌زنک (اوریق) مظفریتی اسپانیا شبه جزیره‌سی اوزرنده مرابطلرک حاکمیتنه صورت قطعیه‌ده نهایت ویرمشدی (١١٤٣). مرابطلر مغربده‌ده موحدلر طرفندن صیقیشدیرلمشلر، بوسببدن (بادایوز، بطلیوس) و(ألواس) والیلرینه امداد کوندرمه‌مشلردی. اوزمان بوتون اندلس علی بن یوسف طرفندن نصب ایدیلن رؤسایه قارشی عصیان ایتمش، بو یکی اختلاللر خرستیان پرنسلرک ترقیسنی تسهیل ایلمشدی. اوزمان قاستیل وله‌ئون قرالی اوچنجی آلفونس (غوادیانا) و(سییه‌راموره‌نا) طرفلرینی تخریب ایتمش، (المریه) سورلرینه قدر یاناشمشدی. (المریه) شهری اوچ آی محاصره‌دن صوکرا تسلیمه مجبور اولمشدی. بو اثناده پورتکیز قرالی‌ده (لیزبون) شهرینی محاصره ایتمشدی. بو موفقیت کندیسنه (تاژ) نهرینی تأمین ایلدیکی کبی (الغارو) یولنی‌ده کاملاً کشاد ایلمشدی. پورتکیزلر بو صورتله بحرآده استفاده ایدرک انکلیز وفلاندیا کمیلرینک یاردیمی ایله موفقیاتنی اکمال ایتمش (١١٤٧)، فقط (قرطبه) اوزرینه اجرا ایلدیکی حرکت ایله مأمول ایتدیکی نتایجی حاصل ایده‌مه‌مشدی (١١٥٢).

اسپانیا عربلری مرابطلرک تحکمندن قورتولدقدن صوکرا آره‌لرنده براتحاد تشکیل وبر مرکزیت تأسیسنه موفق اولسه‌لردی احتمالکه خرستیانلره قارشی دواملی بر مقاومت کوستره‌بیلیرلردی. فقط حیاتنک انقراض سنه‌لرینی یاشایان بو جسور قوم، اختلالده کوستردیکی فرط حسیاتی اتحادده ابراز ایده‌میوردی. امویه خا-

ندانـنك انقراضنه سبب اولان تفرقه‌لر تکرار ظهور ایدییور، نفوذ خاندان موجود اولمادیغی ایچون بو تفرقه‌لر وخیم نتیجه‌لر حاصل ایتمك استعدادینی کوستریبوردی. از جمله (مورسی) ، (والانسیا) ، (غرناطه) ، (اشبیلیه) و (قرطبه) کبی اولدقجه اهمیتی حائز شهرلرده بر چوق حریص‌جاه کیمسه‌لر استقلال تشبثلرنده بولونیورلردی . بو صره‌ده مرابطلر اسپانیادن چیقارق آفریقایه وباله‌آر آطه‌لرینه چکلمشلردی (١١٤٦). اندلسده ایسه عبداه معیتنده اوفاق بر اردو براقمشلردی. اسپانیا عربلرینك استیلا تشبثلر اثناسنده عبداه‌ده خرستیانلرله برلشه‌رك اوفاق بر امیرلك تشکیل ایلمشدی . بعده (القصیه)یه طوغرو عسکر سوق ایدرك (غرناطه)یی بر مدت ألده بولوندرمش ، حتی (قرطبه) و (اشبیلیه)یی‌ده أله کچیرمشدی . فقط موحدلرك ظهوری اوزرینه مدعیاتندن کاملاً صرف نظر ایتمکه مجبور اولمشدی . عبداه قومشولرینه وعبدالمؤمنك عسکرلرینه قارشی مقاومتدن عاجز بولوندیغی ایچون محاربه میدانلرنده فدای جان ایتمش ، او زمان اسپانیا شبه جزیره‌سنده مرابطلردن‌ده اثر قالمامشدی .

اسپانیاده موحدلر موحدلری اسپانیایه جلب ایدن، (الغارو) والیسی ایدی. بو ذات امام غزالی ایله مهدینك دساتیر دینیه‌سنه طرفدار بولونیوردی. عبدالمؤمنك ایلك کوندردیکی اردو (الغارو)ك برقسمنی ضبط ایتمش، پورتکیز قرالنك فتوحاتنه خاتمه چکمشدی (١١٤٧) . ایکنجی بر اردو یدنجی آلفونسدن (المریه)یی آلمش ، اوچنجی بر اردوده والانسیا امیرینه قارشی شایان اهمیت برفائقیت استحصال ایلمشدی . (والانسیا) امیری اسپانیانك شرق سواحلنی کاملاً ألده ایتدکدن صوکرا خرستیانلرله برلشمشدی . موحدلرك بو موفقیتلری (غرناطه) ایله (غوادیانا)یه قدر امتداد ایدن ممالکی ألده ایتملرینی تأمین ایلمشدی (١١٥٤ - ١١٦٠) .

١١٦٠ده (والانسیا) عبدالمؤمنه قارشی مقاومت ایدرك آفریقایه تابع اولمقدن قورتولمشدی. عبدالمؤمندن صوکرا اوغلی یوسف خرستیانلره قارشی جدی هیچ برتشبث اجرا ایتمدن اول بو شهری ألده ایتمکه غیرت ایتمشدی. بواثناده اندلس عربلری (والانسیا)یه یاردم ایتمشلر، قهرمانانه برمحاربه نتیجه‌سنده فدای جان ایلمشلردی. (مورسی)، (ده‌نیه) و (آلیقانت) شهرلری‌ده بربرینی متعاقب موحدلره تسلیم اولمشدی.

موحدلر و خرستیانلر

موحدلر اسپانیایه یرلشدکدن صوکرا خرستیان حکمدار‌لره قارشی آچیقدن آچیغه محارباته باشلامشلردی. او زمانه کلنجیه قدر یالکز تهدیده اوغرایان قلعه‌لره یاردم ایدییورلر، استیلا و تجاوزلره مانع اولیورلردی. فقط اسپانیاده قوت کسب ایدرا یتمز تعرضی اختیار ایتمکه لزوم کورمشلردی. او صره‌ده (آراغون) ایله (قاتالونیا) برلشمش، قاستیل ایله له‌ئون‌ده آلفونسك وفاتی اوزرینه بربرندن آیرلمشدی. خرستیان پرنسلر ایچنده اسلاملر ایچون اك تهلکه‌لیسی پورتکیز قرالی ایدی. بوذات هیچ بر وقت سلاحی الدن براقمیور، مملکتنك حدودینی متمادیاً توسیع ایدییوردی. یوسف اولا بوتون قوتنی پورتکیز قرالنه قارشی سوق ایتمشدی. بعده آراغونلیلردن (طاراغون) شهرینی آلمش، (سانتارم) شهرینی ضبط ایده‌جکی صره‌ده موحدلر بیننده ظهوره کلن خوف عمومی نتیجه‌سنده تلف اولمشدی. فقط یعقوب، باباسنك انتقامنی آلدیغی کبی شهری‌ده شدتلی بر هجوم اجرا ایدرك ضبط ایتمشدی.

موحدلرك بو یکی رئیسی، سلفلری یوسف وعبدالمؤمن درجه‌سنده لیاقت ومزیته مالك برذاتدی. طرابلسدن (ئه‌بر) و(تاژ) نهرلرینه قدر بوتون اراضی‌یی امر و حکمنه منقاد ایدن بو حکمدار، خرستیانلره قارشی پارلاق برسفر اجرا ایدرك دور حکومتنی بر قات دها رونقدار ایتمك ایسته‌مشدی. یعقوب اولا خرستیانلره قارشی مدهش بر تخریب حربی اجرا ایلمشدی (١١٨٤-١١٩٥). بوتون آفریقا واسپانیاده جهاد اعلان اولونمش، یعقوبك معیتنه طوپلانان مدهش برار دو آلفونس اوزرینه یورومشدی. آلفونس، له‌ئون وناوار قراللرینك کلمه‌لرینی بکله‌مدن محاربه‌یه کیرمش، فقط (زلاقه) انهزامندن دها بویوك بر فلاکته کرفتار اولمشدی. یعقوب بو محاربه‌ده یکرمی بیك خرستیان اسیر ایتدیکی حالده جمله‌سنی عفو ایلمشدی. بو مظفریت اوزرینه (قالاطراوا)، (غوادلاقصارا)، (عسقالونا)، و(مادرید) شهرلری ضبط ایدلمشدی. موحدلر، (طلیطله)‌یی‌ده ضبط ایتمك ایچون پك چوق اوغراشمشلر، نهایت (سالامانقه)‌یه تعرض ایدرك اهالیسنی قیلجدن کچیرمشلردی. بوتون بو موفقیتلر موحدلرك اسپانیاده‌کی حاکمیتلرینه بویوك بر رونق بخش ایتمشدی.

موحدلر خرستیانلرك استیلا کارانه یورویشلرینه مانع اولدقلری کبی اموبه خلیفه‌لرینك پارلاق دورلرینی اندلسده احیا ایتمکه‌ده موفق اولمشلردی. از جمله عبدالمؤمن، یوسف

ویعقوب، علوم وفنونی، صنایع وادبیاتی حمایه ایتمشلر، احکام اسلامیه‌یه تمامیله رعایت ایتمکله برابر اندلسده عبدالرحمانلر دورینك زینت وشعشعه‌سنی ادامه‌یه موفق اولمشلردی. موحدلرك بو بویوك سیمالری، برچوق مدرسه‌لر ومکتبلر تأسیس، عرب علماسنی لطف وتوجهله دلسیر ایتمشلردی. بو دورده عربك اك بویوك حکما، اطبا وشعراسندن ابن رشد ایله ابن سینا پارلاق بردها ابراز ایلمشلردی. فقط موحدلره منسوب حکمدارلرك طبایع ممیزه‌سنی تشکیل ایدن جهت، معماری ایدی. یوسف، (اشبیلیه)ده برچوق محتشم بنالرله معظم بر جامع انشا ایتدیرمشدی. نهر اوزرینه بر دوبه کوپرو قوردیردیغی کبی سورلری تعمیر، کمرلر واسطه‌سیله شهره صولر نقل و (غوادالکویر) نهرینك ساحللرینه ریختملر انشا ایتدیرمشدی. یعقوب ایسه آلفونسه قارشی احراز ایلدیکی غالبیتك خاطره‌سی اولمق اوزره غایت بویوك بر جامع یاپدیرمشدی، جامعك قوله‌سی یوز یتمش ایکی قدم یوکسکلکنده ایدی. اوزرنده یوز بیك دینار آلتون قیمتنده یالدیزلی بر دمیر کره واردی. بو کره اون کنتال آغرلغنده برمحور اوزرینه مستند ایدی. بالآخره کره قالدیرلمش، قوله‌نك یوکسکلکی سکسان آلتی قدمه چیقارلمشدی. بونکله برابر یعقوب مبانیٔ خیریه وجوده کتیرمکدن‌ده خالی قالمامشدی. حکومتنك همان هر طرفنده خسته‌خانه‌لر، کیمسه‌سزلر وسقطلر ایچون دارالعجزه‌لر وجوده کتیرمشدی. کذا برچوق قویولر قازدیردیغی کبی یوللرده کاروانسرایلرده انشا ایتدیرمشدی. روایته کوره یعقوب قاضیلرله فقهایی زنکینلرك رشوتندن خلاص ایچون معاشلرینی آرتدیرمشدی.

موحدلرك صوك دورلری

اسپانیا عربلری قازاندقلری رفاه و سعادتی موحدلر سایه‌سنده استحصاله موفق اولمشلردی. فقط موحدلرك حاکمیتنه صرف اسلامیتك منافی ایچون تحمل ایتمشلردی. موحدلر، نفوذ حکمداریلرینی اعلا ایچون خرستیانلری مغلوب ایتمك مجبوریتنده بولونیورلردی. یعقوب بوکاده موفق اولمش، اوغلی محمدالنصر حکمدار اولدیغی زمان (١١٩٩) یکی مظفریتلر احرازینی اصلا اهمال ایتمه‌مشدی. محمدالنصرك حرب حاضرلقلری سنه‌لرجه دوام ایتمش، نهایت (فاس) دن چیقه‌رق اسپانیایه کلمشدی. محمدالنصرك اوردوسی بش فرقه‌دن عبارتدی. بو فرقه‌لر بربریلر ایله مغرب عسکرلرندن، کوکالیلردن، موحدلر ایله اسپانیا عربلرندن مرکبدی. بو مدهش سفر خرستیانلق عالمنده عظیم برتأثیر اجرا ایلمشدی. بوتون خلق آلفونسك (آلارقوس، آراکه) مظفریتنی، بو مظفریتی متعاقب دوچار اولدیغی فلاکتلری تخطر ایدییوردی. اسپانیانك تکمیل پرنسلری بو تهلکه‌یه قارشی اتفاق ایتمشلر، حتی شرقی اوروپادن امداد ومعاونت طلب ایلمشلردی. پاپا اوچنجی اینوسان صلیب محاربه‌لری اعلان ایتمش، طلیطله پسقپوسی رودریق فرانسه وایتالیاده اسلاملره

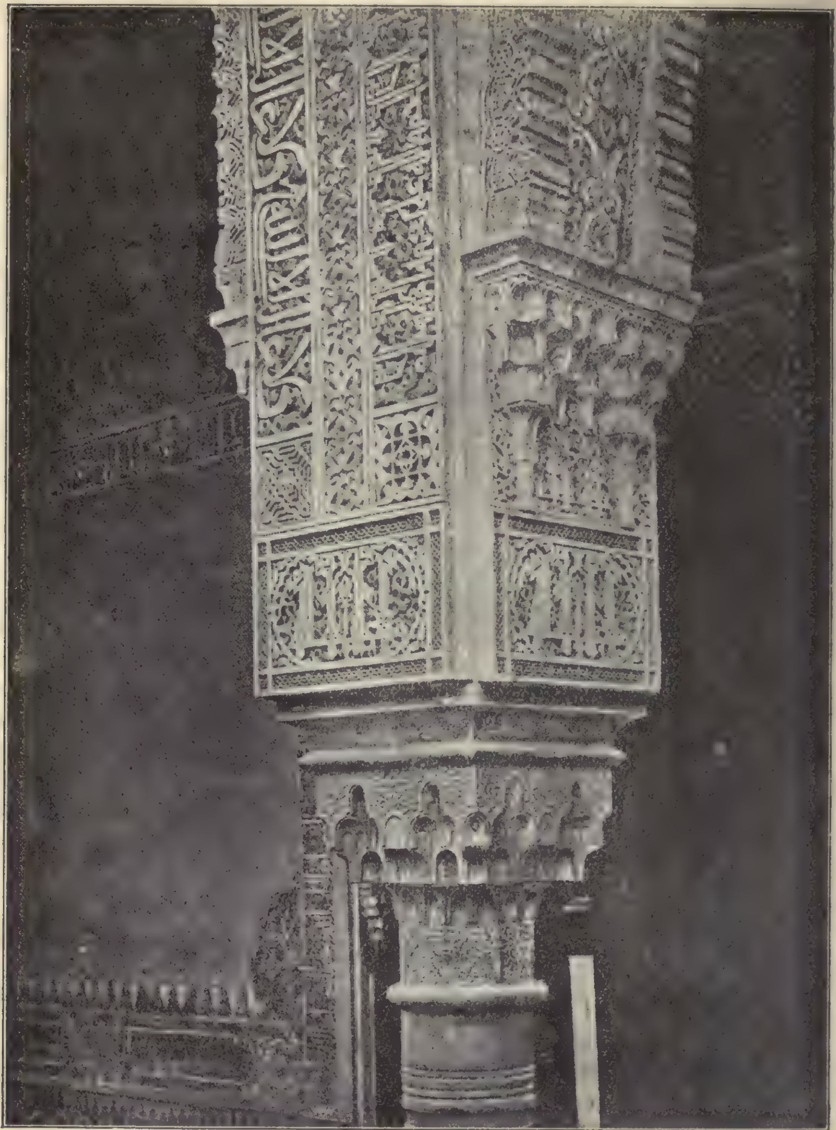
قارشی حرب اعلان ایلمشدی . رودریقك بو وعظلری نتیجه‌سی اولارق پیره‌نه طاغلرندن آلتمش بیك خرستیان اسپانیایه کچمشدی .

ایکی اردونك قانلی برمصادمه اجرا ایلیه‌جکی طبیعی ایدی. هرایکی طرفده مختلف عنصرلردن ، متحد قوملردن مرکبدی . بو مصادمه (سییه‌ررا موره‌نا) طاغلرینك أتکنده، (لازناواس دوطولوزا) صحرالرنده وقوعه کلمشدی. محمدالنصر اراضینك منافعندن استفاده ایدییور ، خرستیانلر کندیسنه قارشی طار کچیدلردن یورودیکی اثناده کندیسی طاغلرك تپه‌لرینی اشغال ایلیوردی. محمدالنصر قرمزی بایراغنی یوکسك بر تپه‌یه دیکدیرمش، اطرافنی دمیرلرله احاطه ایتدیرمش ، محافظه‌سنی اك جسور عسکرلرینه تودیع ایلمشدی. کندیسی بو بایراغك آلتنده، برألنده قرأن ، دیکرنده قیلج اولدیغی حالده عسکرلرینی کمال متانتله تشجیع ایتمکه باشلامشدی . فقط خرستیانلرك انضباطی، قوماندانلرینك حسن اداره‌سی هردرلو موانعی زیروزبر ایدرك اسلام خطلرنده انهزام علامتلری حصوله کتیرمش ، بو اثناده محمدالنصر فراردن باشقه چاره بولامامشدی.

اسلاملرك (لازناواس، القاب) فلاکتی بویوك برضربه مقامنه قائم اولمشدی. آرتق بو انهزامی متعاقب عربلر بر دها قوت بولامیه‌جق درجه‌ده ضعفه دوچار اولمشلردی. واقعا محاربه‌ده عربلر عظیم تلفاته دوچاراولمشلردی؛ فقط محاربه‌نك تأثیر مادیسی خسارات معنویه‌سنی قات قات تجاوز ایلمشدی. (لازناواس) محاربه‌سی نتیجه‌سنده موحدلرك حکومتی منقرض اولدیغی کبی خرستیانلرده بویوك برنفوذ قازانمشلردی. آرتق خرستیانلر تعرضی اختیار ایدییورلر ، اسلاملر مدافعه‌ده قالیورلردی . محمدالنصر بومشئوم سفردن صوکرا فاسه‌دوندیکی زمان حکومتی اوغلی ابویعقوبه براقمشدی. محمدالنصرك بو سیاسی حرکتی حکومتك احوال ووضعیتنده هیچ برتبدل حاصل ایده‌مه‌مشدی. ابویعقوب لیاقت واقتداردن محروم اولدیغی ایچون اسپانیا وآفریقا والیلری عصیان ایتمشلردی. حتی وفاتنده اختلافات داخلیه بسبتون شدت کسب ایتمش، اك نهایت موحدلرك انقراضی ایله نتیجه‌لنمشدی .

مع مافیه خرستیانلر بیننده تفرقه موجود اولدیغی جهتله (لازناواس) مظفریتندن اونلرده استفاده ایده‌مه‌مشلردی . خرستیانلرك بوتون مظفریتلری یالکز (طولوزا)، (القنطره) ودها سائر شهرلرك ضبطندن عبارت اولمشدی. آراغون

وقاستیل تختنه جلوس ایدن ایکی* پرنس، برنجی ژاق ایله اوچنجی فردیناند، فترت

الحمراده: بر ستون باشلغی

واغتشاش ایچنده یاشایان اسلاملره قارشی صلیب محاربه‌لری اعلان ایتمشلردی. بو اثناده والانسیا، طلیطله، اشبیلیه‌ومورسی والیلری‌ده اعلان استقلال ایتمشلر، یکدیکرینه

قارشی محاربه‌یه قیام ایلمشلردی. عبدالمؤمنك اندلسده ضعیف ، میال انقراض بر نفوذ اجرا ایدن خلفلری بو اعتشاشه بیگانه نظرلرله باقمشلردی.

مهدینك تشکیل ایلدیگی ایکی مجلس، بو اثناده بوتون نفوذی آلده بولوندیرمق ایستیوردی . فقط سیاسی فرقه‌لردن بری واسطه‌سیله رأس کاره کلن مأمونك تهدیدینه دوچار اولنجه بوکا قارشی یحیی بن النصری رقیب اولارق میدانه چیقارمشدی . یحیی، (صیدونیه) صحرالرنده وقوعه کلن بر محاربه‌ده تلف اولمش ، مأمونك علیهنه قیام ایدن شیخلر کاملاً اولدیرلمش، باشلری (مراکش) شهرینك سورلری اوزرینه آصیلمشدی. حتی باشلرك تعفناتی اهالی‌یی بیزار ایتدیکی زمان مأمون: «بکا صادق اولانلر بو باشلرك قوقوسندن بیزار اولمامليدرلر؛ بالعکس ممنون اولمالیدرلر» دیمشدی. مأمون یالکز ظلم و اعتساف ایله قالمامش ، مهدینك مقصد سیاسیسنی‌ده تعقیب و اصلاح ایتمش، مجالسی لغو ایتدیرمش ، امور عامه‌یی شیخلره کوردیرمشدی. مأمونك جبارانی مغربده فکر اختلالی کاملاً سوندیرمشدی (١٢٢٨) . فقط اندلسده احوال بسبتون برعکسدی. اسکی ساراغوس امیرلرندن برینك احفادندن محمدبن هود اسپانیا مغربیلرینی آفریقالیلره قارشی تحریك ایدرك اطرافنه بویوك بر اردو طوپلامش، مأمونك اردوسنی مغلوب ایدرك (فاس)ه التجایه مجبور ایلمشدی (١٢٢٩). بونك اوزرینه (مورسی) ، (دهنیه) و (قساتیوا) شهرلری کاملاً محمده تابع اولمشلر، (غرناطه)، (قرطبه) و (اشبیلیه) شهرلری‌ده تسلیمه مجبوریت کورمشلردی .

اسپانیاده موحدلر الٔنده (باله آرا) آطه‌لرندن باشقه اراضی قالمامشدی (١٢٣٢). بوزاسی‌ده بالآخره خرستیانلر طرفندن ضبط ایدلمشدی. بناءعلیه موحدلرك نفوذ وحاکمیتی اسپانیاده کاملاً محو اولمشدی. آفریقاده ایسه برمدت دها پایدار اولمشدی.

موحدلرك حکومتی محو اولدقدن صوکرا آفریقا ایله اسپانیا بیننده بویوك بر تفرقه حاصل اولمشدی. مغربدکی قبیله‌لر بر متفق صفتیله اسپانیا عربلرینه یاردم ایتمش اولسه‌لردی، اسلامیت او درجه بویوك بر رخنه‌یه کرفتار اولمایه‌جقدی . فقط بونلر دائما حاکمانه اجرای نفوذ ایتمکه یلتنمشلر ، بو صورتله اسپانیا عربلرینی کندیلرندن صوغوتمقدن باشقه تأثیر حاصل ایده‌مه‌مشلردی. بو اثناده ایسه خرستیانلر بیننده اتفاقلر واتحادلر عقد ایدلمش ، خرستیانلرك مظفریتی اسباب مادیه ومعنویه ایله تأمین اولونمشدی . (طولوزا) مغلوبیتی محمد الصرك قابیلتسزلکنی اثبات ایلدیکی کبی اندلسده اختلالر حصولنی‌ده تأمین ایتمشدی. آفریقاده عبد

المؤمن طرفندن تأسیس اولونان حکومتده پك چابق انقراض بولمش ، مأمون ایسه مهدینك مؤسساتنی محو ایدرك خلفلرینی هر درلو نفوذ وصلاحیتدن محروم براقمشدی . اودرجه‌ده‌که، بر مدت صوکرا تونس والیسی عصیان ایدرك ابو حفص حکومتنی تشکیل ایتمش ، غربده ، (تلمسان) و (جزایر)ده ، حتی (فاس) حدودلرینه قدر بنی‌زیانك حاکمیتی جاری اولمشدی . مغربده ایسه بنی مرین عصیان بایراغنی قالدیرارق فاس ، تازا ومراکش شهرلرینی تهدید ایلمشدی . موحدلر بو داخلی دشمنلرینه قارشی تمام یکرمی سنه مقاومت ایتمشلردی (۱۲۵۰ - ۱۲۷۰). فقط اساساً کندیلری‌ده داخلی نفاقلرله بوتون قوتلرینی ضایع ایتمش اولدقلری ایچون کوستردکلری جسارتك ثمره‌سنی أله ایده‌مه‌مشلردی. نهایت بنی مریندن ابو یوسف آفریقای غربی بربریلرینی کاملاً کندیسنه اطاعت ایتدیرمشدی . شو حالده موحدلرك دوچار ضعف اولماسی اوزرینه آفریقاده ابو حفص ، بنی زیان ، بنی مرین کبی اوچ حکومت تشکل ایتمشدی . بو اوچ حکومتك حدودلری معین دکلدی . بدایتده بنی مرین (بوژی) موقعنه قدر امتداد ایدییور ، بنی زیان (تلمسان) و (جزایر) طرفلرینه حاکم بولونیور ، دیکرلری‌ده (تلمسان)دن بحر محیط اطلاسی‌یه قدر بوتون اراضی‌یه صاحب اولیوردی . بو حکومتلر بیننده وقوع بولان محاربه‌لراوزرینه حدودلرده خیلی تبدلات وقوعه کلمشدی. بواوچ حکومت میلادك اون اوچنجی عصرندن اون آلتنجی عصرینه قدر دوام ایتمش ، بو مدت ظرفنده تونس ، بوژی ، جزایر ، تلمسان ، فاس ومراکش شهرلری بر چوق عالملر وادیبلر یتشدیرمشدی . واقعا بو اثناده بنی اغلبك سطوت قدیمه‌سی احیا ایدیله‌مه‌مشدی ؛ فقط بر چوق قورصان چته‌لری تشکیل ایدیله‌رك خرستیانلره عظیم خسارات ایقاع ایدلمشدی. زراعت وتجارت ایلریله‌مش ، بحر محیط اطلاسی لیمانلرندن حرکت ایدن کمیلر مناطق حاره‌یه قدر کیده‌رك زنجی ، آلتون، ضمغ وعنبر تجارتی بویوك بر ترقی کسب ایلمشدی. بو مدت ظرفنده آفریقا حکمدارلری بیننده وقوعه کلن محاربه‌لره عربلرده اشتراك ایتمشلردی. ازجمله بنی‌مرین (تونس) ایله (تلمسان)ی ضبطه موفق اولمشلر ، فقط فتوحاتلرینی اوزرینه مدت محافظه‌یه مقتدر اولامامشلردی. بو اوچ حکومتدن اك زیاده صلح وسکونت ایچنده یاشایان، ابوحفص ایدی. بنی زیان جزایره حاکم بر چوق سلطنت مدعیلریله اوغراشمش ، یالکز تونس بو اثناده حاکمیت وفائقیتنی محافظه ایلمشدی . حتی تونس امیرلری ایوبیلره خلف اولان مصر مملوکلرندن (طرابلس غرب)ی بیله ضبطه موفق اولمشلردی . آرتق عربلر وظیفهٔ تاریخیه‌لرینی بیتیرمش کبی کورونیورلردی . اسلامیتی نشر ومدافعه ارزولری عمیق بر ضعف وانحطاط ایچنده بوتون قوتنی ضایع ایلمشدی . واقعا اره صره اسپانیا عربلرینه یاردم ایدییورلردی ؛ فقط بو ، صرف طاغینق وپریشان بر حالده قالان قبیله‌لری طوپلامق مقصدینه مبنی ایدی . ایبریا شبه جزیره‌سنده اك حاکم قوتلری اسپانیالیلرله پورتکیزلیلر تشکیل ایدییوردی . اسپانیا عربلری خرستیانلرك مهاجماتی قارشیسنده کوندن کونه سقوط ایدییور ، یالکز فاس طرفلری بر درجه‌یه قدر استقلالنی محافظه ایده‌بیلیوردی . فقط آفریقایه قارشی‌ده شرقده یکی بر رقیب ظهور ایتمش، سلیمان قانونینك شوکت بحریه‌سی، عثمانلی دولتنك سطوت سیاسیه‌سی بورالرکده آز بر زمان ایچنده حاکمیت واستقلالنی ضایع ایتمسنه سبب اولمشدی .

اسپانیاده خرستیانلر واسلاملر

اسپانیا عربلری آفریقادن کلن موحدلرك حاکمیتنه نهایت ویردکدن صوکرا باشقه بر دشمن قارشیسنده بولونمشلردی؛ اوده خرستیانلر ایدی. اسپانیا عربلرینك خرستیانلری دفع وطرد ایتمك ایچون منافع ملیه نامنه اتحاد ایتملری، منتظم ومکمل برقوت تشکیل ایلملری ایجاب ایدردی. فقط اسپانیاده حال‌هیچ بروقت بومرتبهٔ انتظامی بولامامشدی. بوتون اسلاملر مرکزی وقوی بر حکومت تشکیل ایده‌جك یرده متعدد اوفاق حکومتلر تشکیل ایتمشلر، بونلر میاننده بنی‌هود ایله بنی‌حمود اولدقچه برنفوذ اکتساب ایلمشلر-دی. قاتولیك پرنسلر ایسه بواتحادسزلقدن استفاده‌ایدرك اسلام حکومتلرینی بربربر ازمکه موفق اولمشلردی. ازجمله برنجی ژاق، باله آرا آطه‌لرینی ضبط ایتمکله قنا-عت ایتمیه‌رك (والانسیا) یی‌ده ألده ایتمك ایسته‌مشدی. والانسیا امیری بوتهدیده قار-شی بوتون ممالکنی محافظه‌یه عزم ایلمشدی. فقط اسلاملر بیننده‌کی اتحادسزلق، وا-لیلرك حسیات وطنپرورانه‌دن محرومیتی،

عرب عسکری

والانسیا اطرافنده‌کی شهرلرك خرستیانلر ألینه کچمسنه سبب اولمشدی. بو اثناده (والانسیا)ده براً وبحراً محاصره ایدلمشدی. والانسیا امیری دشمنك قوتلی اردوسنه مقاومت ایده‌جك برحالده بولونمادیغی ایچون بنی‌هود ایله محمدالاحمرك و آفریقا حکمدارلرینك معاونتنی طلب ایلمشدی. فقط بونلردن هیچ بری دعوته‌اصابت ایتمه‌مش، کندیلرینك آفریقاده پك زیاده مشغول بولونملری اسپانیا عربلرینی هر درلو معاونتدن محروم براقمشدی. بو اثناده ژاق محاصره‌یی کمال ثبات ایله تشدید ایلمشدی. نهایت اهالی تسلیمه مجبور اولمش، هرکسك مال وجانی محافظه

ایدلمش ، بوتون خلق ، اسیرلری وعائله‌لریله مهاجرت ایدوب ایتمه‌مکده سربست براقلمشدی. شهرده قالمق ایستینلره آراغون تبعه‌سی کبی معامله ایدلمشدی(١٢٣٨).

ژاق (والانسیا)یی آلده‌ایتدکدن صوکرا (ویلله‌نا) و(قیساتیوا) شهرلرینی، دها صوکرا (مورسی) امیرلکنی‌ده آلده ایتمکه تشبث ایلمشدی. فقط بو اثناده قاستیل قرالی اوچنجی آلفونس دها اول طاورانمش، ژاق مملکتنی توسیعه موفق اولا ـ مامشدی. مورسی امیرلکی والانسیا قدرده قوته مالك دکلدی. برچوق والیلکلره انقسام ایدن بوامیرلك همان بلامقاومت اوچنجی فردیناند‌ه تسلیم اولمشدی. والیلر ایسه فردیناندن دها مساعد شرائط آلده ایتمك ایچون یکدیکرینه قارشی رقابت ایدرك انقیاده مسارعت کوسترمشلردی. یالکز (مولا) و(قارطجه)یه حاکم اولان (لورقه) والیسی سلاح بدست اولارق مقاومت ایتمش، فقط اداره‌سنده‌کی شهرلر ایکی سنه صوکرا کاملاً ضبط ایدیله‌رك (١٤٤٣) مورسی امیرلکی‌ده قاستیل قراللغنه الحاق ایدلمشدی.

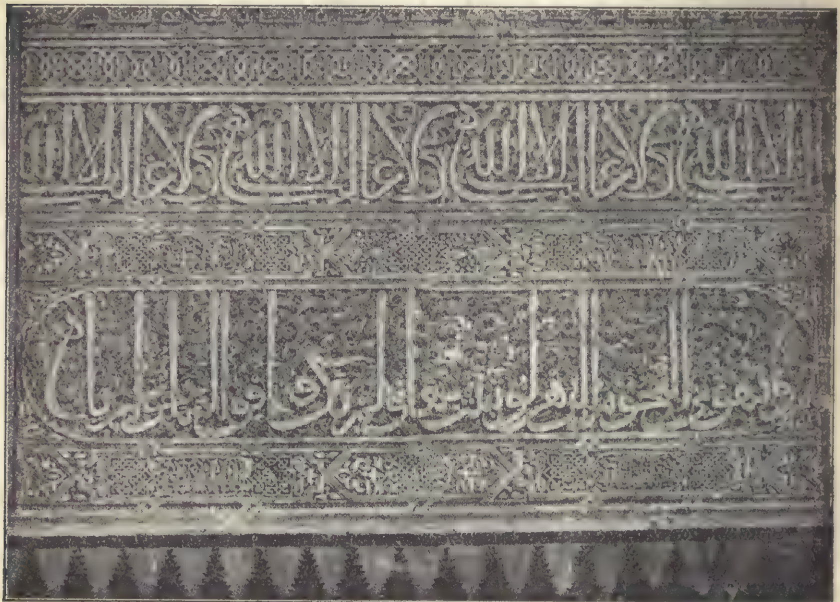
قاستیل قراللغی ١٢٣٢دن اعتباراً فوق العاده وسعت کسب ایلمشدی. بو قراللغه قارشی مقاومت ایده‌بیله‌جك یالکز بنی‌هود واردی. فقط اونك‌ده وسائط ومنابع مقاومتی کافی اولمادیغی ایچون قاستیل قرالی اوچنجی فردیناندك (قرطبه)یی محاصره ایتمسنه مانع اولامامشدی. احتمالکه بنی‌هود (قرطبه)نك کثرتلی نفوسی، یوکسك دیوارلری، زادو ذخیره‌سی ایله دشمنه مقاومت ایده‌جکنی امید ایلیوردی. فقط بو اثناده (والانسیا)ده آراغونلیلر طرفندن صیقیشدیریلمشدی. بوایکی شهرك محاصره‌سی اسلاملرك غیرت وجسارتنی تزیید ایده‌بیلیردی . فقط حال بونك عکسنی کوستر ـ مشدی. ابن‌هود، (المریه) والیسی طرفندن قتل ایدلمش ، قرطبه‌لیلر ایسه تسلیمه مجبور اولمشلردی. اهالینك حیاتنه هیچ برشی یاپیلمامش ، قاستیل قرالی شهری قولایجه ضبطه موفق اولمشدی . اسلامیتك غربده‌کی مرکزی ، صنایع اسلا ـ میه‌نك مقری‌ده خرستیانلر آلینه کچمشدی . اوچنجی فردیناند جامع کبیرك منا ـ ره‌سنه خاچ دیکدیرییور ، منصور طرفندن (سن‌ژاق) کلیساسندن ضبط اولونان چانلری (قومپوسته‌ل) شهرینه اعاده‌ایدییوردی. بو مغلوبیت، عربلر ایچون مقدمهٔ اسارت تشکیل ایلیوردی . آرتق ماضینك بوتون خاطرهٔ شان وشرفنه ، حاکمیت قدیمه‌یی، مظفریات جنکاورانه‌یی ایما ایدن هرشیئه وداع ایتمك ایجاب ایدییوردی.

عربلر معبدلرينه حقارت ايدلديكنى كوريبورلر ، نوميدانه اولسون بر جرأت كوسترمكه تشبث ايده‌ميورلردى . فرديناند مظفريتدن مظفريته كيدييور ، برچوق شهرلرى بر برى آرقه‌سنه ضبط ايليوردى (١٢٤٥). محمدالاحمر، بنى‌هودك مملكتنده كنديسنى طانيتديرمش، اطرافنه طوپلادينى عسكرلر ايله قاستيل اردوسنه قارشى محاربه ايتمش، (القلعه) جوارنده مغلوب اولمشدى . اسلاملر بو محاربه‌ده بويوك برشجاعت ابراز ايتمشلردى. فقط اوچنجى فرديناندده فوق‌العاده برسياست، شايان تقدير علوجناب كوسترمشدى. محمدالاحمر طاغلر بونجه (الجزيره)دن (المريه)يه قدر بوتون ممالكى فرديناندە تقديم ايتمش، فرديناندده سنوى ويركى ويرمك، حرب وقوعنده قوهٔ معاونه اولارق سوارى كوندرمك ، قاستيل مجلسلرنده اثبات وجود ايتمك اوزره محمدالاحمر ايله مصالحه عقد ايلمشدى . فرديناند بو موفقيتى احراز ايلدكدن صوكرا (الغارو) ايله (غوادالكوير) جوارنده اوفاق حكومتلره انقسام ايدن عربلر اوزرينه يورومشدى . اولا (الغارو) ايله (سييه‌را نه‌وادا) اسلاملرينك برلشمه‌لرينه مانع اولمق ايچون (اشبيليه) محاصره ايدلمش، بو محاصره اثناسنده محمدالاحمرده سواريلريله برابر دشمن اردوكاهنده اثبات وجود ايله‌مشدى. اشبيليه شهرى فرديناندە قارشى (غوادالكوير) اوزرنده‌كى كوپرى واسطه‌سيله قوهٔ امداديه آلمش، فقط (بيسقاى) كورفزنده تدارك ايديلن دونانمانك كوپرويى تخريب ايتمسى اوزرينه اهالى آجلق تأثيريله شهرى تسليمه مجبور اولمشدى(١٢٤٨).

اشبيليه‌نك ضبطى اوزرينه (غوادالكوير) نهرينك صاغ ساحلنده‌كى شهرلر كاملاً ضبط اولونمشدى . بو صره‌ده پورتكيزلر (آلنارو) شهرينه طوغرو ايلريليور ، قاستيل اهاليسى‌ده بو جهتدن ازعاج ايدلميه‌جكلرينه امين اولارق (غوادالكوير) ايله (غوادييانا) بيننده‌كى ساحلى تعقيب ايدييور، اسلاملرك بوجوارده‌كى شهرلرينى ضبطه اوغراشيوردى.

محمدالاحمر، غرناطه آرتق عربلرك يوم انقراضى ياقلاشمش كيبدى. يالكز بو فلاكتلى دقيقه‌لرى محمدالاحمر بر درجه‌يه قدر تأخيره موفق اولمشدى. محمدالاحمر، منصور درجه‌سنده شهرت قازانمشدى. بوذات، خارق العاده برثبات ومتانتله قوتلى برحكومت تشكيل ايتمش، خرستيانلرك مهاجماتنه قارشى مدهش بر مانع وجوده كتيرمشدى . محمدالاحمر واليلرى كندى انتخاب ايتمش،

اسلامیتك آتیسی ایچون پك بویوك تهلكه‌لر حاصل ایدن استقلال ارزولرینی زیروزبر ایلمشدی. صوكرا عموم تبعه‌سنه اتحادك لزومنی آكلاتمش، ادارهٔ حكومتده كوستر- دیكی درایت و فطانت سایه‌سنده جمله‌سنی سیاستنه تابع قیلمغه موفق اولمشدی. غرناطه شهری بو اثناده طاغنیق وپریشان بر حالده یاشایان اسلاملر ایچون مركز سلطنت مقامده ایدی. مملكتك رفاه وثروتی بو مقتدر امیرك آمال و مقاصدینی

الحمراده: بر كتابه

فوق‌العاده برصورتده تسهیل ایلمشدی. اسپانیوللرك حاكمیتنه تحمل ایده‌مینلر، محمد الاحمرك حسن اداره‌سنه منجذب اولارق هپ غرناطه‌یه طوپلمشلردی. محمدالاحمر (قرطبه) و (اشبیلیه) مهاجرلرینی حسن صورتله قبول ایتمش، قرال ژاق (والانسیا) صحرالرندن بوتون اهالی‌یی طرد ایلدیكی زمان مهاجرلرك مقداری بر قات دها تزاید ایلمشدی. بو فعال و صنعتكار اهالی غرناطه امیرلكنك شوكت وترقیسنه پك زیاده خدمت ایتمشدی. عربلرك ایبریا شبه جزیره‌سنه صاچدقلری منابع ثروت هپ غرناطه شهرینه طوپلانمشدی. اسلامیت بردنبره كسب قوت

ایدرك غیرمأمول بر شعشعه ایله بوتون اسپانیانك نظر حیرتنی جلب ایتمش ، دها ایکی عصر مدت (۱۲۳۸-۱۴۹۲) خرستیانلر آره‌سنده اولانجه رونقی ایله پارلامشدی .

غرناطه‌لیلرك ذوق واکلنجه‌لری بویوك بر شهرت قازانمشدی. پایتختده جرید اویناتیر، بوغا کوره‌شلری و قوشولر اجرا ایدیلیردی. اهالی بعضاً حکمدار طرفندن مدبدب شنلکلره، محتشم ضیافتلره دعوت اولونوردی .فقط بودبدبه واحتشام، مدهش بر ظلم وتضییقك ثمره‌سیله ابرار ایدلمزدی. زراعت وصنایعك معتدل بر پروغرام داخلنده ترقیسندن طولایی ثروت‌عمومیه آرتار، هرکس رفاه وسعادت ایچنده‌یاشاردی. (غرناطه)نك مبنی‌بولوندیغی (وه‌یا) صحرالری فیض وبرکتی ایله مشهور ایدی. بو صحرالر کثرتلی بر نفوسی بسله‌مکه کافی ایدی . بورالرده ایپك وسائر قماشلرك اعمالی مرتبهٔ مکملیته کتیرلمشدی. غرناطه امیرلری فکر اختراعی تشویق وترغیب ایچون مکافاتلر تعیین ایدرلر، ایی برشی اختراع ایدنلری تکالیفدن عفو ایلرلردی. صنایع نفیسه، (قرطبه)ده اولدیغی درجه‌ده واقعا ترقی ایتمه‌مشدی ؛ فقط معماری بویوك بر مکملیت کوسترمش، برچوق قبه‌لر وستونلر انشا ایدلمشدی. (الحمرا) سرایی بوصنعتك اك دلارا نمونه‌سی ایدی . غرناطه مدنیتنه پك پارلاق آثار نافعه تأمین ایلدیکی حالده وراثت متین اساسلره استناد ایتدیرلمه‌مشدی . غرناطه‌ده حکمران اولان امیرلر میاننده اخلافك حرمت و تقدیرینه شایان ذاتلر بولوندیغی کبی غایت ظالم امیرلرده واردی . بونلردن محمدالاحمر (۱۲۳۹-۱۲۷۳) ایله ایکنجی محمد (۱۲۷۳-۱۲۰۱) حکومتلری داخلنده هر درلو اختلال تشبثلرینی بر طرف ایتمشلردی. اوچنجی محمد اودرجه بر موفقیت احراز ایتمه‌مش ، یدی سنه (۱۲۷۳-۱۳۰۲) حکومت سوردکدن صوکرا قاردشلرندن نصر(غرناطه)اهالیسنی علیهنه تحریك ایتمش،کندیسنی امیر اعلان ایتدیرمشدی. درت سنه صوکرا کندی‌ده یکنی اسماعیل بن فرجه ترك حکومته مجبور اولمشدی. اسماعیل اون‌ایکی سنه حکومت سورمش، اوغللرندن دردنجی محمد ایله برنجی یوسف کندیسنه خلف اولمشدی . یوسف (غرناطه)ده اك مهم اصلاحاتی اجرا ایلمشدی . (ریوصالودو)ده خرستیانلره قارشی مغلوبیته کرفتار اولدیغی حالده بویوك بر متانت ابرازندن خالی قالمامشدی . یوسفك وفاتنده اوغلی بشنجی محمد امیر اولمش ایسه‌ده قاردشی اسماعیل ایله اقرباسندن ابوسعید معرفتیله امارتدن محروم ایدلمش، فقط بالآخره احراز مقام ایتمکه موفق اولارق ۱۳۹۰ تاریخلرینه قدر اجرای حکومت ایلمشدی. بعده ایکنجی یوسف ایله آلتنجی محمد امیر اولمشلردی. محمد، قاردشی یوسفی مؤبداً حبس ایتدیرمش، حیاتنك صوك سنه‌لرنده‌ده اتلافنی امرا ایلمشدی . فقط اعدام امری اجرا اولنمادن کندی وفات ایدنجه، یرینه یوسف حکمدار اولمشدی. یوسف ۱۴۲۳ تاریخنه قدر اجرای حکومت ایتمشدی. غرناطه‌نك انقراضنه سبب اولاجق داخلی اختلافلر بو زمانلرده باشلامشدی.

غرناطه حکمدارلری ایچنده اك زیاده یدنجی محمد ظلم و اعتسافی ایله اهالی‌یی دلکیر ایتمشدی . بعده محمدالصغیر، و دها صوکرا دردنجی یوسف حکمدار اولمشلردی. بو اثناده داخلی محاربه‌لر هیچ اکسیك اولمامشدی.

غرسقیانلر وعربلر

اوچنجی فردیناند (مورسی) ایله (اشبیلیه)یی ضبط ایتدیکی تاریخدن اعتباراً قاستیل حکومتی غرناطه‌نك اك مدهش دشمنلری صره‌سنه کیرمشدی. بو سببدن عربلر قاستیل پرنسلرینه قارشی سخاوت کوسترمکدن خالی قالمامشلر، انلرله دائماصلح ومسالمت اوزره یاشامق ارزوایتمشلردی. قاستیل بکلری غرناطه امیرندن فوق‌العاده حرمت کورمشلردی. حتی بعضاً آره‌لرنده اختلاف ظهور ایتدیکی زمان بونی غرناطه امیری حل ایدردی. فقط عربلرك دیناً وعرقاً قاستیل اهالیسندن آیری بولونمالری ایکی قوم بیننده ائتلافی عدیم‌الامکان بردرجه‌یه کتیرمش، بوایکی حکومت یکدیکرینه دائما خصم اولارق قالمشدی. واقعا قاستیل حکومتی غرناطه‌نك ایکی عصر دوام ایدن موجودیت سیاسیه‌سی اثناسنده اوچنجی فردیناندك تصوراتنی کاملاً قوه‌دن فعله کتیره‌مشدی؛ فقط بونك سببی کندیسنك‌ده داخلی اختلاللرله ضعفه دوچار اولمش بولونماسی ایدی. ازجمله اوچنجی فردیناندك اوغلی اونجی آلفونس، حیاتنك ایلك زمانلرینی آلمانیا ایمپراطورلغی عنوانی ألده ایتمك ایچون صرف ایتدیکی کبی صوك زمانلرنده‌ده قاستیل قراللغنه اصعاد ایدلمك ایسته‌نیلن جسور سانشو ایله اوغراشمشدی. غرناطه‌لیلر بو اثناده قاستیل قاریشیقلقلرندن استفاده ایتمش اولسه‌لردی اسپانیاده بویوك بر موفقیت احرازایده بیلیرلردی. فقط فتوحات فکری عربلرك ذهنندن قطعیاً سیلنمشدی. بو اوزون دور ظرفنده بوتون محاربات ایکی اوچ قلعه‌یه تعرضدن عبارت قالمشدی.

یالکز اون سکزنجی عصر نهایتنده، عربلر آفریقادن کلن بنی مرین ایله برلشه‌رك صوك برغیرت ابرازایلمشلردی. ۱۲۸۵ده ایکنجی محمد (طریفه)و(الجزیره) شهرلرینی ابویوسفه تسلیم ایتمش، ایکیسی‌ده (الغارو)ه تعرض ایتمشلردی. جسور سانشو، دونانماسی الجزیره جوارنده اسلاملر طرفندن تخریب ایدلدیکی حالده ینه جسارتنه خلل کتیرمه‌مش، مملکتنك داخلنی کمال موفقیتله مدافعه ایلمشدی.

اون دردنجی عصرك نصف اولنده اوفاق تفك بعض مخاصمات اجرا ایدلمشدی. ۱۳۰۹ده قاستیللیلر (جبل الطارق)ی ضبط و(الجزیره)یی محاصره ایتمشلردی. قاستیل اردوسنی چکلمکه مجبور ایتمك ایچون اهمیتی درجهٔ ثانیه‌ده بعض شهرلرك ترکنه لزوم کورولمشدی. اون برنجی آلفونسك صباوتی هنکامنده اسماعیل بن فرج، تخت وسلطنت منازعه‌لرندن استفاده ایتمك ایسته‌مشدی. فقط پرنسلر،

کندیلرینی تهدید ایدن تهلکه‌یی حس ایدنجه آره‌لرنده‌کی رقابته ختام ویرمشلر، (غرناطه)یه قارشی اعلان حرب ایلمشلردی. حدت وغضبلری کندیلرینه هردرلو اعتدالی اونوتدیردیغی ایچون طاغلره طوغرو ایلریله‌مشلر، بوراده قوتلی براسلام قطعه‌سی طرفندن محاصره ایدلمشلردی. محاصره، نهایت مغلوبیتلریله نتیجه‌لنمشدی. محاربه‌ده (سییه‌را دەزه‌نفان) موقعنده وقوعه کلمشدی (۱۳۱۰).

خرستیانلره قارشی احراز ایدیلن بوموفقیتلر غرناطه‌لیلرك شجاعت وجسارتلرینی اویاندیرمشدی. غرناطه‌لیلر اسکیدن غائب ایتدکلری شهرلری تکرار استرداد ایتمکه قیام ایلمشـلردی . ۱۳۱۹ده (بائه‌زا) ، (مارطوس)، (اوبه‌دا) و (جبل الطارق) شهرلرینی بیله ضبط ایتمشلردی. آفریقالیلردن یاردم کورمش اولسه‌لردی دها ایلریلری‌ده کیتمکه عزم ایتمشـلردی . فقط آفریقالیلر ، بشـنجی محمده معاونت ایتمدکلری کبی ألندن (الجزیره)، (ماربللا) و(روندا) شهرلرینی‌ده آلمشلردی. نهایت ایکنجی یوسف زماننده اسـلاملر، آره‌لرنده اتفاق ایده‌بیلمشلردی . بنی مریندن ابوالحسن قوتلی براردو ایله اسپانیایه کلمش، دونانماسی پورتکیز وقاستیل دونانماسنی بوغازدن دفع وطرد ایلمشدی. یوسف درحال ابوالحسنه التحاق ایدنجه، ایکی امیر (طریفه)یه تعرض ایتمشلردی. امیرلرك معیتنده طوپجی بولوندیغی حالده محاصره ینه‌اوزون‌مدت دوام‌ایلمشدی. بواثناده قاستیل وپورتکیز اردولری شهری قورتارمغه غیرت ایلمشلردی. نهایت (رییو صالادو) نهری‌جوارنده بویوك برمیدان محاربه‌سی‌اجرا ایدلمشدی. بومحاربه‌ده ابوالحسن مغلوب‌اولارق اسپانیاده‌کی‌مالکانه‌سنی کاملاً غرناطه‌لیلره براقش، مغلوبیتنك آجیلرینی (فاس)ده کیزله‌مکه عزم ایتمشدی (۱۳٤۰). بو اثناده جنویز، پورتکیز، قاستیل وآراغون دونانمالری دکز حاکمیتنی ألده ایتدکلری ایچون ابوالحسنك دونانماسنی‌ده محو ایلمشلردی. اوتاریخدن اعتباراً اسپانیا عربلری کندی قوتلریله یالکزباشلرینه قالمشلردی. شبه‌جزیره‌نك بر اوجنه التجا ایدن بو جسور قوم آرتق بسبتون اونودلمشدی. قاستیل حکومتی بو اثناده داخلی اختلاللرله مشغول اولدیغی ایچون بوغازلره تماماً حاکمیتنی تأمین ایده‌جك شهرلری، (جبل الطارق) ایله (المریه)یی ضبط ایتمکی بردرلو خاطرینه کتیرمه‌مشدی. یالکز پورتکیزلر آفریقاده بر چوق قلعـه‌لر ضبط ایدرك ایکی قطعه بیننده‌کی مواصلاتی کاملاً کسمکه موفق اولمشلردی .

غرناطه‌نك صوك كونلری

عربلرله خرستیانلر بیننده‌كی محاربات اوفاق تفك مجادلاتدن عبارت اولدیغی حالده ١٤٣٢ سنه‌سندن اعتباراً اولدقجه بر شدتله اجرا ایدلمكه باشلامشدی . بو اثناده یوسف‌الاحمر ایله یدنجی محمد غرناطه حكومتنی بردرلو پایلاشامیورلردی. بوایكی ذاتدن بری‌قاستیل

طلیطله كلیسالرنده قوله‌لر

حكومتنك معاونتنی طلب ایتمش ، غرناطه صحرالرنده مهم بر موفقیت استحصال ایلمشدی . بو تاریخدن اعتباراً خرستیانلرله عربلر بیننده متوالی محاربه‌لر اجرا ایدلمشدی. قاستیل زادكانی ایله عربلر جسارت و شجاعتلرینی كوسترمك ایچون آقینلر اجرا ایدرلر، فقط عمومی برحربه اصلا میدان ویرمزلردی.

مولی حسن (غرناطه) امارتنی آلده ایتدیكی زمان (١٦٤٥) ، غرناطه‌لیلر آرتق قاستیل حكومتنه مقاومت ایده‌بیله‌جك بر حالده دكلردی. یكی امیر، جسا-رتنه، فضیلتنه، وطنپرورلكنه ، صلابت دینیه‌سنه رغماً غرناطه‌لیلرك او درجه

توجهنه مظهر اولامامشدی . غرناطه‌لیلر حسنی ظلم و اعتساف ایله و بالخاصه خرستیان بر اسیره‌نك بازیچهٔ حسن و آنی اولمقله اتهام ایدییورلر ، حسنك بو اسیردن اولان چوجغنی کندیسنه خلف تعیین ایدرك اصل سلطاندن تولدایدن ابوعبد اللهی حق امارتدن محروم ایده‌جکنی اشاعه ایلیورلردی. بو سببدن غرناطه‌ده ایکی فرقه ظهور ایتمش ، بو ایکی فرقه غرناطه حکومتنی بر قات دها ضعفه دوچار ایلمشدی (١٤٧٦).

قاستیل‌ده ایسه بالعکس بویوکلر دردنجی هانری‌یی تذلیل ایتمشلر، وفاتنده پرنسس ایزابه‌للك اطرافنده اتحاد ایتمشلردی. بو پرنسس ناوار قرالی و آراغون ولی‌عهدی فردیناند ایله ازدواج ایتمشدی. ١٤٧٩ده زوج وزوجه اوچ قراللغك وسائط ومنابعنه مالك بولونیورلردی. عربلرك اسپانیاده‌کی حاکمیتلرینه نهایت ویرمك انلر ایچون هرزمان ممکندی. مولی حسن، پدرینك راضی اولدیغی ویرکی‌یی ویرمکدن امتناع ایدرك بو امکانی بسبتون آرتدیرمش ، فردینانداك سفیرلرینه : « کیدیکز قرالکزه سویلیکزکه، غرناطه‌ده دشمن ایچون آلتون یوقدر؛ دمیروار‌دردر» دیمشدی. حتی (زهاره) شهرینه تعرض ایدرك مخاصمته باشلامقدن‌ده احتراز ایتمه‌مشدی (١٤٨٠). مولی حسنك (زهاره) موفقیتی (غرناطه)ده کمال ممنونیتله تلقی ایدلمشدی. فقط بو اثناده غرناطه‌نك اك مهم شهرلرندن (الحما) قاستیل عسکرلری طرفندن آلنمش، قاستیل اردوسی برمدت صوکرا (غرناطه) سورلری اوکنه کلمشدی . بو اثناده ابوعبداللهك طرفدارلری مولی حسنی خلع ایتمشلردی. مولی حسن، (لوقترا)ده قاستیل اردوسنه قارشی احراز مظفریت ایدرك غرناطه تاجنه لایق بولونديغنی اثباته چالیشمش، فقط قوماندانلرندن برچوقلری طرفندن ترك ایدلمشدی. قاستیل حکومتی، اسلاملر بیننده حصوله کلن بوتفرقه‌نك بسبتون آلولنمسنه چالیشارق حربه آهسته آهسته دوام ایتمشدی. حتی محاربه‌لردن برنده ابوعبداللهی اسیر ایتدکلری حالده براقمشلر، ابوعبداللهك بین الاسلام حاصل ایده‌جکی تفرقه‌نك پارلاق برمظفریتدن زیاده منفعتلرینی تأمین ایده‌جکنی کسدیرمشلردی (١٤٨٤) .

بواثناده مولی حسن برمدت قدر (غرناطه) تختنده بولوندقدن صوکرا عمو جه‌سی الزغاله ترك حکومت ایلمشدی. ابوعبدالله ایسه وطنداشلرینك نظر حقارتنه دوچار اولنجه فردیناندن امداد طلب ایلمشدی. بونك اوزرینه فردیناند(غرناطه)

اوزرینه تعرض ایتمش، (وه‌غا) شهری ضبط و الزغالك طرفدارلری (لورقه)ده مغلوب اولنجه الزغال (غرناطه)یی رقیبنه براقمغه مجبور اولمشدی (۱۴۸۶). فردیناند آرتق ارزو ایتدیکی مقصده تمامیله نائل اولمشدی. حتی اردوسنی کری چکه‌جك یرده ابوعبدالله ایله یکی برمقاوله عقد ایتمش، بو مقاوله موجبنجه الزغالی شدتله تعقیب ایتمش، بو وسیله ایله (مالاغا)یی آلمش، عسکرلرینی (المریه)، (بازا) و(وه‌را) طرفلرینه سوق ایلمشدی. الزغال بر مدت محاربه‌یه دوام ایلدکدن صوکرا آرتق

اورفه جامعی

غرناطه‌نك صوك کونلری حلول ایلدیکنه قانع اولمش، فردیناند ایله مذاکراته کیریشمشدی. فردیناند، خصوصی مقصدلرینی کمال سکونتله تعقیب ایچون بو مذاکراته راضی اولمشدی. غرناطه امیری مذاکرات نتیجه‌سنده (المریه)، (غوادیس) ودها سائر شهرلری ترك ایدییور، بوکا مقابل غایت واسع مالکانه‌لره تملك ایتمك ایستیوردی. اهالی قاستیل تبعه‌سی عدادینه داخل اولیور، حریت دین ومذهبی محافظه ایدرك اولجه امیرلرینه ویردیکی ویرکی‌یی ویرمکله مکلف بولونیوردی (۱۴۹۰).

بو معاهده (غرناطه)نك مقدرات آتیه‌سی اوزرینه بویوك بر تأثیر اجرا ایلمشدی. حربك مشاق ومتاعبندن اوصانان، کندیلرینی اولنجیه قدر مدافعه ایتمکه

یمین ایدن عربلرك قسم اعظمی فردیناندك شو معامله‌سی اوزرینه اوزون مدت صلح ومسالمته نائل اولاجقلرینی امید ایتمشلر، محاربه‌لرك قانلی کورولتیلرینه صاف وساکن بر حیاتی ترجیح ایدرك خرستیانلره تابع اولمشلردی. فقط دیکر بر قسمی اهانتدن، وطنه تجاوزدن بحث ایدرك سلاحه صارلمشلر، الزغالی آفریقایه چکلمکه مجبور ایتمشلردی. صوکرا (غرناطه)یی تحکیم ایتمشلر، پایتختلرینك انقاضی آلتنده فدای جان ایلمکی ناموسسزجه تسلیم اولمغه ترجیح ایلمشلردی.

فردیناند سکسان بیك کشیلك براردو ایله (غرناطه) اوکلرینه کلمشدی (۹مایس ۱٤۹۱). عبدالله‌ده شهرك مدافعه‌سنی ماهر سردارلرینه تودیع ایلمشدی. بوتون اهالی، قادین، چوجق، اختیار، بومدهش محاصره‌نك متاعب و مزاحمنه اشتراك ایتمشلر، جمله‌سی‌ده غیرت و شجاعتده یکدیکرینه رقابت ایلمشلردی. فقط ایزابه‌ل ایله فردیناندده بوکا مقابل عزم ومتانت و بالخاصه بویوك برقوتله حرکته قرار ویرمشلردی.

غرناطه (سییه‌را نه‌وادا) ایله (آلپوقسارا) جوارنده، ایکی تپه اوزرینه مبنی ایدی. شهر درت یوز اوتوز قوله‌یی حاوی متین برسور ایله محاط بولنیور، هربری قرق بیك کشی آلابیلیر ایکی بویوك استحکام ایله مدافعه اولونیوردی. (آلپوقسارا)ده بر کچید طوتمق و بو کچید واسطه‌سیله شهره ارزاق وقوهٔ امدادیه کتیرمك دائما قابلدی.

ایزابه‌ل، شهری ضبط ایتمدن کری چکلمه‌مکه عزم ایلدیکنی اثبات ایچون (سانتافه) نامیله برشهر انشا ایتدیرمشدی. بعده اسپانیول اردوکاهنك اطرافنه تعرضی غیرممکن خندکلر واستحکاملر انشا ایدلمشدی. صوکرا فردیناند، شهرك بوتون اتصالاتنی کسمش، فوق‌العاده برغیرت ومساعی نتیجه‌سنده (غرناطه) شهری هر طرفدن محاصره ایدلمشدی. اسلاملر صوك طالع سلامتلرینی بر میدان محاربه‌سنده دنه‌مك ایسته‌مشلردی. بو محاربه شهرك سورلری جوارنده وقوعه کلمش، خرستیانلرك غالبیتی ایله نتیجه‌لنمشدی. ابوعبدالله ارتق بوتون امللرك محو اولدیغنی آکلامشدی. بونك اوزرینه آراغون قرالی ایله اویوشمغه چالیشمش، وطنلری اوغورنده فدای جان ایلمکی ترجیح ایدن بر چوق اکابرك سوزلرینه اهمیت ویرمه‌مشدی. بونك اوزرینه فردیناند، معاهده‌نك امضا تاریخندن

اعتباراً ایکی آی ظرفنده (غرناطه)نك تسليم اولماسنی تكليف ايلمشدی . عربلر آفريقا حكمدارلرينه، حتی عثمانلی حكومتنه صوك دفعه اولارق مراجعت ايتمشلردی. فقط اسلاميتك غربده صوك سپر مدافعه سنی خلاص ايچون هيچ برطرفدن دست معاونت اوزادلمامشدی . يالكز عثمانليلر ١٤٨٦ده بر دونانما كوندرمشلر ، شبه جزيره‌نك بوتون ساحللرينی تخريب ايله اكتفا ايتمشلردی .

غرناطه‌نك صوك كونلری (پراويللانك تابلوسندن)

آرتق (غرناطه) كاملاً سقوطه محكوم اولمشدی. ابوعبدالله اهالينك عصيانندن قورقارق شهری دها مدتی بيتمدن تسليم ايتمشدی . فقط بوكا مقابل كنديسنه (البوقسارا)ده برچوق اراضی تأمين ايتديرمشدی . ابو عبدالله ردائت طبعنك درجه‌سنی كندی‌ده آكلامش ، نهايت حياتنی آفريقا چوللرنده كچيرمكه قرار ويرمشدی. غرب خلافتنك سقوطنه سبب اولان بوامير، وطننی بلامدافعه دشمن اللرينه تسليم ايدرك چكلديكی صرده (پادول) تپه‌سندن (غرناطه) شهرينه صوك برنظرهٔ وداع عطف ايتمشدی. وقتيله اودرجه محتشم، زنكين، رفاه وسعادتله مالی اولان بولطيف بلده‌نك شمدی خراب وپريشان، دشمن اللرنده قالديغنی كورنجه تأثرندن آغلامغه باشلامشدی. ايشته اوزمان والده‌سی، وطن محبتيله ضربان ايدن قلبنك

ضیزلادیغنی حس ایتمش، وطنی دشمنلره تسلیم ایدن عبداللهه غضوبانه عطف نظر ایدرك: « آغلا ، خائن آغلا ! ارککلر کبی مدافعه ایده‌مدیکك بر حکمدارلغك ضیاعنه شمدی قادینلر کبی آغلا!» دیمشدی .

عبدالله غرناطه‌دن چکلدکدن صوکرا خرستیانلر بو متروك شهره قولایلقله داخل اولمشــلردی . آرتق (الحمرا) قلعه‌سنك برجلری اوزرنده قاستیل بایراغی طالغه‌لانیور، جامعلرده آیینلر اجرا ایدیلیور ، قیمتدار یازمه کتابلر، عصرلردن بری محافظه اولونان نفیس اثرلر آتشلر ایچنده یانیوردی . اهالی عظیم بر بهت وحیرت ایچنــده ایدی . عقد ایدیلن معاهده‌یه رعایت ایدیلوب ایدلمدیکنه بیله کیمسه اهمیت ویرمیوردی. معاهده‌ده دینه، امواله، جوامعه، آداب وشریعته رعایت شرط اتخاذ ایدلدیکی حالده حقوقنی مدافعه ایتمك کیمسه‌نك خاطر وخیالنه کلیوردی. غرناطه‌نك سـقوطی ، عربلر اوزرنده حکم اعدام تأثیرینی حاصل ایلمشــدی . عربلرك یدی عصردن زیاده امتداد ایدن حاکمیتلرینه آرتق نهایت ویرلمش، غرب خلافتی فجیع بر صورتده منقرض اولمشدی (۱٤۹۲) .

يدنجی فصل

اسلاملرده حيات سياسيه واجتماعيه

(٦٦١-١٤٩٢)

عرب مدنیتی

قرون وسطاده مدنيتی، علوم وفنونی، ترقيات صنعتكارانه‌سيله تميز ايدن يكانه قوم ، عربلردی . عربلر شمال اقوامنك مهاجرتی ايله تزلزله دوچار اولان اوروپاده نور معرفت نشر ايتمشلر، يونان فلسفه‌سنك ابدی منابعنه ايصال نظر ايدرك اوروپايی اسكی برمدنيتك رونقندن مستفيد ايتمكه‌واسطه اولمشلردی. صوكرا ، ألده ايتدكلری خزينهٔ علومی صرف نقللرينه حصر ايتمك ايسته‌ميه‌رك طبيعتك تدقيقی ايچون بومعلوماتی برقات‌دها توسيعه، حتی يكی‌يكی اصوللر ايجادينه موفق اولمشلردی.

هجرتك ايلك سنه‌لرنده استيلا حربلری داخلی محاربه‌لرله فاصله‌دار اولور اولماز، اوزاق سفرلر اجرا ، پارلاق مظفريتلر احراز ايدلمشدی. حتی امويلرك سقوطندن صوكرا، حرب ووغا كورولتولری ، سلاح شاقيرديلری آره‌سنده ، علم وعرفانك‌ده‌بويوك برفعاليت كوستره‌جكی كيمسه‌نك خاطرينه كلمه‌مشدی . او زمانه قدر عربلر علوم وفنونی تعميم ايتمكدن زياده فتوحاته، نشر دينه غيرت كوستر-مشلردی. حضرت محمدك خلفلری برطرفدن (سند)نهرينه وبحرخزره‌قدر سوريه وايرانی فتح‌ايدييورلر، ديكر طرفدن آفريقانك شمالنی، اسپانيايی ، غول حواليسنی حتی لووار واديلرينی ألده ايليورلردی . فقط عباسيلر زماننده اسلاملر بيننده

نجيبانه بر رقابت باشلامش، خليفه‌لرك غيرت واقدامى علوم ومعارفك ترقيسنه بويوك بر تأثير اجرا ايله‌مشدى. اوزمان ذهنلر يكى فكرلر، يكى دوشونجه‌لرله تنورايتمكه باشلامش، علوم وفنونك كافهٔ شعباتنه دائر كتابلر تأليف ايدلمشدى. عرب لسانى، ثروت افكار وكثرت آثار اعتباريله شرقك وحتى بوتون اسلاميت عالمنك الك زنكين لسانى اولمشدى.

عربلر علوم و فنونك، صنايع و ادبياتك ترقيسنه غيرت ايتدكلرى كبى تشكيلات اداره، تنسيق دولت، ادارهٔ حكومت نقطهٔ نظرندن‌ده مؤسسات نافعه وجوده كتيرمشلردى. بو بابده خليفه‌لرك پك بويوك تأثيرى اولمشدى.

بر قبيله رئيسى

خليفه‌لر، نفوذ وصلاحيتلرى

خليفه‌لر روحانى و جسمانى نفوذ و صلاحيتلرى حائز بولونورلردى. حكمدار مطلق كبى حركت ايدرلر، فقط شرعى بر طاقم قانونلرله مقيد بولونورلردى. خليفه، پيغمبرك وكيلى اولمق صفتيله خاتى احكام شرعيه‌يى تطبيق اجبار ايدردى. خليفه‌نك نسباً قريشدن اولماسى لازمدى. حتى سلجوقيلر، غزنويلر، آل بويه وبنى طاهر اعلان استقلال ايدرك خليفه‌لره تحكم ايتدكلرى حالده ينه خليفه عنوانى آلمامشلر، يالكز (سلطان) لقبى ايله اكتفا ايلمشلردى. كذا صلاح‌الدين ايوبى‌ده فاطميلردن مصرى آلديغى زمان خطبه‌يى عباسى خليفه‌سى نامنه اوقوتمشدى. بناءعليه خلافت برچوق عصرلردن برى قريشيلره منحصر قالمش، يالكز قريشك غيرى اولمق اوزره ياوز سلطان سليم، مصرى ضبط ايتديكى زمان، خلافتى‌ده احراز ايتمكه موفق اولمشدى.

امويلره كلنجه‌يه قدر خليفه، انتخاب ايله اولوردى. حضرت علينك شهادتنده

طرفدارلری خلافتی حضرت علی احفادینه حصر ایتمك ایسته‌مشلردی. حتی حضرت علی أولوم دوشکنده یاتارکن حضرت حسنه بیعت ایدوب ایتمه‌ملرینی کندیسنه صورمشلر، حضرت علی‌ده : «نه‌یاپیکز، نه‌ده‌یاپمیکز! دیرم.» جوابنده‌بولونمشدی.

کعبهٔ معظمه (نیورقده، ۱۵۷۶)

خلیفه انتخابی امویلر زماننده تبدلاته اوغرامشدی. معاویه، دیکر دولتلرده سلطنتك ارثی اولدیغنی کوره‌رك خلافتك‌ده کندی نسلنه انتقال ایتمسنی دوشونمشدی. معاویه بو خصوصده مغیره‌دن پك چوق تشویق کورمش، خصوصیله وفاتنده هاشمیلرایله امویلر بیننده اختلاف ظهور ایده‌جکنی نظر اعتباره آلارق اوغلی یزیده بیعت ایتمشدی. معاویه بو حرکتنك عاقبتنی اولا وخیم کورمش، فقط اهالینك اختلالکارانه هیچ بر تشبثده بولونمادیغنی کورونجه مستریح اولمشدی. معاویه‌دن صوکرا بوتون خلیفه‌لر هپ بو اثره اقتفا ایلمشلردی. یالکز عمربن‌عبد العزیز، حضرت عمرك طوتدیغی یوله سالك اولمق ایسته‌مش، فقط بر شیئه موفق اولامامشدی. کذا عباسیلردن مأمون‌ده بو صورتله حرکت ایتمش، حتی حضرت علی نسلندن جعفر صادقی ولی عهد یاپمق ایسته‌مش ایسه‌ده موفق اولامامشدی. مأمونك بو

حرکتی عباسیلری دلکیر ایتمش، نتیجه‌ده کندیسنك خلعنه قرار ویرلمشدی. مأمون خلافتی ألدن چیقاراجغنی آکلاینجه سلفلرینك اثرینه تبعیته مجبور اولمشدی.

خلیفه‌یه بیعت شرط ایدی. بیعت یمینی احواله کوره تبدل ایدردی. انصار، حضرت پیغمبره بیعت ایتدکلری زمان: «ای رسول الله! دیاریمزه کلنجه‌یه قدر حق و حرمتکدن مسئول دکلز. دیارمزه کلیرسه‌ك حق و حرمتك اوزریمزه واجبدر. کندیمزی، چوجقلریمزی، قادینلریمزی هرنه‌دن صیانت ایدرسه‌ك بزده سنی اندن صیانت ایدرز!» دیمشلردی. عباسیلره بیعت ایدلدیکی زمان ایسه شو یمین استعمال اولونوردی: «اللهك کتابی، رسول اللهك سنتی، اهل بیعت رسول اللهدن الرضایه اطاعت اوزره سزه بیعت ایدییورم.»

خلیفه‌یه اولا اکابر دولت، صوکرا ایکنجی درجه‌ده منصب صاحبلری بیعت ایدرلردی. عباسیلرده ایلك اول عسکرلر ایله سردارلر، دها صوکرا بغداد قاضیلری بیعت ایدرلردی. بیعت زماننده یمین ایتدیرمك وظیفه‌سی اردو کاتبنه عائد ایدی. کاتب هرکسی اسمی ایله چاغیرر، بربرر یمین ایتدیرردی. بیعت بیتدکدن صوکرا خلیفه‌یه مختلف لقبلر تقدیم ایدرلردی. خلیفه بو لقبلردن بکندیکنی انتخاب ایدردی. مثلا عباسیلرك ایلك زمانلرنده خلیفه‌لره أمین، مأمون ورشید کبی لقبلر، معتصم زماننده ایسه اسم ربانی‌ده ترفیق ایدیله‌رك بعض عنوانلر تقدیم اولونوردی. معتصم‌دن صوکرا بوتون خلیفه‌لر اسملریله برابر اسم جلال استعمال ایتمکی‌ده عادت ایدنمشلردی. خلیفه‌یه سراینده بیعت اولوندیغی زمان مطنطن بر آلای اجرا ایدیلیردی. آلایده مزین آتلر، هر آتك باشنده بر سایس طورر، خلیفه ایله اکابر رجال هپ برر آته بینرلردی. خلیفه‌نك اوکنده، دائما ألنده حربه، بر آدم بولونوردی. عسکرلر یولك ایکی طرفنه دیزیلیرلر، خلیفه‌یه احترام مراسمنی ایفا ایدرلردی.

خلافت ارثی اولدقدن صوکرا، طبق خلیفه‌یه بیعت ایدلدیکی کبی، ولی‌عهده‌ده بیعت ایدیلیردی. فقط خلیفه‌لر کندیلرینه ولی عهد تعیین ایتمزدن اول خلقك افکارینی آکلامق ایسترلر، دولتك بیوك آدملریله استشاره ایدرلردی. منصور، اوغلی مهدی‌یه بیعت ایتمك ایسته‌دیکی زمان دیکر اوغلی جعفر اعتراض ایتمشدی. بونك اوزرینه منصور خطیبلر وشاعرلر واسطه‌سیله افکار عمومیه‌یی مهدی طرفنه جلب ایتمش، بوکا امین اولدقدن صوکرا کندیسنه ولی عهد تعیین ایلمشدی.

خليفه‌لر ولیعهدلکی یالکز اوغللرینه تخصیص ایتمزلردی . قاردشـلرندنده اهل کوردکلرینی اوغللرندن صوکرا خلافته کچمك شرطیله ولیعهد نصب ایدرلردی. امویلردن یزیدبن‌عبدالملك اوغلنك کوچوك اولماسی حسبیله برادری هشامه بیعت ایتمش، فقط کندیسندن صوکرا اوغلی ولیدبن‌یزیدی ولیعهد ایتمسنی شرط اتخاذ ایلشدی. کذا خلیفه‌لر بعضاً کندیلرینه خلف اولاجق ولیعهددن صوکرا تعیین

ایران صنعت ترسیمی (آمستردام موزه‌سنده)

ایتدکلری ولی عهدی، خلفلرینك ارزو وانتخابنه ترك ایدرلردی . ازجمله هارون الرشید، اوغللرندن امین ایله مأمونی کندیسنه ولی عهد تعیین ایتمش ، انلره ولی عهد اولارقده قاسـمی انتخاب ایتمش ایسه‌ده بونك قبول ویاعدم قبولنی مأمونك آرزوسنه ترك ایلشدی. ولیعهده ایدیلن بیعتلر عهدنامه طرزنده یازیلیر، خلیفه‌نك مهریله مهرلندکدن صوکرا کندیسنه، شاید کوچوك ایسه وصیسنه تسلیم اولونوردی. عهدنامه‌لر، یا ولی عهدلرك نزدلرنده ویاخود خزینه، مسجد ویا کعبهٔ معظمه کبی امین محللرده حفظ ایدیلیردی .

خلافتك علامات ممتازه‌سندن مهر ، پاره ، طراز امویلر و عباسیلر زماننده ترقیات عصره، تحول عاداته کوره مختلف شکللرده استعمال ایدلمشـدی . یالکز

خرقهٔ پیغمبری بر، وهر کسجه معلومدی. حضرت پیغمبر بوخرقه‌یی شاعرلردن کعب بن زهیره هدیه‌ایتمشدی. کعب، حضرت پیغمبری هجوایتمش، اسلاملر کعبه‌یی فتح ایدنجه کعب برادرندن حضرت پیغمبره التجا ایتمسی ایچون آلدیغی برمکتوب اوزرینه (مدینه)‌یه کلمش، حضرت پیغمبره تسلیم اولمشدی. اوزمان بر قصیده ایله رسول اکرمی مدح ایتمشدی. صحابه‌دن بعضلری کعبدن انتقام آلمق ایستدکلری حالده حضرت پیغمبر منع ایتمش، حتی شاعر کعبه دهای شاعرانه‌سنك مكافاتی اولمق اوزره آرقه‌سنده‌کی خرقه‌یی احسان بویورمشدی. ایشته اوزمان کعبك قصیده‌سنه (قصیدهٔ برده) نامی ویرلمشدی. خرقهٔ پیغمبری کعبك اقرباسی نزدنده محفوظ قالمش، معاویه خلیفه اولدیغی زمان کعبك ورثه‌سندن یکرمی بیك درهمه (١٩٢٠٠٠ غروش) صاتین آلمشدی. خرقهٔ رسول نهایت عباسیلره انتقال ایتمشدی. عباسیلر خرقه‌یی مصره کلدکلری زمان برابر کتیرمشلر، بالآخره یاوز سلطان سلیمه خلافتله برابر تسلیم ایلمشلردی.

مهر، حضرت پیغمبر طرفندن نامه‌لره باصیلیردی. رسول اکرمك مهرینی حضرت عثمان (اریس) قویوسنه دوشوردکدن صوکرا هر خلیفه کندیسنه مخصوص برمهر قازدیرمغه باشلامشدی. معاویه، كوندره‌جکی نامه‌لری تمهیر ایدر، صوکرا اوستندن‌ده بالمومی ایله مهرلردی. معاویه‌نك بوندن مقصدی نامه‌لرك تحریف ایدلمسنه مانع اولمقدی. نته‌کیم کوفه والیسی زیادبن‌ابیه‌دن یوزبیك درهم آلماسی ایچون والی‌یه خطاباً عمربن‌زبیره برنامه کوندرمش، عمربن‌زبیر نامه‌ده‌کی یوزبیکی ایکی‌یوزبیك یاپه‌رق پاره‌یی اوصورتله آلمشدی. بالآخره حقیقت میدانه چیقنجه معاویه نامه‌لرك قاپاندقدن صوکرا خارجدن‌ده مهرلنمسنی اصول اتخاذ ایتمشدی. خلفادن ماعدا وزرانك‌ده مهرلری واردی. فقط خلفانك مهرینه فوق العاده حرمت ایدیلیردی. خلیفه‌نك مهرینی استعمال ایده‌جك اولان ذات تعظیماً آیاغه قالقاردی. خلیفه‌لر مهرلرینه یالکز اسملرینی حك ایتدیرمزلر، بعض نصیحتلر وحکمتلرده حك ایتدیرلردی. حضرت ابوبکرك مهرینه (نعم القادر الله)، حضرت عمرککنه (کفی بالموت واعظاً یاعمر)، حضرت عثمانك مهرینه (لتصبرن اولتندمن)، حضرت علینك مهرینه (الملك لله) عباره‌لری یازلمشدی. دها صوکرا امویه وعباسیه خلیفه‌لری‌ده عین اثره تابع اولمشلردی. مثلا مأمون مهرینك اوزرینه (عبدالله یؤمن بالله مخلصاً) یازدیرمشدی.

علامات خلافت، امويه وعباسيه خليفه‌لرنده عين موادden عبارتدى. فقط بوعلامتلردن اليوم موجود ومحفوظ اولانى حضرت پيغمبرك مخلفاتيدر. بو مخلفات (طوپقپو سرايى) نده محفوظدركه انلرده: خرقهٔ شريفه، حضرت پيغمبرك برديشى، بر قاچ صاچ، نعلين، بايراق، حضرت ابراهيم الخليلك زمزم قويوسندن صو ايچديكى روايت اولنان ايكى قاب، ابوحنيفه‌نك جبه‌سى، سيدنا يحيانك قولى.

امويه جامعندن بر قسم

خلافت علامتلرندن اولان خرقه، مهر، خطبه وپاره‌دن ماعدا طرازده بويوك اهميتى حائز ايدى. طرازى اك زياده ايران وبيزانس حكمدارلرى قوللانيرلردى. بونى ايلك اول عربجه‌يه تحويل ايدن، امويلردن عبدالملك بن مروان اولمشدى. بو تجدد بيزانسليلرله تماس حاصل اولدقدن صوكرا باشلامش، حتى طرازلى البسه ويرده قوللانمقده او تاريخدن صوكرا عادت اولمشدى. اسلاملر طرازى بيزانسليلردن اقتباس ايتدكدن صوكرا عبدالملك زمانه كلنجيه قدر عينيله قوللانمشلردى. عبدالملك ايسه بونى عربجه‌يه تحويله ايلك اول مصرده ياپيلان منديللردن باشلامشدى. مصرده خرستيانلر طرفندن قوللانيلان منديل وبوغچه‌لر اوزرينه رومجه عباره‌لرى حاوى طراز ياپيليردى. عبدالملك بركون بو طرازلردن برينى عربجه‌يه

ترجمه ايتديرمش ، بو حالك دوامنی موافق كورميه‌رك فيمابعد طرازلرك عربجه يازلماسنی امر ايلمشدی. اوتاريخدن اعتباراً رومجه طراز ترك ايديله‌رك بوغچه‌لر او-زرينه (لااله‌الاهو) يازلمغه‌باشلامشدی. عبدالملك بوحركتی بيزانس ايمپراطورينك پك‌زياده جانی صيقمشدی . حتی مصرده منديللر روملر طرفندن اعمال او-لونديغی ايچون رومجه طراز قوللانلماسنی تكليف ايتمش ، فكرينی ترويج ايتديرمك ايچون عبدالملكه هديه‌لر كوندرمشدی . عبدالملك هديه‌لری باردانه رد ايلمش، نهايت ايكی حكمدار بيننده حربه‌قدر منجراولان براختلاف تولد ايتمشدی.

بوتاريخدن صوكرا، طراز البسه‌لرده‌ده قوللانلمغه باشلامشدی. آرتق طراز دولتك حاكميتنی كوستره‌جك مواد صره‌سنه كيرمشدی . واليلردن بری حكومته قارشی عصيان ايتديكی زمان، خليفه نامنه خطبه اوقوتماديغی كبی اسمنی‌ده طرازدن چيقاررديى .

خليفه‌لرك‌سرايلرنده (طرازاعمالاتخانه‌لری) واردی. بورالرده ياپيلان‌البسه‌لره خليفه‌نك طرازی ياپيليردی. اعمالاتخانه ناظرلرينه (صاحب الطراز) ديرلردی . خليفه‌لر اعمالاتخانه ناظرلغنه الك‌صادق والك اعتمادلی كيمسه‌لری تعيين ايدرلردی . اندلس امويلری‌ايله مصر فاطميلری بواعمالاتخانه‌لره پك‌زياده اهميت ويرمشلردی. فاطميلر زماننده برده (دارالكسوه) تأسيس ايدلمشدی‌كه بوراده هرسنه ياپيلان البسه‌نك قيمتی ٦٠٠٠٠٠ ديناره بالغ اولوردی. فاطميه خليفه‌لری امرايه بوراده اعمال اولونان البسه‌لری احسان ايدرلردی . بوالبسه‌لر صيرمه‌لی بر كسوه ايله بر صاريقدن عبارتدی. يالكز بوايكی كسوه بش‌ديناره چيقاردی. فاطميه خليفه‌لری هرسنه رجال حكومت ايله كندی سرای آدملرينه ايكيشر قات البسه توزيع ايدرلردی . نهايت عرب سلطنتی انقراضه يوز طوتديغی‌صره‌لرده اعمالاتخانه‌لرده نظردن ساقط اولمش ، بوكا مقابل خارجدن البسه صاتين آلمغه باشلامشدی . خليفه‌لراسملرينی‌پاره‌لره‌حك‌ايتديردكلری كبی‌بايراقلراوزرينه‌ده‌نقش‌ايتديرمشلردی.

ادارهٔ حكومت اسلاملرده اصول اداره بدايتده‌جمهوريت طرزنده ايكن بالآخره سلطنته تحول ايتمشدی. حكومتك اركان اصليه‌سی: خليفه، والی، خليفه‌نك كاتبی ، حاجب تسميه اولونان خصوصی خدمتكار ، خزينه‌دار وقاضيدن عبارتدی . خلافت پادشاهلغه تحول ايتدكدن صوكرا مملكت بويومش ، جوار

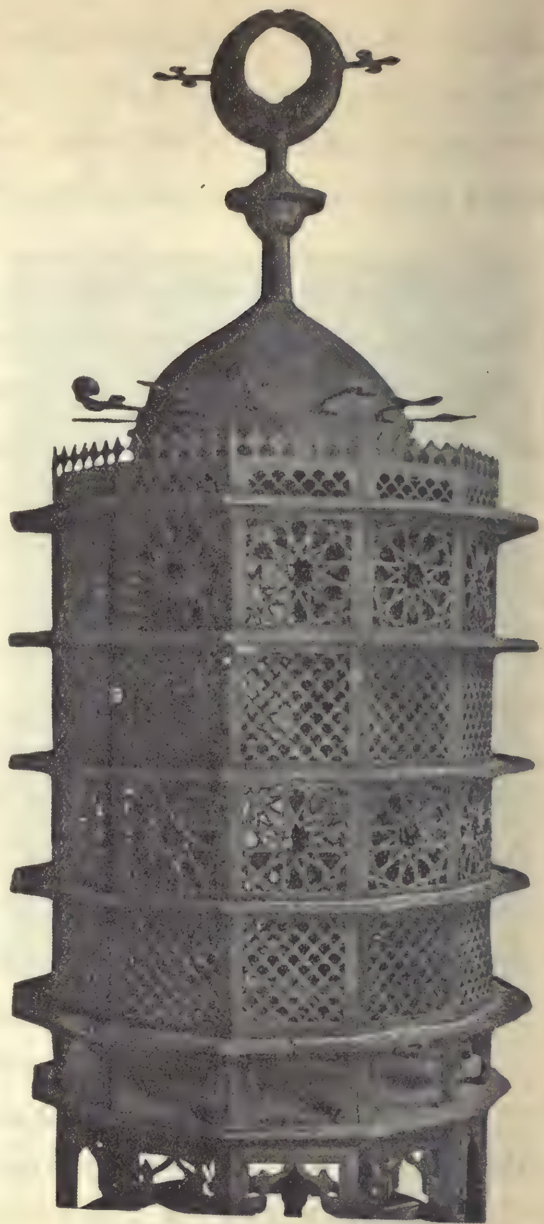
حکومتلرله مناسبات آرتمش، ادارهٔ حکومتده بعض تبدلات وقوعه کله‌رك شعبات حکومت توسع ایلمشـدی . امویلر بر چوق مؤسساتی بیزانسلیلرله ایرانیـلردن اقتباسه باشلامشلردی. بدایتده خلیفه‌لر ساده بر حیات امرار ایدرلرکن بوتاریخدن اعتباراً خدمه‌لر ، یاورلر ، معیت مأمورلری ومحافظلر قوللانمشـلردی . از جمله امویلر (حرس) نامیله محافظلر ، مهر دائره‌سی ، برید دائره‌سی ، خراج دائره‌سی کبی دائره‌لر تأسیس ایلمشلردی . خلافت عباسیلره کچدکدن صوکرا جوار حکومتلرله‌مناسبات آرتمشدی. خلیفه‌لر رخاوت واستراحتی امورحکومتله اشتغاله‌ترجیح ایدرك کندیلرینه یاردیمجیلر تعیینه باشلامشلردی. وزارت و دها سائر منصبلر بو سببدن تأسیس ایدلمشدی. فقط بو منصبلر هر حکومتده بر دکلدی . مثلا بغداد خلافتنده‌کی منصبلر ایله قرطبه امارتنده‌کی منصبلر بربرینك عینی اولامازدی.

حکومت اسلامیه بسیط بر صورتده اداره اولوندیغی زمانلر امور حکومته بالذات خلیفه نظارت ایدردی . والیلر ارباب ناموسدن و صلابت دینیه اصحابندن بولوندقلری ایچون افعال وحرکتلرینی تفتیشه لزوم حاصل اولمازدی . خلیفـه‌نك املاکی چوق اولمادیغی ایچون خصوصی کاتبلر قوللانمغه احتیاج کورولمزدی . خلیفه، مکتوبنی کندی یازار، کندی مهرلردی. فقط خلافتك پادشاهلغه‌تحولندن صوکرا اوامر سـلطانیه ومهر امینلکی ، چفتلکلر دیوان امینلکی ، ضربخـانه ، طراز دیوانی ، دیوان العزیز کبی امور دولتك رؤیتنه مخصوص دیوانلر تأسیس اولونمشدی. معاشاتی قید وضبط ایتمك ، والیلرك مخابراتنی یازمق خلیفه کاتبنك وظیفه‌سی ایدی . مملکت وسعت کسب ایتدکدن صوکرا خلیفـه کاتبنك نظارتی آلتنـده بولونان دیوان بر قات دها بویومش، او زمان خراج وجزیه ایشـلرینه باقمق ایچون (خراج دیوانی) ، عسکره وسائره‌یه ویریلن معاشلرك حسـابنه باقمق اوزره (زمام ونفقه دیوانی) ، (مقاطعات دائره‌سی) ، (معادن دائره‌سی) ، حربیه نظارتی مقـامنده اولمق اوزرده (دیوان الجند) کبی دائره‌لر تأسیس ایدلمشدی . (اساطیل) دنیلن بحریه نظارتی‌ده حربیه نظارتنك بر شـعبه‌سندن معدوددی . بونلردن ماعدا والیـلرله مخابراتده بولونمق اوزره (دیوان الرسـائل) ویا (دیوان الانشا) نامیله برده (مخابرات دائره‌سی) واردی . کذا اموال مسـلمینك وضعنه مخصوص اولان (بیت المال)ده بر طاقم شـعبه‌لره آیرلمشدی . بو شـعبه‌لرك اك

مهملری صدقاته ، ظلمه‌دن مصادره اولونان پاره‌لره ، ورثه اموالنه ودها سائر اموال‌ه مخصوص ایدی .

واليلر وصورت نصبلری اسلاملرده ممالك مفتوحه واليلر طرفندن اداره اولونوردی. برمملكت فتح اولونديغی زمان اسلاملر يالكز عمومی رياست ايله عسكرلك وظيفه‌سنی درعهده ايدرلر، اهالئ اصليه‌نك اموراداريه، سياسيه ودينيه‌سنی حالی اوزره براقيرلردی . شام وعراق طرفلری مستثنی اولمق اوزره اسلاميتك ايلك دورلرنده ولايتلر هپ بوطرزده اداره ايدلمشلردی . فقط خلفای راشدينك صوك دورلرينه طوغرو اصول اداره‌ده تبدلات اجرا ايدلمش، ممالك مفتوحه حكومت اسلاميه حالنی آلمغه باشلامشدی. عبدالملك بن مروان زمانده حاكميت اسلاميه تماميله كنديني كوسترمشدی. بو تاريخدن اعتباراً واليلكلر تطبيق اولوناجق طرز اداره‌يه كوره درجه‌لره انقسام ايتمشدی. واليلكلر صلاحيت واسعه‌يی حائز (عمومی امارت) ايله صلاحيت محدوده‌يی حائز (خصوصی امارت)ه انقسام ايتمشدی . عمومی امارتده ايكی درلو اولوردی : يا طوغرودن طوغرويه خليفه طرفندن انتخاب اولونان والينك اداره‌سنده برامارت (امارت استكفاء) ، ياخود خليفه‌نك يالكز تصديقی ايله تشكيل اولونان امارت، (امارت استيلاء)دن عبارتدی .

خليفه‌لر استكفا واليلرينی ارباب اقتدار و صداقتدن انتخاب ايدرلردی . بو كبی واليلرك الك مهم وظيفه‌لری: عسكری ايشلره ، تحشيداته نظارت ، امور اداريه نظارتله برابر مأمورلری وقاضيلری تعيين ايتمك ، خراجك جبايتنه ، ارباب اقتدارك ترفيهنه دقت ايتمك، دين وعرضی تجاوزدن قورومق ، حدود شرعيه‌يی محافظه ايتمك، امامتق وظيفه‌سنی ايفا ايتمك ، حاجيلره ياردم ايتمك وقولايلق كوسترمك، دشمن مملكتنه ياقين ولايتلرده خصمله حرب ايتمك وغنائمی مجاهدلر بيننده تقسيم ايتمكدن عبارتدی. امويلر زماننده عراق ، عباسيلر زماننده‌ده مصر وشام كبی مركز خلافتدن اوزاق ولايتلر بوصورتله تعيين اولونان واليلر طرفندن اداره اولونوردی. بوشرائط داخلنده واليلك ايدن الك مشهور ذاتلر : زياد بن ابيه، حجاج بن يوسف، يزيد بن مهلب، خالد بن عبدالله القسری و دها سائر ذوات ايدی . بو واليلر كنديلرينه ويريلن صلاحيت داخلنده وارداتی مملكتك عمرانه، عسكرك

طونج آویزه
(سلطان حسن جامعنده)

معاشاتنه تخصیص ایدرلر، آرتانی (شام)ه، بیت الماله کوندریرلردی. مصره تعیین اولونان والیلر، استکفا والیلری ایدی. خلافت عباسیلره کچدکدن صوکرا عین طرز اداره دوام ایلمشدی. او زمان ممالك اسلامیه دهازیاده بویومش، شام، مصر و عراقدن دها اوزاق ولایتلر تشکیل ایدلمشدی. انلرده: ترکستان وماوراءالنهر طرفلری ایدی، بو دورده یالکنز بورالره صلاحیت مطلقه‌یی حائز والیلر تعیین اولونمشدی. بو صورتله نصب ایدیلن والیلرك اك مشهورلری برمکیلردن یحیی بن جعفر، دیکری ینه برمکیلردن فضل بن یحیی ایدی. خلیفه‌لر منسوبلرندن برینی والی تعیین ایتدکلری زمان اکثریا بوذات مرکز خلافتده اوطورر، کندی یرینه باشقه برینی وکیل ایدردی. بو حال اك زیاده عباسیلر زماننده وقوع بولمش، فقط صلاحیت واسعه صاحبی والیلرك تعیینی

مملکتك انقسامنه بر مقدمه تشکیل ایلمشـدی . صـلاحیت واسعه‌یی حائز والیلر خلیفه‌ده اثر ضعف حس ایدر ایتمز اهالی‌یی کندیلرینه جلب ایدرلر ، یا کاملاً ویاخود خلیفه‌یه ویرکی ویرمك شرطیله اعلان استقلاله موفق اولورلردی. ازجمله آفریقاده بنی اغلب، خراسانده بنی‌طاهر، مصرده بنی طولون دولتلری بوصورتله تشکل ایتمشلردی.

بعضاً امرادن بری برولایتی بالذات فتح ایتدکدن صوکرا خلیفه او ذاتی ، ایستر ایسته‌مز والی‌طانیمغه مجبور اولوردی‌که بوکبی‌والیلکلره (استیلا والیلکلری) نامی ویریلیردی . بو کبی والیلردن اداره‌یی ارزولری وجه ایله ، امور دینیه‌یی‌ده خلیفه نامنه رؤیت ایدرلردی . استیلا والیلرینك وظیفه‌سی : امور ملتی حسن اداره، احکام دینیه‌یه اطاعت، اسلاملر بیننده اتحاد وائتلافی ادامه، اموال شرعیه‌یی محق‌برصورتده استیفادن ساژه‌دن عبارتدی. استیلا والیلری کندی معیتلرینه وزیر تعیین‌ایتمك صلاحیتنی حائز بولونورلردی. بوطرزده تأسیس اولونان والیلکلرك الك مهملری خراسانده بنی‌طاهر، ایران وعراق طرفلرنده آل‌بویه، غزنویه، اخشیدیه وطولونیه کبی دولتلرك ظهورینه سبب اولمشدی . بو والیلکلر مستقل بر امارت شکلنده ایدی. بوراده خطبه خلیفه‌نامنه اوقونور، پاره‌خلیفه نامنه باصیلیر، مرکز خلافته هرسنه برمقدار ویرکی کوندریلیردی. خلیفه‌لرده بوکا مقابل بوکبی‌والیلرك امارتلرینی تصدیق ایدرلردی. بووالیلکلرده امیرلك ارثی‌برشکلده انتقال ایدردی.

صلاحیت محدوده‌یی حائز بولونان خصوصی والیلرك وظیفه‌سی عسکرك اداره‌سنه، اهالینك ایشلرینه باقمق وتجاوزاته مانع اولمق ایدی. امور شرعیه‌و عدلیه ، خراج ویاصدقه‌لرك جمعی‌بوکبی والیلکلرده قاضیلره عائددی. خصوصی والیلکلرده قاضیلری خلیفه تعیین ایدردی.

والیلرك‌مخصص معاشلری واردی. ایلك‌معاشاتی حضرت‌عمر تعیین ایتمشدی. بوصورتله ایلك‌معاش آلان والی، صحابه‌دن عماربن‌یاسر ایدی. عماربن‌یاسره‌تخصیص اولونان معاش آیده آلتی یوز درهم ایدی. شامه والی تعیین اولونان معاویه بن‌ابی سفیانك معاشی سنوی بیك درهم ایدی . حضرت عمر بو والیلره قارشی غایت شدتلی طاورانیر، حسابلرینی تدقیق ایدر، فضله پاره قازاندقلرینی آکلارآکلاماز پاره‌لرك نصفنی بیت‌الماله آلیقویاردی. امویلر زماننده سیاستك طرزتبدلی والیلرك

معاشاتی اوزرینه‌ده تأثیر اجرا ایلمشدی. او زمان والیلری دهازیاده جذب ایتمك سیاستی دوشونولمش، ازجمله بصره، خراسان وسجستان طرفلرینه والی تعیین اولونان زیادبن‌ابیهك ایستدیکی قدر معاش آلماسنه مساعده ایدلمشدی. معاویه، عمرو بن‌العاصی‌ده مصره عین شرائط داخلنده والی تعیین ایلمشدی. بوطرز سیاست عباسیلر زماننده عینیله دوام ایلمشدی. مأمون شرق والیلکنه تعیین ایلدیکی فضل بن‌سهله سنوی اوچ میلیون درهم معاش ویرمشدی.

آرسلان آوینده بشنجی بهرام کور
(قولونیاده قلمان کلیساسنده)

وزیرلك، امیرالامرالق

خلیفه‌دن صوکرا دولتك اك بویوك مأموری (وزیر) ایدی. وزارت عباسیلر دورنده اسلاملره ایرانیلردن انتقال ایتمشدی. وزارت، وظیفه اعتباریله، حضرت پیغمبر دورنده‌ده موجود ایدی. مثلا رسول اکرم حضرت ابوبکری کندیسنه عادتا برمستشار، بروزیر عدایلمشدی. بالآخره وزارت ایرانیلردن انتقال ایلدیکی زمان، حضرت ابوبکرك وظیفه‌سی دوشونوله‌رك (وزیرنبی) نامیله تلقیب ایدلمشدی.

امویلر خلافتی سلطنته تبدیل ایلدکدن صوکرا خلیفه‌لره مشاور خدمتنی کورمك، خلقی خلیفه لهنه جلب ایتمك اوزره اصحاب دهادن بر چوق ذاتلر استخدام ایدلمشدی؛ فقط کندیلرینه وزیر عنوانی ویرلمه‌مشدی. عباسیلر دورنده ایسه‌وزارت تمامیله قبول ایدلمش، امور مملکت وزیرطرفندن اداره ایدلمکه باشلا-

مشدی . عباسیلرده ایلك اول وزیر نامنی آلان ، ابوالعباس زماننده ، ابوسلمه حفص بن سلیمان همدانی ایدی . بو دورده ابومسلم خراسانی‌یه (امیر آل محمد)، ابو سلمه‌یه‌ده (وزیر آل محمد) دینیلیردی. عباسیه وزراسنك اك مشهورلری برمکیلر ایدی. برمکیلر مملکتده اودرجه نفوذ وصلاحیت قازانمشلردی‌که، نهایت بونفوذدن استفاده ایدرك استبداد وتحکمه، حکومتی ایرانیلر ألینه کچیرمکه تشبث ایتمشلر، او تاریخدن اعتبارأده اتلاف ایدلمشلردی. عباسیلر زماننده وزیرلره (صاحب) عنوانی ویرلمشدی. عباسیه‌دولتنك انقراضی دورلرنده وزیرلکك هیچ اهمیتی قالمامشدی. والیلر برر برر عصیان ایتمکه باشلامشلردی. او زمان وزارتده سلطنتله برابر انحساف ایتمش ، بونك یرینه دها مستبدانه ماهیتی حائز اولمق اوزره (امیرالامرالق) میدانه چیقمشدی.

آل حمدان و آل بویه دولت عباسیه‌دن ظهور ایتدکلری زمان بونلرك امیر- لرینه عباسیه خلیفه‌لری (امیرالامرا) عنوانی ویرمشلردی. امیرالامرالر مستقل بر حکمدار کبی حرکت ایدرلردی. ایلك امیرالامراء آل حمداندن ابن رائق ایدی. ابن رائقه (بغداد سلطانی) نامی ویرلمشدی . بو لقب برمدت (٤١٩ ھ) آل بویه‌ده قالمش، بالآخره سلجوقیلره انتقال ایلمشدی. سلجوقیلر امیرالامرالق عنوانی ٥٤٧ سنه‌سنه قدر محافظه ایتمشلردی . آل بویه ، عباسیلره قارشی حاکمیتلرینی تزیید ایتدکلری زمان امیرالامرایی کندیلری نصب ایدرلر ، خلیفه‌لره یالکز (رئیس الرؤسا)یی تعیین ایتمك حقنی براقیرلردی . سلچوقیلر زماننده ایسه خلیفه‌لر بو حقلرینی استرداد ایدرك امیرالامرالری بالذات تعیین ایتمکه باشلامشلردی. وزیرلر ایله امیرالامرالرك نفوذ وصلاحیت واسعه‌سی خلافتك حاکمیتنی بیوك بر ضعفه اوغراتمشدی . خلیفه‌لر رفاه وسفاهت ایچنده عمر سوررلر ، امور دولت و ملتی وزیرلرك ألینه براقیرلردی .

وزارت عباسیلرده اولدیغی کبی فاطمیلر واندلس امویلرنده‌ده موجوددی . فاطمیلرده ایلك وزیر اولان ذات، یعقوب بن یوسف ایدی (۳٤۹ ھ) . اندلسده ایسه وزیر ، رأی و معاونتندن استفاده ایچون خلیفه طرفندن تعیین اولونور، کندیلرینه (حاجب، مابینجی) عنوانی ویریلیردی . دها صوکرا (وزیر) عنوانی‌ده ویرلمکه باشلامش، وزارت معروف عائله‌لره وراثت طریقی‌ایله انتقال ایلمشدی .

اسلاملرده وزارت ایکی درلو ایدی: وزارت تفویض، وزارت تنفیذ.

وزارت تفویض. امور حکومتی کندی رأی واجتهادی ایله تدویر ایتمکدن عبارتدی. بو طرزده نصب اولونان وزیرلر: ولیعهد انتخابی، خلیفه‌نك تعیین ایتدیکی مأمورلری عزل ایتمه‌مك، امامتدن استعفایه قاریشمامقدن ماعدا کافهٔ خصوصاتنه نظارت ومداخله ایده‌بیلیرلردی. عباسیلرده برمکیلر بونوع وزارتی حائز بولونورلردی. وزرا ایستدکلری زمان خلیفه‌نك مهر- لرینی باصارلر، امرلرینی تماميله کچیرمکه موفق اولورلردی . وزیرلر خلیفه‌لره ایستدکلرینی یاپدیرابیلیرلردی .

وزارت تنفیذ، یالکز خلیفه طرفندن ویریلن امرلری تنفیذ صلاحیتندن عبارتدی. بو وزیرلر خلیفه ایله رعایا بیننده واسطه خدمتنی کوررلردی . خلیفه عسکرك طوپلانماسـنی امر ایدر، وزیرده بو امری حرفیاً اجرا ایلردی. وزارت تفویض ایشلرینی یالکز بر وزیر کورر، وزارت تنفیذ ایشلری ایچونده مثلا حربیه ومالیه ایشلرینه مخصـوص آیری آیری برر وزیر نصب ایدیله‌بیلیردی.

وزرانك حکومت طرفندن معاشلری اولدیغی کبی اقربالرینه، قاردشلرینه وچوجقلرینه‌ده معاشلر تخصیص اولونوردی. فاطمیه دولتنده وزیره ۵۰۰۰، برادرلرندن ویا چوجقلرندن هر برینه ۲۰۰ : ۳۰۰، منسوبیننددن هر برینه ۳۰۰ : ۵۰۰ دینار معاش ویریلیردی . بوندن باشقه خلیفه طرفندن کندیلرینه هدیه‌لر واحسانلرده بخش اولونوردی.

عباسیه وزیرلرینه حرمت ایچون (سلطان) لقبی ویریلیردی. بو عنوان جعفر بن یحیایه‌وازجمله بغدادوشام والیلرینه‌ویرلمشدی. اسلاملرده حکمدار اولارق سلطان لقبنی ایلك دفعه اولمق اوزره طاشیان، محمود غزنوی ایدی. محمود غزنوی بدایتده امیرالامرا لقبنی حائز ایکن بو عنوان بالآخره (سلطان)ه قلب ایدلمشدی . سلطان عنوانی وزیر مقامنده استعمال اولونورکن ارتق دکلدی . فقط حکمدارلغه تحول ایدر ایتمز ارثی اولمش، هر سلطانك وفاتندن اول کندیسنه بر ولیعهد تعیین ایتمسی عادت اتخاذ ایدلمشـدی . سلطان لقبنی ایلك دفعه استعمال ایدن سامانیلر اولدیغی ایچون بو عنوان غزنویلره انلردن انتقال ایتمشدی .

سلطان لقبی خلیفه‌لر طرفندن اعطـا اولونوردی . بوتون نفوذ و حاکمیت سـلطانلرك النده اولدیغی حالده بو عنوانی اعطا ایتمك صـلاحیتی خلیفه‌لره عائد ایدی . سلطانلر بو حقوقی خلیفه‌لردن استرداد ایتمه‌مکه دیناً مجبوریت حس ایدر- لردی. سلطانلق لقبی پك پارلاق بر آلای ایله توجیه ایدیلیردی. خلیفه، (سلطان) لقبنی ویره‌جکی ذاته یدی خلعت ویرر، تاج وبیله‌زیك کیدیرر، سنجاق تسلیم ایدر، قیلیج قوشادیر، نامنه خطبه اوقوتوردی . مستظهر بالله بغدادده عمر بن ملکشاهه سلطان عنوانی مراسم مخصوصه‌ایله اعطا ایتمشدی. خلیفه‌لر سلطان عنوانی ویر-

دکاری ذاته (ناصرالدوله)، (سیف‌الدوله)، (عضدالدوله) کبی لقبلر ویررلر، خلافتك بو ذاتلرله کسب قوت ومتانت ایلدیکنی کوسترمك ایسترلردی.

ممالك اسلامیه، مرکز خلافت

ممالك اسلامیه‌نك ایلك نقطهٔ توسعنی (مدینه) تشکیل ایتمشدی. مدینه اطرافنده بولونان یرلر ممالك اسلامیه‌دن معدود دکلدی. امورحکومت مسجد شریفده ویا خانهٔ پیغمبریده رؤیت ایدیلیردی. فقط غزوات پیغمبری‌یی متعاقب اسلاملرك اداره‌سنه کچن اراضی چوغالمش، حضرت پیغمبرك وفاتنده ممالك اسلامیه شمالاً تبوك وایله، جنوباً یمن، شرقاً ایران، غرباً بحر احمر ایله محدود واسع بر قطعه‌یه شامل اولمشدی. حضرت ابوبکر وعمر زمانلرنده ایسه شام وعراق قطعه‌لری فتح ایدلمش، مصر، آفریقا، ایران، ارمنستان، جرجان وطبرستان ممالك اسلامیه‌دن معدود اولمشدی. ممالك اسلامیه شو صورتله وسعت کسب ایتدیکی دورده مرکز خلافت (مدینه) ایدی. خلیفه یا (مدینه) ویا (کوفه)ده اوطورور، ولایتلره والیلر تعیین ایدردی. ولایتلرك اك بویوکی (شام)، ایکنجی درجه‌ده (عراق) ولایتی ایدی. عراق ولایتنك مرکزنی (کوفه) تشکیل ایدردی. جزیرةالعربده‌کی اراضی ایسه مکه، طائف، عمان وصنعا شهرلرندن عبارتدی. آفریقاده ایسه حدود اسلامیه مغرب قطعه‌سی ایله نوبه حدودینه قدر امتداد ایدردی.

شام والیلکی بر خیلی مدت معاویه‌نك اداره‌سنده قالمشدی. امویلر خلافتی ألده ایتدکدن صوکرا ممالك اسلامیه بر قات دها بویومشدی. اوزمان اندلس ومغرب بلادی فتح ایدلمش، اسلام اوردولری پیره‌نه طاغلرینی آشارق فرانسه ایچلرینه‌قدر کیرمشلردی. هجرتك ١١٤نجی سنه‌سنده اسلام مجاهدلری رون ساحللرینه قدر ایلریله‌مشلردی. اسلاملر غرباً بو فتوحاته نائل اولدقلری کبی شرقاً‌ده هندستانه قدر توسیع ممالك ایتمشلردی. امویلر دورنده ممالك اسلامیه: شام، کوفه، بصره، ارمنستان، مکه، مدینه، آفریقا، مصر، یمن وخراساندن عبارت ایکن عباسیلر دورنده بسبتون توسع ایتمش، اسلام اداره‌سنده بولونان ممالك: کوفه، بصره، حجاز، یمن، اهواز، فارس، خراسان، موصل، الجزیره، شام، مصر، سند واندلس کبی ولایتلره آیرلمشدی. بو ولایتلرك کافه‌سنده، یالکز اندلس مستثنی اولمق اوزره، هپ عباسیه خلیفه‌سی نامنه خطبه اوقونوردی. واقعا بواثناده بنی‌طاهر، سامانیلر،

بنی اغلب و بنی طولون کبی حکومتلر تشکل ایتمشـدی؛ فقط بونلرك کافه‌سی ممالك اسلامیه‌دن معدوددی. شو حالده عباسیلر دورنده ممالك اسلامیه شرقاً هندستان، سند وپنجاب نهرلری، شمالاً تورکستان وپیره‌نه طاغلری، غرباً بحر محیط اطلاسی، جنوباً بحر محیط هندی وصحرای کبیرایله محاطدی. بوتون بو ممالك قرق درت والیلکه (عامل) انقسام ایتمشدی. بوولایتلر اهالیسی عرب، عجم، تورك، کرد، موغول، افغانلی، ارمنی، روم، غوط وقبطی کبی عناصر مختلفه‌دن مرکب بولونیور

برلین موزه‌سنده‌کی عرب مسکوکاتی

ومختلف لسانلر قونوشیوردی. فقط بالآخره شام، مصر، مغرب وعراق اهالیسی کندی لسانلرینی اونوتارق عربجه‌یی قبول ایتمشلر، بعضیلری‌ده عربجه‌دن پك چوق لغتلر اقتباس ایلمشلردی.

مرکز خلافت امویلر زماننده (شام)، عباسیلر دورنده ایسه (بغداد) ایدی. (بغداد) غایت واسع ایدی. اصطخرینك روایتنه کوره بغدادده خلیفه سرایلری ایله باغچه‌لری ایکی فرسخ اوزونلغنده برمسـافه اشغال ایدردی. بغداد ایله کوفه آره‌سنده‌کی اراضی کوی و قصبه‌لرله مالی ایدی. فرات ایله دجله آره‌سنده بر چوق قانالّر حفر ایدلمشدی. بو میانده (بصره)ده بویوك بر اهمیتی حائز ایدی. شهر عربلر طرفندن تأسیس اولونمشدی. بصره جوارنده، اصطخرینك روایتنه کوره، قایقلرك کچمسنه مساعد یوزیکرمی بیکدن زیاده قانال واردی. هر قانال بیننده‌کی مسافه بر اوق آتمندن فضله دکلدی. بو قانالّرده متمادیاً قایقلر ایشلر، هرقاناله حفر ایدن ذاتك اسمی ویریلیردی.

ممالك اسلامیه میاننده مصر فوق‌العاده مهمدی . بو حوالی فتح اولوندیغی صره‌ده نفوسی سکز میلیونه بالغ اولیوردی . یالکز (اسکندریه)ده ۳۰۰۰۰۰ نفوس واردی. مصر بودورده ثروت ورفاهك مرتبهٔ قصواسنه واصل اولمشدی . مقریزینك روایتنه کوره هشام بن‌عبدالملك زماننده (۱۰۸ ه) مصرك مساحه‌سی اجرا اولوندیغی زمان (نیل) نهرینك اسقا ایلدیکی اراضینك ۳۰۰۰۰۰۰ فدانه بالغ اولدیغی آکلاشلمشدی . بناءعلیه اراضئ مزروعه اودورده شمدیکنك بش مثلنه بالغ اولمشدی. مصر بو درجه معمور اولدیغی کبی قرطبه، غرناطه وطلیطله شهرلری‌ده عین معموریته مالك بولونیوردی.

عدلیه ، قاضیلر اسلامیتدن اول امور عدلیه، هرقبیله‌نك عقلاسی طرفندن اداره اولونوردی. بونلر، منسوب اولدقلری قبیله‌یه قاضیلق وظیفه‌سی ایفا ایدرلردی . بو صورتله اشتهار ایدنلرك مشهورلری تمیم قبیله‌سندن حاجب بن زراره، ثقیف قبیله‌سندن غیلان بن مسلمه، قریش قبیله‌سندن هاشم بن عبدمناف، کنانه قبیله‌سندن سلمی بن نوفل ایدی . اسلامیتده ایسه بو وظیفه‌یی حضرت پیغمبر درعهده بویورمش، بعده خلفای راشدینه انتقال ایتمشدی . وظیفهٔ قضاء، خلافتك اس‌الاساسندن معدوددی . خلیفه اولان ذات بو وظیفه‌یی بالذات ایفا ایدردی. ممالك اسلامیه وسعت کسب ایدنجه خلیفه‌لر ولایتلرده کندی‌طرفلرندن بو وظیفه‌یی ایفا ایتمك اوزره قاضیلر تعیین ایتمشلردی. بوصورتله تعیین اولونان ایلك قاضی، حضرت‌عمر زماننده، ابوالدردا ایدی. حضرت عمر کندی ابوالدردا ایله برابر (مدینه)ده، ابوموسی‌الاشعری‌ده (کوفه)ده قاضیلق ایدرلردی.

مصره قاضی تعیینی ایسه مصر والیلرینك وظیفه‌سی ایدی . حضرت عمر مصره کعبی قاضی نصب ایتمش ، کعب قاضیلق وظیفه‌سنك کوجلکنی تقدیر ایدرك: «زمان جاهلیتده قاضیلق ایتدم. دور اسلامیتده بردها قاضیلق ایتمم» دییه بو وظیفه‌یی قبول ایتمه‌مشدی. او زمان مصر والیسی عمروبن‌العاص، عثمان بن‌قیسی قاضی نصب ایتمش، دها صوکرا بو اصول شوصورتله دوام ایتمشدی . عباسیه دولتنك تأسسنه قدر بو طرز تعقیب ایدلمشدی . عباسیلر زماننده ایسه خلیفه‌لر مصرده‌کی قوت و نفوذلرینی آرتدیرمق ایچون قاضی نصبنی کندیلری درعهده ایتمشلردی . خلیفه‌لرك بو صورتله مصره طوغرودن طوغرویه تعیین ایلدکلری

ایلك قاضی، عبدالله بن لهیه الحضرمی ایدی. ممالك اسلامیه اودرجه واسع بولونما-
دیغی زمانلر هرولایته بر قاضی تعیین اولونوردی. فقط بالآخره بویوك شهرلرك
هر برینه بر، وحتی برقاچ قاضی تعیین ایدلمکه باشلانمشدی. بو قاضیلر کاملاً خلیفه
طرفندن نصب اولونوردی. هارون الرشید زماننده (بغداد)ده قاضیلق ایدن
ابویوسف، فضل وکمالاتنه مکافاتاً
(قاضی القضاة) عنوانی آلمشدی.
ابویوسف، بوعنوانی احراز ایلد-
کدن صوکرا علمانك کسوه‌سنی ده
آییرمشدی. او زمانه قدر عموم
خلق ایله عین قیافتی حائز بولونان
قاضیلر آیری بر کسوه طاقنمغه
مجبور اولمشلردی. بو تاریخدن
اعتباراً خلیفه‌لر قاضی القضاتلری،
انلرده قاضیلری نصب و تعیین
ایدرلردی.

سیتلری کوسترن بر ایران وازوسی
(پترسبورغده‌در)

قاضینك وظیفه‌سی افراد بیننده
ظهور ایدن دعوالری حل وفصل
ایتمکدی. دها صوکرا قاضیلر طول
قادینلرك ازدواجنه نظارت، وصیتنا-
مه‌لرك تدقیقی، یول وابنیه انشاسی،
شاهد تزکیه‌سی کبی وظیفه‌لریده در-
عهده ایتمشلردی. اکثریا قاضیلر قوهٔ
عسکریه قوماندانلغنیده درعهده ایدر-
لردی. ازجمله یحیی بن اکثم، مأمون
زماننده بیزانسه قارشی سوق اولونان اردو قوماندانلغنه تعیین اولونمشدی. اندلسده
خلیفه عبدالرحمن ثالثك قاضیسی منذر بن سعیدده عین وظیفه‌یی ایفا ایلمشدی. فاطمیلرده
قاضیلقله برابروزارت رتبه‌سیده توجیه اولونوردی. بناءعلیه قاضیلق اکثریا صلاحیت واسعه‌یی
جامع بر مأموریتدی. خلیفه‌لر، آلدقلری معاشدن فضله‌سنه کوز دیکمیه‌جك ذواتك غیریسنی
قاضی تعیین ایتمزلردی. بالآخره بو نقطه نظر اعتباره آلنمامش، قاضینك صلاحیتی آزالمش،
صرف محاکم شرعیه‌ده شخصی دعوالری رؤیت ایتمکه منحصر قالمشدی.

قاضیلر جامعده اوطورورلر ، خلقك مشكلاتنی حل وفصل ایدرلردی. قاضیلق وظیفه‌سنه غایت اهمیت ویریلیر و اك مشكل وظیفه‌لردن معدود طوتولوردی . علما وفضلادن بر چوقلری قاضیلق وظیفه‌سنی اوزرلرینه آلمقدن چكینیرلردی . امام ابو حنیفه ، عباسیه خلیفه‌لرندن منصور زماننده قاضی تعیین اولوندیغی زمان قطعیاً قبول ایتمه‌مش ، حتی منصوره خطاباً: «اللهدن قورق. اللهدن قورقانلردن باشقه‌سنه‌ده تودیع امور ایتمه. بن، كندمدن دائما ممنون قالاجغكزه امین دكلم . نره‌ده قالدی‌كه بندن انتقام آلمیه‌جغكزه امین اولابیله‌یم. بر دعواده علیهكزه حكم ویرمك لازم كلیرسه درحال ویریرم. آماسزنی فراته آتوب بوغدیراجقمشسكز، بونك بنجه هیچ اهمیتی اولاماز . كمال حق وعدالتله ویردیكم بر امری كری آلمقه فراتده بوغولمغی ترجیح ایدرم . معیتكزده قایبرلمغه لایق بر چوق ذوات وار . بو منصب اونلرك دها زیاده ایشلرینه كلیر . بن بو منصبه لایق دكلم !» جوابنده بولونمشدی .

قاضیلق منصبی توجیه اولوندیغی زمان، قاضی نصب اولونان ذات جامعه كوتورولور، اوراده قاضیلق براتی اوقونوردی. شافعی مذهبی ظهور ایتدكدن صوكرا مصر قاضیلری هپ شافعیلردن انتخاب اولونمشدی. بو مذهبدن اولان قاضیلر سائر مذهبلره منسوب كیمسه‌لردن قاضی انتخاب ایده‌بیلیرلردی .

قاضیلرك معاشی مختلفدی . حضرت عمر طرفندن بصره قاضیلغنه تعیین اولونان شریحه آیده یوزدرهم پاره ایله تعیشنه كافی برمقداربغدای اعطا اولونمشدی. خلفای راشدین زماننده قاضیلرك معاشلری بو قدر ایدی . امویلر زماننده ایسه سائر مأمورین مثللو قاضیلرك معاشلری‌ده آرتدیرلمشدی . عباسیلر دورنده ایسه بو معاش اوتوز دیناره چیقارلمشدی . مأمون زماننده آیده ۴۰۰۰ درهم یعنی ۲۸۰ دینار معاش ویرلمكه باشلانمشدی . قاضیلرك معاشی كتدكجه تزیید ایدلمش ، فاطمیلر زماننده ۱۲۰۰ دیناره ابلاغ ایدلمشدی . عباسیلر زماننده قاضیلق التزام اصولنی كسب ایتمشدی . قاضیلر ، قاضیلق مقامنی التزام ایدرلردی . قاضیلغی ایلك دفعه اولارق التزام ایدن ذات ، آل بویهدن عبداه ایدی . بو ذات سنوی ۲۰۰۰۰۰ درهم ویرمك اوزره بغداد قاضیلغنی التزام ایتمشدی. دها صوكرا بو اصول‌ده عادت حكمنه كیرمشدی .

محكمه‌لر — خلقك قاضیلردن شكایتنی دیكله‌مك ایچون بر دیوان تشكیل ایدلمشدی ؛ بو دیوانه (دیوان المظالم) دیرلردی . حضرت پیغمبر زماننده بو اصول تأسیس ایدلدیكی حالده متروك قالمش ، یالكز حضرت علی خلقك شكایتلرینی دیكله‌مك اوزره مظالم مجلسی عقد ایتمشدی . حضرت علی، هر فردك شكایتلرینی دیكلر، خلقی مظلومیتدن قورتارمغه صوك درجه غیرت ایدردی. حضرت علیدن

صوكرا كلن خليفه‌لر، اهالينك شكايتلريني ديكله‌مك ايچون بر كون تعيين ايتمشلردی. عبدالملك بن مروان بو اصولی ايلك دفعه تأسيس ايتمش ، مشكل بر مسئله‌يه تصادف ايتديكی زمان قاضيسنه مراجعت ايلمشدی . امويلردن يالكز عمر بن عبد العزيز خلقك شكايتلريني ديكله‌مش، دها صوكرا بو اصول‌ده متروك بر حالده قالمشدی. عباسيه خليفه‌لرندن بو اصولی ايلك دفعه تطبيق ايدن ذات ، مهدی ، صوك دفعه اولارق بو صورتله حركت ايدن‌ده مهتدی بالله ايدی . خليفه‌لر اهالينك شكاياتنی بالذات ديكلرلر ، وظيفه خارجنده تجاوزاتده بولونان واليلر ، تحصيلدارلر ومأمورلر حقنده لازم كلن جزالری ترتيب ايدرلردی . ازجمله عمر بن العزيز اهاليدن بر مظلومه تصادف ايتمش ، وليد بن عبدالملكك كويني غصب ايلديكنی استخبار ايدر ايتمز درحال كويك صاحبنه اعاده‌سنی امر ايلمشدی . عباسيه خليفه‌لرندن مأمون خلقك شكايتلريني يالكز بازار كونلری ديكلردی . حتی بر كون قيافتی پژمرده بر قادينك اوغلی عباسدن شكايت ايتديكنی كورمش ، درحال ايكيسنی‌ده استنطاق ايدرك قادينك حقلی اولديغنی آكلامش ، حكمنی بو يولده اعطا ايلمشدی . خليفه‌لردن بعضلری بو كبی ايشلری وزيرلرينه ترك ايدرلردی . دها صوكرا نفوذ حكومت امرانك ألينه كچنجه احقاق حق وظيفه‌سی‌ده انلره ترتب ايلمشدی .

عباسيلرك ايلك خليفه‌لری عدالته پك زياده رعايت ايدرلردی . مهدی ، واليلر ايله قاضيلر حقنده‌كی شكايتلری بالذات ديكلر، ايجابنه كوره عدالتك حكمنی اجرا ايلردی. هارون الرشيد، عدالتی مثل سائر حكمنه كتيرمشدی . كنديسنه بر ظلمك وقوعی آكلادلسه تأثرندن آغلاردی . هارون الرشيد بر كون شاعر ابوالعتاهيه‌يی حبس ايتمش، حقنده نه سويليه‌جكنی آكلامق ايچون‌ده بر مأمور تعيين ايلمشدی . ابوالعتاهيه حبسخانه‌نك ديوارينه شو سوزلری يازمشدی : « ظلم حقيقةً شنيعدر . فنالق ايدن كيمسه دائما ظالم صاييلير . هپمز حضور الهی‌يه كيده‌جكز . اوراده جمله‌مزك حاكم عادلی جناب حقدر » . هارون الرشيد، شاعرك بو مآلده‌كی بيتی كنديسنه نقل اولونديغی زمان‌هونكور هونكور آغلامش، شاعری عفو وكنديسنه بيك دينار هديه احسان ايلمشدی .

عباسيلرده عدالت بو صورتله اجرا ايدلديكی كبی بنی طولون‌ده همان عين صورتله حركت ايدرلردی (٢٥٧ ﻫ). احمدبن‌طولون خلقك شكايتلريني ديكله‌مك ايچون هفته‌ده ايكی كون تخصيص ايلمشدی. خلفلری ايسه بو وظيفه‌يی باشقه‌لرينه توديع ايلمشلردی . فاطميلر مصری ضبط ايتدكلری زمان احقاق حق وظيفه‌سی

مصر فاتحی جوهر طرفندن ایفا ایدلمشدی . فاطمیلرده نفوذ حکومت وزرا ألینه کچنجه بو وظیفه‌ده انلره انتقال ایتمشدی . دیوان المظالمك قاپوسنده برمنادی اوطورر، اهالی‌یه : « کیمك شکایتی وار! » دییه باغیرردی . شکایتی اولانلر دیوانه کلیرلر، دعوالرینی رؤیت ایدرلردی.

مصر ایوبیلرك ألینه کچنجه دعوالری کورمك ایچون برقوناق انشا ایدلمش، بورایه (دارالعدل) نامی ویرلمشدی. فقط بویله برعدلیه دائره‌سی ایوبیلردن‌ده اول تورکلردن ملك عادل نورالدین زنکی طرفندن (شام)ده تأسیس ایدلمشدی . ایوبیلر، خلق بیننده عدالتك تطبیقنه صوك درجه اهمیت ویررلر، محکمه‌یه بیوك برحرمت کوسترلردی. مظالمی رؤیت ایتدکلری زمان تخت اوزرنده اوطورمازلر ، تختك یاننده بر کرسی اوزرینه اوطوررلردی. سلطان بوکرسی‌یه اوطورر، صاغ طرفنده درت مذهبه منسوب قاضی القضاتلر، اوکنده بیت المال وکیلی، محافظلر وسائر بندکان بولونوردی. شکایتلر سلطانه اوقوندقچه سلطان، مأمورینه کندیلرینه تعلق ایدن جهتلری صورار، انلردن آلاجغی جوابه کوره ویره‌جکی حکمی ویرردی .سلطانلر اهالی بیننده ظلم اجراسنه صوك درجه مانع اولورلردی. اهالی بوکا واقف اولدقلری ایچون بوتون شکایتلرینی معین کونلرده خلیفه‌لرینه و یا سلطانلره کمال اعتماد ایله عرض ایدرلردی .

اهالی بیننده اجرای عدالت ایچون قاضیلردن ماعدا برده احتساب ناظری واردی. بوناظرك وظیفه‌سنه (حسبه) تعبیر اولونوردی. احتساب ناظرینك الك مهم وظیفه‌سی : احکام شرعیه‌یه مخالف حرکاته مانع اولمق، کلوب کچنلرك مرورینی تسهیل ایتمك، حماللرله کمیلره فضله یوك قونولمسنه میدان ویرمه‌مك، ییقیلاجق کبی کورونن أولرك ییقیلمسنه حکم ایتمك، مکتبلرده شاکردانك دوکولمسنه مانع اولمق، مأکولات ومشروباته حیله قاریشدیرمامق ، اکسیك اولچك وطارتی قوللانلمسنی منع ایتمك ایدی . بو وظیفه فاطمیلرله اندلس امویلرنده قاضیلره کوردیریلیردی. فقط سلطنتله خلافت بربرندن آیرلدیغی زمان بوصلاحیت والیلره اعطا ایدلمشدی. احتساب ناظرلغی بردرجه‌یه‌قدر حقوق عبادك محافظه‌سی کبی دینی بروظیفه عد اولونوردی. احتساب ناظری ولایت وقصبه‌لره صورت مخصوصه‌ده مأمورلر تعیین ایدردی. کندی جامعده اوطورر، معیت مأمورلرینی دکان ومغازه‌لری تفتیشه چیقاریردی .

اندلسده (حسبه) وظیفه‌سنه (خطةالاحتساب) دیرلردی. بو وظیفه قاضیلرك عهده‌سنه ویریلیردی. قاضیلر اندلسده بر آته بینرلر، اطرافلرنده، آلنده برترازی، مأمورلر اولدیغی حالده طولاشیرلردی. قصابلر، محتسب طرفندن قونولان فیئاتدن فضله‌سنه أت صاتامازلردی. محتسبلر ، اصنافك حیله ایدوب ایتمدکلری آکلامق ایچون مخصوص چوجقلر کوندره‌رك تجربه‌ده بولونورلردی . بو صورتله ساخته‌کارلق ارتکاب ایدنلر شدتله جزا کوررلردی.

اسلاملرده ضابطه امور عدلیه‌یه تابعدی. بوکا (شرطه) نامی ویریلیردی . ضابطه‌نك وظیفه‌سی قاضیلر طرفندن ویریلن حکملری اجرا ایلمکدی . ضابطه مدیری، زناایدنلر ومسکرات استعمال ایلینلرحقنده شرعاً لازم کلن مجازاتی‌اجرا ایدردی. ضابطه ، قاضیلرك موقعلرینه حرمةً ایفا ایتملری‌مناسب کورولمین وظائفی حائز اولدقلری کبی بغدادده عباسیه، اندلسده امویه ومصرده فاطمیه دولتلرنده‌ده جرائمی تدقیق ایتمك وظیفه‌سیله مکلف بولونورلردی .

اندلسده ضابطه بویوك وکوچوك ضابطه قسملرینه آیرلمشدی. بویوك ضابطه خواص ورؤسانك، کوچوك ضابطه‌ده عوام ناسك ایشلرینه باقاردی . بویوك ضابطه‌نك رئیسی حکمدارك قاپوسی اوکنده بر صندالیه‌یه اوطورر ، بوراده معیتی ارکانیله برابر ایفای وظیفه ایدردی. حاجب اولمق ایچون بهمه‌حال ضابطه رئیسی اولمق لازمدی. ضابطه رئیسنه ویامدیرینه (حاجب‌المدینه)ویا (صاحب‌اللیل)عنوانی ویریلیردی. طوائف ملوکده (والی) ، آفریقاده ایسه (حاکم) عنوانی ویرلمشدی. ضابطه‌جرائمك وقوعنه مانع اولور، ارتکاب جرم ایدنلره لازم کلن جزالری‌اجرا ایدردی . مجرملر قاضی حضورنده اثبات وجود ایتدکاری زمان قاضیلره یاردم ایدرلردی .

امور مالیه اسلاملرك ایلك دورلرنده امور مالیه غایت منتظم ، ثروت عمومیه مبذول بر حالده ایدی . خصوصیله عباسیلر دورنده عربلرك ثروت مالیه‌سی مرتبهٔ کماله واصل اولمشدی . مملکت کتدکجه وسعت کسب ایتمش، واردات دولت تزاید ایلمشدی . اسلاملرده منابع واردات : صدقه و زکات ، فیٔ ، جزیه ، خراج ، اعشار ، کمرکلر ، وضربخانه وارداتندن عبارتدی . اسلاملره عائد استحقاقدن صاحبی تعیین ایدیله‌مینلر بیت الماله ویریلیردی .

بيت المالده اسلاملرك منافعنه خادم هر نه لازمسه انی ويرمكه مجبوردی .

صرفه وزكات

صدقه و زكات، اجتماعی بر ماهيتی حائزدی . زكات زنكينلردن آلينير ، فقيرلره ويريلير و بو صورتله بشريتك تهوين احتياجاتنه خدمت ايديليردی . صدقه وزكات ايچون مركز خلافتده بر مركز ، ولايتلرده شعبه‌لر واردی . هر شهرده صدقه متوليسی صدقه‌لری طوپلار ، فقرايه توزيع ايدردی . زكات، مواشی ، آلتون وكوموش، ميوه ومزروعات ذكاتی ناميله درت قسمدی . مواشی زكاتی دوه ، صيغير وقويوندن آلينير ، آت ، قاطر ومركبدن آلينمازدی . ايكی يوز درهمدن آشاغی كوموش ايچون صدقه يوقدی . ايكی يوز درهم كوموش ايچون ايسه بش درهم صدقه آلينيردی . آلتونك يكرمی مثقالندن آلنان صدقه ، يارم مثقال ايدی . ميوه‌لرك زكاتی صولانمه نوعنه كوره دكيشيردی . ياغمور ويا نهر صوييله صولانان ، زحمته لزوم كوسترمين يرلر ايچون زكات ، عشر ايدی . يورغونلغه لزوم كوسترن يرلر ايچون عشرك نصفی ايدی . زكات اموالی سكز پايه آيريليردی . بونك بر قسمی هيچ برشیء اولميان فقرايه، بر قسمی‌ده مساكينه ويريليردی. صدقه‌لر هر فقيرك حالنه واحتياجنه كوره صدقه متوليسی طرفندن تعيين اولونوردی . بر فقيره ويريلن صدقه ايكی يوز درهمی كچمزدی . ايكی يوز درهمی كچرسه بوپاره ايچونده زكات ترتب ايدردی. زكاتك بر قسمی صدقه طوپلايان وطاغيدان مأمورلره، ديكر برقسمی‌ده مؤلفة القلوب اولانلره ويريليردی . صدقه متوليلری طوپلادقلری صدقه‌لری هيچ بر مأذونيت آلمقسزين طاغيدابيليرلردی .

بيت الماله عائد سائر امواله (فیء) ديرلردی . فیء ، محاربه ايتمكسزين وآرقه‌سندن قوشولمقسزين بيت الماله كندی كنديته كلن اموالدن عبارتدی . جزيه ، خراج ، اعشار هپ فیءدن معدود ايدی . حضرت پيغمبر زماننده (فیء)ك برخمسنی حضرت رسول، درت خمسنی‌ده مهاجرين وانصار آليردی . حضرت عمر زماننده ايسه فیء بيت الماله تسليم اولونمش ، هركسه رتبه‌سی نسبتنده معاش طاغيدلمغه باشلامشدی . صدقه ، بيچارگانه ويرلديكی كبی فیءده اسلاميت اوغورنده جهاد ايدنلره ويريليردی . خليفه اسلاميتك منافعنه يارامیه‌جق ايشلر ايچون فیء اموالندن بر شی ويرمزدی . حضرت عمر بو خصوصده صوك درجه شدتلی طاورانيردی . حتی عربك بری چولغنك چوجغنك فقر وضرورتندن بحث ايدرك حضرت عمره مراجعت ايتمش، كنديسنه برمقدارعطيه ويرمسی‌ايچون‌كوزل بر قصيده اوقومشدی. حضرت عمر عربه : « پكی ، بو عطيه‌يی ويرمزسه‌م نه اولاجق ؟ » ديه سؤال ايتمش ، عربده :

«شمدی ویرمزسه‌کز اوبر دنیاده حسابی صورولور!» دینجه حضرت عمر کال تأثرله آغلامش، یانینده‌کی کوله‌سنه: «اوغلم، شو تك کوملکمی بو آدمه ویر. فقط بونی شعرك ایچون دکل، اوسویله‌دیکك کون ایچون ویرییورم» دیمشدی. حضرت عمر بوهدیه‌یی بیت‌المالدن دکل، کندی مالندن ویرمشدی. حضرت عثمان بوتون احسانلرینی فیء اموالندن ویردیکی ایچون اسلاملرك خصومتنی جلب ایلمشدی. دها صوکرا اسلام مملکتلری بویوینجه فیء مقداری‌ده چوغالمش، او زمان بو نامده قالدیریلارق (فیء) یرینه (جبایت اعمال) نامی ویرلمشدی.

جزیه، خراج جزیه ایله خراج غیر مسلملردن هر سنه معین زمانلرده آلینیردی. جزیه، بر نوع شخصی ویرکی ایدی. اسلام اولان غیر مسلمدن جزیه آلنمازدی. خراجده اراضی ویامحصولات اوزرندن آلینیردی. (جزیه) کلمه‌سی فارسی (کزیت) کلمه‌سندن ایدی.

ابو احمد عبدالملك پاره‌سی

عربلر بو کلمه ایله اصولی ایرانیلردن آلمشلر، فقط طرح وجبایتنی کندیلرینه اویدیرمشلردی. حضرت پیغمبر زماننده جزیه حال وموقعه، جزیه ویره‌جکلرله عقد اولونان اتفاقه کوره تعیین ایدیلیردی. ازجمله (نجران) اهالیسی ایله مصالحه عقداولوندیغی زمان هرسنه صفرآینده ۲۰۰۰ ورجبده ۱۰۰۰ طاقم البسه ویرلمسی قرارلاشدیرلمشدی. جزیه بوصورتله البسه، پاره، کراسته، ایپلك وحیوان اولمق اوزره تعیین اولونوردی. بوحال حضرت ابوبکرك صوك زمانلرینه قدر شو صورتله دوام ایتمش، حضرت عمر ایسه جزیه مقدارینی احوال مختلفه‌یه کوره تعیین ایلمشدی. جزیه زنکینلردن هر آی درت درهم، اورته حاللی اولانلردن ایکی درهم، فقیرالحال بولونانلردن بردرهم آلینیر، قادینلر وچوجقلر ایله سقط وعلیل اولانلردن، خلق ایله اختلاط ایتمین پاپاسلردن جزیه آلنمازدی. فقط بعض مملکتلرده جزیه تحصیلی ایچون بسبتون باشقه شرائط موجوددی. مثلا عمروبن‌العاص مصر اهالیسی‌ایله عقدایتدیکی مصالحه‌ده اختیارلر، قادینلر و چوجقلر مستثنی اولمق اوزره، زنکین فقیر هرکسك ایکی دینار ویرکی ویرملرینی و کندیلرینه کله‌جك هر اسلام مسافری اوچ کون قدرقبول ایلملرینی شرط اتخاذ ایلمشدی. عراقده (جزیره)یی فتح ایدن عیاض، نفوس باشنه بر دینار جزیه وضع ایلمشدی.

جزیه یالکز غیرمسلملردن طرح اولوندیغی حالده، عبدالملك بن مروان زما نندهحجاج بن یوسف عراقده غیرمسلملردن اسلام اولانلرهده ویرکی وضع ایلشدی. عبدالملك بو قاعدهنك مصردهده تطبیق ایدلمسنی ارزو ایدرك قاردشی عبدالعزیز بن مروانه یازمش، فقط بوحال غیرمسلملرك اسلام اولمالرینه سکته ویرهجکی ایچون تطبیقندن واز کچمشدی. دها صوکرا عمربن عبدالعزیز خلیفه اولنجه، وقتیله عراقده غیر مسلملردن اسلام اولانلره وضع ایدیلن جزیهده قالدیرلمش، آرتق هیچ بر مسلمدن جزیه آلنمامشدی. پت پرستلر ایله ارتداد ایدنلردن جزیه آلنمازدی. بونلره یالکز اسلامیت تکلیف اولونوردی. خرستیانلر ایله موسویلر، عرب اولمیان پت پرستلر یااسلامیتی قبول ایدرلر، یاجزیه ویررلر، و یاخود محاربهده خدمت ایدرلردی. جزیه ویرنلر نه قتل اولونورلر، نهده محاربهیه دعوت ایدیلیرلردی. دها طوغروسی جزیه بر نوع بدل عسکری وشخصی دیمکدی.

خراج، شام، مصروعراق قطعهلری فتح اولوندقدن صوکرا بورالرده جاری اصوله کوره تأسیس ایدلمشدی. ایلك دورلرده خراجك تحصیلنه خلیفهلر بالذات نظارت ایدرلردی. عباسیلر دورنده ایسه (بغداد)ده بر خراج دیوانی تأسیس ایدلمش، ادارهسی آیری بر ناظره تودیع اولونمشدی. بو دائرهیی ایلك دفعه تأسیس ایدن سفاح، ادارهسنی خالدبن برمکه تودیع ایلشدی. خالدبن برمکدن صوکرا برمکیلر خراجی کندی اقربا وتعلقاتنه التزام صورتیله ویرمشلردی. دها صوکرا خراج دیوانی وزرا ألینه کچمش، راضی بالله زماننده (٣٢٢ - ٣٢٩) بسبتون ابطال ایدلمشدی.

عربلر خراجی بیزانسلیلرله ایرانیلرده اولدیغی کبی حالیله ابقا ایتمشلردی. بر کوی معمور اولارق اهالیسی چوغالیرسه خراجی آرتدیریلیر، عکس تقدیرده آزالتیلیردی. اسلاملر برمدت بو اصولی تعقیب ایتدکدن صوکرا احواله کوره تعدیلات اجرا ایتمشلردی. اسلاملر بیننده مرعی قوانینه نظراً اراضی درت قسمدی: اسلاملر طرفندن احیا اولونان اراضی (اراضیٔ عشریه)، صاحبلری اسلام اولان اراضی، محاربه ایله اسلام ألینه کچن اراضی، صاحبلرندن خراج اوزرینهمصالحهایدیلن اراضی (اراضیٔ خراجیه). اراضیٔ خراجیهیه صاحب اولانلر اسلام بیله اولسهلر ینه خراجلری الغا ایدلمزدی.

خراج ، عراقده اراضینك محصولنه كوره تعیین اولونوردی . بو اصول عباسیلردن منصور زماننه قدر دوام ایلمشدی . منصور زماننده محصولات فیئاتی آزالدیغی ایچون بو اراضیلر اولجه وضع اولونان خراجی ویره‌میه‌جك بر درجه‌یه كلمشدی . بونك اوزرینه مقاسمه اصولی یعنی محصولاتك مقدارینه كوره خراج وضعی قبول ایدلمشدی . خراج ، خلیفه طرفندن تقدیر ایدیلیر ، محصولاتك نصفندن زیاده وخمسندن اكسیك اولامازدی . خراجدن هر سنه آلنان وارداته (ارتفاع الخراج) دیرلردی . خراج وارداتی جزیه واردانندن زیاده ایدی. فقط جزیه واردانندن‌دها ثابت ایدی. غیرمسلملر اسلام اولدقجه جزیه وارداتی آزالیردی.

ایران صنعت ترسیمی (آمستردام موزه‌سنده)

حضرت عمر زماننده فرات ایله دجله اره‌سنده (سواد عراق) قطعه‌سنك خراج وارداتی ١٢٠,٠٠٠,٠٠٠ درهم ایدی . بو واردات عبداه بن زیادك والیلكی زماننده (٦٢ ﻫ) ١٣٥,٠٠٠,٠٠٠، حجاج بن یوسف زماننده (٨٥ ﻫ) ١٨٨,٠٠٠,٠٠٠ نه بالغ اولمشدی . مصرده عمرو بن العاص طرفندن طوپلانان جزیه ١٢,٠٠٠,٠٠٠ دیناری بولمشدی . شام قطعه‌سنك خراجی عبدالملك بن مروان زماننده ١,٧٢٠,٠٠٠ دینار راده‌سنده ایدی .

خراج التزام ایله‌ده ویریلیردی. التزام ایكی صورتله اولوردی: یا والیلره التزام صورتیله ویریلیره ویاخود صورت مخصوصه‌ده ملتزملره احاله اولونوردی. برنجی اصول، شریعت اسلامیه نظرنده باطل اولدیغی ایچون اسلامیتك ایلك دورلرنده منع ایدلمش ، فقط خلافتك سلطنته تحولندن صوكرا خراج والیلره التزام صورتیله ویرلمشدی . خراج ، ملتزملره احاله اولوندیغی زمان متولیدن مزایده ایله التزام ایدیلیردی . ملتزملر اصحاب ثروت ونفوذدن ایدی . بونلر بریری التزام ایدرلر ، اورایی زرع ایتدكدن صوكرا التزام بدلنی ویررلر، متباقیسنی كندیلرینه آلیقویارلردی . عربلر بو اصولی روماليلردن آلمشلردی .

اعشار ، کمرك واردانی

جزیه و خراجدن ماعدا اعشار ایله کمرك وارداتی ، خمس ، معدن واورمان وارداتی ده خراج نوعندن ایدی.

عربلر سفائندن عشر آلیرلردی. لیمانلره کلن ویا بوغازلردن کچن سفینه‌لردن حمولەسنك اونده بری یاعیناً ویا نقداً عشر مقامنده آلینیردی. عباسیلردن واثق بالله زماننده کمیلردن آلنان اعشار مهم بریکونه بالغ اولمشدی. اندلس امویلری (جبل الطارق)دن کچن کمیلردن رسوم آلیرلردی. بورسوم اندلسك جنوبنده (طریفه) شهرنده تأدیه اولونوردی. حتی فرانسزجه (طاریف) و (تعریفه) کلمه‌لری بوندن محرفدی . عشر ، معدنلردن ده آلینیردی . طوز ، زیفت ونفت کبی زحمت چکمدن ألده ایدیلن معدنلر هرکس ایچون مباح ایدی . فقط آلتون ، کوموش ، دمیر وقورشون کبی بر آلتدن زحمتله چیقاریلان

هشامك پاره‌سی (موزهٔ همایونده‌در)

معدنلرك خمسی بیت الماله آلینیردی. ضربخانه وارداتی ده کسیلن پاره‌لرك یوزده برندن عبارتدی . اندلسده بنی مروان زماننده بو واردات سنوی ۲۰۰۰۰۰ دیناره بالغ اولمشدی. بوندن باشقه عربلرده (مکس ، کمرك) رسمی ده واردی. بورسم قبل الاسلامده موجود ایدی . کمرك رسمی کندی مملکتندن باشقه بر مملکته کیدن تاجردن الینیردی . مثلا شامدن مصره کیدن بر تاجر کمرك رسمی ویرمکه مجبور ایدی. کمرك رسمی خرستیانلرله موسویلردن یکرمی درهمده بر درهم ، اسلاملردن قرق درهمده بر درهم ، رعایادن اولمیان عربلردن تام عشر مقدارنده آلینیردی.

کذا مقاطعاتدن کلن واردات ده خراج نوعندندی. بر اراضی ضبط اولوندیغی زمان قوماندان طرفندن عسکره تقسیم اولونور، عسکرده بوکا مقابل حکمدارینه صداقت ایدردی. صداقتسزلك ایدنلرك اراضیلری استرداد اولونوردی . اسلاملر بو کبی یرلری، عشری بیت الماله ویرملك اوزره، احاله ایدرلردی. بو کبی مقاطعه‌لی اراضی پك چوقدی : حضرت عمر زماننده مقاطعه‌لی یرلرك سنوی خراجی ۷۰۰۰۰۰۰، حضرت عثمان زماننده ۵۰۰۰۰۰۰ درهم ایدی. امویلر ایله عباسیلر اراضی یی کندی اقربالرینه مقاطعه صورتیله ویررلر، حتی انلردن خراج ده آلمازلردی.

خراجك مقداری واصول جبایتی

ممالك اسلامیه‌نك اڭ مهم واردات منبعی خراج تشکیل ایدردی. عباسیلر اداره‌سنده بولونان ممالکك مساحهٔ سطحیه‌سی اوچ بچق ملیون میل مربعنه یاقینددی. فقط خراجك چوقلغنه یالڭز اراضینك وسعتی یاردم ایتمزدی؛ بوکا اڭ زیاده اهالینك زراعتله اشتغالی، ویرکیلرك آغیرلغی‌ده بویوك برتأثیراجرا ایدردی. امویلر زماننده والیلرك مظالمی یوزندن اهالی زراعتله اشتغاله وقت بولامامشدی. عباسیلردورنده ایسه عدالت وقانونك حکم سورمسی‌اهالینك رفاهنی تأمین ایتمش، هرکس حقندن امین اولارق زراعت وتجارتله مشغول اولمغه باشلامشدی. بو خصوصده عباسیه خلیفه‌لرینك بویوك تأثیری اولمشدی. منصور، ظالم والیلرك احوالنی تفتیش وایجابنده کندیلرینی عزل ایدركماللرینی مصادره ایتدیرردی. اهالینك ظلم و غدر کورمه‌مسنه صوكدرجه دقت‌ایتدیکی کبی قاضیلرك‌حکملرینی ووالیلرك‌اجرا آتنی‌ده تدقیق ایدردی. عربدن اولمیان موالی، امویلر زماننده اسیرکبی یاشارلرکن عباسیلر دورنده خلافتی صوكدرجه حمایه ایتمکه باشلامشلردی. عباسیه خلیفه‌لری بوسببدن موالی‌یه رعایت‌وحقلرینی صیانت ایدرلردی. حتی‌منصور، اوغلی مهدی‌یه‌شوصورتله نصیحت ایتمشدی: «موالی‌یه رعایت ایت. کندیکه ایصیندیرمغه باق. انلردن‌دوستلر ایدین. برصیقیندی‌یه دوشرسه‌ك درحال امدادینه قوشارلر... اوغلم! سلطنت تقوی وفضیلتسز ایلری کیتمز. رعایاده پادشاهلرینه اطاعت ایتمزلرسه فلاح بولمازلر. بر مملکتی معمور ایده‌جك شی، عدالتك تعمیم وتطبیقیدر.»

خلیفه‌لر عدالته رعایت ایتدکلری جهتله مملکت معمور اولور، خراج مقداری کوندن کونه آرتاردی. اودرجه‌ده‌که، یالڭز عراقك خراجی ۱۲۰,۰۰۰,۰۰۰ درهمه‌بالغ اولمشدی. عراق قطعه‌سی ممالك اسلامیه‌نك اڭ زنکین قسمی ایدی. عراقك جنوبنده، کوفه ایله بصره ارەسنده برچوق باتاقلر (بطائح) واردی. دجله نهری وقتیله مجراسنی‌دکیشدیرمش، نهری یکی مجرایه کتیرمکه‌ده چالیشلمامش اولدیغی ایچون بو اراضی صولر آلتنده قالمشدی. باتاقلرك خراجی معاویه زماننده ۵,۰۰۰,۰۰۰ درهمه بالغ اولمشدی. حجاج زماننده دجله اطرافنه سدلر انشا ایدیله‌رك باتاقلری انتظام آلتنه آلمغه چالیشلمش، بو صورتله حکومته برمنبع واردات تأمین ایدلمشدی. عباسیلر زماننده ایسه باتاقلر جوارینه برچوق قانالر انشا ایدلمش، عراق اراضیسی غایت معمور ومزروع بر حاله کتیرلمشدی.

کذا خراسان جهتلری‌ده‌عباسیلرزماننده‌فوق‌العاده ترقی‌ایلمشدی. خراسانده‌خراجك‌مقداری ۴۰,۰۰۰,۰۰۰ درهمه بالغ اولمشدی. بوسببدن عباسیلر عراق ایله خراسان وحجاز طرفلرینه

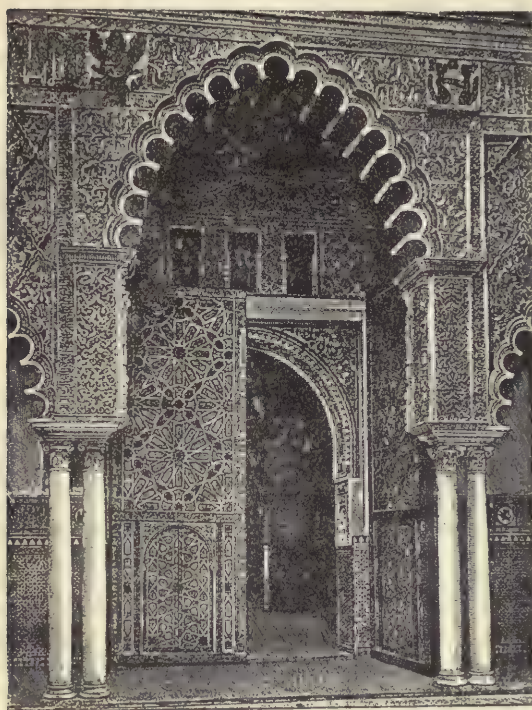
پك زیاده اهمیت ویرمشلردی . عراق پاره‌یی ، خراسان هم پاره وهم عسکری ، حجازده خلافت وقوتی تأمین ایلمشدی. ماوراءالنهر خراسانه تابع وغایت محصولدار ایدی. ابن حوقلك روایتنه کوره بخارا جواری غایت معمور ایدی . هر طرف یشیل ، هر یر مزروع ایدی . سمرقندك باغچه‌لری غایت معروفدی. بو میانده مصر قطعه‌سی‌ده بالخاصه ذکره شایاندی .

مصر عربلر طرفندن فتح اولوندیغی صره‌ده نفوسی ۲۰,۰۰۰,۰۰۰ ایدی . خلفای راشدین زماننده‌کی وارداتی ۱۲,۰۰۰,۰۰۰ دیناره بالغ اولمشدی . بو مقدار امویلرك ظلم واعتسافی یوزندن کتدکجه آزالمش ، نهایت هشام بن عبدالملك زماننده ۴,۰۰۰,۰۰۰ دیناره تنزل ایلمشدی .

عباسیلرده اراضی اوزرینه وضع اولونان خراج ولایتلره کوره تخالف ایدردی . بعض یرلرده مساحه اوزرینه ، بعض یرلرده مقاسمه طرزنده، یعنی یتیشن محصولاتك بر قسمی اولمق اوزره جبایت ایدیلیردی . اراضی زرع ایدلمزسه خراج آلنمازدی . عراقده خراج (جریب) حسابیله طرح ایدلمشدی. برجریب، بویی‌واکی برآرشون اولان مربعدن عبارتدی. هر جریبدن برقفیز، اوچ درهم آلینیردی. شو حالده ویرکی یوزده اون اوچ بچق نسبتنده ایدی. حضرت عمر (عراق)ی فتح ایلدیکی زمان بوراده ایرانیلر طرفندن مرعی اصولده بعض تعدیلات اجرا ایلمشدی . عراق قطعه‌سی عباسیلر زماننده جبر وتضییق ایله انحطاطه دوچار اولدیغی حالده عباسیلر زماننده ثروت ومعموریتجه خیلی ترقی‌یه مظهر اولمشدی . بو حوالی‌یه اك زیاده اهمیت ویرن ذات ، منصور ایدی . منصور ، عراقده خراجك مساحه اوزرینه اولماسنی موافق کورمیه‌رك بغدای وآرپه خراجنی مقاسمه شکلنه تحویل یعنی خراجی اراضی محصولندن تحصیل ایتمشدی . یالکز خرماالقلر ایله باغلرك و باغچه‌لرك خراجی مساحه اوزرینه براقلمشدی . شو حسابجه عراقده خراج بوتون محصولاتك نصفی درجه‌سنده ایدی. عباسیلردن هارون الرشید بوکا برده عشر علاوه ایتمش ، او زمان عراقك خراجی، آلنان محصولك نصفی ایله عشرندن عبارت بولونمشدی . بر مدت صوکرا (۱۹۲ ه) عشر لغو ایدیله‌رك یالکز نصف حاصلات ابقا ایدلمشدی. مأمون زماننده ایسه خراج یوزده یکرمی‌تنزیل ایدلمشدی. مصرك خراجی (فدان) اوزرینه ایدی. بر(فدان) ۴,۲۰۰ مترومربعی جسامتنده ایدی . عباسیلر زماننده مصرك زراعت و وارداتی فوق العاده تزاید ایلمشدی .

خراجك چوغالمسنه اجرای تأثیر ایدن اسبابك اك مهملری : حکومت مامورلرینك اموال دولتی صدق واستقامتله تحصیل ایتملری ، دولت مأمورلرینك آزلغی، حکومتك بورج ایتمه‌مسی، خلیفه‌لرك اقتصاده رعایتلری ایدی. امویلر زماننده والیلر اهالیدن آلدقلری خراج بدللرینی سوءاستعمال ایدرلر ویا خلیفه‌یه ویرمکدن امتناع ایلرلردی . یزید بن عبدالملك زماننده عراقده والی بولونان برادری مسلمة بن عبدالملك قاردشنه خراج کوندرمکدن امتناع ایلمشدی. اکثریا والیلر برچوق غنائم الده ایدرلر، بیت الماله اصابت ایدن قسمی حقنده خلیفه‌یه یالکز معلومات ویررلر،

پاره‌يي جيبلرينه آتارلردی . عباسيلر زماننده ايسه واليلر عفت وا-تقامت اربابندن ايدی. عباسيلرك ايرانيلردن نصب ايتدكلری واليلر، خلافتك حقوقنی صوك درجه صيانت ايدرلردی . خليفه‌لرك اقتصاده رعايتلری ايسه خراجك حسن صورتله تصرفنی تأمين ايدردی. سفاح، درت سنه حكومت سوردیکی حالده وفاتنده البسه‌سندن باشقه اشياسی قالمامشدی. منصور، وفاتنده بيت المالده ٨١٠٠٠٠٠٠٠ درهم پاره براقمشدی . منصور، كرم وسخايی آنجق محلنه صرف ايدردی. حتی اوغلی مهدی‌يه يازديغی وصيتنامه‌ده: «سكا اويله بر ثروت براقدم كه، خراج وارداتی اون سنه اكسيك طرح اولونسه ينه عسكرك معاشنه ، خاندان خلافتك اعاشه‌سنه ، قوۀ عسكريه مصارفاتنه كفايت ايدر . امور حكومته صاقين قادينلری قاريشديرما. حدودی عسكرله طولدير . رعايانك اموالنی آلمقدن واستبداد اجرا ايتمكدن حذر ايت. يوللرك آسايشنه باق. اهالينك معيشتلرينی تسهيل وراحتلرينی تزييد ايده‌جك وسائطی اتخاذ ايت. پاره‌يي بوش يره صرف ايتميه‌رك طوپلا. زمانك تقلباتنه كوون اولماز. ألندن كلديكی قدر آتلريكی وآدملريكی، عسكريكی چوغالت . بو كونكی ايشی يارينه براقما.» ديمشدی. منصور ذوق وسفاهتدن قطعياً آكلاماز، طنبوری، چالانلرك قفاللرنده پارچه‌لاتديراجق درجه‌ده اكلنجه‌يه خصومت كوستررددی.

اشبيليه‌ده بر قاپو

منصور البسه بيله كيمكده خست كوستررددی. كنديسندن بر درهم ايسته-

نیلسه و یرمز ، کوملکنی بیله یامالاردی . برکون کندیسنه فقیرك بری مراجعت ایتمش ، بر درهم آلمغه موفق اولامامشدی . منصورك اوغلی مهدی‌ده باباسنه بکزردی. زماننده، وزیر معاویة بن یسارك غیرتیله دوائر حکومت تنظیم ایدلمشدی. هارون الرشیددن صوکرا کلن خلیفه‌لر اسرافده بولوندقلری ایچون واردات دولتده تصرف اجرا ایده‌مه‌مشلردی .

عباسیلر دورنده حکومت اسلامیه ترقینك مرتبهٔ کمالنه واصل اولدیغی زمان واردات فوق العاده آرتمشدی. مجموع واردات ٤٠٠ میلیون درهمه بالغ اولمشدی. بغدادده، بیت المال خزینه‌سنه کوندریلن اموال، واردات صافیه ایدی. عسکرك معاشی ایله تحصیلات مصارفی بو میانده داخل دکلدی . واردات دولت الك زیاده مأمون زماننده تزاید ایلمشدی. مأمون زماننده (٢١٠ ﻫ) مجموع واردات ٣٩٦ میلیون، معتصم دورنده (٢٤٥ ﻫ) ٣٨٨ میلیون، اوچنجی عصر هجری اورتالرنده ٢٩٩ میلیون ایدی.

ابوجعفرك پاره‌سی

واردات بومقداره بالغ اولدیغی کبی مصارف ده معتضد زماننده (٣٧٩ ﻫ) سنوی ایکی یوز میلیون دینار ایدی . بناءعلیه مأمون زماننده مصارف ده اخراج ایدلدیکی حالده واردات صافیه اولارق ٣٠٠ میلیون درهم قدر برپاره قالیردی. عباسیلر زماننده ثروت عمومیه حدالغایه‌یه واصل اولمشدی . هارون الرشیدك وفاتنده بیت المالده ٩٠٠,٠٠٠,٠٠٠ درهمدن زیاده پاره قالمشدی. اندلس خلیفه‌سی اوچنجی عبدالرحمن ٢٠٠٠٠٠٠٠ دینارقدر ثروت براقشدی .

عربلرده ثروت عمومیه هپ شهرلره انحصار ایدردی . خلیفه، رجال دولت، زنکینلر شهرلرده اوطوررلردی . الك زنکین شهرلر : بغداد ، بصره ، شام ، فسطاط ، قیروان، قاهره ، قرطبه ، غرناطه شهرلرندن عبارتدی. منابع ثروت بو شهرلره جمع ایدلمشدی. شهرلرده یاشایان اهالی خلیفه ، وزیرلر ، کبار صنفی ، وسط طبقه وعادی طبقه‌دن مرکبدی . خلیفه‌لر پاره‌یی تداول ایتدیردکلری ، احسانلر ویردکلری زمان ثروت عمومیه آرتار، تجارتده بویوك بر یوکسکلك حاصل اولوردی . بوتون ثروتی کویلر تداول ایدر، رجال حکومت استحصال ایلردی . هر شهرك ثروتی اوشهرده یاشایان بویوکلرك ثروتنه تابعدی . (بغداد)ده ثروت عمومیه پك یوکسکدی . یحیی برمکی بر مجوهر آلمق ایچون یدی میلیون درهم ویرمش ، مجوهرجی‌یی بر درلو راضی ایده‌مه‌مشدی . دیکر بر جواهرجینك ثروتی مقتدر طرفندن مصادره ایدلمش (٣٠١ ﻫ) ، مجموع اشیا یکرمی میلیون دیناری کچمشدی . (بغداد)ده محمد بن عمر نامنده بر ذاتك هر سنه آلدیغی خراج ایکی بچق میلیون درهمه بالغ اولوردی. (سیرات) شهرنده اویله زنکین آدملر واردی‌که هر برینك ثروتی ٦٠ میلیون درهمی تجاوز ایدردی . سرایده خلیفه‌لره خدمت ایدنلرك ثروتی ایسه فوق العاده ایدی . هارون الرشیدك مغنیسی ابراهیم الموصلینك ثروتی یکرمی میلیون درهمه بالغ اولمشدی . رشیدك حکیم باشیسی جبریل ٩٠ میلیون درهم ثروت براقشدی .

کویلرده یاشایان اهالی (اهل‌الخراج) ایله (دهاقین) دنیلن اجرتلی عمله‌لردن عبارتدی. بونلر فقر و سفالت ایچنده امرار حیات ایدرلر، دینار یوزی کورسه‌لر چیلدیرر-لردی. احمد بن طولون نیل نهری کنارنده چوجغیله برابر بالق آولامقله مشغول فقیر بر بالقجی‌یه یکرمی دینار ویردیرمش، بالقجی سوینجندن وفات ایلمشدی. صوکرا پاره‌لری چوجغنه ویرمك ایسته‌مش، چوجق: «بو شیلر بابامی اولدیردی. بن آلیرسه‌م بنی‌ده اولدیرر، ایسته‌مم.» دیمش، بونك اوزرینه احمد بن طولون چوجغه بش یوز دینار ایله ایرادلی بر خانه ویردیرمشدی.

دور انحطاطده احوال مالیه

عباسیه دولتنك ثروت عمومیه‌سی رشید ومأمون دورلرندن صوکرا انحطاطه باشلامشدی. بوانحطاطك اسبابی عباسیه دولتنك صورت تشکلنده مندمجدی: عباسیه دولتی ایرانیلرك یاردیمی ایله تأسس ایتمشدی. ایرانیلرك بومعاونتی صرف کندیلرندن ظلم وجفا کوردکلری امویلردن انتقام آلمق مقصدینه متبنی ایدی. عباسیلر رأس کاره کلنجه، ایرانیلرك خدمتلرینی تقدیر ایدرك وزیرلك، والیلك، باش کاتبلك کبی رتبه‌لرینی هپ ایرانیلره ویرمشلردی. بو سببدن عربلر ضعفه اوغرامش، ایرانیلره قارشی عربلر بیننده حس عداوت پیدا اولمشدی. عربلر برمکیلری اتلاف ایتدکدن صوکرا اسکی شان وشرفلرینی آلده ایتمك سوداسنه دوشمشلردی.

ابوالعباسك پاره‌سی

معتصم زماننده ایسه ممالك اسلامیه‌ده تورك نفوذی چوغالمشدی. معتصمك آنه‌سی تورك اولدیغی ایچون خلیفه‌ده تورکلره محبت باغلامشدی. خصوصیله ایرانیلر برادری امینی اولدیردکلری ایچون انلره قارشی خصومت باغلامش، کندیسنه تورکلری ظهیر ایتمکه قرار ویرمشدی. معتصم زماننده والیلر، هدایا ایله برابر تورك چوجقلری‌ده کوندریرلردی. بوکوله‌لر هدیه و اشترا صورتیله کتدکجه چوغالارق نهایت اون سکز بیك راده‌سنه بالغ اولمشدی. (بغداد)ده تورکلرك تغلبی چکیله‌مز بر حاله کلدیکی ایچون معتصم (سامرا) شهرینی تأسیسه مجبور اولمشدی. تورکلر غیرت و شجاعتلریله معتصمك حاکمیتنی تقویه ایتمشلر، فقط پاره‌یه وتغلبه حرص وطمعلری یوزندن عباسیه دولتنك انقراضنه سبب اولمشلردی.

عباسیه دولتنك صوك زمانلرنده واردات دولتك آزالمسنه اجرای تأثیر ایدن

اڭ مهم سببلر: مملکتك کیندکجه کوچولمه‌سی، خراجلرك آزالدلماسی، والیلرك ارتشاسی، اراضینك اکابر ألنده خصوصی بر چفتلك حالنی آلماسی ایدی.

مملکتك کوچولسنه اڭ زیاده سبب اولان ماده، مختلف محللرده اعلان استقلال تشبثلرینك حاصل اولماسی ایدی. ایلك اول تونس طرفلری اعلان استقلال ایلمشدی. دها صوکرا خراسان، فارس و ماوراء النهر طرفلرنده‌ده عین امللر پیدا اولمشدی. بو اثناده خراج مقداری‌ده تخفیف ایدیلنجه واردات مملکت بسبتون تناقص ایلمشدی. کذا اهالینك کوندن کونه اسلام اولمالری‌ده جزیه مقداری‌نك آزالماسنه سبب اولمش، خلق مرور زمان ایله زکات‌ده‌ویرمه‌مکه باشلامشدی. صلاح‌الدین ایوبی ذکاتی منتظماً تحصیل ایتمش ایسه‌ده دهاصوکرا (٦٧٨ﻫ) کاملاً لغو ایدلمشدی. بوندن باشقه مملکتده اختلال وشورشلرك دوامی، زراعت وتجارتك اهماله اوغراماسنه سببیت ویرمشدی. مأکولات ومشروبات بهالیلاشمش، زراعت بسبتون تدنی ایتمشدی. احوالك بو کشمکشنه نهایت ویرمك ایچون پاره‌یه لزوم حاصل اولیوردی. پاره ظلم ایله تحصیل ایدیلیور، خلق حکومتدن صوغویوردی. کویلر همان کاملاً وزیرلر ایله زنکینلر ألینه کچمشدی. عمر بن عبدالعزیز بر درجه‌یه قدر بو مظالمه نهایت ویرمك ایسته‌مشدی. فقط خلافت عباسیلره کچنجه بر مدت عدالته رعایت ایدلمش، وزیرلر ایله اکابرك حرص وطمعنه مانع اولمق ینه ممکن اولامامشدی. خلیفه‌لر والیلرك اموالنی مصادره ایتمشلر، سوء استعماللرك اوکنی آلمغی بو صورتله تصور ایلمشلردی. هارون‌الرشید بصره والیسی محمدبن سلیمانك ثروتنی مصادره ایلمشدی. بو ثروت ٥٠ میلیون درهم، یومی وارداتی‌ده ١٠٠٠٠٠ درهمه بالغ اولمشدی. بویولده پك چوق اموال مصادره ایدلمشدی.

سرای ودولت آدملری عهده‌لرینه برچوق کویلر کچیرمشلردی. اهالی خراج مأمورلرینك ظلم واعتسافندن قورقارلر، مالارینی قورتارمق ایچون انلری وزرانك اقربا وتعلقاتی نامنه قیدایتدیررلردی. اوزمان تحصیلدارلر بونلردن قورقارلر، خراجك نصفی ویا ربعی ایله قناعت ایدرلردی. بو معامله کوی صاحبلرینی عادی بر چفتجی منزله‌سنه ایندیرر، نهایت بوتون کویلر وزرا تعلقاتنك عهده‌سنه کچردی. عربلر بو احواله (الجا) دیرلردی. حکومت بو چفتلکلرك ایشلرینه باقمق اوزره (دیوان الضیاع) نامیله بر دائره تأسیس ایلمشدی.

کوی وچفتلکلر (املاك عامه)، (املاك خاصه) تماميله ايكی‌يه آيرلمشدی. املاك عامه، رجال دولت ايله اهاليدن ارباب ثروت اولانلرك مالی ايدی. املاك سلطانيه، بالذات خليفه‌نك مالك اولديغی كوی وچفتلكلردن عبارتدی. املاك سلطانيه‌نك خراجی ٥١٦٠٠٠ ديناری تجاوز ايدردی. بوندن باشقه اولاد عباسه مخصوص (املاك عباسيه)، يكيدن الده ايديلن (املاك مستحدثه)، فرات نهری كنارنده (املاك فراتيه)ده واردی. اراضيدن خراج يا ايغار ايديلير، يعنی طوپلانير، ويا اراضی خراجدن عفو ايديليردی. اهالی خراج مأمورلرندن قورتولمق ايچون خراجلرينی دفعةً خليفه‌يه ويررلر، بوكاده (ايغار) ديرلردی.

مسكوكات عربلرده مسكوكات خليفه‌نك طرازندن معدوددی. اسلاميتدن اول قوللانيلان پاره‌لر، ايران وبيزانس حكمدارلرينك پاره‌سی ايدی. بو پاره‌لره (درهم) و(دينار) ديرلردی. دينار آلتون، درهم كوموش پاره ايدی. دينار بر مثقال آلتون، درهم‌ده بردرهم آغرلغنده كوموشدن عبارتدی. دينار، شمديكی پاره حسابيله اللی غروش قدر بر شيدی. بر دينار ١٠ : ١٥ درهمدن عبارتدی. بر درهم ٤ : ٥ غروش قيمتنده ايدی. اسلاميتدن اول عربلرك قوللاندقلری دينارلر: (دنانير هرقليه ويا روميه)، (دنانير كسريه ويا فارسيه) ناميله ايكی نوعدی. اك زياده بيزانسليلرك ديناری، ايرانيلرك درهملری قوللانيليردی. بيزانس آلتونلری بويوك بر قيمتی حائزدی.

عربلر اسلاميتك ظهورندن صوكرا كنديلری‌ده پاره ضرب ايتمكه باشلامشلردی. ازجمله خالد بن الوليد (طبريه)ده پاره ضرب ايتديرمشدی (١٥ هـ). بو پاره، صليبی وتاجی حاوی اولمق اوزره طبق بيزانس پاره‌لری بيچمنده ايدی. پاره‌نك برطرفنه روبجه خالدك اسمی يازلمشدی. كذا معاويه نامنه‌ده، اسمنی حاوی بر پاره ضرب اولونمشدی. عرب مسكوكاتندن موزهٔ همايونده اوچ ايمپراطورلرك يعنی هراقلييوس، قسطنطين وهراقله‌ئوناسك بر آلتون پاره‌سی واردركه غايت نادر مسكوكاتدندر. پاره‌نك دوره‌سنده (بسم الله لااله الاالله وحده محمد رسول الله) يازيليدر. عربلر بوكبی مسكوكاتی ضرب ايتدكلری حالده رسماً طانيمور، اك زياده ايران وبيزانس پاره‌سی قوللانيلیوردی. ايلك اول اسلام پاره‌سی باصديران، عبدالملك بن مروان اولمشدی (٦٥:٦٨ هـ). عبدالملك اولا روبجه طرازی عربجه‌يه

تحویل ایتمك ایسته‌مش ، بیزانس ایمپراطوری بوندن حدتلنه‌رك دینارلر اوزرینه بوندن بویله حضرت پیغمبری شتم یوللو عباره‌لر یازدیراجغنی تهدید مقامنده خبر ویرمشـدی . بو تهدید عبدالملکك پك زیاده کوجنه کیتمش ، اون ایکی امامدن محمد باقرك رأینه مراجعت ایدرك آلدیغی جواب موافقت اوزرینه ایلك دفعه او- لارق اسلام پاره‌سی باصدیرمشدی . بو پاره آلتون وکوموشدن ایدی. بر طرفنه عبارهٔ توحید، بر طرفنده‌ده اسم پیغمبری‌ایله دینارك باصیلدیغی‌سنه و آی یازلمشدی. درهم اون، دیناردە یدی مثقال آغرلغنده ایدی.

عبدالملك بوپاره‌لری ممالك اسلامیه‌نك هرطرفنه کوندره‌رك باشقه پاره‌قوللا- ناجق اولانلری اعدام جزاسی ایله‌تهدید ایلمشدی. عبدالملکك باصدیردیغی‌پاره‌لره(دنانیر دمشقیه، شام آلتونلری) دنیلمشدی. بوندن باشـقه عراق والیسی حجاجه‌ده عراقده اون بش قیراط آغرلغنده درهملرباصدیرماسنی امرایلمشدی. بوتاریخدن‌اعتباراً عراقده‌والیلك ایدنلرخلیفه نامنه پاره باصدیرمشلردی. امویلر طرفندن باصدیریلان پاره‌لرك بر یوزینه (لااله‌الاالله وحده لاشریك‌له)، دیکر یوزینه (الله، احدالله الصمد لم‌یلدولم‌یولدو لم‌یکن‌له کفواً احد) یازیلیردی . آرتق ایران پاره‌لری کاملاً قالدیرلمشدی. عراقده بولونان والیلردن عمر بن‌هبیره، خالدبن عبدالله، یوسف بن عمر (هبیریه)، (خالدیه) و(یوسفیه) نامیله سکه‌لر ضرب ایتدیرمشلردی .

مستکـفی بالله

خلافت عباسیلره کچدکدن صوکرا خلیفه منصور خراج بدلی اولارق‌یالـکز بواوچ مسکوکاتی قبول ایلمشدی. اسلام پاره‌لری اك زیاده عراق، شام ودها سائر مشهور شهرلرده ضرب اولونوردی . پاره‌لر اوزرنده‌کی یازیلر بدایتده کوفی ایکن صلاح‌الدین ایوبینك اوغلی عزیزمحمد زماننده نسخه تحویل ایدلمشدی. موزهٔ هما- یونده هجرتك ۱۳ تاریخندن اعتباراً اسلاملر طرفندن استعمال اولونان قیمتدار پاره‌لرك آلتون، کوموش وباقیر اولمق اوزره مختلف نمونه‌لری موجوددر .

عربلر، مسکوکاتی (دارالضرب) دنیلن ضربخانه‌لرده باصارلردی . اك‌مشهور ضربخانه‌لر بغداد، قاهره، شـام ، بصره وقرطبه شهرلرنده ایدی . ضرب ایدیلن پاره‌لر ایچون ضربخانه‌لر اودون بدلی و ضرب اجرتی نامیله یوز درهم ایچون بر درهم قدر برشی آلیرلردی . بوده

ضربخانه‌نك وارداتی تشكیل ایدردی . اندلس ضربخانه اداره‌سنك بنی‌مروان زماننده‌كی وا- رداتی سنوی ایكی‌یوزبیك دیناره بالغ اولمشدی. یالكز اندلسده سنوی یكرمی میلیون دینار ضرب اولونوردی. پاره باصمق صنعتی او درجه ترقی ایتمه‌مشدی. باصیلاجق عباره‌لر اولادمیر بر قالبه ترس اولارق یاپیلیر، بعده آلتون ، كوموش ویا باقیردن دینار ویا درهم آغرلغنده كسیلن پارچه‌لرك اوزرینه قونور، قالبك یازیسی چیقنجیه قدر اوزرینه چكیج ایله متمادیاً اورولوردی.

معاشات

اسلاملر حضرت پیغمبر زماننده محاربه‌لرده ألده ایتدكلری غنائمله چگینیرلردی. حضرت عمر زماننده دیوان تأسیس اولوندیغی زمان هركسه بر معاش تخصیص ایدلمشدی . بو معاشلر هر رتبه اصحابك رتبه‌سنه كوره تخلف ایدردی. والیلر حضرت عمر زماننده سنوی بیك دیناره ابلاغ ایدلمشدی. امویلر ایله محاربه ایتمك ایچون پاره‌نك لزومندن بحث ایدرلر، أللرینه كچن پاره‌یی ایستدكلری كبی صرف ایلرلردی. عراق والیسی یزید بن عمروك معاشی سنوی ٦٠٠٠٠٠ ، خالد قسرینك وارداتی ١٣٠٠٠٠٠٠ درهمه بالغ اولوردی. والیلر معیتنده بولونان كوچوك والیلرك معاشلری آیده ٣٠٠ درهمی تجاوز ایتمشدی. بومقدار مأمونك زماننه قدر دوام ایتمش، او تاریخدن صوكرا بو معاشلرده آرتدیرلمشدی . معاشلر بالآخره والینك بولوندیغی ولایتك احوالنه وخلیفه‌نك درجهٔ توجهنه كوره تعیین ایدلمكه باشلانمشدی. مأمون زماننده فضل بن سهل شرق ولایتنه والی تعیین او- لوندیغی زمان معاشی ٢٠٠٠٠٠٠ درهم ایدی. كندیسنه آیریجه سیف وقلمه ریاست ایتمك اوزره (ذوالریاستین) عنوانی ویرلمشدی. دردنجی عصر هجریده مصر والیسی حسن بن علی ماذرانینك معاشی آیده ٣٠٠٠ دینار ویا ٦٠٠٠٠ درهم ایدی.

مأمون زماننه كلنجیه قدر كاتبلر معاشدن ماعدا یومی ارزاق تعییناتی ده آلیرلردی. وزیرلرك معاشی عباسیلردن خلیفه معتضد زماننده بیك دینار ایدی. اندلسده اوچنجی عبدالرحمن زماننده وزیرك سنوی آلدیغی هدیه ومعاش ٨٠٠٠٠ دیناره بالغ اولوردی. عباسیه خلیفه‌لرندن مقتفینك وزیری یحیی بن هبیره‌نك معاشی یوزبیك دینار ایدی.

خلفای راشدین زماننده قاضیلرك معاشی آیده یوز درهم ایله احتیاجاتنه كفایت ایده‌جك مقدارده بغدایدن عبارتدی . امویلر زماننده بو معاشده آرتدیرلمش ، مصر قاضیسنك معاشی سنوی بیك دیناره چیقارلمشدی (٨٨ هـ). عباسیلر زماننده ایسه معاشلر تنزیل ایدیله‌رك بو مقدار اوتوز دیناره قدر ایندیرلمشدی . مأمون زماننده قاضیلرك معاشی تكرار آرتدیریلارق ٢٧٠ دیناره ابلاغ ایدلمشدی .

بنى طولون زماننـده مصر قاضيسنك معاشى ۱۰۰۰ ديناره ايندير لمشـدى .

حكومت خدمتنده بولونان ذاتلردن ماعدا خليفه‌نك اقرباسـنه‌ده معاشلر تخصيص اولونوردى . بيت‌المال خليفه‌نك ألنده بولونديغى ايچون خليفه بو پاره‌يى ايستديكى كبى تصرف ايدردى. خليفه‌لر ولى‌عهدلك صاتين آلمق ايچون بو پاره‌دن بول بول صرف ايدرلردى. منصور كندى واوغللرى ايچون ولى عهدلكى عيسى بن‌موسادن ۱۱ ميليون درهمه صاتين آلمشدى. كذا عموجه‌لرينك معيشتلرينى تأمين ايچون‌ده بيت‌المال خزينه‌سندن پاره تخصيص ايتديرمشدى. اوغلى مهدى وفات ايلديكى زمان عائله‌سى افرادندن هر برينه سنوى ۶۰۰۰ درهم معـاش تخصيص ايدلمشدى . هارون الرشيد زماننده اقرباو تعلقات معاشلرى برقات دها آرتديرلمشدى

ابراهيم بن وليد

عباسيه دولتنك بوتون نفوذى دردنجى عصر هجرى بدايتنده امير الامرا ألينه دوشديكى زمان خليفه آرتق بيت المال خزينه‌سنه قاريشاماز اولمشـدى . بو تاريخدن اعتباراً اموال دولت اميرالامرا طرفندن اداره ايدلمش، خليفه‌لره جزئى معاش تخصيص اولونمشدى.

عسكرك معاشى‌ده عين صحانى تعقيب ايلمشدى . اسلاميتك ايلك دورلرنده عسكرلر حضرت پيغمبره قرابت وخدمتلرى نسبتنده معاش آليرلردى. حضرت عمر زماننده‌ايسه بومقدار آرتديرلمشدى. عباسيلر زماننده عساكره غنائم حصه‌سى ويرلمه‌مشدى. فقط ايديلن اعتراض اوزرينه هر برينه آلتى دينار ويرلمشدى. معتصم زماننده امور اداره توركلرك ألينه كچدكدن صوكرا بوتون ايشلر پاره ايله كورولمشدى. معتصم، بابكى مغلوب ايتمك ايچون افشين معيتنده برقوهٔ عسكريه كونديرديكى زمان عسكره توزيع ايدلمك اوزره ۲۰ ميليون درهم پاره ويرمشدى. افشين بو پاره‌لردن قسم اعظمنى مملكتنه كوندرمشدى. افشين ايله معيتنده‌كى تورك عسكرلرى پاره ايچون ايش كوررلردى . بو سببدن معتصم بو عسكرلردن استفاده ايچون بول بول معاش تخصيص ايدردى. ۲۵۲ سنهٔ هجريه‌سنده توركلره ودها سائر عسكرلره تخصيص اولونان معاش مجموعى ۲۰۰ ميليون درهمه بالغ اولمشدى. زمان كچدكجه عسكرك معاشى‌ده آرتديرلمشدى. مقتدر زماننده خاصه عسكرينك مقدارى ۲۰۰۰۰ ايدى . بو عسكرك هر برينه آيده آلتى دينار ويريليردى . سوارى عسكرى ۱۲۰۰۰، معاشى ۵۰۰۰۰ يعنى آيده ۲٤ دينار ايدى. معاشلر بودرجه چوق اولديغى حالده عسكرلر ينه عصيان ايدرلره معاشلرينك آرتديرلماسنى ايسترلردى . عكسى تقديرده خليفه‌يى قتل ايله تهديد ايدرلردى .

خلیفه‌لر رسمی معاشلردن ماعدا ادبا وشعرایه سکوت حقی اولمق اوزره‌ده پاره تخصیص ایدرلردی . اسلاملرده بو مسلکی ایلک دفعه اختیار ایدن ، معاویه ایدی . معاویه ، علیهنده سوز سویلینلره پاره واحسان ویره‌رك مجازات ایدردی. معاویه‌دن صوکرا کلن خلیفه‌لر فرقه رئیسلری ایله کندیلرندن یاردم اومدقلری کیمسه‌لره معاش تخصیص ایدرلردی . فاطمیلردن عزیز بالله بو صورتله حرکت ایتمش ، آل مغربیدن علی بن حسینه ۶۰۰۰ دینار معاش ویرمشدی .

خلیفه‌لر عباسیه دورنده بول بول معاش ویررلردی . او دورده واردات دولت پك مبذول ایدی . فقط عباسیلرك صوك زمانلرینه طوغرو ادارهٔ حکومت مختل اولدیغی زمان واردات آزالمش ، معاشلرك تنقیحنه لزوم کورلمشدی . خلیفه‌لر معاشلری بردنبره آزالتارق خلقك ممنونیتسزلکنه سبب اولمامق ایچون مختلف حیله‌لره توسل ایتمشلردی . مثلا بر آی ۴۰:۵۰ کون اعتبار ایتمشلر ، ۱۰۰۰ دینارلق بر معاشی ۸۰۰ دیناره ایندیرمشلردی. بوسببدن مختلف رتبه‌لره منسوب مأمورلرك آی مدتلری‌ده مختلف اولمشدی . معتضد زماننده بر آی آلتمش، سواریلر ایچون طقسان کونه قدر چیقارلمشدی . موظف معاشلی عسکرلرله سقالرك آی مدتلری ۱۲۰یه قدر ابلاغ ایدلمشدی . بوکله برابر خزینه بو مدت ظرفنده‌ده معاش ویره‌مز ، اکثریا شورشلره واختلاللره ، قانلی قیاملره بادی اولوردی .

خلیفه‌لرعسکرلره ومأمورلره‌معاش‌ویردکاری‌کبی‌هرجلوسده (بیعت‌مصرفی)ده احسان ایدرلر ، بو صورتله عسکرك وخلقك ممنونیتنی قازانمغه چالیشیرلردی . معتصم زماننده اردونك اکثریتنی تورك عسکری تشکیل ایتمکه باشلادیغی زمان بیعت مصرفی‌ده بویوك براهمیت کسب ایلمشدی. پاره‌یی کیم فضله ویررسه تورکلرك مظاهرتنی او تأمین ایتمشدی . عباسیه خلیفه‌لرندن امین بیعت مصرفی (حق البیعه) اولمق اوزره عسکره یکرمی درت آیلق بردن ویرمشدی . امویلر ایسه باشقه طرزده حرکت ایتمشلر، مثلا بیعت حقی اولمق اوزره عسکره برولایتك وارداتنی ترك ایلمشلردی . عبدالملك بن مروان ، عبداه بن زبیر ایله محاربه ایدرکن ابن خازم طرفندن تهدید ایدلمش ، بو ذاتدن کندیسنه بیعت اولونماسنی طلب ایدرك خراسانی آربه‌لق اولمق‌اوزره یدی سنه مدتله ترك ایلمشدی. معتصم زماننده

خلیفه‌یه بیعت بر نوع تجارت مقامنه قائم اولمشدی . آرتق بو تاریخدن اعتباراً پاره‌سی چوق اولان خلیفه‌لکی أللده ایتمشدی. عسکر هرجلوسده بخشش آلدقلری ایچون خلیفه‌لری صیق صیق خلع ایتمشلر ، هر یکی خلیفه‌دن ایستدکلری قدر معاش آلمشلردی . بوندن باشقه عسکرلر بو حاللردن استفاده ایدرلر ، اهالینك ماللرینی‌ده یغما ایدرلردی . مطیع اللهك خلافتی مسئله‌سنده بنی حمدان ایله آل بویه (بغداد)ده اون میلیون دینارلق اشیا یغما ایتمشلردی . بو یغمالر حکومتده عظیم بر فترت حاصل ایتمشدی. زراعت وتجارت معطل قالمش، آجلق وضرورت حکم فرما اولمغه باشلامشدی . خلیفه‌لر سکون وسکوتی ادامه ایچون عسکر بسلیه‌جك پاره‌لری اولمادیغندن قوت ونفوذك کاملاً أللرندن کیتدیکنی کورمشلردی. بر قسمی‌ده نفوذلرینی غائب ایتدکلرینی کوره‌رك بو قارغشه‌لقلری ازاله ایچون پاره صرف ایتمکدن چکینمشلردی . عباسیه خلیفه‌لرندن مقتدر ایله مطیع، بو صورتله حرکت ایتمشلردی .

اردو و تشکیلاتی اسلاملرده منتظم اردو حضرت عمر زماننده باشلامشدی . او زمانه کلنجیه قدر هر کس دین یولنده جهاده کیدر ، اردویه کوکللی اولارق داخل اولوردی . معاویه زماننده جهاد فکری آزالمغه باشلامش، هرکس زراعت وتجارتله مشغول اولمشدی. عبدالملك حکمدار اولدیغی زمان اردو فنا حالده بوزولمشدی . بونك اوزرینه عبدالملك حجاج بن یوسفی سردار تعیین ایتمش ، عموم عسکری انضباط آلتنه آلدیردیغی کبی کندی نفوذینی‌ده تماميله طانتمشدی . حجاجك بو تشبثندن اعتباراً عسکرلك همان اجباری بر حاله کلمشدی .

اسلام اردوسی معاشلی (مرتزقه) وکوکللی (متطوعه) اولمق اوزره ایکی نوع عسکردن مرکبدی . بو عسکرلرك قسم اعظمی عرب ، بر قسمی موالی وکوله‌لردن عبارتدی . عباسیه خلیفه‌لری نفوذ وخلافتلرینی تقویه ایچون اجنبی عسکرلره احتیاج کوردکلری زمان عربلر غیری اولانلرده عسکرلك خدمتنه داخل اولمشلردی . بونلرك الك مهملری خراسان اهالیسی ایدی . خلیفه معتصم زماننده عربك غیری اولان عناصر بویوك بر نفوذ قازانمغه باشلامشلردی. معتصم، حیاتندن امین بولونمادیغی ایچون مصراهالیسندن بر خاصه عسکری تشکیل ایتمش ، بونلره (مغاربه) نامنی ویرمشدی . دها صوکرا تورکستان اهالیسندن‌ده بر قطعه تشکیل ایدیله‌رك اولا (فراغنه) ، بعده (أتراك) نامی ویرلمشدی . عربلر ، عربدن اولان عسکرلره (حربیه) ، عربك غیری اولانلره (جند) دیرلردی. جند ایله حربیه صرف پیاده‌دن

عبارتدی. خلیفه‌لرك معیتلرنده بولونان عسکرلر اوقچی، مانجنیقجی، نفتجی وطاشجی قطعه‌لرندن متشکلدی. بونلردن باشقه (غلمان) نامیله برخاصه عسکری تشکیل ایدلمشدی. بالآخره بعض فرقه‌لر متنفذ رئیسلرك اسملریله توسیم ایدلمش، (شاکریه)، (ساجیه)، (بلالیه)، و (سعدیه) کبی فرقه‌لر ظهور ایتمشدی. بو فرقه‌لر دولت ایشلرینه قاریشیرلر، خاصه عسکریله اختلال چیقاریرلردی.

اردونك معاش مخصصاتنی قیده مخصوص بر حربیه دائره‌سی (دیوان الجند) تأسیس ایدلمشدی. دیوان الجند اردونك بوتون معاملاتنه نظارت ایدردی. عسکره کیره‌جك بر کیمسه اولا دیوان عسکری رئیسنه بر استدعا تقدیم ایدر، رئیس صاحب استدعانك احوالنی تدقیق ایلردی. عسکرلکه کیره‌بیلمك ایچون حر، بالغ، مسلم، وجودجه سالم، شجاعت و غیرت صاحبی اولمق لازمدی. بو کبی اوصافی حائز اولانلر قبول ایدیلیر، کنیه‌سی دفتر مخصوصنه یازیلیردی. عسکرلری اك زیاده

عباسیلر زماننده عسکرلر (مقامات حریریدن)

قبیله اعتباریله قید ایدرلردی. اك اول حضرت پیغمبرك نسبندن باشلانیر، صوکرا صره‌سیله یازیلیردی. عرب اولمیان عسکرلر ایچون نسب صره‌سنه رعایت ایدلمز، یالکز مملکتلری نظر اعتباره آلینیر، فقط اسلامیتده‌کی قدملرینه هرحالده رعایت ایدیلیردی. دیوان الجندك مخابراته، معاشاته، مصارفاته وامور سائره‌یه مخصوص شعبه‌لری واردی.

اردونك قوتی بدایتده عموم اهل اسلامك قوتندن عبارتدی. حضرت ابو بكر وعمر زماننده اسلام اردوسنك قوتی یوزاللی بیکی تجاوز ایتمشدی. امویلرك ایلك دورلرنده بصره و کوفه‌ده بولونان اسلام عسکرلری یوز قرق بیکه بالغ

اولمشدى. كذا مصردەدە قرق‌بيك قدر عسكر واردى. تحرير نفوس غايت‌منتظم صورتدە اجرا ايديليردى. ايلك تحرير نفوس مصردە اجرا ايدلمشدى. الڭ صوڭ تحرير نفوس دەهشام‌بن‌عبدالملك زمانندە اجرا اولونمشدى. يزيدبن‌مهلب(خراسان) و (طبرستان) طرفلرينـــه عرب اولميانلرلە كوكللولردن ماعدا يوز يكرمى بيك كشيلك بر اردو ايلە حركت ايلمشدى. هارون‌الرشيد ١٣٥ بيك كشيلك بر اردو ايلە بيزانس اوزرينە يورومشدى. مأمونك خاصە عسكرى ٣٢بيكە بالغ اولمشدى.

اردو افرادى اونر كشيلك قطعەلرە آيرلمشدى. اون كشيدن مركب قطعەيە (عريف)، بش عريفـە بر (منكب) قوماندا ايدردى. عباسيلر زمانندە ايسە اولدجە تبدلات اجرا ايدلمش، اون‌كشى‌يە بر (عريف)، اللى كشى‌يە بر (خليفە)، يوز كشى‌يە بر (قائد) قوماندا ايدشدى. بالآخرە بو اصول‌دە تعديل ايديلەرك اون كشى‌يە بر عريف، اون عريفە بر نقيب، اون نقيبـــە بر قائد، اون قائدە بر امير قوماندا ايتمكە باشلامشـــدى. ضابطان، رتبەلرينە مخصوص كســـوەلرى لابس بولونورلردى.

عسكرڭ معاشى خلفاى راشدين زمانندە معقول برحد داخلندە ايدى. امويلر زمانندە ايسە معاويە سياستنى ترويج ايتديرمك ايچون عسكرڭ معاشنى آرتديرمشـدى. معاويە زمانندەكى اسلام اردوسى ٦٠٠٠٠ كشيدن عبارت اولديغى حالدە مجموعنە سنەدە آلتمش ميليون درهم معـاش ويريليردى. بو اردو ايچندە يمنيلر معاويەيە ظهير اولدقلرندن معاويە بونلرە خصوصى معاملاتدە بولونمشدى. امويە خليفەلرى عسكرلرە معاشلرندن ماعدا عطيەلر احسان ايتمشلر، معاشلرە ضمائم اجرا ايلمشلردى. عباسـيلر زمانندە نفرڭ معاشى آيدە ٨٠ درهم اولمشـدي. سوارينك معاشى، پيادە نككنك ايكى مثلى ايدى. دولت ترقى ايتدجە معاشاتدە او نسبتدە تناقص ايلمشدى. مأمون زمانندە پيادە نفرينك معاشى ٢٠، سوارينككى ٤٠ درهمە ايندير لمشدى. بوندن باشقە آلتونڭ قيأتى‌دە يوكسـلمش، حضرت عمر زمانندە بر دينار اون درهم ايدركن مأمون زمانندە اون بش دينار ايتمشدى. معاشـلرڭ امويلر زمانندە تزييد ايدلمسنك سببى علويلرە قارشى قوت ونفوذ قازانمق ايچون پارە صرفنـە احتياج حاصل اولماسى ايدى. عباسيلر زمانندە ايسە بو احتياج زائل اولمشدى. خصوصيلە اردويە آز بر پارەايلە قناعت ايدن اجنبيلردە داخل اولمشـلردى. او زمانلر عرب اردوسى افرادينـە ويريلن معاشلر، قومشو حكومتلرڭ عسكرلرينە ويردكلرى معاشـڭ ايكى اوچ مثلى ايدى. معاشات عباسيلرڭ صوڭ زمانلرينـە قدر نقداً ومنتظماً تأديە اولونوردى. يالكز سـلچوق وزراسـندن نظام الملك‌طوسى عسكرڭ معاشنى مقاطعاتە تحويل ايلمشدى. بوندن‌دە مقصدى اراضى‌يى اعمار ايلمك ايدى. نظام الملك بو مقصدينە نائل اولمش، بو سايەدە بر چوق يرلر عمران كسب ايلمشدى.

اردوكاهلر ، تعليملر اسلاملرده برشهر فتح ايدلديكى زمان عسكرلر اردوكاهلرينى او شهرك جوارنده قورارلردى . مثلا مصرى فتح ايدن عسكرلر (فسطاط)ى تأسيس ايتمشلر ، ايرانى ضبط ايلين عسكرلر (مداين)ده او-طورميه‌رق (كوفه)ده اقامت ايتمشلردى . عسكرلر ، چولقلرى وچوجقلرى ايله حربه كيتدكلرى ايچون بو اردوكاهلرده هپ برلكده اوطورمشلر ، بورالرى آز برزمان ايچنده شهرلره قلب ايتمشلردى.

عراقده (كوفه) و(بصره) شهرلرى هپ بويله اردوكاهدن ظهور ايتمه

قلعه محاصره‌سى (انكلتره‌ده‌در)

شهرلر ايدى . بوندن باشقه مصرده (فسطاط) و (قاهره) شهرلرى‌ده بو قبيل شهرلردن معدوددى.

اردوكاهلرده بولونان عسكرلرك نظام وانضباطنه دقت ايديليردى . عسكره دائما كچيد رسمى ياپديريليردى . حجاج هر كچيد رسمنده عسكرلره اسملرينى وقبيله‌لرينى صورار، حاللرينى وسلاحلرينى تفتيش ايدردى . عباسيلر كچيد رسمنى ايرانيلردن آلمشلردى . بو مراسمده خليفه و يا وزيرى حاضر بولونور ، حرب البسه‌سنى كيمش اولديغى حالده كچيدرسمنه نظارت ايدردى. خليفه آتنه وسلاحنه اي باقان عسكرلره مكافات ويرردى . آتنده وسلاحنده قصورى كورولنلره مجا-زات ايديليردى. عباسيه خليفه‌لرى زماننده كچيدرسمنده اك زياده تفرد وتميزايدن ذات، عمربن‌ليث ايدى. بركون بو ذاتك قارشيسنده كچيد رسمى ياپيلير كن عمربن

لیث آنی غایت ضعیف بر سواری کورمش : « پاره‌لریمزی قاریکه ییدیروب آنی سمیزله‌تەجککه آتکه‌یدیرسه ایدك . دفع اول بورادن . بزه سنك کبی آدمك لزومی یوق!» دیمشدی. اوزمان سواری جواباً: «مرحمت ایدکز، افندم. قاریم‌ده بو حیوان کبی اوککزدن کچسه‌ده کوزللکنی بر کورسه‌کز ، بکا سزده حق ویررديکز» دیمشدی . عمر بو جواب اوزرینه کولمش ، سواری‌یه بر آت پاره‌سی هدیه ایتمشدی .

سنجاق اسلاملرده سنجاقلره پك زیاده اهمیت ویریلیردی . سنجاق، علی العموم ایکی نوعدی : لوا ، رایت . رایت ، لوادن بویوکدی . اسلاملرك بدر غزاسنده اوچ بایراقلری واردی : بری بیاض ، ایکیسی سیاهدی . بوسنجاقلرك ایکیسنه روماليلردن اقتباساً (عقاب) نامی ویرلمش ، حضرت عایشه‌نك چارشافندن یاپیلمشدی. اسلامیت انتشار ومملکت توسع ایتدکدن صوکرا سنجاقلرك رنك ونوعی‌ده چوغالمشدی. ابومسلم خراسانی اون‌درت آرشون بوینده بر بایراق یاپدیرمش، اسمنه (ظل، کولکه) دیمشدی. کذا اون اوچ آرشون او - زونلغنده‌و(سحاب) اسمنده دیکر بر بایراق دها یاپدیرمشدی. بایراقلرك بوصورتله اوزون یاپدیرلماسی، مهابتلرینی آرتدیرمق مقصدینه مبنی‌ایدی . سنجاقلرك چوقلغی خلیفه‌لرك افتخارینی موجب اولوردی . فاطمیلردن عزیزالله (شام) فتحنه کیتدیکی زمان معیتنده بش یوز بایراق واردی.

اسلاملرك قوللاندقلری سنجاقلردن (عقاب) سیاه رنکده ایدی . امویلرك قرمزی ، علویلرك بیاض ، عباسیلرك سیاه ایدی . سیاه رنك بنی هاشم شهیدلری ایچون ماتم علامتی اولمق اوزره قبول ایدلدیکی جهتله عباسیلره (مسوده) نامی ویریلیردی.

اسلام اردولرنده قوماندانه سنجاق تودیعی بویوك بر اهمیتی حائزدی . خلیفه‌لر بریره اردو کوندره‌جکلری زمان سرداره سنجاق تسلیم ایدرلر ، تعقیب ایده‌جکی خط حرکته دائر نطقلر ایراد ایلرلردی . حضرت عمر هر سنجاق تودیع ایتدکجه آتیده‌کی نطقی ایراد ایدردی : « اللهك اسمی وعون وعنایتیله سزه بو سنجاغی تودیع ایدییورم . عنایت الهیه‌یه صیغینارق کیدیکز. مظفریت جناب حقدندر. کذا محاربه‌ده حق التزام، صبروثبات ابرازایدرك قازانیلیر . اللهی طانیمیانلره قارشی الله ایچون محاربه ایدیکز . کیمسه‌یه تجاوز وتعدی ایتمیکز. جناب حق تجاوزده بولونانلری سومز . دشمنله قارشی قارشی‌یه کلدیکز زمان قورقاقلق کوسترمیکز . غلبه‌نك نشئه‌سنه قاپیلارق کیمسه‌یی اشکنجه ایله اولدیرمیکز . دشمنه لز -

ومسز يره تلفات ويرديرميكز . اختيارلردن ، قادينلر وچوجقلردن كيمسه‌يي اولديرميكز . »
سنجاق توديعى رسمنده ويريلان نطقلر مألاً هپ بربرينك عينى ايدى . بو نطقلر اردو سردارلرينه ايراد اولونديغى كبى واليلرده ايراد اولونوردى ؛ چونكه والى‌ده عين زمانده سردار وظيفه‌سنى حائزدى. سنجاقلر فاطميه دولتنده (خزانةالنبود)ده حفظ اولونوردى. بو دائره‌نك مصارفى ايچون سنه‌ده ٨٠٠٠٠ دينار صرف ايديليردى .

اسلحه

عربلرك محاربه‌ده قوللاندقلرى سلاحلر: ياى ، قيليج، قارغى ، مانجينيق، كبش، اسلحهٔ تدافعيه اولمق اوزره‌ده: قالقان وزرهدن عبارتدى.

ياى قوللانمق، اى اوق آتمق عربلرجه غايت معتبردى. آتيجيلغك ونشانجيلغك علويتى حديث شريفلرله تبجيل ايدلمشدى. حضرت پيغمبردن صوكرا كلن خليفه‌لر هپ اثر نبوى‌يه اقتفا ايتمشلر، خلقى اوق آتمغه، آته بينمكه تشويق ايلمشلردى . عربلرده آته باقمق ، اوق آتمق بويوك بر فضيلتدى. عربلر بواوقلردن بعضلرينى كنديلرى ايجاد ايتدكلرى كبى برقسمنى‌ده ايرانيلردن اقتباس ايتمشلردى .

بر عرب اميرينك بالطه‌سى

عربلرك قوللاندقلرى قيليجلر يمن ، شام ، هندستان وخراسان قيليجلرى ايدى. بوقليجلرك هر برى ياپيلديغى مملكته كوره خصوصى علامتلرى حائزدى . اسكى يمن قيليجلرنده قبضه‌نك ايكى طرفنده بر دليك بولونوردى . بونلردن (سيوف محفوره) دنيلن برنوع قيليج واردى‌كه بونلرك اورته‌سى چوقور ايدى . كذا اوزرلرنده دال رسمى بولونوردى . فقط دميرلرينه ايى صو ويرلمه‌ديكى ايچون سرت شيلرى قولاى كسه‌مزدى .

قارغيلر اك‌زياده آت‌اوزرنده قوللانيلير، مانجينيقلر محاصره حربلرنده‌استعمال اولونوردى. بو آلتك استعمالنى سلمان فارسى (طائف) محاصره‌سنده اوكرتمشدى.

مانجینقلر چرخ وپای ایله اداره اولونوردی. بو آلتلرله اکزیاده اوق، طاش ونفت قابی آتیلیردی. بوواسطه‌لرله سورلر تخریب ایدیلیر، دشمن قطعاتی اوزرینه قابلر درونده نفت فیرلاتیلیردی. مانجینیقلر جسامتلرینه کوره مختلف اسملرله یاد اولونوردی. حجاج بن یوسفك (عروس ، کلین) اسمنده‌کی مانجینیقی بش یوز کشی ایله اداره ایدیلیردی. کذا مانجینیق نوعندن اولمق اوزره سیار قوله‌لردن معدود(دبابه، کبش) دنیلن (قوچ باشلری)ده استعمال اولونوردی. عربلر سورلری ییقاجقلری زمان بو قوچ باشلرندن استفاده ایدرلردی.

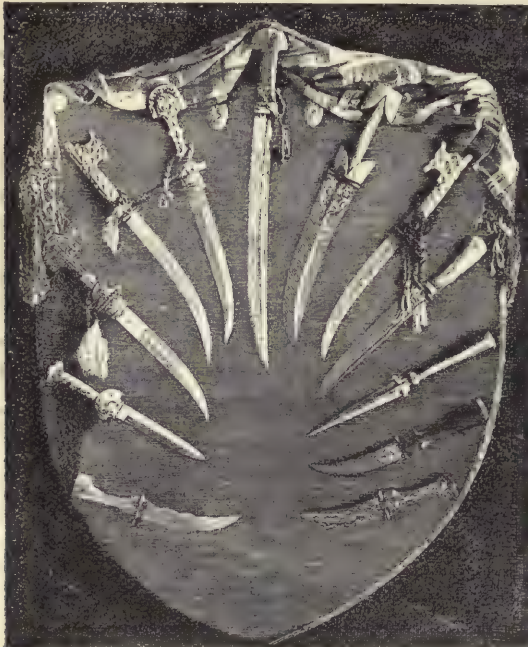
عربلرك قوللاندقلری قالقانلر بر قاچ نوعدی: انلرده دوز، اورتاسی چوقورلی مستطیل، اورتاسی قابارتمه، اطرافی منحنی، یووارلاق قالقانلردن عبارتدی. قابارتمه‌لی قالقانلر اوق، طاش وقیلیجه قارشی استعمال اولونوردی. اسلاملر قالقان قوللانمقده پك ایلری کیتمشلردی. قالقانلره پك زیاده رغبت ایدرلر، اوزرلرینه آیتلر، شعرلر وحکیمانه سوزلر یازارلردی. هرمملکتك قالقانی کندیسنه مخصوص بر شکلده ایدی. مثلا شام، عراق واندلس قالقانلری بربرینه بکزه‌مزدی.

زره، دمیردن، چلیك ویا کتندن یاپیلیردی. زرهی اکزیاده سواریلر کیرلردی. زره، کوکسلك، باشه مخصوص بیضه ومغفر نامیله قسملره آیرلمشدی.

عربلردن مراکش سلطانی ابو یوسف ایلك دفعه باروتی استعمال ایتمش (۶۷۲ ه، ۱۲۷۲ م)، بو صورتله عسکرلك فننده بویوك بر موجدلك کوسترمشدی.

اصول حرب اسلاملرك بدایتده‌کی اصول محاربه‌لری صف تعبیه‌سی قوللانمقدن عبارتدی. خلفای راشدین دورندن صوکرا اردونك قوتی بویونجه طابورلر تشکیلنه باشلامشلردی. عربلر بو تشکیلاتی بیزانسلیلردن اقتباس ایتمشلر، بیزانسلیلرك (قورتیس) کلمه‌سندن اقتباساً (کردوس) و(کرادیس) نامیله طابورلر تشکیل ایلمشلردی. کذا تعبیه‌یی‌ده بیزانسلیلردن آلمشلردی. اردو: قلب، مقدمه، میمنه، میسره، ساقة الجیش نامیله بش قسمدن ترکب ایدردی. بوسببدن اردویه (خمیس) دیرلردی. اردو دشمنه قارشی بو ترتیباتی آلارق ایلریلردی. ازجمله خالدبن ولید (یرموك) محاربه‌سنده (۱۳ ه) بواصول تعبیه‌یی قوللانمشدی. عربلرك اصول حربی مروان بن محمد زماننده تکمل ایتمشدی. او زمانه قدر عسکرلرك چولقلری وچوجقلری برلکده حربه کیتدکلری حالده او تاریخدن اعتباراً بو

اصولدن وازکچلمشدی. بعده سائر لسانلردن ترجمه ایدیلن عسکری اثرلردن استفاده ایدلمش، محاربه‌ده مختلف نظاملر آلمغه باشلانمشدی. عربلرك الك زیاده قوللاندقلری نظاملر: هلال، هلال مرکب، مربع، مربع مستطیل کبی جناحلی نظاملردن عبارتدی. بو نظاملر آلندقدن صوکرا محاربه‌نك شکل وحالنه کوره قوماندالر ویریلیردی.

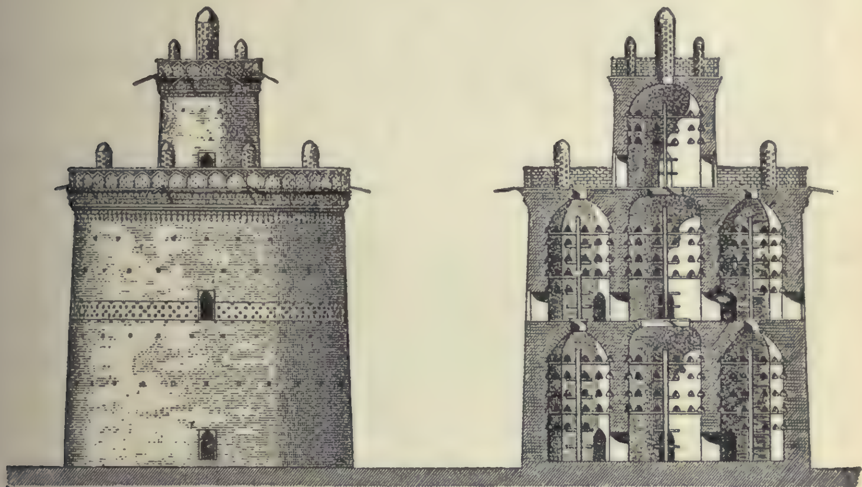

عرب سلاحلری

دونانما عربلر بدایتده کمیجیلکدن قورقارلردی. حتی کمی یاپمق صنعتنی بیلمدکلرندن دونانمالرینی هپ بیزانسلیلره انشا ایتدیرلردی. عربلر، کمیلرینی بو صورتله وجوده کتیررلر، مجموعنه (اسطول، دونانما) تعبیر ایدرلردی. اسلام دونانماسنك الك زیاده طولاشدیغی یر، بحر سفید حوضه‌سی ایدی. بحر سفید ساحللرنده کمیجیلکه اهمیت ویریلیر، صورت مخصوصه‌ده ترسانه‌لر تأسیس ایدیلیردی. ایلك ترسانه، امویلردن عبدالملك بن مروان زماننده (٦٥ - ٦٨ ﻫ) تونسده تأسیس ایدلمشدی. بو ترسانه‌ده یاپیلان کمیلر سجیلیانك ضبطنه کوندرلمش، هیچ بر موفقیت احراز ایدلمه‌مشدی. فقط بالآخره دونانما سایه‌سنده بعض مملکتلر فتح ایدیلنجه دونانمایه‌ده رغبت آرتمش، اندلس ساحللرنده کمیجیلکه بویوك بر انهماك کوسترلمشدی. اوچنجی عبدالرحمن زماننده اندلس دونانماسی ایکی یوز سفینه‌یی تجاوز ایتمشدی. اندلسك الك مشهور لیمانلردن (بوژی، بجایه) لیمانی ترسانه‌لرله طولمشدی. هر ترسانه بر دونانما انشا ایدر، هر

دونانمایه بر رئیسی قوماندا ایلردی. مصرده ایلك دونانما عباسیلردن متوکلك والیسی عنبسة بن اسحاق ایدی. بو ذات روملرك (دمیاط)ه عسکر چیقارمالری اوزرینه دونانما انشـا ایتدیرمکه مجبور اولمش، بحر سـفیدده قورصانلق ایتدیره‌رك بیز- انسلیلردن بر چوق اسیرلر آلمشدی. بو اسیرلر (فدیه) ویره‌رك قورتولورلردی. فدیه ایله اسیر قورتارمق مراسم مخصوصه ایله اجرا اولونوردی.

فاطمیلر زماننده اسکندریه و دمیاطده‌ده دونانمالر انشاسنه باشلانمشدی. بو

اصفهانده پوسته کوکرجین قوله‌لری

دوره بحریه افرادی بش بیك کشی‌یه بالغ اولمشدی. بحریه قوماندانلری ۱۰:۲۰ دینارقدر آیلق آلیرلردی. معاشدن باشقه (ابواب الغزاة) نامیله مقاطعات‌ده‌ویریلیردی. معاش، خلیفه‌ده حاضر اولدیغی حالده طاغیدیلیردی. معزالدین زماننده مصر دو- نانماسی آلتی یوز کمی‌یه بالغ اولمشدی.

دونانمالر سفره مراسم مخصوصه ایله حرکت ایدرلردی. خلیفه‌لر (قاهره) خارجنده (مقس) موقعنه قورولان محلدن مراسم نظارت ایلرلردی. مانجینیقلر آتیلیر، مانوره‌لر یاپیلیر، دونانما رئیسی خلیفه‌یه‌وداع ایتدکدن صوکرا عطیه‌لر طا- غیدیلیردی. صلاح‌الدین ایوبی زماننده (دیوان الاسطول) نامیله بر بحریه دائره‌سی تأسیس ایدلمشدی. اسلام دونانماسی (ساردنیا، سردانیة)، (صقلیه، سجیلیا)،

(کرید، أقریطش) و(قبرص ، قبریس) آطه‌لرینك فتحنی تأمین ایتمش ، عربلر بارلاق دکز محاربه‌لری قازاندیرمشدی . عربلرك بو محاربه‌لرده قوللاندقلری کمیلر مختلف بویوکلکده ایدی . باشلیجه‌لری جسیم قوله‌لری حاوی (شونه ، قالیون)، مانجینیقلرله مجهز (خراقه ، یاقیجی)، سرعت فوق العاده‌یی حائز (طراده ، تعقیب ایدیجی)دن عبارتدی . کمیلرده قالقان، قارغی ، یای ، چنکل وقانجه استعمال اولونوردی . دیرکلرك یوقاریلرینه (تابوت) دنیلن صندقلر آصارلر، بو صندقلر ، چاقل طاشی، نفت چوملکی ، کیرج و زرنیقدن مرکب بر توز قورلردی . عسکرلر بو صندقلر کیررلر، چوملکلرله توزلری دشمنك اوزرینه آتارلردی. دشمنك نفت آتشلرینه مانع اولمق ایچون کمیلرك اوزرینی شاب ونطرونه باطیرلمش دری ایله قاپلارلردی. کمیلری دشمن نظرندن صاقلامق ایچون ماوی یلکن قوللانیرلر، کمیلرك باشنه تعرضده ایشه یارامق اوزره (کم) دنیلن بر آلت وضع ایدرلردی . چنکلر ایله قانجه‌لری دشمن کمیلرینی طوردیرمق ایچون قوللانیرلر ، کمیلری بو صورتله طوتدقدن صوکرا اوزرلرینه آتلایارق کوکس کوکسه محاربه ایدرلردی.

امویلرده غیر مسلملرك حقوقی ممالك اسلامیه‌ده اوطوران غیر مسلملر جزیه ویررلر، اسلاملرده بوکا مقابل انلرك مالرینی وجانلرینی محافظه ایلمکی فریضهٔ ذمت بیلیرلردی. بو سببدن غیرمسلملره (اهل ذمت) تعبیر اولونوردی . خلفای راشدین زماننده غیر مسلملره حسن صورتله معامله ایدیلیردی. غیرمسلملرله مصالحه عقداولونور ، کندیلرندن معین مقدارده جزیه آلینیردی. حضرت پیغمبر و حضرت عمر خرستیانلره بر عهدنامه ویرمشلر ، بو عهدنامه‌لرده خرستیانلرك حقوقنی تعیین ایلمشلردی . حضرت عمرك عهدنامه‌سنده بالخاصه خرستیانلرك یکیدن کلیسا انشا ایتمه‌ملری، کندیلرینه مسافر کله‌جك اسلاملری اوچ کون قدر قبول ایتملری،کلیسالرنده جاسوس صاقلامامالری، البسه‌ده، آته بینکده وسائره‌ده اسلاملره بکزه‌مه‌ملری تعیین ایدلمشدی . بو شرطلره رعایت ایدن خرستیانلره هیچ بر شی یاپیلمازدی . حضرت عمرك عهدنامه‌سی صرف شام خرستیانلرینه مخصوصدی . بوده شام قطعه‌سنك خرستیانلر طرفندن استردادینه مانع اولمق فکریله دوشونولمشدی .

خلافت امويلره كچدكدن صوكرا بو قورقو زائل اولمش، غيرمسلملره قارشى اذاوجفا ايدلمكه باشلانمشدى . امويلر بو مظالمى بالخاصه پاره طوپلامق ايچون ياپارلردى. امويلر زماننده خلق عرب، موالى وغيرمسلم ناميله اوچ طبقه‌يه آيرلمشدى. بونلردن عرب اولميانلر اساساً هر درلو تضييقاته معروض بولونديريليردى. عمر بن عبدالعزيز خليفه اولديغى زمان واليلره برامرنامه كوندرمشدى. بو امرنامه‌ده شو وصاياده بولونمشدى : «اسلام اولميانلره صاريق صادرديرماييكز . عادى كسوه كيديرميكز . انلرى اسلاملره بكنزه‌مه‌مكه مجبور ايديكز . اسلاملردن برينى استخدام ايتمسنه ميدان ويرميكز . معيتكزده غير مسلملردن كيمسه استخدام ايتميكز.»

بر ستون

بوننكله برابر امويلر دائما بوسياستى تعقيب ايتمه‌مشلردى. خرستيانلردن‌ده بر چوقلرى بويوك منصبلره تعيين ايدلمشلردى. ازجمله شاعر عمر بن ربيعه ايله عراق واليسى خالد قسرينك والده‌سى خرستيان ايدى . بونلردن بعضلرى سربست سربست جامعلره كيررلردى. شاعر اخطل خرستيان اولديغى حالده بوينده خاچى، سرخوش برحالده عبدالملك بن مروانك حضورينه كيرردى. مع مافيه بو كبيلره بر دفعه اسلاميت تكليف ايديلير ، قبول ايتمدكلرى تقديرده اصرار ايدلمزدى. فقط خليفه‌يى اغضاب ايده‌جك اولورلرسه شدتلى مجازاته كرفتار ايديليرلردى. امويه خليفه‌لرندن برى ايرانلى شمعله‌يه اسلاميتى تكليف ايتمش، آلديغى درشت جواب اوزرينه بالديرندن بر پارچه أت كسديرمش ، آتشده كباب ايتديره‌رك كنديسنه يديرمشدى . امويه دولتنك صوك زمانلرنده يتيشن سفيه وسرخوش خليفه‌لردن آنجق بو كبى مظالمه انتظار ايديله‌بيليردى. ذاتاً امويه دولتى معاويه، عبدالملك و هشام كبى داهيلرك سياستى و حسن اداره‌سى ايله تأسس ايتمش ، دها صوكرا يزيد بن معاويه ، يزيد بن عبدالملك، وليد بن يزيد كبى خليفه‌لرك ذوق وسفاهتى ، مظالم واعتسافاتى يوزندن انقراضه سوروكلنمشدى . يزيد بن عبدالملك عيش وعشرتله كنديسنى غائب ايدر ، معشوقه‌سى حبابه‌نك عاشقانه تغنيلرينه قارشى سرمست اولور، معشوقه‌سنك اوقوديغى بربيتدن بيهوش اولارق هوايه اوچمق ايستردى. او زمان حبابه : «يا اميرالمؤمنين ! نره‌يه كيديورسڭ ؟ سنك بزه لزومك وار ! » ديديكى زمان يزيد جوش وخروشه كلەرك : « والله اوچاجغم ! » ديه باغيرردى. وليد بن يزيد ذوق وسفاهت ايچنده عمر كچيرر، شرابدن حوضلر ياپارق شناورلق ايدر، عربستانك بوتون مغنيلرينى

سراینه طوپلایارق قیزلر ، چالغیلر و سفاهتلر ایچنده وظیفهٔ خلافتی ایفا ایدردی . بو خلیفه‌لر عندنده اسلامیت ، خلافت ، دین ، صرف اجرای استبداد وذوق وسلطنت ایچون بر واسطه‌دن باشقه بر شی دکلدی . امویلرك بو مادیات پرور خلیفه‌لری صرف عربلغی حمایه ایدرلر ، خرستیانلر علیهنده طرفکیرلك کوسترلر، تبعه‌نك حقوقنی محو ایدرلردی .

عباسیه حکومتی تأسس ایلدکدن صوکرا حساب، کتابت وجبایت ایشلرنده غیرمسلملرده استخدام ایتمشلردی. سربستیٔ ادیان هرطرفده جاری اولمش،ارباب مزیت بلاتفریق دین ومذهب هرطرفده تقدیر ایدلمشدی. اودرجه‌ده‌که،خرستیانلردن حربیه نظارتنه کچنلر بیله اولمشدی. مالك بن ولید، اسرائیل قصرانی، ابوالعلا سعید بن ثابت، بوکبی مراتب عالیه‌یه صعود ایتمش خرستیانلردن ایدی. بونلر اموردولتده بویوك بر نفوذ اجرا ایدرلر، فضیلت ومزیتلرینه هر کسی مجلوب ایلرلردی . عبا- سیلرك بو سیاستی مصرده، فاطمیه دولتنده‌ده تطبیق ایدلمشدی. فاطمیلردن عزیز باللهك وزراسندن عیسی بن نسطوری خرستیان ، منشا موسوی ایدی . شامده یتیشن خرستیانلر یونان علوم وفنوننك عربلره انتقالنه پك زیاده خدمت ایتمشلر ، ممالك اسلامیه‌ده کوردکلری مساوات وعدالتدن بر قات دها جسارته کلمشلردی .

خلیفه‌لر رؤسای روحانیه‌یه قارشی پك التفاتپرور طاورانیرلر ، انلرله مصا- حباتده بولونورلردی. بو سببدن طولانی اکثریسی خرستیانلرك افکارینه واقف اولورلر، حضرت عمرك تدابیر شدیده‌سنی تطبیقدن صرف نظر ایدرلردی. عباسیه خلیفه‌لرندن بعضلری بوصورتله غایت مسامحه‌کارانه طاوراندقلری کبی بعضلری‌ده خرستیانلره قارشی شدتلی تدبیرلر اتخاذندن خالی قالمامشلردی . خلیفه، مطلقیت اداره‌یی حائز اولدیغی ایچون خرستیانلره قارشی اجرا ایدیله‌جك معاملاتده خلیفه‌نك کیف وارزوسنه تابع قالیردی. ازجمله متوکل خرستیانلر حقنده پك شدتلی طاورانمشدی. اسلامیتدن صوکرا یاپیلان کلیسالرك ییقلماسنی امرایتمش، خرستیانلرك دولت ایشلرنده قوللانماریلرینه مانع اولمشدی . خرستیانلرك قاپولرینه تخته‌دن بر شیطان رسمی قویدیرمش ، قیافتلرینی آییرتمش ، خرستیان قادینلرك بال رنکنده چارشاف کیملرینی امرایتمشدی . خلیفه‌نك بو صورتله شدتلی طاورانماسنه بعضاً خرستیانلرك عصیان تشبثلری‌ده سببیت ویرمشدی. هارون الرشیدعین اسبابدن طولانی خرستیانلر حقنده ظالمانه حرکت ایلمشدی . ممالك اسلامیه حدودنده بولونان خرستیانلر بیزانسلیلره جاسوسلق ایتدکلری ایچون هارون الرشید انلره قارشی

غایت شدید تدبیرلر اتخاذ ایتدیرمشدی . حتی بونك ایچون قیافتلرینك تعیننده‌لزوم کورولمشدی .

فاطمیلر دورنده‌ده حاکم بامرالله خرستیانلره قارشی پك‌شدتلی طاورانمشدی. بونك‌ده سببی، وزارت مقامنی احراز ایدن عیسی‌بن‌نسطوری ایله فهدبن‌ابراهیمك اسلاملرله یاریش ایتملری ، عدتا پنچه‌لشملری ایدی . بو سببدن خلیفه بو ایکی وزیرك قتلنی امر ایتمش ، کلیسالرده بولونان آلتون وکوموشلر مصادره ایدیله‌رك بیت‌الماله آلنمشدی . خرستیانلرك کوله‌وجاریه صاتین آلمالری منع ایدلدیکی کبی کندیلری اسلامیتی قبوله‌ده اجبار ایدلمشدی . حاکمك مظالمی یالکز خرستیانلر حقنده دکلدی؛ اسلاملره قارشی‌ده وقوع‌بولمشدی. ازجمله اسلاملرك شربت‌یاپوب صاتمالرینی، قادینلرك شیق کینمه‌لرینی‌ده منع ایتمشدی . بونکله برابر خرستیانلر حقنده روا کورولن تضییقات، ایکی‌قوم آره‌سنده‌موجود منافرت،بودورده‌اودرجه شدتلی‌دکلدی؛ بومنافرت اهل‌صلیب‌محاربه‌لرندن صوکرا‌بسبتون‌شدت‌کسب ایلشدی. اوزمان خرستیانلر اللرینه‌دوشن اسلام‌اسیرلری زورله‌خرستیان ایتمکه‌قالقشمشلر، جامعلرده چاك چالمشلردی. اسلاملرده‌بوکا مقابل‌عین‌شدتله حرکته مجبوراولمشلردی.

امویلر ، عربلری عرب‌اولمیانلره ترجیح ایتدکلری کبی اسلام خلیفه‌لری‌ده مسلملری غیرمسلملره ترجیح ایتمشلردی. بو سببدن اسلام وخرستیان آره‌سنده دائمی بر عداوت پیدا اولمشدی. بوعداوت اولا‌عوام بیننده جاری ایکن بالآخره خواص آره‌سنه‌ده انتقال ایلشدی. عباسیه دولتنك صوك زمانلرنده اخلاق فساده اوغرادیغی‌زمان‌غیرمسلملره‌قارشی‌مظالم آرتدیرلمش، دین‌فرقنه الك‌زیاده دقت ایدلمکه باشلانمشدی. اهل صلیب محاربه‌لرندن صوکرا ایسه خرستیانلر علناً تحقیرایدلمش ، غرب خرستیانلرینك غیرمشروع تجاوزلرندن بوصورتله‌انتقام آلنمشدی. خرستیانلر حقنده روا کورولن مظالمه، کندی آره‌لرنده موجود طائفه‌فرقلرینك‌ده‌پك‌بویوك تأثیری اولمشدی. بونلر بر برینه‌عداوت ایتمشلر، یکدیکرینه قارشی اسلاملردن دها اعتسافکارانه طاورانمشلردی. منصورك طبیبی‌خرستیان عیسی‌بن‌شهلا،سرایده‌بویوك برنفوذ اکتساب ایلدکدن صوکرا مترەپولیدلرله پسقپوسلرك پاره‌لرینی صویمغه باشلامشدی . حتی بعضلری خلیفه نزدنده یکدیکرینه رقابت ایدرك بر برینی دینی واسطه‌لری دوشورمکه چالیشمشلردی .

عباسیلر وایرانیلر

عباسیلر، ایرانیلرك یاردیمی ایله حکومتلرینی تأسیس ایتدکلری ایچون ایرانیلری الك بویوك مناصب حکومته نائل ایتمشلردی. ایرانیلر بو منصبلری احرازوبالخاصه قوای حکومتی تدویره باشلادقلری تاریخدن اعتباراً دولتی ایرانلی یاپمغه چالیشمشلر، خلیفه‌لر بوداخلی مضرتلری تماماً ادراك ایتمشلردی. ایرانلی وزیرلر خلیفه‌لرك کندیلرینه اعتمادلری اولمادیغنی بیلدکلری ایچون شیعیلکلرینی صاقلارلر، فقط خلیفه طرفندن تجسس ایدیلیرلردی. مهدی، وزیری عرب موالیسندن یعقوب بن داود حقنده عین صورتله حرکت ایلمشدی. یعقوب، مهدینك فوق العاده توجهنه مظهر اولمشـدی. حتی خلیفه‌یی کاملاً نفوذی آلتنه آلمش، هر ایستدیکنی یاپدیرمغه باشلامشدی.

خلق یعقوبك بوفوق العاده نفوذینه حسد ایتدکلری ایچون یعقوبی خلیفه‌نك کوزندن دوشورمکه چالیشمشلردی. هارون الرشید زماننده وزارتی برمکیلر احراز ایتمشلردی. برمکیلر درایت وفطانتده یکتا اولدقلری حالده عباسیه دولتنی ایران حکومتنه قلب ایتمك تصورنده بولونمالرندن طولایی نکبت وفلاکته کرفتار اولمشلردی. برمکیلرك قتل واممحاسی خراسان اهالیسنك عباسیلر حقنده عداوت باغلامالرینه سبب اولمشدی. مقام خلافته مأمون کچنجه خراسان خلقنك بر درجه‌یه قدر امیدلری اویانمغه باشلامشدی. فی الحقیقه مأمون ایرانلی بر والده‌دن طوغمش، شیعیلر الندہ بویومشدی. بوسببدن زماننده ایرانیلره قارشی بویوك بر توجه کوسترمشدی. بوحال خلیفه واثق زماننه قدر دوام ایتمشـدی. واثقدن صوکرا شیعیلك بغدادده بوتون نفوذینی غائب ایلمشدی. متوکل ایسه شیعیلره قارشی پك شدتلی حرکت ایتمشـدی. متوکل، حضرت حسینك قبری اطرافنده‌کی بنالری ییقدیرمش، حضرت علی حقنده هردرلو تحقیراتده بولونمشـدی. حتی ندیملرینی حضرت علینك قیافتنه صوقار، انلری قارشیسنده اوینااتارق ذوق ایدردی. نهایت بغدادده شیعیلکك سقوطی ایله ایرانیلرك‌ده نفوذی ختام بولمشدی.

عربلر و تورکلر

امویلر زماننده تورکستانك برچوق یرلری فتح اولونمشدی. فتح اولونان یرلر اهالیسی عربلره جزیه ویررلر، بعضاً‌ده جزیه مقابلنده چوجق کوندریرلردی. بو چوجقلر کوله کبی صاتیلدقلری ایچون کندیلرینه (ممالیك) نامی ویریلیردی. مملوکلر خلیفه سرایلرینه، امرا

قوناقلرینه توزیع اولونوردی . مجلوكلر عسكرلكده ممتاز اولدقلری ایچون عرب اردوسنده بویوك بر خدمت ایفا ایدرلردی . توركلرك عرب اردوسنده استخدامی ایلك دفعه منصور زماننده باشلامشدی. متعصم زماننده ایسه توركلرك نفوذی پك زیاده آرتمشدی. متعصم توركلردن مسلم وغیرمسلملری اردویه آلمش، غیر مسلملر بالآخره اسلامیتی قبول ایلمشلردی . دها صوكرا ایرانیلر ألنده بولونان نفوذ كاملا توركلره كچمش، توركلر خلیفه عزل و نصبنده بویوك براقتدار كوسترمشلردی. آرتق بوتون ایشلر توركلرك ألینه كچمشدی. توركلره پاره ویرمدكچه مهم برایش كورمك امكان خارجنه كلمشدی. توركلرك نفوذلری متوكل زماننده حدكماله واصل اولمشدی.

عرب سواریسی

متوكلك ایرانیلر حقنده‌كی ظلم وعداوتی توركلرك قوت كسب ایتملرینی تأمین ایلمشدی . مستعین بالله ، معتز بالله زماننده بو نفوذ حدینی تجاوز ایتمشدی . حتی معتز مقام خلافته كچدیكی زمان اقرباسی منجملر كتیره‌رك خلافتنك نه قدر مدت دوام ایده‌جكنی آكلامق ایسته‌مشلردی . اوراده حاضر بولونان برذات ایسه بویله بر شیئی منجملره صورمغه حاجت اولمادیغنی بیان ایدرك توركلر نه قدرایسترلرسه اوقدر صرت دوام ایده‌بیله‌جكنی سویله‌مشدی. دهاصوكرا معتز، توركلرك طاباقلری آلتنده تلف اولمشدی . توركلر، خلیفه مستكفینك كوزلرینه میل چكلمشلر ، قاهر باللهی سفیل وپریشان زندانلره آتمشلردی. توركلرك عباسیه دولتنده بودرجه نفوذی اولنجه عسكرلكله تعیش ایدن برچوق توركلرك قبیله‌لری قافله قافله (بغداد)ه كلمشلردی . حتی ۳۵۰ سنهٔ هجریه سنده توركلردن ۲۰۰۰۰۰ تورك بردن اسلام اولمشدی .

پوسته و مخابرات

اسلاملرده پوسته (برید) اداره‌سی بویوك بر اهمیتی حائزدی . پوسته مأموری خلیفه‌نك جاسوسی مقامنده ایدی . پوسته نظارتنه اك زیاده كندیلرینه اعتماد اولونان كیمسه‌لر تعیین ایدیلیردی. اسلاملرده پوسته اداره‌سی ایلك اول معاویه طرفندن تأسیس ایدلمشدی. بو اداره‌نك ایلك تأسسنده بوتون مخابرات مصر عراق وایران بیننده اجرا اولونوردی. دها صوكرا پوسته مأمورلری والیلر حقنده تحقیقات اجراسنی‌ده درعهده ایتمشلردی . او تاریخدن اعتباراً پوسته اداره‌سی خلیفه‌لر ایله والیلر بیننده بر رابطه تشكیل ایلمشدی. خلیفه‌نك امرلری پوسته واسطه‌سیله تبلیغ اولونوردی. والیلر اعلان استقلال ایتمك ارزو ایتدكلری زمان خلیفه ایله پوسته معاملاتنی درحال كسرلردی. عباسیلر پوسته معاملاتنه پك زیاده اهمیت ویرمشلردی. وزیرك یاننه بر پوسته مأموری ویریلیر، بو مأموره جاسوس وظیفه‌سی كوردیریلیردی. بوكبی مأمورلر قاضیلرك نزدلرنده‌ده بولوندیریلیردی . حتی منصور پوسته مأمورینه ویردیكی اهمیتی آكلاتمق ایچون: « دولت اركانی اولمق اوزره ناموسلی درت آدمه احتیاج واردر : بری طوغرولقدن آیرلمیان قاضی، دیكری ضعیفك حقنی قویدن آلمغه مقتدر ضابطه مأموری، دیكری رعایایه ظلم ایتمدن خراج طوپلایان بر مأمور، دیكری‌ده بونلرك احوالنی طوغرودن طوغرویه خبر ویره‌جك بر پوسته ناظری ... » دیمشدی.

ممالك اسلامیه‌ده بر چوق پوسته یوللری واردی . هر یول متعدد منزللره وموقفلره تقسیم ایدلمشدی. هر موقفده صورت مخصوصه‌ده آتلر و هجین دوه‌لری بولوندیریلیردی . پوسته مأمورلری اولا بر موقفه كلیرلر، یورغون آتلری بوراده براقیرلر ، اوراده حاضر بولونان آتلره بینه‌رك حركت ایدرلردی . بو موقفلر ومأمورلر ایچون خیلی مصرف اختیار ایدیلیردی. عباسیلر زماننده پوسته معاملاتی ایچون سنوی مصارف ۱۵۹,۱۰۰ دیناره بالغ اولمشدی . بر پوسته قطاری ۴۰ : ۵۰ حیواندن عبارتدی . حیوانلرك بویونلرینه اوزاقدن ایشیدلمك ایچون چڼغراق طاقارلردی . پوسته خدمتلرنده براً آت ودوه ، بحراً كمی قوللانیرلر ، آیریجه ساعیلرده استخدام ایدرلردی . ساعیلر، یول یورومكه آلیشغین آدملر ایدی . ایلك دفعه ساعی آل بویهدن معزالدین زماننده استخدام اولونمشدی . كذا پوسته كوكرجینلرندن‌ده استفاده ایدیلیر، بونلره (حمام زاجل) دنیلیردی .

سرایلر وقادینلر عباسیلر دورنده مملکتك ثروت ومعموریتی آرتمش، خلیفه محتشم ومطنطن بر صورتده یاشامغه باشلامشدی . خلیفه سرایلری مرمرلر ویالدیزلرله تزیین اولونمشدی . دیوارلری موزاییقلرله سوسلی باغچەلری فیسقیەلی حوضلر ، طراوتدار چشمەلرله مزیندی . فیسقیەلرك لطیف زمزمەلرینه آغاجلرده اوتن قوشلرك ترنملری قاریشیر، عربستانك مائی وصاف سیماسی آلتنده بر مجموعهٔ شعر وجوده کلیردی . خلیفەلر زیارتجیلری یالدیزلی و محتشم صالونلرده قبول ایدرلردی .

بر عرب سرایی

خلیفه جمعه نمازنده وبش وقتده اهالی‌یه امامق ایتمك وظیفەسنی حائزدی. بو وظیفه ، معاویه، عبد الملك و عمر بن عبدالعزیز طرفندن منتظماً ایفا ایدلمش ، بالآخره خلیفەلر ذوق و صفا ایله عمر سورمکه باشلاینجه وکالةً اجرا اولونمشدی . خلیفه خطبه اوقومق ایچون آرقەلرینه بیاض البسه ، باشلرینه مجوهرلرله مزین سرپوش کییەرك جامعه کیدرلردی .

خلیفەلر بوش وقتلرینی عرب قهرمانلرینك مناقبنی دیکلەمکله کچیررلردی . شعر دیکلەمك خلیفەلرك اك زیاده حظ ایتدکلری بر مشغولیتدی . بونکله برابر ذوق وصفاده پك ایلری کیدرلر ، اکثریا عیش وعشرتله وقت کچیررلردی . (شام)

سلطان برقوق جامعنده : مینه‌لی برقندیل

سرایلری بر مجمع آهنك اولمشدی. عربستانك الك مشهور خواننده‌لری ، محرق صدالریله شام سرایلرینی ایکله‌تیرلر ی . سرای قادینلری مهم بر موقع اشغال ایدرلردی . قادینلر بوزلی کل شربتی ایچرلر ، ذوق وطرب ایچنده بوتون کو- زللکلرینی تشهیرایدرلردی. سرای قادینلری ایچنده فضیلت وعرفانیله تمیزایدنلرده بولونوردی . حضرت حسینك قیزی سکینه ملاحت وفضیلت اعتباریله الك ممتاز قادینلردن معدوددی . برنجی‌ولیدك زوجه‌سی، منافع عمومیه‌یه خدمت ایتمکدن بویوك بر ذوق بولور ، زوجنی فنالغه سوق ایلدیکندن طولایی حجاجی شدتلی صورتده تکدیر ایدردی .

مستعین باللهك والده‌سی‌ده پك زیاده اجرای نفوذ ایتمش، خصوصیله مقتدر زماننده قادینلرك نفوذی صوك درجه‌یه واصل اولمشدی . مقتدرك والده‌سی سیده ایله خزینه‌دار اوسته‌سی ام موسی او زمانلر بویوك بر شهرت قازانمشلردی . ام موسی اوقدر بر صلاحیت کسب ایتمشدی‌که داماد‌لرندن برینی خلافته‌اجلاس ایده- جکنی وعد ایدرك پاره آلمغه قدر جرأت کوسترمشدی .

سرایلرك اسرافاتی قادینلر یوزندن پك زیاده آرتمشدی . سرایده قادین نفوذی اولانجه معناسیله جاری ایدی . هارون الرشیدك والده‌سی خیزران سرایده بویوك بر نفوذ قازانمش ، بو سایه‌ده سنوی ۱٦۰ میلیون واردات کتیره‌جك بر ثروت طوپلامشدی . خیزران او قدر حریص‌جاه ایدی‌که اوغلنك تزیید نفوذ ایتدیکنی آکلار آکلاماز بوغدیرمغه قدر جرأت کوسترمشدی . عباسیه خلیفه- لرندن معتزك والده‌سی ایکی میلیون دینار ثروت براقمشدی . واثقك زوجه‌سی سنوی اون میلیون دینار واردات کتیرر بر ثروته مالکدی . مقتدرك والده‌سی شعبك مزارندن ٦۰۰۰۰۰ دینار قدر بر پاره ظهور ایتمشدی . بیت المال صوك درجه صقیندی ایچنده قالدیغی حالده بوقادین پاره‌سندن بردرهمنی بیله‌ویرمه‌مشدی. قادینلر ثروتلری سایه‌سنده برچوق کیمسه‌لری اَلده ایدرلر ، دولت ایشلرینی ایستدکلری کبی اداره ایلرلر ، پاره‌یی ذوقلری اوغورنده صرف ایدرلردی . مستضینك والده‌سی ۱۳۰ میلیون دینار قیمتنده بر کلیم یاپدیرمش ، اوزرینی وجودلری آلتوندن وکوزلری مجوهراتدن قوشلرله تزیین ایتدیرمشدی .

سرایلرده جاریه‌لرك وغلاملرك مصارفی اولدقجه بر یکونه بالغ اولوردی .

هارون الرشیدك سراینده چنکی ، و موسیقی شناس قادینلرك مجموعی اوچ یوزی متجاوزدی . جاریه‌لردن هر بری ١٠٠٠ : ١٠٠٠٠٠ دیناره صاتین آلینیر ، البسه و تزییناتنه خیلی پاره صرف ایدیلیردی . مهدی ، جاریه‌لرندن برینه یوز بیك دینارلق بر یوزوك هدیه ایتمشدی . خلیفه‌لرك معیتنده بر چوقده حرم آغالری بولونوردی . مقتدرك زماننده بونلرك مقداری اون بر بیکی تجاوز ایلمشدی . بو قدر جسیم بر معیت ایچون غایت بویوك ومحتشم سرایلر انشا اولونوردی . آل بویهدن معزالدوله (بغداد)ده ١٣ میلیون ، امین ٢٠ میلیون درهم صرف ایدرك سرایلر انشا ایتدیرمشلردی .

سرای خدمه‌لری تدریجاً بویوك بر نفوذ قازانمشلردی . سرای خدمه‌لرینه اك زیاده اهمیت ورن ذات، مأمون ایدی. مأمون زینت ودبدبه‌یه منهمك ایدی. اکثر زمانی ذوق وصفا ایله کچیرر ، ابن اثیرك روایتنه کوره قادینلره رغبت ایتمزدی . خدمه‌لرك نفوذی اك زیاده متوکل زماننده باشلامشدی. بو نفوذده اك زیاده سرایده تورکلرك عالی موقعلره صعود ایتدکلری زماندن اعتباراً شدت کسب ایلمشدی . خلیفه‌لرك سرایلرنده قوللانیلان خدمه‌لر روم ، تورك ، ارمنی ، هندلی ، بربری واسلاولردن مرکبدی . کذا امرانك أولرنده‌ده بر چوق خدمه‌لر واردی‌كه ، طبق روماليلرده اولدیغی کبی ، سایسلك ، طوقوماجیلق ، فرونجیلق مثللو خدمتلرده قوللانیلردی . امیرك أوینده ٥٠٠ : ١٠٠٠ خدمتکار بولونوردی . فاطمیه وزراسندن یعقوب بن کلسك ٤٠٠٠ کوله‌سی واردی .

بو کوله‌لردن ماعدا حرم دائره‌لرنده طواشی‌ده استخدام اولونوردی . طواشیلرك چوغی سیاه ایدی . خلق طواشیلره استهزا کوزیله باقارلردی . اك چوق خدمه قوللانان خلیفه ، مقتدر بالله ایدی . مقتدر، خدمه‌لری پك بویوك رتبه‌لره ایصال ایلمشدی . مقتدرك خدمه‌سی مونس خادم، امیرالامرالق پایه‌سنه قدر چیقمش، ادارهٔ حکومتده خارق العاده بر نفوذ کوسترمشدی . خلیفه‌لر دها صوکرا حیاتلرینی محافظه ایچون خدمه‌لرینه پك زیاده اهمیت ویرمشلر ، انلرك قوت وصلاحیتلرینی آرتدیرمغه چالیشمشلردی . خدمه‌لردن بر چوغی بوسایه‌ده سردارلق رتبه‌سنه قدر ارتقا ایتمشلردی . مصری فتح وقاهره‌یی تأسیس ایدن جوهرده خدمه‌لردن ایدی. جوهره او قدر حرمت واعتبار ایدلمشدی‌كه خلیفه معزك اوغللری بیله اکثر احترام اولمق اوزره جوهرك اطرافنده یایا یورومشلردی .

سرایلرده وقوع بولان اسرافلرك قسم اعظمی کرم وسخا طرزنده وقوعه کلیردی . هارون الرشید هر کون بیك درهم صدقه ویرردی . منصور بر کونده معیتی خلقنه اون درهم طاغیدیردی . معتصمك ویردیکی صدقه لرك مجموعی یوز میلیونه بالغ اولمشدی . خلیفه‌لر بوتون بو اسرافاتی بیت المال خزینه‌سندن یاپارلردی . شاعرلره ویریلن احسانلرده بو اسرافات میاننه داخلدی . عباسیلرك

غایت جسیم بر ثروته مالك اولدقلری حالده ألیم بر صورتده سقوط ایتملرینه بو اسرافاتك بیوك بر تأثیری اولمشدی .

حیات خصوصیه اسلاملرده حیات خصوصیه غایت ساده ایدی . قیافت ، سلوك ایدیلن مسلکه کوره ، بر برندن تفریق ایدلمشدی . فقیرلرك ، کاتبلرك وعسکرلرك قیافتلری بر برندن آیری ایدی . اهالی آرقه‌لرینه نظرفریب البسه‌لر ، دوه توییندن کسوه‌لر ، چیزکیلی قرمزی وصاری کفیه‌لر ، آل جبه‌لر ، کنیش شالوارلر کیبرلر ، اوزون ولوندانه اندام‌لریله (شام) ویا (بغداد) جاده‌لرنده طولاشیرلردی .

عرب عسکری

یمکده پیشکیر قوللاندقلری کبی پورسلن قاشیقلرده استعمال ایدرلردی . زنکینلر صباحلین بر بارداق بال شربتی وشکرلی سود ایچرلردی . کونش طوغدقدن صوکرا بعضاً عائله‌جه قهوه آلتی ایدرلردی . اوکله یمکنه باللی سود ویا سائر مشروبات ایله باشلانیردی . آقشام ، یمکدن صوکرا استراحت ایدیلیر ، بعده یاتسو نمازی قیلینه‌رق شعر مطالعه‌سیله وقت کچیر- یلیردی . بدایتده ارککلرله قادینلر بیننده مناسبات فضله ایدی . فقط ایران وبیزانس عاداتی انتقال ایتدکدن صوکرا بو مناسبات آزالمغه باشلامشدی . اصیل بر عرب قیزی ارککلرله سربست بر صورتده کوروشه‌بیلیردی . هرقیز کندی مزیتی ایله مغرور اولدیغی کبی اطرافنده کیلرده‌ده حرمت حسی اویاندیرمانك یولنی بیلیردی . مثلا بر یولجی ، روی قبول کوردیکی بر أوه کیرر ، أوك قادینلریله کمال ادبله کوروشه بیلیردی . قادینلرك ارککلردن آیری یاشامالری اصولی ایرانیلردن انتقال ایتمش ، ایلك دفعه اولارق‌ده ایکنجی ولید زماننده تأسس ایلمشدی .

کوله‌لر، موالی اسلامیتدن اول عربلر مبایعه صورتیله اسیر آلیرلر واستخدام ایدرلردی. اسلامیتدن صوکرا حربده ایدیلن اسیرلر استخدام ایدلمکه باشلامشدی. محاربه‌ده ایدیلن اسیرلرك بویونلرینه مهر باصیلارق حصه حصه تقسیم اولونور، بعضاً برسوارییه یوز اسیر دوشدیکی واقع اولوردی. اسیرلرك مقداری چوق اولدیغی زمان، حصه‌لره تقسیم ایدلمدن اول طوپدن صاتیلیر، هر اسیرك قیمتی یوز ویا بیك درهم ایدردی. بعضاً اسیر صاتیشی آیلرجه سوررردی.

زورله ضبط ایدیلن شهرلرك اهالیسی کاملاً اسیر عد اولونوردی. حضرت عثمان زماننده بصره والیسی سعید بن العاص عراق حوالیسنی قریشك بوستانی عد ایدر، عمرو بن العاص‌ده مصر اهالیسنه عموماً کوله نظریله باقاردی. افراد عسکریه حصه‌لرینه دوشن اسیرلری صاتارلر، بو کبیلر اقربالری طرفندن فدیهٔ نجات مقابلنده تخلیص ایدیلیرلردی. بعضاً اهالینك جزیه مقامنده اولادلرندن برقسمنی اسیر اولارق تقدیم ایتدکلری‌ده واقع اولوردی.

خلیفه، اسیرلری قتل ایتمك، کوله ایدینمك، برفدیه ویا اسیر مقابلنده آزاد ایتمك و یاخود فدیه‌سز صالیویرمك کبی خصوصاتده ایستدیکی کبی حرکت ایده‌بیلیردی. اسلام اولان اسیرلر قتل ایدلمزدی. کوله صاحبی اولان کیمسه‌لر او کوله‌لری صاتمق ویا آزاد ایتمکده مختار ایدی. بر کوله اسلام اولدقدن صوکرا زهدوتقواده، اخلاق وفضیلتده تمیز ایدرسه افندیسی طرفندن آزاد ایدیلیردی. اکثریا بریمینی یرینه کتیرمك، خیرلی برمکافاته نائلیتدن طولایی جناب حقه شکرایتمك ایچون‌ده کوله آزاد ایدیلیردی. شعرادن عمر بن ابی‌ربیعه هیچ شعر یازمامغه توبه ایتمش، نهایت شعر سویله‌مکه تحمل ایده‌مینجه یمیننی بوزمش، هربیت ایچون برکوله آزاد ایتلمشدی. کوله‌لر، جهاده تشویق ایچون‌ده آزاد ایدیلیردی. محاربه‌ده شجاعت کوسترن کوله‌لره آزاد ایدیله‌جکلری تبشیر اولونوردی. کوله‌لردن آزاد ایدیلنلر (موالی) اولورلردی. آزادلیلر (موالی) علوم و فنون ایله اشتغال ایدرلردی. بعضاً بونلرك ایچنده فدیه ویرمکه غیرمقتدر کیمسه‌لرده بولونوردی. منصورك آزادلیلری ایران زادکانندن ایدی. خلیفه‌لر آزادلیلرینه صوك درجه امنیت ایتدکلری ایچون ماینجیلرینی انلردن سچرلردی. آزادلیلر محاربه‌ده افندیلری اوغورنده جانلرینی‌فدا ایدرلردی. بونکله برابر اصل عرب اولانلرك

دوننده عد ایدیلیرلردی . کندیلرینه مناصب دولتدن برچوقلری توجیه اولونور-
سه‌ده قاضیلق وسائره کبی نجابته لزوم کوسترن منصبلر ویرلمزدی . حضرت عمر،
قفهادن مکحولی قاضی نصب ایتمك ایستدیکی حالده مشار الیه : «حضرت پیغمبر،
شرف ونفوذ صاحبی اولانلردن ماعداسی قاضیلق ایتمسین، بویورمشدر . بن آزادلی
بر آدمم . قاضیلغی قبول ایده‌مم» دیمشدی.

عربلر موالی‌یی محاربه‌ده پیاده اولارق قوللانیرلر ، کندیلرینی فی اموالندن حصه‌دار ایتمزلردی . بو سببدن موالی امویلره خصومت باغلامشلر ، کندیلرنده قوت حس ایدر ایتمز علویلردن ویا خارجیلردن اعلان عصیان ایدنلرك طرفنی التزام ایلمشلردی . او تاریخدن اعتباراً امویلرله محاربه‌یه قیام ایدنلر موالی‌یی آلت اولارق استعمال ایتمکه باشلامشلردی . نهایت معاویه، موالینك قدرت ونفوذلرینی آکلاینجه آنلره بر معاش تخصیص ایتمکه تشبث ایتمش ، هر مولایه آیده اون بش درهم تخصیص ایدلمشدی. دها صوکرا عبدالملك بومعاشی ۲۰ ، سلیمان ۲۵ ، هشام ۳۰ درهمه ابلاغ ایلمشلردی .

موالینك عرب قیزلریله أولنملری ممنوعدی . والی هر هانکی بر قیزك بر مولی ایله ازدواجنی خبر آلسه درحال تطلیق ایتدیرردی . عربلر والیلرك بو حرکتلرینی تقدیر ایدرلردی . بو معاملات ، مناصب عالیه صاحبی موالی حقنده‌ده روا کورولوردی . حضرت عمر ، قیزینی سلمان فارسی‌یه ویرمك ایسته‌دیکی حالده بو سببدن طولایی امتناع ایلمشدی . عربلرك بو حرکتلری دینی بر ممنوعیت اثری دکلدی . موالی‌یه قارشی ، عرب اولمادقلری ایچون پرورده ایدیلن بر خصومتدن ودها طوغروسی ملی بر غروردن ایلری کلیوردی . بو حال موالی بیننده‌ده یرلشمش ، انلرده عربلرله ازدواج ایتمکدن امتناع ایلمشلردی .

آزادلیلر کرك أولنه‌جکاری وکرك قیزلرینی أولندیره‌جکاری زمان دائما افندیلرینك رأیلرینی صورارلردی . افندی راضی اولمازسه ازدواج اجرا ایدیله‌مزدی . افندینك موافقتی اولمادن یاپیلان ازدواجلر مفسوخ عد اولونوردی . امویلرك بو مغرورانه سیاستلری موالی‌یی کندیلرندن صوك درجه صوغوتمشدی . بو حال بالآخره امویلرك ضعیف دوشمه‌لرینه سببیت ویرمش ، عباسیه دولتی موالینك یاردیمی سایه‌سنده تأسس ایتمشدی . عباسیلر زماننده موالی‌یه اهمیت ویرلدیکی کبی مناصب دولت وحتی وزارت ایرانیلره تودیع ایدلمشدی.

امور حکومتده اخلاقسزلق

عربلرده ثروت و رفاه آرتدقدن صوکرا ذوق وسفاهت واخلاقسزلق‌ده باش کوسترمشدی . وزرانك ارتکاب وارتشاسی کوندن کونه آرتمشدی . مقتدرك وزیری خاقانی، کونده اون طقوز کشیدن رشوت آلارق (کوفه)یه ناظر تعیین ایدردی. والیلر رشوتله تعیین اولوندقلری کبی موقعلرینی محافظه ایچونده هر سنه وزیره هدیه کوندرمکی عادت ایدینمشلردی . والیلر بو صورتله پك بویوك ثروتلر ألده

ایدرلردی . فقط بو پاره‌لر بالآخره جبر وشدتله مصادره ایدیلیردی . وزرانك مال‌لرینی مصادره ایتمك عادتی عباسیلرك ایلك دورلرنده باشلامشدی . سیاسی بر سببدن طولایی وزیره ویا والی‌یه جزا ایتمك لازم کلدیکی زمان اموالی مصادره اولونوردی . خلیفه مقتدر زماننده مصادره‌لر پك بویوك مقیاسده اجرا ایدلمکه باشلامشدی . مقتدرك ایلك وزیری ابن الفرات یدی میلیون دینار پاره طوپلامش، بوپاره‌نك کافه‌سی‌ده مصادره ایدلمشدی. کذا قادینلرك، خدمه‌لرك مال‌لری‌ده مصادره ایدیلیردی . مقتدر زماننده مصادره ایدیلن مال‌لرك قیمتی قرق میلیون دیناری تجاوز ایلمشدی . مقتدرك اسراف ایتدیکی پاره‌لرك مجموعی‌ده یتمش میلیون دیناری آشمشدی . آرتق بو تاریخدن اعتباراً پاره و مال مصادره‌سی واردات بولمق ایچون اك برنجی واسطه‌لردن معدود اولمشدی . خلیفه‌لر ، وزیرلرك واهالینك مال‌لرینی مصادره ایلمکی کندیلرینه عادت ایدینمشلردی . بر حرب ویا مالی بر مضایقه وقوعنده مال وپاره مصادره‌سی عادتا استقراض نوعندن اولمق اوزره اجرا ایدیلیردی . خصوصیله وزرا النده بولونان پاره‌لر بیت المالدن چالنمش اولدیغی ایچون بو پاره‌لرك مصادره‌سی مباح عد اولونوردی .

سكزنجی فصل

اسلاملرده

شعر وادبيات، علوم وفنون، صنايع

(٦٦١ - ١٤٩٢)

عربلرده شعرك ماهيتی عربلر شعرسويله‌مكده بويوك براستعداد فطری‌يه‌مالك ايدی . بوندن باشقه عرب لسانی جامع اولديغی مترادف لفظلر، اسلوب ومعانی جهتيله‌ده هردرلو شاعرانه تصورلری افاده‌يه مساعددی. بو سببدن شعر عربلرده قبل‌الاسلام فطری بر صورتده ترقی ايلمش، زمان جاهليتده بيله بويوك شاعرلر يتشمشدی . جمهوريت دورنده فتوحات عربلری پك زياده مشغول ايلديكی جهتله شعرله اوغراشمايه وقت قالمامشدی . فقط امويلر زماننده معا يه موجدانه بر سياسنله متين ومتحد بر عرب حكومتی تأسيسنه قيام ايلديكی زمان شعرده خطابت و پاره كبی بو نوع قوهٔ تسخيريه مقامنده استعمال ايدلمكه باشلامش، شاعرلر ترغيب ايدلمش، احسانلر ابذال اولونمش، عرب صنعت شعری فوق‌العاده ترقی ايلمشدی. بو دورده شعره اودرجه اهميت ويرلمكه باشلامشدی كه چوجقلر بيله‌شعر ازبرلرلر، خليفه‌لر شاعرلری سرايلرينه دعوت‌ايدرلر، زيارتلرندن محروميته بردرلو تحمل‌ايده‌مزلردی. امويه خليفه‌لری ايچنده شعره اك

زياده اهميت ويرن، عبدالملك بن مروان اولمشدی. عبدالملك شاعرلره رغبتی، نفوذ وخلافتی تأييد مقصدينه مبنی ايدی. خليفه‌لر شاعرلرك هجوينه اوغرامامق ايچون انلری دائما كوجنديرمه‌مكه غيرت ايدرلردی. عمر بن عبدالعزيز بو سياسته مغاير حركت ايتمش، بو سببدن خلافتی اوزون مدت دوام ايده‌مه‌مشدی.

عباسيلردن شعرايه خصومت ايدن اك مشهور خليفه، منصور ايدی. شعرا، خليفه‌لردن احسان آلمغه آليشقين اولدقلری حالده منصور بو عادتی قالديرمش، شاعرلری كنديسنه دشمن ايتمشدی. بو سببدن منصور زماننده خلق جاذبهٔ شعره قاپيلارق خليفه‌يه خصومت ايتمشلر، اك زياده علويلره ياناشمغه مجبور اولمشلردی. منصوردن صوكرا كلن خليفه‌لر، شاعرلرك سياسی بر وظيفه ايفا ايتدكلرينی نظر اعتباره آلارق انلره احسانلر وهديه‌لر ويرمكدن خالی قالمامشلردی. هارون الرشيد زماننده شاعرلر خلقی علويلردن صوغوتمق ايچون بويوك بر تأثير اجرا ايلمشلردی. امويلر زماننده شاعرلره (سوال، ديلنجی) نامی ويريليركن هارون الرشيد زماننده (زوار) نامی ويرلمشدی. مأمون شاعرلره مسامحه‌ده اودرجه ايلری‌يه كيتمشدی كه كنديسنی هجو ايدن شاعرلره بيله عفو ايله معامله ايلمشدی.

بر عرب قادينی

عربلر شعرلری حفظه بويوك بر اهميت ويررلردی. هر شاعره بر آدم رفاقت ايدر، اشعارينی حفظ وقرائت ايلردی. شاعر نامزدلرندن اولان بو كبی ذاتلره (راويه) ديرلردی. اك مشهور شعر راويلری (حماد) و(خلف) ايدی. بو ذاتلر، شعرلرك حفظ وروايتنده خارق العاده بر وسعت قريحه ابراز ايدرلردی.

عربلرك ايلك شاعرلری جاهليت زماننده يتيشن شاعرلردی. دها صوكرا، امويلرك صوك

زمانلرينه قدر كلن شاعرلر كليركه بونلره (مخضرمين) دنيليردى . اوچنجى طبقه‌يى تشكيل ايدن شاعرلرده، عباسيلر دورنده يتيشن (مولدين) ايدى. بعده (محدثين) كليردى. عربلرده شاعرلر، بو صورتله درت طبقه‌يه آيرلمشلردى . برنجى طبقه‌يى تشكيل ايدن شاعرلرك خواص ممتازه‌سى ساده‌لك وقابالق، ايكنجى طبقه‌يى تشكيل ايدنلرككى ايسه بلاغتجه تفوقدن عبارتدى . اك پارلاق شاعرلر هارون الرشيد ايله مأمون زماننده يتيشمشلر ايدى . بو شاعرلرك رفاه وسعادت ايچنده طبيعت شاعرانه‌لرى اينجه‌لشمش ، ذوق ادبيلرى رونق كسب ايلمشدى . مدنيتك ترقيسى فكر وخيال اوزرينه لطيف بر تأثير اجرا ايتمش ، مزين كاشانه‌لر ، ظريف واينجه شكللر، نظربا كل باغچه‌لرى، زمزمه ساز صولر شاعرلرك حس وآثارنده دائمى تأثيرلر حاصل ايتمشدى . بونكله برابر ذوق وسفاهتك ترقيسى بو شعرلردن بعضلرينك پرده بيرونانه اولمسنه سبب اولمشدى. دردنجى طبقه ايسه يونان فلسفه وعلومى عربلره انتقال ايتدكدن صوكرا ظهور ايتمش، شعرلرينه اك زياده فلسفى فكرلر مزج ايلمشدى.

عربلرده شعر مرغوب اولديغى ايچون پك چوق شاعر يتشمشدى . ابن خلكانك روايتنه كوره يالكز مولديندن **١٦١** شاعر ظهور ايتمشدى. شاعرلر بو درجه چوق اولديغى جهتله آثار شعريه‌ده غايت مبذول بر صورتده جمع وتدوين ايدلمشدى. (كشف الظنون)ده بيان اولونديغنه كوره مشهور شاعرلرك ديوانلرندن اليوم معلوم اولانلرى آلتى يوزه بالغ اولمشدى . هرديوان بيكلرجه ابياتى محتوى ايدى. ديوانك هر صحيفه‌سى يكرمى سطر ايدى. شاعر ابن هرمه‌نك ديوانى ٢٠ بيك، مسلم بن الوليدك ديوانى سكز بيك بيتدن متشكلدى. شعرك وزن وقافيه قاعده‌لرينى كوسترمك اوزره (عروض)ى واردى. ايلك عروضى وضع ايدن ذات، خليل بن احمد ايدى (١٧٠هـ). بعده يونان شعرلرى‌ده عرب اشعارى اوزرينه بويوك بر تأثير اجرا ايلمش، اندلس شعرى ايسه بوميانده سلاست وانتظامى ايله تميز ايتمشدى.

خليفه‌لر شاعرلره رغبت ايتدكلرى كبى شعر انشاد ايتمكلده‌ده مشغول اولورلردى. امويلردن يزيد بن معاويه شعرده بالخاصه تفرد ايتمشدى. يزيد، آنه‌سى ميسون ايله برابر چولده بويوديكى ايچون بلاغت وظرافتده تميز ايلمشدى. كذا وليد بن يزيد ايله هارون الرشيدده شعرادن ايدى. عباسيه خليفه‌لرى ايچنده اك بويوك شاعر، عبدالله بن معتز ايدى. اندلس خليفه‌لرندن شعر ايله اك زياده مشغول اولانلرده عبدالرحمن وسط ايله مستعين بالله ايدى .

خليفه‌لر شعرله مشغول اولدقلرى ايچون ده شاعرلره‌ده رغبت ايدرلردى. وليد بن يزيد ، شاعر يزيد بن منبهه حقنده يازديغى بر مدحيه‌نك هر بيتى ايچون بيك درهم احسان ويرمشدى. شعرى سياستده بر آلت اولمق اوزره قوللانان خليفه‌لر بالآخره واسطۀ تلذذ اولمق اوزره شعر سويله‌مكه باشلاينجه شاعرلر سرايلرده هر زمان جاى قبول بولمغه باشلامشلردى . خلفا ، شاعرلرى هرهانكى بر مصرعى صورمق ايچون دعوت ايدرلر، يول مصرفلرينى كاملاً كيسه‌لرندن ويرلردى. خليفه‌لر ذوق وعشرت عاللرنده خاطرلرينه بر بيت كلير كلمز قائلى بولمق ايچون مشهور

قايتباى جامعى

شاعرلردن بريني چاغيرتيرلردى. حبابه‌نك عاشقى يزيدبن‌عبدالملك بركيجه حبابه ايله ذوق وصفا ايدركن حبابه‌نك ألندن بر قدح ايچمش ، اوزمان حبابه بربيت قرائت ايتمش، يزيد حبابه‌دن بيتك قائلنى صورمش. حبابه بيلميورم دينجه بيتك‌قائلنى آكلامق ايچون كيجه ياريسى علمادن زهدى‌يى سراينه چاغيرمشدى . خليفه‌لر شاعرلرى بو طرزده دعوت ايتدكلرى كبى الك سودكلرى برشيئى، مثلا قيلجلرينى توصيف ايتديرمك ايچونده چاغيررلردى. ازجمله هارون‌الرشيد بربيتك معناسنى صورمق ايچون مجلسلر عقد ايدردى. مأمون مشهور شاعرلردن على‌بن‌الجهمى والى تعيين ايلمشدى.

شعر، عربلرك حيات اجتماعيه‌سنده مهم بروظيفه ايفا ايلمشدى. اركك،قادين ، چوجق ، شعرله مشغول اولمقده بويوك بر ذوق طويارلردى . شعرله اشتغال اودرجه‌يى بولمشدى‌كه بر شاعرك مشهور بر بيتنى ايراد ايده‌جك يرده او شاعرك يالكـز اسمنى ذكر ايله اكتفا ايدرلردى. روايته كوره بركون بغداد كوپروسنده طوران برآدم غايت حسنا بر قادينه : « الله على‌بن‌جهمه رحمت ايتسين! » ديمش ، قادين‌ده:« الله ابوالعلاءالمعرى‌يه مرحمت‌ايتسين» جوابنده‌بولونمشدى.هرايكيسنك‌ده مقصدلرى، بو ايكى شاعرك مشهور بيتلرينى ايمادن عبارتدى .

شعر عربلرده تربيهٔ فكريه‌يه خدمت ايدردى . بو چوق كيمسه‌لر حماست وجلادته دائر ازبرله‌دكلرى شعرلرك تأثيريله محاربه‌لرده فضيلت و قهرمانى ابراز ايدرلردى. معاويه، خلقى شعرازبرله‌مكه تشويق‌ايدركن شوسوزلرى سويله‌مشدى: «شعر ، اسلافكزك مناقبنى حاويدر. سزى ارشاد ايده‌جك پك‌چوق حكمتلرى جامعدر . چوق دفعه‌لر محاربه‌ده فراردن باشقه چاره كورمديكم زمانلر ابن‌طنابهٔ انصارينك مشهور بيتنى خاطرلر، فرارى ارتكابدن اجتناب ايدرم.»

امويلرده شاعرلر

معاويه مركز خلافتى (شام)ه ، يونان وسوريه مدنيتنك الك زياده رواج بولديغى بر شهره نقل ايتدكدن صوكرا شعرده‌ده بريكيلك، بويوك بر ترقى حاصل اولمشدى . بو دورده يتيشن شاعرلرك الك مهملرى عمربن‌ربيعه ، اخطل ، جرير ، فرزدق ، نصيب، ذوالرمه واحوصدن عبارتدى . عمربن‌ربيعه قريشيلردن ايدى . بو ذات بالخاصه عاشقانه شعرلريله تميز ايلمشدى. اخطلك ايسه الك‌زياده فتوحات حقنده‌كى شعرلرى مشهور ايدى. اخطل (نجد)لى بر خرستيان ايدى . هنوز پك كنج ايكن هجولريله اشتهار ايتمشـدى . فقط بو اثنـاده والده‌سى وفات ايتمش، اوكى آنه‌سـنك مظالمى آلتنده اضطراب چكه‌رك كچى چوبانلغى‌ايله وقت كچيرمشدى. اخطل، قدرت شاعرانه‌سيله خليفه‌نك

سراینده بویوك بر موقع احراز ایلدیکی زمان عبدالملك شاعره اسلامیتی قبول ایتدیرمك ایستەمش، اخطل: «شراب ایچمەمە ورمضانده اوروج طوتمامامه مساعده اولونورسه قبول ایدرم!» جوابنی ویرمشدی.

کرسی (قاهره موزەسنده)

بودورده امویلرك سرایلرنده سیاسی و علمی بویوك بر نفوذی حائز اوچ شاعر واردی که انلرده: اخطل، فرزدق وجریرایدی. خلیفەلر بو اوچ شاعردن برینه فضله رغبت ایدوبده دیکرلرینه ایتمەمکی بویوك بر تهلکه عد ایتدکلری ایچون اوچنەده عین درجەده حرمت کوسترلردی.

بو شاعرلردن اخطل صنعت شعرده جداً تمیز ایتمشدی. اشعاری صحت ووضوح ایله مالی ایدی. اخطلك شان وشهرتی سوریه والجزیره طرفلرینه یاییلدیغی حالده جریر ایله فرزدق (عراق)ده شهرت کسب ایتمشلردی. فرزدق دیندار براسلام ایدی. حضرت پیغمبر حقنده قلبی بویوك بر حس حرمتله مشحون ایدی. بونکله برابر قادینلره طاقیلمقدن، پردەبیرونانه شعرلرانشا ایتمکدنده خالی قالمازدی. فرزدق، تمیم قبیلەسندن ایدی. (بصره)ده دنیایه کلمشدی (٦٤١). حضرت علی کندیسنه شعرله اوغراشمقدن زیاده قرآن حفظنی توصیه ایتمشدی. فرزدق سوکیلیسی نوارحقنده

بر چوق شعرلر انشاد ايتمش، (۷۲۸) سنه‌سنده وفات ايلمشدی. فرزدق، علويلردن ايدی. امام زين العابدين حقنده يازديغی منظومه‌دن طولايی حبسه كرفتار اولمشدی. الك بويوك مزيتی هجو سويله‌مكده ايدی. فرزدق بوهجولری پرده بيرونانه سويله‌مكدن اصلا صيقيلمازدی.

جرير، بين الخلق فوق العاده رغبت قازانمشدی. عراقده ياشامش، شدت ومظالمی ايله هركسی تتره‌تن حجاج ايچون مدحيه‌لر يازمشدی. فقط اخطل ايله آره‌لرنده رقابت اولديغی جهتله عبدالملك سراينه داخل اولامامشدی. جرير، الك زياده عمربن عبدالعزيز زماننده بويوك بر رغبته مظهر اولمشدی. جريرك فرزدقه قارشی انشاد ايلديكی شعرلر غايت مشهور ايدی. جرير، حياتنك صوك زمانلرينه طوغرو مسقط رأسنه، (يمامه)يه عودت ايتمش، فرزدقله برابر عين سنه‌ده وفات ايلمشدی.

خليفه سرايلرنده بويوك بر رغبت قازانان بوشاعرلردن ماعدا چولده يتيشن خرستيان شاعرلردن عبدالله بن المخيريق غايت مشهوردی. بوذات سوريه چوللرندن (شام) سرايلرينه قصيده اوقومغه كلير، عبدالملك بن مروان ايله وليددن بر چوق احسانلر آليردی.

امويلر زماننده فتوحات ايلريله‌ينجه عربك غيری اولانلردن‌ده شاعرلر يتيشمكه باشلامشدی. ازجمله ايرانی زيادبن سليمان، قدرت شاعرانه‌سيله تميز ايلمشدی. بوذات، مواليدن ايدی. كذا اسماعيل بن يسارده ايرانيلردن ايدی. اسماعيل، وليد دورنده يتشمش، ايرانيلر حقنده مدحيه‌لر تنظيم ايتمسندن طولايی خليفه‌نك حدتنی جلب ايلمشدی. خليفه، اسماعيلی جزا اولمق اوزره بر حوضه آتديردقدن صوكرا (حجاز)ه نفی ايلمشدی. امويلر دورنده يتيشن يابانجی شاعرلر ميانده، ابوعطاده ذكره شاياندر. ابوعطانك پدری هندلی ايدی. ابوعطا علويلره طرفدار اولديغی ايچون بوتون هجويه‌لرينی عباسيلر عليهنده يازمشدی. ابوعطا عربجه‌يی غايت فنا تلفظ ايتديكی ايچون يازديغی شعرلری هپ اسيرينه اوقوتوردی.

عباسيلرده شعر

عباسيلر (بغداد)ی تأسيس ايتدكلری زمان شعرك اشكال وماهيتی‌ده دكيشمشدی. آرتق طالبين شعره بر نمونه اولمق اوزره كوستريلن قصيده‌لره اسكی قيمت واهميتنی ضايع ايلمش، دجله ساحللرنده

یکی ورونقدار بر شعر ظهور ایتمشدی. بودورده الک ممتاز دهالر (بغداد)ه کلیورلر، بوراده شعر وادبیات نامنه بدیعه‌لر وجوده کتیریبورلردی.

عباسیلر دورنده پك بویوك شاعرلر یتشمشدی. بوشاعرلرك آثار وافکارینه بولوندقلری محیطك پك بویوك تأثیری اولمشدی. مقر خلافتده اوطوران، خلیفه سرایلرینك دبدبه وعظمتی ایچنده روح پرور شعرلر ترنم ایدن شاعرلر بولوندیغی کبی ولایتلرده، مصر، سوریه، سجیلیاو اسپانیاده‌ده پك بویوك شاعرلر یتشمشدی. عباسیلر دورنده کلن شاعرلرك الك مشهورلری ابوذلامه، بشاربن برد، ابونواس، مسلم، ابوالعتاهیه، علی بن الجهم، شاعره فضل ومحبوبه، ابن الرومی، بحتری ودها سائر شاعرلردن عبارتدی.

ابوذلامه کولنج شعرلریله تمیز ایتمشدی. امویلره قارشی وقوع بولان مبارزاتی نتیجه‌سنده خلیفه منصورك توجهنه نائل اولمشدی. خصوصیله منصورك ابو مسلمی قتل ایتدیرمسی اوزرینه منصور حقنده یازدیغی مدحیه ایله افکار عمومیه‌یی تسکینه خدمت ایلمشدی. موسی بن داود حجه کیده‌جکی صره‌ده ابو ذلامه‌یه اون بیك درهم ویره‌رك برابر کلمسنی تکلیف ایلمشدی. ابو ذلامه پاره‌لری کاملاً جیبنه آتمشدی. ینه بر دفعه اوغلنی هکیمه تداوی ایتدیرمش، تداوی اجرتی ویرمك ایسته‌میه‌رك هکیمه زنکین بر یهودی علیهنده آلاجغم واردیبه اقامهٔ دعوی ایتمسنی وکندیسنی بودعواده شاهد صفتیله چاغیرماسنی تکلیف ایلمشدی. حکیم، ابو ذلامه‌نك تکلیفی وجه ایله حرکت ایتمش. قاضی مسئله‌یه واقف اولدیغی جهتله شاعرك دیلندن قورتولمق ایچون تداوی اجرتنی کیسه‌سندن ویره‌رك ایشدن صیرلمشدی. ینه بر کون شعرلرندن برنده خلیفه منصورله اقربالغنی بولندیغنی ادعا ایتمش، منصور کمال حدتله ابو ذلامه‌یی حضورینه چاغیرتمشدی. ابوذلامه، خلیفه‌نك سؤالنه قارشی هیچ استیفنی بوزمامش، اقربالغنك (آدم ایله حوی) جهتندن اولدیغنی سویله‌ینجه خلیفه شاعرك بو لطیفه‌سندن پك زیاده محظوظ اولمشدی.

بشار بن برد، ایرانلی ایدی. بشار، اعمی طوغمشدی. وجهاً غایت چیرکین اولمقله برابر چیچك بوزوغی ایدی. اساساً زندیق اولان بو شاعر دائما انسانلردن قاچار، نفرت ایتدیکی شیلری کورمه‌مسی ایچون کندیسنی اعمی یاراتدیغی جهتله جناب حقه شکر ایدردی. شعر سویلیه‌جکی زمان سرت بر اوکسورر، شعری کمال فصاحت وبلاغتله اوقوردی.

بو دورك الك بویوك شاعری ابونواس ایدی. ابونواس (اهواز)ده طوغمشدی (۷۵۶). والده‌سی ایرانلی ایدی. ابونواس برمکیلره تقدیم اولونمش، بدویلرك لسان وفصاحتنی اوکرنمك ایچون بر سنه چوللرده طولاشمشدی. ابونواس حسن اخلاقه صاحب اولمادیغی حالده (بغداد)ده هرون الرشیدك پك زیاده توجهلرینه مظهر اولمشدی. حیاتنك صوك زمانلرنده ذوق و سفاهتی براقه‌رق عبادتله

مشغول اولمشدی . ابونواس عرب شعرینك هر نوعنده ترنم اولمشـدی . شراب وعشق اوزرینه شعرلری اولدیغی کبی برچوق هجویه‌لری ، مدحیه‌لری‌ده واردی . ابونواسك قوهٔ‌حافظه‌سی پك‌مکملدی. هیچ کتبخانه‌سی یوقدی. وفاتنده بر کتاب قاپاغی ایله ایچنده نحو نوطه‌لرینی حاوی بر دفتر بولونمشدی . ابونواس خلیفه‌نك امری ایله حبس ایدلدیکی زمان: «ابونواسی اولدیررسه‌کز باشقه‌سنی نره‌دن بولا - جقسکز؟» دییه خلیفه‌یه خبر کوندرمشدی. ابونواس جنان اسمنده بر حسن‌ذی حیاتك مجلوبی ایدی . جنان بدایتده ابونواسی سومدیکی حالده بالآخره شاغرك وفای عاشقانه‌سی قادینك ظالمانه استغنالرینی کاملاً قیرمشدی . ابونواس ، قادین کوزللکلرینی اولانجه جسارت فکریه‌سیله تصویر ایدن ایلك شاعردی.

ابونواسدن صوکرا مسلم‌ده بویوك بر قدرت شـاعرانه‌یه مالکدی . مسلم انصاردن برینك موالیسندن ایدی. کوفه‌ده طوغمشدی. مسلم، عربلرك قهرمانلق دورینه متعلق شعرلری اوقوردی . اطواری غایت لاابالیانه ، فردایی دوشونمز ، قلندر مشرب، کیجه‌یی قیرلرده کچیرر بر شاعردی. هارون‌الرشیدك اکا بر رجالی مسلمی بو حال پریشانیدن قورتارمشلر ، کندیسنه مأموریتلر اعطا ایتمشلردی . مسلم، شراب حقنده بر چوق منظومه‌لر وجوده کتیرمشدی. اسلوبی اسکی‌طرزی آکدیرردی. عاشقانه شعرلرنده اودرجه صمیمیت موجود دکلدی. حیاتنك‌صوك دملرنده، شراب حقنده یازدیغی شعرلردن نادم‌اولارق جمله‌سنی‌نهره آتدیرمشدی.

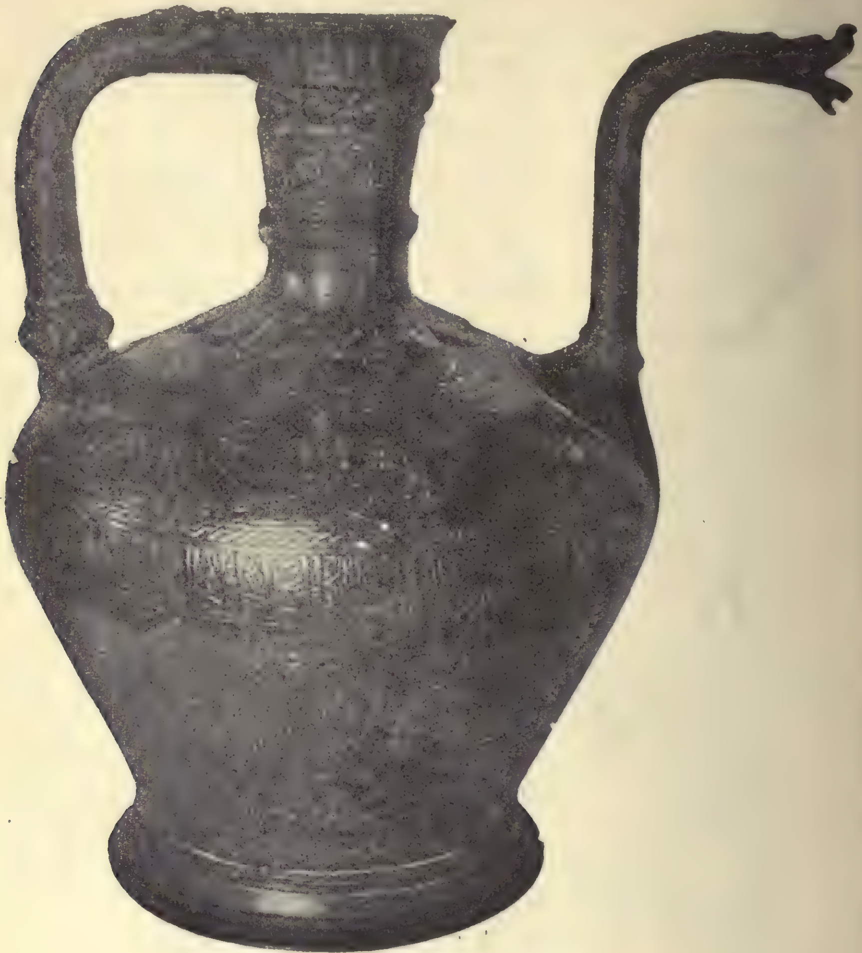
ابوالعتاهیه‌ده عباسیلر دورینك بویوك شاعرلرندندی . (حجاز)ده طوغمش ، (کوفه)ده عمرینی کچیرمش ، نهایت (بغداد) ده مهدینـك جاریه‌لرندن برینه دلداده اولمشـدی . ابوالعتاهیه‌نك خواص ممیزه‌سی سـاده‌لك و وضوحدی . شعرلرینی همان هر کس آکلاردی. طبرستان والیسی عمربن‌العلا بر مدحیه‌سندن طولایی شاعره پك چوق مکافات ویرمش ، دیکر شاعرلر بوکا حدت ایتمشلردی. بونك اوزرینه عمر، شاعرلرك هپسنی طوپلامش ، کندیلرینه برنطق ایراد ایدرك ابوالعتاهیه‌نك مدحیه‌لرنده سوکیلسندن اوزون اوزادی بحث ایتمدیکنی، موضوعه درحال کیردیکنی‌سویله‌مش، بناءعلیه ایدیلن حدتك نابجا اولدیغنی اثبات‌ایتمشدی . ابوالعتاهیه حیاتنك صوك دقیقه‌سنه مشهور مغنی مخیریقی چاغیرمش ، اثر انشادی اولان: «حیاتمك صوك‌دملرنده، بنم ایچون آغلایان قادینلرك الم واضطراباتی چوق

سورمیه‌جکدر. آرتق سوکیلیم‌ده بنی‌دوشونمیه‌جکدر. عشقمی‌اونوتاجق، کندیسنه یك چابق دوست بولاجقدر» مصرعلرینی اوقوتمشدی. صوك آرزوسی‌ده مزارینه شو سوزلرك یازلماسندن عبارت اولمشدی: «اولوملە ختام بولان بر حیات، مرارتله مملو بر عمردر.» ابوالعتاهیه قولایلقله شعر سویلر، کونده یوز، ایکی یوز بیت تنظیم ایلردی. ابوالعتاهیه بالآخره شعر یازمقدن صرف نظر ایلمش، فقط خلیفه‌مهدینك احراری اوزرینه قرارندن واز کچمکه مجبور اولمشدی. ابوالعتاهیه یونان حکماسنك آثارینی‌ده تدقیق ایلمشدی. پك طمعکار اولدیغی جهتله بین‌الشعرا ثروتجه تمیز ایتمشدی. ابوالعتاهیه هر کسك سوزنده شعر اولدیغنی ادعا ایدردی. نحویوندن اصمعی ابوالعتاهیه‌نك شعرلرندن بحث‌ایتدیکی صره‌ده: «ابوالعتاهیه‌نك شعرلری حکمدارلر سرایی اوکنده بر میدانه بکزر. بو میدانده اینجی، آلتون، توز، چاناق پارچه‌سی، چکردك، هرشی بولونور» دیمشدی. ابوالعتاهیه بر شعرنده: «انسانلر غافل طاورانیورلر. آسیاب حیات ایسه دورنده دوام ایدییور.» دیمشدی. ابوالعتاهیه هارون الرشید زماننده شعر سویلمکدن واز کچمك ایسته‌مش، خلیفه طرفندن حبس ایدلمشدی.

علی بن الجهم قریشیلردن و شیعیلرك بویوك دشمنی ایدی. علویلرك مدعیاتی علیهنده برچوق منظومه‌لر یازمشدی. بوندن باشقه خرستیانلر ایله معتزله‌دن‌ده نفرت ایدردی.

عباسیلر دورنده ایکی بویوك شاعره یتشمشدی که انلرده فضل ایله محبوبه ایدی. فضل، متوکل زماننده یتشمشدی. بو دورده سرای اکلنجه‌لری، موسیقی و رقصلر فوق‌العاده ترقی ایتمشدی. سرای شاعرلری ایچنده فضل‌ده ظریف و عاشقانه شعرلریله تمیز ایلمشدی. فضل ایرانلی شعرادن سعید بن حمید ایله مناسباتده بولونوردی. فضل خلیفه‌نك سراینه کلیر، حسنا و دلفریب جاریه‌لرك جاذب کوزللکلری حقنده منظومه‌لر تنظیم ایدردی. فضل سرعت انتقال و حاضر جوابلغیله مشهور و حسن خطه‌ده مالکدی. اکثریا سوکیلیسی سعیدك شعرلرندن‌ده اقتباساتده بولونوردی. فضل بر کون سعیدك أوینه کلمش، سعید برمدت قدر اوطورماسنی تکلیف ایلمشدی. فضل، عاشقنك بو تکلیفی اوزرینه: «أوه سرایدن برینی کوندرمشلر، چوق طورامیه‌جغم. فقط سنی کورمدن قاپوکدن اوکمدن کچمه‌یی ارزو ایتدیکی ایچون یاننه قدر چیقدم» دیمش، بونك اوزرینه سعید بالبداهه: «سن جهانی تنویر ایدن بر کونشسك. اویله بر کونشسك که، ضیاسی دائما یانیمزده‌در، فقط کندیسنه وصول امکانخارجنده‌در» مألنده بر بیت سویله‌مشدی. فضل، عاشقانه وفاسزلقلر ایتمش، حیاتنك صوك دقیقه‌لرنده سعیده شو سوزلری یازمشدی. «آرتق صبرم قالمادی. اضطراباتم کتدکجه آرتیور. واقعا أویم پك یاقینده. فقط سن بندن چوق اوزاقلردمسك!»

متوكلك سراينده ديكر بر مغنيه‌دها واردی‌كه اوده محبوبه ايدی . محبوبه (بصره) ده طوغمشدی. شعر يازار، ويازديغی شعرلری ترنم ايلردی. اشعاری ترنماتندن دها زياده مر-

كوموش قاقالی ابريق (اون اوچنجی عصر)

غوبدی. متوكل قتل اولونديغی زمان محبوبه دائما ماتم طوتمش ، وفاتنه قدر اذواق و حظو- ظاتدن منع نفس ايلمشدی .

بودورك شاعرلرندن ابن الرومی (بغداد) ده طوغمشدی (٨٦٤ م) خليفه معتضدك وزيری ابو الحسين هجولرندن قورقديغی ايچون شاعری زهرلتمشدی. ابو الحسين، شاعری زهرلتمك ايچون خدمتجيسی واسطه‌سيله بر پكسماد تقديم ايتديرمشدی. ابن الرومی زهرلنديكنی آكلامش، درحال وزيرك أويندن قالقارق كيتمك ايسته‌مشدی. ابو الحسين، شاعرك بو حركتی اوزرينه: — نره‌يه كيديورسك؟

دییه صورمش. شاعر: — کوندرمك ایستەدیکك یره ! دینجه، ابوالحسین : اویله ایسه بزم پدره سلام‌سویله دیمش، بونك اوزرینه شاعر: — جهنمه کیده‌جك دکلم! دییه مقابله‌ایتمشدی.
ابن‌الرومینك شعرلری لطافت افاده وابداع افکار جهتیله غایت زنکین ایدی.

بحتری، عربك مقتدر شاعرلرندن ایدی (۸٤۰-۸۹۷). متوکل زماننده یتیشن بو بویوك شاعر بالخاصه خلیفه‌نك وندیملرینك مدایحی ایله‌مشغول اولوردی. بحتری حماسیاته دائر منظومه‌لر وجوده کتیرمش، بالخاصه اسکی اسلوبه تقلید ایلشدی. شعرلرنده حلبك بدیع صحرالرینی توصیف ایتمشدی. شاعرابوتمام، بحترینك کندی قصیده‌لرندن برینی اوقودیغنی طویمش، لیاقت شاعرانه‌سنی درحال تقدیر ایلشدی. بونك اوزرینه کندیسنی (معرة‌النعمان) اهالیسنه توصیه ایتمش، شاعره درت بیك درهم معاش تأمین ایلشدی. ابوالعلاءالمعری، ابوتمام ایله متنبی‌یی اخلاقیوندن عدایلدیکی کبی بحتری‌یی‌ده حقیقی برشاعر اولمق‌اوزره تصوراتمشدی. بحتری غایت طمعکار ایدی. آرقه‌سنه کیرلی بر لباس کیر، أوینده قاردشنی وخدمتکارینی آجلقدن اولدیرردی. هجویاتندن پك آزی قالمشدی. روایته کوره حدت زمانلرنده، انتقام حسلری آلتنده یازدیغی اثرلری کاملاً ییرتماسنی اوغلنه وصیت ایتمشدی.

ولایتده شاعرلر اسلام حکومتنك براوجندن اوبر اوجنه قدر بوتون شعرلری حافظهٔ انامی تزیین ایدن شاعرلر یالکز مرکز خلافتده یاشامازلردی. بونلردن بر چوقلری سیاسی ویا دینی سببلردن طولایی پایتختدن اوزاقده یاشارلر، والیلرك حمایه‌سنده بولونورلردی. ازجمله اسماعیل، شیعیلره انتسابندن طولایی (بصره)دن مفارقت ایتمش، (کوفه)ده اختیار اقامت ایلشدی. اسماعیل تمام قرق سنه حضرت علی خاندانه دائر شعرلر یازمش، دشمنلرینك بیله نظر تقدیرینی جلب ایتمشدی. بو مقتدر شاعر، اسلوبنده اودرجه برظرافت کوستررديكه بونی بدویلر بیله تقدیر ایدرلردی. یالکز سرخوشلغی فضله اولدیغی کبی اصحاب حقنده‌ده شدتلی هجویه‌لر سویلردی. اسماعیل، حضرت عایشه‌یی «یاورولرینی یین ییلان»ه تشبیه ایتمشدی.

ولایت شاعرلرندن عربستان شبه جزیره‌سنده پك چوق شاعر یوقدی. فقط‌سوریه، شاعرلریله تمیز ایدییوردی. سوریه‌نك شاعرلرندن ابو تمام خارق‌العاده بر قدرت شاعرانه‌یه مالکدی. ابوتمام چوق سیاحت ایتمش، ایلك ادبی

اثرلری (مصر)ده رغبته مظهر اولمشدی. بعده موصل وارمنستان طرفلرينه كيتمش، خليفه مأمونك وفاتنده معتصم طرفندن حسن قبول كورمشـدی. بعده عبدالله بن طاهرك معيتنده ياشامق ايچون (همدان) ه كيدركن يولده ابوالوفا بن سـلامه ايله معارفه پيدا ايلمشدی. ابوتمام، ابوالوفانك كتبخانه سندن پك زياده استفاده ايتمش، بوراده اسكی شاعرلرك حماسياتنی جمع وتلفيق ايلمشـدی . ابوتمامك الك مشهور اثری بو تلفيقاتدر. حتی تبريزی، ابوتمامدن بحث ايدركن: «ابوتمامك مقتطفات وجوده كتيرمكله كندی شعرلرنده كندن زياده مهارت ابراز» ايتديكنی سويلەمشـدی. ابوتمام اسلوبنده كی وضوح، شعرلرنده كی معانی ايله تميز ايلمشدی.

حلبده (حمدانيه) دولتی تأسس ايتديكی زمان جدی بر حركت ادبيه باشلامشدی . بغداد خلافتی تورك وايرانی رئيسلر ألنده بازيچه اولديغی صره ده سيف الدوله، حكومتی روما وبيزانس اردولرينه قارشی مدافعه ايتمش، بواثناده برچوق شاعرلر يتيشمشدی. بوشاعرلرك الك ايلری كلنی متنبی ايدی.

متنبی كوفه ده دنيايه كلمشدی (٩٠٥م). كنجلكنی ده، چول عربلری آره سنده كچيرمشدی. هنوز پك كنج ايكن نبوتنه ذاهب اولارق فرات نهری ساحلنده (سماوات) قصبه سنده كنديسنه مخصوص بر دين تأسيسنه قيام ايلمشدی . فقط آز برمدت صوكرا اخشيديلرك سردارلرندن لؤلويه مغلوب اولارق حبسه آتيلمشدی . حتی شاعره نبوت ادعاسنده بولونديغی ايچون (متنبی) عنوانی ويرلمشدی. متنبی، اسلاميتك حقائقنی اوكرنديكدن صوكرا ميدانه چيقمش، او زمان دهای شاعرانه سی ده كنديني كوسترمشدی. متنبی سيف الدوله نك سراينده اوقدر لطيف مدحيه لر انشا ايلمشدی كه شاعر ايله سيف الدوله نك نامی يكديكرينك لازم غير مفارقی اولمشدی. بوايكی ذات، طقوز سنه صميمی برر رابطه ايله ياشامشلردی. نهايت علم اللسان اربابندن بری ايله وقوع بولان مجادله سنده متنبی حقارته اوغرامش ، بونك اوزرينه حلبدن چيقمش ، حمدانيلرك دشمنی اخشيديلره، دها صوكرا بغداده، آل بويهه مراجعت ايلمشدی. نهايت آل بويه نزدندن عودتنده (بغداد) جوارنده بر اشقيا چته سی طرفندن تلف ايدلمشدی.

متنبينك اشعاری غايت مشهوردی . متنبی بوتون اشعارنده يكی تعبيرلر بولور، اسكی طرز افاده يه التفات ايتمزدی . اشعاری او درجه رغبته مظهر اولمشدی كه بو شعرلرده كی دقيق معنالری ايضاح ايچون ، ابن خلكانك روايتنه كوره ، تمام قرق شرح يازلمشـدی . متنبی شعرلرنده غايت نادر و مستثنی تعبيرلر قوللانير ، اخلاقجـه لاابالیانه طاورانيردی . ابو فرس ده متنبی درجه سـنده قدرت شعريه يه مالكدی . فقط ابوفرسك شعرلرنده مردلك وقهرمانلق حسلری تصوير

ایدلمشدی . متنبیدن صوکرا حلبده ، سیف الدوله‌نك سراینده یاشایان شاعرلردن ابوالعباس احمد ایله ابوالفرج، علی بن اسحق بویوك برشهرت قازانمشلردی . علی بن اسحق بالخاصه تصویرلریله مشهوردی. مثلا بوشاعر بر منکشه‌یی تصویرایدرکن : « صاپی چیچکنی طاشیامیه‌جق کبی نارین کورونن چیچك » ، شرابی تصویر ایدرکن: «باده‌ایچنده منور دینه‌جك درجه‌ده شفاف» کبی تشبیهلر قوللانیردی .

حلبده بوبویوك شاعرلر یتشدیکی کبی آفریقاده، فاطمیلرده‌ده ابوالقاسم محمد تمیم کبی شاعرلر یتشمشدی . ابوالقاسم (اشبیلیه)ده طوغمشدی . فقط پدری (مهدیه)لی ایدی. یونان فیلسوفلرینك افکارینه اشتراك ایتدیکی ایچون یکرمی یدی یاشنده مملکتندن نفی ایدلمشدی. دها صوکرا مملکتنه عودت ایدرك سردار مشهور جوهرك حمایه‌سنه نائل اولمشدی . ابوالقاسمك شعرلرنده جمله‌لر قولای آکلا - شیلاجق درجه‌ده اولمادیغی ایچون ابو العلاءالمعری بونلری دکرمنده اوکودلمش بغدای قیرینتیلرینه تشبیه ایتمشدی.

تمیم، فاطمیه خلیفه‌سی معزك اوغللرندن ایدی (۹۴۸-۹۸۵). قاردشی خلیفه عزیز حقنده هجویه‌لر یازلمش ، بونکله برابر بر چوق عاشقانه شعرلرده وجوده کتیرمشدی . تمیمدن صوکرا ابن‌واقع ده قلبك اونودلمش عشقلرینی ترنم ایتمش : «وقتیله عشق ایله بیهوش اولان قلبم شمدی عشقکدن تمامیله خلاص اولدی . آرتق سکا قارشی هیچ بر آرزو، هیچ بر تمایل بسله‌میور. نسیان بنی غیبوبتکه‌ده آلیشدیردی.» صورتنده بیان حسیات ایلمشدی.

بودورده سوریه‌ده بویوك برشاعر حکیم یتشمشدی که اوده ابوالعلاءالمعری ایدی. ابوالعلا (سوریه)ده،(معرة النعمان)ده‌دنیایه کلمشدی (۹۷۳م). ابوالعلاءدرت یاشنده چیچك خسته‌لکنه طوتولمش، برکوزینی غائب ایلمشدی. دهاصوکرا دیکر کوزی‌ده سقطلانجه بسبتون اعمی اولمشدی . بونکله برابر پدری طرفندن تحصیل وتربیه‌سنه دقت ایدلمش ، شاعر پدرینك نام وشهرتنی حزین برمرثیه‌سیله الی الابد ابقا ایلمشدی. ابوالعلا (حلب)ده تحصیلنه دوام ایتدکدن صوکرا(بغداد)ه کلمش، بویوك برکتبخانه‌یه مالك بولونان بصره‌لی عبدالسلا ایله مناسباتده بولونمشدی. ابوالعلا ، عبدالسلام ایله عقد مجلس ایدن حرفکرلی ذاتلرله کوروشمشدی . بو ذاتلرك برقسمی مادیوندن ایدی . ابوالعلانك بورایه مداومتی ، افکاری اوزرنده

بويوك بر تأثير حاصل ايلمشدى. ففط بر بچق سنه صوكرا والدەسنك راحتسزلغى اوزرينه (معرة النعمان)ە كلمش، والدەسنك خبر اليم وفاتى اوزرينه حس الملە مالى حزين شعرلر سويلەمش، كوز ياشلرى دوكمشدى. ابو العلاء المعرينك كنجلك وكهولت دورلرنده سويلديكى شعرلر ايكى مجموعەده جمع ايدلمش اولديغى كبى شاعرك بر چوق‌ده مكتوبلرى قالمشدى.

ابو العلادن صوكرا ابو الفرج‌ده عربك بويوك شاعرلرندن ايدى. ابو الفرجك تصويرات و استعارەلرى غايت پارلاق وزنكيندى. ابن المعلم (۱۱۰۸-۱۱۸٦) اشعارندەكى حزن ورقت، افكارندەكى نزاكت وطبيعيلكله تميز ايلمشدى. ابن المعلمك اسلوبى سهيل، افكارى طوغرو ايدى. بو سببدن اشعارينى هر كس تقدير ايتمش، شهرتى هر طرفده عكسلر براقمشدى. ابن المعلمك شعرلرينى هر كس ازبرلر، اكثريا واعظلر بيله ايجابنده ذكر ايتمكدن خالى قالمازلردى. شعرلرى الك زياده رفاعيلر طرفندن ازبرلنيردى.

عربلرك تجارت كميسى (پارسده)

عربستانده بو كزيده ومقتدر شاعرلر ظهور ايتديكى كبى اسلام حكومتنه تابع بولونان ايران حواليسندەده جداً ذكرلى شاعرلر يتشمشدى. ازجمله ابو الفتح على (۹۷۱-۱۰۱۰م) مشهور قصيدەسيله تميز ايتمش، ابو منصور على بن حسن قدرت شاعرانەسيله شهرت بولمشدى. خصوصيله نى‌هاشمدن ابن الحباريەنك هجولرى بويوك بر تأثير حاصل ايلمشدى. ابن الحباريه، نظام الملكك مجلس ادبنەدوام ايدردى. (نتايج الفتنه) نامندەكى اثرنده بر هندلى ايله ايرانينك مملكتلرينى بكنديرمك ايچون نقل ايتدكارى حكايەلرندن بحث ايتمشدى. بو اثر (هامەر) طرفندن آلمانجه‌يه ترجمه ايدلمشدر. ابن الحباريه (كرمان)ده وفات ايتمشدر.

ایرانده صرف عرب عرقندن اولمق اوزره ابوالمظفر محمد الابی‌وردی علم وفضلی ایله تمیز ایلدیکی کبی شعرلری ایله ده شهرت قازانمشدی . اشعاری (عراقیات)، (نجدیات)، (وجدیات) نامیله اوچ قسمه آیرلمشدی. ابوالمظفردن صوکرا ابن الخیاط، ابراهیم بن الیحیي الکلبی ده عربك بویوك شاعرلرندن ایدی .

عرب سلطنتنك صوك زمانلرینه طوغرو عربستان، سوریه، ـ جیلی و اسپانیاده ده جداً دکرلی شاعرلر یتشمشدی .

نثر، مقامات بوندن باشقه دها بر چوق آثار نثریه ده وجوده کتیرلمشدی که بونلرده همان برر منثور شعر مثابه‌سنده ایدی . منثور شعرلرك اك علویسی قرأن کریم ایدی . دها صوکرا منثور شعر طرزنده یازیلان آثاره (مقامات) نامی ویرلمشدی. بو کبی مقامه‌لرله اشتهار ایدنلرك اك مشهورلری ابن نباطه، ابوبکر الخوارزمی، بدیع الزمان همدانی، محمد القاسم الحریری کبی ذوات ایدی . ابن نباطه (٩٨-١٠١٥م) بغدادده طوغمش، سرسریانه بر حیات امرار ایلمشدی. اشعاری اودرجه شهرت بولمشدی که همان هر کس طرفندن ازبرلنمشدی. حتی بر کون، شرقدن ویا جزیرادن کلن ایکی کشی، شاعرك مشهور بر مصرعنی کندیـنه اوقومشلر، بونك ناظمی کندی اولوب اولمادیغنی سؤال ایلمشلردی. ابوبکر الخوارزمی اك زیاده منشآتی ایله شهرت بولمشدی. بوذات، کنجلکنی (حلب) ده سیف الدوله‌نك سراینده کچیرمشدی. وطنداشلرندن بری ابوبکرك اخلاق وطبایعنی تصویر ایتدیکی صره‌ده: «ابوبکر علم وعرفان صاحبیدر . فقط عهدنده طورمق عادتی دکلدر . دوستلغی صباحدن آقشامه قدردر؛ فضله دکلدر» دیمشدی.

مقامات ایله اشتهار ایدن انبانك اك مشهوری بدیع الزماندر. بدیع الزمان اولا (نیشابور) ده، بعده غزنه‌ده اقامت ایتمشدی. بدیع الزمان (٩٩٠-١٠٠٨م) قرق یاشنده وفات ایلمشدی. عربك بو بویوك ادیبی اولا وفات ایتدی ظن ایدیله‌رك کوملمش ، برمدت صوکرا مزاردن آجی آجی فریادی ایشیدلمشدی. فقط مزار آچیلدیغی زمان قورقودن وفات ایلدیکی کورولمشدی. بدیع الزمان خارق العاده برقوۀ حافظه‌یه مالکدی. برکتابك درت بش صحیفه‌سنی بر اوقویوشده ازبرلر، بر شعری برکره دیکله‌رسه عینی عیننه تکرار ایدردی. نظم ونثرده بویوك برسهولته مالکدی . حتی نثراً یازیلان بر شیئی نظمه تحویل ایدرك اوقوردی . بوندن باشقه فارسیدن عربی‌یه ده قولایلقله ترجمه اقتدارینه‌ده مالکدی. بدیع الزمان (مقامات) نی (نیشابور) ده یازمشدی. بدیع الزمانك (مقامات) ی دیلنجیلکه وسائر موضوعلره دائر حکایه‌لردن عبارتدی. او زمانه کلنجیه قدر (مقامه) دییه خلیفه‌لر نزدنده طوپلانان ادباوعلما مجلسلرینه تعبیر اولونوردی .

بديع الزمان ايسه بونی باشقه برطرزه تحويل ايتمش ، دها صوكرا حريری، مقامات يازمقده بويوك بر اقتدار كوسترمشدی. حريرينك (١٠٥٤-١١٢٢م) مقاماتی ثروت تصوير ، ابداع كمالات جهتيله بديع الزمانككه‌ده فائقدی.

علوم و فنون

عربلرده شعر، فطری بر استعدادك ثمره‌سی ايدی. علوم وفنون ايسه بالخاصه توركلرله ايرانيلرك اختلاطندن صوكرا ترقی ايتمشدی. بو سببدن شعرده عرب لساننك دهاسی نمايان اولديغی حالده علوم وفنونده اقوام اسلاميه‌نك ذكاسی اجرای تأثير ايتمشدی. فی الحقيقه، علوم عربلرده اسلاميه ايله مشغول اولانلرك كافه‌سی عرب دكلدی. عربلر صرف فتوحاتی وظيفه ايدينمشلر، علوم وفنونه اهميت ويرمه‌مشلردی. عربلرك يكانه علمی قرآن كريمدن عبارتدی. علوم و فنون ايله اشتغال ايدنلر ايسه آزادليلر ايدی . بونلرده عربجه مادرزاد اولماديغی ايچون علوم ادبيه ايله اكزياده انلر مشغول اولمشلردی. دها صوكرا يونان علم وفلسفه‌سنی عربجه‌يه نقل ايتمكده خرستيانلرك‌ده پك بويوك خدمتلری كورولمشدی .

اسلاميتده علوم وفنونه دائر ايلك كتاب تأليف ايدن ذات، مجاهد بن جبير ايدی. بوذات علم تفسير حقنده بر كتاب يازمشدی (١٠٤ ﻫ) . دها صوكرا وهب بن منبه (١١٦ ﻫ)، محمد بن مسلم الزهری (١٤١ﻫ) ايدی . بو اثرلرك همان كافه‌سی علوم شرعيه، تفسير قرآن، علوم لسانيه ، تاريخ وجغرافيا كبی علوم اسلاميه‌دندی. دها صوكرا يونان، روما، بيزانس، ايران، سريانی وهند علوم وفنوننده اقتباساتده بولونولمش ، فلسفه ، رياضيات وصنايع نفيسه كبی علوم دخيله‌ده اسلاملر بيننده رواج بولمشدی.

قرآن كريم

عربلر ايلك اول يكانه علم اولمق اوزره قرآن كريمك ضبط وتدوينی اوكرنمشلردی . قرآنك محافظه‌سنه غيرت ايتمك عربلرك اك مهم وظيفه‌سی ايدی. قرآن كريم بردفعه‌ده نازل اولمامشدی. آيات كريمه‌نك بعضلری مكه‌ده، بعضلری مدينه‌ده نازل اولمشدی. حضرت پيغمبر بر آيت وياسوره‌يی اوقودقجه كاتبلر دری پارچه‌لرينه ، كنيش كميكلره ، خرما آغاجلرينه و طاشلر اوزرينه يازارلردی . حضرت پيغمبرك وفاتنده (١١ﻫ) قرآن كريمك بر قسمی بو صورتله يازلمش، برقسمی‌ده (قراء) دنيلن حافظلر طرفندن ازبرلنمشدی.

قرآن كريمی طوپلامغه دها حضرت پيغمبرك حياتنده حضرت علی، ابوالدرداء ، معاذ بن جبل كبی ذاتلر همت ايتمشلردی . حضرت ابوبكر زماننده مرتدلره قارشی (يمامه) سفری اجرا

اولونمش، بو سفرده قراءدن بر چوق ذوات شهید اولمشدی . او زمان قرآن کریمك ضیاعه اوغرامامسی اندیشه‌سی حاصل اولمش، حضرت ابوبکر وحی کاتبلرندن زیدبن ثابتی چاغیرارق صحابه‌نك بیلدکلری سوره‌لری جمع ایتدیرمشدی. زیدبن ثابتك طوپلادیغی سوره‌لر ابوبکرك وفاتنه قدر حفظ ایدلمشدی (١٢ ﻫ). حضرت عمر ایسه زمان خلافتنده بو سوره‌لری قیزی حفصه‌یه تسلیم ایلمشدی . حضرت عثمان زماننده برچوق قراء مصر، شام و عراق طرفلرینه طاغیلمشدی . بونلرك نزدلرنده بولونان قرآن کریم نسخه‌لرنده سوره‌لرك صره‌سی باشقه ترتیبده ایدی. هر مملکت اهالیسی کندیلرنده بولونان قرآن کریم ترتیبلرینك طوغرولغی ادعایه قالقیشمشدی . بو سببدن حضرت عثمان، حفصه‌دن نزدنده محفوظ قرآن کریم نسخه‌سنی کتیرمش، صحابه‌دن زیدبن ثابت، عبدالله بن الزبیر، سعیدبن العاص، عبدالرحمن بن الحارث کبی ذواتی دعوت ایدرك قرآن کریمی استنساخ ایتدیرمشدی . بوذاتلر آلتی قدر مصحف یازمشلر (٣٠ ﻫ) دی. بو مصحفلرك دردی مکه، بصره، کوفه وشامه کوندرلمش ، بری اهالی‌یه، بری‌ده حضرت عثمانه تخصیص ایدلمشدی. دها اول یازیلان کلام قدیم نسخه‌لری ایسه یاقدیرلمشدی . یالکز بونلردن حضرت علینك مصحفی قالمشدی . مع مافیه اك زیاده رغبت ایدیلن ده حضرت عثمانك مصحفی اولمشدی.

الحمراده بر لامبه

قرآن کریمك اوقونیشی بر صنعتدی . بو صنعتده اشتهار ایتمش پك چوق ذاتلر واردی . نهایت قرائتلرده‌ده اختلاف حاصل اولمش، خلیفه‌لر بونك‌ده اوکنی آلمغه چالیشمشلردی . آرتق هرشیده، خطابت وبلاغتده اس الاساس قرآن کریم اولمشدی . نطقلر ، مکتوبلر هپ آیت کریمه‌لرله تزیین

ایدلمشدی . قرأن کریم اودرجه حفظ ایدلمشدی که آیت کریمه‌لردن برینك یالکز ایلك کلمه‌سی اوقونسه صوکرالرینی آکلامقده بویوك بر ملکه کسب ایدلمشدی .

عربلر قرأن کریمك بوتون معنالرینی آکلارلردی. آکلامادقلری بر نقطه‌یه تصادف ایدرلرسه حضرت پیغمبردن سؤال ایدرلردی . صحابهٔ کرامده حضرت پیغمبرك طرز تفسیرینی حفظ ایدرلردی. خلافت سلطنته تحول ایلدکدن صوکرا قرأن کریم نظامات وقوانینده‌ده دستور اتخاذ ایدلمشدی . اوزمان حافظلر ایله مفسرین اسلاملرك ایلك فقهاسندن معدود اولمشلر ، تفسیر قرأنه دائر اثرلر وجوده کتیرمشلردی. مجاهد بن جبیر ایله واقدی بوزمره‌دن ایدی. عربلر او صره‌ده علوم طبیعیه‌یه واقف دکللردی . بیلمدکلری نقطه‌لری حمیریلرله خرستیانلره سؤال ایدرلر ، آنلردن توراته دائر معلومات آلیرلر ، اکثریا تفسیرلره بو معلوماتی درج ایدرلردی . بو میانده اشتهار ایدنلردن بری‌ده وهب بن منبه ایدی . بو ذات ایران دیانتنه واقف اولدیغی کبی یونانیجه‌یه‌ده آشنا ایدی . ادارهٔ حکومته ، اقوام سائره‌نك تاریخنه دائر عربلره اولدقجه معلومات ویرمشدی . بناءعلیه اسلامیتك ایلك دورلرنده یازیلان تفسیرلر بوکبی معلومات ایله طولمشدی. بالآخره علوم لسانیه وفلسفیه ترقی ایلدکدن صوکرا اسکی روایتلر تحقیق ایدلمش، ابن عطیه ، قرطبی ، جارالله زمخشری کبی ذاتلرك همتلریله تفسیر درجهٔ تکمله ایصال ایدلمشدی .

عربلر تفسیره دائر پك‌چوق اثر نشر ایتمشلردی. (کشف‌الظنون) مؤلفنك روایتنه کوره‌اسلاملرده اوچ یوزی متجاوز تفسیر کتابی وجوده کتیرلمشدی .

حدیث

قرأن کریمك تفسیرنده عربلر حضرت‌پیغمبرك سوزلرینه مراجعت‌ایتمشلر، بونلره (حدیث) نامی ویرمشلردی . احادیث شریفه صحابه طرفندن ضبط ایدلمشدی . صحابه‌دن هر بری، بربرینك بیلمدکلری حدیثلری ازبرله‌مشلردی. هر شهرده بولونان صحابه دیکر شهرلرده‌کنك بیلمدکلری حدیثلری روایت ایدرلردی . برچوق ذوات، ایشتمدکلری حدیثلری اوکرنمك ایچون شهرشهر طولاشیرلردی . اکثریا بر ادعایی تأیید ایچون‌ده حدیثه مراجعت ایدیلیردی . بعض کیمسه‌لر مدعالرینی اثبات ایچون‌بر‌ر حدیث اویدوررلردی . بونلردن الك مشهوری مهلب بن ابی صفره ایدی . بو ذات اسلاملری خارجیلره قارشی تشویق ایچون

حدیثلر ایجاد ایدردی . هر کس بو حدیثلرك اویدرمه اولدقلرینی بیلیردی؛ فقط بونی برخدعهٔ حربیه تلقی ایلدکلری ایچون سس چیقارمازلردی. حدیثلرك بویوك بر تأثیری واردی. رسول اکرمك وفاتنده خلیفه انتخابی ایچون بویوك بر اختلاف حاصل اولدیغی زمان حضرت ابوبکر: «امامل قریشدندر» حدیث شریفی ایله بوتون قارغشه لقك اوکنی آلمشدی. حدیثلرك بودرجه بویوك تأثیرلری بولوندیغی ایچون حدیث شریف اویدرمقده عظیم بر اهمیت کسب ایلمشدی . حدیث اویدورانلرك الك مشهورلری مدینه ده ابن ابی یحیی، بغدادده امام واقدی ، خراسانده مقاتل بن سلیمان، شامده عمر بن سعید ایدی . بو ذاتلر صیقی یه کلدکلری زمان نه قدر حدیث شریف اویدردقلرینی اعتراف ایدرلردی. ازجمله ابن ابی العوجاء ، قتل اولوناجغی آکلادیغی زمان: «ایشته یالکز بن درت بیك حدیث اویدردم» دییه جرمنی اعتراف ایلمشدی. بو سببدن سنیلرله شیعیلر بیننده حدیث اعتباریله بر چوق فرقلر حصوله کلمشدی. علوم وفنون ترقی ایتدکدن صوکرا اسلاملر حدیث شریفلرك صحیحنی غیرصحیحندن آییرمشلر، حدیثلری صحیح، حسن، ضعیف ومرسل کبی قسملره تفریق ایلمشلردی . بناءعلیه غیر صحیح حدیثلرك موجودیتی بیلرعلمك، علم حدیثك ظهورینه سببیت ویرمشدی. حدیثلرك صحتی (اسناد) اصولیله بللی اولوردی. هرحدیث راویلرینك اسمی ذکر ایدیله رك حضرت پیغمبره قدر ایریشدیریلیردی. الك صحیح اسناده حجاز اهالیسی رعایت ایلمشــدی . حجازیلرك حدیث راویلری، امام شـافعی ، امام ابن حنبل، امام مالك ایدی . امام مالك ، احادیث شریفه یی ایلك دفعه کتاب شکلنده طوپلامشدی. امام مالکدن صوکرا محمدبن اسماعیل بخاری (جامع صحیح) نامنده کی اثرنده بوتون احادیث شریفه یی جمع ایلمشـدی . بعده امام مسلم بن حجاج قشیری احادیث جمعنه پك زیاده اهمیت ویرمشدی. بو ذاتلردن صوکرا علم حدیث تدوین ایدلمش ، (کتب ستـه) نامیله آلتی جلد حدیث شریف وجوده کتیرلمشـدی . حدیثلرك جمع وتفسیری عادتا بر علم حالنه کلمشدی .

حدیثـلرك مقداری بویوك بر یکونه بالغ اولمشـدی . امام احمد بن حنبل بر میلیونه یاقین حدیث شریف روایت ایلمشدی . علم حدیث علماسـندن یحیی بن معین ٦٠٠٠٠٠ ، امام مسلم ٣٠٠٠٠٠ ، امام بخاری ٦٠٠٠٠٠ حدیث روایت ایلمشـدی . فقط بو حدیثلر صحیح اولانلرك مقداری پك آز ایدی . امام ابو حنیفه یه کوره صحتنـده اصلا شبهه اولمیان حدیثـلرك مقداری ١٧ دن فضـله دکلدی . امام مالکده آنجق ٣٠٠ حدیث شریفك صحتنه قائل اولمشدی .

فقه، فقها خلافت سلطنته تحول ايتديكی زمان مملكتك اصول اداره‌سنی تأسيس ايچون قانونلر وضعنه لزوم حاصل اولمشدی. بو خصوصده يكانه مرجع، قرأن كريم ايدی. عربلر عايايه قارشی حاكميتلرينی بو صورتله تحكيم ايلمشلردی. بعده قرأن كريم واحاديث شريفه‌يه مستند قانونلردها زياده مكمللشديرلمش، بو صورتله (علم فقه) وجوده كلمشدی. بناءعليه اسلاملرده ايلك فقها،

فيل ديشی وكوموشلی صندق (اون ايكنجی عصر)

صحابهٔ كرام اولمشدی. فقها، عزل، نصب، اعدام وعفو كبی خصوصات ايچون فتوی ويررلردی. بو سببدن فقهانك اهميتی پك بويوكدی. بنی اميه زماننده فقها مدينه‌ده بولونورلردی.

مدينه‌ليلر قرأنك حفظ وقرائتدن فوق‌العاده متخصص وشايان اعتماد ايدی. فقط عراق اهاليسی ايرانيلردن متشكل اولدقلری ايچون قرأندن احكام فقهيه‌يی چيقارمق ايچون قياس عقلی‌يه مراجعت ايدرلردی. عباسيلرك ايكنجی خليفه‌سی منصور، مدينه‌يی اهميتدن دوشورمك ايچون عراقده (قبهٔ حضرا)يی بنا ايلديكی زمان مدينه فقهاسندن امام مالك منصورك خلعنه فتوی ويرمشدی. اوزمان منصورده عراق فقهاسندن ابوحنيفه‌يه بويوك بر توجه كوسترمش، بو صورتله فقهادن

حجازده‌کیلر (اهل حدیث)، عراقده‌کیلر (اهل قیاس) نامیله ایکی‌یه آیرلمشدی. اهل حدیثك رئیسی امام مالك، اهل قیاسك رئیسی‌ده امام اعظم ابوحنیفه ایدی. دها صوکرا امام شافعی ایله امام احمدبن‌حنبل یتشمش، بو درت امام درت‌مذهب وجوده کتیرمشلردی. بو درت مذهب وجوده کلدکدن صوکرا اجتهاد قاپیسی قاپانمش، درت امامك نامارینه اضافتله (حنفی، مالکی، حنبلی وشافعی) مذهبلری ظهوره کلمشدی.

علم نحو عربلر عراقده سریانیلرله اختلاطده بولوندقدن صوکرا نحو قواعدینی وضعه مجبور اولمشلردی. فتوحات توسع ایتدکجه لسانك سویله نیشنده خطا ایدلمکه باشلانمش، اوزمان عربجه‌نك قواعدینی ضبطه مجبوریت حاصل اولمشدی. عربلرده نحو ایلك دفعه اولارق ابوالاسودالدؤلی طرفندن وضع ایدلمشدی (٩٦ﻫ). ابوالاسودالدؤلی (بصره)ده سریانی نیجه‌یی اوکرندکدن صوکرا عربجه نحوی تأسیس ایتمشدی. ابوالاسودالدؤلیدن نحوی ایلك اوکجه عنبسه اوکرنمشدی. دها صوکرا سیبویه بو علمده فرید اولمق اوزره یتشمشدی. مع‌مافیه عربجه‌نك نحوی ایچون ایکی مسلك تأسس ایتمشدی‌که، بومسلکلردن بری (بصره)ده، دیکری (کوفه)ده ایدی. (بصره) مسلکنك مؤسسی ابوالاسودالدؤلیدن صوکرا علم‌نحوده متخصص پك بویوك ذاتلر یتشمشدی. بو مکتبك اك بویوك استادی خلیل بن احمد ایدی. خلیل‌بن‌احمد، بر دمیرجینك اورسی اوزرینه اوردیغی چکیجك ضربه‌لرینه دقت ایدرك (عروض)ی میدانه کتیرمش، خصوصیله (کتاب‌العین) نامنده‌کی اثری ایله ایله شهرت بولمشدی. دها صوکرا سیبویه‌نك اثری نحوك بوتون غوامضنی میدانه قویمشدی. سیبویه (بصره)ده تحصیل ایتمشدی. سیبویه‌نك (کتاب)ی شرقده بویوك بر شهرت قازانمشدی. سیبویه‌دن صوکرا معارج، ابوعبیده معمر بن المثنی، الاحفش، ابوالعبیدالقاسم‌بن‌سلام، ابوعمربن اسحق، المبرد، ابن‌درید، ابن‌السراج‌کبی ذاتلر نحوده فوق‌العاده اقتدار کوسترمشلردی.

هجرتك دردنجی عصرنده (بصره) و(کوفه) مکتبلری بسبتون اورتادن قالقارق بونك یرینه (بغداد) مکتبی قائم اولمشدی. بو مکتبك یکانه وظیفه‌سی، هر ایکی شهرده تأسس ایدن مسلکلر بیننده‌کی فرقلری ازاله ایتمکدی. منصورك بو محتشم پایتختی حکومتك بوتون عناصرینی جذب ایتمکه باشلامشدی. بو دورده

یتیشن علم نحو عالملری ابن‌قتیبه، ابوحنیفه، انباری، عبدالرحمن بن عیسی الهمدانی، جوهری، ازهری، ابن‌فارس الرازی، مصرده ابن‌ولد، اسپانیاده ابوعلی، نحوه‌دکرلی خدمتلر ایفا ایتمشلردی. ابن‌قتیبه، ایرانی ایدی. بویوك برمؤرخ اولمقله برابر علوم لسانیه ایله‌ده اشتغال ایتمشدی.

ابن‌قتیبه یونان آثارینك عربجه ترجمه‌لرندن استفاده ایتمش، (عیون‌الاخبار) و (کتاب المعارف) نامنده‌کی اثرلریله شهرت بولمشدی. ابو حنیفه ایسه جداً عالم بر ذات ایدی. (کتاب النبات) نامنده‌کی اثری علوم طبیعیه‌یه متعلق اولمقله برابر لساندنده باحثدی. انباری، شعرله اشتغال ایتدیکی کبی نحو وعروض ایله‌ده مشغول اولمشدی. انباری، خلیلك تأسیس ایلدیکی عروضی یکی باشدن احیا ایلمشدی. بودورده، ایرانده یتیشن عبدالرحمن همدانی (کتاب الالفاظ الکتابیه) نامنده بر اثر تألیف ایتمش اولدیغی کبی جوهری‌ده بالخاصه علم لغاتده بویوك بر اختصاص کوسترمشدی. جوهری (فاراب)ده تحصیل ایلدکدن صوکرا (بغداد)ه کلمش، عربجه‌یی مکمل برصورتده تحصیل ایچون عراق عرب وسوریه چوللرینی طولاشمشدی. جوهرینك (صحاح فی اللغة)سی، خلیلك (کتاب العین)ی قدر تأثیر اجرا ایلمشدی.

انشا واصول تحریر اسلاملر نطقلرنده ومکتوبلرنده بلاغتی اساس اتخاذ ایدرلر، عباره‌لرده دائما آز سوزله چوق معنی آکلاتمق ایسترلردی. عربلرده، طبق یونانیلر کبی، لاقونیك برطرز انشا ایجاد ایلمشلردی. مثلا حضرت عمر، مصر والیسی عمرو بن العاصه یازدیغی بر مکتوبنده: «سلام علیك. ای عمرو! سن وسنکله بولونانلر قارنلریکزی طویورمغه باقیورسکز. بن وبنمله بولونانلر هلاك اولسه‌لر ینه اهمیت ویرمیورسکز. امداد، امداد!» دیمش، عمرو بن العاص‌ده: «لبیك، لبیك! ارزاق وذخیره یوکلی اویله بر قافله یوللادم‌که بر اوجی سکا، براوجی بکا واریر.» دیه جواب ویرمشدی.

خلیفه‌لر بلاغتده تمیز ایدنلری کاتبلکه آلیرلر، مخابراتده ممکن اولدیغی قدر اختصاره رعایت ایدرلردی. کذا خلیفه‌لر، کندیلری‌ده محررات رسمیه درکنار‌لرنده مختصر وصنعتلی شیلر یازارلر، اکثریا حدیث شریف ویامشهور بربیتله جواب ویررلردی. سعد بن ابی وقاص، حضرت عمردن بر بنا انشاسی حقنده مساعده

ایستیه‌جکی زمان حضرت عمر : « سنی کونشك صیجاغندن وياغمورك تأثيرندن قورویاجق بر بنا یاپمق یتیشیر » دییه یازمشدی . عراق والیسی حجاج ، عراق اهالیسنك اطاعتسزلکندن شکایت واشرافك قتلی ایچون مساعده طلب ایلدیکی زمان عبدالملك حجاجك کوندردیکی کاغدك آلتنه شو سوزلری یازمشدی : « بر اداره آدمی اوغورلی اولورسه خلافکیرلر دخی برلشیرلر ، اوغورسز اولورسه متحدلر بیله آیریلیرلر » . عمر بن عبد العزیز ، حقنده شکایت ایدیلان بر والی‌یه : « شکایتچیلرك چوغالدی . سندن ممنون اولانلر آزالدی . یا عدالتله حرکت ایت ، یا چکیل ! » دییه یازمشدی . صوکرا ، کندیسندن بر شهر بناسی ایچون اذن ایسته‌ین والی‌یه‌ده : « بنایی عدالت تمللری اوزرینه یاپ . یوللرینی ظلمدن صاقلا ! » طرزنده یازمشدی . مهدی ، خراسان والیسنه واقع اولان براسنادی کوسترمك ایچون : « بن اویومیورم ؛ سن اویویورسك ! » دییه یازمشدی .

طونج بر وازو

خلیفه‌لر ، محررات رسمیه آرقه‌سنه یازدقلری توقیعلرده اختصاره رعایت ایتدکلری کبی امرا و وزراده عین اصولی تعقیب ایدرلردی . معاویه دورنده عراق والیسی بولونان زیادبن ابیه کندیسنه تقدیم ایدیلن برشکایتنامه‌یه : «سنکله برابرم !» دییه یازمشدی . مهدینك وزیری خالدبن برمك ، وفات ایدن غریب بر تاجرك کوزل بر جاریه ایله ممه‌ده بر چوجق و پك بویوك بر ثروت براقدیغنه وبونلرك مصادره‌سی ارزو ایدلدیکنه دائر تقدیم اولونان بر کاغدك اوزرینه : « تاجره رحمت ، جاریه‌ایله

چوجغه سلامت ، ثروته برکت ، بدخواهه لعنت! » صورتنده برسطر یازمشدی. ایرانیلرله اختلاط ایدنجیه قدر عرب طرز تحریرنده هپ بو ساده‌لك وبواختصاره رعایت اولونمشدی. بالآخره ایرانیلرك مبالغه وانشاسنه تقلید ایدلمش، ایلك بلاغت عبدالحمیدالکاتب طرفندن وجوده کتیرلمشدی (۱۳۲ ه). دها صوکرا بلاغتده فرید عداولوناجق برچوق ذاتلریتشمشدرکه، انلرده مهدینك وزیری یحیی بن خالد برمکی، فضل بن ربیع، فضل بن سهل، ابن العمید، عمادالدین الکاتب کبی منشیلر ایدی.

عربلرده طرز انشا تأسس ایتدکدن صوکرا کتاب یازیلیشنده کندینی کوسترمشدی. بو خصوصده الك بویوك اقتداری ابن المقفع کوسترمشدی. ابن المقفع ایرانلی ایدی. یهودی ویونان لسانلرینه‌ده واقفدی. تحصیلنی (بصره)ده اکمال ایتمش، (کلیله ودمنه)یی فارسیدن عربی‌یه ترجمه ایلمشدی. بو تاریخه کلنجیه قدر یازیلان اثرلر تألیف صورتیله وجوده کلمزدی؛ چول خلقی ایله بوتون خطیبلرك روایاتندن تشکل ایدردی. بوتون معلومات اسنادات اوزرینه مؤسسدی. هر مؤلف یازدیغی فقره‌لری متسلسلاً استنادایله اثبات ایدردی. طرزافاده‌ده آشمری‌ندیرمق عادت حکمنه کیرمشدی. اساساً عربلر شعر وقافیه‌یه آلیشمشلردی. بوسببدن جمله‌لری مسجع یازییورلر، مقامات کتابلرینه اهمیت ویرییورلردی. سجع، ادبی اثرلرده قوللانلدیغی کبی تاریخه ده سرایت ایدییوردی. فقط بوکبی آثار اودرجه بر رغبته مظهر اولمازدی. نثرده جداً تفرد ایدن مؤرخلر، ابن خلدون، ابن الاثیر ومسعودی کبی مؤلفلردی. بوذاتلر افاده‌لرینی دوزکون، سلیس، سجعسز، هرکسك آکلایابیله‌جکی طرزده یازارلردی.

تاریخ عربلر اسلامیتدن اول علوم تاریخیه‌ده ترقی کوستره‌مه‌مشلردی. بوتون روایات، سیل عرم ایله بلقیس حکایه‌لری کبی مبالغاتدن عبارتدی. دهاصوکرا موسویلرله عیسویلردن تورات وانجیله دائر بعض معلومات آلمشلر، بوروایاتی وقایع تاریخیه‌یه قاریشدیرمشلردی. اسلامیت ظهور ایتدکدن صوکرا عربلر تاریخه پك زیاده اهمیت ویرمشلردی. اودرجه‌ده‌که، تاریخدن باشقه برعلمله اوغراشمغه تنزل ایتمه‌مشلردی. خصوصیله خلیفه‌لر مطالعهٔ تاریخه پك زیاده غیرت کوسترمشلردی. ازجمله معاویه، کیجه‌نك برقسمنی تاریخ راویلرینك مصاحبتنه حصر ایلمشدی. معاویه وقایع تاریخیه‌یی کمال دقتله دیکلر، ایران حکمدارلرینك مسلك سیاسیلرینه، احوال اداره‌لرینه دائر معلومات آلیردی. بودورده عربلرك الندە اقوام سائره حقنده موجود تاریخ کتابلری، بویوك اسکندر ایله یولیوس چه‌زاره عائد ایدی. عربلرده کتابلر معاویه دورندن صوکرا تألیف ایدلمکه باشلادیغی ایچون بو کتابلرك یونانجه ویا لاتینجه اولمالری ملحوظدی. بویوك سردارلر دائما تاریخی وقعه‌لری نظراعتباره

آلیرلر، مهم بر مسئله‌یی حل ایده‌جکلری زمان تاریخی مثاللره مراجعت ایدرلردی. دەاطوغروسی تاریخ، عربلرجه غایت مهم برسیاست علمی اعتبار ایدلمشدی. امور دولت وزرا ألینه کچنجه خلیفه‌لرك تاریخ کتابلری اوقومالرینه ممانعت ایدلمشدی. عباسیه خلیفه‌لرندن مکتفی وقت کچیرمك ایچون بر قاچ کتاب ایسته‌مش، وزیری تاریخه دائر کتابلرك خلیفه‌یه ویرلمسنه مانع اولمشدی.

عربلرده ایلك تاریخ کتابلری حضرت پیغمبرك غزالرینه دائر یازیلان (مغازی)لرله باشلامشدی. دها صوکرا رسول اکرمك حیاتندن باحث (سیر) کتابلری ایله علوم وفنون راویلرینك آیرلدقلری طبقه‌لره کوره ترجمه حاللرندن باحث (طبقات) کتابلری وجوده کلمشدی. ایلك دفعه (مغازی)یه دائر اثر تألیف ایدن ذات، امویلرك صوك زمانلرینه طوغرو، موسی بن عقبه بن ابی العیاش ایدی. بو ذات امام المغازی عنواننی آلمش، آثاری بالآخره (۱۳۸۷ م) ابن قاضی طر-فندن جمع وتلفیق ایدلمشدی. مغازی یازمقده ایلك اول تفرد ایدن ذات، ابن اسحق ایدی. ابن اسحقك کتاب مغازیسی ضایع اولمش، فقط ابن هشامك کتابنده بو مهم اثرك بر چوق اقسامی تلفیق ایدلمشدی. ابن اسحق (مدینه)ده کندیسنه عداوت جلب ایلدیکی ایچون اسکندریه، کوفه طرفلرنده طولاشمش، (حیره)ده خلیفه منصوره تصادف ایلمشدی. منصور، ابن اسحقی، تأسیس ایتدیکی (بغداد)ده دعوت ایدرك رسول اکرمك حیاتنه دائر تألیف مشهورینی یازدیرمشدی.

ایلك دورده یتیشن مشهور مؤرخلردن بری ده امام واقدی ایدی. واقدینك (کتاب المغازی)ی غایت مشهوردی. بو اثر آلفره‌د فون قره‌مەر طرفندن (قا-لکوتا)ده باصدیرلمش، باش طرفنده امام واقدینك حیاتنه دائر واقفانه تفصیلات ویرلمشدر. امام واقدی (مدینه)ده طوغمش (۸٤۷ م)، اولا بغدای تجارتیله مشغول اولمشدی. واقدی مسرفلکی یوزندن تجارتی براقارق (بغداد)ه کلمش، بوراده یحیی بن خالد ایله مناسبت پیدا ایلمشدی. واقدی، یحیانك سایه‌سنده ایشلرینی یولنه قویدقدن صوکرا قاضیلق ایتمش، (رصافه)ده وفات ایلمشدی (۸۲۳ م). واقدی قومشولریله دائما مخالفت اوزره یاشاردی. امام واقدینك کاتبی ابن سعید، مؤرخك بوتون اثرلرینی جمع وتلفیق ایلدیکی کبی کندیسی‌ده

حضرت پيغمبرك حياتنه دائر (طبقات) وجوده كتيرمشدى . بر طرفدن مغازى وسيره دائر اثرلر وجوده كتيرلمكله برابر ارزقى و فقيهى كبى ذاتلرده مكه ومدينه تاريخنى يازييورلردى . بونلردن باشقه ديكر بويوك بر مؤرخ يتشمشدى كه اوده ابوالحسن على المدائنىايدى (٧٥٣ - ٨٣٠)م). مدائنينك اثرى ضايع اولمش ايسهده بلا ذرى وطبرى بو كتابدن استفاده ايتمشلردى . (فهرست)دن آكلاشلديغنه كوره بو بويوك مؤرخ حضرت پيغمبره، قريش قبيلهسنه و خليفهلره دائر يوز اون بر كتاب وجوده كتيرمشدى . الك مهم اثرلرى (كتاب المغازى) ايله (تاريخ الخلفا) ايدى . بونلردن باشقه مشهور قادينلره دائرده اثرلر يازمشدى .

اسلاميتك ايلك دورلرنده يتيشن مغازى مؤلفلرندن صوكرا بلاذرى ، طبرى ، مسعودى ، حمزهبنالحسن اصفهانى مهم اثرلر وجوده كتيرمشلردى .

بلاذرى اصلاً ايرانلى ايدى . متوكل ايله مستعينك سراينه دوام ايتمش ، معتزك اوغلى عبداللهك تدريس وتربيهسنه مأمور ايدلمشدى . بلاذرينك الك مشهور اثرى (كتاب فتوح البلدان) ايدى . بلاذرى بو كتابده هجرتك ايلك سنهلرنده وقوع بولان اسلام فتوحاتنه دائر پك مهم معلومات ويرمشدى . بوندن باشقه (انساب الاشراف) ناميله بر اثر دها وجوده كتيرمش ، (عهد اردشير) ناميله فارسيدن عربىيه بر چوق اثرلر ترجمه ايتمشدى .

طبرى (٨٣٨ - ٩٢٣ م)ده اصلاً ايرانى ايدى. طبرستانده طوغمش، مصر، سوريه وعراقده سياحت ايتمشدى . دها صوكرا (بغداد) يرلشهرك حديث وفقه معلملكى ايله مشغول اولمشدى . طبرى علم فقهده شافعى مذهبنى تعقيب ايلمشدى. بعده كنديسنه مخصوص بر مسلك تأسيس ايتمك ايستهمش ايدى ايسهده موفق اولامامشدى . بالعكس (بغداد)ده بولونان حنبليلرك عداوت ومهاجماتنه هدف اولمشدى . طبرينك علم فقهه دائر يازديغى اثرلرك الك مشهورى كوپريلى محمد پاشا كتبخانهسنده محفوظ (تذهيب الآثار) ، ايله توركى وفارسى لسانلرينه ترجمهاولونان (تفسير)ىدر . تاريخه دائر يازديغى الك مهم اثر (اخبار الرسول والملوك)در . بو كتاب، عربلرك ازمنهٔقديمهسندن اعتباراً يازيلان تاريخلردن نقصانسز برحالدهزمانمزه انتقال ايدن يكانه اثردر . طبرى بو كتابنده پك چوق معلومات مهمه طوپلامغه موفق اولمشدر .

طبریدن صوکرا اڭ بویوك مؤرخ، مسعودی ایدی. مسعودینك اثری عرب ادبیات تاریخچه‌سنده یکی بر چغیر آچمش، فقرات تاریخیه یازمغه بو زماندن باشلانمشدی. مسعودی اصلاً عربدی. اجدادی صحابه‌دن مسعوده منتهی اولیوردی. مسعودی (بغداد)ده طوغمش، ایران ایله (اصطخر، پرسه پولیس) شهرلرینی زیارت ایتمش، بعده هندستانه، حتی سیلانه قدر قطع مراحل ایلمشدی. بعده هندستاندن کمی‌یه بینه‌رك چین وشاب دکزلرینی زیارت ایلدکدن صوکرا بحرخزر ایله سوریه وفلسطین طرفلرینی کورمشدی. مسعودی حیاتنك صوك زمانلرینی کاه مصر، کاه سوریه‌ده کچیرمش، نهایت مصر جوارنده (فسطاط) شهرنده وفات ایلمشدی. مسعودی هر تصادف ایتدیکی منابعدن استفاده ایتمش، تدقیقات وتتبعاتنی صرف عالم اسلامیته حصر ایتمیه‌رك ایرانیلر، هندلیلر، رومالیلر، بت‌پرستلر، موسویلر وعیسویلر حقنده‌ده تتبعاتده بولونمشدی. مسعودینك (مروج الذهب)نده خلیفه‌لر دورینه دائر برچوق فقره‌لر موجوددر؛ بو دورك شرق مدنیتنه دائر غایت خوش وشایان استفاده بحثلر واردر. مسعودینك اڭ بویوك اثری (اخبار الزمان)در. (مروج الذهب) بونك بر پارچه‌سیدر. تکمیل اثر اوتوز جلددر. بو کتابلرك (کتاب الاوسط) نامیله برده خلاصه‌سی واردر. (تنبیه والاشراف) نامنده‌کی اثری ایسه مسعودینك بوتون فلسفه‌سنی جامعدر.

حمزه بن الحسن اصفهانی‌ده ایرانی ایدی. بو سببدن مملکتنك تاریخنی بر طاقم افاداته استناد ایتدیره‌رك یازمشدی. سیر ومغازی‌یه دائر تألیفاتده بولونان مؤرخلردن ماعدا ابن منقد، ابن خلکان، کاتب البغدادی، کمال الدین، ابن الاثیر و ابوالفرج کبی تراجم احوال ایله تاریخه دائر اثر تألیف ایدن مؤلفلر یتشمشدی. ابن منقد کندی ترجمهٔ حالنی یازارق تاریخده یکی بر چغیر آچمشدی. ابن خلکان ایسه بالخاصه (وفیات)ی ایله شهرت بولمشدی. ابن خلکان (۱۱۲۱ — ۱۲۸۲ م) مظفریه مدرسه‌سی معلملرندن برینك اوغلی ایدی. تحصیل وتر-بیه‌یی پدرندن آلمش، بعده سوریه، حلب، شام، اسکندریه وقاهره شهرلرینی طولاشمشدی. ابن خلکان (شام)ده قاضیلق ایتمش، بعده قاهره‌ده (فخریه) مدرسه‌سنده تدریسات ایله مشغول اولمشدی. یدی سنه دوام ایدن بو تدریسات اثناسنده تراجم احواله دائر یازدیغی مشهور اثرینی اکمال ایلمشدی. ابن

خلكان تكرار قاضيلق وظيفه‌سنى درعهده ايتمش ، فقط ايكى سنه صوكرا والى علينه وقوع بولان عصيانده مشوق صفتيله حبسه محكوم اولمشدى . ابن خلكان حياتنك صوك زمانلرينى (امينيه) مدرسه‌سنده درس ويرمكله كچيرمشدى. ابن خلكانك (وفيات الاعيان)ى عالم اسلاميده يتيشن رجالك ترجمهٔ حاللرينى جامعدر. ابن خلكان بواثرينه ١٢٥٦ سنهٔ ميلاديه‌سنده باشلامش، ١٢٤٧ سنه‌سنده تماملامشدر. ابن خلكانك كندى ال يازيسيله محرر نسخه‌سى (بريتيش موزه‌ئوم) ده محفوظدر. اصل اثر بوتون لسانلره ترجمه ايدلمشدر.

بر كتاب قاپاغى

كاتب البغدادى (١٠٠٢-١٠٧١م) بر چوق سياحتلر اجرا ايلدكدن صوكرا بغداد علماسنه دائر اون درت جلده ياقين بويوك بر اثر ايله (الكفايه) و (تقييد العلم) ناميله ديكر ايكى اثر دها نشر ايلمشدى. كاتب البغداديدن صوكرا عبدالكريم سامانينك (تاج الاسلام)ى ايله (كتاب الانساب)ى، ابن عساكرك (اعلام فى فضائل الشام) نامنده‌كى اثرلرى ذكره شاياندر. كذا كمال الدين ده (بغداد)ك احوال تاريخيه‌سنه دائر بر اثر نشر ايلمشدى.

عرب مؤرخلرى ايچنده اك مهم سيما، ابن الاثير (١١٦٠-١٢٣٤ م) ايدى .

عربلرك بو بويوك مؤرخی دجله نهری ساحلنده ، كردستان طاغلرینك أتكنده (جزیرهٔ ابن عمر)ده دنیایه كلمش، یكرمی یاشنده ایكن پدری ایله برابر (موصل)ه كلمشدی. ابن الاثیر بورادها كمال تحصیل ایلدكدن صوكرا كرك سوریه وقدسده، كرك بغدادده علم حدیث وتاریخه دائر تتبعاتده بولونمشدی. ابن الاثیر (موصل)ه عودتنده مأموریتسز یاشامش ، بوش وقتلرینی مطالعات وتدقیقات ایله كچیرمشدی . ابن الاثیرك أوی عالملر واجنبیلر ایچون بر مجمع عرفان حالنه كلمشدی . ۱۲۲۹ده (حلب)ده ابن خلكان ایله كوروشمش ، بورادن شام ، حلب وموصله كلمشدی . ابن الاثیرك (الكامل فی التاریخ) ی ۱۲۳۱ سنهٔ میلادیه سنه قدر وقایعی جامعدر . دنیانك یارادیلیشندن هجرتك ۳۱۰ سنه سنه قدر اولان قسمی، طبرینك خلاصه سیدر. ابن الاثیر بوكایالكز مختلف منبعلری تدقیق ایدرك یكی یكی معلومات علاوه ایلشدی. بو تاریخدن ماعدا (اسدالغابه) نامنده كی اثرنده صحابه دن یدی بیك بش یوز كشینك ترجمهٔ حالنه دائر مكمل معلومات ویرمشدی . ابن الاثیرك بو كتابی تاریخ حدیث نقطهٔ نظرندن بویوك بر اهمیتی حائزدر. ابن الاثیردن صوكرا ابواسحاقك (تاریخ المظفری)ی ، شمس الدین ابوالمظفرك (مرأت الزمان)ی ایله (تذكرة الخواص الامه)سی تاریخ وتراجم احواله دائر یازیلان مهم اثرلردندر.

ابوالفرج (۱۲۲٤-۱۲۸۹) ملاطیه لی موسوی بر طبیبك اوغلیدر . باباسی موغول استیلاسی اوكندن قاچاركن كندیسنه رفاقت ایتمش، طرابلس شامده طبابت تحصیل ایلشدی. بعده (موصل)ده پطریقلق وظیفه سی ایفا ایتمشدی. ابوالفرج اك زیاده موغول حكمدارلرینك اقامتكاهی اولان (تبریز) و (مراغه) شهرلرنده اوطورمش، نهایت (مراغه)ده وفات ایلشدی . ابوالفرج سوریه ادبیاتنده مهم بر وظیفه ایلشدی . (مختصر الدول)ی بر خلاصهٔ تاریخیه دن عبارت اولدیغی كبی طبابت و ریاضیه یه دائرده مهم معلوماتی جامعدر.

عربلرده مغازی، طبقات وعمومی تاریخلر یازلدیغی كبی فتوحاته ومختلف شهرلرك تاریخلرینه ده اهمیت مخصوصه عطف ایدیلیردی. مصر ، شمالی آفریقا و اسپانیانك تاریخ فتحی ابن عبدالحكام طرفندن یازلمش، احمد بن یوسفك (فضائل المصر)ی ، ابو بكرك (تاریخ الاندلس)ی، امام واقدینك (فتوح الشام)ی بو میانده مهم بر موقع اشغال ایلشدی. بوندن باشقه بر چوق مؤرخلر صرف صلاح الدین ایوبینك حیاتنه دائر

اثرلر نشر ایتمشلردی. انلرده عمادالدین، قاضی الفاضل، شهاب الدین عبدالرحمن کبی ذاتلردی. عمادالدین (۱۱۲۵-۱۱۶۵ م) نظامیه مدرسه‌سنده تحصیل ایتمش، (برق الشامی) نامیله یدی جلدلك بر اثر وجوده کتیرمشدر. بو اثرك بشنجی جلدی سلچوقیلره عائددر. شهاب الدینك مشهور اثری‌ده (کتاب الروضتین) در. بو اثرده سلطان نورالدین ایله صلاح الدین ایوبینك ترجمهٔ حاللرندن بحث ایدلمشدر.

ینه بودورده علم احوال کتبه دائر براثر تألیف ایدلمشدرکه اوده ابوالفرج محمدبن اسحاقك (فهرست) نامنده‌کی کتابیدر. بواثر غایت مفصل براسامیٔ کتبدن عبارتدر. (فهرست)ده اسملری ذکر ایدیلن کتابلرك بر چوغی ضایع اولمشدر. بونلرك برقسمی (بغداد)ك موغوللر طرفندن تخریبی اثناسنده غائب اولمش، بر قسمی‌ده مجموعه‌لرده قوپیه‌ایدلمش ایسه‌ده شمدی‌یه‌قدر تدقیق ایدیلوب میدانه چیقاریلا-مامشدر. فهرست (۹۸۸) سنه‌سنده یازلمش، مؤلفی سکز سنه صوکرا وفات ایتمشدر.

اسلاملرك دور شوکت واقباللرنده بو کبی مؤرخلر یتشدیکی کبی انحطاط دورلرنده‌ده جداً مقتدر تاریخ نویسلر نافع اثرلروجوده کتیرمشلردی. بودورده یتیشن مؤرخلردن رشیدالدین، ابوالفدا، نویری، ابن سید، عمربن کثیر، ابن خلدون وسیوطی پك مهم اثرلروجوده کتیرمشلردی. رشیدالدین (۱۲۴۷-۱۳۱۸م) همدانده طوغمش، (مفاتیح التفسیر)، و(سلطانیه) کبی اثرلر وجوده کتیرمشدی.

ابوالفدا، ایوبیلره منسوبدی. اجدادی (حما)ده اجرای حکومت ایتمش، پدری ملك الفضل موغول استیلاسی اوکندن فرارایدرك (شام)ه کلمشدی. ابوالفدا بوراده عسکری وادبی برتحصیل کورمشدی. هنوزاون ایکی یاشنده ایکن، باباسی ایله برابر اهل صلیب محاربه‌لرنده حاضر بولونمشدی. ابوالفدا (طرابلس شام) و (عکا) محاصره‌سنده ایفای خدمت ایلمشدی. عربلرك بویوك مؤرخی برمدت حاکمانه یاشادقدن آلتمش یاشنده وفات ایلمشدی (۱۳۳۱م). ابوالفدانك الك مشهور اثری (تاریخ عمومی) سی در. بواثری ۱۳۲۹ سنه‌سنه قدر بوتون وقایعی جامع اولمق اوزره ابن الاثیرك خلاصه‌سندن عبارتدر. فقط تاریخ عمومی‌یه دائر طبری ایله ابن الاثیردن باشقه اثر موجود اولمادیغی ایچون مستشرقلرك پك زیاده رغبتنه مظهراولمشدی. ابوالفدانك بو اثری لاتینجه‌یه، مختلف فصللری ایسه انکلیزجه و فرانسزجه‌یه ترجمه ایدلمشدر.

ابوالعباس احمدالنویری مصرده (نویره) قصبه‌سنده طوغمشدی. بوذات، علم

فقه وتاريخده بويوك برقدرت كوسترمشدر. حسن خطى غايت مكمل اولديغندن صحيح بخارينك نسخه‌لرينى قوپيه ايتمش، هر برندن بيك درهم آلمشدر. نويرى اللى ياشنده وفات ايتمشدر (١٣٣٢ م). (نهايت الارب) نامنده‌كى محيطى سماوارضه، انسانلره، حيوانات و نباتات ايله تاريخه دائر مهم معلوماتى جامعدر. بو اثرك جامع اولديغى فصللر اوروپا مستشرقلرى طرفندن ترجمه ايدلمشدر.

ابن سعيد (قاهره)ده طوغمش (١٢٦٣)، اكمال معلومات ايچون (شام)ه كيتمشدر. عودتنده مسقط رأسنده معلملكله مشغول اولمشدر. كتابه فوق العاده مراقى اولديغى ايچون غايت مكمل بر كتبخانه وجوده كتيرمشدر. ابن سعيد بالخاصه (عيون الاثار) ناميله برسير پيغمبرى يازمش، رسول اكرمه دائر اوزون برقصيده نظم ايلمشدر.

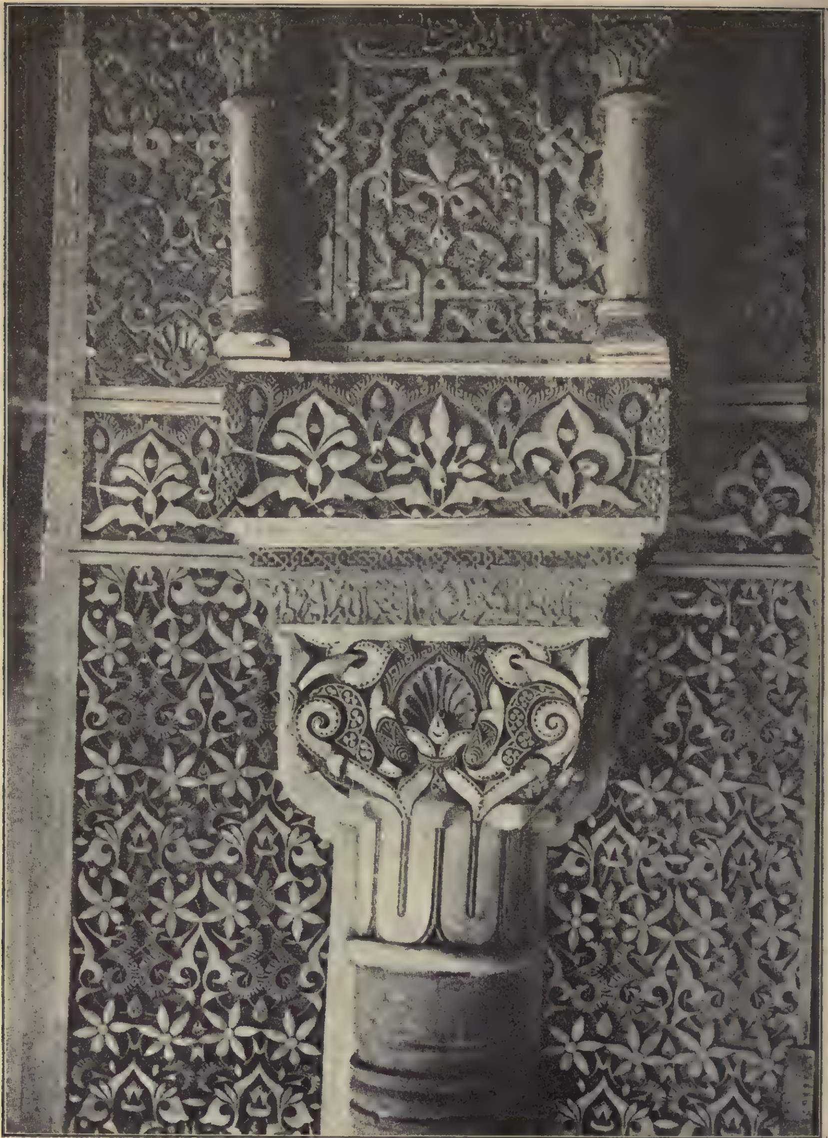
عمر بن كثير (١٣٠٢-١٣٧٢م) حديث وتاريخده بويوك اختصاص كوسترمشدر. الك مشهور اثرى (بداية والنهاية)در. بو كتاب خلقت عالمدن ١٣٣٧ سنه‌سنه قدر مفصل بر تاريخ عموميدن عبارتدر. تام نسخه‌لرى ويانه‌ده‌در.

بو دورده يتيشن الك بويوك اسلام مؤرخى ابن خلدون (١٣٣٢-١٤٠٦)در. ابن خلدون (حضرموت)ده (كنده) قبيله‌سنه منسوبدى. اجدادندن خالد، هجرتك اوچنجى عصرنده بويوك بر اردو ايله اسپانيايه كلمش، بوراده تأسيس ايتديكى عائله‌يه (خلدون) نامى ويرلمشدى. خلدون عائله‌سى اولا (قرمونه)، بعده (اشبيليه)ده اوطورمش، نهايت (تونس)ه يرلشمشدى. ابن خلدون بوراده دنيايه كلمشدى. اسلاملرك بومقتدر مؤرخى تحصيلنى اكمال ايتدكدن صوكرا بنى حفص حكمدارينه خطاطلق ايفا ايلمشدى. بنى حفصدن ابواسحاق ابراهيم، (سوته)يه التجا ايتمكه مجبور اولديغى زمان ابن خلدون ده انك معيتنده بولونيوردى. ابن خلدون، حاميسى (فاس)ه يرلشير يرلشمز تكرار خدمتنه كيرمش، بوسفر كاتبلك وظيفه‌سنى درعهده ايتمشدى. ابن خلدونك بوصورتله توجهه نائل اولماسى برچوق كشيلرك حسدينى جلب ايتمشدى. خصوصيله (فاس)ده اقامته مأمور ايديلن (بوژى، بجايه) اميرى ايله مناسباتده بولنماسى اهانتله اتهام ايدلمسنه سببيت ويرمش، ابن خلدون بوسوء ظن نتيجه‌سى اولارق حبسه آتيلمشدى. ابن خلدون محبسدن چيقدقدن صوكرا دائما ترقى ايلمشدى ابوعبدالله ابن الاحمر، قاردشى اسماعيلدن (غرناطه)يى استرداد ايتديكى زمان ابن خلدون (قاستيل) حكمدارى ايله عقد مصالحه‌يه مأمور اولمشدى. نهايت

کندیسی‌ده اسپانیاده قالمغه قرار ویرمش، عائله‌سنی اسپانیایه کتیرتمشـدی. فقط اطرافنك برچوق حسودلرله مالی اولدیغی کورنجه، محبس ارقداشی ابوعبدالله محمدك تکرار (بجایه) امیرلکنی آلده ایتمسندن بالاستفاده بورایه کلمش، ابوعبدالله‌یه مابینجیلك وظیفه‌سنی ایفا ایلمشـدی. ابن‌خلدونك بو مسعود زمانلری چوق سورمه‌مشدی. برسنه صوکرا ابوعبدالله، محاربه‌ده تلف اولنجه ابن‌خلدون (بجایه) شهری اهالینك ارزوسی اوزره مدافعه ایده‌جك یرده دشمنه تسلیم ایتمشدی. بوسفریکی حکمدارك شبهه‌سنی دعوت ایتمش، اوزمان (بجایه)دن اوزاقلاشمقدن باشقه چاره بولامامشدی. ابن خلدون، علوم وفنونی سیاسیایه ترجیح ایدر کبی کوروندیکی حالده معلومات واقفانه‌سنك سوقیله سیاسیاته‌ده قاریشمشدی. فقط بو مداخله‌لرینك جزاسی اولارق حبسه محکوم ایدلمشدی. ابن‌خلدون بوتون بوسرکذشتلردن صوکرا نهایت (تونس)ه عودت ایتمش، بوراده بربریلرك تاریخنی وجوده کتیرمشدی. بعده (مصر)ه سیاحت ایتمشدی. حتی (قاهره)یه کلدیکی زمان بویوك برشهرت قازانمش بولو-نیوردی. اوزمان بوتون طلبه‌لر آقین آقین ابن‌خلدونك أوینه کلمشـلر، کندیسنه مصرده اختیار اقامت ایدرك درسلرندن خلقی مستفید ایتمسنی رجا ایلمشـلردی. ابن‌خلدون (مصر)ه حج وسیله‌سیله کلمشدی. اوسنه مکه‌یه کیده‌جك هیچ برکاروان بولونمادیغی ایچون ابن‌خلدون بورجایه موافقت ایتمش، حتی سلطان برقوق طرفندن ارزوسی خلافنه مالکی قاضیسی نصب ایدلمشدی. ابن‌خلدون غایت سرت واحقاق حقه‌ده صوك درجه رعایتکار اولدیغی ایچون پك چوق دشمن قازانمشـدی. بو اثناده عائله‌سی‌ده تونس حاکمنك مساعده‌سی اوزرینه (مصر)ه متوجهاً حرکت ایتمش، فقط یولده مدهش بر دکز قضاسندن تلف اولمشدی. سلطان برقوق بو فلاکتدن متأثر اولارق ابن خلدونی قاضیلقدن عفو ایتمش، بو تاریخدن اعتباراً ابن‌خلدون تألیف آثار ایله مشغول اولمشدی. ابن‌خلدون بو اثناده ایفای حج ایتمش، عودتنده تاریخ حیاتنی یازمشدی. بو اثناده سلطان برقوق (فیوم) جوارنده ابن‌خلدونه ویردیکی مالکانه‌یی کری آلمش، کندیسنه‌ده زورله قاضیلغی قبول ایتدیر-مشدی. ابن‌خلدون، برقوقك خلفی ملك ناصر فرج زماننده تکرار حبسه محکوم اولمش، بالآخره عفوه مظهر اولارق سلطانك تیمورلنکه قارشی اجرا ایلدیکی سفرده حاضر بولونمشدی. فقط مصر عسکرلرینك صداقتسزلکی اوزرینه سلطان رجعته

مجبور اولنجه ابن‌خلدون‌ده تیمورلنکه‌التجا، بعده (قاهره)یه‌عودت ایتمش، صوك زمانلرینی قاضیلقده کچیرمشدی. ابن‌خلدون اسلاملرك اك بویوك مؤرخی ایدی. تاریخده‌حقیقی برتجددکوسترن بومقتدرمؤرخ، یازمش اولدیغی مقدمه‌ده‌تاریخ اسلاملك فلسفه‌سنی تشریح ایتمش، تاریخك نه‌صورتله‌یازلماسی لازم‌کله‌جکنی تعریف ایلمشدی. ابن‌خلدونك اك‌دقیق بواثری احتوا ایلدیکی‌فلسفی فکرلردن‌طولایی‌بویوك برشهرت قازانمشدی. مؤرخك (کتاب‌الاخبار) نامنده‌کی بو اثری اوچ قسمدن عبارتدر. اك‌مهم قسمنی (مقدمه) تشکیل ایدییوردی. (مقدمهٔ ابن‌خلدون) تورکجه‌یه ترجمه ایدلمشدر. کتابك اصلی‌ایسه عربلرله جوار اقوامك، بربریلرله آفریقای شمالیده‌کی اسلام حکومتلرك تاریخندن باحثدر. (مقدمهٔ ابن‌خلدون)ده مؤرخ، تنقید تاریخك اصوللرینی وضع ایتمش، حادثه‌لرك نه‌صورتله تعیین ایدیله‌جکنی کوسترمشدی. بعده اقوامی مدنی وبدوی اولمق اوزره ایکی قسمه آییرمش، شهرلرك تشکیلنه، اجرا ایتدکلری تأثیراته، عائله تشکیلی فکرندن حکومتلرك ناصل‌ظهور ایتدیکنه، حکومتلرك تشکل وانحطاطنه، حکومتلرك مختلف طرزده‌اداره‌سنه، خلافتله امامته دائر بك‌چوق معلومات اعطا ایلمشدی. ابن‌خلدون بوموضوعلرك کافه‌سنی‌اویله‌برعصبیت افکار ایله بیان ایلمشدی‌که فکرینی ایچه‌آکلاتمق ایچون متعدد تکرارلرده بولنمش، تاریخی مثاللروبرهانلرله مدعاسنی‌اثباته‌غیرت‌ایلمشدر. ابن‌خلدون‌یونان‌وروما تاریخلرینه واقف اولمادیغی ایچون اثرینی نقصاندن قورتارامامش، فقط اسلام حکومتلرینه‌دائر هرزمان مطالعه‌یه شایان دقیق ومتین فکرلر درمیان ایتمشدر.

ابن خلدوندن صوکرا اسلام مؤرخلری ایچنده اك‌زیاده تمیز ایدن، جلال الدین ابوفضل عبدالرحمن السیوطی‌در. سیوطی (۱٤٤٥-۱٥۰٥ م) اوچ عصرندن بری مصرده (سیوط) قصبه‌سنه یرله‌شن ایرانلی بر عائله‌دن یتشمشدی. اجدادی حکومت مأموریتلرنده بولونمش، بری قاضیلق، بری ضابطه مأمورلغی، دیکری‌ده تجارتله تمیز ایتمشدی. سیوطینك باباسی (قاهره)ده قاضیلق وظیفه‌سی ایفا ایتمش، بعده کوشهٔ انزوایه چکیله‌رك وفات ایلمشدی. سیوطی باباسنك وفاتنده بش‌بچق یاشنده ایدی. سکز یاشنه کلمدن قرآن کریمی حفظ ایتمش، بعده (فیوم) و(دمیاط) شهرلرینی زیارت و ایفای حج ایلمشدی. عودتنده علم حدیث‌تدریسی ایله‌مشغول اولمشدی. سیوطی، استقامتدن محروم و غایت حریص بر ذات ایدی. بوسببدن

الحمراده: بر ستون وتزیینات

مأمور اولدیغی مکتبده سوءاستعمالاته قالقیشمش، بونك اوزرینه سلطان طومان بای طرفندن عزل ایدلمشدی. سیوطی بونك اوزرینه (روضه) آطه‌سنه چکلمش، بالآخره کندیسنه ینه معلملك تکلیف اولونمش ایسه‌ده سیوطی بو تکلیفی قبول

ایتمه‌مشدی. سیوطی اوچ یوز قدر اثر تألیف ایتمشدر. فقط بو اثرلرك قسم اعظمی اوفاق برر دفتر تشکیل ایده‌جك بویوکلکده‌در. سیوطی، اك زیاده سلفلرینك اثر-لرینی اقتباس وانتحال ایتمکله اتهام ایدلمشدر. بونکله برابر سیوطینك اثرلری اك مهم مؤلفاتده‌کی افکاری تعمیمه خدمت ایلدیکی ایچون کنجلر طرفندن پك بویوك بر رغبته مظهر اولمشدر. سیوطینك اك مشهور اثری (تاریخ خلفا)در. بو کتاب حضرت ابوبکر زماندن ١٤٩٧ سنه‌سنه قدر وقایعی جامعدر. مصر تاریخنه دائر یازدیغی (حسن المحاضرة)سی یکرمی سکز قدر تاریخی اثرلردن جمع و تلفیق صورتیله وجوده کتیرلمشدر.

اسلاملرده بر چوق مؤرخلر یتشمش، تاریخه دائر پك چوق اثرلر وجوده کتیرلمشدی. یالکز (کشف الظنون) ده تاریخه دائر ١٣٠٠دن زیاده کتاب اسمی درج ایدلمشدی. کتب تاریخیه‌یی اختصار صورتیله یازیلان اثرلر بو میانه ادخال ایدلمه‌مشدر. بوندن باشقه بر چوق اثرده ضایع اولمشدر. بوتون تاریخی اثرلر میاننده طبری، ابن الاثیر، ابوالفدا، مسعودی، وابن خلدون کبی بویوك مؤرخلرك آثاری ایدی. بو تاریخلر یازلدقلری زمانه کوره مکمل اولمقله برابر پك چوق نواقصی جامعدی. بوتون تصویرات محاربه‌لره، فتوحاته، تراجم احواله حصر وتخصیص ایدلمشدی. عربلرك مدنیتنه، ترقیات علمیه وفنیه‌سنه، حیات اجتماعیه‌سنه دائر بللی باشلی تفصیلات ویرلمه‌مشدی. مؤرخلرك بر چوقلری خلیفه‌لرك مدحیه‌سیله اثرلرینی طولدیرمشلردی. اکثریا خلیفه‌لر مؤرخلره کندیلری مراجعت ایدرك زمانلرینك تاریخنی یازدیررلر، انلره نقدی مکافاتلرده بولو-نورلردی. بو سببدن تاریخ یازانلردن بر چوغی خلیفه‌یه یارانه‌جق سوزلر یازار-لردی. ازجمله ابواسحق ابراهیم صابی، آل بویه‌دن عضدالدوله ایچون بر تاریخ کتابی یازمشدی. مؤرخ کتابی یازدیغی صره‌ده کندیسنی زیارت ایدن دوستلرندن بری نه ایله مشغول اولدیغنی سؤال ایتمش، ابو اسحق: «یالانلر اویدیروب باللاندیر-مقله مشغولم!» دییه جواب ویرمشدی. کذا بعض مؤرخلرده غرضه تابع اولارق تاریخلرینی طرفکیرانه یازمشلردی. اکثریا چیرکین کلمه‌لر قوللانمقدن صیقلما-مشلر، اثرلرنده جدیته رعایت ایتمه‌مشلردی.

عربلر صرف کندیلرینه خاص بر استعداد ایله شعر و تاریخك ترقی وتکملنه خدمت ایتدکلری

كبي قومشولری بولونان اقوامك‌ده علومندن استفاده ایتمشلردی؛ بو اقوام: یونانیلر، بیزانسلیلر، ایرانیلر، هندلیلر وسریانیلر ایدی. عربلر اسلامیتك ایلك دفعه‌لرنده بو قوملرك علوم وادبیاتنه اهمیت ویرمه‌مشلردی. چونكه قرآن كریم، كندیسندن اول موجود شیلرك كافه‌سنی فسخ ایلدیكی جهتله یالكز قرآن كریمه حصر افكار ایتمشلر، مغازی، طبقات، نحو وفقه كبي علوم ایله مشغول اولمشلردی. بر مدت صوكرا اسلام مملكتلری وسعت كسب ایدنجه خلیفه‌لر طب وفلسفه ایله‌ده مشغول اولمغه علمایی تشویق ایلمشلردی. ازجمله مروان بن الحكم بر طب كتابی ترجمه ایتدیرمشدی. صوكرا عمر بن عبدالعزیز بو كتابی شام كتبخانه‌لرنده بولمش، معیتی رجالنك تشویقی اوزرینه قرق كون استخاره‌ده بولوندقدن صوكرا كتابك نظرگاه استفاده‌یه وضعنه مساعده كوسترمشدی.

اسلاملر مرور زمان ایله علم وصنعته رغبت كوسترمكه باشلاینجه خرستیان عالملردن ایشتدكلری فلسفی فكرلری‌ده اهمیتله دیكله‌مكه باشلامشلر، «علمی چینده بیله اولسه طلب ایدیكز» مآلنده‌كی حدیث شریفه امتثال ایلمشلردی. عربلرده بو علملرله ایلك اول اشتغال ایدن ذات، نضر بن حارث ایدی. بو ذات، حضرت پیغمبرك خاله زاده‌سی ایدی. ایران وسائر مملكتلره كیدرك عیسوی وموسوی راهبلریله كوروشمش، علوم فلسفیه حقنده بونلردن معلومات آلمشدی. نضر، بنی امیه ایله اتفاق ایدن ثقیف قبیله‌سندن اولدیغی ایچون حضرت پیغمبر علیهنده بولونوردی. فقط (بدر) غزاسنده اسلاملر آلینه اسیر دوشمش، او زمان حضرت پیغمبرك امری ایله قتل اولونمشدی. نضر، علوم اجنبیه‌دن عربجه‌یه هیچ بر اثر نقل ایتمه‌مشدی. بو تشبثده ایلك اول بولونان خالد بن یزید اموی ایدی (٨٥ ﻫ). خالد بن یزید، قاردشی ایكنجی معاویه‌دن صوكرا خلافته كچه‌جك ایدی. فقط بو شرفدن محروم اولنجه بوتون غیرتنی علوم وفنونه حصر ایتمشدی. او صره‌ده اك زیاده رواج بولان علم، كیمیا ایدی. خالد، اسكندریه‌ده یتیشن عالملردن كیمیایی اوكرنمش وایلك دفعه عربجه‌یه نقل ایلمشدی، خالد، بونی (استفان) نامنده برذاته علم كیمیا ترجمه ایتدیره‌رك نقله موفق اولمشدی. خالد، علم نجوم ایله‌ده مشغول اولمش، آلات وادوات رصدیه تدارك ایتمك ایچون پك چوق فداكارلق ایتمشدی. خالدك امری ایله علم نجومه دائرده اثرلر ترجمه ایدلمشدی. عربلرده بو صورتله اجنبی علملری‌ده رواج بولمغه باشلامش، جغرافیا، فلسفه، علم هیئت وریاضیه‌ده جداً مقتدر ذاتلر یتشمشدی.

جغرافیا عربلر جغرافیایه ایلك زمانلرده‌ده رغبت ایتمشلردی. حتی بطلمیوسك كتابنی كورمدن اول‌ده جغرافیایه دائر اثرلر وجوده كتیرمشلردی. عربلردن حجاز اهالیسی تجارتله مشغول اولدقلری ایچون جغرافیا ایله مشغول اولمغه مجبوریت كورمشلردی. عربلرده بو مجبوریتی حاصل ایدن سببلر: حج، علم اوكرنمك ایچون سیاحت ایتمك، هر مملكتك صورت فتحنه كوره نظام قویمق ایدی. اولاً هر مسلم حج ایتمكه مجبوردی. بو سببدن مكه ومدینه یوللرینی بیلمكه ضرورت حاصل اولوردی. ثانیاً تحصیل ایچون ایدیله‌جك سیاحتلرده

قوناق یولرینك بیلنمسی لازمدی . حتی بوکا دائر برچوق اثرلر یازلمشدی. ازجمله ابو سعید اصمعی، ابو عبید سکونی ، حسن بن احمد همدانی ، ابو اشعث کندی بو یولده مهم کتابلر یازمشلردی . ثالثاً هر مملکتك صورت فتحنه کوره جزیه، خراج و مقاطعه‌دن برینی وضع ایتمك لازم کلدیکی ایچون هر مملکتی بیلیرلر ، بو سببدن جغرافیا علمنك تحصیلنه احتیاج حس ایدرلردی .

عربلر بو ایلك دوردن صوکرا یونان علومی ایله تماس ایدنجه انلری‌ده عربجه‌یه ترجمه ایتمکه‌باشلامشلردی. حتی یالکز ترجمه ایله‌ده قالمامشلر، کندیلری‌ده سیاحتلر اجرا ایدرك تجربه‌لرینی علاوه ایلمشلردی. عربلر الك زیاده دردنجی عصر هجریده جغرافیا علمنی ترقی ایتدیرمشلردی . مع‌مافیه بو علمی ایلك اول یونانیلردن اقتباس ایتمشلردی . حتی الکندی بطلمیوسك جغرافیایه عائد اثرینی عربجه‌یه‌ترجمه ایتدیرمش، بواثربالآخره ثابت طرفندن اصلاح‌ایدلمشدی. بطلمیوسك عربجه ترجمه‌سی الیوم موجود دکلدر . عربجه جغرافیایه دائر الده موجود الك اسکی کتاب، محمد بن‌موسی الخوارزمینك (صورت الارض) نامنده‌کی اثریدر (١٠٣٦ م) .

عربلرده جغرافیا علمنك ترقیسنه مأمورلرده یاردم ایدرلردی. ازجمله پوسته محللرنده‌کی مأمورلر مخابراتی تأمین ایتدکلری کبی بولوندقلری مملکتك احوالنه دائرده حکومت مرکزیه‌یه معلومات ویررلردی . ازجمله ابن خردابه بو طرزده بر جغرافیا وجوده کتیرمشدی . ابن خردابه اصلاً ایرانلی ایدی . بدایتده مازده‌یزم مذهبنه سالك ایکن اسلام اولمش ، پدری بحر حزر ساحلنده‌کی طبرستان ولایتنه والی تعیین اولونمشدی . ابن خردابه (بغداد)ده بولونمش، بوراده موسیقی شناس موصللی اسحاقدن موسیقی وادبیات تحصیل ایلمشدی. بعده پوسته مدیریتیله عراق عجمه مأمور اولمش ، بو اثناده (کتاب المسالك والممالك) نامیله بر اثر وجوده کتیرمشدی . ابن خردابه‌دن صوکرا عباسیلردن احمد بن یعقوب‌ده جغرافیا ایله مشغول اولمشدی. ابن‌یعقوب خراسانده بنی طاهر نزدنده اقامت ایلمشدی. بو ذات هندستان ، مصر ومغرب دیارینه سیاحت ایتمش ، بر چوق جغرافی معلوماتی احتوا ایتمك اوزره (کتاب الممالك)ی وجوده کتیرمشدی . دها صوکرا عباسیلر دورینه متعلق برده تاریخ کتابی یازمشدی .

بو ذاتلردن صوكرا جغرافيا علمنده اك زياده تفرد ايدنلر : ابو بكر بن الفقيه ، ابوزيد احمد بن سهل البلخى ، مقدسى ، البيرونى ، البكرى ، الزهرى ، ادريسى ، ابن جبير ، ياقوت عبدالله الرومى ، القزوينى ، الابدرى كبى جغرافيون ايدى .

ابوبكر، ايرانلى ايدى. بوذات، خليفه معتضدك وفاتندن صوكرا (٩٠٢ م) بر جغرافيا كتابى وجوده كتيرمشدى. ابوبكرك اثرى (بغداد)ك تأسيسندن اول يازلمشدى. كذا ابوالفرج (كاتب بغدادى)ده بر اثرنده جغرافيايه دائر معلومات ويرمشدى. بو اثرده ويركيلرك وضع وجبايتندن بحث ايدلديكى كبى پوسته‌لرك حالنه وبرده مملكتك جغرافياسنه دائر معلومات ويرلمشدى . ابو الفرج بو معلوماتى كتابنه بالتصادف درج ايلمشدى . ابو زيدك اك مهم اثرى (صورالاقاليم) ايدى . بو اثر بر چوق خريطه‌لرى‌ده احتوا ايدييوردى (٩٢٢ م) . ابوزيد، عراقه كيتمش ، بوراده الكنديننك درسلرندن استفاده وبالخاصه فلسفه تحصيلى ايله اشتغال ايلمشدى. ابو زيد ، بلخ اميريننك التفاتنه مظهر اولمشدى. مقدسى، قدسده دنيايه كلمشدى. حياتنك همان قسم اعظمنى ممالك اسلاميه‌ده سياحت ايتمكله كچيرمشدى . اك مهم اثرى (احسان التقاسيم فى معرفة الاقاليم) ايدى . بو اثرده اسلام حكومتلرينه دائر پك چوق معلومات ويرلمشدى . البيرونى ، ايرانلى ايدى . بو ذات جغرافياء رياضيه وطبده جداً اختصاص كسب ايلمشدى . از جمله ابن سينا ايله مخابراتده بولنمش ، بعده هندستانه كيده‌رك هند علومنى تحصيل ايلمشدى . (تاريخ الهند)ى غايت مشهوردر . البيرونى هندستاندن عودتنده غزنويلردن محمود سبكتكيننك اوغلى مسعودك سراينه مداومت ايدرك (قانون المسعودى) ناميله علم هيئته دائر بر اثر تأليف ايلمشدى . البيرونى (غزنه)ده وفات ايتمشدى (١٠٤٨ م). شيعى مذهبنه منسوبدى . شرق اقوامى حقنده يازديغى (الاثار الباقيه)سى ازمنهٔ قديمه‌دن قالان آبده‌لردن باحثدر . بو اثرده آسياى وسطى اقوامنه دائر پك نافع معلومات مندرجدر . البيروننك بوتون اثرلرى انكليزجه‌يه ترجمه ايدلمشدر .

البكرى (قرطبه)ده طوغمشدر. اسكى عرب شاعرلرى طرفندن ذكر ايديلن شهر اسملرينه دائر يازديغى اثر آلمانجه‌يه ترجمه ايدلمشدر . بوندن باشقه (المسالك و الممالك) ناميله شمالى آفريقايه دائر بر اثرى واردركه بو اثرده فرانسزجه‌يه

ترجمه اولونمشدر. البکرینك اثرندن صوکرا الزهرینك (سوز الاقصی) نامنده‌کی اثری مشهوردر. عرب جغرافیونندن ادریسی (نزهة‌المشتاق)ی وجوده کتیردیکی کبی ابن‌جبیرده اسپانیادن مکه‌یه قدر سیاحتنی مصور براثر یازمشدر.

عرب جغرافیونی ایچنده بالخاصه یعقوب بن‌عبدالله الرومی تمیز ایدر. یاقوت عن‌اصل بیزانسلی ایدی. (بغداد)ه اسیر اولارق کتیرلمش، حمالی بر تاجره صا-

طونج وازولر

تیلمشدی . یاقوت ، افندیسی سایه‌سنده مکمل بر تحصیل کوردیکی کبی تجارت وسیله‌سیله بر چوق‌ده مملکت طولاشمشدی . یاقوت اوچنجی سیاحتندن عودتنده افندیسی ایله بوزوشمشدی. بونك‌اوزرینه معیشتنی تأمین‌ایچون یازیجیلق ایله‌مشغول اولمش، بونکله برابر تحصیل معرفت ایتمکدن‌ده کری طورمامشدی . برقاچ سنه صوکرا افندیسی‌ایله تکرار باریشارق بصره کورفزینه سیاحت ایتمشدی. عودتنده افندیسنك وفاتی خبرنی آلنجه کتابجیلق ایتمکی قورمش، بواثناده اثرلرینی‌تألیف ایتمکه باشلامشدی. یاقوت، سیاحتلرینه تکرارمباشرت ایدرك (تبریز)، (سوریه)، (مصر)، و(خراسان) طرفلرینه سیاحت ایتمشدی . یاقوت (مرو) کتبخانه‌سنده موجود اثرلری مطالعه ایلدکدن صوکرا بر جغرافیا قاموسی وجوده کتیرمکی تصور ایلمشدی . ایکی سنه قدر (مرو)ده قالمش ، بعده (خیوه) و (بلخ)

شهرلرینه کلمشدی. (بلخ)ده بولوندیغی صره‌لرده بخارا وسمرقندك موغوللر طرفندن ضبطی خبرینی آلمشدی. یاقوت بو فلاکتدن دوچار دهشت اولارق (خراسان)ه، برمدت صوکراده (موصل)ه کلمش، وزیر جمال الدین الشیبانی‌یه مراجعت ایلشدی. یاقوت، (معجم البلدان) نامی ویردیکی مشهور قاموسنی اکمال ایتدکدن صوکرا (١٢٢٤ م) تکرار اسکندریه وحلبه سیاحت ایتمشدی. یاقوتك بومشهور اثری‌ایله خلاصه‌سنی احتوا ایدن (مراصید الاطلاع)ی، کذا (معجم الادبا) سی اوروپا لسانلرینه ترجمه ایدلمشدی. یاقوب (معجم البلدان) نده بر چوق مملکتلری، طاغلری واووالری، قوناق محللرینی، هرشهرده موجودهیکللری ومعبدلری تعریف وتصویر ایتمشدر.

عرب جغرافیونندن قزوینی ایله والانسیالی ابدری‌ده ذکره شایان اثرلر وجوده کتیرمشلردر. قزوینی، مستعصم زماننده (واسط) و(حله) قاضیلقلرنده بولونمش، (عجائب المخلوقات) و(آثار البلاد) نامنده‌کی اثرلریله اشتهار ایتمشدر. قزوینینك (آثار البلاد)ی شایان استفاده برتاریخی جغرافیادر. ابدری‌ده (رحله) یعنی (سیاحت) نامیله آفریقا شهرلرینه وبوشهرلرده یاشایان اهالینك عادتلرینه، عالملرینك حیات وآثارینه دائر بر کتاب نشر ایتمشدر.

عرب جغرافیونی ایچنده آثاری‌ایله تمیز ایدن بالخاصه ایکی‌ذات دهاواردرکه انلرده ابو اسحق فارسی اصطخری‌ایله ابن‌حوقلدر. اصطخری برچوق مملکتلرده سیاحت ایتمش، شهرلر حقنده خیلی تتبعاتده بولوندقدن ابو زید بلخینك اثرندن آلدیغی معلوماتی‌ده مزج ایدرك (مسالك الممالك)ی‌وجوده کتیرمشدی. اصطخری ممالك اسلامیه‌یی جزیرة العربدن تورکستانه قدر یکرمی قسمه تقسیم ایلشدی. اصطخریدن صوکرا ابن‌حوقل‌ده عین تقسیماتی قبول ایتمشدی. عربلر جغرافیا علمنده کتدکجه اختصاص کسب ایتمشلر، خصوصیله جغرافیای ریاضیده پك درین تتبعاتده بولونارق یونان آثارندن بعضیلرینی تصحیح ایلشلردی.

اسلاملر اسکندریه‌یی ضبط ایلدکدن صوکرا یونان علوم وفنونی آسیاده‌ده انتشار ایتمکه باشلامشدی. بو دورده اسکندریه مکتبی بوتون عالم عرفانك، تدقیقات وتتبعاتك مركزینی تشکیل ایلشدی. ازمنهٔ قدیمه افکارینك محفظهٔ یکانه‌سی اولان کتبخانه‌لر متوالی فلاکتلره معروض قالدقلری حالده، اوته‌ده بریده تداول ایدن کتابلر ینه اولدقجه استفاده‌یی تأمین ایلشدی. سوریه وعراق طرفلری کاملاً یونان افکارینك تأثیری آلتنده قالمشدی.

سوريەلى راهبلرك اوطوردقلرى برچوق مناسترلرده فلسفه ايله يونان علومى رواج بولمشدى. بونلر يونان علومنى ترجمه ايديورلر، عربلرده انلردن استفاده ايليورلردى. (جنديشاپور)ده برنجى نوشيروان طرفندن تأسيس ايديلن آقادەمى يونان علومنك شرقه انتشارينى تأمين ايتمش، فلسفه وطب تحصيلنه هرطرفده مراق حاصل اولمشدى. عربلرده ايلك دفعه مأمون بوخصوصده تشبثاتده بولونمشدى. فقط دهااول منصور علم طبه دائر كتابلرك عربجه يه نقلنه غيرت ايلمشدى.

علم طب علم طب، عربلر بيننده طبيعى برلزوم اوزرينه تعمم ايتمشدى. خليفه منصور حياتنك صوك زمانلرينه طوغرو معده خسته لكنه دوچار اولمش، ايرانده (جنديشاپور) دارالفنونى سرطبيبى (ژورژ، جورجيس بختيشوع)ى جلب ايدرك خسته لكنى تداوى ايتديرمشدى. منصور، جورجيسك تداويسندن ممنون اولمش، عودتنه مساعده ايتمديكى كبى كنديسنه اوچ بيك دينار ايله روم قيزلرندن اوچ جاريه اهدا ايلمشدى. جورجيس او تاريخدن اعتباراً خليفه نك طبيب خصوصيلك خدمتنى ايفا ايلمشدى. فقط بو اثناده كتاب تأليفندن ده خالى قالمش، سريانى لسانيله بر چوق كتابلر وجوده كتيرديكى كبى يونانيجه دن ده عربى يه برچوق اثرلر ترجمه ايتمشدى. واقعا امويلر دورنده طبه دائر عربلرده كتابلر موجوددى؛ فقط بونلر برر ادويه تعرفه سندن عبارتدى.

علم طب هارون الرشيد زماننده ده رغبت كورمش، ازجمله هندلى (مانقا) هارون الرشيدك سراينده طبيب خصوصيلك وظيفه سنى ايفا ايلمشدى. خليفه معتصم ايله متوكل زماننده ايسه طبرستانلى يهودى برطبيبك اوغلى ابوالحسن على بن سهل بن ربان صنعتنده بالخاصه تفرد ايتمشدى. معتصم بوذاتى اسلام ايتمكه متصل چاليشمش، نهايت موفق اولارق كنديسنى بويوك برموقعه اصعاد ايلمشدى. ايشته اسلاملرك الك بويوك طبيبى ابوبكر رازينك معلمى، بو ذات ايدى. الك مهم اثرلرى (الكناش) ايله (حفظ الصحه) در. بو اثرلرك برر نسخه سى برلينده وبريتيش موزه ئومده در. بو دورده (جنديشاپور)دن كلن اطبادن ابوزكرياده بالخاصه ذكره شاياندى. بو ذات (بغداد)ده اكمال تحصيل ايتمش، منصورك طبيبى بختيشوعك اوغلى ايله معارفه پيدا ايلمشدى. بختيشوع، هارون الرشيدك طبيبى اولديغى ايچون انك سايه سنده برخسته خانه مديرلكى الده ايتمكه موفق اولمشدى. ابوزكريا يونانيجه دن برچوق اثرلر ترجمه ايتديكى كبى (نوادرالطب) ناميله بر مجموعه ده تلفيق ايلمشدى.

عربلرك الك بويوك طبيبلرى ابوبكر محمد بن زكريا الرازى ايله ابوعلى حسين

بن سينا ايدى. ابوبكر رازى (رەى) شهرنده طوغمشدى. اوتوز ياشنه قدر موسيقيدن باشقه بر شيله مشغول اولمامش، صوكرا (بغداد)ه كلەرك خليفه معتصمك طبيبى على بن سهل بن ربانك نظارتى آلتنده طب تحصيل ايلمشدى. بالآخره اجازت آلير آلماز (رەى) خستەخانەسنك مديريتنه تعيين اولونمش، بعده عين وظيفه ايله (بغداد)ه عودت ايلمشدى. ابوبكر رازى پك چوق سياحت ايتمشـدى. شهرتى بوتون ممالك شرقيه يه يايلديغى ايچون سامانيلردن منصور بن اسحق، كنديسنى سراينه آلمشدى. ابوبكر رازى او صرەده تأليف ايلديكى بر اثرى بوذاتك نامنه اتحاف ايدرك (منصورى) تسميه ايلمشدى. منصـور غايت سرت و حديد مزاج ايدى. رازى، كيمياحقندەكى اثرينى تقديم ايلديكى زمان كتابنده يازديغى مطالعەلر اوزرينه تجربه ياپماسنى امر ايتمشدى. رازى بوتجربەلرى ياپاميه جغنى بيان ايدنجه بردنبره حدتلنمش، رازينك باشنه شدتلى برقامچى ايندير مش، كوزلرندن برينى سقطلامشدى. رازينك تاريخ ومحل وفاتى معلوم دكلدر. معمافيه (بغداد) وياخود (رەى)ده اولماسى محتملدر. رازينك الك بويوك اثرى (حاوى)در. بو اثر، كنديسى طرفندن نقصان براقلمش، وفاتنده آل بويەدن ركن الدولەنك وزيرى طرفندن ويريلن امر اوزرينه اتمام ايتديرلمشدر. (منصورى) ايسه اون كتابدن متشكلدر. بو كتابلردن برى (قيزامق) حقندەدر. رازينك بو اثرى عبرانى ولاتينجه يه ترجمه ايدلمشدر.

ابن سينا، زماننك خارق العاده بردهاسى ايدى. سهولت تحريره و مكمل بر قوۀ حافظه يه مالك اولديغى ايچون علوم وفنونك كافۀ شعباتنه دائر اثرلر وجوده كتيرمشدى. ابن سينانك افكارى تمام آلتى عصر اوروپا مسالك طبى اوزرينه اجراى تأثير ايلمشدى. (قانون) نامندەكى اثرنده تعيين ايلديكى قاعدەلر فرانسـه وايتاليا دار الفنونلرنده اساس اتخاذ ايدلمشدى.

(بغداد)ده بو كبى بويوك طبيبلر يتشديكى كبى مصردەده (اسرائيلى) لقبنى حائز اسحق بن سليمان كبى طبيبلر ظهور ايتمشـدى. اسحق، اغلبيلردن زيادة الله زماننده (قيروان)ه كلمش، اغلبيلرك سقوطى اوزرينه فاطميه خليفەلرندن مهدينك خدمتنه كيرمش، حمايه، اغديه وادويه يه، عناصرك تدقيقنه دائر اثرلر وجوده كتيرمشدى. كذا عيسى بن على ده (بغداد)ده كوز خستەلكلرى ايله بوخستەلكلرك صورت تداويسنه دائر براثر وجوده كتيرمشدى. بو اثر ١٤٩٩ده (ونديك)ده طبع ايدلمشـدى.

عربلرك اوروپاجه اثرلرندن استفاده ایدیلن دیکر برطبیبیده آل بویهدن عضدالدو-
لهنك طبیبی علی بن عباس ایدی. علی، اهوازلی ایدی. (کامل الصناعة الطبیه)سی
لاتینجهیه ترجمه ایدلمشدی.

بو ذاتلردن ماعدا شرقده یتیشن طبیبلردن ابوسهل عیسی بن یحیی خراسانده
اجرای طبابت ایتمش، جسیم برمحیط طب وجوده کتیرمشدی. ابوسهلك محیط طبی
عمومی بر اصول تداوی ایله مختلف موضوعه دائر یوز قدر فصلدن عبارتدی.
بو ذات، بالخاصه مختلف اعضای بشرك یارادیلشنده جناب حقك عظمتنی
اثباته چالیشمشدی.

شرقده علم طبی تعمیمه چالیشان اطبادن ماعدا غربدهده بر چوق اطبا
یتشمشدی. بوذاتلرك قسم اعظمی طبابتله فقیهلکی نفسلرنده جمع ایتمشلر، وبرچوق
نافع اثرلر وجوده کتیرمشلردی. ازجمله مغربیلردن ابوعبدالله محمد، بش یوزی
متجاوز اثر تألیف ایلمشدی. ابوجعفر، (زادالمسافر) نامندهکی اثریله شهرت بولدیغی کبی
خلیفه اوچنجی عبدالرحمن زمانندهده ابوالقاسم خلف بن عباس زهراوی فن جرا-
حیده جداً تمیز ایلمشدی. ابوالقاسمك (کتاب التعریف لمن عجز عن التألیف)ندن
اوروپالیلر دور انتباه اثناسنده پك زیاده مستفید اولمشلردی. ابوالقاسمك بواثری
برنوع قاموس طب ایدی. دها صوکرا ابوالفرج عبدالله ابن الطیب، آل بویهدن
عضدالدولهنك (بغداد)ده تأسیس ایلدیکی خستهخانهده طبیبلك ایتمش، (غالیهن،
جالینوس)ك آثارینی شرح ایلدیکی کبی عقائدخرستیانیهیه دائرده براثر وجوده کتیر-
مشدی. بوذاتك شاکردی ابوالحسن المختار ابن بطلانده (تقویم الصحه)، (دعوة
الاطبا) و(امراض) نامندهکی اثریله شهرت بولمشدی. غربده یتیشن عرب طبیبلری
میاننده ابو الحسن علی بن رضوان خلیفه حاکم زماننده (مصر)ده تمیز ایتمشدی.
ابوالحسن (کفایة الطبیب) نامندهکی اثرنده داء وطن ایله تشخیص امراضه دائر
تتبعاتده بولونمش، امراضك تشخیصنده ادرار معاینهسنی اساس اتخاذ ایلشدر.
اثرلرندن (اصول الطب)ك عبرانیجه نسخهسی موجوددر. ابوالحسن، غالیهنك (آرس
پاروا)سی ایله بطلمیوسك (قادری پارتیطوم)نی شرح وایضاح ایتمشدر.

ابوعلی یحیی (تقویم الابدان) و(منهاج البیان) نامنده ایکی اثر وجوده کتیرمش،
بو اثرلرنده خستهلکلری علم نجومه کوره تصنیف ایلدیکی کبی مرکب وبسیط

علاجلرك اساسنیده قید ایلمشدی . ابوالفرج عبدالرحمن بن نصرالله (حلب) ده اجرای طبابت ایتمش، (اسرار علم النکاح)، (روضة القلوب) و(خلاصة الکلام)نامیله ازدواجه وعشقه دائر اثرلر تألیف ایلمشدی. بو ذاتلردن ماعدا اندلسك اك بویوك حکماسندن موسی ابن میمون، عین زمانده طبابتله ده اشتغال ایلمشدی .

اسلاملر شو صورتله بر چوق اثرلر نشر ایتمك ، نظریاتی تطبیق ایلمك صورتیله علم طبه خدمت ایلمشلردی . نظریات جهتندن هند، ایران وکلدانیه طبنی مزج ایدرك شرقه مخصوص بر علم طب وجوده کتیرمشلر ، بالخاصه یونان طبابتنی و از جمله هیپوقراتیس (ابقراط) ایله غالیه‌ن (جالینوس) ك آثارینی تدقیق و تنقید ایلمشلردی . ازمنهٔ قدیمه‌نك اك بویوك طبیبلرندن معدود اولان هیپوقراتیسك اثرلری : الفصول ، الکسر ، تقدمة المعرفه ، الامراض الحاده ، الاخلاط ، قاطیطیون ، الماءوالهواء ، طبیعة الانسان نامیله عربجه‌یه ترجمه ایدلدیکی کبی، غالیه‌نك اثرلریده : التشریح الکبیر ، اختلاف التشریح ، تشریح الحیوان الحی ، آراءابقراط وافلاطون ، علوم ارسطو ، تشریح الرحم ، مداواة الامراض ، علل النفس ، محنت الطبیب ، الادویة والدواء نامیله عربجه‌یه نقل ایدلمشدی . بو اثرلردن ماعدا دیسقوریدیس واوریبازیوسك اثرلریده ترجمه ایدلمشدی .

بو صورتله ترجمهٔ آثار ایدنلر ، حنین ، عیسی بن یحیی ، احمد بن موسی ، حبیش الاعسم ، استفان (اصطفان) کبی لسان آشنا ومقتدر طبیبلر ایدی. عربلر بوکتابلری یالکز ترجمه ایله قالمامشلردی . مطالعه‌لرینی قولایلاشدیرمق ایچون فصللرینی دها منتظم برصورتده ترتیب ایتمشلر ، بو اثرلره آیریجه شرحلر وحاشیه‌لرده یازمشلردی . ازجمله دیسقوریدیسك یونانیجه‌دن ترجمه ایدیلن کتابنه اندلس اطباسندن ابن جلجلك یازدیغی شرحده بر چوق نباتات اسملری درج ایدلمشدیکه، بو نباتات یونانیلرجه‌ده معلوم دکلدی.

اسلاملر او زمانه قدر موجود تداوی اصوللرندن باشقه اصوللرده کشف ایتمشلردی . از جمله فلج کبی او آنه قدر صیجاق علاجلرله تداوی اولونان برخسته‌لکی عربلر صوغوق علاجلرله تداوی ایلمشلردی . بو اصولی ایلك اول کشف ایدن ذات، شیخ ابو منصورایدی. ابو منصور بغداد خسته‌خانه‌سی ریاستنه تعیین اولوندقدن صوکرا اکثر خسته‌لکلری آریه وتخم ایله تداوی ایتمش ، کندیسندن صوکرا کان طبیبلرده بو اصولی تطبیق ایلمشلردی . طبابتده حتی ابطال ایدیجی علاجلری ایلك دفعه قوللانان ، عربلردی . عربلر صاریاق وقولرا ایچونده علاج ترتیب ایتمشلر ، دلیلرك تداویسنده آفیون قوللانمشلر، مثانه‌ده حاصل اولان طاشی پارچه‌لامق اصولنیده بولمشلردی . جذام خسته‌لکنه دائر ایلك اثرعرب اطباسندن یوحنا بن ماسویه طرفندن یازلمشدی .

کیمیا

علم کیمیا ایلك اول امویلر زماننده رواج بولمغه باشلامشدی. حتی امویلردن خالد بن یزید، راهب ماریانوسدن کیمیا تحصیل ایدرك بوعلمه دائر اوچ کتاب تألیف ایلمشدی . عربلرك اك بویوك کیمیاکری جابر بن حیان ایدی . بو

ذاتك تدریساتی قرون وسطاده تماميله حاكم اولمشدی. جابر ، علم كيميايی خالددن اوكرنمشدی . روايته كوره اون ایکی امامدن جعفر صادقده کیمیایی خالددن تحصیل ایلمشدی . جابرك نره‌لی اولدیغی معلوم دکلدر . بعضلرك روایتنه کوره (طوس)لی ، بعضلرك روایتنه کوره‌ده سوریه‌لی در . جابر کوفه‌ده یاشامش ، یکرمی یدی قدر اثر وجوده کتیره‌رك قسم اعظمی لاتینجه و آلمانجه‌یه ترجمه ایدلمشدی.

هجرتك اوچنجی عصری نهایتلرنده یازیلان بر منظومه‌ده بعض کیمیا ملاحظه‌لری درمیان اولونمش ، کیمیا بو دورده هنوز خیالات دائره‌سنده طیشاری چیقامامشدی. بو دورده یالکز نبطیلرك زراعتنه دائر بر اثر تألیف ایدلمش ، بو اثرده عراق صحرالرنده یاشایان زراعك عنعنه‌لرندن بحث اولونمشدی . علم کیمیا اساسلی اولارق اندلس امویلرندن ایکنجی حکام زماننده باشلامش ، مادریدلی بر اسپانیول ، ابو القاسم مسلمه المجریطی، کیمیا ایله طلسمه ونسخه ترتیبنه دائر بر اثر تألیف ایلمشدی . حتی (الحاسب) ویا (الکاتب) عنوانی احراز ایدن عطارد بن محمدده علم کیمیا ایله قیمتدار طاشلر حقنده‌کی اثرینی بو دورده یازمشدی . صوکرا، (۹۰۰م) سنه‌لرینه طوغرو معتضدك امیرآخوری‌ده حیوانات ایدن فروسیته دائر بر اثر تألیف ایلمشدرکه، الیوم (بریتیش موزه‌نوم)ده بولونان بوکتاب، بو زمینده یازیلان آثارك اك اسکیسی‌در . بو دورك اك مشهور کیمیاکری مالاغالی عبداه ابن بیطاردر . ابن بیطار نباتات تدقیقی ایچون مصر ، آناطولی ویونانستانه سیاحت ایتمش ، شامده نباتات متخصصلرینك رئیسی اولمق اوزره ملك کاملك خدمتنه داخل اولمشدی . ملك کاملك وفاتنده قاهره‌یه کیتمش ، بعده شامه عودتنده وفات ایلمشدی. ابن‌بیطارك اك مهم اثری (کتاب الجامع فی‌الادویة المفرده)در . بو کتاب فرانسزجه وآلمانجه‌یه ترجمه ایدلمشدر . کذا ابو ذکریا یحیی ابن العوامده یونان منابعندن آلدیغی معلوماته وکندی تجربه‌لرینه مستند اولمق اوزره زراعته دائر (کتاب الفلاحه) نامیله بر اثر وجوده کتیرمشدر .

عربلر کیمیا اصطلاحنی کندی لسانلرینه اویدیرمشلر ، از جمله ماءالفضه (آسید نیتریك) ، زاج یاغی (آسید سولفریك) ، ماءالذهب (آسید نیتروهیدروقلوریك)ی استحضار ایتدکلری کبی جهنم طاشی (نیتراط دارژان)، راسب احمری

(اوقسيد دومركور) كبي مركباتی‌ده كشف ايلمشلردی . عربلر ادويه‌يی بوصورتله كشف واستحضاره همت ايتدكلری كبي نباتاتی‌ده بالذات آرارلر، رساملر واسطه‌سيله ترسيم ايتديررلردی. (كتاب الادوية المفرده) صاحبی رشيدالدين بن الصوری نباتاتی بو طرزده تصنيف ايلمشدی .

عربلر طبابت ايله علم كيميايی ترقی ايتديره‌رك تداویٔ امراضده بويوك بر موفقيت

عربجه بر علم هيئت كتابندن (پارسده كتبخانهٔ مليده)

كوسترمشلردی . حتی بر چوق خسته‌خانه‌لر (مارستانلر) تأسيس ايدرك بوراده عمليات ايله نظرياتی‌ده برلشديرمشلردی. اسلاملرده ايلك خسته‌خانه، امويه خليفه‌لرندن وليدبن عبدالملك زماننده تأسيس ايدلمشدی (٨٨ ﻫ) . بو خسته‌خانه‌ده جذام علتنه دوچار اولانلر تداوی اولونور ، كنديلرينه معاش تخصيص ايديليردی. خسته‌خانه، امويلرك صوك زمانلرينه قدر يكانه مارستان اولارق قالمشدی. عباسيلر زماننده‌ايسه خليفه منصور (جنديشاپور) خسته‌خانه‌سندن طبيبلر كتيرتمش ، ايلك خسته‌خانه هارون الرشيد طرفندن تأسيس ايدلمشدی . هارون الرشيد بو خسته‌خانه‌نك تأسيسنی جبرائيل بن بختيشوعه امر ايتمشدی. دها صوكرا برمكيلرده بر خسته‌خانه تأسيس ايدرك رياستنه هندلی ابن دهنی تعيين ايتمشلردی . (بغداد)ده خسته‌خانه‌لر تأسيس ايدلدكدن صوكرا ديكر شهرلرده بوكا امتثال ايتمشلردی . ازجمله عباسيلردن متوكلك وزيری فتح بن خاقان (مارستان المغافر) ناميله بر خسته‌خانه تأسيس ايلديكی كبي

احمد بن طولونده ٦٠٠٠٠ دینار صرف ایدرك بر خسته‌خانه انشا ایتدیرمشدی. حتی احمد بن طو-
لون هرهفته خسته‌خانه‌یه کیدر ، صورت مخصوصه‌ده زیارت ایدردی. اوچنجی عصر هجرینك
صوکلرینه طوغرو مکه ومدینه‌ده‌ده خسته‌خانه‌لر یاپیلمشدی . بالخاصه خلیفه مقتدر زماننده
خلیفه ایله وزیرلری طرفندن متعدد خسته‌خانه‌لر یاپدیرلمشدی . دردنجی عصرده اخشیدیلردن
کافور (مارستان کافوری)یی ، آل بویهدن عضدالدوله (بغداد)ده (مارستان عضدی)یی
تأسیس ایلمشدی . بو خسته‌خانه‌ده کوز حکیملری ، قان آلیجیلر وجیقیقجیلرده داخل اولمق
اوزره ٢٤ طبیب بولونوردی. بوندن باشقه صلاح الدین ایوبی‌ده قاهره‌ده (مارستان عتیق)ی
بنا ایتمشدی. اسلاملر بوخسته‌خانه‌لره هر دین ومذهبدن خسته قبول ایدرلر، هر خسته‌لك
ایچون آیری براوطه تخصیص ایلرلردی. طبیب، خسته باقیجیلریله برابر خسته‌لری طولاشارق
علاجلرینی یازاردی . خسته‌خانه‌لرده طبه واجزاجیلغه دائر درسده ویریلیردی . بو ثابت
خسته‌خانه‌لردن ماعدا دوه وقاطر ایله نقل اولونور سیار خسته‌خانه‌لرده واردی. ایران ساچو-
قیلرندن سلطان محمد بن محمد بن ملکشاهك اردوده قرق دوه ایله جر اولونور بر خسته-
خانه‌سی واردی .

علم نجوم ، علم هیئت عربلرده، بری‌ییلدیزلرك مقدرات بشر اوزرنده‌کی تأثیر-
اتندن باحث اولمق اوزره بر (علم نجوم) ، دیکری‌ده
ییلدیزلرك حرکاتنی تعریف ایتمك اوزره بر(علم هیئت) واردی . عربلر بوایکی
علمده حقیقةً وقوف صاحبی ایدیلر. بالآخره السنهٔ اجنبیه‌دن کتابلر ترجمه اید-
یلنجه ، عربلر اسکی بیلدکلری معلوماتی‌ده بوکا علاوه ایتمشلر ، بو صورتله هر
ایکی علمی‌ده ترقی ایتدیرمشلردی .

عباسیلر زماننده بو ایکی علمه الك زیاده اهمیت ویرن ، ابو جعفر المنصور
ایدی . بو خلیفه (سند هند) کتابنی ترجمه ایتدیرمش، منجملره معاشلر تخصیص
ایدرك انلری مأمورین دولت صره‌سنه کچیرمشدی . خلیفه‌لر سیاسی واداری
ایشلرده منجملره مراجعت ایتمشلردی . منجملر ییلدیزلرك احوالنه باقارلر ،
بر ایشك اوغورلی اولوب اولمیه‌جغنی خبر ویررلردی . کذا خسته‌لری‌ده ییلدیز-
لره کوره تداوی ایدرلردی. یمك و ایچمك زمانلری ییلدیزلره کوره تعیین اولونور،
بوکا اعتقاد ایتمینلر دائمی صورتده تخطمه ایدیلیردی .

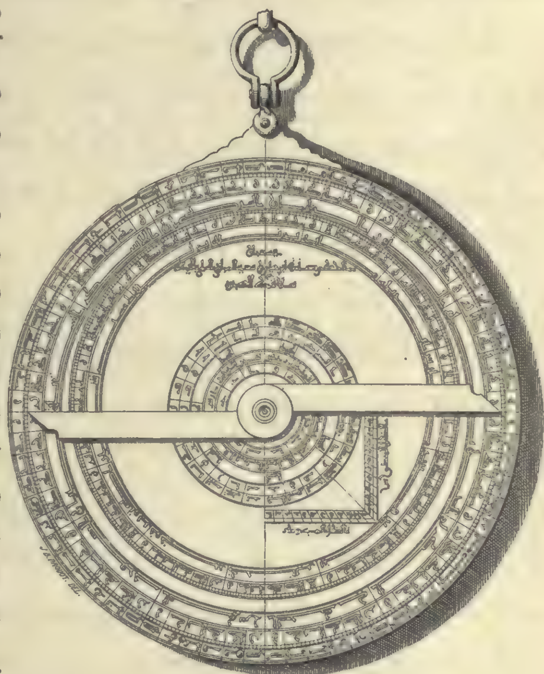
اسلاملر علم نجومه اعتقاد ایتدکلری کبی علم هیئتده‌ده ترقی کوسترمشلردی.
مأمون زماننده محمد بن موسی الخوارزمی، هند ، ایران وبیزانس اصوللرینی طو-
پلایارق بر زیج وجوده کتیرمشدی . بو زیجك اس الاساسی ، (سند هند) ایدی.
فقط محمد بو اثرده تعقیب اولونان مسالکی تعدیل ایلمشدی. محمد بن موسی، کیجه ایله

كوندوزك تعديلنى ايرانيلرك ، كونشك ميلنىده بطلميوسـك اصولنه كوره قبول ايتمشـدى . صوكرا بر طاقم بابلرده عـلاوه ايتمش ، كتاب او دورده بويوك بر رغبته مظهر اولمشدى. دها صوكرا اندلسلى مسلمة بن احمد مرحيطىده بوزيجك تاريخنى هجرى تاريخه تحويل ايلمشدى .

علم هيئتده الك مهم كشفيات، مأمون زماننده وقوعه كلمشدى . مأمون دوريـنك الك بويوك هيئت شناسلرندن موسى اوغللرى نامنده اوچ قاردش نصف النهار دائرهسنك درجهسنى تعيين ايچون ارضك محيطنى اولچمشـلردى. مأمون، محيط ارضك ۲٤۰۰۰ ميل اوزونلغنده اولديغنه شبهه ايتـديكى ايچون بونى اولچديرمك ايستهمش ، بو تجربه (سنجار) صحراسنده اجرا ايدلمشـدى . تجربهنك اجراسى ايچون بر قازيغه اوزون بر ايپ باغلايوب شماله طوغرو چكمشـلر ، بعده ايپك بيتديكى يرده ارتفاع آلمشلر، صوكرا جنوبه طوغروده عين عملياتى اجرا ايتمشلر، ايپك بويىايله ارتفاع درجهلرينك فرقنى حساب ايدرك ارضك محيطنى اولچمشلردى. بو دورده يتيشن الك بويوك هيئت شناس ، ابو معشر بلخىدر . بوذات، رياضيات وهندسه ايله مشغول اولدقدن صوكرا علم هيئته دائرده اثرلر تأليف ايلمشـدى . دها صوكرا حنين بن اسحق عبادى، ثابت بن قره ، آوروپاليلرجه (آلفراغانيوس) ناميله شهرت بولان احمد بن كثير فرغانى ، سهل بن بشر بن هانى ، بو دورده الك بويوك هيئت شناسـلردن معدوددى . دها صـوكرا محمد بن جابر حرانىده علم هيئتـده جداً تميز ايلمشـدى . بشـنجى عصر هجريده يتيشن هيئت شناسلردن ابو الوفاء بوزجانى ، ابوالريحـان بيرونى ، نصـيرالدين طوسى بالخاصـه شهرت قازانمشلردى . بو ذاتلر علم نجومك باطل بر فكره مستند اولديغنى اثبات ايلمشلر، خيالاتى حقيقت ضياسىايله امحايه چالىشمشلردى. حتى علم هيئتى ايلرىيه كوتورمك ايچون بر چوق تجربهلر اجرا ايلدكلرى كبى كندى زمانلرينـه كلنجيه قدر علم هيئته دائر يازيلان اثرلرىده طوپلامشلردى .

عربلر رصدانه پك زياده اهميت ويرمشلردى . الك زياده قوللاندقلرى رصد آلتلرى : يلديزلرك بعدلرينى اولچمك ايچون (لبنه آلتى) ، تحويل اعتدالى آكلامغه مخصـوص (حلقهٔ اعتداليه)، ارتفاع آلمغه مخصوص (ذات الشعبتين)، (اسطرلاب) و(ذات الحلق)دن عبارتدى. رصدخانهلرده بو آلتلرك مختلف نوعلرى بولونوردى. مأمون، علم هيئته دائر اثرلرى عربجهيه ترجمه ايتديردكدن صوكرا يلديزلرك رصد ايدلمسنىده امرايلمشدى. ايلك دفعه اولهرق يلديز-

لری (بغداد)ده (شماسیه)ده، شامده (جبل قیسون)ده رصد ایتمشلردی. خلیفه مأمون وفات ایدنجه رصداته دوام ایدیله‌مه‌مشدی . مع‌مافیه او آنه قدر اجرا ایدیلن رصداتك نتیجه‌سنی برکتابده جمع ایدرك (رصد مأمونی) نامی ویرمشلردی. بورصدات، یحیی بن‌ابی منصور ایله خالد بن‌عبدالملك مروزی، سند بن‌علی، عباس بن‌سفید جوهری ایدی . دها صوکرا موسی اوغللری‌ده (بغداد)ده بر رصدخانه‌یاپارق ییلدیزلری رصدایتمشلردی. کذا آل‌بویهدن شرف‌الدین بن‌عضدالدوله (بغداد)ده بر رصدخانه یاپدیرمش، مشهور هیئت شناسلردن ابوسهل ویحیی بن رستم‌کوهی بورادەکواکب سبعه‌یی ترصد ایلمشلردی. طوائف ملوك زماننده فاطمیلر (مقطم) طاغی او- زرنده حاکم بامر الله‌ك نامنه نسبتله (رصد حاکمی) نامیله بر رصدخانه تأسیس ایلمشلردی . بو رصدخانه بالآخره فاطمیه خلیفه- لرندن مستعلی بن‌مستنصرك وزیری افضل بن امیر الجیوش طرفندن مجدداً انشا ایدلمشدی . نصیرالدین طوسی (مراغه)ده رصدخانه تأسیس ایدنجیه قدر (٦٥٧ ھ) رصدخانهٔ حاکمی اك بویوك رصد- خانه اولمق اوزره قالمشدی . نصیر- الدین طوسی هلاکویه بو رصد- خانه‌یی انشا ایتدیردکدن صوکرا برچوق آلات و ادواتده آلدیر- مش، ٤٠٠٠٠٠ جلدکتابی حاوی جسیم برده کتبخانه تأسیس

اسطرلاب آلتی (اسپانیا موزه‌سنده)

ایلمشدی. دها صوکرا تیمورلنك (سمرقند)ده بررصدخانه انشا ایتدیره‌رك علم هیئتك ترقیسنه خدمت ایتمشدی .

اسلاملر بو رصدخانه‌لرده ترصدات اجرا ایدرك ییلدیزلری تدقیق ایتمشلر، زیجلری ترتیب ایلمشلردی. بو زیجلرك اك مهمی ابن‌یونس طرفندن وجوده کتیر- لمشدی. دها صوکرا ابواسحق ابراهیم بن حبیب فرازینك (کتاب الزیج علی سنی العرب)ی ایله محمدبن موسای‌الخوارزمینك وابومعشربلخینك زیجلری‌مشهوردی. خصوصیله نصیر الدین طوسی (زیج ایلخانی) نامیله مکمل برزیج کتابی وجوده کتیرمشدی. اسلاملر رصداتده خیلی ترقی ایتدیرکلری کبی سمت وارتفاعی تعیین

ايچون آلتلرده ايجاد ايتمشلردی. نصيرالدين طوسی (اسطرلاب) آلتنده تكملات حصوله كتيرمشدی . كره واسطرلابه برخط عـلاوه ايتمش ، ابوعبدالله محمد بن جابرده ارضك نقطهٔ منتهاسنی ايضاح، دائرة البروجك ميللرينی تصحيح ومثلثلر ايله زاويه‌لرك مساحه‌سنده جيبلرله وترلری استعمال ايلمشدی. ابوالريحان بيرونی تسطيح كره‌يی كشف ايدرك (الآثار الباقيه عن القرون الخاليه) ناميله براثر تأليف ايتمشدی .

اسطرلاب آلتی (اسپانيا موزه‌سنده)

بيرونی يونان علومنی هندستانه، هنـد علومنی‌ده عربلره نقل ايتمشدی. سلطان محمود غزنوی زماننده برچوق سنه‌لر هندستانده قالمش ، هند علومنی لايقيله تحصيل ايلمشدی؛ اسلام هيئت شناسـلری بو غيرت وفعاليت سايه‌سنده بولوندقلری دورك استادی اولمشـلردی . الك مشكل علم هيئت مسئله‌لرينی اسلاملر حل ايدرلر، برطرفدن‌ده يونانيلرك علم هيئته متعلق اثرلرينی ترجمـه ايدرلردی .

فلسفه اسلاملر حريت كلامه و سربستئ وجدانه آليشدقلری تاريخدن اعتباراً آيتلر وحديثلر حقنده ادراكلرينه كوره معنی چيقارمغه باشلامشلردی. بوسببدن هركس كندی استخراج ايتديكی معنايی اساس اتخاذ ايتمش ، هجرتك ايكنجی عصرينه طوغرو اسلاملر مذهبجه آيرلمغه باشلامشلردی. بوصورتله آيريلان الك مهم شعبه، معتزله‌ايدی. معتزله مسلكی، نصوص دينيه‌يی احكام عقليه‌يه تطبيق ايتمكدن عبارتدی . بو مذهب، هجرتك برنجی عصری صوكلرينه طوغرو ظهور ايتمشدی. عباسيلردن منصور، اولا رأی وقياس طرفدارلرينه ياردم ايتمش ، بالآخره ارسطونك فلسفه‌سی اساس اتخاذ ايديله‌رك معتزله مذهبی رواج بولمشدی.

بو مذهبك اڭ زیاده ترقی ایتدیکی دور، مأمون زمانی‌ایدی. مأمون، مکمل بر تحصیل کورمشدی. زماننده یونانیجه‌دن برچوق کتابلر ترجمه ایدلمش، مأمون بونلرك همان کافه‌سنی اوقومشدی. بو سببدن مسلك اعتزاله داخل اولان علمایی وازجمله ابوالهذیل العلاف وابراهیم بن سیار کبی عالملری طوپلامش، اوزمانه‌قدر سویلنه‌مین مطالعه‌لری میدانه چیقارمشدی: مأمون، قرآن کریمك مخلوق یعنی غیر منزل اولدیغنی ادعا ایدییوردی. مأمون بو فکری شو صورتله اورتایه آتنجه فقها کاملاً آیاقلانمشلردی. بونلر معتزله‌دن دها زیاده طرفداره مالك اولدقلری ایچون بومسئله‌ده معتزله‌نك غائب ایتمسی محتملدی. فقط مأمون برکره‌یه اورتایه آتیلدقدن صوکرا آرتق هیچ دونمه‌مکه عزم ایتمشدی. مأمون، معتزله مذهبنی دلیللر و برهانلرله اثبات ایچون مجلسلر طوپلامغه باشلامش، مناظراتك اصولی دائره‌سنده اجراسنی تأمین فکریله یونانیجه‌دن عربجه‌یه کتابلر ترجمه ایتدیرمشدی. اکثریا خلقی کندی فکرینه اماله ایده‌مدیکی زمان، قوت‌استعمالندن‌ده کری قالمامشدی. ازجمله بغدادده ضبطیه ناظری اسحق بن ابراهیمه یازدیغی بر امرنامه‌ده قرآن علماسنی کاملاً جلب ایتمسنی، ایچلرندن قرآنك مخلوق اولدیغنی اعتراف ایدنلرك براقلماسنی، ایتمینلرك‌ده اسملری قید اولونماسنی امر ایتمشدی. مأمون بو صورتله فکراً وفعلاً اعتزال مذهبنی التزام ایلمش، برمدت صوکرا آریسطوته‌لیس (ارسطو)نك فلسفه‌یه دائر بوتون اثرلرینی عربجه‌یه ترجمه ایتدیرمشدی. ارسطو فلسفه‌سی معتزله افکارینه موافق وبالخاصه قاعدهٔ مناظره‌یی تقویه ایده‌جك ماهیتده‌اولدیغی ایچون بو مذهبه سالك اولانلر ایچون پك بویوك بر رغبته مظهراولمشدی.

اسلاملر فلسفه ایله اشتغال ایدرك علم کلامی وجوده کتیرمشلردی. فقط بوتون بوتجددلر هپ مأمونك غیرت وفدا کارلغی سایه‌سنده قوه‌دن فعله کلمشدی. مأمون کتاب ترجمه‌سنه پك‌زیاده اهمیت ویرر، حتی ترجمه اولونان هرکتابه آغرلغنجه آلتون احسان ایدردی. بو سببدن بر چوق مترجملر بغداده قوشمشلر، ترجمهٔ آثار خصوصنده بربریله رقابته کیریشمشلردی. بو سایه‌ده السنهٔ اجنبیه‌ده موجود فلسفی اثرلرك قسم اعظمی عربجه‌یه نقل ایدلمشدی.

فلسفه‌دن عربجه ترجمه اولونان کتابلر افلاطون‌ایله ارسطونك آثاری‌ایدی. افلاطونك اثرلرندن (کتاب اساسیه)، (کتاب المناسبات)، (طیماوس)،

(التوحید)، (اصول الهندسه)؛ آرسطونك اثرلرندنده (قاطیغوریاس ای المقولات)، (تحلیل القیاس)، (کتاب البرهان)، (الجدل)، (الخطابه)، (الکون والفساد)، (المرآة) کبی اثرلرکاملاً عربجه‌یه ترجمه ایدلمشدی. اسلاملر افلاطون ایله آرسطونك بو کتابلری ایله انلره دائر یازیلان شرحلری اوقودقدن صوکرا فلسفه‌ده اقتدار کوسترمکه باشلامشلر، طب ایله مشغول اولانلر بالخاصه فلسفه ایله‌ده اشتغال ایتمشلردی.

اسلام فیلسوفلرینك الك قدملیسی، یعقوب بن اسحق بن الصباح الکندی ایدی. یعقوب، (فیلسوف العرب) عنوانی آلمشدی. مأمون ایله معتصم زماننده بویوك برحرمته مظهر اولمش، طب، فلسفه، حساب، منطق، موسیقی، هندسه وعلم هیئتده مهارت کامله اکتساب ایلمشدی. کندی، ترجمه ایله‌ده اشتغال ایتمشدی. فلسفه‌یه، نجومه، جدله، سیاسته، منطقه، موسیقی‌یه دائر یازدیغی اثرلرك مجموعی ۲۳۱ه بالغ اولمشدی.

کندی‌دن صوکرا ابونصرفارابی یتشمشدی. فارابی اصلاً تورك ایدی؛ فقط آثارینی عربجه یازمشدی. فارابی (شام)ده تحصیل وتربیه کورمش، علم وکمالیله تمیز ایلمشدی. کندی‌نك تحصیل ایلدیکی علوم وفنوندن ماعدا بالخاصه منطقده کندی‌یه‌ده تفوق ایتمشدی. فارابینك فلسفه و تحلیلده، قواعد منطقیه‌یی توضیحده‌کی اقتداری فوق العاده ایدی. الك مشهور اثرلری (احصاء العلوم والتعریف باغراضها)، (السیاسة المدینه) ایدی. فارابی موسیقی‌ده‌ده مهارت کسب ایتمشدی. ازجمله قانونی فارابی ایجاد ایلمشدی. زماننده برچوق ترجمه‌لری تصحیح ایتدیکی ایچون کندیسنه (معلم ثانی) عنوانی ویرلمشدی. فارابی (حلب)ده سیف الدوله‌نك مظهر احترامی اولمشدی. بالخاصه یونان فلسفه‌سنی تدقیق ایلدیکی صره‌ده آرسطونك روح حقنده‌کی اثرینی تمام ایکی یوزدفعه اوقومش: «آرسطونك زماننده یاشاسه ایدم، الك برنجی شاکردلرندن بری اولوردم!» دیمشدی. فارابی افلاطونك (جمهوریت) نامنده‌کی اثرینی افکار اسلامیه‌یه تطبیق ایلمشدی. فارابینك بو بابده‌کی مطالعه‌سی بر رجل سیاسی‌یه ویابرفقیهه یاقیشمقدن زیاده برفیلسوفه یاقیشابیله‌جك برماهیتده ایدی. فارابی دیپور دی‌که: انسانلر ایچون بر حکمدار ایله اداره اولونور بر حکومت وبرده اعتقادات دینیه لازمدر. الك مکمل دولت، بویون ارض مسکونه شامل اولاجق برحکومتدر. بویله معظم بر جهان دولتنده حکمدارلرك ملك خصلت، واپلرك حکیم اولماسی

ایجاب ایدر. فقط بو حکومتده اجرای سلطنت ایده‌جك کیمسه حکمدارلق اوصافنی حائز اولمازسه اوکا بر ایکنجی و یا اوچنجی حکمدارده ترفیق ایدلملی، بو صورتله کبار صنفندن مرکب بر جمهوریت تشکیل اولونمالیدر.

دها صوکرا قدسده مطهر بن طاهر المقدسی یتشمشدی. بو ذات (سجستان)ده (بوست) شهرنده یاشامش، سامانی حکمدارلرندن برینك ناظری طرفندن وقوع بولان طلب اوزرینه (کتاب البداء والتاریخ)ی یازمشدی. المقدسی بو کتابده او آنه قدر معلوم اولان نظریات اسلامیه‌دن ماعدا شخصی تجربه‌لرینك نتاجنی ومازده‌ئیزم ویا اسرائیلی مذهبنه سالك راهبلرك مناقشاتنی‌ده قید وتذکار ایلمشدی.

اسطرلاب آلتی

آل بویه (بغداد)ی ضبط ایتدکدن صوکرا (٩٤٥م) عباسیه خلیفه‌لری بر نوع وصایت آلتنه کیرمشلردی. اوزمان متوکل وخلفلری زماننده ارتجاع ظهورینه میدان ویرن فلسفه‌ده ترقی ایتمکه باشلامشدی. بو دورده اك زیاده (بصره)ده بویوك بر فعالیت حصوله کلمشدی. بو فعالیتك مرکزی‌ده (اخوان الصفا) جمعیتی تشکیل ایدییوردی.

(اخوان الصفا) جمعیتی دردنجی عصر هجریده (بغداد)ده تأسیس ایدلمشدی. بو جمعیت فلسفه ایله اشتغال ایدنلرك متعصبلر الندن قورتولمق ایچون کیزلیجه تشکیل ایتدکاری بر جمعیت ایدی. (اخوان الصفا)نك اك مهم اعضاسی: ابوسلیمان محمد بن معشر بستی، ابوالحسن علی بن هارون زنجانی، ابو احمد مهرجانی، عوفی وزید بن رفاعه‌دن عبارتدی. بوذاتلر کیزلی کیزلی طوپلانیرلر، فلسفه‌یه دائر مذاکراتده بولونورلردی. (اخوان الصفا) جمعیتی ایران، یونان وهند علومنی اسلامیته کوره تعدیل ایتمش، بونلرك زبده‌سنی احتوا ایتمك اوزره ملی بر

مسلك وجوده كتیرمشدی. بو جمیتك فكرنجه اسلامیته برچوق اوهام وخیالات قاریشمشدی. دینه صفوت ابتدائیه‌سنی اعاده ایتمك ایچون فلسفه‌یه احتیاج واردی. بونك ایچونده یونان فلسفه‌سی ایله اسلام شریعتنی برلشدیرمك لازمدی. (اخوان الصفا) جمعیتی فلسفه‌ده‌کی طرز ومسلکنی نشر ایتمك اوزره (رسائل اخوان الصفا) نامیله بر مجموعه تأسیس ایلمشدی. بو رساله‌ده کائناته، طبیعتك شکل وماهیتنه، سمایه،عالمه، علم نجومه، معدنلره، نباتاته، حیواناته، عقل ومعقوله، عشقه و فلسفه‌یه دائر بر چوق مطالعات و تدقیقات نشر ایدلمشدی. رساله‌لر معتزله ایله سائر فرقه‌لر اره‌سنده تعمم ایتمش، نهایت ابو الحکم عمرو بن عبدالرحمن کرمانی واسطه‌سیله اندلسده‌ده انتشار ایلمشدی.

اسطرلاب آلتی

عربلرده فلسفه انتشار ایتدکدن صوکرا پك بویوك فیلسوفلر یتشمشدی. بونلرك الك مشهورلری ابن سینا، ابن الرشید، امام غزالی ومحی الدین عربی ایدی. ابو علی الحسین بن سینا (بخارا) جوارنده‌اوفاق بر شهری اداره ایدن برذاتك اوغلی ایدی (۹۸۰-۱۰۲۷م). ابن سینا ولایت مرکزنده فلسفه وطب تحصیل ایتمشدی. اونیدی یاشنه کلدیکی زمان سامانیلردن منصورك اوغلی نوحی تداوی ایتمش، بو سایه‌ده سرایه داخل اولابیلمشدی. یکرمی ایکی یاشنده ایکن پدری وفات ایتمشدی. اوزمان، خوارزم حکمداری علی بن منصوره التجا ایتمش، بعده خراسان وجرجان طرفلرینه سیاحت ایلمشدی. بوراده برمدت معلملك ایتدکدن صوکرا (قانون فی الطب) نامنده‌کی اثرینی یازمشدی. بعده (ری)، (قزوین) و(همدان)ه کلمش، آل بویهدن شمس الدوله‌یه ناظرلق ایتدکدن صوکرا تاج الدوله زماننده اهانتله اتهام ایدیله‌رك قلعه‌بند ایدلمشدی. ابن سینا بو اثناده فرار ایدرك

(اصفهان)ه، علاءالدولهیهالتجا ایتمش، نهایت افراط درجه‌ده چالیشمق وذوق وسفاهت یوزندن وفات ایلمشدی. ابن سینا، بولوندیغی دورده شرقده مرغوب اولان علوم وفلسفه‌نك كافه‌سنه متعلق اثرلر تألیف ایتمشدی. عقائد دینیه‌یه متعلق اولمق اوزره آخرته، معجزه‌لره، رؤیالره، سحرلره وطلسملره دائر (رساله)لر یازمش، فقط اك زیاده فلسفه ایله مشغول اولمشدی. ابن سینانك (شفا)سی منطق، حكمت، ریاضیه وعلم هیئتدن باحثدی. ابن سینا بو اثرنده احكام قرآنیه‌یه مغایر فكرلر بیان ایتمكله اتهام ایدلدیكی ایچون شاكردی عبداه جرجانی‌یه بو بابده‌كی ظنك یاكلش اولدیغنی كوسترمك ایچون بر مكتوب یازمشدی. (اشارات)، (التنبیهات)، (عیون الحكمه)، (حی بن یقظان)، (خطبة الغرا)، (رسالة الطیر) نامنده‌كی اثرلرنده ابن سینا بوتون افكار فلسفیه‌سی شرح و ایضاح ایلمشدی. ابن سینا بو اثرلرندن ماعدا علوم طبیعیه‌یه دائر اون قدر اثر یازدیغی كبی (منظومه) نامیله برده مجموعهٔ اشعار نشر ایلمشدی.

ابوالولید بن الرشد (قرطبه)ده طوغمشدی (١١٢٦ — ١١٩٨ م). پدری فقهادن ایدی. ابن الرشد مسقط رأسنده اكمال تحصیل ایتمش، بعده (فاس)ه كله‌رك موحدلرك حكمداری یوسفه تقدیم اولونمشدی. دها صوكرا (اشبیلیه)یه قاضی نصب ایدیله‌رك تكرار یوسفك امری ایله فاسه عودت ایلمشدی. یوسف، ابن الرشدی كندیسنه طبیب خصوصی تعیین ایتمك ایسته‌مش ایسه‌ده ابن الرشد تكرار قاضیلقله (قرطبه)یه عودت ایتمشدی. حیاتنك صوك زمانلرینه طوغرو یوسفك خلفی، ابن الرشدك تدقیقات فلسفیه‌سندن شبهه‌لنه‌رك كندیسنی نفی ایلمشدی. بونكله برابر تكرار فاسه دعوت ایدلمش واوراده وفات ایلمشدی. ابن الرشد، فلسفه‌یه دائر مهم اثرلر وجوده كتیرمشدی. اك مهم اثری (فصل المقال) ایدی. ابن الرشد بواثرنده دین ایله علمی تألیفه غیرت ایلمشدی. (تهافت التهافت) نده امام غزالینك (تهافت) نی جرح ایتمش، بعده (كلیات) نامیله فن تداوی‌یه دائر بر اثر وجوده كتیرمشدی. ابن الرشد ارسطونك شعر وعلم بیانه دائر یازدیغی اثرلری‌ده شرح ایلمشدی.

محمد بن الغزالی (حجة الاسلام) نامیله شهرت بولمشدی. غزالی (طوس) شهرنده طوغمشدی (٤٥٠ ه). پدرندن پك كوچوك یاشده یتیم قالان غزالی بیكس

بر حالده بويومش ، زمانينك فقهاسندن احمد بن محمد الزادكانيدن علم فقهى تحصيل ايلمشدى . بعده (جرجان)ده اكمال تحصيل ايتمش ، مجموعه‌سنه بر چوق مسائل علميه وفقهيه قيد ايلمشدى . غزالى بو مسائلك كانه‌سنى ازبرله‌مش ، حتى : « ياز-ديغم شيلر او قدر ازبرمده قالديكه، شايد خرسزلر كتابلريمى چالاجق اولسه‌لر بنه هيچ برشى ضايع ايتمش اولميه‌جغم» ديمشدى. امام غزالى (نيشاپور) ه كله‌رك اصول منطق ، مناظره وفلسفه تحصيل ايتمش ، بعده (سامرا)يه كله‌رك وزير نظام الملك ايله مناسبت پيدا ايتمش، (مدرسهٔ نظاميه) مدرسلكنى درعهده ايلمشدى. امام غزالى بر چوق اثرلر نشر ايتمشدى . الك مشهورى (احياء العلوم) ايدى . بوندن باشقه (بدايت الهدايه) ، (كيمياى سعادت)، (الفتاوى) ، (تهافت الفلاسفه)، (جواهر القرأن) الخ كبى سكسانى متجاوز اثر تأليف ايلمشدى .

محمد بن على بن محمد بن عبدالله محيي الدين عربى اندلسده (مرسيه)ده طوغمشدى (٥٦٠ هـ). محيي الدين عربى (شيخ اكبر) ناميله معروفدى . تحصيل ابتدائيسنى اندلسده اكمال ايتمش ، بعده فلسفه وتصوفله اشتغال ايدرك (فتوحات مكيه) ، (فصوص الحكم) ، (مفاتيح الغيب) كبى فلسفهٔ اسلاميه دائر پك مهم اثرلر وجوده كتيرمشدى.

فلسفهٔ اسلاميه‌نك الك بويوك اساتيذندن معدود اولان بوذاتلردن ماعدا دها بر چوق ذوات، مهم اثرلر نشر ايتمشلردى. ازجمله ابوالوفا مباشرك (مختار الحكم) ى ، (ابن الصائغ) ناميله معروف اولان ابوبكر بن باجه‌نك اثرلرى ، ابن طفيلك (اسرار الحكمة المشرقيه)ـى فلسفهٔ اسلاميه دائر نشر اولونان مهم اثرلردن ايدى. عربلر فلسفه‌يه اهميت ويردكدن صوكرا آره‌لرنده ظهور ايدن مذهب مناقشه‌لرنى ده فلسفه‌يه استناد ايتديرمشلردى. بو سببدن علما وفضلا فلسفه ايله اشتغالى طاتلى و اساسلى بر مشغوليت فكريه عد ايتمشلردى. مع مافيه اسلاميتك ايلك دورلرنده فلسفه ايله اشتغال ايدنلر دائما ملحد عد اولونورلردى. حتى بغداده مأمونه (اميرالكافرين) عنوانى ويرلمشدى. برچوق كيمسه‌لر كنديلرينه فيلسوف دنيلديكى زمان بو عنوانى رد ايدرلردى . فلسفه‌ده متخصص اولانلر ايسه كيزلى كيزلى جمعيتلر تشكيل ايدرك تتبع وتدقيقاته دوام ايلرلردى. اهالى بو فكرده اولديغى ايچون حكمدارلردن بعضلرى ده انلره يارانمق فكريله فلسفه عليهنده بولونورلردى . هجرتك آلتنجى

عصری نهایتلرنده هشام بن حکمک وزیری منصور بن عامر، ابن الرشد، ابوجعفر وابوعبدالله کبی حکمایی اندلسدن نفی وتبعید ایتمش، فلسفه‌یه دائر اثرلرك یاقیلماسنی امر ایلشدی. فلسفه ایله مشغول اولانلره (زندیق) دیمشلر، بوکبی ذواتی آتشده یاقارق اتلاف ایتمشلردی.

علوم ریاضیه عربلرده علوم ریاضیه فلسفه ایله برلکده ترقی ایتمشدی. یالکز هندسه‌یی عربلر یونانیلردن اقتباس ایتمشلردی. عربلره بو خصوصده رهبرلك ایدن کتاب، اوقلیدیسك اثری ایدی. عربلرك ریاضیه‌یی ترقی ایتدیرملرینه هندستانك بویوك بر تأثیری اولمشدی. عربلر اسلامیتك ایلك دورلرنده ریاضیه‌یی غیرمسلملره عائد بر صنعت عد ایتدکلری ایچون اهمیت ویرمزلر، حضرت عمرك وصایاسنه تابع اولارق چوجقلرینه شعر، آته بینمك ویوزمك اوکره‌تیرلردی. فقط فتوحات توسع ایدوبده جوار قوملرك مدنیتنی کوردکدن صوکرا حسابه‌ده اهمیت ویرمکه باشلامشلردی. اوزمان علم حساب عربلرده مهم برموقع اشغال ایلشدی. عربلر بو اثناده، یونانیلر کبی، الفبارینك هر حرفنه بر قیمت تقدیر ایدرك رقم مقامنده قوللانمشلردی. بالآخره (ارقام هندیه) دنیلن رقملری اقتباس ایتمشلردی. هندلیلرك بو رقملری‌ده میلادك ایلك عصرلرنده (اسکندریه)‌ده ایجاد ایدلمشدی. اونجی عصر میلادیده ارقام عربیه شمدیکی حالیله اسلام علماسنجه معلومدی؛ فقط عمومی بر صورتده تعمم ایتمه‌مشدی. حتی مطهر بن طاهر (کتاب البداء و التاریخ)‌نده کائناتك مدت دوامنی هندلیلرك تعیین ایتدکلرینی ارقام هندیه ایله ایله کوسترمشدی.

عربلرك اك اسکی ریاضیلری ابوجعفر بن موسی الخوارزمی ایدی. بو ذات، خلیفه مأمون زماننده یاشامشدی. خلیفه‌نك امری ایله هند آثارندن اقتباساً بر ریاضیه کتابی یازمش، بطلمیوسك جدوللرینی تصحیح ایلشدی. جبر وحسابه‌دائر یازدیغی اثرلر ایلك اول اوروپا لسانلرینه ترجمه ایدلمشدی. حتی (لغارتمه) کلمه‌سی ابوجعفرك (الخوارزمی) لقبندن اقتباس ایدیله‌رك (آلغوریتم، لوغاریتم) طرزینه تحویل اولونمشدی. دها صوکرا خلیفه‌نك سرای ارکانندن موسی بن شاکر زاده‌لردن محمد، احمد واحسان، فنونه دائر برچوق اثرلر تألیف ایتمشلردی. فقط بو دورده اك زیاده رغبت بولان ریاضی، ثابت بن قره ایدی. بو ذات علوم وفنونی (بغداد)‌ده

تحصیل ایلدکدن صوکرا اوزون مدت دینی مباحثه‌لره قاریشمش، بعده موسی بن شاکرك اوغللرندن محمد ایله مناسبت پیدا ایدرك (بغداد)ده خلیفه معتضده تقدیم اولونمشدی. ثابت، بوراده ریاضیه وطبابت ایله اشتغال ایتمش، یونانیلرك علوم ریاضیه‌سنده بعض تعدیلات اجرا ایلمشدی. کذا اوغلی سنان‌ده خلیفه مقتدر ایله قاهرك طبابت خدمتنده بولوندیغی صره‌ده ریاضیه‌یه دائر اثرلر نشر ایتمش، بالخاصه قطع ناقصلر ایله هندسه حقنده معلومات مهمه اعطا ایلمشدی.

عربلرده هندسه ایله الکزیاده مشغول اولان ذات، بشنجی عصر هجری بدایتلرنده یتیشن ابن‌الهیثم ایدی. ابن‌الهیثم (بصره)ده طوغمش، علوم ریاضیه‌ده‌کی اختصاصی ایله شهرت بولمشدی. حتی (نیل)ك هرسنه معین موسملرده حصوله‌کلن فیضانه قارشی بر چاره بولاجغنی ادعا ایتمسی اوزرینه خلیفه حاکم طرفندن جلب ایدلمشدی. ابن‌الهیثم (آصوان)ه قدر (نیل) نهرینی تفتیش ایتمش، نهایت بومقصدك قوه‌دن فعله کلمسی امکانسز اولدیغنی آکلامشدی. بونك اوزرینه خلیفه، ابن‌الهیثمه (قاهره)ده بر مأموریت ویرمش، بونی‌ده ایفا ایده‌مینجه خلیفه‌نك غضبنی جلب ایتمشدی. ابن‌الهیثم وفاتنه قدر مخفی بر حالده یاشامشدی.

ابن‌الهیثمك الکمهم اثری (تحریر المناظره)در. بواثر لاتینجه‌یه ترجمه ایدلمشدر. ابن‌الهیثم اوقلیدیس ایله آپوللونیوسك اصوللرینی جمع ایتمش، جبر وحساب قواعدینه یکی اصوللر علاوه ایلمشدی. ابن‌الهیثمدن صوکرا موسی اوغللرندن حسن بن‌موسی‌ده زاویه‌نك اوچ قسمه تقسیمی کبی مسئله‌لرله مشغول اولمشدی.

اسلاملرده مسلکلرنده متخصص ومقتدر ریاضیلر یتشدیکی کبی مسالك سائره اربابندن‌ده ریاضیه‌ده تمیز ایدنلر واردی. ازجمله ایران شاعرلرندن عمر الخیام (رباعیات)ی ایله تمیز ایلدیکی کبی لسان عربی اوزره ریاضیاته دائر اثرلرده تألیف ایلشدی. خیامك علم جبره عائد اثری فرانسزجه‌یه ترجمه ایدلمشدر. بوندن باشقه اوقلیدیسك بر اثرینی شرح ایتمش، کیمیای معدنی تحلیلنه دائر یازدیغی بر کتابده آلتون وکوموش حقنده معلومات ویرمشدی. خیام، سلجوق حکمداری ملکشاهك منجملك وظیفه‌سنی‌ده ایفا ایلمشدی. ملکشاهك نامنه اضافتله (تقویم جلالی) نامیله ترتیب اولونان اثری، عمرالخیام اصلاح ایتمشدی. بونلردن باشقه چغمینی ایله ابوالحسن علی المراکشی‌ده علم هیئت ایله ریاضیه‌ده اختصاص صاحبی اولمشلردی.

مدرسه‌لر، کتبخانه‌لر

اسلاملرك علوم وفنونده شو صورتله ترقی ایتمسنه مدرسه‌لرك پك نافع تأثیری اولمشدی . اسلام مدرسه‌لرنده تدریساتك اس الاساسنی قرآن کریم تشکیل ایدردی . اسلاملرك ایلك مکتبلری جامعلر ایدی . طلبه ، معلمك اطرافنده (حلقه) تشکیل ایدرك معلملرینی دیکلرلردی . بو صورتله هر معلمك کندیسنه مخصوص بر حلقه‌سی واردی . جامعلر برنوع مکتب مقامنده اولدیغی ایچون هر جامعده طلبه‌نك مراجعتنی تسهیل ایچون بر کتبخانه تأسیس ایدلمشدی . بونکله برابر تحصیل وتدریس یالکز جامعلره مخصوص دکلدی ؛ تکیه‌لرده ، خسته‌خانه‌لرده ، کاروانسرایلرده‌ده تدریسات اجرا اولونوردی . خلیفه‌لر ایله زنکینلر اکثریا خصوصی معلملر طوتارق چوجقلرینی تعلیم وتربیه ایتدیررلردی . اسلاملرده تدریسات خصوصنده اك زیاده شهرت قازانان ، (قاهره)ده (جامع ازهر) ایدی. بوجامع دردنجی عصر هجرینك اورتالرینه طوغرو انشا ایدلمشدی. (جامع ازهر)ده یالکز قرآن وفقه اوقونوردی . طلبه‌نك بر قسمی جامعده اقامت ایدرلر، بونلره (مجاورین) نامی ویررلردی . هندستاندن، تورکستاندن ، حاصلی اسلام مملکتلرینك هر طرفندن بورایه طلبه‌لر کلیرلردی . هر مملکتدن کلن طلبه‌یه مخصوص آیریجه (رواقلر) واردی : بونلره مثلا یمنیه ، هندیه ، شام، مغاربه رواقی دیرلردی. هجرتك طقوزنجی عصری ابتدالرنده (جامع ازهر)ده‌کی طلبه‌نك مجموعی ۷۵۰ یه بالغ اولمشدی . بونلر اشیالریله برابر جامعده اقامت ایدرلر، تفسیر، حدیث ، فقه ومنطق حلقه‌لری تشکیل ایدرلردی.

علوم دینیه بدایتده جامعلرده تحصیل ایدیلیرکن بالآخره مدرسه‌لرده تدریس ایدلمکه باشلامشدی .

اسلاملرده ایلك مدرسه، ایران سلجوقیلرندن ملك شاهك وزیری نظام الملك طرفندن تأسیس ایدلمشدی. امویلر وعباسیلر زماننده ایسه مدرسه نامنه وجوده کتیریلن مؤسسات ، شافعی فقهاسندن ابوبکر بیهقی نامنه انشا ایدیلان (مدرسهٔ بیهقیه)، محمود غزنوینك قاردشی نصر بن سبکتکین طرفندن یاپدیریلان (مدرسهٔ سعیدیه) ایدی. خلاصه بوتون مدرسه‌لر عربلرك غیری اولان ایرانیلر و تورکلر طرفندن تأسیس ایدلمشدی.

(مدرسهٔ نظامیه)نك مؤسسی نظام الملك، غایت سیاسی ومعارفی سور برذات

ایدی. نفوذینی تزیید ایچون عمومه ایيلك ایدر، تكيه‌لر وسائر خيرلی ایشلر ایچون سنه‌ده ٦٠٠٠٠٠ دینار صرف ایلردی. حتی دشمنلرندن بعضلری كندیسنی ملك شاهك كوزندن دوشورمك ایستیه‌رك ملكشاهه: «نظام‌الملك بو اوغوزده صرف ایتدیكی پاره‌لر برارد وایچون صرف ایدلسه ایدی بو اردو قسطنطنیه‌یه قدر طایانابیلیردی!» دیمشلردی. بونك اوزرینه ملكشاه وزیرینی صرفیاتندن طولایی مؤاخذه ایتمش، نظام‌الملك‌ده شو جوابی ویرمشدی: «اوغلم! بن ایرانی براختیارم. صاتیلمغه چیقاریلسه‌لر، بش دینار ایتمم. سن‌ده بر تورك زاده‌سك؛ صاتیلغه چیقسه‌ك اوتوز دیناردن فضله ایتمزسك. كیجه كوندوزده ذوق وصفا ایله مشغولسك. بوتون یاپدقلرك اللهه اطاعتدن زیاده معاصیدن عبارت. ایجابنده قوللانمق ایچون حاضرلادیغك اردولرایسه سنی ایكی آرشونلق قیلجلر، اوچ‌یوز آرشوندن اوته‌یه كچمین اوقلرله قورویابیلیرلر. حالبوكه بو عسكرده سنك كبی ذوق وصفا ومعاصی ایچنده‌در. بن سكا اویله بر كیجه اردوسی وجوده كتیردم كه، سنك اردوك كیجه‌ه اویودیغی ایچون بو اردو صباحلره قدر اللهه نیاز ایدییور، عمر وشوكتكك آرتماسنه دعا ایلیور؛ سن‌ده بو اردونك خیر دعاسیله یاشایورسك.» دیمش، ملكشاه بو جوابه قارشی سكوت ایلمشدی.

عربك غیری اولان امراء محضا خیر ایشله‌مك ایچون اولدیغی كبی وفاتلرندهماللرینی سلطانك حجز ایتمسنه مانع اولمق ایچون‌ده مدرسه‌لر انشا ایتدیررلر، بونلره املاك واراضیلرینی وقف ایدرك بو صورتله ثروتلرینی تجاوزدن قورتارمغه موفق اولورلردی. كذا مدرسه‌لر، سلطان و یا امیرك تابع اولدیغی مذهبی تقویه ایچون‌ده تأسیس اولونوردی. مثلا (قاهره)ده اك زیاده شیعیلك حكم سورردی. (جامع ازهر)ده اجرا ایدیلن تدریسات، شیعیلك اوزرینه مؤسسدی. صلاح‌الدین ایوبی مصرده حكمران اولدیغی زمان شیعیلكی قالدیرارق مالكی وشافعی مذهبلرینی احیا ایتمك ایستەمش، بو ایكی مذهبك نشر و تعمیمی ایچون (مدرسهٔ ناصریه) یی تأسیس ایلمشدی (٥٦٦ ﻫ). بوتون اسلام مدرسه‌لری ایچنده تاریخده بویوك بر نام براقان مدرسه، نظام‌الملك بغدادده تأسیس ایلدیكی (مدرسهٔ نظامیه) ایدی (٤٥٧ ﻫ). (مدرسهٔ نظامیه) دجله كنارینه انشا ایدلمش، اوزرینه نظام‌الملك آدی یازلمشدی. اطرافنه مدرسه‌یه عائد اولمق اوزره برچوق چارشیلر بنا ایدلمش، چفتلكلر، خانلر وحماملر صاتین آلنه‌رق مدرسه‌یه وقف اولونمشدی. نظام‌الملك مدرسه‌سی آز بر

زمان ایچنده ترقی ایتمش ، بغدادك بو بویوك مدرسه‌سندن پك اقتدارلی عالملر یتشمشدی. مدرسه‌نك ایلك معلمی، شافعی فقهاسندن ابواسحق شیرازی‌ایدی . دها صوکرا ابونصر بن‌الصباغ، ابوالقاسم دبوسی، ابوحامدغزالی،فخراسلام‌شاشی، کیاهراسی، سهروردی ، کمال‌الدین انباری کبی ذاتلر معلملك ایتمشلردی . مدرسهٔ نظامیه‌ده الك زیاده دینه، فقهه ولسانه دائر عاملر تدریس اولونوردی.

نظام‌الملکدن صوکرا سلاطین وامراده بو صورتله بر چوق مدرسه‌لر تأسیس ایتمشلردی . نورالدین زنکی شام ، حلب ، حما وحمصده بر چوق خسته‌خانه‌لر ، جامعلر ودارالحدیثلردن ماعدا مدرسه‌لرده انشا ایتدیرمشدی. دهاصوکرا صلاح‌الدین ایوبی اسکندریه ، قاهره وقدسده برچوق مدرسه‌لر تأسیس ایلمشدی. ایوبیلرك انقراضندن صوکرا مصرده‌کی مدرسه‌لرك مقداری ۲۵، طقوزنجی عصر هجری اورتاسنده ۷۰ه بالغ اولمشدی . اندلس ادباسندن ابن جبیرك روایتنه کوره هجرتك آلتنجی عصرنده شامده ۲۰، بغدادده ۳۰ مدرسه واردی . بو مدرسه‌لره بیکلرجه طلبه دوام ایدردی . هر معلمك شاکردلری او معلمك شهرتی نسبتنده چوغالیردی. فخرالدین رازی، أویندن درسه کیدرکن اطرافنده فقها وساڑه‌دن یوزی متجاوز طلبه کیدردی .

اسلاملر مدرسه‌لره مخصوص کتبخانه‌لر تأسیس ایتدکلری کبی مؤلفات علمیه‌یی محافظه ایچون‌ده کتبخانه‌لر وجوده کتیرمشلردی. الك زیاده عباسیلر زمانه‌نده، (بغداد)ده جسیم کتبخانه‌لر تأسیس ایدلمشدی. بو کتبخانه‌لرك الك مشهوری (بیت الحکمه) ایدی . کتبخانه‌یه عربجه‌یه ترجمه ایدیلن کتابلر ایله هند مؤلفاتندن ألده ایدیلنلر جمع ایدلمشدی . مأمون مقام خلافته کچدیکی زمان کتبخانه‌یه عربجه کتابلردن ماعدا یونانی ، سریانی ، فارسی ، قبطی وهندی لساننده یازلمش اثرلرده طوپلامشدی . مأمونك کتاب طوپلامق ایچون کوستردیکی مراق اطرافده شایع اولنجه ، کندیسنه هر طرفدن برچوق کتابلر وقیمتدار یازیلر تقدیم ایدلمشدی . (بیت الحکمه)ده ناسخلرك ، مترجملرك ومؤلفلرك آیری آیری یرلری واردی . اوقومغه کلنلر ایچون‌ده آیریجه یرلر تخصیص ایدلمشدی . (بیت الحکمه)یه دوام ایدن مستنسخلرك الك مشهوری علان شعوبی ایدی. اصلاً ایرانی اولان بو ذات ، رشید ایله مأمون وبرمکیلر ایچون کتابلر استنساخ ایدردی .

کذا عرب منجملرندن محمد بن موسی الخوارزمی ایله یحیی بن ابی منصور ، فضل بن نوبخت، بو کتبخانه‌یه الکزیاده دوام ایدنلردندی. کتبخانه‌نك مدیرینه (صاحب بیت الحکمه) دیرلردی . کتبخانه ایرانیلر معرفتیله تأسیس اولوندیغی ایچون مأ-مورلری هپ ایرانی ایدی .

(بغداد)ده دها صوکرا (بیت الحکمه) طرزنده کتبخانه‌لر تأسیس ایدلمشدی. آل بویهدن بهاءالدوله‌نك وزیری شاپور (بغداد)ك (کرخ) محله‌سنده بر کتبخانه یاپدیر-مشدی . بو کتبخانه‌ده مشهور اماملرك ال یازیسلریله محرر اون بیکدن زیاده کتاب واردی . کتبخانه‌یه مؤلفلرده کندی کتابلرندن هدیه کوندریرلردی. کتبخانه، طوغرول بکك (بغداد)ه کلدیکی اثناده یانمشدی (٤٤٧ هـ).

مأمونك پاره‌سی

کتبخانه‌نك مدیری علم لغت اربابندن ابو احمد عبدالسلام بصری ایدی.

(بغداد)ده حصوله کلن انتباه دوری اندلس امویلری ایچونده نمونه تشکیل ایلمشدی . اندلس حکمدارلرندن حکم بن ناصر ، مأمونك افعال وحرکاتنه تقلید ایدرك علما وفضلایه رغبتی ایله تمیز ایلمشدی . حکم ، عباسیلرله رقابت ایتمك ایچون برچوق پاره‌لر صرف ایدردی. حتی (کتاب الاغانی) صاحبی ابوالفرجدن کتابنی عباسیلره کوسترمدن کندیسنه کوندرمسنی طلب ایتمش، بونك ایچون بیك دینار وعد ایلمشدی . کذا مالکی فقهاسندن ابو بکر ابهری‌یه‌ده عین معامله‌ده بو-لونمش ، بو سببدن بر چوق کتاب جمعنه موفق اولمشدی . حکم ، بو کتابلری سراینده خصوصی اوطه‌لره یرلشدیرتمش ، آیری آیری فهرستلر تنظیم ایتدیر-مشدی . کتبخانه‌نك فهرستلرندن یالکز دیوانلره متعلق قسم ، هر بری یکرمی یاپراقدن متشکل قرق درت کتابه بالغ اولمشدی . ابن خلدون ایله مقرینك روا-یتنه کوره بو کتبخانه‌یه ٤٠٠٠٠٠ جلد کتاب جمع ایدلمشدی . اندلسك مختلف شهرلرنده‌ده کتبخانه‌لر موجوددی. کتاب صاحبی اولمق اندلسلیلرجه بویوك بر مزیت ایدی . بر چوق کیمسه‌لر مطالعه‌دن زیاده کتاب صاحبی اولمق ومشهور بر کتابه مالکیتله اوکونمك ایچون کتبخانه تأسیسنه مراق ایدرلردی . بالخاصه قرطبه اها-

ليسى كتاب صاحبى اولمغه پك زياده مراق ايدرلردى . (اشبيليه)ده ايسه خلق الك زياده اكلنجه ايله مشغول اولورلردى . بوسببدن (اشبيليه)ده وفات ايدن بر عالمك كتابلرى (قرطبه)ده ، بوراده وفات ايدن بر مغنينك تركه‌سى‌ده (اشبيليه)ده صاتيليردى . مصرده فاطميه خليفه‌لرى زماننده‌ده خيلى كتبخانه‌لر تأسيس ايدلمشدى. بو خصوصده الك زياده غيرت ايدن ، فاطميلردن عزيز بالله ايدى. عزيزبالله علم وعرفانيله مشتهر يعقوب بن كلسى كنديسنه وزير انتخاب ايتمش، علما ايله مناسبت پيدا ايدرك پك چوق كتاب جمعنه موفق اولمشدى . عزيز بالله، سراينده وجوده كتيرديكى بر كتبخانه‌يه (خزانة الكتب) عنوانى ويرمش ، بالخاصه تاريخ، ادبيات وفقهه دائر كتابلر ألده ايتمك ايچون پك چوق پاره صرف ايتمشدى . حتى بر كتابدن اون، اون بش نسخه بيله طوپلاتديغى واقع اولمشدى . ازجمله بوكتبخانه‌ده عروض موجدى خليل بن احمدك (كتاب العين)ندن اوتوز نسخه واردى . ايچلرندن بر دانه‌سى، خليلك أل يازيسيله ايدى . (تاريخ طبرى)دن يكرمى دانه واردى . صلاح الدين ايوبى زماننده ايسه ٢٢٠٠ نسخه طوپلانمشدى . كتبخانه‌ده موجود كتابلرك مجموعى ١٠٠٠٠٠٠نه بالغ اولمشدى . كتبخانه‌ده بر چوق هندسه ورصد آلتلرى‌ده واردى . عزيز بالله ، كتبخانه‌سنى بالذات تفتيش ايدردى . كتبخانه‌نك آيريجه بر حافظ كتبى واردى؛ بوذات ، عزيز باللهه كتاب اوقوردى. بالآخره بوكتبخانه‌لر كاملاً تخريب ايدلمش، كتابلر نيله آتيلمشدى . كوله‌لر كتاب دريلرينى طوپلايارق كنديلرينه آياق قابى ياپمشلردى .

مصرده عزيزباللهك كتبخانه‌سندن ماعدا حاكم بالله طرفندن‌ده بر كتبخانه تأسيس ايدلمش، بوكتبخانه‌يه(دارالحكمه) نامى ويرلمشدى. (دارالحكمه) منتظم بنا ايدلديكى كبى قاپو وپنجره‌لرى‌ده مزين پرده‌لرله سوسلنمشدى. (دارالحكمه)عمومك استفاده‌سنه مخصوص ايدى. بودورده كتابلر غايت بهالى اولديغى ايچون كتاب صاتين آلمغه قدرتى اولميانلر بورايه كلوب مطالعه ايدرلردى . كتبخانه‌لر عادتا بر مدرسه حالنى آلمشدى. حاكم بامرالله (دارالحكمه)يه بر چوق منجملرله نحو ولغت علماسى طوپلامش، كتبخانه ايچون لازم كلن قلم، كاغد وسائره‌يى مجاناً ويرديرمشدى. اكثريا علمايى نزدينه جلب ايدرك كنديلريله علمى مباحثه‌لرده بولونمشدى . كذا برچوق عالملر كتبخانه‌ده مباحثه و مناقشه مجلسلرى‌ده عقد ايدرلردى . بو كتبخانه صلاح الدين

ايوبى طرفندن ييقديرلمش، يرينه شافعيلر ايچون بر مدرسه تأسيس ايدلمشدى .

امويلر علوم وفنونه رغبت ايتمدكلرى ايچون (شام)ده هيچ بر كتبخانه تأسيس ايدلمه‌مشدى. عباسيلر زماننده ايسه بوتون نظر دقت (بغداد)ه معطوف اولديغى ايچون (شام) هردرلو آثار معرفتدن محروم قالمشدى . يالكز فاطميلر زماننده (طرابلس شام)ده بر كتبخانه تأسيس ايدلمشدى . بوكتبخانه‌ده اهل صليبك تجاوزلرى اثناسنده (٥٠٢ هـ) يغما اولونمشدى . شام حواليسنده تأسيس ايديلن كتبخانه‌لرك الك مشهورى، نورالدين زنكى طرفندن ياپديريلان (خزائن نوريه) ايدى . (شام)ده تأسيس ايديلن بو كتبخانه‌لردن ماعدا (خراسان)ده علم وعرفان مركزى اولمقله تميز ايلمشدى. هجرتك يدنجى عصرنده، ياقوت حموينك روايتنه كوره، بوراده اون قدر كتبخانه واردى. كتابلرك مجموعى ١٢٠٠٠ نه بالغ اولمشدى . ماوراء النهرده‌ده كتبخانه‌لر موجود اولديغى كبى هلاكوده (مراغه)ده نصرالدين طوسى ايچون بر كتبخانه تأسيس ايلمشدى .

ابريق (بريتيش موزه‌ئومده)

بو كتبخانه‌لردن ماعدا مدرسه‌لره وجامعلره تابع سائر كتبخانه‌لرده واردى. بونلرده عمومى كتبخانه‌لر درجه‌سنده زنكين ايدى. كذا علماده كنديلرينه مخصوص كتبخانه‌لر تأسيس ايتمشلردى. صاحب بن عبادك كتابلرى ٤٠٠ دوه‌ايله نقل ايديله‌جك درجه‌ده چوق ايدى . مصرلى طبيب افرايم بن الزفانك كتبخانه‌سنده ٢٠٠٠٠ ، موفق الدين بن المطرانك ١٠٠٠ جلد كتابى واردى. عمومى كتبخانه‌لرده نظردقته

آلنه‌جق اولورسه کورولورکه، اسلاملر علوم و فنونی محافظه‌یه صوك درجه غیرت کوسترمشلر، کتبخانه‌لرنده میلیونلرله کتابلر جمع ایتمشلردی.

خلیفه‌لر، علوم وفنونه اسلاملرده علوم وفنونك ترقیسنه وعباسیلر دورنده‌کی انتباه علمینك حصولنه خلیفه‌لرك بویوك یاردملری اولمشدی. خلیفه‌لر علوم وفنونی حمایه ایتمشلر، دین ومذهب تفریق ایتمکسزین بر چوق مترجملره کتابلر ترجمه ایتدیرمشلردی. خلیفه منصور، طبیبی جورجیس بن بختیشوع حقنده اکرام والتفاتدن خالی قالمامش، کندیسی مسکرات قوللانمادیغی حالده طبیبنك ذوقنه مانع اولمامق ایچون مابینجیسنی کوندروب شراب کتیرتمشدی. هارون‌الرشیدده طبیبی جبریل بن بختیشوعه عین صورتله معامله ایتمش، حجه کیتدیکی زمان جبریل ایچون خیردعاده بولونمشدی. هاشمیلر، خلیفه‌نك بو حرکتنه تعجب ایتدکلری زمان رشید: «وجودمك صحتی انك وجودی‌ایله قائمدر. اسلاملرك صلاح حالی بنم صلاح حالمله قائمدر. بناءعلیه اسلاملرك صلاح حالی بوطبیبك صلاحی ایله قائم دیمکدر» دیه جواب ویرمشدی. خلیفه‌لر، معیتلرنده بولونان خرستیان طبیبلره پك زیاده حرمت ایدرلر، دینی مراسمه رعایت ایتمل‌رینی دائما تسهیل ایلرلردی. کذا ارباب فنه کرك نفسلرینی دوشونه‌رك، کرك فن طبك ترقیسنی نظر اعتباره آلارق حرمت ایتدکلری کبی علمایه‌ده عین صورتله معامله ایتمکدن، بالخاصه کندیلری‌ده علوم وفنون ایله مشغول اولمقدن خالی قالمازلردی. خلیفه‌لر ایچنده بو نقطهٔ نظردن مستثنی برموقع احراز ایدن، مأمون ایدی. مأمون علوم شرعیه‌ده، لغت و علم هیئتده، فلسفه ومنطقده اختصاص کسب ایلمشدی. منصورایله هارون‌الرشید ایسه یالکز علم هیئتده اختصاص کسب ایتمشلردی. کذا ادبیات وشعرده تمیزایدن خلیفه‌لرده اکسیك دکلدی. بوسببدن خلیفه‌لر وزیرلرینی علم وکمال اربابندن انتخاب ایدرلردی.

خلیفه‌لر علوم و فنونه مراقلی اولدقلری ایچون زمانلرینك علما و ادباسی خلیفه‌لرینكناملرینه کتابلر تألیف ایدرلردی. مؤرخلردن محمدبن‌اسحق (کتاب المغازی) سنی منصورك، ابن‌بکار (کتاب الاخباری) نی موفق‌باللهك نامنه یازمشدی. علما، خلیفه‌لرك نامنه اولدیغی کبی وزرا وامرا نامنه‌ده کتابلر تألیف ایدرلردی. حریری، مقاماتنی مسترشدك وزراسندن نوشروان‌بن‌خالد نامنه یازمشدی. علما بو یوزدن پك چوق پاره قازانیرلردی. اندلس حکمدارلرندن هشام بن حکمك وزیری

محمدعبدالله ، ابوالعلاء صاعده (الفصوص) نامنده‌كی كتابی ایچون ٥٠٠٠ دينار ويرمشدی. فردوسی، (شهنامه)سنك هربيتی ايچون سلطان محمود غزنويدن بردينار آلمشدی . خليفه‌لرله وزيرلری كتابلر ايچون مكافات ويره‌جكلری زمان انلری تدقيق ايدرلر، مندرجاتنك اهميتنه كوره مكافات تقدير ايدرلردی . علمايه اهميت ويرمك و نامنه كتاب يازديرمق ، شهرت قازانمق ايچون بر وسيله ايدی . بعض سلطانلر، كنديلری جاهل اولدقلری حالده خلقه معارفپرور كورونمك ايچون علمايه كتابلر يازديررلر، انلرله مباحثه‌لرده بولونورلردی . علمايه كتاب يازديرمق مهم بر موفقيتدی. اكثر امرا بو موفقيته نائل اولامازلردی. اندلسده (دانيه) اميری علمادن ابوغالب بن تمامه (تلقيح العين) نامنده‌كی اثرينی كندی نامنه اتحاف ايتمسنی طلب ايتمش، فقط بو ارزوسنه نائل اولامامشدی.

خليفه‌لرده علم وعرفان ارزوسی همان دائمی ايدی. سرايدن عوام خانه‌لرينه قدر هريرده علم و كمال مراقليسنه تصادف ايديليردی . ازجمله هارون الرشيدك زوجه‌سی(زبيده)نك ياننده قرآن حفظنه مأمور يوز جاريه واردی .

خليفه‌لر، علمايه كوستردكلری حرمت وتشويقی مترجملرده ابراز ايتمكدن خالی قالمازلردی. يونان وهند آثارينك ترجمه‌سنه صوك درجه غيرت كوسترلمسندن طولايی اسلاملرده برچوق مترجملر يتشمشدی. بونلرك قسم اعظمی سريانيلردن وشام خرستيانلرندن ايدی. برچوق عائله‌لر مترجملكله شهرت بولمشلردی. بختيشوع، حنين، ماسرجويه، كرخی وثابت عائله‌لری بو جمله‌دندی.

بونلردن بختيشوع عائله‌سی سريانی ايدی . بوعائله منصورزماننده طبابتله اشتهار ايتمشدی. ايچلرندن جورجيس پك چوق اثرلر ترجمه ايلمشدی. حنين عائله‌سی‌ده ايسه بالخاصه اثرلر ترجمه‌سنده تفرد ايتمشدی. حنين، مأمونك الك برنجی مترجملرندن ايدی . هر كتابی ترجمه ايتدكجه او كتابك آغرلغنجه پاره آلير ، ترجمه ايچون كتاب آرامق مقصديله روم ممالكنی طولاشيردی . حنين ، (غاليه‌ن)ك بر چوق آثارينی ترجمه ايتمش ، طبابتده يدطولی صاحبی اولديغی ايچون طبه دائر ترجمه ايديلن كتابلرك همان قسم اعظمنی تصحيح ايلمشدی.

موسيقی عربلر علم وفنده ترقی ايتدكلری كبی صنايع نفيسه‌ده‌ده ملی بردها كوسترمشلردی. خصوصيله بسته‌لر تنظيم ايتمكده ديكر اقوامه قارشی فائقيت

ابراز ایلمشلردی. بوکا الکزیاده ، بیزانسلیلر وایرانیلرله وقوع بولان تماسك تأثیری اولمشــدی . عربلر بو تماس تأثیریله موسیقی‌یی‌ده اقتباس ایتمشــلردی . ایلك اول موسیقی‌یی اقتباس ایدن ، مکه‌لی سعید بن مسجح اسمنده بر کوله ایدی . عبداه بن زبیر (مکه)یی محاصره ایتــدیکی زمان بو کوله اوراده ایدی . ابن زبیر کعبه‌یی تعمیر ایتدیردیکی اثناسـنده سعید ، یاپی ایله مشغول ایرانلی بر عمـله‌نك شرقی سویله‌دیکنی ایشتمش، بونی درحال تقلید ایتمشدی. صوکرا شام وایران طرفلرینه کیده‌رك روم وایران نغماتنی اوکرنمك ایچون پك زیاده غیرت کوستر‌مشـدی . مغنیلرك کافه‌سی بالآخره عرب نغماتنی بوذاتدن اوکرنمشلردی . عباسیلر دورنده ذوق وصفا، ثروت ودبدبه آرتجه موسیقی‌ده ترقی‌ایتمشدی. امویلرك صوك زمانلریله عباسـیه خلافتنك اورتالرینه طوغرو اسلام ممالکنده پك چوق موسـیقی شناس یتشمشدی . ارککلردن ابن سریج ، غریض ، اسحق ، سیاط، نشیط؛ قادینلردن جمیله ، حبابه ، سلامه ، عقیله ، بویوك شهرت قازانمشلردی .

بو اثناده بر طرفدن‌ده یونان وهند موسیقیسنه متعلق اثرلرده عربجه‌یه تر- جمه ایدلمشــدی . عربلر بو اثرلری تدقیق ایلدکدن صوکرا کندیلرینه مخصوص ملی بر موسـیقی‌یه صاحب اولمشــلردی . دها صوکرا موسیقی آلتلری‌ده ایجـاد ایتمشلر، موسیقی‌یه دائر اثرلر وجوده کتیرمشلردی. مغنیلرك شعر وادبیاته واقف اولملری شرط ایدی . بو کبی اوصافی حائز اولانلر مغنـیلك ایدرلر ، خلیفه‌لردن بر چوق احســانلره نائل اولورلردی . خلیفه هادی ، مغنی ابراهیم موصلی‌یه بر چوق احسـانلر وچفتلکلردن ماعدا معاش اولارق ١٠٠٠٠ درهم تعیین ایلشدی. مغنی زریاب، عراقدن اندلسه کلدیکی زمان اندلس خلیفه‌سی عبدالرحمن بن الحکم، استقبالنه شتابان اولمشدی .

عربلر موسیقی آلتلرینی ایرانیلر ، نبطیلر ، بیزانسلیلر وهندلیلردن آلمشلر، بعده کندیلرینه کوره تعدیل ایلشلردی. عربلرك موسیقی آلتلری دف و(مزهر) دنیلان (عود)دن عبارتدی. دهاصوکرا فارابی(قانون) آلتنی ایجادایلمشدی. عود، اولجه‌درت تللی ایکن اندلس موسیقی شناسلرندن زریاب ، بوکا بر تل دها علاوه ایتمشدی .

اسلام صنایعنك ماهیتی

عرب صـنایعی صرف عربلره خاص بر ماهیتی حائز دکلدی . بو صـنایع ، الك زیاده عربك غیری اولان

اقوامك مساعیٔ فكريه‌سيله تكمل ايتمشدی . بناءعليه (عرب صنايعی) اولمقدن زياده بر (اسلام صنايعی) ايدی . بوصنايعده بيزانسليلرك، ايرانيلرك، سوريه‌ليلرك، مصرليلرك، اسپانيوللرك ، هندليلرك پك بويوك تأثيرلری واردی. عربلر ايشته بوتون بواقوامك صنايعندن اقتباساتده بولونمشلر ، كنديلرينه مخصوص بر طرز وجوده كتيرمشلردی . اسلام صنايعی هر مملكتده او مملكته مخصوص بر طرز وشكل آلمشدی. مثلا بدايتده سوريه‌ده‌كی اسلام صنايعی سريانی ، مصرده‌كی قبطی، آناطوليه‌ده‌كی رومی ، آفريقاده‌كی بربری ، اسپانياده‌كی ايبری ، ايران وعراقده‌كی ساسانی ايدی . بونلر ايچنده اسلام صنايعنك اوچ مهم قطبی واردی كه انلرده : ايران ، مصر واسپانيا ايدی . مع مافيه ايلك اسلام صنايعنه حجاز ، يمن وصنعاده ظهور ايدن صنعتلركده تأثيری اولمشدی . ممالك اسلاميه‌نك بو قسمنده صنايع يالكز زينت ودبدبه‌يه مخصوص شعبه‌لره انحصار ايتمه‌مش ، معماری‌ده اولدقجه ترقی ايلمشدی .

اسلام فتوحاتنك ايلك تأثيری شرق صنايعی‌ايله عرب صنايعنی براشديرمكدن عبارت اولمشدی. عربلر ايران، سوريه ومصر طرفلرينی ضبط ايتدكدن صوكرا بورالردن بر چوق دميرجيلر ، دولكرلر وسراجلر كتيرمشلردی. بونلردن باشقه زنكين مملكتلر پاره قازانمق هوسيله‌ده بر چوق كشی اسلام ممالكنه كلمشلردی . اسلاملر هر نره‌يه يرلشمشلرسه بورايه صنعتلرينی‌ده برابر كتيرمشلردی. بوسببدن شرقك نفيس صنعتلری اسپانيا ومغربده پك آز زمان ايچنده رواج بولمشدی . اسلاملرك بو غيرت وفعاليتلری ثمره‌سی اولارق عالم اسلامده وحدت و اختلاط اثرلری‌ده حاصل اولمغه باشلامشدی. خصوصيله هراسلامك وظيفهٔ حج ايله مكلف اولماسی صنعتكارلر بيننده وحدت افكار تأمينه سبب اولمشدی . بونلردن بر چوق اسلاملراوزاق مملكتلردن كليرلر،تصادف ايتدكلری شهرلرده عمله‌لك ايدرلردی . بو سببدن عرب صنايعی اوزرينه يرليلرك عنعناتی ، اجنبيلرك مملكتلرندن نقل ايتدكلری عنعنه‌لر، تجارت وسيله‌سيله مملكتی زيارت‌ايدنلرك افكاری‌ده بويوك بر تأثير اجرا ايلمشدی . خصوصيله عربلر مدنيتجه كنديلرندن يوكسك ، مختلف مملكتلر ضبط ايتدكلری ايچون بو مملكتلرك صنايعنی‌ده كنديلرينه كوره تحويل ايلمشلردی .

اسلام صنایعی ایچنده اڭ مهملری معمـاری ، رسم ، مینیاتور ، موزاییق ، اویماجیلق ، سلاحجیلق، چوملکجیلك، طوقوماجیلق، خالیجیلق ومجلدلك ایدی .

اسلام معماری ، جامعلر معمـاریسی دائما تطبیق ایدلدیکی مملکتـك عنعناتنـه تابع اولمش ، ادارهٔ سیاسیه‌سنه تابع اولمامشدی. بوسببدن ممالك اسـلامیه‌نك مشهور شهرلرینه اضافتله اوچ مهم طرز وجوده کلمشـدی که انلرده : سـوریه و مصر، مغرب و ایران طرزلرندن عبـارتدی . حضرت عمر سوریه‌یی ضبط ایتدکدن بر قاچ سنه صوکرا ، مصرده عمرو بن العاص طرفندن ألده ایدلمشدی. اوتاریخدن اعتباراً سوریه‌نك تاریخی مصر تاریخنه مربوط اولمقدن وارسته قالمامشدی . بوایکی مملکت یکدیکری اوزرینه اجرای تأثیر ایلدیکی ایچون بورالرده صنایع همان بربرینه مشابه برطرز تعقیب ایلمشدی. سوریه ومصر صنایعنه نمونه اولابیله‌جك بنالر: جامعلر و آبده‌لردن عبارتدی . بو جامعلرك اڭ مشهورلری (قاهره)ده عمرو بن العاصك یاپدیردیغی جامع ایله قدسـده (جامع عمر) و(مسجد الاقصی) ، شامده (جامع کبیر) ودها سائر مواقعده‌کی جامعلردن عبارتدی . عمرو

بر قرأن کریم صحیفه‌سی
(برلین موزه‌سنده‌در)

بن العاصك جامعی (٦٤٢ م)، حضرت عمرك جامعی (٦٤٣)، (قبة الصخره) اك مهم جامعلردندی. جامع عمرك شمدیكی بناسی عبدالملك بن مروان طرفندن بنا ایتدیرلمشدی (٦٨-٧١ ﻫ). عبدالملكك بو جامعی انشا ایتدیرمكدن مقصدی مكه ایله مدینه‌نك سیاسی نفوذینی محو ایتمك، اهل اسلامی كعبه‌یه بدل بورایه جلب ایلمكدی. ولید بوجامعی یكیدن انشا ایتدیرمش، قبه‌سنی (بعلبك) كلیساسندن كتیرتدیكی طونج لوحه‌لرله قاپلاتمشدی. عبدالملك جامعك ایچ طرفنی موزاییقلرله سوسلتمشدی؛ ولیدده بوكا مقابل جامعك یوزینه بیزانس صنعتكارلری واسطه‌سیله غایت نفیس موزاییقلر یاپدیرمش، بوخصوصده قسطنطینیه ایمپراطورینك‌ده یاردیمنی كورمشدی. میلادك ١٠٠٦ سنه‌سنده وقوعه كلن زلزله‌ده جامع خراب اولمش، صلاح‌الدین ایوبی جامعك تعمیرینه پك زیاده صرف غیرت ایلمشدی.

جامع عمرك یانی باشنده‌كی (مسجدالاقصی) ده شعشعه‌جه بوكا مقیس اولابیلیردی. مسجد اقصی ژوستینیانوسك اسكی بر كلیساسی ایدی. بالآخره عبدالملك طرفندن جامع اولارق انشا ایدلمشدی. مسجداقصی ایكی دفعه زلزله‌دن خراب اولمش، نهایت صلاح‌الدین ایوبی طرفندن تعمیرایتدیرلمشدی. صلاح‌الدین، نورالدینك (حلب) جامعی ایچون یاپدیردیغی منبری بورایه كتیرتمشدی. جامعك ایچ طرفنده‌كی موزاییقلر (قبةالصخره) ده كیلرك همان عینی ایدی.

سوریه جامعلری ایچنده (شام) ده (جامع كبیر) میلادك ٣٧٩ سنه‌سنده تئوـ دوزیوس طرفندن سن ژاق باتیست نامنه انشا ایدلمش بویوك بر كلیسا ایدی. اسلاملر (شام) ه كیردكلری زمان بوكلیسایی آره‌لرنده تقسیم ایتمشلردی. نهایت امویه خلیفه‌لرندن ولید، جامعی كاملاً اسلاملره حصر ایتمش، بوسببدن بعض تعدیلات‌ده اجرا ایلمشدی. (جامع كبیر) بالآخره یانمش (١٠٦٩)، ولید دورنده‌كی بنادن زمانمزه یالكز آولوده‌كی قاپو كمرلریله جبهه‌دن باشقه برشی قالمامشدر.

قاهره‌ده انشا ایدیلن جامعلردن (ابن‌طولون جامعی) ایله فاطمیلر دورنده یاـ پیلان (جامع أزهر)، (جامع الحاكم)، (جامع الاحمر) ده اك مهم بنالردن معدوددی. (ابن طولون جامعی) احمدبن طولون طرفندن بنا ایتدیرلمشدی (٢٥٤ﻫ). ابن طولون جامعی اسكی مصرلیلرك معبدلری بیچمنده‌در. تكمیل جامع یوز یكرمی متره اوزونلغنده ویوزاوتوز سكز متره كنیشلكنده‌در. (جامع ازهر)، معتزك سرداری

جوهر طرفندن بنا ایتدیرلمشدی. بوجامع، بالآخره مدرسه شکلنه تحویل ایدلمش، اطرافنه بر چوق بنالر علاوه اولونمشدی . فاطمیلرك (قاهره)ده الکصوك انشا ایتدیردکلری جامع (جامع الاحمر) ایدی (٥١٩ ه).

سوریه ومصر طرزنده بر چوق آبده‌لرده واردی که اك مهملری قاهره‌ده فاطمیلر طرفندن انشا ایتدیریلن استحکاملرایله قاهره، شام وبغدادده انشا ایدیلن آبده‌لردی . قاهره‌ده‌کی استحکام بیزانس طرزنده ایدی. استحکامك اوچ قاپوسی واردی که بونلر اوچ قاردش طرفندن بنا ایدلمشدی. دها صوکرا، (بغداد) شهری‌ده هارون‌الرشید طرفندن مهم آبده‌لرله تزیین اولونمشدی. کذا (سامرا) شهری‌ده سرایلرله طولمشدی.

مغرب طرز معماریسی اك زیاده تونس ، جزایر، فاس ، اسپانیا و سجیلیایه مخصوصدی. بالخاصه تونس وقیرواندە انشا اولونان مبانیده روما طرزمعماریسندن استفاده ایدلمشدی . یالکز بونلره بعض موجدانه پارچه‌لر علاوه اولونمش ، بو پارچه‌لرده فکراً ترتیب ویا تفرعات اعتباریله شرق ذوقی کوسترلمشدی . هجرتك ایلك عصرلرنده اغلبیلرك مرکز اداره‌سی اولان (قیروان) ایله‌اندلس امویلرینك پایتختنی تشکیل ایدن (قرطبه) شهری مغرب‌طرز معماریسنك مرکزی اولمشدی. طقوزنجی واونجی عصر میلادیده ایسه بربریه عنصری بوراده بوتون فائقیتنی کوسترمش، (فاس)و(مراکش) شهرلری تأسیس‌ایدلدکدن صوکرا مغربك شوکت وسطوتی برقات دها آرتمشدی . اسلامیتك بوتون صنایعی یالکز اسپانیاده تمرکز ایتمه‌مشدی. اودورده اسپانیا ، حریص‌جاه امیرلر یوزندن انقسامه اوغرامشدی . فاسك بوتون عظمتی ایسه مرابطلر ایله موحدلر زماننده تجلی ایتمشدی . فاس سلطانی‌ابوتاشفین، میلادك اون‌یدنجی عصرنده اسپانیایی‌ضبط ایتدیکی زمان بوراده عرب صنعت معماریسی‌ده تبارز ایتمکه باشلامشدی . سوریه و مصر طرزنده اولدیغی کبی مغرب طرزی‌ده اك زیاده جامعلره تطبیق ایدلمشدی . حتی جزایر ، تونس ، اسپانیا وفاسده انشا ایدیلن جامعلر طبق (قاهره)ده‌کی عمرو ، ابن‌طولون والحاکم جامعلرینك طرزنده بنا اولمشدی.

جامعلر بو طرزده بنا اولدقلری کبی عسکری معماری‌یه‌ده اك‌زیاده بیزانس طرزی اجرای تأثیر ایلمشدی. بیزانسلیلر جزایرده وبالخاصه تونسده اوقدر چوق

مستحکم موقع برآقمشـلردی‌که عربلر درحال بونلری مودل اتخاذ ایلمشـلردی . بونلردن‌باشقه برچوق عمومی بنالر،کاروانسرایلر وبازار یرلری‌ده انشااولونمشدی. تونسده انشا ایدیلن جامعلردن (اسفاقس) جامعی‌ایله (قیروان)ده سیدی عقبه‌جامعی اك مهم بنالردن‌ایدی. قرطبه‌ده بنا ایدیلن اك‌بویوك جامع، اندلس خلیفه‌لرندن عبد الرحمانك‌انشا ایتدیردیکی بویوك‌جامع‌ایدی (١٦٨هـ). بوجامع برنجی‌هشام‌ایله‌ایکنجی واوچنجی حاکم طرفندن اکمال وتوسیع ایدلمشدی. بوبنالردن ماعدامغرب طرزینی کوستر سرایلرده بنا اولونمشدی . (قرطبه) جوارنده عبدالرحمانك سوکیلیسی زهرا نامنه بنا ایتدیردیکی (مدینة الزهرا) بو جمله‌دن ایدی . بو سرای ١٢٠٠٠ سواری ایله محافظه اولونوردی . سرایك ایچنده‌کی حوضده یالدیزلی برقوش ایله انسان تصویرلری واردی. بوقوش (قسطنطینیه)ده اعمال ایدلمشدی. بونلردن‌باشقه (قرطبه)ده اعمال ایدلمش آلتوندن وقیمتدار طاشدن اون ایکی حیوان تصویری واردی‌که، هربرینك آغزندن صولر فیشقیرردی . سرایك قاپوسی اوکنده ایسه زهرانك هیکلی موجوددی.

اسلام طرز معماریسی سجیلیاده‌ده مهم‌اثرلر میدانه کتیرمشدی. بحرسفیدك بو دلنشین آطه‌سی اوچ عصر مدت اسلاملرك اداره‌سنده قالمش، بواثناده برچوق سرایلر وجامعلر انشا ایدلمشدی. بو بنالرك اك مهملری (پالاتین) و (موره آل) کلیسالری ایله (لاززا) دنیلن بنادر.

مرابطلر اسپانیایه حاکم اولدقدن صوکرا مغرب طرز معماریسنده بویوك بر تبدل حاصل اولمشدی. اوزمان بو طرز معماری دیکر اسلام طرزلرندن بسبتون آیرلمشـدی. بو دورك اك‌نفیس اثرلری (تلمسان)ده انشا ایدلمشدی . اسپانیاده انشا ایدیلنلری ایسه (ساراغوس)ده (جعفریه سرایی) ایدی. (تلمسان)ك اك مشهور بنالری ، (جامع کبیر) ایله (منصـوره سرایی) ایدی. بو بنالر میلادك اون برنجی عصرنده وجوده کتیرلمشدی. (جامع کبیرك) طرز معماریسی ، مغرب طرزینك کوزل برنمونه‌سنی تشکیل ایلمشدی.

مغرب طرزینـك اك نفیس آبده‌لری جامعلردن زیاده سرایلر ایدی . اك مشهورلری‌ده (اشبیلیه)ده (آلقازار)، (غرناطه)ده (الحمرا) سرایلری ایدی. (آلقازار) غایت ساده برپلان اوزرینه انشا ایدلمشـدی . تکمیل بنا متوازی

الاضلاع شكلنده بر آولو اطرافنه انشا ايدلمش جسيم دائره‌لردن عبارتدى.(الحمرا) سرايى اون دردنجى واون بشنجى عصر ميلاديده مغرب طرز معماريسنك ظريف بر نمونه‌سنى تشكيل ايدر. بوسراى (غرناطه)يه حاكم برتپه اوزرينه بناايدلمشدى. (شارلكن) سرايك بر قسمنى بيقديرارق كنديسنه مخصوص بردائره انشا ايتديرمشدى. الحمرا قالين ديوارلرله ترتيب ايدلمش ، كمرلرى بالعكس غايت نارين ياپيلمشدى . تزييناتى اكثريا آلچى ايله وجوده كتيرلمشدى . ديوارلرى ياldiزلى تخته‌لر ، كرفت چيچكلر ، چينى تقليدلرى ، مرمرلر ، رنكارنك جاملى پنجره‌لر ، قيمتدار ونظربا بردانتلا كبى عرب تزييناتى ايله سوسلنمشدى . بنانك داخلنده اويله برتلون حاصل ايدلمشدى كه نظرك بوامتزاج الوان قارشيسنده منجذب اولماسى قابل دكلدى . ايچ قسمنك طرز معماريسى خفيف ونارين ايدى . صالونلرده‌كى فيسقيه‌لرك زمزمه‌سى ، جاملردن بنا داخلنه عكس ايدن رنكلرك جاذبه‌سى بنايه آيريجه بر لطافت بخش ايلمشدى . الحمراده صالونلر و آولولرده موجود حوضلر وفيسقيه‌لر ، خارق العاده باغچه‌لرى‌ده تزيين ايدردى . باغچه‌لرك روحنواز كولكه‌لى سرولرى ، لطيف رايحه‌لى چيچكلرى ، پورتقال وليمون آغاجلرينك پارلاق يشيللكلرى ايچنده فيسقيه‌لرك لطافتى بسبتون آرتاردى. باغچه‌لرك همان هرطرفنده اوفاق كوشكلر واردى.

الحمرا سراينده يالكز قبول صالونلرى يوقدى ؛ بر جامع ايله مزين ومدبدب حوضلرده واردى. الحمرانك باغچه‌لرى‌ده طبق (مدينة الزهرا)نك باغچه‌لرى كبى بغداد سرايلرينك باغچه‌لرينه تقليداً وجوده كتيرلمشدى . بغداد سرايلرينك باغچه‌لرى‌ده ساسانيلرك (بهشت)لرينه تقليداً وجوده كتيرلمشدى. عربلر باغچه‌لرينك لطافتنه دائما منجذب اولورلردى . شرقلك بو چول اولادلرى آتشين بربيابانك صوسزلغنه ، حرارتنه ، قوراقلغنه كوكس كردكدن صوكرا سرين كولكه‌لكلرده ، صولرك آهنكساز زمزمه‌لرى قارشيسنده اوطورمقدن ، ظريف يشيللكلر ، پارلاق وقوقولى چيچكلرك نظرنواز رنكلرينى كورمكدن محظوظ اولورلردى. بو سببدن الك مزين كاشانه‌لره دائما حوضلى باغچه‌لر ياپمشلردى . بو باغچه‌لر وفيسقيه‌لر عينيله فاس سرايلرنده‌ده موجوددى. (غرناطه)ده‌كى (جنراليف) سراينك انقاضى مياننده باغچه‌لرى الآن باقيدر . بو باغچه‌لر (تونس)ده بنى حفص حكمدارلرى ايچون اندلس باغچوانلرى طرفندن تنظيم اولونان باغچه‌نك عينيدر . ابن خلدون

بو باغچه‌یی تصویر ایدرکن : « باغچه‌ده بر چوق کوشکلر ایله بویوك بر ده حوض واردر. حوضه (قارطجه)یه کلن صو کمرلری واسطه‌سیله صو آقیدلمقده‌در. بو کمر باغچه‌یه بر دیوار کبی داخل اولور؛ اوصورتله‌که صولر کنیش بر منفذدن درت کوشه‌لی بویوك ودرین بر حوضه دوکولور. حوضك بر قسمی اولدقجه کنیشدر. سلطانك حرملری بوراده قایقله کزینه‌بیلیرلر . حوضـك هر ایکی طرفنده اوزری مرمر موزاییقلرله مزین آق مرمر ستونلری حاوی بر کوشك واردر . کوشکك طاـ وانلری اویمه تخته‌لر ، بویالی و یالدیزلی عرب طرزنده مزینـات ایله سوسلیدر . کوشکلر ، کمرلر ، حوضلر ، بر قاچ قاتلی سرایلر ، آغاج کولکه‌لری آلتنده آقان ایرماقلر، بو جاذب موقعه کوسـتریلن بوتون اهتماملر، سلطانی او درجه منجذب ایتمشدرکه، خلفلری طرفندن یاپیلان ذوق محللرینی کاملاً ترك ایلمشدر .

اسلام طرز معماریسندن اوچنجی طرزه، ایران طرزینه اك کوزل نمونه‌لر، هارون‌الرشیدطرفندن‌انشا ایتدیریلن (رقه) سرایی‌ایله (سامری) جامعندن‌عبارتدی.

اسلام معماریسنك ماهیتی اسلام معماریسی اشکالده تنوع، تزییناتده بویوك بر مبذولیتله تمیز ایلمشـدی . واقعا قرآن کریم انسان رسمی یاپیلماسنی منع ایتمشدی؛ فقط خلیفه‌لر سرایلرنده رسملر یاپدیرمقدن، هیکللر بولوندیرمقدن خالی قالمامشـلردی . بونکله برابر عربلر رسم وهیکلتراشی‌یه نمونه اولاجق بدیع‌اثرلر وجوده کتیرمه‌مشلردی. یالکز اویماجیلقده، مدالیه حکنده، فیل دیشی ومینه معمولاتنده شرقه مخصوص بر ذوق ودها کوسترمشلردی .

عربلر معماری‌یه تقلید ایله باشلامشلر ، ایلك اولده بیزانس آثارینه تقلید ایلمشلردی . بدایتده غایت مترددانه طاوراندقلری حالده بالآخره بسبتون جسارته کله‌رك ایجاده، اختراعه‌ده موفق اولمشلردی. عربلرده بو فکری جسارت‌حاصل اولدقدن صوکرا یکی، مستقل ، موجدانه بر صنعت درحال میدانه کلیویرمشدی . عربلرده هجرتك اوتجی عصرینه‌کلنجیه قدر هپ بیزانس وعرب طرزی حکم‌فرما اولمشدی . ازجمله (قدس) ده‌کی (جامع عمر) ایله شامده‌کی جامع کبیر وقرطبه جامعی هپ بو طرزده انشا ایدلمشدی. بو بنالرده بیزانس تأثیری پك آشکاردی . ازجمله آلچاق قبولر، یاپراقلی ستون باشلقلری ، یالدیزلی تزیینات ، بوکا پارلاق برر دلیل ایدی. عربلر بیزانسلیلردن بونقطه‌لری اقتباس ایتدکلری حالده کندیلری‌ده

قطع ناقص شكلنده كمرلر ايله (آرابەسك) دنيلن طرز تزييناتى وطاوان كوبكلرينى ايجاد ايلمشلردى. اوتنجى عصرده عرب طرزى اولانجه نزاهت وسادەلكى ايله تجلى ايتمشدى. بو طرز پارلاق بر صورتده دوام ايتمش، اوروپاده انتباه دورى ظهور ايدنجيه قدر اولانجه لطافت و تأثيرينى محافظه ايلمشـدى. عرب طرزى مصر، اسپانيا، سجيليا، وشمالى آفريقاده بديع اثرلر وجوده كلمسنى تأمين ايتمشدى. شرق طرفلرده ايسه ايران وهند طرزلرى حكم فرما اولديغى ايچون عرب طرز معمارىسى او درجه رواج بولمامشدى.

عرب طرز معمارىسنده بويوك بر تنوع موجوددى. آفريقا ويا سوريەده ياپيلان بنالرده قبەلر آلچاقدى. مصرده آلت طرفلرى طار واوزرلرى يوكسك، ايرانده ايسه بسبتون يوارلاق بر شكلده ايدى. ايرانده منارەلر مخروطى، اسپانيا وآفريقاده درت كوشەلى، مصر جامعلرنده مختلف شكلده وقاتلى ايدى. منارەلرك يوزلرى كاه چيلاق، كاه رنكلى چينيلر ويا قابارتمالرله مزين ايدى. بعضلرنده اوچى سيورى، بعضلرنده دكلدى. ستونلرك انواعى واردى؛ مجلا، يوارلاق، بورمالى، متحرك، بيولى، ياريسى ديوارده، ياريسى آچيقده بر چوق طرزده ستونلر انشا ايدلمشدى. قاپولر ايله پنجرەلرده قـع ناقص شكلنده كمرلر قوللانيليردى. ديوارلرك برلشدكلرى محللرك محيطى قبەلرده برلشير، او زمان كوشەلر آرى قوانى شكلنده تزيينات ايله قاپاديليردى. داخلده هيچ بر ير تزييناتسز براقلمازدى. طاوانلر اويمالى، بويالى ويالديزلى ياپيليردى. قاپولر ايله پنجرەلرك آرەسى بر برينه كرفت اولمش داللر، هندسى شكللر، آيتلر وحديثلرله تزيين ايديليردى. آيتلر ياتحته اوزرينه قازيلير، وياخود طاشه حك ايديلەرك ياپيشـديريليردى. بونلرك آلتنده ورنيلى چينيلرك زمينه دوشەنن موزاييقلرك پارلادقلرى كورولوردى. مختلف رنكده مرمرلر، موزاييقلر، آچيق ونظر فريب رنكده چينيلر، عرب طرزنده رسملر، اوزرلرنده ضيالرك پاريل پاريل اوينـاشديغى يالديزلى قبەلر، اويله بر آهنك الوان حصوله كتيرردى كه بوتون خطلرك كوزللكلرينى، بوتون محيطلرك تنوعنى ميدانه چيقاريردى.

عربلر تحته، طوغله، آلچى كبى غايت طايانقسز مالزمه قوللاندقلرى حالده ياپدقلرى بنالرك آثارندن برچوقلرى الآن باقيدر.

اسلاملر معماريده بر تجدد، بر طرز وجوده كتيردكلرى كبى صنايعدەده

كنديلرينه مخصوص ملی بر ذوق ابراز ايلمشلردی ؛ او درجه‌ده‌كه اسلام صنايعی نهايت غرب اوزرينه‌ده اجرای تأثيردن خالی قالمامشدی. اسلاملر بحر سفيد حو- ضه‌سنك شرق طرفلرينه حاكم اولدقلری تاريخدن اعتباراً بو نفوذ، تأثيرينی اجرا ايتمكه باشلامشدی . دها قاروله‌نژيلر زماننده عرب كميلری بحر محيط آطلاسی‌يه قدر كلمشلر ، اوروپانك جنوب طرفلرينی تجارتلرينه تابع قيلمشلردی .

اسلام صنايعی، رسم عربلرده برچوق، هم‌ده پك مشهور رساملر يتشمشدی. شرقك پك‌چوق شهرلرنده حقيقی مسلكلر وجوده كلمشدی. ازجمله مقريزی، اسلام رساملرينك ترجمهٔ حاللرينه متعلق براثر تأليف ايلمشدی . خليفه عبدالملك خلقی كعبه‌دن صوغوتمق ايچون (قدس)ده انشا ايتديرديكی جا- معك قاپوسـنه جنت وجهنم رسملری ياپديرمشـدی . مستنصر باللهك وزيرلرندن يسوری رسمه پك مراقلی اولديغندن قاهره‌يه پك چوق صنعتكارلر كتيرتمشدی ؛ بصره‌لی ابن العزيز ايله عراقلی قصيره بو جمله‌دن ايدی . بو صـنعتكارلر وزيرك سرايينی غايت صـنعتكارانه رسملرله سوسله‌مشلردی . قصـيرك ياپديغی اثرلرك الك مشهوری بر هند چنكيسی ايدی. ابن العزيزده صاری بر زمين اوزرينه قرمزی توللره بوروتمش بررقاصه ترسيم ايلمشدی. مقريزينك روايتنه كوره برده حضرت يوسفك قارداشلری طرفندن قويويه آتيلديغنی كوسـترر رسم ياپيلمش، بو رسمده حضرت يوسفك بياض وجودی قاره برزمين اوزرنده مكمل بر صـورتده تجسم ايتديرلمشـدی . بونلردن باشقه ابو محمد بن حسن ، احمد بن يوسـف ، محمد بن محمد كبی مقتدر رساملر يتشمشدی . بو رساملر (قصير حمرا) ديوارلرينه عباسيلر زماننده غايت ظريف رسملر ترسيم ايلشـلردی . اليوم (الحمرا) سراينك محكمه صالوننده يالديزلی ومائی بر زمين اوزرينه ياپيلمش رسملر واردر . بو رسملرك چوره‌سی سياه بر چيزكی ايله احاطه ايدلمشدركه عربلرك آو وجريد اويونلرينه، ديوان اجتماعنه دائر ياپدقلری الك مهم رسملردن معدوددر (ص ، ۲۳۹) .

مينياتور عربلرك الك زياده استعداد كوستردكلری برصنعت وارسه اوده مينياتور يعنی أل يازيسی كتابلرك سرلوحه‌لرينی وكتابه‌لرينی يالديزلامق، ظريف وبويالی چيچكلرله سوسـله‌مك صنعتی ايدی . بونك ايچون ياپيلاجق شكلی اولا سـياه ويا قرمزی بر قلمله چيزرلر ، بعـده اوزرينی بويا ايله تزيين ايدرلردی .

غایت دقتله یاپیلان أل یازیسی کتابلرده میناتورلر طوغرودن طوغرویه کتابك اوزرینه یاپیلمازدی ؛ مستنسخ اولا کتابی یازار ، کنارلرینه رسم یاپیلاجق یرلری آچیق براقیردی . صوکرا رسام بو شکللری یاپارق اورالره یاپیشدیرردی. کاغدك اوزرینه ضمغ ایچنده أریدلمش غایت اینجه آلچی سوررلور، رسم بو آلچیلی زمین‌اوزرینه یاپیلیردی. بعده صحیفه‌لراوزرینه رسم اودرجه قالین ترسیم ایدیلیردی که عادتا بر قابارتما وجوده کتیرردی. اکثریا بربری اوزرینه طبقه طبقه آلتون ورق قونولور، بعده کسکین بر بیچاقله ایشله‌نیر ، بو صورتله مختلف شکللر وجوده

قصیر حمراده دیوار رسمی (عرب صنایعندن)

کتیریلیردی . صنعتکار بو رسمی یاپدقدن صوکرا امضاسنی‌ده عادتا کوچ اوقونا-بیله‌جك بر طرزده میناتورك بر کنارینه تعلیق ایله یازاردی . شاید یاپیلان رسم أو رسمی ایسه ، حکمدار ایله صنعتکارك اسمی بنانك یوزینه یازیلیردی . أل یازیسی کتابلرك نهایتنه هانکی تاریخده بتیرلمش ایسه او تاریخ وضع اولونوردی . بو طرزده یاپیلان میناتورلرده صنعتکارلرك کافه‌سی امضا قویمادقلری ایچون عربلرده مینیاتور صنعتی مختلف طرزلره آییرمق پك مشکلدر . اکزیاده خطاطلر امضالرینی قویمازلردی. بوده اثبات ایدییورکه عربلرده یالدیزجیلق ومینیاتورجیلك ایدنلرك اهمیتی خطاطلر درجه‌سنده دکلدی . اسلام مینیاتورلری تدقیق ایدیلیرسه کورولورکه ، بو صنعتله اشتغال ایدنلر دائما قرآنك احکامنه رعایت ایتمه‌مشلردی . موسویلرده ممنوع اولان انسان رسمی یاپمق ، اسلاملرده‌ده انتقال ایلدیکی حالده بوتون تزییناتده جانلی رسملر یاپمقدن کری طورولمامشدی . بو رسملرك قسم اعظمی‌ده آو ومحاربه رسملرندن عبارتدی . بو رسملرده انسان سیماسی تصویر

ايتمكده ، قلبك عظمت وغرورینی کوسترمکده بويوك بر مهارت ابراز ايدلمشدی. رسملردن بعضلری چیزکیلرده‌کی وضوح ، خطلرده‌کی الاستيقيت اعتباريله غرب رساملرندن بعضلرك اثرلريله مقايسه ايديله‌بيله‌جك بر مكمليتده ايدی . بو رسملر اکثريا قيمتلی كتابلره يابيليير ، حکمدارلرك ويا وزيرلرك کتبخانه‌لرنده حفظ اولونوردی .

اسلام مينياتورلری ارەسنده عرب صنعتكارلرينك ياپدقلری اثرلرده احكام قرآنه تماماً رعايت ايدلمشدی . الك اسکی عرب مينياتورلری ميلادك آنجق اون او-چنجی عصرنده وجوده کتيريله‌بيلمشدی . ايلك رسملی كتابلر صلاح‌الدين ايوبی زماننده ياپيلمشدی . بو اثرلرده او درجه بر مكمليت، بر صنعت موجود دكلدی. بورسملر فكر ابداع وخيالدن محروم اولدقلری کبی اکثريسی‌ده سکزنجی واون برنجی‌عصرلرده وجوده کتيريلن بيزانس آثارينك تقليدندن‌عبارتدی. حتی‌صنعتكارلر او درجه لاقيدانه طاورانيرلردی‌که بعضاً بيزانسليلرك باشلری آلتون هاله‌لی اعزه رسملرينی بيله عيناً قوپيه ايدرلردی . مع‌مافيه عرب ادبياتی قهرمانانه حكايه‌لر وافسانه‌لرله مالی اولديغی ايچون مثلا بيك بر کيجه ، عنترك قصيده‌لری، اسلام قهرمانلرينك افسانه‌لری کبی كتابلر اسلام صنعتكارلرينه شايان استفاده موضوعلر الهام ايده‌بيليردی . عربلرك بو طرزده رسملرله تزيين ايتدكلری اثرلرك الك مهمی حريرينك (مقامات)ی ايدی . بو کتاب ١٩٨ صحيفه‌دن عبارت اولديغی حالده ١٠١ رسم ايله تزيين ايدلمش و١٢٣٧ سنه‌سنده عراقده وجوده‌كتيرلمشدی. صحيفه‌لرينك برنده عباسيه خليفه‌لرينك عسكرلرندن برقطعه تصوير ايدلمشدی . بو رسم (ص ٣٢١) حقيقی بر صحنه‌يی کوستردیکی وبالخاصه او زمانك قيافتلری ايله قوشوملرينی تدقيقه مدار اولديغی جهتله بالخاصه شايان اهميتدر . كتابك ديكر صحيفه‌لری خليفه‌نك سراينده‌کی مطنطن رسم قبوللر ، آتلی ودوه‌لی عسكرلر ، علما مجلسلری ، اهالی‌يه نطق ايرادی منظره‌لری، بر شيخك مزاره كومولمه‌سی، چولده بر ديكله‌نيش ، اسير بازاری ، موسيقی هيئتی کبی رسملر ايله مزيندر . بو رسملرك همان كافه‌سنده بيزانس نفوذی كورولور . فقط رسملرك قيمت اصليه لرينی آرتديران ديكر بر جهت واردرکه اوده چول عالمنك ، كوچبه حياتنك خاطراتندن‌عبارتدر. حريرينك (مقامات)نده‌کی رسملر عربلرك بودورده‌کی حيات

راعیانه‌لرینك مجسم بر نمونه‌سیدر . بو کتابده صنعتکارك ، خطاطلك ویالدیزلایانك اسمی یحیی بن محمود بن یحیی بن ابو الحسن‌در . کندیسی (واسط)لی‌در . کتاب پارسده ، شه‌فرك کتبخانه‌سنده‌در (نومرو ٥٨٤٧) . حریرینك (مقامات)ندن سرای همایون کتبخانه‌سی ایله پارسده (کتبخانهٔ ملی)ده ، ویانه کتبخانهٔ ایمپرا۔ طوریسنده، لوندره‌ده (بریتیش موزه‌ئوم)ده‌ده متعدد نسخه‌لر واردر .

عربلر جغرافیا ویا تاریخ طبیعی کتابلرینی‌ده تذهیب ایدرلر، رسملرله تزیین ایدرلردی. قزوینی‌نك (خوارق طبیعت) نامنده‌کی اثری بر چوق رسملرله تزیین ایدلمش، متنی داخلنه بر چوق حیوان وبالخاصه غریب الشکل حیوانات رسملری یاپیلمشدی .

عربلرك تذهینه اك زیاده اهمیت ویردکلری کتابلر، قرأن کریم نسخه‌لری ایدی . اك کوزل قرأن کریم تذهیبی مصرده یاپیلیردی . بوراده تذهیب ایدیلن قرأنلر ، بالخاصه سرلوحه‌لرك ظرافتی ، طوراق یرلرده‌کی اشارتلرك اینجه‌لکی ورنکلرده‌کی حسن انتخاب ایله تمیز ایدردی. هرسوره یالدیزلی رنکلردن مرکب برکتابه‌ایچنده یازیلیردی (ص، ٧١). بو کتابه‌لرده‌کی قدر نزاهت واینجه‌لك، ظرافت وفکرایجاد هیچ بر نقطه‌ده کوسترلمه‌مشدی. صنعتکار بو سرلوحه‌لری اویله پارلاق وجاذب بر آهنك الوان ایله ترسیم ایدردی‌که یالدیزلرله رنکلرك بو خارق‌العاده امتزاجی قار۔ شیسنده مسحوراولمامق قابل دکلدی. بوصورتله تذهیب ایدلمش قرأن‌کریم نسخه لرینك اك کزیده‌سی (قاهره)ده (کتبخانهٔ خدیوی) ایله بللی باشلی جامعلرده موجوددر. بوقرأن نسخه‌لرینك کافه‌سی (فسطاط)ده یاپیلان پنبه و یا قرمز رنکی کاغدلر اوزرینه یازلمشدی.

مصرده اون‌دردنجی‌واون‌بشنجی‌عصرلرده یازیلان برچوق تاریخ‌کتابلری‌ده تذهیب ایدلمشدی. بوکتابلرك ایلك صحیفه‌لری یالدیزلی، قیرمزی ویاماوی بر کتابه ایله چویرلمشدی. تزیینات غایت آغر، یالدیز غایت فضله قونولمشدی. مغربده ایسه اصول تذهیب پك عادی ایدی. کتابه‌لر غایت ساده وقابا اولدیغی کبی رنکلرده‌پك فقیر انتخاب ایدلمش، یالدیز یرینه صاری رنك قوللانلمشدی . خصوصیله مصرده غایت ظریف نوعلری‌استعمال اولونان قرمزینك یرینه عادتا طوغله رنکنه یاقین بر رنك انتخاب ایدلمشدی.

طاشی محکوکات اسلاملرده کتابه‌لر کرك تزیینات وکرك تأیید خاطرات نقطهٔ نظرندن مهم بر وظیفه ایفا ایلمشدی. عربلرك بوطرزده‌یاپدقلری الك اسکی کتابه (لجا)ده، سوریه‌نك طاغلق منطقه‌سنده وجوده کتیرلمشدی (٥٦٨م). بو کتابه ایله عبدالملك طرفندن تأسیس ایدیلن (قبة الصخره) ده‌کی کوفی کتابه آره‌سنده پك آز فرق واردی.

عربلر کتابه‌لره اهمیت ویردکلری کبی هیکلتراشلغه‌ده رغبت کوسترمشلردی. قرطبه خلیفه‌سی عبدالرحمانك (مدینة الزهرا) یه قویدیردیغی هیکل بوکا برمثال تشکیل ایدر. ابن بسامك روایتنه کوره سجیلیالی شاعرلردن ابوالعرب اسپانیایه نفی ایدلدیکی زمان، اشبیلیه امیری محمدك حضورینه کیتمش، مشارالیهی کهربادن اوفاق هیکللری تماشا ایدرکن کورمشدی. بوندن باشقه یاقوت‌ده (عراق)ده بولوندیغی صره‌ده (بغداد) جامعلرندن برینك قبه‌سی اوزرنده، اَلنده مزراق بر سواری، دیکر بر قبه اوزرنده‌ده ساعتلری کوسترر بر انسان هیکلی کورمشدی. (اورفه)ده، جامع قاپولرندن برنده غایت غریب، عقرب قویروغی ایله نهایتله‌نن بر هیکل واردی. ابن بطوطه اون دردنجی عصرده بر چوق شهرلرده حیوان وبالخاصه آرسلان هیکللری کورمشدی. مقریزینك روایتنه کوره بنی طولوندن یتیشن سلطانلر نیل نهری ساحلنه انشا ایتدیردکلری سرایلره کندیلرینك، حرملرینك، چوجقلرینك وحتی سرای مغنیلرینك هیکللرینی قویدیرمشلردی. خارق‌العاده بر صنعتله وجوده کتیریلن بو هیکللر هپ تحته‌دن اعمال اولونمشدی. فقط بو هیکللردن همان هیچ بری زمانمزه انتقال ایتمدیکی ایچون بونلر حقنده معلومات ویرمك قابل دکلدر.

اسلاملر هیکللره بو صورتله اهمیت ویرمکله برابر الك‌زیاده آلچیدن قابارتمه‌لر اعمال ایتمشلردی. مصرده قابارتمه تزیینات پك اسکی زماندن بری مستعملدی. ایلك معماری تزییناتی بو صورتله وجوده کتیرلمشدی. ابن طولون (٨٧٦ م)، الازهر (٩٧١م)، الحاکم (١٠١٢) جامعلرنده بوصورتله ماکنه‌سز، اَل‌ایله یاپیلمش ظریف قابارتمه‌لر موجوددی. بوقابارتمه‌لرك الك‌اسکیلری هندسی شکللردن عبارتدی. اون اوچنجی عصر میلادیده بو صنعت قطعی ومفید بر صورتده ایلریله‌مشدی. بو دورده یاپیلان الك کوزل بنالر سلطان قلاون ایله محمدالنصرك تربه‌لری ایدی.

طاش پك زياده قوللانلديغى حالده آلچى قابارتمه‌لرده رغبت ايدلمشدى . طاشك الك زياده قوللانلديغى محللر بويوك بنالر ايله منبرلر ايدى. بو طرزده انشا ايديلن الك ظريف منبر، سلطان قايتباى جامعنده‌كى منبرايدى. اون بشنجى عصر صوكلرينه طوغرو وجوده كتيريلن بو اثر، عرب صنايعنك الك نفيس ، الك تكمل ايتمش بر نمونه‌سى‌در .

عربلر مزار طاشلرى و جسيم كوپلر اعمالنده‌ده مهارت كوسترمشلردى . خصوصيله سبيللرى غايت ظريف انشا ايدرلردى . بو سبيللر اوزرينه موضوع طاشلر نظر ربا بر صورتده حك ايديليردى . عربلرك بو طرزده وجوده كتيردكلرى اثرلرك الك مهمى (الحمرا) سراينده‌كى آرسلانلى حوض ايدى . بو حوض ، اليوم اسپانياده موجود عرب آثار صنعتك الك مهم بر نمونه‌سيدر. آرسلانلى حوض بياض مرمردن ياپيلمش واون ايكى

بر صندق

آرسلان اوزرينه وضع ايدلمشدى . بشنجى محمد زماننده ياپيلان بو اثر ، مغرب صنايعنك كوزل برنمونه‌سى ايدى. خصوصيله ستون باشلقلرنده‌كى ظرافت وانجه‌لك عربلرك بوصنعته‌كى ترقيلرينه پارلاق بر برهان ايدى . بو باشلقلرك الك كوزلى (ساراغوس)ده‌كى (جعفريه) سراينده‌كى ستون باشلقلرى ايدى . كذا (مدينة الزهرا)نك ستون باشلقلرى‌ده صنعت نقطهٔ نظرندن پك مهمدى. بو باشلقلرك اوزرنده حكمدار اسملرى‌ده يازيلى ايدى .

اسپانياده اعمال اولونان محكوك تزيينات، هپ قالب حالنه قونولمش آلچيدن عبارتدى. مغرب صنعتكارلرى آلچيلره ايستدكلرى شكللرى ويررلر، ذوق وحسلرينى تجسم ايتديرمكه صوك درجه غيرت ايدرلردى . فقط بواثرلر مثلا (قاهره)ده‌كى سلطان حسن جامعنده‌كى محكوكات قدر نظر وحس اوزرنده جاذب بر تأثير براقازدى .

عربلرده موزاییق عربلر موزاییق یاپماسنی بیزانسلیلردن اوکرنمشلردی . بیز- انسلیلرك رومالیلردن اقتباس ایتدکاری بو صنعت عربلردهده اولدقجه ترقی ایلمشدی. ادریسینك روایتنه کوره (غرناطه) جامعندهکی محرابلرك موزا- ییقلری (قسطنطنیه)دن کتیرلمشدی. دهاصوکرا بورادهده موزاییقلر یاپیلمشدی. بو موزاییقلرده اوفاق اوفاق مکعب شکلنده جاملر اوزرینه یالدیزلی ورقلر یاپیشدیرلمش، اوزرینه جام نوعندن بویا سورولمش، صوکرا تزیینات، چیچکلر، داللر ویازیلر ترسم ایدلمشدی. اندلس فابریقهلری بوطرزده موزاییقلر اعمال ایتمشلردی. معمافیه عرب آثارنده کورولن الك اسکی موزاییقلر، بیزانسلی عملهلر طرفندن اعمال اولونمشدی. حتی خلیفه ولید (شام)ده (امویه جامعی)نی احیا ایتمك ایستدیکی زمان بیزانس ایمپراطورینه مراجعت ایتمش، کندیسندن بر چوق موزاییقلر ایله انلری محللرینه قویمق ایچون صنعتکارلر ایستهمشدی. امویه جامعی او زمان غایت ظریف موزا- ییقلرله تزیین ایدلمش، موزاییقلردن یشیل وظریف آغاجلر، نظرربا شهر رسملری وجوده کتیرلمشدی.

مصرده عربلر زماننده موزاییق ایکی طرزده اعمال اولونمشدی: بونك ایچون اوفاق اوفاق درت کوشه مرمر پارچهلری خرجلر ایچنه قونور، ویاخود بر برینه یاپیشمش مختلف مرمر پارچهلری شکلنده اولمق اوزره جملهسی بر پارچه تشکیل ایدهجك وجه ایله یاپیلیردی . اکثریا رسمك اویوق یری رچینهلی بر معجونله طولدیریلیر، اوزرینه قیرمزی ویا سیاه بر بویا سورولوردی. قاهره موزاییقلرنده الك زیاده قوللانیلان مرمر، قیرمزی، صاری، سیاه وبیاض ایدی . قیرمزی مرمرلر الك کوزللری ایدی. بو مرمرلر، بر ظنه کوره، یاپیلمش ویرلرینه قونولاجق بر حالده حاضرلانمش اولارق ایتالیادن کتیریلیردی.

قاهرهدهکی جسیم آبدهلرایله خصوصی أولرده قوللانیلان موزاییقلر، مختلف بویوکلکده مرمر لوحهلردن عبارتدی. بو لوحهلر منتظم ومتناسب بر شکل آلاجق وجهایله ترتیب وتنظیم اولونوردی. مرمرلرك یکنسقلغنی کیدهرمك ودکیشدیرمك ایچون آرهلرینه مختلف رنکده اوفاق مکعبلردن متشکل بر کنار قونولمشدی.

تختهٔ محکوکات عربلر تختهمحکوکاته پك زیاده اهمیت ویرمشلر، بوصنعتده فوق العاده استعداد کوسترمشلردی . ازجمله مصرده تخته نادر بولوندیغی حالده

سوریه‌دن ویا آناطولیدن چام وسدره آغاجلری کتیره‌رك پك نفیس اثرلروجوده کتیرمشلردی. عربلر تخته محکوکاتی الك زیاده طاوانلرده، یرلرده، رحله‌لرده، طولاب قاپاقلرنده، صندوقه پارمقلقلرنده قوللانمشلردی. کذا أولرك قاپولری، اشیالری، پنجره قفسلری‌ده تخته‌دن اعمال اولونمشدی. قاهره‌ده اعمال اولونان تخته محکوکات، خانه‌لی ایدی. کونش وحرارت تخته‌نك کریلمه‌سنه سبب اولدیغی ایچون تخته‌لر مختلف پارچه‌لره آیریلیر، هرپارچه‌نك آره‌سنده چاتلامایه میدان ویرمیه‌جك وجه ایله آره‌لق براقیلیردی. بو طرزده یاپیلمش الك اسکی تخته محکوکات (قاهره) موزه‌سنده‌در. بوندن باشقه ینه مذکور موزه‌ده حاکم بامرالله‌طرفندن (٩٩٦ - ١٠٢٠ م)

قایت‌بای جامعنك منبری

یاپیلمش ایکی قانادلی برقاپی واردرکه عرب صنعتی بوقاپو اوزرنده‌کی محکوکاتدن اولانجه تفرعاتیله آکلاشیلیر. اسلاملر تخته محکوکاتده جانلی حیوانات رسمی‌ده قوللانمشلردی؛ بونلرده

اكثريا قوش رسملرندن عبارتدی . بو رسملری غایت دقیق بر صنعتله وجوده کتیررلردی. خصوصیله رحله وکرسیلرك تزییناتنه پك زیاده اهمیت ویررلر ، کذا طاوانلرده‌ده تحتــه محکوکات قوللانمقدن خالی قالمـازلردی . طاوانلره بو کبی محکوك رسملری چاقارلر ، بو تزییناته اك زیاده جامع و سرای طاوانلرنده اهمیت ویررلردی . اســلاملر تحته اویمالری پك اسکی زمانلرده اعماله باشـلامشلردی. اسلامیتك ایلك‌دورلرنده مغرب شهرلرندن (قیروان)ده غایت نفیس منبرلرومقصو-ره‌لر اعمال ایدلمشدی. بومنبرلرك همان کافه‌سی اویمالی و آژورلی ایدی. دهاصوکرا بو طرز اعمالات تعمم ایتمش، (قدس)ده مسجد اقصاده ، قرطبه جامعنده بو کبی نفیس اثرلر وجوده کتیرلمشدی.

فیل دیشی محکوکات مصرده تحتــه محکوکات یاپلدیغی کبی فیل دیشی‌ده کرك قاقمه، کرك اویما صورتیله قوللانلمشدی. بوکبی محکوکات اك زیاده قاپو قانادلرنده ، منبر رامپــه‌لرنده قوللانیلیر ، فقط بو اویمالرده تحته‌لرده اولدیغی قدر ظرافت وانســجام کوســتریله‌مزدی . بوده فیل دیشنك سرت اولما-سندن ایلری کلیردی . فیل دیشی اکثریا تحته ایله برابر اعمال اولونور ، آیریجه فیل دیشی محکوکاته نادر تصادف ایدیلیردی .

فیل دیشی محکوکات اك زیاده قرطبه خلافتنك پارلاق زمانلرنده اسپانیاده انتشار ایتمشدی . بو صنعته شبه جزیره‌نك هانکی نقطه‌لرنده دها زیاده اهمیت ویر-لدیکی معلوم دکلدر . الده موجود آثار صنعتك تدقیقی ایله آکلاشیلیرکه اسلاملر بو صنعتده فوق العاده مهارت فنیه کوسترمشلر ، تصورلرینی تجسم ایتدیرمك ایچون غایت امین واسطه‌لر قوللانمشلردی . هر شکل تفرعاتیله کوسترلمش، ترکیب وتنظیمده بویوك برصنعت ابراز ایدلمشدی. فیل دیشی محکوکاتده اك‌زیاده بیزانس ایله عراقك تأثیری‌کورولمشدی . اونجی واون برنجی‌عصرلر اسپانیانك احتشـام دوری ایدی . بو دورده (قرطبه)ده اعمال اولونان فیل‌دیشی معمولات اك‌زنکین نمونه‌لر تشکیل ایده‌جك صورتده تکمل ایتمشدی. فیل دیشی قوطولرغایت مصنع بر صورتده اعمال ایدیلیر ، عرب ذوق صـنعتنك بوتون اینجه‌لکلری ارائه اید-یلیردی . قوطولر هانکی دورده وکیمك ایچون یاپیلمش‌ایسه اوزرینه بونلر حك اولونوردی. بو قوطولردن زمانمزه انتقال ایدنلرك اك مهملری المنصور واوچنجی

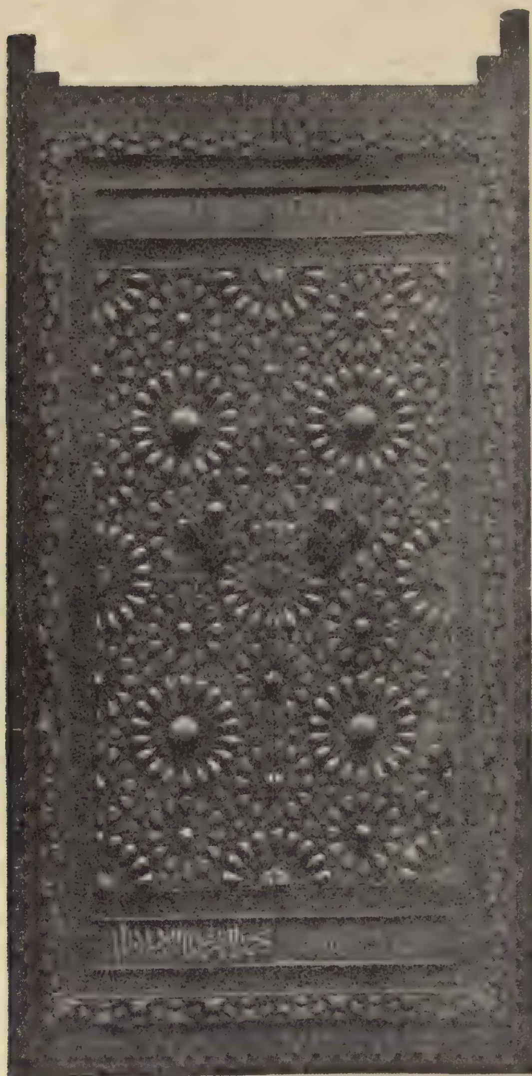
عبدالرحمن نامنه یاپیلان قوطولر ایله لوور ، ودها سائر اوروپا موزه‌لرنده بولونان قوطولر وصندقلردر . قوطولرك کافه‌سی مجوهرات و عطریات قویمق ایچون اعمال اولونوردی .

بوظریف فیل دیشی محکوکاتدن ماعدا غیرمحکوك، فقط یالدیزلی ورنکلی قاقمه‌لرله مزین فیل دیشندن بعض اشیا دها واردی . کذا اسطوانه شکلنده ینه بویالی بر نوع صندق دها اعمال اولونوردی‌که قاپاقلرینك اطرافی کوفی یازیلرله مزیندی. اوزری ایسه برچوق آدم، سواری وحیوان رسملریله تزیین ایدلمشدی. بو صندقلرده قوللانیلان رنکلر اکثریا قرمزی، ماوی وصاری ایدی. فیل دیشی معمولات الك زیاده اسپانیاده ظهور ایتدیکی ایچون بونلرده اورانك معمولاتندن ظن ایدیلیردی .

قویومجیلق، مجوهرات اسلاملر زینت ودبدبه‌یه انهماك کوستردکدن صوکرا مجوهراتده‌ده اهمیت ویرمشلردی . ازجمله فاطمیه خلیفه‌لرندن معزك زوجه‌سی وفاتنده اوللجکلر طولوسی زمرد ویاقوت براقمشدی. یکنی خلیفه مستنصرك پك چوق مجوهراتی واردی؛ اکرلرینی تزیین ایچون قوللاندیغی مجوهرات بو میانده داخل دکلدی . اسلاملرك قوللاندقلری مجوهراتك کافه‌سی یا ایشلنمش ، یاخود آلتون اوزرینه قاقمه صورتیله وجوده کتیرلمشدی. مقریزینك روایتنه کوره فاطمیه خلیفه‌لرینك خزینه‌لری بو کبی مجوهرات ایله طولو ایدی . خلیفه مستنصرك خزینه‌سنده یوز بیکدن زیاده قیمتلی مجوهرات ، ایکی یوز بیك سلاح طاقمی واردی . بورادنده آکلاشیلیورکه میلادك ١٠٠٠ سنه‌لرینه طوغرو اسلاملرده قویومجیلق فوق العاده ترقی ایتمشدی . بو معمولاتك کافه‌سی یرلی اولدیغی کبی هپسی‌ده زینت ودبدبه ایچنده یاشایان فاطمیه سرایلری ایچون صورت مخصوصه‌ده اعمال ایدلمشدی .

قرطبه خلیفه‌لرینك زینت واحتشامه انهماکلری‌ده بونلردن آشاغی دکلدی. قرطبه سرایلرندن برینك قاپوسی صرف آلتوندن ایدی. مقصوره‌نك کوموشدن معمول طاوانی آلتون ویاقوت قاقمه‌لی دیرکلر اوزرینه بنا ایدلمشدی . (مدینة الزهرا) سراینده بر فیسقیه یاپیلمشدی . فیسقیه‌ده‌کی آرسلان ایله تمساح قیزیل آلتوندن اعمال ایدلمش، اوزرلری اینجیلر وألماسلرله تزیین ایدلمشدی .

يانی باشلرینه‌ده آلتوندن بر جانوار، بر قارتال، برده آتماجه یاپیلمش، صولو بونلرك آغزلرندن صالیویرلمشدی.

بر جامع قاپوسی (اون دردنجی عصر)

اسلاملر بوصنعتلردن ماعدا باقیر اوززینه مینه‌ده ایشله‌مشلردی. از جمله مغربده بو صنعت اولدقجه ترقی ایلمشدی. اك کوزل نمونه‌سی الیوم (اینسبروق)ده بولونان جسیم بر حوضدر. بو حوض غایت کنیش و آز بر درینلکده‌در. ایچی وطیشی باقیراوززینه غایت صنعتکارانه مینه‌لنمشدر.

باقیر معمولات اسلاملر قاقمه‌لی باقیر معمولاتی صوك زمانلره طوغرو اعمال ایتمکه باشلامشلردی. بوده اون ایکنجی عصر ایدی. بوصنعت اك زیاده عراق وایران طرفلرنده ترقی ایلمشدی. اسلامیتك ایلك زمانلرنده قرآن کریم احکامنه رعایت ایدلدیکی ایچون بونوع معمولات ومحکوکاتده انسان تصویری یاپیلمازدی. یالکز عبدالملك بیزانسلیلره تقلید ایدرك پاره‌سنك اوززینه کندی

تصـویرینی یاپدیرمشدی . دها صـوکرا خلافت تورکلرك نفوذی آلتنه کیردیکی زمان بو نوع تصویرلر بر قات دها تعمم ایلشـدی . بو تاریخدن اعتباراً شرقده اسلام صنایعی تورکلرك همتیله اولدقجه ترقی ایلشدی. خصوصیله (ارغنی معدنی)نده پك چوق باقیر چیقارلدیغی ایچون عراق حوالیسـنده باقیر معمولات پك زیاده رواج بولمشدی. حتی اون ایکنجی عصرده کوموش پاره (موصل) جوارنده همان کاملاً اورتادن قالقمش ، بوتون صنعتکارلر باقیر پاره اعمال ایتمشلر ، اڭ کوزل وصـنعتکارانه اثرلری باقیردن یاپمشـلردی . بو معمـولات اوزرنده اوتهدن بری یاپیلان قیرمنظرهلرینك یرینه انسان رسمی، بر چوق انسان غروپلری ، حکمدار رسملری ، پارهلر اوزرنده سواری رسملری کورولمکه باشـلامشدی . بو طرزده یاپیلان باقیر معمولات او درجه تعمم ایتمشدی‌که کوموش ویا آلتون همان بسبتون کوزدن دوشمشدی .

اسلاملرك اعمال ایتدکلری باقیر معمولاتده اڭ زیاده انسان وحیوان رسملری غالبدی. اکثریا سواریلر اللرنده مزراق ویا اوق اولارق کوسـتریلیردی . کذا تخت اوزرینه اوطورمش بر حکمدار ایله اطرافنده رقاصهلری وموزیقهجیلری‌ده برلکده تصویر اولونوردی . اڭ چوق رسملری یاپیلان: آرسلان ، ببر ، طاوشان وقوش ایدی . بو رسملرك زمینی عرب تزییناتی ایله سوسلهنیر ، کنارلرینه اینجه کتابهلر چیزیلیردی . بو طرزده یاپیلان باقیر معمولات اوزرینه اکثریا کوموش وبعضاً‌ده قیرمزی باقیردن قاقهلر یاپیلیردی . قابك اوزرینه اولا بر رسم چیزیلیر، بعده اوزری کوموش ورقله اورتولوردی . چیزکیلرك آرهلرندهکی بوشلقلر سیاه بر مایعله قاپادیلیر، بو صورتله کوموشك پارلاقلغی میدانه چیقاریلیردی. کوموش ، باقیرك سطحی اوزرینه کنتلنمیهرك یاپیشدیریلیردی. بونك ایچونده رسمك شکلنه کوره کسیلیر ، اویوق محلنه زورله طاقیلیر ، کنارینه اطرافندهکی باقیر پاتیر- یلارق طوتدیریلیردی . شـاید کنیش بر سطح اوزرینـه کوموش قاپلاناجقسه اوزمان یاناقلر یالکز آچیلماز، اوزرینه اوفاق اوفاق دلیکلرده قازیلیردی . بعده کوموش طبقهسی یاتاغك اوزرینهقونولور، چکیجلهدوکهرك اییجه یاپیشدیریلیردی.

بو اصولده باقیر معمولات وجوده کتیرن (موصل) صنعتکارلری بویوك بر شهرت قازانمشـلردی . مملوك بکلری مملکتلرینه دائما بونلری جلب ایدرلردی .

اسلاملرك بوطرزده اعمال ایتدکلری معمولات باشلیجه ایکی قسمه آیریلابیلیردی. بری ایران ، خراسان ، عراق وموصلده ترقی ایدن شرق معمولاتی، دیکری‌ده سکزنجی عصر میلادیده ایوبیلر زماننده رواج بولان غرب معمولاتی یعنی سوریه ومصر آثار صنعتیدر. بوطرز معمولات میلادك ۱۲۵۰ سنه‌سنه قدردوام ایتمشدی. بو صره‌لرده تام موغوللرك غربه طوغرو استیلاسی باشلامشدی .

اسلاملرك بوقاری عراقده باقیردن اعمال ایتدکلری شیلر ، شمعدان وابریق قبیلندن ایدی.

ابریقلر یوارلاق قارنلی واویمالی اعمال اولونور، اوزرلرینه حیوان، آرسلان وقوش رسملری ایشله‌نیردی. بعضاً قابارتمالی رسملر یاپیلدیغی‌ده واقع اولوردی . بو قابارتمالر ایی بر تأثیر حصوله کتیردیکی کبی اکثریا عین تأثیری حکلر وکوموشلرله‌ده حصوله کتیرمکه چالیشیلیردی. بوطرزده وجوده کتیریلن اسلام معمولاتندن اوروپا موزه‌لرنده پك چوق نفیس اثرلر واردر . بو موزه‌لردن اك زیاده آثار اسلامیه‌یه مالك اولانلر (بریتیش موزه‌ئوم) ایله (لوور) موزه‌سیدر . (موزهٔ همایون)ده‌ده آثار اسلامیه‌یه دائر مهم پارچه‌لر واردر.

طونج ودمیر معمولات

اسلام صنعتکارلری طونج هیکللرده اعمال ایتمشلردی. بو هیکللرك قسم اعظمی اوننجی عصر اواسطندن اون ایکنجی عصره قدر فاطمیلر زماننده یاپیلمشدی . اسلاملردن قالمه اك مشهور طونج هیکل ، الیوم (پیزه)ده بولونان قانادلی بر حیوان هیکلیدر . هیکل ۱,۰۵ سانتیمتره یوکسکلکنده و ۱,۸۵ سانتیمتره اوزونلغنده‌در . هیکل اهل صلیب محاربه‌لری زماننده قرال آموری واسطه‌سیله مصردن ایتالیایه کتیرلمشدر. هیکلك وجودی آرسلان ، باشی قارتال قفاسیدر. کوکسنده برزه واردر . اوزری غایت اینجه وظریف ایشلنمشدر . دیکر بر اثرده (مونیخ) موزه‌سنده طونجدن بر کییك هیکلیدر . بو هیکل ۰,٤٧ یوکسکلکنده و۱,۳۰ اوزونلغنده‌در . کذا (قرطبه) موزه‌سنده‌ده طونجدن بر آت هیکلی واردر . بو هیکل (مدینة الزهرا)ده بولونمشدر . بوندن باشقه (قرطبه) موزه‌سنده اسلاملردن قالمه دها بر چوق آثار صنعت واردرکه اك مهملری اوچنجی محمد زماننده قالمه ظریف بر لامبه‌در . بو لامبه (۷۰۵ ﻫ) تاریخنده اعمال اولونمشدی . اسپانیاده آبده تزیینه مخصوص معدنی

معمولاتده واردی. بونلرده مغرب وخرستیان صنعتلری بربرینه مزج ایدلمشدی. بو طرزده وجوده کتیریلن اثرلرك الك مهمی طلیطله کلیساسنك طونج قاپوسیدر. قاپونك طیش طرفی هندسی شکللر واوفاق حرفلردن مرکب عربجه یازیلرله تزیین ایدلمشدی. قاپونك بر کنارینه اسپانیولجه: «بو قاپو ١٣٧٥ سنه‌سنك مارتنده بیتمشدر» دیه یازلمشدی.

طونج ودمیر معمولات مصرده‌ده تعمم ایتمشدی. خصوصیله طونجدن قاپولر وآویزه‌لر اعمال ایدلمش، بو طرز اعمالاتده جاذب برصنعت کوسترلمشدی.

اسلاملرده سلاح اعمالی عربلر میلادك سکزنجی عصری بدایتنده اسپانیایی ضبط ایتدکلری زمان صنعتلرینی ده برابر کتیرمشلردی.

بو صنعتلر میاننده سلاح اعمالی مهم بر موقع اشغال ایدییوردی. عربلرك ایلك سلاح فابریقه‌لری شام وقاهره‌ده ایدی. بورالرده یاپیلان سلاحلر قیلیچ، مغفر، وقالقاندن عبارتدی. بالخاصه قیلیچلر ایله مغفرلرك تزیینه پك زیاده اهمیت ویریلیردی. عربلر قیلیجه زیاده رغبت کوسترلردی. حتی قاموس مؤلفنك روایتنه کوره قیلیجك بیك اسمی واردی.

ایکنجی عبدالرحمن (طلیطله) فابریقه‌سنی احیا ایتمش، ایکنجی حاکم ده فابریقه معمولاتندن لەئون قرالی دون سانشویه هدیه کوندرمشـدی. عربلرك اسپانیاده‌کی ممالکنك مرکزی واقعا (قرطبه) ایدی؛ فقط اسلحه اعمالاتی جهتیله المریه، مورسی، اشبیلیه وغرناطه‌یه هیچ بر وجه ایله رقابت ایده‌مه‌مشدی. خصوصیله (المریه) اون ایکنجی واون اوچنجی عصرلرده هردرلو وازولر، معدنی قابلر وسلاحلر اعمال ایتمکله شهرت آلمشدی. ابو سعیدك روایتنه کوره اون اوچنجی عصرده (مورسی) ده چلیك بیچاق و مقـاص اعـمال ایدیلیردی. ازجمله (اشبیلیه) ده یاپیلان ناملولر غایت ظریفدی. حتی بو شهر اون اوچنجی عصرده خرستیانلر طرفندن ضبط اولوندقدن صـوکرا بوراده صنایع هب عربلر الندە قالمشدی. حتی قرال دون پەدرو: «اوغلمه جهاز اوله‌رق (اشبیلیه) ده یاپدیردیغم الماسلر وآلتونلرله مزین برقاستیل قیلیجی ویره‌جکم» دیمشدی. الیوم عرب صنایعندن معدود اولارق اسپانیا موزه‌سنده صوك اندلس حکمدارینك قیلیجی واردر. بوقیلیج اوتوز برپوص اوزونلغنده‌در. نامولسی (طلیطله) ده یاپیلمشدر. قبضه‌سی مائی،

بیاض و قیرمزی مینه‌لی آلتوندندر . اورته یری غایت ماهرانه اویولمش فیل دیشندن معمولدر .

بر قندیل (قاهره جامعلرنده)

مغربیلر طبق خرستیان مغفرلری کبی ساده مغفر استعمال ایتمشلردی. قالقانلری ایسه مختلف طرزده ایدی. مادرید موزه‌سنده غرناطه امیرینک مغفری ایله مختلف طرزده یاپیلمش قالقانلر واردر.

چینیجیلک اسلاملرك الك اسکی چینی معمولاتی (رقه)ده اعمال اولونان چینیلر ایدی. (رقه)ده چینی معمولاتی پك زیاده ایلری کیتمشدی . عربلر چینی اعمالنی ایرانیلردن اوکرنمشلردی . ساسانیلر زماننده (رهی) شهری چینی اعمالاتی ایله شهرت بولمشدی. خلیفه منصور زماننده (رهی) شهری جامعلری، مزین کاشانه‌لری ایله اوج اعلای ترقی‌یه واصل اولمشدی. بو صنعت بالآخره عربلر بیننده‌ده

تعمم ایتمش ، فاطمیلر زماننده مصرده‌ده هردرلو چینیلر اعمال اولونمشدی. چینیلره اویله بر رنك ویریلیردی که بو طرزده یاپیلان معمولاتك رنکی، آلدیغی وضعیته کوره دکیشیردی.

کذا سوریه‌ده وسجیلیاده‌ده چینی اعمال اولونوردی . عربلر اسپانیایه یر-لشدکدن صوکرا شرق ایله مناسبتلرینی دائما محافظه ایتمشلر ، چینی اعمالاتی اسپانیاده‌ده تعمیم ایتمشلردی. بحر سفیدك غرب حوضه‌سنه بو صنعت (بغداد)دن انتقال ایتمش، ایلك اولده (قیروان)ده باشلامشدی. ادریسینك روایتنه کوره مرابطلرك اسپانیایه استیلاسندن برعصر صوکرا (١١٨٦) (والانسیا) وحوالیسنده چینی اعمالی اولدقجه ترقی ایتمشدی. (مالاغه)، اسپانیاده چینی معمولاتنك مرکزی ایدی. خصوصیله (الحمرا) سراینك انشاآتنه باشلاندیغی زمان سرایی تزیین ایتمك، دیوارلرینی چینی ایله قاپلامق لازم کلمش ، اندلس دستکاهلری عظیم بر فعالیتله چالیشمغه باشلامشدی . ابن بطوطه‌نك بیاناتنه نظراً (مالاغه) شهری بو اثناده یالدیزلی چینیلریله شهرت بولمشدی. غرناطه‌ده ایسه هیچ چینی فابریقه‌سی یوقدی. (مالاغه)ده اون دردنجی عصره قدر چینی اعمالاتنه دوام ایتمش ، قاتولیك قراللر اداره‌سنه کچر کچمز (١٤٧٨) بو صنعت‌ده محو اولمشدی.

اسپانیاده چینی اعمال ایتمك صنعتی ترقی ایتمش اولدیغی کبی غایت ظریف وجلالی وازولرده اعمال ایدیلیردی. (مایورقه) آطه‌سی ایله والانسیا بوطرز صنعتده تمیز ایتمشدی. حتی آراغون قرالی برنجی ژایم، والانسیایی ضبط ایلدیکی زمان وا-لانسیا جوارنده (یانیوا) شهرنده اعمال اولونان عرب وازولری ایچون بر برات ویرمشدی. والانسیانك یالدیزلی وصنعتکارانه وازولری پك قیمتلی ایدی. او در-جه‌ده‌که، ١٤٥٥ سنه‌سنده وندیك سناتوسی چینی معمولاتنك ادخالنی منع ایلدیکی زمان والانسیا معمولاتنی استثنا ایتمشدی. (والانسیا) ده اك زیاده اعمال اولونان امتعه، فغفور طباقلر ایدی. بوطباقلر اوروپانك همان هرطرفنده طرز اعمال وصنعت تلوین نقطهٔ نظرندن شهرت بولمشدی . والانسیا چینیلرنده رنکلر غایت ظریف ایدی. اکثریا کنیش یاپراقلی آصمه‌لر، اوفاق چیچکلر، جیلان و قوش رسملری یاپیلیردی. بوتون بو تصویرلر مائی مینه ایله ایشلەنیر ، اکثریا کنارلرینه عربجه یازیلر یازیلیردی.

اسپانیاده چینی اعمالی يالكز وازو، طباق وصراحی كبی اشیایه انحصار ایتمه‌مشدی. كذا دیوارلری سوسله‌مك ایچون چینیلرده اعمال ایدیلیردی.

اسلاملر چینی اعمالنی ایلری كوتوردكلری كبی مینه‌لی ادوات زجاجیه اعمالنده‌ده تمیز ایتمشلردی. عربلرك ایلك حاكمیت دورلرنده بو طرزده بارداق، وازو، شیشه وقندیل كبی پك نفیس اثرلر وجوده كتیرلمشدی. مینه‌لی قابلرده اك زیاده قوللانیلان رنكلر: قرمزی، مائی، یشیل، صاری وپنبه‌ایدی. مینه‌لی معمولات ایلك اول (شام) و (صور) شهرلرنده ترقی ایتمشدی. سوریه حوالیسنك معمولات زجاجیه‌سی پك زیاده قیمت بولمشدی.

اسلاملرده طاش اوزرینه حك واویما اعمالی‌ده ترقی ایتمشدی. اكثریا یشیم، عقیق ومرجاندن پك نفیس معمولات وجوده كتیریلیردی. مستنصربالله‌ك خزینه‌سنده بو طرزده اعمال ایدلمش ابریق وصراحیلر ظهور ایتمشدی.

منسوجات و خالیلر مصر سكزنجی عصرده اسلام اداره‌سنه كچدیكی زمان صنایع كاملاً قبطلرك ألنده‌ایدی. بوسببدن عربلر منسوجات اعمالنی قبطلره‌وبیزانسلیلره تقلیداً ایلری كوتورمشلردی. يالكز قبطلر بیزانسلیلردن اقتباساً اعمال ایتدكلری منسوجاتده دینی رسملر یاپدقلری حالده عربلر بوندن صرف نظر ایلمشلر، اك‌زیاده هندسی شكللر، منتظم چیزكیلر استعمال ایتمشلردی. عربلر بیزانس صنایعندن يالكز تزییناتك صورت‌تنظیمنی، مماس ویامنفرد دائره‌لری، معین شكلده افقی خطلری، جفت حیوان رسملرینی محافظه ایتمشلردی. دها صوكرا منسوجات اوزرینه آیتلر ویاخود خلفای راشدین اسملری یازلمشدی.

عرب منسوجاتنك ایلك نمونه‌لری كعبهٔ معظمه‌نك اوزرینه اورتولن (كعبه اورتوسی) در. كعبه اورتوسی ایلك‌اول مصردن كوندرلمشدی. هجرتك ۱٥۷ (۷۷٤ م) نجی سنه‌سنده بواورتویه پك‌زیاده اهمیت ویرلمش، حتی ۱۱۸۳ م سنه‌سنده كعبهٔ معظمه‌یی زیارت‌ایدن ابن‌جبیر بوتزییناتك لطافتی قارشیسنده حیران‌اولمشدی. كعبهٔ معظمه‌یی ستر ایدن اورتو یشیل ایپكدن اعمال ایدلمش، اوزرنده‌كی ستونلر قماشلرله تزیین اولونمشدی.

عرب‌استیلاسندن صوكرا مصرده قماش‌اعمالی اولدقجه فعالیت كسب‌ایلمشدی. مقریزینك روایتنه كوره قماش اعمالیله مشهور پك‌چوق فابریقه واردی. خصو-

صیله فاطمیلر زماننده بو صنعت پك زیاده ترقی ایلمشـدی . معزالدین بر چوق قماشلر اعمال ایتدیرمش، اوزرلرینه قبرلر، طاغلر، دکزلر، نهرلر، یوللر، شهرلر وبالخاصه مکه ومدینه رسملری یاپدیرمشدی . هر موقعك آلتنه سیم ویا صیرمه ایله آیریجه اسملری‌ده یازلمشدی.

اسکندریه، منسوجاتیله شهرت قازانمشدی . اسکی رومان وشعرلرده هپ اسکندریه بزلرندن بحث اولونوردی. مصر حکمدارلری دیکر حکمدارلره جلوس تبریکی ایچون اسکندریه قماشلرندن کوندریرلردی. دمیاط ودابقده (دابقی) دنیلن صیرمه‌لی قماشلر اعمال ایدرلر، اوزرلرینه انسان رسملری یاپارلردی. بو رسملرده شنلکلر، آولر، ضیافتلر، قونسرلر، دانسلر، کوره‌شلر ومحاربه‌لر تصویر اولونوردی. بو نفیس اثرلر دائما عرب کمیلریله شمال مملکتلرینه اخراج اولونوردی . ازجمله (تی‌نیس) شهری قماش اعمالاتی خصوصنده غایت مشهوردی. بوراده اعمال اولونان قماشلرك اك مهمی، (بوقلمون) دنیلن قماش ایدی. بوقماش هرساعت باشقه رنکده کورونوردی. (بوقلمون) قماشلر اکرلرده استعمال اولونوردی.

(قبریس) ده‌ده نفیس قماشلر اعمال ایدرلردی. (افقوشه) ده اعمال اولونان قماشلر (شام) قماشلریله رقابت ایده‌بیله‌جك بر درجه‌ده ایدی. خصوصیله بو قماشلرك پارلاقلغی ورنکلرینك خاصلغی غایت مشهوردی. (قبریس) صیرمه‌سی قرون‌وسطاده پك زیاده رغبت بولمشدی.

یدنجی ویا سکزنجی عصرده شام قماشلرینك شهرتی برقات دها آرتمشدی. ادریسینك روایتنه کوره شامده بالخاصه ایپك قماشلر اعمال اولونوردی. بودورده اعمال اولونان قماشلردن (لیون) تجارت اوطه‌سی موزه‌سنده پك نفیس پارچه‌لر موجوددر.

اسلاملر سجیلیا و مغرب حوالیسنده‌ده قماش اعمالنه اولدقجه اهمیت ویرمشلردی . خصوصیله آطه، نورمانلر طرفندن اشغال اولوندقدن صوکرا اسلاملر بوراده عادت وصنعتلرینی محافظه ایتمشلر ، نورمانلرله دائما اخوتکارانه بر حیات امرار ایتمشلردی. اودرجه‌ده‌که، میلادك اون ایکنجی عصرنده سجیلیایه سیاحت ایدن ابن‌جبیرك روایتنه کوره آطه‌ده ساکن اسلاملر نورمان پرنسلرندن برنجی کیلیومك جنازه مراسمنه اشتراك ایتمشلر، داربوقه‌لر چالارق، کوز یاشلری دو-

كدرك ماتم طوتمشلردى . اسلاملر ايله نورمانلرك حسن امتزاجندن مختلف بر صنعت وجوده كلمشدى . اوزمان، نورمانلردن اول آطه‌يى فاطميلر نامنه اداره ايدن اميرلرك قماش دستكاهلرى نورمانلرك غيرت وفعاليتى ثمره‌سى اولارق بر قات دها فعاليت كسب ايلمشدى.

سجيليا و(پالرمو)ده ياپيلان قماشلر اپى مدت عرب تقليدى اولارق وجوده كتيرلمشدى . اهل صليب آناطوليده شرق ذوقندن حصه‌مند اولدقلرى صره‌ده سجيليا پرنسلرى بونلر ايچون قماش ده اعمالنه باشلامشلردى. ونديك كميلرى سجيلياية متمادى صورتده اوغرامش ، بورادن آلدقلرى قماشلرى خرستيانلق عالمنك هر طرفنه ياپمشلردى. سجيلياده اعمال اولونان قماشلر اون اوچنجى عصردن اعتباراً تبديل شكل وماهيت ايلمكه باشلامشدى.

عربلر اسپانيايه كلدكلرى زمان منسوجات اعمالنى‌ده تطبيق ايتمشلردى . اسپانيانك همان بوتون ولايتلرنده قماش دستكاهلرى آچيلمش، فقط هيچ برى‌ده (المريه) درجه‌سنده ترقى ايده‌مه‌مشدى . قرطبه‌لى بر عرب محررينك روايتنه كوره اون اوچنجى عصرده (المريه)ده غايت پارلاق رنكلى چوقه قماشلر اعمال اولونمشدى. كذا (مالاغا) و(مورسى) شهرلرى‌ده قماش اعمالنده ترقى ايلمشلردى . المقرينك روايتنه كوره (المريه) بالخاصه ايپك قماشلريله شهرت بولمشدى.

عربلر اسپانيايى آلدقلرى صره‌ده اسپانيادن شمالى مملكتلره وحتى (اسكندريه)يه قدر قماش و خام ايپك اخراج اولونوردى . اون اوچنجى عصرده منسوجات او درجه ترقى ايتمشدى كه، ادريسينك روايتنه كوره يالكز بر ولايتده ايپك بوجكى يتشديريلن ٣٠٠٠ قصبه واردى. (اشبيليه)يه كلنجه، بوراده‌كى قماشجيلرك مقدارى ٦٠٠٠ كشى‌يه بالغ اولمشدى . اسپانيار مغرب طرزنده اعمال اولونان منسوجاتك ألده بولونان اك اسكى نمونه‌سى مادريد تاريخ انجمننده محفوظدر . بو قماشك او-زرينه بر قرال ايله قراليچه، آرسلانلر، قوشلر ودرت آياقلى حيوانلر ترسيم ايدلمشدى.

عرب صنايعنك اوروپا صنايعنه تأثيرى اسلاملر بحر سفيد حوضه‌سنه حاكم اولدقلرى تاريخدن اعتباراً اوروپا صنايعى اوزرينه صنعتلريله اجرا تأثير ايتمكه باشلامشلردى. دها قارولەنژيلر زماننده عرب كميلرى بحر محيط اطلاسى طرفلرينه طوغرو ايلريله‌مشلردى. بودورده شمالى اورو-

یانك همان بر چوق مملکتلری اسلام پیاسه‌لرینه تابع اولمشدی. حتی یدنجی عصرك نصف اخیرینه عائد اولمق اوزره روسیا، پولونیا، دانیمارقه واسوه‌جده امویلر دورینه عائد بر چوق مسکوکات بولونمشـدی. بناءعلیه اوروپاده قوللانیلان زینت اشیا- سندن برقسمی اسلام معمولاتی‌ایدی. ازجمله اسلاملرك آغاج وحیوان کوره‌شلرینه عائد رسملرینی درحال تقلید ایتمشلردی.

اسلام صنایعی قرون وسطاده نادر حس اولونابیلیر بر تأثیر اجرا ایلدیکی حالده، بالآخره شرقدن بر چوق عمله‌لر کله‌رك بو تأثیر بر قات دها آرتمشـدی. بوده الكزیاده رومان دورنده وقوعه کلمشدی. غربلیلر اسلاملرك چیچك رسملرینی، قارتال تصویرلرینی، یاپراق شکللرینی تقلید ایتمشلردی.

اوروپاده غوتیك طرز تعمم ایتدیکی صره‌ده، حتی دور انتباهه کلنجیه‌قدر، اسلاملرك غرب صنایعی اوزرنده‌کی تأثیرلری هنوززائل اولمامشدی.

تجارت عرب حکومتی غایت واسع اولدیغی جهتله مملکتك مختلف قسملرنده وقوع بولان مبادلات قوتلی بر تجارت تأمین ایده‌جك درجه‌ده دکلدی. عربستان، وضعیت جغرافیه‌سی اعتباریله اقصای شرق ایله آفریقا، لاتین وروم آوروپا بیننده ایدی. عربلر تجارته پك زیاده اهمیت ویررلردی. اساساً حضرت پیغمبر بیله تجارت ایتمش اولدیغی ایچون هیچ بر کیمسه تجارتله مشغول اولارق قدرو حیثیتنك تناقص ایده‌جکنی خاطرینه کتیرمزدی. هرشهرده بر (بازار) یری واردی. مغـازه‌لر وآنترپولر بوراده آچیلیر، معاملات بوراده کورولور، فیئاتلر بوراده تعیین اولونوردی. عرب تجارت کمیلری برچوق زمان بحرسفیده، هند دکزلرینـه، بحر حزره حاکم بولوندقلری جهتله نقلیات ایچون دائما دکز یولی استعمال اولونور، بو صورتله نقلیات اجراسی‌دها چابق ودها اوجوز عداو- لونوردی. کذا کاروانلر غایت اوزون یوللرده حرکت ایدرلر، آلیم صاتیم ایچون شهرلرده طوررلردی. بویوللرده قویولر وکاروانسرایلر بولوندیغی ایچون یولجیلقده کوجلکه تصادف ایتمزلردی. الكزیاده ایشلك لیمانلر: بصره کورفزنده (سیراف)و (بصره)شهرلری‌ایدی.(بصره)یه‌برقانال‌واردی. دهاصوکراده(عدن).(اسکندریه)، (طنجه)، (قادیقس)، (مالاغا)، (قارطجنه) و(بارسلونا) ایدی. کاروان‌یوللری، (بغداد) مرکزاولمق اوزره، شام، مکه، بصره، طربزون و سمرقند استقامتلرینه

طوغرو كيدردی . قاهره‌دن كيدن يوللر سوريه ، بحر احمر ، يوقاری نيل ، آفريقيه ومغرب استقامتلرينه منتهی اولوردی. ديكر بر طاقم يوللر دها واردی كه طرابلس، قيروان وفاسدن باشلايارق صحرای كبيردن بالمرور (سودان)ه قدر امتداد ايدردی . آفريقانك شمال ساحلنده (سقوطرا)دن اعتباراً (مه‌لينيد)، (مونباصا)، (كيبولا) و(صوفالا) شهرلرندن كچمك اوزره بر تجارت خطی تأسيس ايدلمشدی. عرب تاجرلری زنجيلرك مسكون اولدقلری ممالكه قدر كيدرلر ، بورادن اسير ، فيل ديشی وآلتون توزی كتيررلردی . (سمرقند) و (كابل) ، بصره كورفزی وبحر احمر واسطه‌سيله هندستانله‌ده مواصله تأمين ايدلمشدی . عرب كميلری (قالكوتا)يه وحتی (صوماطرا)يه قدر كليرلر ، بورادن بهارات ، عطريات، قيمتلی آغاجلر ، اينجی ، قيمتدار طاشلر وظريف ايپك قماشلر كتيررلردی . بو امتعه‌يی يا (سيراف) ويا (بصره)يه چيقارارق (بغداد)ه ، وياخود (عدن)ه اخراج ايدرك مصر ويا قاهره‌يه سوق ايدرلردی . بو ليمانلره ايشلنمش ويا خام ايپك ، متعدد چای يوكلی چين قايقلری‌ده كليرلردی .

عربلر چين ايله تجارتلرينی اك‌زياده (كابل) و (كشمير) وياخود (سمرقند) و(موغولستان) طريقندن‌كاروانلرله ياپارلردی. سوريه وبالخاصه اسكندريه ليمانلری واسطه‌سيله اقصای شرقك بوتون امتعه‌سی اوروپايه ياييليردی . بو امتعه اولا اسكندريه‌يه كلير ، بعده (آمالفی) ، (پيزه) ، (ونديك) و (جنوه)دن كلن كميلر واسطه‌سيله نقل اولونوردی .

قرون وسطانك نهايتلرينه طوغرو بين‌الملل استفاده ايديلان يكانه تجارت يولی ، (مصر)دن كچن طريق ايدی . بيزانس ايمپراطورلغنه‌ده طربزون وقره‌دكز طريقی ايله كيديليردی. عرب تاجرلری وولغا بلغارلرينك پايتختی اولان (بولغاری) شهرينه (بحر خزر) و (وولغا) نهری طريقيله كيدرلردی . بوراده خزر ، بلغار ، اسلام واسقانديناويالی تاجرلردن كورك ، كهربا ، بال ، بال مومی وبياض اسير آليرلردی . اليوم بالطق ساحللرنده، پولونيا وسيلزياده، خليفه‌لرك كوشه‌لی پاره‌لرندن پك چوق بولونور .

عربلر بين الملل مناسباتی تجارت سايه‌سنده تأمين ايلمشلردی . اوروپا، اقصای شرقك وجودندن بيله شبهه ايتديكی بر زمانده عربلر هند وچين ايله آفريقانك ايچ طرفلری ، او-

روپانك اك آز ایشلك یرلری، مثلا روسیه ، اسوەج ودانیمارقه ایله مناسبت پیدا ایتمشلردی. عربلرك هندستان ایله مناسبتلری پك اسكی ایدی. حتی حضرت پیغمبردن اول هندلیلر بوتون امتعەیی عربستان ساحللرینه كتیررلردی. حضرت پیغمبرك ظهورینه پك یاقین برزمانده عربلر هندستانه طوغرو سفرلر اجراسنه باشلامشلردی. عربلر تأسیس حكومت ایدر ایتمز مناسبات تجاریەلرینه بویوك بر اهمیت ویرمشلردی . او زمان بر چوق عرب كمیلرینك (قوروماندەل)، (مالابار) ، (صوماترا) و(سیام) ساحللرینه كیتدكلری كورولمشدی .

عربلرك چین ایله مناسبتلریده حضرت پیغمبر زماننده اول ایدی . دها صوكرا بو مناسبات قره ودكز یوللری واسطەسیله اجرا ایدلمشدی . حتی خلیفەلر ایله چین حكمدارلری یكدیكرینه سفیرلر كوندرەرك بو مناسباتی بر قات دها تزیید ایلمشلردی . عربلرك كذا آفریقا ایله مناسبتلریده غایت مهمدی . عربلر آفریقانك ایچ طرفلرینه تماماً واقف ایدیلر. حتی بو اقوامك بر چوغنه دینلرینیده قبول ایتدیرمشلردی . مغرب عربلری غربی آفریقا ایله، مصر عربلری شرق ووسطی آفریقا ایله مناسباتده بولونورلردی . عربلر (باب المندب)دن كچرلر ، زنكبار حوالیسنه قدر ایلریلرلردی. حتی (براوا)، (مونبازا) و (كیبولا)یی عربلر تأسیس ایلمشلردی . عربلر شرق ساحلده بو نقطەلری تأسیس ایلدكدن صوكرا ایچ طرفلره پك قولای كیرەبیلمشلردی . (حبش) ، (سنار) ، (كوردفان) و(دارفور) حوالیسنی عربلر دائما زیارت ایتمشلردی .

عربلر مختلف یوللر ایله اوروپا ایلەده مناسباتده بولونمشلردی. بویوللردن بری پیرەنه، دیكری بحر سفید، دیكریده وولغانهرینی تعقیب ایدن شمالی اوروپا یوللری ایدی . پیرەنه، بحر سفید یوللرینی اسپانیا عربلری ، وولغا یولنی شرق عربلری تعقیب ایدرلردی . عربلر فرانسەنك جنوبنده بر چوق عصرلر اقامت ایلدكلری ایچون بوتون مناسباتك (پیرەنه) طریقی ایله اولماسی طبیعی‌ایدی. فقط مناسبات تجاریه بالخاصه بحرسفید طریقی ایله اجرا ایدیلیردی. عربلر بحر سفیده حاكم اولدقدن صوكرا هرایكی طرف ساحلی ایله صیقی بر مناسبت تأسیسنه موفق اولمشلردی . خصوصیله شمالی اوروپا ایله پك مهم تجاری مناسبتلرده بولونمشلر ، شمالدن كهربا ، كورك وقالای كتیرەرك بوكا مقابل اسقاندیناویایه قماش، خالی ، اویمالی قابلر ومجوهر اخراج ایلمشلردی . شرقك بوتون معمولات صنعتكارانەسی اسقاندیناویایه بو صورتله داخل اولمشدی. الیوم (استقهولم) موزەسنده بو قبیلدن پك چوق آثار نفیسه موجوددر .

زراعت اسلام مملكتلری ثروت ودبدبەلری ایله اوروپالیلرك نظر دقتلرینی جلب ایلدكه آنجق غیور وفعال بر هیئت اجتماعیه تشكیل ایتملری سایەسنده موفق اولابیلمشلردی . عرب ایمپراطورلغنده یاشایان اقوام پك چوق زمانلر ازمنۀ قدیمەنك اك برنجی زراعی ، اك مكمل ایشجیسی ، اك جسور تاجری اولمق اوزره طانمشلردی . عربلر زراعتی بابل ، سوریه ومصرده اوكرنمشلر ، فقط بالآخره كندیلرینه مخصوص حقیقی بر فن حالنه كتیرمشلر ، تجربه ومشاهدات ایله ترقی ایتدیرمشلر ، خارق العاده بر مهارتله تطبیق ایلمشلردی . حتی

زراعته انهماك اسلاملر بيننده اودرجه انتشار ايلمشدی كه اڭ بويوك حكومت رجالی بيله زراعتله اشتغالی مدار مفخرت بيلمشلردی. عرب زراعتندن ابوذكريا دييوركه: « آغاج ديكن، أكين أكن، انسانلری وحيوانلری بسله‌ين غدالری طوپراقدن چيقارتان كيمسه، عادتا صدقه ويرمش كيدر ».

عربلر بالخاصه باغچوانلقده، نباتاتی اقليمه آليشديرمقده، باغچه‌لری صو - لامق صنعتنده بويوك برلياقت كوسترمشلردی. چيچكلرك رنك ورايحه‌سی عربلری صوك درجه مسحور ايدردی. عرب حكمدارلرينك، عرب رجالنك يكانه انديشه‌سی ظريف ونظر ربا بر باغچه‌يه مالك اولمقدی. حكمدارلر پك اوزاق مملكتلردن، بر چوق مصرفلر اختيار ايدرك نباتات وتخم كتيررلر، بونلردن لايقيله استفاده ايچون غايت ماهر باغچوانلر جلبندن كری طورمازلردی. از جمله قيرمزی وبياض قاملياپی، مائی وصاری كلی اوروپايه ادخال ايدن، عربلر اولمشدی. خصوصيله نافع نباتاتدن بر چوغنی‌ده عربلر كتيرمشلردی. پرنجی هندن مصر، سجيليا واسپانيايه، شكر قامشنی اندلس وآناطولی‌يه؛ دوت آغاجنی اسپانيا وسجيليايه كتيرمشلر، دها صوكرا زغفران، كنوير، انكنار وفصوليه‌يی‌ده آوروپاده تعميم ايلمشلردی.

بحرسفيد اطرافنده‌كی قوراق وصيجاق مملكتلرده طوپراغك بركتی آنجق صو ايله حاصل اولابيليردی. عراق ومصر اهاليسی عصرلردن بری آقار صولری اداره ايتمك، يرآلتندن صو كتيرمك، نهر صولرينی قانالر واسطه‌سيله طاغيتمق اصوللرينی بيليورلردی. بو حواليده حكمران اولان اقوامك كافه‌سی اروا واسقا عمليا تنك قيمت حياتيه‌سنی دائما تقدير ايتمشلردی. كذا عربلرده بو اصوللری قبول ايتمشلر، اقليمك واحوال طبيعيه‌نك مساعد اولديغی محللرده غايت ماهرانه برصورتده تطبيق ايلمشلردی. خليفه‌لر مصرفلری كنديلرندن اولمق اوزره بر چوق قويولر قازديرمشلر، صوكمرلری انشا ايتديرمشلر، منبع كشف ايدنلره مكافاتلر وعد ايلمشلردی.

شرقده منصور حج يولی اوزرينه قويولر قازديرييور، هارون الرشيدك زوجه‌سی زبيده ١٧٠٠٠٠٠ دينار صرف ايدرك برصو كمری انشا ايتديرييوردی. عمروبن العاص (مصر) ی ضبط ايلديكی زمان ايلك ايشی نيلك سدلرينی و قا -

نالارینی تعمیر ایتدیرمك اولمشدی. بنی‌طولون ایله فاطمیلرده عین صورتله حرکت ایتمشلردی. اسپانیاده حیوان‌ایله چکیلیر قویولر،خزینه‌لر، صولری طاغیتمق‌ایچون قانالر انشا ایدلمشدی. عربلر (والانسیا) جوارنده غایت مکمل برصولامه ترتیباتی وجوده کتیرمشلردی. بونك ایچون (تونا) نهرینك صولرینی منبعندن ایکی فرسخ یوقاریدن بر سد ایله طوردیرمشلر، ساحللرینه یدی قانال ایله بو قانالدن برچوق قانالر یاپارق تکمیل اووایی اسقا ایتمشلر، یوکسك زمین عارضه‌لرینی آشمق‌ایچون سیفون ترتیباتی ویا اوفاق صوکمرلری انشا ایلمشلردی؛ هر هفته آنا قانالردن برینی آچارلر، صو ایله طولدیررلر، بعده معین ساعتلرده اوفاق قانالری آچارق طوپراغك همان هر طرفنی راطب بر حالده بولوندیرمغه چالیشیرلردی. اسلاملر بو صورتله اراضینك قوهٔ انباتیه‌سندن استفاده ایتمشلر، پورتقال، قایصی ونار کبی میوه‌لر،کل، زنبق، نرکس، منکشه‌وپاسمین کبی چیچکلر یتشدیرمشلردی. خصوصیله پاموق زرعنه پك زیاده اهمیت ویرمشلردی. اوروپالیلر، عربلر طرفندن زرع ایدیلن حبوبات ومیوه اسملرندن برچوغنی لسانارینه‌تحریف‌ایدرك کچیرمشلردی.

طقوزنجی فصل

اسلام مدنیتی، بین‌الملل تأثیرات، اسباب انقراض

(۶۶۱ - ۱۴۹۲)

اسلام مدنیتنك شرقده تأثیراتی اسلام مدنیتی بوتون محاسنی و ترقیاتی ایله بولوندیغی عصرده بویوك بر تأثیر اجرا ایلمشدی. اساساً میلادك سکزنجی عصرندن اون ایکنجی عصرینه قدر ازمنهٔ قدیمه مدنیتی نامنه ایکی مدنیت موجود ایدی که، انلرده اسلام و بیزانس مدنیتلرندن عبارتدی. اسلام مدنیتنك قوهٔ توسعیه‌سی دها زیاده اولدیغی کبی آسیا، اوروپا و آفریقایه، حتی چیندن اسپانیایه قدر انتشار ایتمشدی. اسلام مدنیتی، شرق مدنیتی ایله وقوع بولان تماس تأثیریله ظهور ایلمشدی. بو مدنیت اوزرینه ایکی مهم عامل اجرای تأثیر ایتمشدی که، انلرده ایران و یونان مدنیتلری ایدی. ایران، ساسانیلر زماننده عادتا بر انتباه دوری کچیرمشدی. بو حوالی وضعیت جغرافیه‌سی نقطهٔ نظرندن بیزانس، چین و هندستان بیننده اولدیغندن تمام درت عصر مدت فکر بشرك نقطهٔ تعاطیسنی تشکیل ایلمشدی. ایرانه بر طرفدن چین سفیرلری کلدیکی کبی دیکر جهتدن‌ده ایران ادبیاتی و ایران افکاری هندمنابعندن استفاده ایتمشدی. نسطوری راهبلری، آتنه و اسکندریه مکتبلرینه منسوب افلاطون فلسفه‌سنه انتساب ایدنلر، هپ ایرانه کلمشلر، بوراده یونان علما وحکماسنك اثرلرینی ترجمه ایلمشلردی. سوریه‌ده سلفکیلردن، بطلیموسلردن، پارتلردن صوکرا ساسانیلرده ایران افکار

وآثارينك انتشارينه خدمت ايتمشلردی. عربلر عراق، مصر و سوريه حواليسنی ضبط ايتدكلری زمان بومدنيتی حاليله بولمشلردی. بعده آناطولی‌يی ضبط ايدنجه بيزانسليلرله تماسده بولونمشلر، او زمان ايران واسطه‌سيله هند وچين مدنيتلرينی اقتباس ايتدكلری كبی بيزانس واسطه‌سيله‌ده يونان دهاسنی ادراك ايلمشلردی. مصروبابلده ايسه عصرلرك غبار نسيانی آلتنه كومولمش بردفينه شكلنده ازمنۀ قديمه‌نك خاطراتنه، آثاروآبده‌لرينه تصادف ايلمشلردی.

سلطان قلاونك صنديغی

عرب ايمپراطورلغی ذروۀ كماله واصل اولديغی زمان بوتون ايمپراطورلقده عين دينه رعايت ايدلمش، عين لسان تكلم اولونمش، عين قانونلره اطاعت ايدلمشدی. اسلام حكومتنی تشكيل ايدن بيكلرجه اقوام بيننده قوتلی بر اشتراك حاصل اولمشدی. بوقوملر يكديكرينه قارشی مبادلۀ تجارت، سياحت، اردولرك و ملتلرك محارباتی، دينك، اخلاق و افكارك انتشاری سايه‌سنده اجرای تأثير ايتمشلردی. كذا بر برلريله چارپيشمشلر، قاريشمشلر، برلشمشلر، امتزاج ايلمشلردی. هر قوم ديكر اقوامك عنعناتنی، تاريخنی، طبيعی قابليتلرينی يكديكرينه مزج ايلمشدی. بودرجه مختلف عرق وطبيعتده اقوامك وجوده كتيردكلری مدنيت، صرف عرب مدنيتی دكلدی. بو مدنيت، بولونديغی محيطك، تقليد ايلديكی نمونه‌نك شكل وماهيتنه كوره يونانی، ايرانی، سريانی، مصری، هندی و مغربی ايدی. فقط بوتون بو عامللر ايچنده عربلق جمله‌سنه حاكمدی. عربلر يالكز آفريقا، اسپانيا ولاتين اوروپا اقوامنه اقصای شرق صنايع وابداعاتنی، اقصای شرق علم وعرفاننی نقله وساطت ايتمه‌مشلردی؛ كذا هر طرفدن طوپلادقلری پريشان ومتفرق مالزمه‌يی ايشلتمه‌نك‌ده يولنی

بیلمشلردی. یکنسـق بر خلیطه شکلنه کلن بو مختلف عنصرلردن کندی ذوق ودهالرینی کوسترر، برحیات ومفید براثرایجادده‌میدانه قویمشلردی. بناءعلیه اسلام مدنیتی عربلر سایه‌سنده وحدتنی وماهیتنی محافظه ایده‌بیلمشـدی. عرب مدنیتنده واقعا تقلید حس اولوناجق بر درجه‌ده ایدی؛ فقط بوتقلید صرف اسیرانه وکور کورینه دکلدی. بومدنیتده عرب دهاسی‌ده بوتون ظرافتنی، ذوق سلیمنی کوستر- مشدی. ایشته بو پارلاق مدنیت شرقده وجود بولمش وشرقده تکمل ایلمشدی. الك مهم مرکزلری‌ده: یشیل وطراوتدار آغاجلری، چیچکلرله رایحه‌دار باغچه‌لری ایله امویلره دلنشین بر پایتخت تشکیل ایدن (شام)؛ عباسیلرك عظمت ودبدبه‌لرینه مرکزاولان (بغداد)؛ سرایلری، جامعلری، مکتبلری، کتبخانه‌لری ورصدخانه‌لری ایله‌شهرت بولان(قاهره)ایدی. (قرطبه)نك شوکت وعظمتی(قاهره)یه‌ده تقدم ایتمشدی. اسپانیا امویلری سوریه‌دن هجرت‌ایتمش اولدقلری ایچون نظرلرینی بردرلو شرقدن آییرامامشلردی. پایتختلرینی هپ (شام)ه بکزتمکه چالیشمشلر، سرایلرینه زینت ویرن‌شاعرلری، صنعتکارلری‌وعالملری (بغداد)دن کتیرمشلردی. آرتق(قرطبه)ده بر مرکز اولمشـدی. برنجی حکام زماننده وقوعه کلن عصیان اوزرینه قرطبه مهاجرلری، ادریسینك بنا ایتدیکی (فاس) شهرینه طولمشلر، اندلس‌مدنیتی بورا- یه‌ده نقل ایلمشلردی. اغلبیلر زماننده (تونس) (قیروان) ایله، بنی‌حفص، بنی‌زیان و بنی مرین زماننده ایسه (تونس)، (بجایه) و (تلمسان) شهرلری یکدیکریله رقابته باشلامشلردی. آفریقا‌ده تشکل ایدن بو مدنیت زمره‌سنه، اسـلاملرك سجیلیا مستملکه‌سی و(پالرمو) شهری‌ده داخل اولمشدی. بونلردن (فاس) ایله (تلمسان)، (قرطبه)نك؛ (پالرمو)، (تونس) و(بجایه)ده (قیروان)ك تأثیرینه تابعدی. (قیروان) ایسه دائما یا عباسیلره، یافاطمیلره تابع اولدیغی ایچون (بغداد) ویا (قاهره)نك نفوذینه تابع اولمقدن خلاص اولمامشدی.

عربلر شرقده پك مؤثر بر نفوذ اجرا ایتمشلردی. واقعاشرق، ایرانیلر، یونانیلر وروماليلر طرفندن ضبط ایدلمشـدی؛ فقط بو اقوامك شرقده‌کی نفوذ مدنیسی نفوذ سیاسیسی درجه‌سنده اولمامشـدی. طوغرودن طوغرویه اشغال ایتدکلری شهرلردن ماعدا هیچ بر شهره دینلرینی، لسانلرینی وصنایعلرینی قبول ایتدیرمکه موفق اولامامشلردی. روماليلر دورنده اولدیغی کبی بطلمیوسلر زما-

نده‌ده مصر دائما ماضیسنه صادق قالمش ، مصرك دیننه ، لساننه ، صنایع ومعما-
ریسنه مغلوبلردن زیاده غالبلر تابع اولمشلردی . بطلمیوسلرك یاپدقلری بوتون
آبده‌لر فرعونلر اسلوبنك تأثیرندن بر درلو قورتولامامشدی .

عربلر، ایرانیلرك، یونانیلرك ورومالیلرك شرقده موفق اولامادقلری شیلره
غایت سریع وشدت استعمال ایتمدن موفق اولمشلردی . مثلا مصر ، بوتون اسلام
فتوحاتی ایچنده اجنبی تأثیرینه الك کوچ کیرن بر مملکتدی . بوراسی بیله عمرو
بن العاص طرفندن فتح ایدلدکدن بر عصر صوکرا یدی بیك سنه‌لك مدنیتنی اونوتمش ، یکی بر دینه ، یکی بر لسانه ویکی بر صنعته مالك اولمشدی . واقعا مصرلیلر بر دفعه‌ده بیز-انس ایمپراطورلرینك اصرا-ری اوزرینه تبدیل دین ایتمشلر؛ فقط بالآخره اسلامیتی قبول ایچون بویوك بر تهالك کوستر-مشلردی .

کوفی یازی ایله تزیینات

عربلر تاریخ بشریتده فعالانه بر وظیفه ایفا ایلمشلردی . کندیلریله هانکی
قوم تماسه کلمش ایسه مدنیتلرینی قبول ایتمش ، کندیلرندن صوکرا بیله انلرك
یکانه مدافعی کسیلمشدی . عربلرك شرقده اجرا ایلدکلری بو تأثیر یالکز دینه،
لسانه وصنایعه منحصر قالمامشدی؛ علوم وفنونه‌ده شامل اولمشدی. عربلر هند وچین
ایله تماسده بولوندقلری ایچون بر چوق معلومات فنیه‌یی بو مملکتلره نقل ایتمشلر-
دی . مثلا البیرونی هندستانده سیاحت ایتدیکی زمان فنی اثرلردن هندلیلر ایچون
بر مجموعه وجوده کتیرمش ، بو مجموعه بالآخره هندلیلر طرفندن سانسقریت
لسانه ترجمه اولونمشدی . عربلر فناً هندلیلره فائقیت کوسترمشلر ،

کندیلری‌ده هند فلسفه‌سندن پك زیاده استفاده ایتمشلردی. فقط هندلیلردن‌ده زیاده عربلردن استفاده ایدن، چینلیلر اولمشدی. عرب فنونی، موغول استیلاسندن صوکرا چینه داخل اولمشدی. حتی چین هیئت شناسی قوشه اورکینغ، ابن یونسك علم هیئتی چینلیلره طانتمشدی (١٢٨٠م). عرب صنعت طبی‌ده قوبلای خانك استیلاسی ایله داخل اولمشدی (١٢١٥). عربلرك شرق اوزرینه اولان تأثیرلری پك چوق زمان دوام ایلمشدی.

عربلر غربده‌ده مدنیتلریله مهم بر تأثیر اجرا ایلمشلردی. اوروپا مدنیتی اسلام مدنیتندن پك چوق و پك مهم اقتباسلرده بولونمشدی؛ فقط بو تأثیر شرقده‌کندن بسبتون باشقه بر شکل و ماهیتده ایدی. شرق مملکتلرنده اسلام نفوذی دین، لسان و صنایع نقطهٔ نظرندن ایدی؛ غربده ایسه دین هیچ بر تأثیر اجرا ایتمه‌مش، صنایع و لسان تأثیری غایت ضعیف اولمش، فقط علمی، ادبی، اخلاقی تأثیرات فوق العاده بر درجه‌یی بولمشدی.

عربلر اوروپایه اجرای تأثیر ایلدکلری زمان اوروپا مدنیتی مترقی بر حالده دکلدی. اسپانیاده مدنیت اسلامیه اولانجه شعشعه‌سیله پارلادیغی صره‌ده غربده مدنیت مرکزینك اك مهملرینی دره‌بك قوله‌لری تشکیل ایدییوردی. خرستیانلق عالمنك اك عالم انسانلری جاهل بر طاقم راهبلردن عبارتدی. بونلر مناسترلرك ظلام اعماقنه قاپانیرلر، ازمنهٔ قدیمه آثارینی قازییارق دینه متعلق اثرلر وجوده کتیرمك ایچون کندیلرینه پارشومن تدارك ایدرلردی. آوروپانك وحشتی بر چوق زمانلر نظر دقتی جلب ایده‌جك بر درجه‌ده دوام ایلمشدی. ایلك آثار علمیه ایسه آنجق اون برنجی و اون ایکنجی عصرلره طوغرو باشلامشدی. فکراً بر آز منور کیمسه‌لر، اوزرلرنده‌کی جهالت کفننده صییرلمغه موفق اولور اولماز درحال عربلره مراجعت ایتمشلر، اوزمان یکانه استاد اولارق انلری طانیمشلردی. بناءعلیه اوروپایه شرق علم و فنی، اهل صلیب محاربه‌لرندن زیاده، اسپانیا، سجیلیا و ایتالیا طریقی ایله داخل اولمشدی. دها ١١٢٠ سنه‌سنده (طلیطله)ده مترجملره مخصوص بر مکتب تأسیس ایدلمشدی. پسقپوس ره‌یموندك اداره‌سنده بولونان بو مکتب اك بیوك عرب مؤلفلرینك اثرلرینی لاتینجه‌یه ترجمه ایتمکه باشلامشدی. بو ترجمه‌لر خرستیانلر طرفندن پك بیوك بر رغبته مظهر اولمشدی. او زمان غربك متجسس نظرلری

اوکتده یکی بر عالم آچیلمش ، شرقك علم وفننه مجلوبیت تمام اوچ عصر دوام ایلمشدی . ابوبکر رازی ، ابن سینا و ابن الرشد کبی ذواتك اثرلری لاتینجه‌یه ترجمه‌ایدلدیکی کبی اسلاملر طرفندن ترجمه‌ایدیلن یونان مؤلفلرینك ، مثلا غالیه‌ن،هیپوقراتیس، افلاطون‌واوقلیدیسك‌اثرلری‌ده عربجه‌لرندن ترجمه‌ایدلمشدی. عربجه‌دن لاتینجه‌یه اوچ‌یوزی متجاوز یالکز طب کتابی ترجمه اولونمشدی. قرون وسطی عالمی یونان ازمنهٔ قدیمه‌سنی اسلاملردن واسلاملرك ترجمه ایتدکلری اثرلر دلالتیله اوکرنمشدی . کذا، اثرلری غائب اولان بر چوق ازمنهٔ قدیمه مؤلفلرینك آثاری‌ده بو واسطه ایله محافظه ایدیله‌بیلمشدی . مثلا آپوللونیوسك اثرلری ایله غالیه‌نك امراض ساریه حقنده‌کی‌مؤلفاتی، آرسطوته‌لیسك طاشلر حقنده‌کی اثری بو جمله‌دن ایدی . قرون وسطی راهبلری یونانجه‌یه واقف اولمادقلری

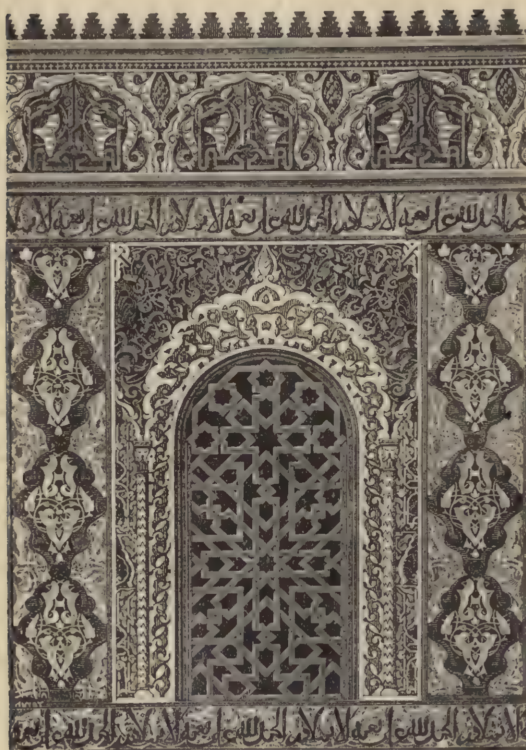

قاهره جامعلرندن بر پنجره

ایچون‌ازمنهٔ قدیمه‌یی‌عربلرسایه‌سنده‌اوکرنمشلردی . کذابوتون بشریت‌ده‌دورقدیمك خزائن مدفونه‌سنه بو سایه‌ده مطلع اولابیلمشدی . موسیو لیبری دییورکه : «عربلری تاریخدن چیقاریکز؛ ادبیاتده دورانتباهك اوروپاده دهابرچوق عصرلر کریله‌دیکنی کوررردیکز!» بناءعلیه ادبیات (قسطنطینیه)ده بیله زوال بولدیغی بر صره‌ده اسپانیایه یرله‌شن عربلر غربه بوذوقی‌ده القایه موفق اولمشلردی . بو دورده مطالعه وتدقیقاته اك مساعد زمین، شرق عالمندن باشقه ، اوروپاده صرف اسپانیادن عبارتدی . معلومات فنیه وعلمیه‌یه مراقی اولانلر بورایه کلوب تحصیل معرفت ایدرلردی . حتی بر روایته کوره ۹۹۹ سنه‌سنده ایکنجی سیلوه‌ستر نامیله

پاپا اولان ژەربەردە اسپانیادە اکمال تحصیل ایلمشـدی . بو ذات بالآخرە اوروپایە دونوبدە نشر علوم ایتمکە باشلادیغی صرەدە افکار ومسلکی خلقە اودرجە خارق العادە کلمشدی کە، کندیسنی شیطانە روحنی قاپدیرمقلە اتهام ایتمشلردی.

اون بشنجی عصرە کلنجیەقدر غربدە صرف اسلام مؤلفلرینی استنساخ ایدن محررلردن باشقەسنک اسمی ذکر اولونمـازدی . روژە باقون ، لەئونار دوپیزە ، آرنو دوویللنوو، سن طوما، آلبەرلوغران، هپ عربلرک پاشاکردلری ویامستنسخلرندن معدود ایدی. أرنست رەنان دیبورکە : « آلبەر لوغران نە اوکرندیسە ابن سینادن ، سن طومادە ابن الرشددن اوکرنمشدر».

الحرادە بر قاپو

غربلیلر عرب علوم وفنونی‌اقتباس‌ایتمشلر، بش آلتی عصر دارالفنونلرندە بو علومی اسـاس اتخـاذ ایلمشلردی. علم وفنک‌بعض شعبەلرندە، وبالخاصە طبدە عربلرک نفوذی یاقین زمانلرە قدر دوام ایلمشدی . حتی صوک عصرک اواخرینە طوغرو اوروپادە ابن‌سینانک اثرلرینە دائر مکمل شرحلر نشر ایدلمشدی. عربلر اوروپا دارالفنونلری‌اوزرینە اودرجە عظیم برتأثیر اجرا ایلمشلردی کە دها واقتدارلرینە پارلاق بر برهان تشکیل ایدەمین فلسفەلری بیلەغربدەعظیم برتأثیر اجراسندن خالی‌قالمامشدی. اون اوچنجی عصرە کلنجیە قدراوروپا دارالفنونلرندە ابن‌الرشدک فلسفەسی اساس اتخاذ اولونمشـدی . اون برنجی لوئی ١٤٧٢ دە اصول تدریسی

اصلاح ایتمك ارزو ایتدیکی زمان ابن الرشد ایله آرسطو فلسفه‌سنك تدریسنی ترجیح ایلمشدی.

عربلرك ایتالیا وبالخاصه (پادو) دارالفنونلرنده‌کی نفوذلری‌ده فرانسه‌ده کندن آشاغی دکلدی. عربلر بورادە دورانتباهدن صوكرا یونانیلر ایله لاتینلرك یاپدقلری وظیفه‌یی ایفا ایدییورلردی . ایتالیانك بویوك شاعری پەترارق بیله بو نفوذدن شکایت ایتمش: «غریب شی ! دەموستەنیسدن صوكرا بر چیچەرو یتشمش ، هو - مەردن صوكرادەویرژیل شاعر اولمشدی؛ عربلردن صوكرا ایسه آرتق کیمسەنك برشی اولاجغی یوق ! بعضاً یازیلریمزده یونانیـلری و بوتون اقوامی کولکه‌ده براقدیغمز اولدی ؛ فقط عربلر مستثنی . آه جنت ! سرسملك ! دیمك ایتالیانك دهاسی أولدی، صولدی، اویله‌می؟» دیمشدی .

اسلاملرك بش عصردن زیاده بر مدت عالم فکر و صنایعده نشر وتعمیم ایتدکلری فن‌وفلسفه دساتیرنده قرأنك کریمك اودرجه‌تأثیری یوقدی؛ نته‌کیم‌فنون حاضره اوزرینه‌ده توراتك هیچ برتأثیری اولمامشدی. واقعاقرأن کریم بر چوق احکامی جامعدی؛ علما بو احکامه حرمت ایدرلردی؛ چونکه اسلامیت بوسایه‌ده ترقی ایتمش، اسلاملرك شوکت وسطوتلری بو سایه‌ده حصوله کلمشدی. فقط علما قرأن کریم ایله کندی مسلك و فکرلری بیننده موجود تخالفه اهمیت ویرمز - لردی. حتی دها ایلریسنه کیتدکلری ، یعنی حر فکرلرینی طبقهٔ خلقه قدر ایصال ایلدکلری اولور، اوزمان خلیفه‌طرفندن حمایه اولونورلردی. خلیفه‌لر خلقك افکار وحسیاتنه قارشی طورمامق ، تخت سلطنتلرینی صارصینتی‌یه دوچار ایتمه‌مك ایچون بونلری موقتاً نفی‌ایدرلردی. فقط‌بوفورتنه پك‌چابق زائل‌اولور، برمدت صوكرا علما درحال کری‌چاغیریلیردی. عرب‌حکماسی‌غایت‌حریاشارلر، احرارانه‌ادارهٔ افکار ایدرلردی . اسلاملرده فکر تعصب ، اك زیاده عرب عنصرینه باشقه عنصرلرك ، بربریلر ودها سائر طبعاً بطی وخشین قوملرك قاریشماسندن حاصـل اولمشدی . بناءعلیه‌اسلاملرده تعصبك‌حصولنه سبب، دینك وقرأنك احکامی دکلدی؛بوصاف واحرارانه احکامی تطبیقه یلنه‌نن انسانلرك قلبی وحسیاتی ایدی. عربلر ایسه‌طبعاً اینجه دوشوندکلری ایچون قرأنك احکامنی تمامیله آکلارلر، ضمننده مندمج معنای حریتی حقیله تطبیق ایدرلردی . اودرجه‌ده‌که، عرب مدنیتنك دور اقبالی

دوام ایتدیکی مدتجه عربلرده حریت افکار، مسامحهٔ دینیه صورت مطلقه‌ده موجود ایدی. (بغداد) دارالفنونلرنده فلسفه‌یه دائر درسلر ویرلدیکی زمان بوکا یهودی، دینسز، اسلام، خرستیان، همان هر دین ومذهبدن کیمسه‌لر اشتراك ایدرلردی. بونلر فکرلرینی تبلیغ وشرح خصوصنده اودرجه بی‌طرفانه حرکت ایدرلردی که، هیچ برکیمسه، هیچ بردینی کتابه مستند اولمق اوزره، بونلره اعتراض ایده‌مزدی.

هومبولدك دیدیکی کبی عربلر حقیقةً اقوام سائره بیننده مدنیتی تعمیمه واسطه اولابیله‌جك اوصافه مالك بولونیورلردی. بوسبیدن فراتدن کوادالکویر نهرینه و آفریقای وسطانك ایچلرینه طوغرو بوتون اقوامه اجرای تأثیر ایتمشلردی. عربلرده امثالسز بر فعالیت واردی که، تاریخده آیریجه بر دور مخصوص تشکیل ایدییوردی. اول امرده عربلر بنی اسرائیلدن دین خصوصنده دها مسامحه‌کار اولدقلری ایچون اقوام مغلوبه ایله پك قولای انسیت پیدا ایدییورلر، انلردن بر چوق اراضی آلیورلردی. اقوام غربیه، مثلا جرمنلر، مهاجرتلرندن صوکرا طریق مدنیته کیردکلری حالده عربلر یالکز دینلرینی برابر کتیرمیورلر، مکمل لسانلری، هر بری ازهار دلاویزدن مرکب مستثنی شعرلری ایله برابر کلیورلردی. عربلر سوریه وفلسطینه، ودها صوکرا مصره استیلا ایتدکدن صوکرا علم وفنه مفتونیتلری‌ده آرتمشدی. بونك‌ده سببی عربلرك اذواق فکریه‌یه مجلوب اولملری، واقوام متمدنه ایله مناسباتده بولونملری ایدی. عربلر اسکندریه علومنی اقتباس ایتمزدن اول نسطوریلردن استفاده ایتمشلر، کندی اردولرینك حمایه‌سی آلتنده اولارق نسطوریلکك شرقی آسیاده تعممنه واسطه اولمشلردی. عربلر یونان ادبیاتنه کندیلریله عین عرقه منسوب اولان سوریه‌لیلر واسطه‌سیله واقف اولمشلر، سوریه‌لیلرده نسطوریلردن اقتباس افکار ایتمشلردی. حتی حضرت محمد ایله ابو بکر (مکه)ده بر چوق طبیبلرله مناسباتده بولونمشلردی. بو طبیبلرك بر چوغی یونان افکاری ایله پرورده اولمش بولوندقلری کبی (اورفه)ده نسطوریلر طرفندن تأسیس اولونان مکتبده یتیشمشلردی.

اسلاملر اوروپاده یالکز اثرلریله حاکم اولابیله‌جکلری نقطه‌لرده علمی نفوذلرینی اجرا ایتمشلر، حاکمانه یاشادقلری یرلرده، بالخاصه اسپانیاده، بونفوذلرینی خارق العاده بر درجه‌یه کوتورمشلردی. بو نفوذك درجه‌سنی تقدیر ایچون اسپانیانك

عربلردن اولکی حاليله صوكرا كی حالنی مقايسه ايتمك كفايت ايدر . عربلر اسپانيادن چيقدقدن صوكرا علم وعرفانی و فكر صنعتكارانه‌سی ايله تميز ايدن بو لطيف مملكت أليم بر خرابه‌زاره دونمشدی.

عربلر، غربك علم وفنی اوزرينه اجرای تأثير ايتدكلری كبی معماريسی اوزرينه‌ده بويوك بر تأثير اجرا ايلمشلردی. حتی غوتيك طرز معمارينك عربلردن اقتباس ايدلديكنی ادعا ايدنلر واردی. واقعا بو ادعا طوغرو دكلدی؛ فقط هر حالده غرب طرز معماريسنك تفرعاتی خصوصنده شرقدن پك چوق اقتباساتده بولونمشدی. مثلا (پووی) كليسانك قاپوسی عرب طرزنده يازيلرله مزين ايدی. كذا (ناربون) ودها سائر يرلرده عرب ذوقنده انشا ايدلمش استحكاملر موجوددی. بونلردن باشقه فرانسه‌ده (ما كه‌للون)، (قانده) و(غاماش) كليسالرنده عربلرك تاثيرينی بولمق پك كوچ دكلدی. غربليلر ، ماشی قولی، قوله وقورنيش انشاسنی عربلردن اوكرنمشلردی. بونلردن باشقه قرون وسطی اوروپاليلری برچوق اجنبی معمارلرده قوللانمشلردی.

اسلاملر اوروپا اخلاق وعاداتی اوزرينه‌ده اجرای تأثير ايلمشلردی. خرستيان سه‌نيورلری همان وحشت حالنده ياشارلركن عربلرله تماسه كلدكدن صوكرا بو وحشتدن قورتولمشلر، شواليه‌لك عاداتنی اندن صوكرا قبول ايلمشلردی. قادينلره، اختيارلره وچوجقلره اعتبار، ايديلن يمينه رعايت كبی فكرلر بو تماسدن صوكرا باشلامشدی. دها طوغروسی اسلاملر، كوستاولوبونك تعبيری وجه ايله ، اوروپايه مدنيتلريله حاكم اولمشلر ، اوروپاليلر اسلام علم وفننك نفوذی آلتندن پك ياقين زمانلرده قوتولا بيلمشلردی.

اسلاملر تاريخ بشريتده بويوك بر وظيفه ايفا ايتمشلردی . روما ايمپراطورلغنی ييقوب محو ايدن اقوامی معنوی تأثيرلری ايله طريق مدنيته ايصال ايلدكلری كبی فكری تأثيرلری ايله‌ده اوروپايه يكی بر علم وفن عالمی كشاد ايتمشلر، ادبيات وفلسفه‌ده حقيقی بر رهبر وظيفه‌سی ايفا ايلمشلردی . عربلرك بو معلمانه نفوذلری تمام آلتی عصر دوام ايلمشدی. سه‌ديللو، اسلام مدنيتنك نفوذ وتاثيرندن بحث ايلديكی صره‌ده ديبوركه: «عربلر بزده دور انتباهی حاضرلامشلردر. حتی شمدی بيله اسكی عرب آثارينك تدقيقندن آكلاشيليوركه، بو آنه قدر دور حاضره عطف ايديلن برچوق كشفلر وقتيله عربلر طرفندن وجوده كتيرلمشدر.»

فى‌الحقيقه اسلام مدنيتى موجدانه برماهيتى حائزايدى؛ مؤسس بولونديغى اساسلر صرف تقليددن عبارت دكلدى. علوم طبيعيه‌ده، صنايع واختراعاتده اسلام دهاسى‌ده تأثيرنى اجرا ايلمشدى. هومبولدك ديديكى كبى: عربلر علوم طبيعيه‌نك حقيقى مؤ-سسلرندن معدوددى. علوم علوم طبيعيه‌ده‌كى ترقيلرينى مشاهدات اوزرينه انشا ايتمشلردى. اك زياده نظر دقته آلدقلرى شيلر، عمومى حادثه‌لرايدى. عربلرك اوطوردقلرى يرلر، هرطرفى خرما آغاجلرى ايله مستور مناطق حاره ايدى. خصوصيله مدار سرطانه صوك درجه ياقيندى. بو منطقه‌ده عضويات غايت كثيف برقوۀ انباتيه‌يه مالك اولدقلرى كبى نباتاتك‌ده رايحه-سى، انسان ايچون نافع وغير نافع مواد مضره‌سى پك مبذولدر.

طونج ابريق (اونجى عصر)

عربلرك نظر دقتى اول امرده مملكتلرينك وبالخاصه (مالابار)، (سيلان) و(شرقى آفريقا) ساحللر-ينك محصولاتنه جلب ايدلمش، بورا-لرله تجارتده بولونمقله محصولاتى‌ده تدقيقه وقت بولمشلردى. فى الحقيقه بو طرفلرده‌كى نباتات همان هر خطوه‌ده تبدل كوستردیكى جهتله عربلر بومتنوع نباتات ايچنده طبه خدمتى اولابيله‌جكلرى كمال دقتله انتخاب ايتمشلر، صنايعه، معبدلرك وسرايلرك تزيينه يارايا جقلرى طوپلامقدن كرى طورمامشلردى.

ايشته عربلر بو تدقيقات ومشاهدات نتيجه‌سى اولارق فن طبده بويوك بر ترقى كوسترمشلردى. وقتيله يونانيلر زماننده (اسكندريه) مكتبنده لزومى استدلال اولونان مواد طبيعيه تدقيقاتنى عربلر ايجاد ايتمشلر، انلر تطبيق ايلمشلردى. دها طوغروسى كيمياى طبينك موجدى عربلردى. دها صوكرا جنوبى اوروپاده تعمم

ایدن (دپسیانساطوووار)لر هپ عربلردن آلنمه ایدی. عربلر صنعت تشفیه‌نك ایکی مهم عنصرینی تشکیل ایدن اجزاجیلق‌ایله مواد طبیه‌یی میدانه چیقاردقدن صوکرا علم نباتات ایله کیمیاده‌ده ترقی ایتمشلردی.

عربلرك موجدانه اثرلری یالکز بوندن عبارت دکلدی ؛ جبل الطارقدن اسیای شرقی حدودینه قدر امتداد ایدن بو معظم ایمپراطورلقده پك چوق نافع اثرلرده اخراج ایتمشلردی. بو اثرلر کاغد ، پوصله وباروت کبی ادبیات ، سیاست وعسکرلك اوزرینه بویوك بر تأثیر اجرا ایدن مواد ایدی. عربلرك بوکبی آثارمدنیه تعمیمنده‌کی ذکالری فوق‌العاده ایدی. واقعا بعض اثرلری بالذات ایجاد ایتمه‌مشلردی؛ فقط انلری میدانه چیقارمشلر ، هیچ اولمازسه دنیانك بر اوجندن اوبراوجنه نقله وساطت ایتمشلردی. کاغد، پوصله وباروت بوقبیلدندی. بودورده کاغد، طباعت وباروت واقعاچینده تعمم ایلشدی؛ فقط‌عربلر چینلیلرألنده معطل برحالده قالان بووسائط مدنیه‌یی ترقی‌ایتدیرمشلر، بالذات تطبیق‌ایدرك نافع‌نتیجه‌لر ألده ایتمشلردی. مثلا عربلر (مکه) محاصره‌سنده بومبا استعمال ایتمشلردی. اون اوچنجی‌عصرده‌مصرده، عادتا کوك‌کورولتوسنی آندیرر بر صدا ایله‌مرمیلر آتیلارق تخریبات اجرا ایدلمشدی. کذا اون برنجی عصرده تونس امیری‌ایله اشبیلیه‌امیری بیننده وقوعه کلن محاربهٔ بحریه‌ده‌ده باروت استعمال اولونمشدی. بالآخره وقوعه کلن(بیضه)و(الجزیره) محاربه‌لرنده‌ده باروت‌واسطه‌سیله مرمیلر آتیلمشدی. اسپانیوللر باروتی بو تاریخدن اعتباراً قوللانمغه باشلامشلر ، دها صوکرا اوروپا‌لیلرده قوللانمشلردی.

پوصله‌یه کلنجه : چینلیلر پوصله‌یی سیر سفائنده هیچ بر وقت قوللانما‌مشلردی. حال بو که عربلر اون برنجی عصرده پوصله‌یی دکز یولجیلقلرنده قوللاندقلری کبی چولده کاروانلرك یورویشنی تسهیل وبالخاصه قبله استقامتنی آکلامق ایچون استعمال ایتمشلردی. نته‌کیم کاغدده بویله اولمشدی. ٦٥٠ سنه‌سنه طوغرو (بخارا) و(سمرقند)ده ایپکدن کاغد اعمال‌ایدلمشدی. ٧٠٦ سنه‌سنده (مکه)ده یوسف، کاغداعمالنده ایپك یرینه پاموق‌قوللانلماسنی تجربه‌ایتمشدی. روم مؤرخلرینك (داماس) دیدکلری کاغد، ایشته بوکاغددی. اسپانیاده کتن و کنویر غایت مبذول اولدیغی ایچون بوراده درحال کاغد فابریقه‌لری تأسیس ایدلمشدی.

جغرافيوندن ادريسينك بيانانه كوره (قيساتيوا) كاغدى غايت مكمل وفوق العاده ايدى. والانسيا وقاتالونيا كاغد فابريقه‌لرى آز زمان ايچنده (قيساتيوا) فابريقه‌لرينه رقابت ايتمكه باشلامشلردى. اون اوچنجى عصرده (قاستيل)ده هپ عرب كاغد-لرى قوللانلمش، بو كاغدلردن فرانسه، ايتاليا، انكلتره وآلمانيا-يه پك چوق ادخالات وقوع بولمشدى. عربلرك أل يازيسى كتابلرى بالخاصه كاغدلرينك ظرا-فتى ايله تميز ايلمشدى.

ايشته بو صورتله عربلرك مدنيت ساحه‌سنده‌كى نفوذى زمانمز مدنيتنك مختلف شعبه‌لرى اوزرينه اجراى تأثيردن خالى قالمامشدى. طقوزنجى عصردن اون بشنجى عصره كلنجيه قدر بر چوق كتابلر وجوده كتيرلمش، محصولات فكريه چوغالمش، قيمتدار اختراعلر ميدانه قونولمش، بو صورتله اسلام مدنيتى شعشعهٔ كمالى بولمشدى. عربلر بو صورتله اوروپاليلره استاد وظيفه‌سى كور-مشلردى. بر طرفدن قرون وسطى تاريخنه دائر غايت قيمتدار وثيقه‌لر، سياحتنامه‌لر وتراجم احواله متعلق معظم قاموسلر وجوده كتيردكلرى كبى، ديكر طرفدن‌ده هيچ بردولتك رقابت ايده‌ميه‌جكى درجه‌ده بويوك مقياسده صنايع، افكار صناعتپرورايه‌نه دليل اولاجق محتشم بنالر،صنايعده نافع اختراعلرايله كنديلرينى بوتون جهانه طانتمشلردى. عرب مدنيتى بوصورتله تأسس ايتدكدن صوكرا يو-نان مدنيتى ايله مدنيت حاضره بيننده‌كى بوشلغى طولديرمش ودها طوغروسى بو ايكى مدنيت بيننده امين واساسلى بر رابطه وجوده كتيرمشدى.

عربلر بو درجه پارلاق برمدنيت تشكيل ايتدكلرى حالده بوكون بو محتشم حكومت، تاريخك غبار نسيانى آلتنده قالمشدر. فقط بو مدنيتك الآن پايدار ايكى مهم آثارى واردركه، انلرده عربلرك دور شوكت واقباللرنده ممالك‌مفتوحه‌لرنده نشروتعميم ايتدكلرى‌دين‌ولساندر. (فاس)دن هندستانه وچينك غرب قسملرينه‌قدر عربجه همان‌لسان عمومى كبيدر. دنياده موجود اسلاملرك مقدارى ميليونلره‌بالغدر.

عربلرده دور فتوحات،خلفاى راشدين دورينك الكمهم صفحه‌سى ايدى. عربلر بو دورده جهانه استيلا ايتدكدن صوكرا يكى بر مدنيت تأسيس ايلمشلردى. بو مدنيتك تأسيسنه‌ده ايكى‌عنصر خدمت ايلمشدى‌كه، انلرده عربلرك بولوندقلرى يكى‌محيط وذكالرنده‌كى استعداد وقابليتدى. عربلر وطنلرينى تشكيل ايدن‌چوللردن

جیقدقدن صوکرا یونان ولاتین مدنیتنك کندیلرنجه خارق العاده عداولونابیله جك آثارینه تصادف ایتمشلردی. بومدنیتك وقتیله سطوت عسکریه سنی تقدیر ایتدکلری کبی او زمانده تفوق علمیسنی آکلایارق بو مدنیته کندیلری ده تفوق ایتمکه غیرت کوسترمشلردی. عربلر اوته دن بری ذکالریله، بالخاصه قبل الاسلام مدنیتلریله بویوك بر استعداده مالك اولدقلری ایچون بو یکی مدنیتی پك چابق تقلید ایتمشلر، یکی عالمی فتح و تسخیر ایچون کوستردکلری شوق وغیرتی اکتساب مدنیت ایچونده ابراز ایلمشلردی.

عربلر یکی مدنیتدن استفاده ایدرلرکن عنعناتك تأثیرینه تابع اولمامشلر،

امویلر زماننده زراعت

غایت حر بر فکرله حرکت ایلمشلر، بو حریت افکار تأثیریله ده پك چابق ترقی ایتمشلردی. عربلرده طبیعی بر فکر استقلالك موجودیتی، قوهٔ خیالیه وابداعیه نك مبذولیتی آز بر زمان ایچنده یکی یکی اثرلرك وجوده کلمسنی تأمین ایلمشدی. حتی معماری و صنایعده، علوم وفنون و فلسفه ده او درجه موجدانه حرکت ایلمشلردی که، اقتباس ایلدکلری علملرك همان کافه سنه ملی بر ذوق، بر شخصیت ویرمکه موفق اولمشلردی. یونان فلسفه سندن کندی فکر و مزاجلرینه موافق قسملرینی آلمشلر، اك زیاده صنایع، علوم و ادبیات ایله مشغول اولمشلردی. عربلرك ترقیاتی بوتون بو عوامل اساسیه سایه سنده وجوده کلمشدی.

اسباب انقراضه عربلرك جنك و وغا فکرلری دور فتوحات اثناسنده نه درجه فائده تأمین ایتمش ایسه، بودور ختامه ایردکدن صوکراده اودرجه مضرت تولید ایلمشدی. عربلر ایچون آرتق ضبط ایدیله جك اراضی، چارپیشیلاجق دشمن قالمایнجه، کندیلرنده اوته دن بری موجود اتحادسزلق فکری باش کوسترمش،

بو محتشم ايمپراطورلق ياواش ياواش پارچه‌لانمغه باشلامشدی . عربلرك فتوحاتنی تأمين ايدن اك مهم عامل، اسلاميت ايدی. عربستانك طاغينيق ومتفرق قوتلرينی بو دين بر نقطه‌يه جمع ايتمش، معنوی و اساسلی رابطه‌لرله طوپلی بر عرب قوتی وجوده كتيرمشدی.

عربلرده خلافت سلطنته تبدل ايلدكدن صوكرا دبدبه ودارات، ذوق وسفاهت، عربلری مادی ومعنوی بر سقوطه محكوم ايلمشدی . وقتيله قرأن كريم احكامنه رعايت ايدلديكی حالده بالآخره قاعدهٔ اخلاقيه ، حق وعدله منافی تشبثلرده بو- لونماسی، وبالخاصه خليفه‌لرك غيرمسئول ، ادارهٔ مطلقه‌يی حائز بر حكمدار صفتنی

امويلر زماننده زراعت

اكتساب ايدرك سلطنت اجرا ايتملری سوءاستعمالاته ميدان آچمشدی . عربلر ، باشلرنده عزم ودهاسی، ذكا وعرفانی ايله تميز ايتمش بويوك داهيلر بولونديغی مدتجه بو ادارهٔ مطلقه‌دن ضرر يرينه فائده كورمشلردی ؛ فقط بو كبی ذاتلردن اثر قالمايجه بنای سلطنت ياواش ياواش چوكمكه باشلامش، حكومتك متفرق قوملرينی طوپلاياجق ماهر وفعال بر ذكاده ظهور ايتمه‌مشدی .

عرب حكومتنك پارچالانماسنه، تشكيلات سياسيه‌لرنده‌كی بوزوقلق سبب اولمشدی. ولايت واليلری طبق خليفه‌لر كبی عسكری، دينی وملكی بوتون صلاحيتلره مالك اولدقلری ايچون، زمان كچدكجه قوت وسطوتلرينه كووه‌نه‌رك كندی حسابلرينه حركت ايتمكه باشلامشلردی . حتی نفوذ وقوتلريله رقابت ايده‌جك ، تعقيب ايتدكلری خطالی مسلكده كنديلرينی طورديراجق هيچ بر قوت اولماديغی ايچون درحال حاكميتلرينی اعلانه تصدی ايلشلردی. بونلردن بر قاچ دانه‌سنك موفقيتی،

دیکرلرینك شوق وجسارتنی آرتدیرمش، شو صورتله حکومتك اك مهم ولایتلرنده آیری آیری امیرلکلر وحکومتلر وجوده کلمشدی.

عرب حکومتنك شوصورتله پارچه‌لانماسی بر طرفدن مضرت، دیکر طرفدن فائده حصوله کتیرمشدی. اولا بوحادثه، عربلرك قوۀ عسکریه‌سی ایچون بویوك بر ضربه اولدیغی جهتله مضرت حاصل ایتمش، ثانیاً عرب مدنیتنك نشر وتعمیمنه خدمت ایلدیکی ایچون‌ده فائده تأمین ایلمشدی. مصر واسپانیا، عرب حکومتندن آیرلدقدن صوکرا پارلاق بر مدنیته صاحب اولمشلردی. بو ایکی ولایت دها اول والیلر طرفندن اداره اولونمشدی. فقط والیلر متمادی بر صورتده دکیشدیرلدکلری کبی کندیلری‌ده پاره قازانمق و ثروت طوپلامقدن باشقه برشی دوشونمدکلری ایچون مملکتك عمران وترقیسنه صرف ذهن ایتمه‌مشلردی.

عرب طرزنده بر صحن

عرب حکومتندن آیریلان بواوفاق ومستقل حکومتلردن بعضلری فوق‌العاده ترقی ایتمشلر، فقط کافه‌سی‌ده قوۀ عسکریه‌لرینك آزلغندن، اتحادك قوت تشکیل ایده‌جکنی نظر اعتباره آلمامقدن متولد خطالره قربان اولمشلر، خارجدن کلن ایلك صدمه‌یه قارشی ییقلوب پریشان اولمشلردی.

عربلرك اسباب انقراضی میاننده دیکر مهم بر عامل‌ده، اداره‌لرینه تابع اقوامك مختلف جنسده اولماسی ایدی. جنسیتده موجود بو اختلاف، عرب عرقنك بوزولماسنه سبب اولمشدی. عربلرك بو مختلف جنسدن اقوام ایله یاشامالری، عین زمانده نفوذ وقوتلرینی‌ده محافظه ایلملری ایچون ایکی شرط لازمدی: برنجیسی مغلوب

اهالی‌یی بویوك وأزیجی برقوت قارشیسنده بولوندیغنی ادراك‌ایدرك عصیانه جسارت کوستره‌میه‌جك بردرکه‌یه کتیرمك ، ایکنجیسی عربلرك بو اهالی ایله اختلاط ایدرك عرقلرینك انلر طرفندن بلع ایدلمسنه میدان ویرمه‌مکدی .

عربلر بو ایکنجی شرطی قوه‌دن فعله کتیره‌مه‌مشلر ، اول امرده تحت اداره‌لرینه آلدقلری اقوامه قارشی جبروشدت استعمالنه لزوم کورمه‌مشلردی . چونکه برلکده کتیردکلری دین ایله نظامات، اهالی طرفندن کمال سهولتله قبول‌ایدلمش واسلامیتی قبول ایدنلرده، هانکی عرقه منسوب اولورسه اولسون ، مساوات تامه بخش اولونمشدی . قرأن کریم مساوات مطلقه اوزرینه مؤسس اولدیغی ایچون عربلر بواحکامی تطبیق ایله افتخار ایتمشلردی . او زمان، غالب ایله مغلوب عین حسیاته ، عین اعتقاداته ، عین منافعه مالك ، یك وجود بر قوت تشکیل ایلمشدی . عربلر ، قدرت وقوتلری هرکس طرفندن رعایت ایدیله‌جك درجه‌ده متانت کوستردکلری ، بناءعلیه عدل وحقانیته اعتبار ایتدکلری مدتجه بوتون عرب حکومتی متحد برکتله حالنده عرض وجود ایتمشدی . عرب حکومتی تشکیل ایدن مختلف عرقلر بیننده‌کی خصومت واقعا یاتشمشدی ؛ فقط بواختلاف کلیاً زائل اولمامشدی. عربلرده اوته‌دن بری موجود اتحادسزلق فکرلری تکرار باش کوسترنجه ، بو خصومتلر یکیدن آلولنمشدی . اوزمان ، حکومت اسلامیه‌یه تابع مملکتلرده بر عصیان اوجاغی پیدا اولمشدی . او درجه‌ده‌که، خرستیانلر ، اسلامیتك صوك مرکز سلطنتی تشکیل ایدن (غرناطه)یی محاصره ایله مشغول اولدقلری صره‌ده عربلر اتحادسزلق وخصومت متقابله کبی بر ملتك موجودیتی ایچون مضر حرکتلر وعصیانلرله مزارلرینی کندی أللریله قازمشلردی .

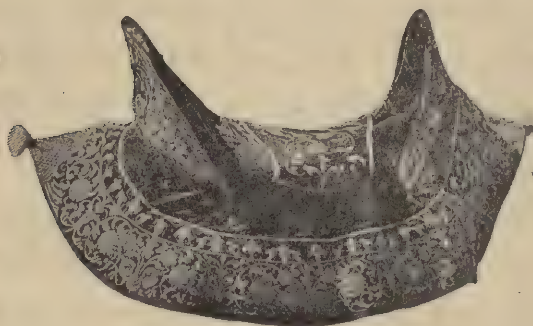
عربلرك سائرعرقلرله‌اختلاط‌ایتملری‌نتیجه‌سی‌اولارق‌عرب‌عرقی‌ده آزالمشدی. اودرجه‌ده‌که، توسیع مالك‌ودهاسائر خطالرده‌ده بولونمامش‌اولسه ایدیلر ، یالکز بو خطا حکومتلرینك دوچار ضعف اولماسنه کافی ایدی .

پره‌وو پارادول (تاریخ عمومی حقنده تجارب)نده عرب مدنیتندن بحث ایدرکن دییورکه : « بو ذکی قومك نا پایدار مدنیتی ایله اوروپا و آسیاده حصوله کتیردیکی پارلاقلق اصلا اونودلمایه‌جقدر . اوروپا، فعالیت فکریه‌نك کافهٔ شعباتنده کندیسندن اول ابراز دها ایدن بو منور فکرلره قارشی هیچ بر وقت

نانکورلك ایتمیه‌جکدر. علم هیئت، علوم ریاضیه، فلسفه، طبابت، معماری، زینت ودبدبه‌یه تعلق ایدن هردرلو صنایع، سکون وصلاحه داخل اولور اولمازبوجسور فاتحلر آره‌سنده رقابتکارانه مساعی تولید ایلمشدی. فقط دور پیغمبریدن اول شعرك اعماق روحنه نفوذ ایدن عرب قومنك پارلاق دهاسنده مکنوز قابلیتلر پك ایرکن نشوونما بولمش وبوسببدن فیضنی کوستره‌مه‌مشدی. بونکله برابر ابن سینا وابن الرشد کبی بویوك اسملری اونوتمق ممکنمیدر؟ عرب مدنیتی، انقراضه محکومدی؛ چونکه متین اساسلره مستند دکلدی. زیرا عرب قومنی تشکیل ایدن ممتاز جنکاورلر، عالملر وصنعتکارلر طبقه‌سنك دوننده ابدی بر انقیاد ایله قدر وحیثیتنی غائب ایدن، اسلامیتدن یالکز هر درلو مدنیتك محوینه سبب اولان عنصرلری، تعدد زوجات ایله قدره رضا کوستره‌بیلی، قبول ایله‌ین جاهل برکومه خلق أریبوب محو اولیوردی».

عربلرك انقراضنه دیکر برسببده حکومتلرینك صرف دینی اساسلراوزرینه مستند اولماسی ایدی. دینده وحدت واتحاد موجود اولدقجه قوت وسطوت تمادی ایتمش، مذهب اختلافی ظهور ایدر ایتمز قوجه ایمپراطورلغی تشکیل اقوامك برر برر پارچه‌لاندیغی کورولمشدی. حضرت پیغمبر اسلامیت قوتیله بوتون عرب قبائلنی جمع وتوحیده صرف مساعی ایلدیکی حالده، وفات پیغمبریدن صوکرا امویلرك بنی هاشم علیهنده‌کی عداوتی، علویلر ایله امویلرك قانلر دوکولمسنه بادی اولان بعض و نفرتی، ذوق وصفا ایله امرار حیات ایدن خلیفه‌لرك ظلم وسفاهتی دینك الکمهم اساسلرینی رخنه‌دار ایتمشدی. اوزمان، عرب حکومتك بورکن اساسیسی‌ده خللدار اولور اولماز بنای سلطنت یاواش یاواش چوکمکه باشلامش، نهایت روملر وایرانیلرله افساد اولونان عرب عرقی متغلبلر ألنده قالمشدی. عربلر مقتدر وعادل خلیفه‌لر ألنده ترقی ایتمشلر، عیش وعشرته مبتلی، اخلاق اسلامیه‌دن محروم خلیفه‌لردورنده ایسه ضعف اداره، رشوت وارتکاب، فساد اخلاق، غصب حقوق کبی شائبه‌لرله انقراض اوچورومنه طوغرو آدیم آدیم ایلریله‌مشلردی. خصوصیله بوتون احتراصات واختلافات شخصیه‌ده دینی ایلری سورملری، خلافت مسئله‌سی حدیث شریفلرله تصریح ایدلمشکن هوسات شخصیه‌یه تابع اولارق منافع پشنده قوشولماسی، عربلر بیننده قبل الاسلام موجود اختلافلرك بوتون شدتیله اویانماسنه

سبب اولمشدی. نهایت بو اختلافلر (امویه) جامعنك آخور یاپیلماسی کبی وحدت دین نامنه شین عداولونابیله‌جك کوچوکلکلره منجراولمشدی. ثروت ودبدبه‌نك تزایدی احتراصات شخصیه‌یی اودرجه‌تزیید ایلمشدی که خلیفه ناصرالدین‌اه کندیسنه اطاعت ایتمین بنده‌سنی تأدیب ایچون جنکیزی ممالك اسلامیه‌یه دعوت ایتمش، نصیرالدین طوسی خلیفه‌یه تقدیم ایلدیکی قصیده‌دن او مدینی مکافاته نائل اولامادیغنی کورونجه‌هلاکوبی (بغداد)ه مسلط ایلمشدی. دها طوغروسی منافع شخصیه‌نك حب وطنه غلبه ایلمسی عربلرده انقراضك باشلیجه اسبابنی تشکیل ایلمشدی.

اسکی بر عرب اکری (مادرید موزه‌سنده)

انقراضدن صوکرا عربلر

منقرض اولدقدن صوکرا مادی آثاردن ماعدا، معنوی وپایدار بر اثر براقشلردی که، اوده اسلامیت ایدی. انکلیز مؤرخلرندن قارلایلك دیدیکی کبی: «عرب قومی ایچون اسلامیت عادتا ظلمتدن نوره انتقال دیمکدی؛ عربستان ایلك دفعه اولارق بونورمعنوی سایه‌سنده برزیب حیات، پارلامغه باشلامشدی. چوبانلقله امرار حیات ایدن بدوی، خلقت عالمدن بری چوللر ایچنده پویان اولان بوقومه‌من طرف‌الله اویله بر پیغمبر کوندرلمشدی که بو قوم انك سوزلرینه ایمان ایتمشدی. او زمان عالم غیبیدن ظهور ایدن بر موجودیت بوتون جهانك «علومی اولمش»، اوفاق بر جزؤ دنیایه صیغه‌میه‌جق درجه‌ده توسع ایلمشدی. همان بر عصر صوکرا عربستان بر طرفدن (غرناطه)، دیکر طرفدن (دلهی)یه قدر وسعت پیدا ایتمشدی. او زمان بو آتشناك مملکت قیمت بی‌نهایه‌سی ونور ذکاسی ایله دنیانك بویوك برقسمی اوزرنده عصرلرجه لمعه فشان اولمشدی... کویا برشراره، یالکز برشراره، هیچ برکیمسه‌نك نظر دقتنی جلب ایتمین بوسیاه قوم چوللرینه دوشمش، اوزمان بو بی‌نهایه‌چوللر کویا برباروت حالنه تحول ایدرك (دلهی)دن (غرناطه)یه قدر بوتون جهانی شعله‌سنه غرق ایتمشدی.

عربلر، فتوحات دورنده اسلاميت قوتيله توسيع ممالك ايتمشلر، بويوك دهالرك همتيله فن ومعرفتده ايلرى كيتمشلردى. بو تأثيرات مدنيه انقراضلرندن صوكراده پايدار اولمشدى. عرب سلطنتى منقرض اولدقدن صوكرا آرتق شرق انقلابلرينه هيچ مداخله ايتمه‌مشلردى. اوزمانلر مدنيتك شعشعه‌سى و علم وكماليله جهانه حكمفرما اولان بردولت افرادى چوللره، شبه جزيره‌لرينك طاغينيق شهرلرينه چكلمشلردى. سوريه ونجد حدودنده‌كى بدويلر بداوت مستقلانه‌ده ياشامغى ترجيح ايتمشلر، جدلرينك پارلاق سلطنتلرينى همان اونوتور كبى اولمشلردى. يالكز حجاز اهاليسى وقايع خارجيه‌يه اودرجه بيكانه قالمامشلردى. بوده مكه ايله مدينه‌نك مطاف اهل اسلام اولماسندن، هر هانكى برعرقه منسوب اولورسه اولسون بوتون اسلاملرك حجه كلسندن ايدى. بغداد، هلاكو طرفندن ضبط ايدلديكى تاريخدن اعتباراً مملوكلر، حجاز خلقنى دائما حمايه ايتمشلردى. صلاح الدين ايوبينك تأسيس سلطنت ايدر ايتمز حكومتنه الحاق ايتديكى مملكتلرك اميرلرى درحال اخراج ايدلمش، بونك اوزرينه يرلى اميرلو تأسيس امارت ايلمشلردى. او زمان (عدن) مستحكم شهر اولمق حيثيتيله شرق تجارتنك آنترپوسى مقامنه قائم اولمشدى. حضرموت، عمان وبحرين پايدار بر صلح وسكونت ايچنده هند ايله مناسبتلرينى محافظه ايتمشلردى. آفريقانك شرق طرفلرى، هند دكزنده‌كى آطه‌لر ايله مالابار ساحللرى، مالاقادن چينه قدر امتدادايدن بوتون سواحل هپ عرب يولجيلرى طرفندن زيارت ايدلمش، عربلرك افكارى، عاداتى ودينلرى بورالرده اساسلى برصورتده تعمم ايتمشدى.

(بغداد) سقوط ايتديكى صره‌ده اسپانياده پارلاق برمدنيت باشلامش و١٤٩٢ سنه‌سنه قدر پايدار اولمشدى. عربلر اسپانيا شبه جزيره‌سندن حزين و پريشان، ١٦٠٩ده صورت قطعيه‌ده مهاجرت ايدرك بربريه حواليسنه التجا ايتمشلردى. او زمان ساحلده‌كى اهالى بونلرى صميميت ايله استقبال ايله قبول ايده‌جك يرده كنديلرندن بويوك فدا كارلقلره انتظار ايلمشلردى. عربلر شوكت وسلطنتلرندن، ثروت ومالارندن محروم، قلبلرى سونمش بر اقبالك بقيهٔ خاطراتيله دلخون اولديغى حالده بربريلردن دشمن معامله‌سى كورمشلردى. آرتق طارق بن زياد ايله موسى بن نصيرك پارلاق و محتشم دورلرينك خاطرهٔ حزينندن باشقه بر شى قالمامشدى. او دورده بربريلرله عربلر بر سنجاق آلتنده ربط قلب ايتمشلر، برمنفعت پشنده

غیرتلرینی برلشدیرمشلردی . ١٦٠٩ده آفریقا ممالکنک ایچ طرفلرنده بولونان عربلر متفرق وپریشان قالمشلر ، باربارُوس خیرالدینک پارلاق سفرلری نتیجه‌سی اولارق عثمانلیلرک اداره‌سی آلتنه کیرمشلردی. بوندن‌صوکرا ساحل،عثمانلیلرک‌عرب وبربری قادینلرله ازدواجندن حاصل اولان قول‌اوغلولر، خرستیانلر وموسویلرله طولمشدی. بوتون بوخلق بیننده رابطهٔ اخوتدن هیچ بر اثر قالمامشدی . عربلر بربریه ساحللرنده‌کی حکومتلرده بوتون نفوسـک آنجق درتده ویا اوچده برینی تشکیل ایتمشلردی. بونلردن بر چوقلری شریفلرله اداره اولونان (فاس) مملکتنی ترجیح ایتمشلر، خلیفه‌لر دورینک دورادور خاطره‌سی اولمق اوزره علم و معرفتله مشغول اولمشلردی. قسم‌اعظمی بدوی حیاتنه منجذب اولارق چوللرک ظلمتلری ایچنده حر بر حیات اکتساب ایتمشلردی.

غربده عربلرک وضعیتی بو مرکزده ایدی . شرقده ایسه موغوللر اون اوچنجی عصره طوغرو سوریه‌یه استیلا ایتدکلری زمان یالکز مملوکلرک مقاومتنی ازاله‌سی غیر ممکن بر مانع اولمق اوزره کورمشلردی . او زمان بر چوق عرب قبیله‌لری مصراردولرینه التحاق ایدرک انلرک موفقیتلرینه یاردم ایتمشلردی. مصر سلطانی بیبرس اسلامیتک یکانه‌مدافعی اولمق اوزره ایلری آتیلمش ، (بغداد)دن مغلوب و منهزم فرار ایدن نسل عباسدن برینی خلافت مقامنه اجلاس ایتمشدی . خلافتک شو صورتله احیاسی بوتون فکرلره حیات تازه بخش ایتمشدی. او زمان بوتون عربستان خلقی کندیسنه ظهیر اولمشلردی.

بواثناده یمن دائما داخلی منازعه‌لرله دوچار ضعف اولمقده ایدی. بو حوا- لینک‌ده مملوکلر ألینه دوشمسنه آز قالمشدی. یمن رؤساسنک ایلری کلنلرندن بری مملوکلری یمنه چاغیرمشدی. مملوکلر یمن‌خلقی بیننده عداوتلر ورقابتلر تولیدایدرک مملکتده حاکم اولمق ایسته‌مشلردی . نهایت حمیریلر ، مملوکلرک کیزلی مقصدلرینی آکلامشلر، بو دشمن مشترکه قارشی قوتلرینی برلشدیره‌رک حرکت ایتمشلردی. او زمان مملوکلرک حرکتندن ، بر قاچ شهری یغما ایتمکدن باشقه نتیجه حاصل اولمامشدی . صوکرا مملوکلر بر تشبثده دها بولونمشلر ، بوندن‌ده هیچ بر ثمره ألده ایده‌مه‌مشلر (١٣٥ م)دی، نهایت کندیلرندن یاردم ایسته‌ین رئیسک نفوذینی تحکیدن باشقه بر مقصده نائل اولامامشلردی.

مملوكلردن صوكرا مصره چرا كسه حاكم اولاجغى صره‌ده وقوعه كلن مبا-
رزه‌لرك كافه‌سندن عربلر متأثر اولمشلردى. خصوصيله تيمورلنك عراق عرب ايله
الجزيره‌يه آياق باصديغى زمان (١٤٠٠م) بو تأثير دها أليم اولمشـدى . تيمورلنك
مملوكلرك حكومتنى محو ايتمك ارزو ايتمه‌مش ، فقط قاهره سـلطاننك سـفيرينه
ايتديكى حقارتك انتقامنى آلمق ايچون سوريه‌يه تعرض ايلمشدى. او زمان، تيمورك
طريق مظفرياتى اوزرينه وجود بشردن ركز ايتديكى اهراملره بر چوق عرب
باشلرى‌ده قاريشمش، بغداد، حما، حمص، بعلبك، تيمور اردوسنك اتلرى آلتنده
چيكنتمشدى. بوسيلابۀ استيلا اناطولى ايچلرينه طوغرو تحويل مجرا ايلديكى زمان
مملوكلر پك زياده ممنون اولمشـلردى . او صره‌ده عثمانليلرك شوكت و سـطوت
پيدا ايتملرى مملوكلر ايچون بر تهلكه تشكيل ايتمشـدى . تيمورك عثمانلى طوپراغنه
يوروموسى‌ايسه، عثمانلى دولتنك كسرشوكتنه سبيب ويره‌بيله‌جكى حسبيله، مملوكلرك
ممنونيتلرينى موجب اولمشدى. تيمور ، عثمانليلره قارشى (انقره) مظفريتنى احراز
ايلدكدن صوكرا اوغلى شاهرخ (قاهره)يه سفير كوندرمش، قاهره، مكه ومدينه‌ده
خطبه‌نك كندى نامنه اوقونماسنى تكليف ايتمش، فقط مملوك سلطانى طرفندن كمال
تحقير ايله طرد ايدلمشدى (١٤٢٥ م).

مصر سلطانلرى بوفلاكتلردن صوكرا نفوذ وسطوتلرينى پك بويوك كور-
مشلردى. فقط اون بشنجى عصردن صوكرا عربستان اوزرنده‌كى نفوذلرينك‌زائل
اولديغنى اكلامشلردى. اولا ايكنجى بايزيد، باباسنك دوچار اولديغى (انقره) فلا-
كتنك آجيلرينى اونوتديرمغه موفق اولمش ، حرمين شريفنه كوندرديكى هديه-
لرله كنديسـنه طرفدارلر پيدا ايلمشـدى . او زمان (بروسه)ده حكمران اولان
عثمانلى پادشاهلرينك نامى بوتون شبه جزيره‌ده حس حرمتله قارشيلانمشـدى .
خصوصيله عثمانليلرك خرستيانلره قارشى متوالى ودائمى موفقيتلرى نظر سرور ايله
قارشيلانمشدى . (قسطنطينيه)نك فتحى اوزرينه عالم اسـلامده بويوك بر ممنونيت
حاصل اولمشـدى . دها صوكرا سـلطان جمك ايفاى حج ايچون مكـه‌يه كلمسى
(١٤٨١ م) ، كاروان يوللرنده‌كى قلعه‌لرك وقويولرك تعميرى ايچون اعانه‌لرده بو-
لونماسى ، مكه شريفلريله مناسبت پيدا ايدلمسى ، شبه جزيره‌نك داخلى ايشلرينه
عثمانليلرك قاريشماسنه بوتون فكرلرى آليشديرمشدى .

بو صرده (مصر) سیاسی برضعفه دوچار اولمش، فقط تجاری اهمیتنی ضایع ایتمه‌مشدی. (بغداد) ك ضبطندن صوكرا بو حوالی هندستان وعربستان ذخیره‌سی ایچون آنترپو وظیفه‌سی ایفا ایلمشدی. اسلاملر بحر محیط هندی‌یه، بصره کورفزینه، بحر احمره تماماً حاکم اولدقلری ایچون هندستاندن پاموق بز، ایپك قماش، ببر، دارچین، فیل‌دیشی، ضمغ، ألماس وانجی، عربستاندن قوقو وبهارات کتیرمشلر، بوکا مقابل یوك قماش، دمیر، جام، قورشون وباقیر کبی غرب معمولاتی آلمشلردی. بوتون بو امتعه سویشدن شام واسکندریه‌یه نقل اولونمشدی. بو تجارت قاهره سلطانلرینك یکانه ثروتلرینی تشکیل ایلمشدی. قاهره سلطانلری بو ثروت و رفاه ایچنده یاشادقلری اثناده شمالدن، آناطولیدن کلن برضربه، انلری دوچار اولدقلری غفلت وغروردن اویاندیرمش، یاوزسلطان سلیمك سرعت برقیه ایله احرازایلدیکی (مرج دابق) و(ریدانیه) مظفریتلری مملوکلرك سلطانتنه ابدی برخاتمه چکمشدی.

عربلرك تاریخده‌کی موقعی

عربلر تاریخده بویوك برموقع اشغال ایلمشلردی. عرب مدنیتنك بدیع وپایدار اثرلری، بونکله برابر عربلرك نظر دقتی جلب ایده‌جك درجه‌ده بویوك خطالری‌ده کوستریبورکه، عربلر بر چوق اوصافی حائز اولمقله برابر نواقصدن‌ده بری دکللردی. عربلر واقعانظامات‌سیاسیه واجتماعیه نقطهٔ‌نظرندن رومالیلر درجه‌سنه یوکسه‌له‌مه‌مشلردی؛ فقط معلومات علمیه وصنعتکارانه نقطهٔ نظرندن رومالیلری‌ده کچمشلردی. دها طوغروسی عربلرك تاریخده احراز ایلدکلری موقع پك یوکسك ایدی. عربلر فطرةً علوی برماهیت واستعداده مالك ایدیلر. فکر ایجاد عربلرده واسع بر مقیاسده موجوددی. عربلر، طبق رومالیلر کبی، ذکاوعزم‌ومتانتله تمیزایتمشلردی. کوستاولوبه‌ن دییورکه: «عربلری صحنهٔ کائناتدن کف‌ید ایدن اقوام‌ایله مقایسه ایتمیوب‌ده اوروپا اقوامی ایله مقایسه ایده‌جك اولورسه‌ق دییه‌بیلیرزکه عربلر تربیهٔ فکریه واخلاقیه جهتیله دور انقباهدن اول یاشایان اقوامك کافه‌سنه فائق ایدیلر. قرون وسطی دارالفنونلری بر چوق عصرلر عربلرك آثار و دساتیرندن باشقه غدای روحه واقف دکللردی. اوصاف معنویه جهتیله ایسه عربلر اجدادمزدن بر چوقلرینی کچمشلردی...»

عربلر بو علوی غیرتلری سایه‌سنده ملی واساسلی برمدنیت تأسیس ایلمشلردی.

غربه نور معرفت نشر ایدن بو ذکی قوم درجه‌سنده هیچ برملت اقوام‌سائره‌نك فکرودماغی اوزرینه اجرای تأثیر ایده‌مه‌مشدی. جهانه‌عصرلرجه حکمران‌اولان آثوریلر، ایرانیلر، مصرلیلر، رومالیلر و یونانیلر برچوق انقاض مدنیت براقمشلردی؛ فقط عصرلرك غبار نسیانی آلتنه کومولن بواقوامك دیننده‌ن، لساننده‌ن، صنایعنده‌ن یالکز حزین برخاطره قالمشدی. حال بوکه عربلر صحنهٔ تاریخدن چکلدکلری حالده مدنیتلرینك الك‌مهم عنصرلری، مثلا دینلری، لسانلری وصنعتلری ینه پایدار قالمشدی. حتی عربلری ییقوب محو ایدن فاتحلر، انلرك ابداع ایتدکلری مدنیتی احیا ایتمه‌دکلری حالده دینلرینی وصنعتلرینی، حتی اکثریسی لسانلرینی قبول ایلمشلردی. دها طوغروسی قرآن کریمك احکامی، انتشار ایتدیکی محللرده ابدی وپایداراولمشدی. اودرجه‌ده که، هندك الك‌اسکی دینلرینه‌غلبه‌ده ایتمش، فرعونلرك عصر دیده مملکتلرنده هیچ بر قومك اجرا ایده‌مدیکی تأثیری کوسترمشدی.

بر عرب وازوسی (اسپانیا طرزی)

هند، ایران، مصر و آفریقا کاملاً اسلاملرك ید حاکمیتنه کیرمشدی. بو مملکتلر برکره بو حاکمیتی قبول ایتدکدن صوکرا اسلامیتدن باشقه دستور طانیمامشلردی. دها طوغروسی حضرت پیغمبرك صدای ارشادی هیچ بر فاتحك ضبط و تسخیرایده‌مدیکی کشورلری تسخیر ایتمش، نامنك یالکز یادپراحترامی اك مقتدر حکومتلرك انقراضنی تأمین ایلمشدی.

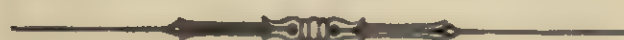
عربلر پارلاق ومحتشم مدنيتلرينى تأسيس ايلدكدن صوكرا غرب شرقدن ظهور ايتمشدى. صنايع، لسان، دين، شرقك محصولدار وشيرين مملكتلرنده تكمل ايلمشدى. بوتون بو تكملاته سبب، عربلرك اسلاميت سايه‌سنده اتحاد ايتملرى، هم جوار مدنيتلردن استفاده ايدرك متين ودواملى بر قوت وجوده كتيرملرى ايدى. عربلر اسلاميتى قبول ايلدكدن صوكرا طبيع جنكاورانه‌لرينك آرتديغنى كورمشلر، وبو سايه‌ده موفقيتلرينى تأمين ايلمشلردى. قارشيلرنده محاربه ايده‌جك دشمن بولامادقلرى زمان سلاحلرينى همجنسلرينه چويرمشلردى. عربلر ايلك مظفريتلريله اصلا سرمست اولمامشلردى. مغلوبلره دائما حلم ايله معامله ايتمشلر، ايلك زمانلرده تبعه‌يه قارشى عدل وحقانيتدن آيرلمامشلردى. ايلك خليفه‌لر قوانين واديانك جبراً قبول ايتديريله‌ميه‌جكنى خارق العاده بر دهاى سياسى ايله ادراك ايلمشلردى. سوريه، مصر، اسپانيا، حاصلى هر نره‌يه داخل اولمشلرسه، اوراده اهالى‌يه رفق وشفقتله معامله ايتمشلر، خلقى قانونلرنده و دينلرنده سربست براقمشلر، بوكا مقابل وقتيله ويردكلرى ويركيدن دها آز بر خراج طلب ايلمشلردى. بو دورده هيچ بر قوم عربلر درجه‌سنده مسامحه‌كار بر غالب، اسلاميت درجه‌سنده رحيم وكريم بر دين كورمه‌مشدى. عرب استيلاسنك آز بر زمانده انتشارينه‌ده آنجق بو حلم ومسامحه سبب اولمشدى. عربلر بو سايه‌ده دينلرينى، قانونلرينى ولسانلرينى قبول ايتديرمكه پك چابق موفق اولمشلردى. اطاعتلرى آلتنه آلدقلرى اقوام اوزرنده اويله بر تأثير حاصل ايتمشلردى كه كنديلرى صحنهٔ تاريخدن چكلدكدن صوكرا بيله انلر اسلاميتك يكانه مدافعى كسيلمشلردى.

عربلرك موفقيتلرينى تأمين ايدن عناصردن برى‌ده احكام اسلاميه‌نك غايت ساده وهر كسك آكلايابيله‌جكى برطرزده اولماسى ايدى. حتى بعض احكام، اقوام مغلوبه‌يه كوچ كلمش اولسه بيله عربلر انى تفسيره پك قولاى موفق اولورلردى. عرب مدنيتى بدايتده صرف احكام قرأنه مستند بر مدنيتدى؛ بالآخره آسيا اقوامى ايله مناسبات پيدا اولدقدن صوكرا باشقه بر رنك، باشقه بر تنوع پيدا ايلمشدى. عربلر احكام اسلاميه حقنده پك احرارانه دوشونورلردى. فقط صنعتده بو حريتى شرقده تماميله كوستره‌مه‌مشلردى؛ مع مافيه ايرانيلر وتوركلرله تماس حاصل اولدقدن صوكرا بو حريتده آكلاشلمش، انسان وحيوان رسملرينه، هيكللر

اعمالنه‌ده اهمیت ویرلمشدی . اسپانیا سرایلری ظریف هیکللرله تزیین ایدلمش ، شرقلك زادهٔ بدایعی غربده نفیس برصورتده تجلی ایتمشدی. او صورتده‌که، عرب صنعتنك نفیس برهیکل نفاستی حالنده پایداراولان جامعلر وسرایلر بویوك برفعالیتله انشاایدلمش،فن معماریده حس وصنعت تماميله کوسترلمشدی. أرنست ره‌نان دیبورکه: «بر جامعه کیردیکم زمان هیچ بیلمم‌که قلبم درین بروجد ایچنده قالماسین، دها طوغروسی اسلام اولمادیغمه تأسف ایتمه‌مك قابل اولسون . » ویقتور هوغوده ، عرب سلطنتنك صوك بقیهٔ احتشامنی تشکیل ایدن الحمرا سراینك منظرهٔ متفکره‌. سنه خطاب ایتدیکی زمان شو سوزلری سویلیور : « الحمرا ! الحمرا ! فرشته‌لرك بر خولیای دلاویز کبی یالدیزلرله تزیین، آهنکلرله لبریز ایتدکلری محتشم سرای! چیچکلر، میال انهدام مازغاللرله مزین قلعهٔ سنکین! کیجه‌لری قمر ، عرب طرزنده‌غیر بیکلرجه کمرلر اره‌سندن دیوارلرك اوزرینه بیاض عکسلر براقدیغی‌زمان، قباب ورواقك اوزرنده سحر آمیز صدالر ایشیدیلیر ».

مأخذلر:

مدنیت اسلامیه تاریخی (جورجی زیدان - ذکی مغامز) —صحائف الاخبار، جلد ۲، ۳ — وه‌لهاوزن ، عرب حکومتی وانقراضی — ژوزه‌ف هه‌ل ، عرب مدنیتی — کوستاو لوبون ، عرب مدنیتی — هوآر، عرب تاریخی جلد ۱ — هوآر ، عرب تاریخ ادبیاتی — غیریم ، حضرت محمد — ده‌وه‌رژه ، عربستان — سه‌دیللو، عرب تاریخی — قره‌مه‌ر ، خلیفه‌لرك تاریخ مدنیتی — اولشتاین ، تاریخ عمومی، جلد ٤ — لاویس ورامبو ، تاریخ عمومی ، جلد ۱ — صالاده‌ن ، اسلام صنایعی ، معماری ، جلد ۱ — میژون ، اسلام صنایعی ، صنایع تزیینیه ، جلد ۲ — قارلایل، حضرت محمد.

فهرس وقایع

بعدالميلاد

٣٠٠ حبشليلرك جنوبى عربستانه ايلك استيلالرى.

٥٣٠ حبشليلرك جنوبى عربستانه ايكنجى استيلالرى.

٥٤٣ حبش واليسى ابرهه‌نك مأرب كتابه‌سنى ركز ايتمسى.

٥٧٠ حضرت پيغمبرك ولادتى.

٦٠٨ كعبه‌نك يكيدن انشاسى.

٦١٠ عربلرك ايكنجى خسروه غلبه‌سى.

٦٢٢ هجرت پيغمبرى – تاريخ هجرينك باشلانغجى.

٦٢٤ بدر غزاسى. قبله‌نك تأسيسى. رمضانده اوروج طوتولماسى. عربلرك اسلاميته انقلابى

٦٢٥ احد غزاسى.

٦٢٧ مكه‌ليلرك مدينه‌يه تعرضلرى ؛ خندك غزاسى. حضرت پيغمبرك مكه‌يى زيارتى.

٦٢٨ عرب يهوديلرينه قارشى حضرت پيغمبرك حركتى.

٦٢٩ عربلرك بيزانسليلرله ايلك تصادفى.

٦٣٠ حضرت پيغمبرك مكه سفرى.

٦٣٢ حضرت پيغمبرك وفاتى. اسلاميتك بوتون عربستانده انتشارى. حضرت ابوبكر. خالدبن‌وليدك مسلمة الكذابى مغلوب ايلمسى.

٦٣٣ اسلاملرك عراق جنوبنى ضبط ايتملرى.

٦٣٤ اسلاملرك (اجنادين)ده بيزانسليلره غلبه ايتملرى. حضرت ابوبكرك وفاتى. حضرت عمر.

٦٣٦ اسلاملرك (يرموك)ده بيزانسليلره غلبه‌لرى. سوريه‌نك فتحى. ايران ايله محاربه‌نك باشلانغجى. قادسيه محاربه‌سى.

٦٣٧ بصره‌نك تأسيسى.

٦٣٨ عربلره قارشى اتفاق ايچون اوچنجى يزدجردك چينه مرخص كوندرمسى.

٦٤٠ عربلرك عراق فتوحاتى. عمربن‌العاصك مصرى فتح ايتمسى.

٦٤٢ اسكندريه‌نك عربلر طرفندن ضبطى. (نهاوند)ده اسلاملرك ايرانيلره غلبه‌سى.

٦٤٣ حضرت عمرك قدسده‌كى جامعى انشا ايتديرمسى.

٦٤٤ ايرانيلرك مغلوبيتى. اصطخر شهرينك سقوطى. ساسانى دولتنك انقراضى. حضرت عمرك وفاتى. امويلردن حضرت عثمانك خلافتى.

٦٤٧ اسلاملرك طرابلس غربى ضبط ايتملرى.

٦٤٩ معاويه‌نك واليلكى اثناسنده عرب قوهٔ بحريه‌سنى تأسيس ايلمسى. قبريس وردوس آطه‌لرينك ضبطى.

٦٥٠ عربلرك ويهوديلرك چين ايله تجارت ايتملرى. چينك ساحلى شهرلرده اجنبى مستملكه‌لرينك تأسسى.

٦٥٣ قرآن كريمك جمع وتدوينى.

٦٥٦ حضرت عثمانك شهادتى – حضرت على. جمل محاربه‌سى.

٦٥٧ معاويه‌نك حضرت على‌يه قارشى عصيانى.

٦٦٠ معاويه‌نك خليفه اعلان ايدلمسى.

٦٦١ حضرت علينك كوفه‌ده شهادتى. اوغلى حضرت حسنك فراغتى. امويلرك حاكميتى (٧٥٠ سنه‌سنه قدر). سوريه ولايتلرينك ترقيسى.

بعدالمیلاد

٦٦٩ معاویه‌نك قدسده مسجد الاقصابی انشا ایتدیرمسی.

٦٧٠ عقبه بن نافعك شمالی آفریقاده عرب حاکمیتنی تأسیس ایتمسی – قیروانك بناسی. عقبه بن نافع.

٦٧٢ عربلرك قسطنطنیه‌یی محاصره‌یه باشلاملری. آتش رومی.

٦٨٠ معاویه‌نك وفاتی. خلیفه برنجی یزید. حضرت علینك اوغلی امام حسینك عصیانی. کربلا محاربه‌سی.

٦٨٤ خلیفه برنجی مروان.

٦٨٥ خلیفه عبدالملك (– ٧٠٥). مسکوکاتك اصلاحی. عربجه‌نك رسمی لسان اولمق اوزره قبولی. شاعر عمر بن ربیعه – عبدالملك قبة الصخره ایله مسجد اقصابی تعمیر ایتدیرمسی.

٦٩٣ عراق والیسی حجاج بن یوسفك وفاتی. خارجیلرك یاتیشدیرلماسی.

٧٠٠ عربلرك قانطون شهرینه یرلشمه‌لری.

٧٠٣ حسن بن نعمانك قیروان جامعنی انشا ایتدیرمسی.

٧٠٥ برنجی ولید (– ٧١٥) بخارا وسمرقندك ضبطی. اسلاملرك سند حوضه‌سنه دخولی.

٧٠٧ ولیدك کعبه‌یی تزیین ایتدیرمسی. شامده جامع امویه. قبة الصخره‌یی موزاییقلرله سوسله‌مه‌سی.

٧١١ (وادیء بلقا، قسره‌ره‌س دولافونته‌را) محاربه‌سی. ویزیغوطلرك انقراضی.

٧١٢ غربی تورك حکومتنك عربلر طرفندن منقرض ایدلمسی. محمد القاسمك سند حوالیسنی ضبط ایتمسی.

٧١٥ خلیفه سلیمان (–٧١٧) مصرده (روضه) آطه‌سنده مقیاس نیلك انشاسی.

بعدالمیلاد

٧١٧ خلیفه ایکنجی عمر (– ٧٢٠).

٧٢٠ خلیفه ایکنجی یزید(–٧٢٤) قصیرعمرا.

٧٢٤ خلیفه هشام (–٧٤٣).

٧٣٢ (طور) و(پوواتیه) محاربه‌لری. اوروپاده اسلام فتوحاتی. تونسده زیتونه جامعنك بناسی.

٧٣٥ مهدینك بغدادده (رصافه) مقبره‌سنی بنا ایتدیرمسی.

٧٤٣ خلیفه ایکنجی ولید (– ٧٤٤). عربلرده شعرك ترقیسی. امویه خاندانك دوچار ضعف اولماسی.

٧٤٤ خلیفه اوچنجی یزید. ایکنجی مروان (– ٧٥٠). اسلام اردو تشکیلاتنك اصلاحی.

٧٤٦ عباسیلرك خراسانده حرکته حاضرلانمالری.

٧٤٨ عباسیلرك ابو مسلم قومانداسنده اولدقلری حالده امویه والیسنه غلبه ایتملری.

٧٤٩ عباسیلرك کوفه‌یی ضبط ایتملری.

٧٥٠ زاب محاربه‌سی. امویه خاندانك انقراضی. اسلاملرده حاکمیتك عربلردن ایرانیلره انتقالی.

٧٥١ چین حرب اسیرلری معرفتیله کاغد اعمالی اسرارینك سمرقنده، عربلر واسطه‌سیله‌ده اوروپایه انتشاری.

٧٥٤ ابو العباسك (انبار)ی پایتخت اتخاذ ایتمسی.

٧٥٥ امویلردن عبدالرحمانك (قرطبه)ده امیر اعلان اولونماسی (– ٧٨٨).

٧٦٢ عربلرك منصوره قارشی حرکتلری. بغدادك تأسیسی. برمکیلرك وزارتی (– ٨٠٣). عبداه بن المقفعك ایران وهندانافس آثارنی عربجه‌یه ترجمه ایتمسی.

بعدالميلاد

٧٧٠ قرطبه جامع کبیرینك انشاسی.

٧٧٥ منصور. مهدی (–٧٨٥). زندیقلرك (قومونیزم) مسلکی. محمد بن اسحاقك ایلك دفعه سیر پیغمبر یازماسی.

٧٧٨ شارلمانك اسپانیاده عربلرله ایلك محاربه‌سی

٧٨٥ مهدینك خلفی هادی.

٧٨٥ قرطبه جامعنك انشاسی.

٧٨٦ خلیفه هارون الرشید (٨٠٩). عباسیه دولتنك دور شوکتی. شارلمان زماننده عربلرك غرب ایله مناسبتلری. شاعر ابونواس، مسلم بن الولید، ابوالعتاهیه. مؤرخ واقدی، ابن سعد، ابن عمر. محمد بن کلبینك عرب ازمنهٔ قدیمه‌سنی احیا ایتمسی.

٧٨٨ علویلردن ادریس ابن عبداللهك (سوته) ده بنی ادریسی تأسیس ایتمسی (–٩٢٢). قرطبه‌ده بنی هشام (–٧٩٦).

٧٩٠ هارون الرشیدك (رقه) ده سرای یاپدیرماسی.

٧٩٦ قرطبه‌ده برنجی حکام (–٨٢٢).

٨٠٠ ابراهیم ابن اغلبك آفریقاده والیلکنه تعیینی– قیروانده اغلبیلرك صهرنج انشا انشا ایتدیرملری. بنی اغلب. شمالی آفریقانك خلیفه‌لر نفوذندن چیقماسی– هارون الرشیدك زوجه‌سی زبیده‌نك ایرانده (کشان)ی تأسیس ایلمسی.

٨٠١ امام موسی الکاظمك وفاتی.

٨٠٣ برمکیلرك محوی.

٨٠٦ فاسك تأسیسی.

٨٠٩ هارون الرشیدك وفاتی. اوغللری امین ایله مأمون بیننده خلافت غوغالری.

٨١٣ خلیفه مأمون (–٨٣٣). یونان ادبیاتنك عربلره تأثیری. آرسطونك آثارینك عربجه‌یه ترجمه‌سی. فیلسوف الکندی.

بعدالميلاد

ریاضی خوارزمی. جبر کتابی. لعارتمه‌نك قبولی.

٨١٩ ایرانده سامانیلر.

٨٢٠ خراسانده طاهریلر– مأمونك بغدادده سرایلر انشا ایتدیرمسی.

٨٢٢ قرطبه‌ده اوچنجی عبدالرحمن (–٨٥٢).

٨٢٧ اسلامیتده معتزله‌نك ظهوری.

٨٣١ پالرمونك عربلر طرفندن ضبطی– بغدادده زبیده‌نك تربه‌سی.

٨٣٣ مأمونك وفاتی. برادری محمودك معتصم بالله نامیله خلافتی (–٨٤٢). تورکلرك اسلام تاریخنه کیرملری. خلیفه‌لرك تورکلردن خاصه عسکرلری تشکیل ایلملری.

٨٣٧ ایرانده بابکیلرك صقیشدیرلماسی.

٨٤٢ خلیفه واثق بالله (–٨٤٧).

٨٤٤ معتصمك سامرایی بنا و سرایلر انشا ایتدیرمسی.

٨٤٧ واثقك وفاتی. تورکلرك جعفر المتوکل باللهی خلیفه اعلان ایتملری.

٨٤٩ فاسده بن محمدك اندلس و قیرواندن اهالی جلب ایتمسی.

٨٥١ سلیمانك چین سیاحتنامه‌سی.

٨٥٢ قرطبه‌ده امیر محمد (–٨٨٦).

٨٦١ منتصرك متوکلی سقوط ایتدیرمسی.

٨٦٢ خلافتك تورك خاصه عسکرلری ألنده قالماسی. مستعین (–٨٦٦). معتز (–٨٦٦–٦٩). مهتدی (٨٦٩–٧٠).

٧٦٨ احمد بن طولونك مصرده طولون خاندانی تأسیس ایلمسی (–٩٠٤).

٨٦٩ بصره زنجی حکومتی.

٨٧٠ خلیفه معتمد بالله (–٨٩٢). بصره‌یه وصفاریلره قارشی محاربه.

٨٧٥ سامراده (معشوقه) و (الجعفریه) قلعه‌لرینك بناسی.

بعدالميلاد

٨٧٦ موفقك بغدادده صفاريلردن يعقوب بن ليسه غلبه‌سى.
٨٧٧ احمد بن طولونك سوريه‌يى اشغال ايتمسى.
٨٧٨ احمدبن طولونك قاهره‌ده جامع ياپديرماسى.
٨٨٦ مصر وسوريه واليلكلرينك اوتوز سنه مدتله بنى طولونه ويرلمسى. قرطبه‌ده منذر (–٨٨٨).
٨٨٨ قرطبه‌ده امير عبدالله (–٩١٢). اسپانياده‌كى اسلام حكومتنك پارچه‌لانماسى.
٨٨٩ ايرانده نيشابور وبارفروش جامعلرينك بناسى.
٨٩٠ قرمطيلرك مهدى نامنه حركتلرى.
٨٩١ خليفه معتضد (–٩٠٢).
٩٠٢ خليفه مكتفى (–٩٠٨). حمدانيلرك سوريه‌ده بيزانسليلرله محاربه‌لرى.
٩٠٤ محمد بن سليمانك مصرى آلماسى. بنى طولونك انقراضى.
٩٠٨ مكتفى. قاردشى جعفر المقتدر بالله (–٩٣٢). ابن معتزك عصيانى.
٩١٠ شمالى آفريقاده مهدى عبيدالله. تونسده بنى اغلبك مغلوبيتى. فاطميه خاندانك تأسيسى.
٩١٢ قرطبه‌ده اوچنجى عبدالرحمن (–٩٦١). اندلس مدنيتى. قرطبه جامعى — عبيداللهك (مهديه)يى تأسيس ايتمسى.
٩١٤ ايرانده سامانيلردن ايكنجى نصر (–٩٤٣). بخارا وسمرقند مدنيتى.
٩١٦ ابو سعيدك قسماً ابن وهابدن نقلاً چين سياحتنامه‌سى يازملرى.
٩٢٣ عرب تاريخ عموميسى، مؤلفى طبرينك وفاتى.
٩٢٨ قرمطيلرك مكه‌يه دخولى. حجراسودك آلنماسى.

بعدالميلاد

٩٢٩ قرطبه‌ده عبدالرحمانك خليفه نامنى آلماسى.
٩٣١ عبدالرحمن ثالثك قرطبه‌ده (مدينة الزهرا)يى بنا ايتديرمسى.
٩٣٢ بغدادده خليفه القاهر (–٩٣٤).
٩٣٤ بغدادده خليفه راضى (–٩٤٠). ايرانده آل بويه‌نك تأسسى.
٩٣٦ والى محمد بن رايقك اميرالامرا نصب ايدلمسى. نفوذ خلافتك يالكز امور معنويه‌يه تخصيصى.
٩٣٩ (زمانقه) محاربه. عبدالرحمانك لئونلى راميرويه مغلوبيتى.
٩٤٠ خليفه متقى (–٩٤٣)نك سامانيلردن سيف‌الدوله وصايتى آلتنده خلافتى.
٩٤٥ خليفه مستكفى. معزالدوله‌نك امير الامرا نصبى. آل بويه‌نك خليفه‌لرى وصايتى آلتنه آلملرى (١٠٠٣).
٩٤٨ شاعر متنبينك (موصل)ده سيف‌الدوله‌نك سراينه كلمسى. تورك حكيم شهيرى فارابى.
٩٥٤ سامانيلردن برنجى عبدالملك (–٩٦١). غزنه‌ده تورك سردارى آلپ تكين.
٩٦١ قرطبه‌ده خليفه برنجى حكام (–٩٧٦).
٩٦٩ مصرك فاطميلر طرفندن ضبطى.
٩٧١ قاهره‌ده جامع الازهرك بناسى.
٩٧٦ قرطبه‌ده خليفه ايكنجى هشام (١٠٠٩)– منصور – حلبده سيف‌الدوله‌نك جامع كبيرى ياپديرماسى.
٩٨٥ منصورك ادريسيلره غلبه‌سى.
٩٨٨ شمالى هندستان پرنسلرينك غزنويلره قارشى مغلوبيتلرى. سبكتكينك سند نهرينه قدر توسيع ممالك ايلمسى.
٩٩٠ فردوسينك شهنامه‌يى يازمغه باشلاماسى. وفاتى (١٠٢٠). قاهره‌ده الحاكم جامعنك انشاسى.

بعدالميلاد

٩٩٦ مصرده فاطميلردن الحاكم (١٠٢١). لبنانده درزيلرك ظهوری.

٩٩٨ محمود غزنوی (١٠٣٠). خراسان ايله شمالی غربی هندستانك ضبطی.

١٠٠٠ تورك سلجوقيلرينك بخارايه كلملری واسلام اولملری.

١٠٠١ محمود غزنوينك لاهوری ضبط ايتمسی. هندستانده تورك حكومتنك باشلامسی (١٠٢٦).

١٠٠٦ بلخ محاربه‌سی. محمود غزنوينك ايلق خانه غلبه‌سی.

١٠٠٨ پشاور محاربه‌سی. محمود غزنوينك دلهی، غاليور، مالوا، قانوج وآجمير حكومتلرينه غلبه‌سی.

١٠٠٩ قرطبه‌ده ايكنجی هشامك فراغتی. خلفی ايكنجی محمد المهدی (-١٠١٠).

١٠١٧ اردبيل جامعنك بناسی.

١٠٢٧ قرطبه‌ده اوچنجی هشام (١٠٣١).

١٠٣٠ عرب جغرافيونندن البيرونينك هندستان سياحتنامه‌سی.

١٠٣٧ سلجوقيلردن طوغرول بكك خراسانی آلماسی.

١٠٤٢ اشبيليه‌ده عبادله. عباد معتضدك اعلان استقلالی.

١٠٥٥ آل بويه‌نك انقراضی. طوغرول بكك خليفه حاكم طرفندن امير الامرا نصب ايدلمسی.

١٠٦٢ فاسده مرابطلرك تأسيسی.

١٠٦٣ طوغرول بكك وفاتی. خلفی آلب آرسلانك بيزانسليلره قارشی محاربه‌يه باشلامسی.

١٠٦٨ بجايه‌نك بناسی.

١٠٦٩ شامده جامع كبيرك يانماسی — مرابطلرك مراكش شهرينی تأسيس ايتملری.

بعدالميلاد

١٠٧٢ سلطان ملكشاه (١٠٩٢). وزيری نظام الملك. شاعر حريری. امام غزالی. هيئتشناس وشاعر عمر خيام.

١٠٧٩ ملكشاهك اصفهان جامعنی بويولتمه‌سی.

١٠٨٢ قاستيل قرالی آلتنجی آلفونسك عباده‌دن معتمده قارشی غلبه‌سی.

مرابطلردن يوسف بن تاشفينك (زلاقه)ده اسپانيا خرستيانلرينه غلبه‌سی.

١٠٨٥ عرب صنعتنك اسپانيا- آفريقا صنعتی شكلنه كيرمسی.

١٠٩٠ ايرانده حسن صباح.

مرابطلرك اسپانيايه ايكنجی سفرلری.

١٠٩٢ ملكشاهك وفاتی.

١١٠٦ يوسفك وفاتی. مرابطلرك انقراضی.

١١٠٧ فاسلی محمدك موحدلر مسلكنی تأسيس ايتمسی- مرابطلردن علی بن يوسفك مراكشی تحكيم و مهدی‌يی تخريب ايلمسی.

١١١٨ برنجی آلفونسك ساراغوسی ضبط ايلمسی. - سلجوقيلرك انقسامی. آتابكلرك نفوذی.

١١٢٥ قاهره‌ده (الاحمر) جامعنك انشاسی.

١١٣٠ موحدلردن خليفه عبدالمؤمن (١١٦٣)

١١٤٠ خوارزمشاهيلرك تأسيسی.

١١٤٥ موصل جامعنك انشاسی.

١١٤٦ نورالدينك سوريه‌ده حاكميتی.

١١٤٧ موحدلرك فاسده مرابطلره غلبه‌سی. اسپانياده اسلام حكومتنك انقسامی.

١١٥٤ نورالدينك شامی ضبط ايتمسی. ادريسينك جغرافياسی.

پالرموده (زازا) قصرينك انشاسی.

١١٦٠ غواديانه‌ده (القلعه)نك بناسی.

١١٦٣ موحدلردن ابو يعقوب يوسف (١١٨٤). اسپانياده اسلام حكومتلرندن قسم اعظمنك اتحادی.

بعدالميلاد

١١٧١ مصرده فاطمیلرك انقراضی . صلاح الدین ایوبینك سلطنتی — قاهره‌ده امام شافعی تربه‌سی.

١١٧٤ صلاح الدینك شام وسوریه‌یی آلماسی. معمار عبدالله بن عمرك (اشبیلیه) جامع کبیرینی بنا ایتمسی.

١١٨٤ المنصور (— ١١٩٩) . موحدلرك دور شوکتی.

١١٩٣ قطب الدینك دلهی‌یی ضبط ایتمسی — صلاح الدین ایوبینك وفاتی. حکومتنك انقسامی.

١١٩٥ المنصورك (آلارقوس) موقعنده قاستیللیلره غلبه‌سی .

١١٩٩ المنصورك وفاتی. خلیفه ناصر—١٢١٣)

١٢١٨ مصرده سلطان الکامل (—١٢٣٨) .

١٢٢٤ موحدلرك اسپانیادن چکلمسی . یکی خاندانلرك تشکلی: فاسده بنی مرین. تلمساده بنی زیان، تونسده بنی حفص. اسپانیاده ابن هود — (بجایه) جامع کبیرینك اکمالی.

١٢٣١ ابو ذکریانك تونس جامعنی انشا ایتدیرمسی.

١٢٣٨ قاستیل حکومتنك ابن هوده (قسه‌روس دولاغو آدیانا)ده غلبه‌سی.

١٢٤٣ موصلده (باب سنجر).

١٢٤٨ موصلده ابن الحسن تربه‌سی.

١٢٥٠ اسپانیاده‌کی عربلرك یالکز غرناطه ایله اکتفا ایلملری. الحمرانك انشاسی — بغدادده زبیده تربه‌سنك تعمیری .

بعدالميلاد

١٢٥٤ ایوبیلرك انقراضی . مصرده مملوکلر (— ١٥١٧).

١٢٥٦ شاعر سعدی شیرازی (— ١٢٩١).

١٢٥٨ هلاکونك بغدادی ضبط ایتمسی. عباسیلرك صوك خلیفه‌لری متعصمك وفاتی. بغدادك خلافتنك صوکی.

١٢٧٣ جلال الدین رومینك وفاتی .

١٢٧٥ عربلرك چینده کهرچه‌له‌یی اوکرنملری ومواد مشتعله قوللانمالری. فاسده موحدلرك انقراضی .

١٢٨٠ مغربیلرك اندلسدن مهاجرتلری.

١٢٨٦ فاسك تزيینی.

١٢٩١ ملك اشرفك شام قلعه‌سنی تعمیر ایتدیرمسی.

١٣٠٠ رشید الدینك سیاحتنامه‌سی. ابو الفدا، ابن بطوطه.

١٣٢٣ جزایرده ابو تاشفینك جامع کبیر مناره‌سنی یاپدیرماسی.

١٣٣٠ هانغ شو ایله چوآن شوده غرب وایتالیان تجارتکاهلری.

١٣٣٧ ابو عبدالله بن النصرك (قوماره‌س) قوله‌سی ایله الحمراده انشاآتنه باشلاتماسی.

١٣٥٤ غرناطه‌ده بشنجی محمد زماننده آرسلانلر آولوسنك اکمالی .

١٤٦٦ الحمرانك تزيینی. حکمدارلر صالونك اعماری.

١٤٩٢ غرناطه‌نك سقوطی. اسپانیاده عربلرك انقراضی.

عربجه‌دن تحریفاً آلنان کلمه‌لره اسم خاصلرك فرانسزجه‌لری :

A

Abdérame	عبدالرحمن
Abraham	ابراهيم
Alep	حلب
Abbassides	عباسيلر
Abyssinie	حبش
Adites	عاد
Aglabites	اغلبيلر، بنی اغلب
Aïoubites	ايوبيلر
Abbucasis	ابوالقاسم
Alcantara	قنطرة السيف
Algarve	الغارو
Algorithme	لغارتمه
Algèbre	جبر
Alger	جزاير
Alhambra	الحمرا
Alides	علويلر
Almanzor	المنصور
Alméria	المريه
Almohades	موحدلر
Almoravides	مرابطلر
Alpuxaras	آلپوقسارا
Amalécites	عمالقه
Amorium	عموريه، آموريه
Amran	عمروبن العاص
Andalousie	اندلس
Antiache	آنطاكيه
Arabie	عربستان
Aragon	آراغون
Averroes	ابن‌الرشيد
Avicenne	ابن سينا
Azdlites	أزديلر

B

Badajoz	بادابوز
Baeza	بيضه
Barcelone	بارسلونا
Barmécides	برمكيلر
Bathéniéns	باطنيلر
Berbères	بربريلر
Bougie	بجايه
Bouïdes	آل بويه

C. D. E.

Cabes	غابس
Cairovan	قيروان
Carmona	قرمونه
Caucase	قافقاسيه
Ceuta	سوته
Chosroës	خسرو پرويز
Coïmbre	قوآمبرا
Coptes	قبطلر
Cordoue	قرطبه
Cthésipon	مداين
Damas	شام
Elvira	ألويرا
Edesse	اورفه
Egypte	مصر
Euphrate	فرات

F. G. H.

Fathimites	فاطميلر
Ghassanides	غسانيلر
Ghaznénides	غزنويلر
Gibraltar	جبل الطارق
Grenade	غرناطه
Hégire	هجرت

Sarrasins	عربلر
Sassanides	ساسانيلر
Schiites	شيعيلر
Sunnits	سنيلر
Seldjoucides	سلجوقيلر
Sinaï	طورسينا
Syrie	طورسينا
Suez	سويش
Susiane	سوز
Soffarides	صفاريلر
Sierradelainfantes	سيەررادولاآنفانت
Thaghlibites	تغلبيلر
Tibériade	طبريه
Tlemcen	تلمسان
Tolède	طليطله
Tolosa	طولوزا
Tours	طور
Tripoli	طرابلس

V. X.

Valence	والانسيا، بلنسيه
Xativa	قيصاتيوا
Ximénès	قيسى مەنيس
Xérès	قيسەرەس
Xénil	قيسەنيل

Hémyérites	حميريلر
Huesca	هوئەسقا

Y. L. M.

Yectanides	بنى يقطان
Lisbonne	اشبونه
Léonard de Pise	لەئونار دو پيزه
Maures	مغربيلر
Mecque	مكه
Mèdine	مدينه
Mérinides	بنى مرين
Mérida	مريدا
Motazélites	معتزله
Momelanks	مملوكلر
Murcie	مرسيه

N. O. P.

Nabateens	نبطيلر
Nubie	نوبه
Ommiades	امويلر
Poitiers	پوواتيه
Palestine	فلسطين

R. S. T.

Raghèse	رازى
Roderic	رودريق
Saladin	صلاح الدين
Sabéens	سبأليلر

فهرس مندرجات

رنكلى تابلولر

خريطه‌لر

تصحیحات

صحیفه	سطر	خطا	صواب
٢٨	٤	سنه	آی
٤٨	١٤	٦٣٣هـ ، ٥١١	٦٤٣م ، ١١ هـ
٢٦	سرلوحه	قبل المیلاد	بعدالمیلاد
٧٣	١	یرلرینه	یرلرینه عودت
٧٨	٢٢	عالمك	علمك
٩٤	١٨	لازم	لزوم
١٤٦	٦	اوغلی	حفیدی
١٧٩	١٥ ، ١٦	امین	مأمون
٢١٣	١٩	احراز	احداث
٣١٠	١٥	عباسیلر	امویلر
٣١٧	٩	والیلر	والیلرك معاشی
٣١٨	١٦	صحاتی	صفحاتی
٣٣٤	١	مجلوكلر	مملوكلر